

~~2027.~~ 308.423

6. SZ.

1465.

~~1899.~~

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,

MAGYAR AKADEMIAI TAGOK.

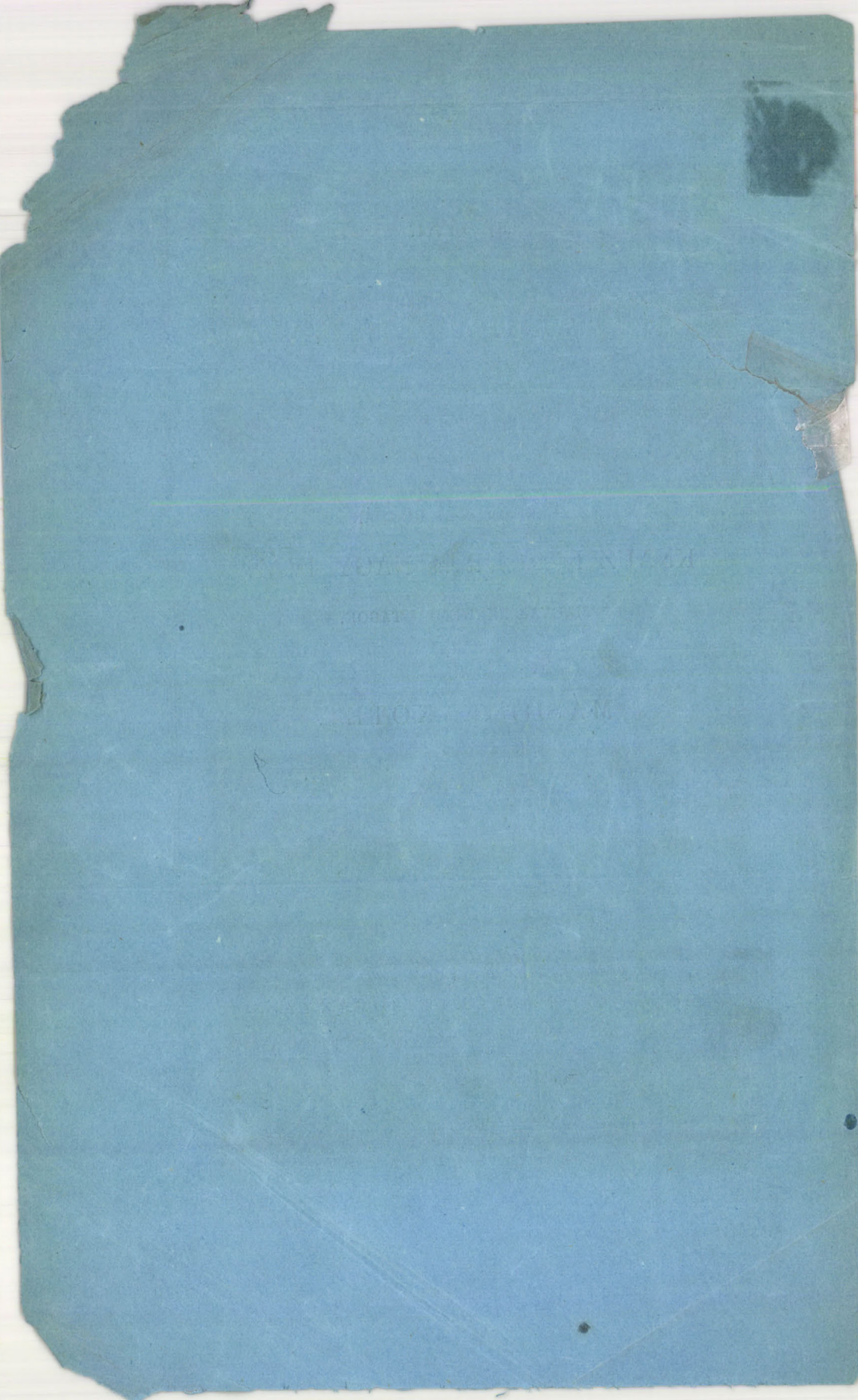
MÁSODIK KÖTET.

1. FÜZET.

PEST, 1862.

PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,

MAGYAR AKADEMAI TAGOK.

MÁSODIK KÖTET.

PEST, 1862.

PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

II. KÖTET.

I. FÜZET.

ORSZÁGOS GYÜLÖLET. ORSZÁGOS TISZTELET.

I.

Egy megye volt az országban a XVII. század elején, melynek élén két egyén állott, egyik, kit az egész nemzet halálig gyűlölt, másik, ki ugyanazon időben minden rend, minden felekezet, minden párt, szóval az egész ország tiszteletét és szeretetét birta. A megye neve: Bars; a közgyűlés tárgya: annak főispánya Dóczy András; az ország tisztelt kedvence: Lipthay Imre barsi alispány.

A megyei fő és alispányok, kik a régi századokat töltik be, a magyar történelem lapján igen gyéren fénylenek. Országos érdeket nem tudván kitérő hazafias szolgálatok által ébresztetni, nevük historiai nyom nélkül elenyészett. De vannak diszes kivételek. Az alispányi székeken találunk a szó teljes értelmében jeles államférfiakat, római jellemű tiszta hazafiakat, szemközt oly alávalókkal, kik magas polczokat foglaltak el érdemetlenül és a bennök helyezett bizodalmat elárulták.

Ily képet szándokom a leghitelesb kútfőkből itten összeállítani, egészen és himzetlenül, de felhasználva a személyek és dolgok rút és árnyékoldalait is. Választott tárgyam oly természetű, hogy azt a Dóczy nemzetség életében közzétenni nem lehetett volna. Most már lehet. Az egykor fényes és hatalmas család, melynek kebelében nőtt fel jelen soraink tárgya, sarjastól régen kiveszett.

A Dóczy család egy ágát, e fajnak azon szerencseszillaga, kiben Mátyás királyunk sas szemei jókor felismerték a derék papot és polgárt, hozta be Bars vármegyébe: Dóczy Orbán a leggazdagabb egri püspökség püspöke és királyi kincstartó volt az. Ő szerezte a Revistye és Saskő uradalmas várakat vérségének. A család kebeléből nem egy jeles államférfi, nem egy jó hazafi származott. Barsnak főispányi székén tagjai közül ketten foglaltak helyet: Ferencz 2-ik Lajos szerencsétlen királyunk alatt, kiről sem jót sem rosztat nem tudunk, és unokája András, kiről oly sok szomorítót leszünk kénytelenek beszélni.

Andrásnak atyja Gábor, honti főispány volt, egyszerre fivérével Miklóssal, anyja pedig bedeghi Nyáry Krisztina.

Midőn Barsnak főispányi széke a jóemlékezetű Dobó Ferencznek, a felejtethetlen egri hős fiának halála által 1602-ben megüresedett, Dóczy András Maximilian fő hercegnek kamarása volt, hol német nyelvet, német ruhát és szokásokat vett fel. Képzeltetni tehát, hogy a megyei üres kormányzókra nevezését, mi 1603-i augusztus 10-én történt, a vármegye örömmel nem fogadta. A következő évi Jannár 29-re lőn a beigtatási közgyűlés hirdetve Zsarnóczára, melynek tözsomszédságában esik Revistye vára, a Dóczyak ösfészke. Az új főispány a szokott esküt a gyéren jelenlévő Karok és Rendek színe előtt letette. De a megyei jegyzőkönyv egy árva szót nem hoz a rokonszenv és beigtatási ünnepély részleteiről. Az országban válságos volt már ekkor a közhangulat. Csak egy szikra hiányzott a kész gyúanyag lángbahozatalára. A prágai tanácsadók nem késtek vele. Az 1604-ki törvénybe a tör-

vényhozó test tudta, hire és beleegyezése nélkül a vallási 22-ik czikk beoktrojiztatott, becsempésztetett. A megye követe és alispánya Zmeskal Jeroszló még az országgyűlés helyén Istvánfy Miklós nádori helytartó előtt az ellen tiltakozott. Tettét küldői helyeselték. Ezen évben, szinte az országban készülő viharok előestéjén tizenhat közgyűlést tartott e vármegye. Augustus 19-én megjelent maga a főispány is tisztujtást tartandó, de leginkább azért, hogy érvényre juttassa a két királyi leiratot, melyekkel köz felkelés és országgyűlésen kívüli segedelem szorgalmaztaték. A főispánynak nem sikerült a k. leiratoknak elfogadást szerezni. A megye gyanuja, hogy a hadi készület Erdély és a Részek ellen van irányozva, nem volt alaptalan. Mielőtt a vármegye a királyi kívánatok tárgyalásába ereszkednék, más vármegyék eljárását, különösen az akkor nagy hírben álló Nyitraét akarta hallani. Ez volt a végzés, Dóczy pedig keserves elégedetlen. Azon évi december 30-kán tartott tizenhatodik közgyűlésre tehát ismét személyesen jött el, most részben kedvezőbb kilátással. Nyitra, Pozsony és más felső megyék megajánlották a felkelést és segedelmet, beleegyezett hát Bars is, azon hozzáadással, hogy ezen vármegyék felkelő seregével mind végig egyesülve maradjanak a barsi felkelt honvédek. E határozatnak az országgyűlési utasítás kölcsönöz értelmet. E gyűlésen olvastatván fel ugyanis Mátyás főherczeg regalisa, melylyel 1605-i január 6-ra tűzte ki az országgyűlést, a megye a megválasztott követeknek, a főispány jelenlétében, szoros utasításul adta: hogy az octrojált 22. czikk kitörlését szorgalmazza és a felső magyarországi zavarok (Bocskay) nem fegyverrel, hanem jó móddal szüntessenek meg. Tudva van, hogy ez országgyűlés, mivel a vármegyék közül kevesen jöttek össze, meg nem tartathatott.

Hagyjuk el a belháború eseményeit egész azon ideig, míg Bocskay hadai Bars határát átlépik. Homonnai serege augustus 10-re 1605. Zsarnóczán tartott állomást, honnan a vezér a Revistyei várban tartózkodó főispányhoz követet menesztett, ki őt a hűség nyilvánítására szólítaná fel. Válaszát így jegyzé fel Homonnai ismeretes nap-

lójában: „eleget esküvék, hogy szemben leszen velem, „mondván, hogy eő is hive magyar nemzetünknek és eő „felségének (Bocskayt érti) de minthogy kalapos süvege és „német saruja vala, Isten bocsásson neki.“

Tovább így folytatja Homonnai Bálint a felkelők fővezére: „Ez napon (Auguszt 11-kén) Sarnochyán Re- „vistyéből aláhivatván Doczy András Uramot, Sanchi György „uram a varban zálog lévén, Dóczy úr megesküdt az eő „feölsége (Bocskayt gondolta) hűségére és hogy más nap „az németeket kiküldi az várból, egy almafa alatt állván, „előttem arra esküszik.“

Négy nappal későbbben közgyűlést tartott a vármegye kis-Tapolcsányban: a szerencsi czikkeket kihirdette, hadat adott a felkelők zászlója alá, követeket indított a hűség kijelentésével, szóval, Bocskay pártjához szegődött. Dóczy Endre pedig a mily hamar lett Bocskay hive, oly hamar adott ki rajta. Már augusztus 20-án tudva volt visszapártolása, a miért rögtön a főispányságból letétetett. Illés-házy mint országkormányzónak a megyéhez küldött parancsában ez áll: „minthogy penigh az kegyelmetek feő „ispánya az Doczy András uram elszakadott a maga nem- „zetségétől és velünk nem tart egyet, az gyűlésbe is sem „fejedelmünk sem mi magunk nem érdemlett meg tőle „hogy csak egy levelet irt vala, avagy csak egy emberét „küldötte volna közinkbe, azért eő Feölsége akaratjából „kegyelmeteknek tudtára adom, hogy ezután feőispánnyá- „nak Doczy uramot ne tartsa se ismerje kegyelmetek, az „főispányságot eő feölsége maga tartja meg míg kegyel- „meteknek feőispányt nevez.“ A bécsi békekötés mind ezeknek más fordulatot adott.

Dóczy, kit az imént rosszúl kiállott tűzpróba még inkább az udvarhoz csatolt, a vármegye kormányzásába tetteleg visszahelyezte magát; de a megyei nemesség követelte, hogy a provisorium alatt történt letételét nem önkényleg, hanem a kormány közbenjöttével hozza helyre. Az alatt más téresb kört tűzött a felsőbbség Dóczy tevékenységének Felső-Magyarországban, mi azoknak, kik ez okon menekülni szerettek volna főispányságától, viz volt malmokra. De Bécsben mind a mellett, hogy a távolság

és katonai rendeltetése ritkán engedett neki módot a vármegye gyűléseire eljárni, mégis a főispányságban megtartá. A megye vonakodásának véget vetett egy királyi parancs, melyet 1610-ben egy közgyűlésnek maga személyesen adott át. Szerinte a vármegyének kötelessége: Doczyt törvényes főispánynak elismerni. Ez alkalommal másodszor tette le főispányi esküjét a közgyűlésben.

Ugyan ekkor a tisztikar szokásos évenkénti leköszönését kijelentvén, az új tisztválasztást a legközelebb tartandó közgyűlésre tűzte ki a főispány. Szent Egyed napja utáni pénteken gyűltek össze a megye nemesei Maróton. A főispány is megjelent. De a választás vezetését nem tudni, mi okon, egykori alispány Zmeskal Jeroszlóra bízta és a candidatiot kezébe adá. Ebből, miként látni fogjuk, nagy tűz támadott. Az öreg alispány Szöllősy János semmi esetre nem akart többé szolgálni, habár az ő neve is a candidáltak sorában állott; mellette pedig: Kálnay Ferencz, Bossányi György és Gyczy György nevei. Közölők egy sem volt jelen. Ez tiltakozásra szolgáltatott okot. Mégis Kálnay Ferencz lön alispánynak megválasztva. Behívására tekintélyes két egyén, Majthényi László szerémi püspök és Bossányi János a királyi tábla bírója küldetett ki. Még az nap indultak Kálnayt felkeresni és már más nap eredménytelen járásukról ily jelentést tettek: Kálnayt semmikép rá nem bírhatták az alispányság elfogadására. Mentőségére felhozta először, hogy az ország törvényeit nem tudja, hogy ily jelentős hivatalra még fiatal, végre hogy gróf Erdődy Kristóf szolgálatjában lévén, ez őtet elbocsátani nem akarja; ha mindazáltal ettől feloldását kinyerhetné, hódolni fog a vármegye akaratjának. Mire végzés keletkezett: Kálnay köteles volt a hivatalt elvállalni és mivel ezt feltétlenül nem tévé, a törvény birsága, száz forintban marasztaltatik azzal, hogy, ha 15 nap alatt helyét elfoglalja, ment lesz a birságtól.

Nem lesz feltűnő, hogy ily szembevaló törvénytelen eljárás felizgatta a kedélyeket. A provocalt eredmény el nem maradt; párt alakult. Még e gyűlésben nem csak, óvást tettek a főispány hatalmaskodása ellen, hanem panaszó küldöttséget is rendeltek a nádorhoz. A párt feje

Litasy István volt, megyénk egyik régi családjának nagy birtoku és tüzes vérű ivadéka. A gyűlés közhelyén mondott magyar szavait a huszáros latinságú protocollum örökitette. Ugy állanak ott, mint a vaskeretbe foglalt drágaköves emlékek, a régi megyei életet hűn jellemzők: „főispány uram, mondá a pártfőnök, ne vessen viceispányt „a vármegyére mint egy úr barát.“ (sic) „Sértés!“ hangzott a másik részről. Litasy folytatá: „most is azt mondom, „hogy ő nagysága az vármegyét az ő szabadságából ki „ne vegye, mert azelőtt is úgy éltünk vele, még Dobó Ferencz idétt is és az eleink is, mert főispány uram kettőt „választott (érti a candidatiót) a vármegye közül és az „vármegye is azonképen kettőt; azért most is ahhoz tartjuk magunkat.“

Még ennél elevenebb színekben tűnik fel a főispány és a nemesség közti ellenszenv azon keserű vitákban, melyek a nádor előtt a pöstényi fürdőben folytak. Az ország első hivatalnokai a kiengesztelést és a megye nyugalma érdekében, egy leiratot menesztett a vármegyéhez, melynek kelte 1610-ik esztendő September 11-ke, hanem mivel ez az elnöki szék felé tulságosan gravitált, a czél el nem volt érve. Zavarossá lett általa a september 23-kán tartott közgyűlés, mikép az ekkor hozott határozatok mutatják. Kálnay Ferencz erőszakolásával ugyanis mellőzve az előbbi végzést, felhagyott a főispány és gyöngye pártja, Mászlik Albert közakarattal választatott alispányúl. A nádori leiratra keletkezett viták hevesességét pedig a protocollum ezen szavai jellemzik: „invalidatum praesens mandatum per voces (szavazást jelent) dominorum et nobilium.“ Azt tán nem is kellene emlitenem, hogy a jegyzőkönyvbe ígatott nádori parancs kereszthuzással van megsemmisítve.

Dóczynak, miután a nagy jelentőségű szatmári kapitányságra (most tábornoknak mondanók) tétetett át, még ritkábban lehetett a főispánysága alatt lévő Barsmegye kormányával foglalkoznia. És mégis az ellenszenv a távollévő irányában sem aludt el. Ennek körjeléül vehető, hogy Litasy Istvánt, a főispány ellenes pártnak fejét a legelőkelőbb követségekkel bizta meg a megye: a királyi

főlséghez, ismételten a nádorhoz, országgyűlésekre, nádori vagy is tartományi gyűlésekre küldték; ilyenkor aztán küldői a bizalom tulságában ki mentek a törvény határiból is, például, midőn 1613-ki november 4-én üllött közgyűlésből akép választák követül, hogy ha megbetegednék, maga választhasson mást maga helyett. Ellenben a főispányi párt emberei többnyire mellőztettek és a törvény szigora irányukban szorosan alkalmaztatott.

A tartós főispány ellenes tüntetésnek egy nemét tette az alispányi salarium. Különös, de úgy van. Az alispányi tisztbér száz forintot tett ekkor, melynek hasonfelét nem csak Barsban, hanem országszerte a főispányok kötelesek voltak viselni; fizették is a régi időben, mikor még jövedelmes volt a főispányság, mikor magok nevezték azokat; de ebbeli joguktól 2-ik Ulászló törvénye által elűttetvén, a tizenhatodik században pedig úgyszólván minden jövedelemtől elesvén, az alispányi tisztbérben részesülni vonakodtak. Már Dobó Ferencz, a dúsgazdag és bőkezű főispány megtagadta azt és csak kivételképen fizetett néha, ha kedves embere ült az alispányi széken. A vármegyék azonban a régi szokásra támaszkodva, a követeléstől el nem állottak, sürgették minden előkerülő alkalmmal, sürgették executiobeli fenyegetésekkel is. Bars nemessége ugyan ezt tette Dóczy Endre ellenében, ki egy alkalommal meg is ígértette maga részéről az alispányi ötven forintot Simonyi György által. Eközben Liphay Imre, ki minden alispányok közt, a legfényesebb lapokat tölti be Barsmegye évkönyveiben, miről majd e dolgozat második cikkében fogok tüzetesen szólani, 1612-i május 10-kén az alispányi székre emeltetett. Nagy birtoku és gazdag úr, távol minden fukarságtól, sok pénzét áldozta fel a közügy és megye szolgálatjában. A hivatalával járó tisztbér főispányi felétől még sem volt szabad elállania. Követelte, komolyan és sokszor. Dóczy ígétetét be nem váltotta, sőt az 1613-ki december 5-kén tartott közgyűléshez irt válaszában azzal szabadkozott: hogy az alispány a főispányt illető birságokból elégítette ki magát. Erre végzéssé lön: meg kell a főispányt kérdeni, melyek azon birságok? és mivel erre sem felelet sem pénz nem

érkezett, a vármegye pedig már executióval is fenyegetőzött, Liphay alispány a megyével lévő solidaris összeköttetésénél fogva kénytelennek látta magát az 1614-ki szent Fábian és Sebestyén napját követő pénteken tartott közgyűlés előtt kijelenteni: hogy addig sem gyűlés sem törvényszéket nem fog tartani, míg a főispány kötelességének eleget nem teend. — Egyébiránt vannak az emberek életében bizonyos pillanatok, melyekben a kebel szigorát lovagiasság szokta felváltani az ellenfelekezet irányában is. Dóczy april 13-kán böki Paczót Judittal vala összekelendő és az idő szokásához képest ez ünnepélyre a vármegyét meghívta. A patriarchalis hangulat ekkori sajátságaikhoz tartozott minden előkelők lakodalmánál a vármegyék képviselőit szemlélni. Kitüntetés, de egyszersmind kötelesség volt az. A meghívó levelet a megye nemessége a közgyűlésen felolvastatá, lakodalmi ajándékot is határozott; de arról egy szegény hang sem jő elő a jegyzőkönyvben, hogy az esküvőre megyei követek küldettek volna. Már fentebb láttuk, hogy főispányi beigtatása is tiz év előtt ily örömtelenül mult el. Honnét ezen tartós ellenszenv és hangulat?

Dóczy minden oly alkotmányos közügyben, melyet a hazafiak buzgón és melegen pártoltak, mindig ellentartó volt. Aljas utakon járt. A hivatalok tekintélyét is, melyek reá oly pazarul ruháztattak, visszataszító viseletével egészen lerombolá. Felső-Magyarországon és a Tisza vidéken ez időben két ember volt, kiktől minden tisztelet és rokonszenv elfordult: Homonnai Druget György és Dóczy Endre. Vérség, és hason érzelmek kapcsolai fűzték őket össze és minden oly fondorkodásnál együtt láttattak, melyeket a vallás és alkotmányos szabadság ártalmára és ennek fő oszlopa az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor megbuktatására Khlesl bibornok szőtt vala. A törökkel és Bethlennel csak imént kötött béke ellen nyilvánosan fellépni nem lehetvén, Homonnai és Radulj vajdának magán vállalatkép kell vala a hadjáratot megindítani. Dóczy egyik fő eszközül használtatta magát és még hozzá elég ügyetlen is volt, mert a titkot a fejedelemhez irt levelében el árulta, kijelentvén: „hogy nekiek meg vagyon onnan „felől hagyva s parancsolva, hogy senki utokat meg ne ál-

„ja az felől megnevezett két fő embernek bebocsátásokban.“ Aly, a budai vezér békerontók egyikének nevezi őt, a szolnoki táborból 1616-i június 23-án Forgács Zsigmondhoz küldött levelében. Mennyire keserítette és aggasztotta Felső-Magyarországot a kettős békének ily szentségtelen megtörése, mely az ország ezen részét a háború színhelyévé teendette, kitetszik azon panaszos kifakadásokból, melyeket a Kassán összegyűlt vármegyék a többi megyékhez irt felszólításukban az ármánykodó urak, névszerint Dóczy ellenis, használtak. „Minémű nagy tumultust, így „kezdik az 1616-ki július 15-én kelt Philippicát, és szakadást és veszedelmes véget magával hordozó indulást cselekedett légyen Homonnai György Radul Vajdának ő felségétől adott salvusconductusa ellen, társul magát Homonnai mellé adásával és haddal, tanácscsal, egyértelemmel ezekhez magokat adván Eszterházi Miklós, Dóczi András, Lónay András ő Főlsége Zakmári és Kállay kapitányi és ezekhez járulván az nemesség és ur rend közölis némelek. Ezeknek hozzájuk tartozó nemes renden lévő szolgáljokkal egyetemben, Király urunk ő Főlsége nemzetségünk, szabadságunk és országunk constitutioj ellen, hadfogadásával, zászlóknak kiosztásával, a vitézlő népnek conscribálásával és azokáltal jámbor fő nemes atyánkfiai nak rútul megszidalmazásokkal, fenyegetésekkel, hitünkért bennünket ebeknek nevezésekkel, templomaink megundokítása fertőztetésével, predikáló székeink elvagdálással, sokkal, uraknak, vármegyéknek közönségesen külön külön penigh sok fő nemes személyeknek halálos fenyegetésekkel, akartuk ti kegyelmetek mint szerelmes atyánkfiai nak, igaz magyarok és hazafiainak ez rövid írásunkkal értésire adnunk.“ Miután elmondották volna folytatva, mikép sikerült nekik a budai pasát és Bethlent megengesztelni és visszamenetelre birni, mikép folyamodtak a királyhoz e veszedelem elhárítása és országgyűlés tartása végett, mikép vették igénybe a nádor közbenjárását is, felszólítják a megyéket ugyan azon országgyűlésnek sürgetésére. Ezen súlyos vádakát a nevezett négy úr magától eltolni igyekezvén, mentő nyilatkozatot menesztettek a megyékhez még azon évi auguszt. 10-én, melyben a zavarok okait

visszavetik a másik pártra. Bars vármegye ezen iratokat egyszerre kapta a nádor levelével, melyben ígéretet tesz, hogy a tárgy a közel tartandó országgyűlés elé fog kerülni; mi által a további intézkedésre nem volt már szükség.

Ha csak ezekből akarnók megmagyarázni azon engesztelhetetlen gyűlöletet, mely Bethlent Dóczy ellenében halálig vezette, nem találtuk volna meg az igazi kulcsot. Igaz ugyan, hogy Bethlen ezen békeháborításért Dóczyt és Lónyayt száműzetni kívánta, midőn kész hadának visszahuzásába a kassai tartományi gyűlés közbevetésére beleegyezett; de más okok voltak azok, melyekből Bethlen halálos ellenszenve Dóczy iránt főtáplálékot nyert. A fejedelem konstantinápoli követe Borsos Tamás ily fölfedezésről tudósítá urát: „elmúlt időkben volt felségednek házában „járó inasa, az ki még Báthory fejedelemnek is bejárója „volt, de nem nagy állapotu ember, az kivel Dóczi Uramnak nagy conventiója volt, egy egy óra kétkét száz arany, „melyet minden óra megküldött Dóczi Uram neki. Az „mely inas minden actait leveleit Bathory fejedelemnek és „felségednek is in paribus kiküldte, melyekbe magais olvasott, s ezt bizonyosan tudja, de az inasnak nevét soha „tőle ki nem vehetém. Ugyan studio admoneála is, hogy „felségednek irjak felőle, hogy felséged ezféléül igen örökdedjék.“ Képzeltetni mily rossz vért okozott ezen ármány Bethlenben, ki mindenben oly szemes gondos tudott lenni. És mit mondjunk azon érzület és benyomásról, mit Dóczynak a hajduság elnyomására kifogyhatlan törekedése a fejedelem boszús szívében támasztott, holott ez volt az ő Jancsár serege. Ide világít egy gyászos episod, Dóczynak következő vad embertelenségéről. Homonnai fegyveres emberei 1616-ki October 30-án elfogták Simoni Györgyöt a hajdúk vitéz főkapitányát, ki Bethlen szolgálatjában állott és átadák őtet Dóczynak. „Igen örüle rajta Dóczy András, mondja a sárospataki krónika, azt tudja vala, hogy immár az derék „triumphusra jutott, illudalja, bosszontja vala, kinozással „fenyegeti vala, maga annélkülis halálos sebben vala és „netalán azfelől, a mint a közvélekedés vagyion, ugyan „megkínózták . . . . Meghala a sebben. Testét Dóczy And-

„rás az ebeknek akara kivettetni, ugyan megis cselekszi
 „vala, de felesége (Doczyné) intercedála érette, mondván:
 „ne cselekedje ezt kegyelmed Uram, mert, a mint én hal-
 „lom, igen vitéz ember volt ez és kár volna ilyen gyalá-
 „zatot halála után rajta tenni. A felesége meg kérvén a
 „testet, a várban a templom mellett temettetiél ceremonia
 „nélkül. Ezt érdemelte, így zárja be a krónikás, a jó vi-
 „téz ember, a ki hazájának hiven és igazán nagy szükség-
 „ben sokatszolgált, magyar urtól.“ Ennél undokabb volt a gya-
 nu, melybe a köznép előtt az okon esett, mintha vendége-
 it méreggel ölte volna meg. Ráfogták névszerint, hogy a
 böszörményi hajdu kapitányt, vacsorára marasztalván, meg-
 étette. „Vendégségbe menni ez időben igen félelmes va-
 „la. A Dóczy András vendégsége és Dóczy pohara, példa
 „beszéddé lőtt volt.“ Én azonban ily alávaló gonoszságot
 nem tartok a hír által eléggé bizonyítva; annyit még is
 bizonyít, hogy azon ember jelleme, kit képesnek tartottak
 ezen rút elvetemedettségre, rossz lábon állott.

Ezen setét képektől elfordulva, tüntessükfel vitorább
 rajzban Dóczy fondorkodását, melyet a megyei élet terén
 a még nagyobb mester Homonnai auspiciuma alatt Zem-
 plén megyében elkövetett. 1619-ki augusztus 19-kén Ho-
 monnai György Zemplén vármegyének főispánya Tere-
 besre hitta össze a nemességet tisztválasztásra. Mindent
 megkísértett, hogy catholicusra essék az alispányság. „El-
 „jöve azért, így szól a krónika, a gyűlésre a Generalis
 „Dóczy András mind hadastól. Midőn Szakmárból Kassá-
 „ra méne, és úgy simulalja vala a dolgot, mintha nem ex
 „consilio, hanem csak per transennam talált volna oda a
 „gyűlésre menni. . . . Azután Doczival együtt bémene a
 „gyűlésbe Homonnai, proponálá a dolgot és commendálá
 „Mileth Györgyöt a vármegyének, hogy acceptálja vice-
 „comesnek. . . . Midőn a tracta húzódnék vonódnék, egy
 „okos trétás nemes ember Bessenyei János részeg voltát
 „simulálván, nagy zajjal bémene a gyűlésbe, mondja a
 „tolyongó sokaságnak: adjatok utat és helyt, hadd menjek
 „oda elő az urak eleibe, mert én is nemes ember vagyok,
 „énnekemis voksom vagyon a vármegyén. Az urak hall-
 „ván kiáltozását, azt mondák: ne bocsássak ide a részeg

„embert. Amaz annál inkább elemenvén, mindenek hallá-
 „sára azt monda: én bizony nem acceptálok Mileth Györ-
 „gyöt Vicecomesemnek, hanem ha, ő nagysága ispán uram
 „azt akarja, hogy nagyságos úr legyen a vicecomes (Milet-
 „het nagyságolták) tehát viselje ő nagysága a viceispány-
 „ságotis, de úgy, hogy csak kocsin járjon (t. i. könnyű
 „szekeren, és nem hintón) csak négy ló legyen a kocsi
 „előtt és két csatlón álló szolgája legyen csak, hogyha
 „executióra jöki, tehát ne essünk nagy költségbe. Homo-
 „nai ezt hallván, igen megharaguvék, nagy gyalázatnak
 „tartá (ugyan azis vala, másokon akartak vala nagy auc-
 „torításokkal és hadakkal gyalázatot ejteni és vissza for-
 „dul vala) a nemes embert, azt mondja, vessékki, vessék-
 „ki. A nemes ember azt mondja vala: ne vessen senki, nem
 „vétöttem senkinek énnékemis szabad voksom vagyon. Dó-
 „czi András ezt látván és hallván, mondá Homonnainak:
 „azt gondolja-e kegyelmed, hogy magától szól az ember?
 „bizony nem magától, hanem mástól szól, ugymond az em-
 „ber, hagyon békét kegyelmed neki. Mikor mégis tovább
 „urgeálnák Mileth Viceispanyságát Homonnai és Dóczi, a
 „vármegye azt felelte: mi semmiképen nem acceptáljuk,
 „először, mert vármegyénknék szokott törvénye ellen, Ge-
 „neralis urunknak (ez Dóczy volt) fegyveres hada itt va-
 „gyon és láttatnánk libertásunk ellen valamit cselekedni.
 „Másodszor: mert meghallván atyánkfiai sokan az utban,
 „hogy mind a Generalis urunk mind a comesünk haddal
 „jöttenek a gyűlésbe, visszatértenek, nem vagyunk nagy
 „részre mindnyáján itt ben, azért semmiképen a választás
 „nem lehet. A Generalis azzal menté magát, hogy ő nemis
 „tudta, hogy gyűlésök legyen (igenis tudta pedig) és csak
 „utában tért be Terebesre, az ő hadával senkinek nem árt.
 „A comes pedig azt mondja vala: én nagy úr vagyok,
 „kevés magammal nem járhatok, ha ki az én hadamat bánt-
 „ja, járjon ő is sokad magával. Így palástolják vala a ve-
 „szedelmes tanácsot. A vármegye inhereala az ő delibe-
 „ratumában és a viceispán választást elhallasztá“.

Annyira beleszokunk az idézett irályba, hogy szinte
 nehéz tőle elválni. A hajduság elleni rosz akaratát Dóczy-
 nak, az iménti kútfőből fogjuk még meríteni. Ide vágó

szavai oly találók, oly elevenek: „A vármegyék . . . kérd-
 „jék meg a Generalist Dóczi Andrást; micsoda volt annak
 „az oka, hogy a hajdúságot annyira oly igen sollicitálta az
 „ország hire és akarata nélkül, hogy közönségesen mind
 „felüljenek . . . . Sokszor Szakmárba behija vala a kapitá-
 „nyokat, és sok ígérettel, szép szóval kéri vala; midőn pe-
 „dig látta volna, hogy az nem succedálna . . . . . azután
 „mást gondola Dóczi a dologban és haraggal kezdé erőltet-
 „ni, hogy fölüljenek, mert akasztással és fejük vesztésével
 „fenyegeti vala a kapitányokat. Aztis irta vala nekik: hogy
 „hamis hitűek és hitetlenök, mert, ugymond, a király föl-
 „dén lakván és hitösök lévén neki, szüksége korán nem
 „akartak neki szolgálni és a csehekre menni. Hogy mehet-
 „tek volna pedig, confoederatusok lévén a csehországiakkal
 „a Magyarország lakosi! hogy violálhatták volna a confoe-
 „deratit? De azzal Dóczi semmit sem gondol vala. Ilyen
 „emberek gubernálják vala az országot. Ovem lupo com-
 „miserunt. Ezelőtt egynehány nappal ilyen fraskátis gon-
 „dolt vala Dóczi András a hajduság ellen: a beszerményi
 „kapitányt Szócs Györgyöt és az nánási kapitányt — — —
 „behivatá Szakmárba és megvendégelvén őket egy levelet
 „hozata elő, melyet az előtt iratott vala és tenora az vala:
 „hogy az egész hajduság nótába esett ő fölsége a császár
 „ellen és azért leszen nekik gratiával, hogy mellette fölül-
 „jenek és a csehekre menjenek. Addig kéré a két kapi-
 „tányt az ital közben, hogy ott a levelet subscribáltatá ve-
 „lők. Azután elküldé őket, hogy ott a levelet a hajdu vá-
 „rosokon hordozzák el mind széljel és a kapitányok minde-
 „nütt subscribáljanak. A két kapitány elvivé a levelet,
 „de a többi kapitányok gorombaságokért igen megdor-
 „gálák őket és azt mondák: mi ő fölsége ellen semmit
 „nem vétöttünk, nótába sem estünk semmi dologból, azért
 „gratia nélkül sem szükölködünk. Ha vétöttünk valaki-
 „nek, törvényes országba lakunk, ország tagjai vagyunk,
 „törvényt állunk mindennek. Azért vigyétek vissza ge-
 „neralis urunknak a levelet, mondjátok meg, hogy nem
 „vétöttünk senkinek, grátiát sem kérünk, sem nem sub-
 „scribálunk sat.“

Mind ezek Dóczy hatalmaskodásainak utolsó vonaglá-

sai voltak már. Kassát, vezérsége székhelyét, 1619-ki Sept. 5-kén vele együtt feladták. Rákóczy György foglya lön, ki öt sept. 8-án Patakra hozta és Bethlen rendelkezéséig a várban őrizteté. A fejedelem után sept. 18-kán Szántóra vitték, vasba verték és más nap Kemény Boldizsár felvi-gyázása ala adva, Fogarasba küldetett. Bethlen maga ele-ibe nem bocsátotta. A császár és más előkelők közbe ve-tése nem volt képes Bethlent kiengesztelni és Dóczynek szabadságot eszközölni. Kemény János, a később leendő fe-jedelem, Boldizsárnak fija, azt írja: hogy atyja tisztas ál-lapotban tartá a foglyot, vadászni, vendégeskedni kihordta magával, noha vas volt lábán. A következő 1620-ki feb-ruár hónapban meghalálozott. Neje megosztá vele a kese-rű sorsot. Rokoniban és onokatestvéreiben oly kevés volt a szerencsétlen iránti részvét, hogy még 1623-ban is az özvegygyel perben állottak a miatt, mertjóságaihoz oldal öröklés által jutván, a temetési költségekhez járulni vo-nakodtak. De a vármegye protocollumaiban is, melyeket szörgalmasan megolvastam, a legegyszerűbb utóhang, a legszárazabb emlékezet nincs többé róla, mintha soha sem lett volna a világon. Csak az egy hü asszony nem feled-kezett meg a mindenkitől elhagyottról, ki az idegen földön immár tiz évig porlott maradványait Fogarasból Leleszre hozatta és takaríttatta el, hogy legalább a haza földjével, melynek hűtelen fia volt, béküljenek ki hamvai. Sirkövén-ek felirata Szirmay szerint következő: „Quid fata, quid mundus valet? „Lector vide. Andreas Dóczy de Nagy Lu-„che, Mathiae et Ferdinandi II. Imp. Consiliarius, Parti-„um Regni Hungariae Supremus Generalis, Comitatum „Bars et Zathmar Comes, Cubicul. Reg. Majestatis et Zath-„mar. Capitaneus. Principe olim Gabriele Bethlen insurgen-„te a militibus ejusdem, nihil infidelitate Cassoviensium „permotus, reluctans captus, ad arcem Fogaras transmissus, „ubi obiit. Febr. A. 1620. ac tandem Leleszini humatus. „Spectabilis ac Magnificus Dominus Alexander Sennyey S. „C. R. Mattis Consiliarius, Cubicularius, postquam Genero-„sam Dominam Juditham Paczoth relictam ejusdem Domi-„ni Generalis sibi in matrimonium copulasset, uterque amo-

„ris conjugalis conscii grati erexerunt. Die — A. 1631.
Abiit quiescit ille praeuius, vide ut sequaris providus.“

Botka Tivadar.

(Folytatása köv.)

A MADÁR.¹⁾

Irta Nagy József (a) magyar Akademia lev.
tagja, Komárom, 1861.

A közönség, az irodalom, sőt az illető hirlap érdekében is hibás eljárásnak tartom azt a hagyományos szokást, miszerint ama rovatot, a melyet a „Pesti Naplóban“ „különfélék“; a többi hirlapokban pedig más czim alatt olvasunk, többnyire fiatal, kezdő írók kezelik. Majdnem azt mondhatnók, hogy ez az első nyelvtani osztály, a melylyel a hirlapírói jelölt pályáját megtutja. Távol legyen tőlünk, hogy e serdülő journalisták tehetségeit kétségbe vonni akar-nók, azonban a mi egyéni felfogásunk szerint azon rovat, mely „különfélék“ czime alatt a világ, az emberi intézmények, a társas élet, művészet és irodalom minden érdekesebb eseményeit lakonikus rövidséggel, s mégis véleményezve, íté-szeti szellemben közölni hivatva van, s a perbeli előadóhoz hasonlón, az ügyállást felderítő iratok tartalmát kivonato-san közli, az eszmék, dolgok és emberek nagy tapasztala-sával bíró s erős ítélő tehetségű író igényel. Az ítélő tehetség magasabb fokozatát pedig a legtehetségesebb em-bereknél is csak a kor hozhatja meg. Talán ezen felfo-gásnak tulajdoníthatni, hogy a francia hirlapok a napi uj-donságok rovatát közönségesen oly hirneves írókra bizzák, mint Janin Gyula volt, vagy mint azok az írók, a kik az „Independence“ tárczájában Mane, Thekel, Phares álnév

¹⁾ E czikk szorosan a Könyvszemlébe tartoznék, azonban bel-bece megérdemli, hogy önálló értekezésnek vételessék.

alatt a Francia társas életi irodalmi és művészeti mozgalmakat oly szellemdúsan s oly magas erkölcsi és ítészeti szempontból ecsetelik.

Eme megjegyzésünkre alkalmat az a körülmény adott, miszerint gyakorta sajnosan tapasztaltuk a felületességet, könnyelműséget és szenvedélyességet, a melylyel a fenérintett irodalmi *attentorok* (bocsánat ez iskolai műszóért) a kezükben levő légycsapót forgatják; s a mely okozza, hogy a tragicumba comicumot, a comicumba tragicumot kevernek, hogy nevetnek a midőn sirniok kellene, s hogy gyakorta nem tudom mily elvek és érdekek által sugallva, némely írók csekély értékű műveit nagy garral ajánlják, míg másokéit azzal a rideg közönnyel említik, a melynél a hallgatás az illető íróra nézve előnyösebb volt volna, nem is említvén, hogy a jelzett műnek tartalma és irányáról a krónika közönségesen hallgat, s így történik, hogy hacsak maga a könyv címe nem sejteti annak tartalmát, legfeljebb szagló műszereink segélyével tájékozhatjuk magunkat az iránt, ha valjon a kérdéses mű nekünk való é? Mily kárára van ez a nemzeti irodalomnak, azt könnyű belátni; mert hogy több példát ne említsünk; csak ezen egy esetre szorítkozunk. Azon száraz, úgyszólván gépi jelentés után, a melylyel legalább a kezeink közt forgó hírlapok Nagy József „Madár“ című műve megjelenését (kegyesen) tudomásul vették, a mű szerény és lakonikus címe mellett még csak nem is gyaníthattuk ama gazdag és ihletett tartalmat, szóval a belső értéket a melylyel az bír, s így talán örökre nélkülöztük volna a szellemi élvezetet, miszerint azt megolvassuk, ha csak egy szerencsés esetleg alkalmat nem nyújt vala, hogy abban lapozgassunk.

Itt helyén látom megemlíteni, hogy mennyi kíváncsós volna oly folyóiratot bírunk, melyben a magyar és a külföldi irodalom terén megjelent minden kitünőbb mű legalább kivonatosan megismertetnék. Mily nyereség volna ez a gőzerő és távirda segélyével rohanva haladó jelen korunkban, midőn a szakképzettség nélkülözhetlenné vált, midőn az élet naponkint nehezülő gondjai oly sok időt vesznek igénybe, midőn oly sokat kell tudnunk, hogy valamit tudjunk s midőn végül az irodalom nagyobb ter-

mékenysége, s a tudományok folytonos előhaladása mellett teljes lehetlen a tudományok összes ágaiban megjelenő valamennyi munkát elolvasni. Tehát legalább kivonatossan kellene ezt tenni, mert a, tudományok testvérek, s a legtávolibbak is, habár néha alig észrevehetőleg, mégis valóságos rokonságban állanak. „A tudományos értekező“ tisztelt szerkesztői talán kedves dolgot tennének olvasóiknak, ha az ilyenmü könyvismertetésekre nagyobb tért engednének.

Addig is használok a jelen alkalmat s hozzátehetem, örömmel használok azt Nagy József úr könyvét megismertetni s a szellemi hierarchiában az őt megillető helyet kijelölni. Nagy József úr, mint nyitrai gyakorló orvos, s a magyarhoni természetbarát volt szerkesztője, már eddig is oly nevet szerzett magának, a mely méltó igényt tart a közbecsülésre. Azonban e becses mű kiadása által oly érdemet szerzett magának, a melyet a későbbi nemzedékek s az irodalomtörténet is hálával fog emlegetni. Mert ha jól fogjuk fel, a tudós szerző célja volt, a természettudományok iránt a nem szorosan vett tudós közönségnél is érdeket, lelkesedést ébresztetni, s ezt a dicső s fájdalom! hazánkban nem épen népszerű tudományt ¹⁾ népszerűsíteni s ez által az elméket arra az útra terelni, a melyen az anyagi létrendben a legfőbb Értelmem eszméjéhez eljuthatni, valamint a szellemi létrendben ahoz a lénytan utján, csakhogy sokkal nehezebben, eljuthatunk. A természettudományok népszerűsítése oly elvek mellett és szempontokból, mint a milyek a tudós szerzőt vezérlik, az igazi polgárisultság, a közerkölcsiség s a magas műveltség előmozdítása érdekében tett szolgálat! Nagy József úr könyvének legfőbb érdeme abban áll, hogy elvetve az anyagelviség (materialismus) döreségeit, s az önmagát istenítő gögös felfuvalkodástól menekülve, mély meggyőződéssel s a kedély mélyéből eredő érzéssel (szembeszállva a népszerűtlenség veszélyével) hir-

¹⁾ E tény bebizonyítása végett legyen elég csupán azon körülményt felhozni, miszerint a rendkívül érdekes tartalommal és költséges rajzokkal, s ehez még igen jutányos feltételek alatt kiadott „Magyarhoni természetbarát“ részvét hiányában megszűnni kénytelenítettett.

deti, miszerint az anyagba rendet, bájt, szépséget, őszhangot, *a szellem, a teremtésben elfátyolozott felsőbb Ész* önt, s e szellem az a melynek viszfényét ő (s vele együtt minden érzékeny lelkű ember) a teremtésben látja, s a mely okozza, hogy a természet tanulmányozása nemes, eredményteljes foglalkozás, „és pedig, mint szerző a bevezetésben magát kifejezi, nem csak azon oknál fogva, hogy ez a foglalkozás egy elfogulatlan szabad, őszinte, jámbor, az embert jellemének első eredeti tisztaságában szilárdító vagy ahoz visszavezető gondolkozás- és érzelmi módot honosít meg keblünkben; de azért is, mert a természet nagy könyvében mindenkinek, ki belőle tanulni akar, élő betűkkel vannak feljegyezve és kifejtve, *az emberi társaság fenállásának egyedüli biztosítékai: a hit, moral, aestetika alapelvei.*“

„Jól tudom én azt, folytatja szerző, hogy állításom, a korszerű véleménynyel ellenkezik, ismertek levén előttem is a természettudósok ügyekezetei, kik a XVIII-ik századbeli francia bölcsелем anyagelvi tanait folytatják; ismert előttem azon nagy tér, melyet ők, a legujabbkori bámulatos természettani haladások alapján tanaiknak a roszbán is dicsérhető éles lángeszűséggel kivívtak; de tartózkodjam-e azért egyéni meggyőződésemet, a korszellemmel ellenkező legyen az bár, nyíltan bevallani? megmondani, hogy az anyagelviségi iskolához nem szegődtem? hogy engem a természet buvárlata sem a parányi világ észleletében, sem ha a górcső éles fényétől káprázó szememet felvetém a megfoghatlan egészre, az egek szende kékjére, a természet vidám zöldére, nem vont el soha emberi méltóságom érzetétől? hogy az anyag határai közt, — bár mily tökéletes legyen is annak ismerete — a szelleméleti jelenségek magyarázatát hiú törekvésnek, időpazarlásnak tekintem, hogy moralis öntudatomat mélyen sértve érzem, ha ilyenmő tanok népszerűsítését a litteratura minden nemében átültetését becsúsztatását, és *ily módon az emberi társaság fenállhatásának veszélyeztetését látom.*“

„Nem lehet itt czélom, folytatja a szerző alább, de nincs is hozzá képességem, (teszi hozzá igen szerényen,) az anyagelviségnek az emberi méltóságot lealacsonyító, az embert emberiségéből kiforgató hatását bővebben fej-

tegetni; de mégis ezen nagyszerű tévedésről (tudni illik ha a természet köréből a szellemet kizárjuk s élő lényeit csak automatoknak nézzük, a mi az Isten műveinek sértő félreismerése) ezen szellemi járványról mint igénytelen honpolgárnak is kötelességem kimondani véleményemet: hogy az anyagelviség előbb utóbb ép ellenkezőjét fogja előidézni annak a mit lármás követői vele elérni vélnek: *A szabadság helyett számokba és mérlegekbe szorított rút realismust, rút önzésre, aljas érzéki élvezetekre épített gépezetet, számtanilag kiszámított rendszeres rabságot.* Az emberi társaság tökélye — a szabadság — csak a morál terén érhető el és gyakorolható. Esméje nem az anyag tanulmányozásából eredt, mert ebben minden szükség, minden határozott. A szabadság szabad, mint a lélek. És ha őszintén akarunk szólni, a történelemből csak azon nyugtalanító következtetést kell kihoznunk, hogy a természeti tudományok tökéletesedésével lejárt a szabadság kora; *mert azt csak az erény tartja fen, nem gyárak, vasutak, távirdák, s anyagi korunk bárminémű egyéb haladásai.* Mert mi tartja fen az összes emberiséget? — így zárja be székfoglaló értekezését Greguss — hiterkölcös, kegyelet, szeretet, eszmék tisztelete, meggyőződések, egyéni önérzet (de csak úgy ha kevélységgé nem fajul). De épen mindezt semmisíti meg az anyagelvi felfogás; ez bontja fel a kötelékeket, melyek embert emberhez csatolnak, s a társaság fenállhatását biztosítják. Ha azok oda lesznek, oda lesz az emberiség. Az emberiség akkor irtó háborút viselvén saját maga ellen, mint öngyilkos fogna a szinpadról letűnni.“ — Mint a fentebbi idézetekből láthatjuk, a tudós és bölcsészeti szellemű szerző kifeszített vitorlákkal küzd az anyagelviség káros iránya és árja ellen. Egész művében ez az uralkodó, a vezérgondolat, s annak hatalmát még az érvezésnél is jobban érezteti azon szerencsés modor által, mely a legtisztább kedélyből merít s mely könyvét kiválólag jellemzi. A kedély, ez a csudálatos kapocs az anyagi és szellemi világ között, a mi okozza, hogy bánattal vagyunk eltelve a miatt, hogy a földön a sárban kell gázolnunk, s hogy lelkünk magasabb lét után sovárog. A kedély, minden költészetnek ez a forrása, a melyből a költői lelkek

ihletségüket meritik, a melyből az ima kel, az ima, ez a nemes nővére ama három égi lénynek, ama három mennyei testvérnek, a melyeket Hit, Remény és Szeretetnek nevezünk.

A szerző által követett eme szerencsés modor, a költői érzelmesség, mely Michelet műveinek oly vonzerőt kölcsönöz, s azokat oly népszerűekké teszi, s melynek példái tudományos irodalmunkban kevésbé gyakoriak, a legjobb mód, miszerint közönségünkkel a komolyabb tudományokat megkedveltessük, s miszerint a szellem éltető erejével a rendszerek száraz csontvázait életteljes és színezett alakokká varázsoljuk.

Nagy József úr könyvének tárgya a szélesebb értelemben vett természetrajz körébe tartozik; azonban e tárggyal, a madárral kapcsolatban, a természettudományok egyéb ágaiból, teszem azt a földtan és légűneménytanból mindazt a mi eszmetársulatnál fogva, vagy a rendszer bővebb megértésére szükséges, oly rokonszenvesen s az igazságnak megfelelő hűséggel és egyszerűséggel (*aestetikai értelemben vett egyszerűséggel simplex sigillum veri*) adja elő, hogy művét végig olvasván, az olvasottaknak még azután is tartós zamatát érezzük. Ezen kívül a szerző, könyve minden lapján bizonyosságát adja annak, hogy a természettudományok legújabb haladásai ismereteseek előtte, s felfogásában mindenütt a tudományoknak jelenkori kifejlődésükben legmagasabb álláspontjára helyezkedik.

A mit „a madárról a teremtés művében“ mond, szorosán megfelel Cuvier rendszerének ¹⁾

„A teremtés műve, úgy mond, irtózatoss küzdelmek között ment véghez. Évek millióin át küzdött a föld és a víz egymás között térért; az tűzzel, ez habokkal. Csata volt ez, melynek tűneményeihez képest a jelenkori legremületesebb földi katastrophák csak levélrezgések, vulkánaink dühöngései, röppentyű szállongások. Rémületes változásokon ment át az anyaföld míg azon az ész országa bizton letelepedhetett.“

„Azon vészteljes teremtési időszakokban a földfelü-

---

¹⁾ Discours sur la revolution du globe.

ten csak óriási erővel, testnagysággal és sullyal bíró állatok létezhettek, rút szörnyek, határozatlan testszervezetűek, melyeknek maradványaiból testnagyságuknak irtózatoss méreteit (talán mérveit, dimenzióit?) igen, de testüknek szervezetét kellőleg kiismerni képesek nem vagyunk. Rémlates kor ! rólad elmélkedve, elzsibbad az agy.

„És ime a teremtés ily válságos időszakában, évezredekkel előbb, mint az ember már az ugynevezett triasszi időszakban, ¹⁾ megjelent a madár a földön, de szörnyalakban, mely testnagyságra nézve a struczot háromszor is felülmulta, mint a Diornisz. Óriás madarak voltak ezek, a gázlók osztályához tartozók. Az ornitichnites giganteus (öslénytani madár) madárszörny lépteinek fenmaradt nyomai körül, egykori nagyságának és hatalmasságának örök időkre fenmaradandó jeléül, még ma, évmiliók után látjuk nyomait azon vízbuborékoknak, melyeket sulyos léptei által feltölt a süppedező fiatal földből.“

„Ah! de ne mondjuk, hogy madarak voltak ők, de velővel telt, nehéz csontokkal bíró ábrándos szörnyek, melyek repülni és dalt zengeni nem tudtak, csak araukariák és óriási páfrányok kénbúzzal telt árnyában, vagy égig nyúló sás között bűdös kénmocsárokból kihalászott utálatos hullókat faltak, és ily prédáért 60 lábnyi hosszú óriás gyikokkal küzdtenek.“

Ezután szerző a teremtés logikáját érintve, s azt a madarakra alkalmazva, azon eredményre jut, hogy eleinte halmazmadarak, (vagy inkább repülő halak) jöttek létre; azután a földnek felmerülésével, s a vizek elválásával a mocsáros, süppedező földön élő gázlók jöttek létre; végül a növényzet fejlődésével a fákon tartózkodó légi madarak.

Itt a szerző, a ki akademiánk érdemes tagjára Gregussra hivatkozva, illetőleg őt idézve, már a bevezetésben kimondja az elvet, „miszerint az igazi helyes természetbúvárlet Istenhez vezet,“ egy fontos és tanulságos vallo-

¹⁾ A harmadlagos rétegekben. Ide tartoznak az áradási képződmény; az özvónvizi képződmény; a gipsz rétegek s a durva tengeri mészkő.

mást tesz, mely oly jól illik a tudós szájába. „A legujabbkori földtani haladások, ugymond, a teremtés menetét nagyrészen leleplezték előttünk. Mózes teremtés könyvének (a Genesisnek) betűszerinti igazságáról, tehát szentségéről tanuskodik a földtan is.“ A teremtés menetét, mint fentebb érintők, ekkép rövid vonásokban vázolván, eme megragadó s bájtjeljes szavakkal végzi: „De történt legyen a teremtés megfoghatlan nagy műve bár mily más sorozatban is (e sorozaton, mint fenebb láttuk, sem az exact tudományok sem pedig a Religio nem hagynak kételkedni,) igen feltehetőnek (véleményünk szerint bizonyosnak) látszik, hogy a kedélyes szép dalos madarak, mint legtökéletesebbek, az utolsók valának, mintegy hirmondói az egekből leereszkedő *szellemországoknak*, az ember teremtésének. Mert hiszen kinek énekeltek volna különben?“

A következő fejezetben, melynek czime: „a madár a természetben,“ s melyet a legsükebb fejezetek közé kell számítanunk, a madárnak, ennek az aetheri lénynek a léggel s a kosmikus hatányokkal (talán hatványokkal, *potentiakkal*) a hévvel, világossággal s villanyossággal való viszonyait ismerteti szerző; a befolyást, melyet a hévmérés, továbbá a légnyomás a hazánkban tartózkodó madarakra gyakorol. Itt megemlítendő, hogy a madarak bizonyos tekintetben időjósok, a mennyiben az erősebb légvillanyossági feszülések következtében a dalos madarak elhallgatnak, s ily módon a vihar közeledését 8—10 órával eleve jelentik. Ugyanezen fejezetben szól szerző a madarak természetrajzi felosztásáról, azokat *földiekre és vizeikre*, amazokat *légiekre és szárazföldiekre*, emezeket pedig *gázlókra és úszókra* osztván. Ezután mindezen fajok általános jellemét és sajátosságait éles megkülönböztetéssel és eleven színezettel jellemzi, s ezen jellemzésből azon következtetést hozza le, miszerint mennél nagyobb akadályokkal kell a madárnak a fészekrakásban, költésben, a fiatalok felneveltetésben küzdenie, szellemi tehetségei annál kifejtettebbek, s kedélye tulajdonai annál nemesebbek. Az értelmes, a kedélyes légi madár általában véve gyámoltalan fiatalokat nemez, mint az ember, míg a tyúkok, az úszók és a gázlók többnyire önállóbb fentartási tehet-

séggel bíró fiatalokat hoznak létre, hasonlóan a barmokhoz. A szeretet a lelki tökélyesedés nagy tényezője; hol szeretet nincs, ott a tudatlanság éje uralkodik. A szeretetről mint az élő természetben következetesen keresztül vitt elvről szólván, nem hallgathatom el, egyszer valamely barátommal séta alkalmával e tárgyban tett megjegyzésemet: „És én neked azt mondom, mondám, olyan I. Napoleon féle (bocsánat a megközelítésért) sententiosus modorban, hogy a ki a szeretet eszméjét fogalmazá, az bizonyára mérhetlen Ész.“!

Az ezután következő fejezetben, a melynek czíme: „az ember és a madár,“ a régiek, különösen a görögök és rómaiaknak a madarakra vonatkozó előítéletei vallásos és hitregei elvei és viszonyai ismertetnek. Ezt a tárgy archaeologiai oldalának nevezhetnők. Itt szerző sűrűn idézi Ovid Metamorphosisét (Egyed fordítása szerint), s ebből a régiek természettani ismereteire némi következtetéseket húz. Mit tudtak a régiek a természettanból, azt máshol talán alkalmam lesz bővebben elmondani; itt legyen elég csak annyit megjegyeznem, hogy Ovid és Virgil munkái *visszatükrözik* ugyan az azon időben érvényben volt természettani alapelveket s ismereteket; hogy azonban a régiek természettani ismereteikre nézve határozó ítéletet mondhasunk, Aristoteleshez, ennek tanítványa Theophrastus, továbbá Anaximenes és Anaximanderhez kell fordulnunk. Itt örömet kockáztatnók néhány észrevételét szerzőnek a régi vagy classikai kort (a rómaiságot mint Hunfalvi János mondja) illető bámulatáról, a melyet ifjabb korunkban mi is osztottunk, részint azért, mert csak az érem egyik oldalát láttuk s a római nép életéből csak azt ismertük, a mi abban valóban nagy és nemes volt, a honszeretetet s a vallás iránti tiszteletet, részint pedig azért mert, mint Machiavelli mondja, az elmúlt dolgok története mindenkor szebb színben jelenik meg előttünk, mert a mi azokban becsmérlendő, azt a történészek közönségesen elhallgatják; később azonban Gibbon és Montesquieu munkáit a rómaiak hanyatlásáról olvasván, bámulatunk tetemesen alászállott, s e tárgybani tanulmányozásunk azon meggyőződésre vezetett, hogy a pogánysággal összehasonlítva, a keresztény polgárisultság mérhetlenül megnemesíté az emberiséget!

Azonban a látvány a nézőben van, s miután szerző classikai, még pedig, ha szabad így szólanom, keresztény classikai hajlamokkal és műveltséggel bir, nem rójuk fel neki vétkül, hogy a római kort dicső kornak nézi. Általában, nekünk úgy látszik, hogy ama régi kor közönségesen csak optikai csalódásnál fogva látszik oly fényesnek, mert az utána következő barbár korszak (a népvándorlások) valósággal a sötétség és hanyatlás századai voltak, azonban csak is a tudományok és ismeretekre nézve, mert erkölcsök tekintetében véleményünk szerint a barbárok romlatlanabbak (noha vadabbak) voltak a rómaiaknál.

Ezek után áttér a szerző mindazon költői termékekre, a dalokra, melyeket hazai költőink a természet s a madarakra vonatkozólag a legújabb korban lelkesülten énekeltek, s az idevágó költői idézetek, az eszmetársulás körében tartva, csak nevelik a változatosság kellemét s a felvett tárgyat még inkább népszerűsítik.

A következő fejezetek „a madár fejlődéséről;“ „a madár szellemi és kedélyéletéről;“ „a madárhang és madárdalról;“ „a madarak hasznáról“ szólanak, a melyekhez függelékül a madarak szorosán természetrajzi értelemben vett osztályzata járul. És ez képezi a tárgynak tulajdonképi tudományos, rendszeres, vagyis szakértő oldalát.

Ismertetésünk a kiszabott kereten túl nem terjeszkedhetvén, be kell fejeznünk. A mit mondtunk, azt tiszta meggyőződésünk s lelkiismeretünk sugallatánál fogva mondtunk. A tisztelt szerzőt személyesen nem is ismervén, nem neki, de érdemeinek hódoltunk, s annyit a megczáfoltatás félelme nélkül bátran mondhatunk, miszerint úgy komoly elmék, valamint a nem szoros értelemben vett tudós közönség, sőt a leggyöngédebb érzésű hölgyek is meglelégedéssel teendik le a könyvet kezeikből.

Majer Károly.

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRA KONSTANTINÁPOLYBAN.¹⁾

Midőn április végnapjaiban az akadémiai előadások tömött sora miatt elejtettem azon szerencsétől, hogy ez indítványomat a Corvina Konstantinápolyban fennléteinek constataciója iránt, mely szerint oda készülő társaink, Kubinyi Ferencz, Ipolyi Arnold és Henszmann Imre urak, annak kinyomozása iránt akademiailag voltak volna megkeresendők, s így a kezdeményezés dicsősége az akademiának biztosítva: azon buzgó esengéssel nyújtottam át Irodalom-Történetem sajtó alatt lévő harmadik kiadása II. kötetének illető fejezetét Ipolyi barátomnak: méltassa figyelmére hazánk egykori disze, a Mátyás király világhírű budai könyvtára ügyét; győződjék meg azon vázlatos történeti összeállításból, melyet az említett helyen adtam, arról, hogy nem álom, mit említett munkámban már 1851-ben hirdettem, hogy méltó e kérdés felderítéseért fáradozni s áldozni; noha aggodalommal töltött el Vámbéry Armin hallgatása, kihez 1861. augusztusban, elmenetelekor, utolsó kérésem is az volt: fürkészsze ki azon utat módot, mely e honi kincsünk részletes megismertetésére vezethet! Igéretét vettem barátomnak: s im a kérés nem maradt teljesítetlen, honfi társaink egyesített fáradozásait siker koronázta: május 21-dike azon szerencsés nap, melyen ők, a régi Szeráj titkos könyvtárában, lelkesedett s büszke hazafiúi örömmel felkiálthatának: *Ευρηξα!*

A tény constatacióval van! A mit a civilizált rablók 1541-ig a Corvinából el nem vittek, az, a mivel és lánglelkű II. Szulejmán utódai által e napig gondosan

---

¹⁾ Mátyás király könyvtárának legújabb kutatására az ebből eredt eredmény történetére nézve e cikk tartalma szolgálhatván alapul, azt a t. szerző beleegyezésével „Magyarország“ pol. lap tárczájából folyóiratunkba átvenni olvasóink érdekében jónak véltük.

Szerk.

meg őrizve, létezik még! együtt van! s már csak azt kell kérnünk a Magyarok Istenétől: lágyítsa meg a Nagyúr szívét, hogy a kiknek megengedte, a miért annyi hü kebel gyászolt, a mi után a hívők titkon epedtek, azt immár részletesen megismertethessék velünk; s eszközölhessék, hogy mind azt, minek másolása a honi s az európai tudományosság érdekében van, maholnap legalább másolatban ismét birnunk lehessen! Erre, bizom nemzetem génusához, lesz pénze Magyarországnak.

Isten segítsen rá, értünk a távolban fáradozó hazánkfiai! hogy mindenek előtt a Janus Pannonius magyar hadi dalait, magyar nyelvtanát, évkönyveit, melyeket még Zsámboki is látott, Fodor Kristóf Cesinge által magasztalt deák költeményeit, Bátori egész bibliáját, Szombathelyi Tamás ünnepelt magyar hitszónok szentbeszédeit, hogy Gábor Deák magyar énekeit, melyeket a nagy király, üres óráiban, oly szívesen olvasgatott, hogy a nagy király asztalánál énekeltetni szokott rhapsodiákat, ha csakugyan leirattak, hogy az 1460 körül egyházilag jóváhagyott magyar hymnáriumot, hogy régi krónikásainkat, Csoda Miklós elveszett munkáit stb. felfedezzétek, s egyelőre legalább mutattvány másolatokkal örvendeztessetek meg! Az ígért földének küszöbén álltok: hódítsátok meg: „Ez az égnek utja, s régi magyar dísz!“ kiált felétek Berzsenyi árnyéka.

Ha ez ünnepélyes, s a nemzetre új dicsőséget hozható perczekben a tisztelt szerkesztőség, olvasói érdekeltségével találkozonak tartja néhány nap mulva megjelenő fennírt munkám idézett cikkét közölni, azt ezennel rendelkezése alá bocsátom. ¹⁾

„A világhírű Corvina eredete kétségtől a nagy király országlása első tizedébe esik, de legnagyobb gyarapodását csak később vette. Az első szerzemények Konstantinápolyban, Görögországban és Ázsiában tétettek, melyek közt keleti munkák is voltak; ezekhez járultak az ujdón

¹⁾ Legszívesebben közöljük, s megragadjuk egyszersmind ez alkalmat, hogy a közönséget a nagy becsű munka megjelenésére figyelmeztessük. „M. ország Szerk.“

feltalált nyomdászat minden akkor kaphatott művei, s a kiadatlanok kéziratainak másai, melyeket Mátyás pazar költéssel készíttetett. E végre fia János herczeg nevelőjét Ugoletti Taddét Florenczbe küldte, s ott ennek ügyelése alatt a Medici Lőrincz könyvtára legjelesb codexeit másoltatta. Naldi ügyelése alatt szinte folyton négy tudós másoló dolgozott számára, köztök Valori Fülöp, kit Ficino 1489-ben Budára küldött, hogy a királyt kívánságára Plátó tanaiba avassa. Azon kívül Budán Raguzai Felix igazgatása alatt harczleirót és codexfestőt (miniator) szinte görök és latin kéziratok másolása foglalt el. Heltai szerint a másolásokra évenként harminczhárom ezer aranyforint fordítottatott. Ezen kívül több nevezetes tudós, görög remekírók fordításával bizatott meg. Ekép, és folytonos vásárlások által, e könyvtár kevés évek alatt kiterjedésre a legnagyobb, külső fényre pedig a világ legelseje lett, akár a legbecsesb kéziratok írását és festéseit, a hártya szépségét, a bársony, selyem kötéseket, s aranyzott ezüst kapcsokat, akár a teremek festéseit, szobrai, függönyeit, melyeken a szakok felirásai valának láthatók, vagy a pompás szekrényeket tekintjük. Kiterjedett e könyvtár a keleti, bibliai, a görög és római classica literaturára s a szent atyákra, a historiára (értve nem csak a régit, hanem kora történeteit is, melyekre diplomai titkos irományok gyűjteményeiben is gazdag volt) s a hazai irodalomra (ott voltak Bátor magyar bibliafordítása, Janus Pannonius költeményei, Csoda Miklós könyve de machinis bellicis stb.) A kötetszám különfélekép adatik elő, Pflug ötven ezerre teszi. A nagy terem mellett egy boltos kerek szoba a csillagos ég képleteit mutatta. Hogy régiségek, műtárgyak és mathematikai gépek gyűjteménye sem hiányzott, elgondolható, miután a király ilyekkel a krakói egyetemnek is kedveskedett, s így birt kétség kívül maga is. Az ismert könyvtárnokok sora: Ugoletti Tádé, Fonti Bertalan, Galeotti Martius, Raguzai Felix, II. Ulászló alatt Petanci Felix, és, úgy látszik, Olmücz Ágoston. De emezek nem gátolhatták, hogy a páratlan intézet, alkotója halálával, hanyatlásnak ne induljon. A Mátyás vég évében Florenczben készült codexek többé ki nem váltattak; Ulászló s

utóbb Lajos, örök pénzzavaraik közt, külföldi követeknek s más kedvelt férfiaknak egyébbel nem kedveskedhetvén, gyakran a legszebb és legbecsesb codexek ajándékoztattak el: Brassicanus is, ki Eberstein Vilmos császári követ kíséretében fordult meg a budai udvarnál, Lajos király által sok jeles codexxel ajándékoztatott meg; sokat I. Miksa császár, a bécsi udvari könyvtár alapítója, nyert ki még Ulászlótól Cuspinián követe által, ki ez ügyben öt év alatt huszonnégyszer fordult meg Budán. Én ugyan meg vagyok győződve, hogy ez új könyvtárnak a becsesb alapot egész csendben a Corvina nyújtotta. S pusztult az ezután is: nem 1526-ban a törökök, de igen 1527-ben az alkalommal élni tudó tudós tolvajok; 1529-ben a rakoncátlan német várórség által. Europaszerte kereskedés üzetett a budai könyvragadományokkal, s a szomszéd tartományok bibliophiljai — Busbeck Augér, Brassicanus, Faber János, Zsámboki, Birkheimer — „ex Vngariae spoliis“ (ez volt a műszó!) széltiben szedték a rablott kincseket; sőt Gritti idejében már a keleti kéziratokat is érte a sor, melyek Velenczébe kezdtek vándorolni. Így lön, hogy midőn Brenner Márton, a Bonfin első kiadója, 1538-ban a Corvinába lépett, abban „az ázsiai barbárság“ (igen, a civilizált népek katonáinak ázsiai barbársága) folytán alig lelé már nyomait a hajdani disznek! Csak midőn Buda 1541-ben kénytelen volt török őrseget fogadni be, lett az ismét gondosan megőrizve; de a lefolyt tizenöt év prédáival a XVII. században is oly nagyban folyt még a kereskedés, hogy Ágost wolfenbütteli herczeg, 1629-ben is, csak az újabb európai történeteket illető, közel kétszáz „roppant és tömött“ kötetet birt megszerezni. Ekép a közvélemény végkép elpusztultnak hirdette a Corvinát; de a budai basákkal, vagy a portával követségek által érintkezett magyar főurak és udvarok jobban lehettek értesülve: mert Pázmány Péter harmincezer forintot, Bethlen Gábor is nagy öszveget ajánla érte a töröknek, I. Rákóczi György a legravaszabb fortélyokkal igyekezett azt a Bethlen-collegium részére, I. Lipót pedig udvari könyvtára számára kinyerni: mindnyájan siker nélkül; Claudius Kelemen madridi tanár pedig 1635-ben sajnálva említi, hogy az „etiam nunc ex-

stat, sed sub barbarie othomanica doctorum virorum haud amplius parens et altrix"! És csak ez időtájt vándorolt az, úgy látszik, Konstantinápolyba, s tán épen az említett ajánlatok által újabb figyelemre gerjedt porta rendeletéből; mert a mit a császár követei, sok ál hitegetések s nehézségek után, 1666-ban egy földalatti boltozatban láthattak, nem a Corvina vala, hanem ki tudja, honnan származott valami 300 dárabnyi kézirat és könyvhalmaz ¹⁾, mely por és szenny alá temetve, a nyirok és egerek prédájaul a földön hevert. A követek, a basa engedelméből három kéziratot választhattak ki az udvari könyvtár számára: a többi husz évvel utóbb, Buda visszavételével került Lipót kezére. Ez óta a tudós világ végkép elpusztultnak hitte a szent kincset; de már Praynak volt tudomása 1779-ben, hogy az a török fővárosban tartatik ²⁾; ugyanazt értettem én 1849-ben egy Konstantinápolyban lakott porosz követségi titkár híréből, míg végre 1851-ben dec. 9. Jerney János német lapok nyomán örömmel hozta elé az akademiában a szultán azon rendeletét, mely által megengedettett Mátyás király könyvtárának megtekintése, bár külön előleges feljelentés mellett. S ugyan e hir egy látogató levele nyomán Csoda Miklós ismeretlen munkájának „de machinis bellicis“ ottlétét is felemlítette. A mely corviniánus codexeket biztossággal tudunk Európa könyvtáraiban, nem sokból áll, olyakból t. i. mik, Mátyás által iratván, annak arczképét, v. czimerét, v. az ő codexei habitusát kétségtelesenül viselik: sokkal becsesb régi szerzeményei, kétségkívül igen nagy számmal, többé fel nem ismerhetők. ³⁾

Toldy Ferencz.

¹⁾ Köztök egy nyomtatott magyar biblia in folio, hihetőleg a vi-solyi, egy Calepinus, holmi Erasmus Roterodamus. Luther stb. újabb íróktól! (L. a lajstromot Pflügnál: Epist. ad Seckendorf, p. 60-106.)

²⁾ „Defluere cepit sub Wladislao II. et Ludovico II. (bibliotheca R. Mathiae) partim praefectorum ignavia, qui a privatis libros auferri patiebantur, partim ob negatum, aut non rite praebitum stipendium: magnatameneorum pars a clade mohácsiana (?) Constantinopoli detinetur, ut mihi vir fide dignus diu Perae habitans (kétségkívül ausztria követségi tisztt) affirmavit.“ (Spec. Hier. II. 183. l.)

³⁾ Ilyen, kétségkívül számtalan a bécsi udv., a velencei Marci-

GÖRÖG FORRÁSOK A SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Télfy János.

BEVEZETÉS.

Fölösleges volna a scythákra vonatkozó görög források nagy jelentőségét mutogatni, melyek nemzetünk történetére fényt árasztanak. Mivel azonban, fájdalom! édes hazánkban kevesen értik a görög forrásokat, hasznos szolgálatot teszek talán ezen források fordításának közlése által.

Az írók, kiknek tanuskodásait közlöm, időrendben következnek egymás után Heziodtól kezdve, a byzantini korig. Hogy pedig a t. olvasó már előre tudhassa, minő írőkkel találkozandik e munkában, ide igtatom neveiket:

1. Heziod . . . 700. Kr. e.	14. Choeril . . . 472. Kr. e.
2. Alcaeus . . . 600. " "	15. Andocides . . 468. " "
3. Anacreon . . 559. " "	16. Hippocrates . 456. " "
4. Hecataeus . . 549. " "	17. Thucydides . . 456. " "
5. Aeschyl . . . 525. " "	18. Ctesias . . . 446. " "
6. Pindar . . . 521. " "	19. Aristophanes . 444. " "
7. Cratin . . . 520. " "	20. Xenophon . . . 444. " "
8. Herodor . . . 515. " "	21. Isocrates . . . 436. " "
9. Sophocles . . 497. " "	22. Plato . . . . 429. " "
10. Hellanicus . . 495. " "	23. Antiphanes . . 407. " "
11. Herodot . . . 484. " "	24. Dino . . . . 400. " "
12. Achaeus . . . 484. " "	25. Ephorus . . . 388. " "
13. Euripides . . 480. " "	26. Aristoteles . . 384. " "

ana s a wolfenbütteli hercegi könyvtárakban (a fennemlített diplomatiai collectáncák hihetőleg a hercegi levéltárban őriztetnek). Gyérebben találtnak a ferrárai hgi (11), a florenczi Lauretána (6), a drezdai kir., nyilvános (4), az erlangi egyetemi (3), a brüsseli kir., a párisi cs., a besançon, a vaticáni, az ágostai és lipesei városi, a jénai egyetemi, berlini kir., gottweihi klastromi, németujhelyi egyházi, a thorni gymnasiumi stb, könyvtárakban. Hazánkban csak a nemz. muzeumi, m. akadémiai s a marosvásárhelyi Teleki könyvtárak birnak néhányat!

27. Clearch . .	350. Kr. e.	44. Arrian . .	100. Kr. u.
28. Theophrast	312. " "	45. Lucian . .	120. " "
29. Agatho . .	301. " "	46. Ptolemaeus	
30. Megasthenes	300. " "	Claudius . .	138. " "
31. Nymphodor	300. " "	47. Appian . .	146. " "
32. Theocrit . .	281. " "	48. Dio Chri-	
33. Apollonius ,		stom . . .	155. " "
Rhodusból .	230. " "	49. Pausanias .	180. " "
34. Phylarch . .	210. " "	50. Laerti Dioge-	
35. Polybius . .	204. " "	nes . . .	180. " "
36. Apollodor . .	140. " "	51. Alexandriai	
37. Alexander		Kelemen . .	200. " "
Polyhistor .	82. " "	52. Philostrat .	210. " "
38. Scymnus . .	80. " "	53. Origenes . .	220. " "
39. Nicolaus Da-		54. Pisander . .	222. " "
mascenus . .	74. " "	56. Aelian . . .	225. " "
40. Strabo . . .	66. " "	57. Dionysius Pe-	
41. Diodor . . .	40. " "	riegetes . .	300. " "
42. Flavius Jose-		58. Maximus Ty-	
phus . . .	37. Kr. u.	rius . . .	360. " "
43. Plutarch . .	50. " "		

HEZIOD.

(Virágzott körülbelöl 700-ik évben Kr. e.)

132-dik töredék. ¹⁾

Äthiopokat és Ligyseket s kanczafejő scythákat.

ALCAEUS.

(Virágzott 600 körül Kr. e.)

49-ik töredék. ²⁾

Achilles, ki a scytha földön uralkodol.

ANACREON.

(Szül. 559-ben; meghalt 474-ben Kr. e.)

*55-ik dal; 7—10. vers.*Rajta, ide! Ne üzzük többé így zajjal és lármával
bor mellett a scytha ivást.¹⁾ Hesiodi Carmina, edidit Lehrs; Parisiis, 1840.²⁾ Bergk-kiadás.

HECATAEUS.

(549-től 477-ig Kr. e.)

153-ik töredék ¹⁾. Carcinitis, scytha város.154. „ Melanchlánok (fekete köpenyűek)
scytha nép.

155. „ Myrgéták, scytha nép.

156. „ Maticéták, scytha nép.

157. „ Cardesus, scytha város.

158. „ Isepus, scytha nép.

159. „ Edook, scytha nép.

167. „ Jamok, scytha nép.

168. „ Issedónok, scytha nép.

179. „ Caspapyrus, Gandari város, a scythák tengermelléke.

AESCHYL.

(525-től 456-ig Kr. e.)

Prometheusból.

1—2. vers. A földnek távol határára érkeztünk, a scytha vidékre, a hozzáférhetlen pusztaságba.

410—419. vers. Valamennyi halandó szent Áziának szomszéd székét lakja, nagy nyögésű nyomoraiddal együtt éreznek fájdalmat: a colchisi földet lakó, csatában rendületlen szüzek ²⁾, s a scytha sokaság, mely a föld legszélsőbb helyét Mäóti tava körül bírja.

709—711. vers. Jönni fogsz a nomád Scythákhoz, a kik font tetők alatt magasán szépkerekű szekereken laknak, messzelövő ijakkal lévén ellátva. Ezekhez ne közeledjél.

Eumenidákból.

701—703. vers. Mind az országra mind a városra nézve üdvhozó védszert birhatnátok, minőt senki sem bír az emberek közül, sem a scytháknál, sem Pelops helyein.

---

¹⁾ Fragmenta historicorum graecorum; Müller Károly és Tódortól. Paris, Didot; 1841. I. köt.

²⁾ Amazonok.

Heten Théba ellen.

729–730. vers. A sorsokat osztogatja az idegen Chalybs ¹⁾
a scythák gyarmatosá, a vagyonnak keserű osztogatója, a kegyetlen vas.

74-ik töredék.

A kanczaturót evő, jó törvényű scythák.

PINDAR.

(Szül. 521-ben, meghalt 441-ben Kr. e.)

72-ik töredék ²⁾. A pásztori scythák között kóborol; a kinek nincs szekéren vitt háza.

181-ik töredék. Némely, magokat tettető, scythá férfiak szóval ugyan gyűlölik a döglött lovat, mely mindek láttára meg van ölte; de alattomban lenyúzzák az álkapczával együtt görbe lábait és fejét.

Jegyz.: Innen keletkezett a közmondás: *scythá a lovat* (ὁ Σκύθης τὸν ἵππον,) azoktól, kik valamit alattomban megkivánnak, de nyilvánosan utálják.

CRATIN.

(520-tól 423-ig Kr. e.)

66-ik töredék ³⁾.

Hipponik scythá, mivel vörössárga színű.

HERODOR HERACLEÁBÓL.

(515 körül Kr. e.)

5-ik töredék ⁴⁾. Hercules scythá ijakkal élt, taníttatván (a nyilazásra) bizonyos Teutar nevű scythától.

23-ik töredék. Prometheus volt a scythák királya s nem bírván alattvalóinak élelmet adni, mivel a Sas nevezetű folyó elárasztotta a lapályokat, bilincsekbe veretett a scytháktól. De a megjelenő Hercules a folyót ugyan a tengerbe terelte, innen keletkezett a mese, hogy Hercules megölte a sasot; Prometheust pedig feloldotta bilincseiből.

¹⁾ Aczél.

²⁾ Bergk kiadása szerint.

³⁾ Bothe: Poetarum comicorum graecorum fragmenta. Parisiis, Firmin Didot, 1855.

⁴⁾ Fragmenta histor. graec. 2-ik köt.

SOPHOCLES.

(497-től 406-ig Kr. e.)

472-ik töredék ¹⁾. Scythia módra lenyúztatván a bőre törülközőnek.

HELLANICUS.

(495-től 411-ig Kr. e.)

92-ik töredék ²⁾. A ki a (cimmerii) Bosporon áthajózik, találja a Sindokat, és ezeken felül a maoiti scythákat.
170-ik töredék. Amadókok, scythia nép.

HERODOT.

(Szül. 484-ben, meghalt 408 vagy 406, vagy 400. Kr. e.)

I. Könyvéből.

15. Említést teendek Ardysről, Gyges fiáról, ki Gyges után uralkodott ³⁾. Ez aláigázta Priene lakosait s betört Milétbe. Midőn ez Sardisban uralkodék, a Cimmériusok kiűzetvén székhelyeikből a pásztori scythák által, Ázsiába érkeztek s elfoglalták Sardist, kivéve a fellegetvart.

73. Croesus e végett táborozott Cappadocia ellen: mind a földutáni vágyból, hozzászerezni akarván azt a maga osztályrészéhez, mind főleg mivel a jóslatban bizott, és boszut állni akart Cyruson Astiagesért; mert Astiages, Cyaxares fiát, ki Croesus sógora s a Médók királya volt, Cyrus, Cambyzes fia, meggyőzvén fogva tartotta, ki így lett Croesus sógora: a pásztori scythák közül egy férfi csapat föllázadván kivonult Média földére. Uralkodott pedig ezen időben a Médokon Cyaxares, Phraortesnek, Dejoces fiának, fia ⁴⁾; a ki ezen scythákkal, mint oltalomért esdekölökkel, eleinte jól bánt, annyira hogy nagyrabecsülvén őket, gyermekeket adott át nekik, hogy tanulják meg nyelvüket és a nyilak mesterségét ⁵⁾. De időmultával, miután a scythák mindig vadászatra mentek s mindig hoztak valamit, történt egykor, hogy mit sem fogtak. Üres kezekkel vissza

¹⁾ Ahrens kiadása. Páris, Didot; 1842.

²⁾ Fragmenta historicorum graecorum Müllertől I. köt.

³⁾ Lydiában 680-ik évben Kr. e.

⁴⁾ Cyaxares volt Phraortes; ez pedig volt Dejoces fia.

⁵⁾ A nyilazást.

térvén, Cyaxares (mert, a mint megmutatta, heves haragú ¹⁾) volt) nagyon durván illette őket gyalázattal. Ők pedig, ezt szenvedvén Cyaxares részéről, mivel méltatlanságokat szenvedtek volt, elhatározták, egyet a náluk tanított gyermekek közül darabokra vágni, s úgy elkészítvén valamint a vadat szokták elkészíteni, azt Cyaxaresnek hozni és adni, t. i. mint vadat, s miután átadandották, leggyorsabban Alyatteshez, Sadyattes fiához, Sardisba menekülni. Ez történt is; mert Cyaxares és a jelenlevő vendégek evének ezen husból; és a scythák végrehajtván ezt, Alyattes oltalmáért esdekeltek.

74. Ezek után (mert Alyattes nem adta ki a scythákat az őket követelő Cyaxaresnek) háborújuk volt a Lydok- és Médoknak öt évig.

103. Phraortes meghalván, utóda lön Cyaxares, Phraortesnek, Dejoces fiának, fia. Mondják hogy ez még sokkal harcziasabb volt őseinél; Ő osztotta el először hadtestekre Ázsia népeit, s ő rendelte az első, hogy különválasztva legyenek a dsidások, ijászok és lovasok; holott azelőtt vegyesen valának mindnyájan egyaránt összézavarva. Ez az ki a Lydokkal harczolt, midőn harczolásuk közben a nap éjjé lön ²⁾; s ez az, ki a Halys folyóján túli Ázsiát egészen maga alá vetette. Összegyűjtvén pedig mindnyájokat, kiken uralgott, Ninive ellen táborzott, boszut állván atyjáért s földulni akarván e várost. De miután ütközetben meggyőzte az Assyriusokat és Ninivét körültáborolta, reátört egy roppant scytha sereg. Vezette pedig őket ³⁾ a scythák királya Madyas ⁴⁾), Protothyés fia; kik betörték Ázsiába kihajtván Európából a Cimerieket, és e futamlók után nyomulva érkeztek Média országába.

104. Mäotis tavától Phasis folyóig és a Colchokig harmincz napi útja van egy jól menőnek. Colchisból pedig nincs messze átkelni Mediába, hanem csak egy nép van között-

¹⁾ ὀργῶν ἄχρος, De mások ezt tagadólag olvassák: ὀργῶν οὐκ ἄχρος, mintha ezt jelentené; nem volt igen nagy eszű, nagy belátásu.

²⁾ Napfogyatkozás állt be, melyet Thales megjövendölt.

³⁾ A scytha katonákat.

⁴⁾ Némely kiadások szerint Madyes.

tők ¹⁾, a Saspirok. Az ezeken keresztülmenők Mediában lehetnek. A scythák azonban nem törtek be ezen a részen, hanem egy föllebbi, sokkal hosszabb, uton kanyarodva, jobbukon lévén Kaukáz hegye. Itt a Médok megütöközvé a scythákkal és meggyőzötven a csatában, megfosztattak uralmuktól. A scythák pedig egész Ázsiát foglalták el.

105. Innen Egyptom ellen indultak; és midőn a palestina Syriában voltak, Psammetich, Egyptom királya, elejökbe menvén, ajándokok és kérelmek által rábeszélte őket, hogy ne induljanak tovább. Midőn visszatérven Syriának Ascalon városában találkoztak, a scythák többsége kártétel nélkül elvonula, de kevesen közölök hátrahagyatva, kirabolták az uránai Aphrodite templomát. Ezen templom pedig, a mint tudakozva találom, legrégibb mind azon templomok közül, melyek ezé az istennőé. Mert a Cyprusbani templom innen lett ²⁾, valamint magok a Cyprusbeliek mondják; és a Cytherábanit a Phöníciaiak építették, kik ezen Syriából valók. A scythákra pedig, kik Ascalonban kirabolták a templomot és ezeknek mindenkori utódaikra aszszonyi betegséget bocsájtott az istennő. A scythák t. i. mondják, hogy azok azért betegeskednek s hogy a scytha országba érkezők látják náluk, minő állapotban vannak azok, kiket a scythák Enareseknek neveznek.

106. A scythák mintegy huszonnyolcz évig uralkodtak Ázsiában s erőszakuk és hanyagságuk által minden föl volt forgatva; mert a rendes adón kívül beszédtek minden egyestől azt mit mindegyikre önkényt kivetettek s ezen adón kívül körülnyargaltak és elrablák azt, a mi mindegyiknek sajátja volt. Ezek többségét Cyaxares és a Médok meghíván vendégekül és leitatván, megölték. És így viasszaszezték országukat a Médok s uralkodtak azokon, kiken az előtt is. S Ninivét is vették be (miként vették pedig be, azt más elbeszélésben fogom előadni) s az Assyriusokat is alávetették magoknak, kivéve Babylónia vidékét. Ezek után Cyaxares negyven évig uralkodván, azokkal együtt, melyek alatt a scythák uralkodtak, meghalt.

¹⁾ Colchok és Médok között.

²⁾ Ennek mintája szerint van építve.

201. Midőn Cyrus ezen népet is ¹⁾ alávetette volt, vágyódék a Massagetákat maga alá keríteni. E nép pedig nagy- és vitéznek mondatik lenni s lakozónak kelet és napkelte felé, Araxes folyóján túl, szemközt az Issedoni férfiakkal, s vannak némelyek, kik ezen népet scytháknak mondják.

204. Ezen, caspiuminak nevezett, tengernek északi részeit határozza Kaukáz, a kelet és fölkelő nap felé levő részekkel pedig szomszédos egy, látásra végtelen nagyságu, rónaság. Ezen nagy rónaságnak nem legkisebb részét foglalják el a Massageták, kik ellen Cyrus táborozni vágyott; mert számosak és nagyok voltak az őt lelkesítő s ösztönző okok. Először a születése, mely többnek látszott lenni mint emberinek; másodszor az ellenek irányábani volt szerencséje, mert bár merre irányozta hadjáratát, lehetlen volt ama népnek megmenekülnie.

205. Volt pedig, férjének halála után, neje a Massageták királynéja; kinek Tomyris volt a neve. Cyrus hozzá küldvén, megkérte azon ürügy alatt, hogy nőül akarja birni; de Tomyris megértvén, hogy ő nem kéri magát, hanem a Massageták országát, eltiltotta a bejövettől. Cyrus pedig erre, a mint csele nem sikerült, Araxeshez nyomulván, nyilván rendezett hadjáratot a Massageták ellen, s hidat is állított a folyón, átjárásul a hadseregnek, s a folyón átkelendő hajókon tornyokat is épített.

206. Mialatt ő ezen munkával elvult foglalva, Tomyris hinököt küldvén ezt üzente: „Óh Médok királya! szűnj meg siettetni azt a mit siettetsz; mert nem tudhatod valjon javadra fog-e ez végződni. S fölhagyván ezzel, uralkodjál a magadéi fölött és legyen türelmed nézni ²⁾ uralkodásunkat azokon, a kiken uralkodunk. Azonban te nem akarandod használni e tanácsomat, hanem minden inkább, mint nyugodtan lenni ³⁾. De ha te oly nagyon kívánsz megmérközni a Massagetákkal, rajta, hagyjad el a munkát, mely téged elfoglal behidalva a folyót, és miután

¹⁾ Assyriusokat.

²⁾ ἀνέχου ὀρέων = türd el néző.

³⁾ Akarandsz.

mi három napi utra visszavonulunk a folyótól, kelj át országunkba; ha pedig minket akarsz inkább a tiedbe fogadni, tedd ugyan azt ¹⁾, Ezt hallván Cyrus, összehitta a Perzsák előkelőit, s egybegyűjtván ezeket, előadta nekik az ügyet s tanácskozott velök, hogy mit tegyen. Ezek véleményei pedig ugyan egyben hangoztak össze, javasolván Tomyrist és seregét országukban bevárni.

207. A lydiai Crösus jelenlevén és rosszalván e véleményyt, az előadottal ellenkezőt javasolt.

208. Ezen vélemények harczoltak egymással. Cyrus pedig elhagyván az előbbi véleményt s Crösusét fogadván el, megüzente Tomyrisnak visszavonulni, mivel ő átkelelend hozzá. Az tehát visszavonult, a mint előbb ígérte.

211. Cyrus előre indulván egy napi utig Araxes folyójától, teljesítette Crösus tanácsát. Erre Cyrus és a Perzsák seregének java visszavonulván Araxeshez s hátrahagyván ²⁾ a harczképteleneket, oda tör a Massagéták seregének harmadrésze, megölék Cyrus táborának hátrahagyottait, noha védelmezték magokat, s látván a készen álló ebédet, a mint hatalmukba kerítették az elleneket, feküdve ebédeltek; s megtelvéni étellel és borral, alvának. De a perzsák reájok törvén, számosakat közölök megöltek s még többet fogságba ejtettek s egyebek között Tomyris királynénak fiát, a massagéták vezérét, kinek neve volt Spargapiz.

212. A nő hallván a tábor és fia körül történeteket, hírnököket küld Cyrushoz, és ezt üzente: „Vérrel telhetlen Cyrus, ne büszkélkedjél ezen történt dolog miatt, mivel szőlőtöke gyümölcsével ³⁾ melylyel magatok megtelve úgy örjöntök, hogy lemenvén a bor testetekbe, fölmerülnek belöletek csunya szavak, mivel mondom ilyen büszserrel megcsalva győzted meg fiamat, nem pedig csatában hadi erénynyel. Fogadd el tehát most tanácsomat, ki jól javaslok. Add nekem vissza fiamat; menj el bántatlanul e földről, miután a Massagéták seregének harmadrészét meggyaláztad. Ha pedig ezt nem teended, esküszöm a napra,

¹⁾ Vonulj vissza te is három napi utra a folyótól.

²⁾ A táborban, honnan Araxeshez visszavonult.

³⁾ Borral.

a Massagéták urára, hogy bizony vérrel foglak jól tartani, ámbár telhetlen vagy.”

213. Cyrus ezen megüzent szavakat nem vette semmi tekintetbe. Tomyris királynénak fia pedig, Spargapiz, midőn a bor őt elhagyta s megtudta minő bajban van, kérvén Cyrust, hogy oldoztassék föl bilincseiből, ezt elérte. A mint pedig föloldoztatott, s mihelyt kezeinek ura volt, megöli magát. S ez ilyen módon hal meg.

214. Tomyris, miután Cyrus nem hallgatott reá, öszszegyűjtván minden erejét, megütközött Cyrussal. Ezen ütközetet tartom én a legtüzesebbnek mindazok közül, melyek barbár férfiak között fordulnak elő. Egyébiránt értesülök, hogy ez így történt: először, azt mondják, távol levén nyilaztak egymásra; azután, a mint nyilaik elfogytak, öszszecsapván lándzsák- és kardokkal viaskodtak; s hosszú ideig álltak ellen a harczolók, s egyikök sem akart hátrálni. Végre győznek a massagéták; s a perzsa had többsége ott veszett és a többi között maga Cyrus is meghal, miután öszvesen harmincz évig uralkodott, egynek hijával. Tomyris pedig megtöltvén emberi vérrel egy tömlőt, kerestette a perzsák halottai között Cyrus hulláját, s a mint megtalálta, fejét a tömlőbe mártotta. S gyalázzván a holtat mondá: „Te engem, noha élek, és csatában meggyőztelek tönkre tettél, csellel fogván meg fiamat; én viszont, a mint fenyegettem, vérrel jól tartlak téged.” Azon sok beszéd közöl, melyek Cyrus életének vége körül keringnek; ez mondatott el nekem mint legvalószínűbb.

215. A Massagéták a scytaihoz hasonló ruházatot viselnek s életmódot követnek. Ők lovasok és gyalogosok; mert mindkettőben részesülnek. Ijászok is és dsidások, szokásuk lévén kétélű fejszét viselni. Mindenre aranyat és rezet használnak; mert a mi a dsidákhoz, nyílhegyekhez és fejszékhez tartozik, arra rezet használnak, a mi pedig a fejhez, övekhez és vállszijjakhoz való, azt aránynyal ékesítik; hasonlóul a lovak mellszerszámaikat rézvérttel rakják körül, a féket pedig és zablát és kantárokat aránynyal. De vasat és ezüstöt nem használnak; mert ez nincs is országukban; a réz ellenben és arany nagy mennyiségben.

216. Ilyen szokásokkal élnek pedig: mindegyik vesz

el egy nőt, de ezekkel ¹⁾ közösen élnek. Mert a mit a görögök a scythákról mondanak, azt nem a scythák teszik, hanem massageták. Ugyan is ha a massagéta férfi megkiván valamely hölgyet, fölakasztván szekere a puzdráját, tartózkodás nélkül közösül vele. Életkoruknak pedig nincs kitűzve semmi más határ, hanem ha valaki nagyon öreg lesz, összejövén minden rokonai föláldozzák őt, s vele együtt más vágó marhákat és megfőzván a húst, lakomáznak. Ezt ²⁾ tartják ők a legnagyobb boldogságnak. De a betegségben megholtat nem eszik meg, hanem eltemetik, szerencsétlenségnek tartván, hogy nem jutott a föláldoztatáshoz. Semmit sem vetnek pedig, hanem nyájaik és halakból élnek. Ezekre bőségben tesznek szert Araxes folyójából. S tejivók is. Az istenek közül pedig csak a napot imádják, melynek lovakat áldoznak. Az áldozásnak pedig ez a törvénye: az istenek leggyorsabbjának az állatok leggyorsabbját szentelik.

Herodot II. könyvéből.

22. ....

A darvak kerülván a telet scythaországban, téli tartózkodásul látogatják ezen helyeket ³⁾.

103. Ezt véghezvivén ⁴⁾ bejárta a száraz földet, miatt átkelvén Ázsiából Európába, meghódította a scythákat és thrákokat.

167. Valjon a Görögök ezt is az egyiptomiaktól tanulták-e meg, nem bírom bizonyosan megítélni, látván hogy a thrákok, scythák, perzsák, lydok is s majdnem minden barbárok, kisebb becsületűeknek tartják a többi polgároknál azokat, kik mesterségeket tanulnak s ezek ivadékait; ellenben a kézművektől távol állókat s főleg a hadidolgokkal foglalkozókat nemeseknek gondolják lenni.

¹⁾ A nőekkel.

²⁾ Ezen halálnemet.

³⁾ Egyiptomot, Äthiópiát, Lybiát.

⁴⁾ Sestostris, Egyiptom királya.

Herodot IV. könyvéből.

1. Babylon elfoglalása után a scythák ellen történt Darius indulása; mert férfiakban virágozván Ázsia s ropant kincsek levén összegyűjtve, Darius boszut állni kívánt a scythákon, hogy ők voltak az elsők, kik jogtalanságot kezdtek vala, betörvén Mediába s meggyőzván csatában az elleneket. Felső-Ázsiában ugyan is a scythák, a mint azelőtt is mondtam, harmincz évig uralkodtak ketőnek hijával. Üldözve t. i. a cimmericket betörték Ázsiába, megfosztván uralmától a médokat, minthogy ezek uralkodtak Ázsián, mielőtt a scythák érkeztek volna. De a scythákra, kik huszonnyolcz évig távol valának hazájuktól és ennyi idő után sajátjukba visszamentek, nem kisebb táradtság várt a médiainál ¹⁾; mert nem csekély hadat találtak, mely nekik ellenállt. A scythák nejei t. i., a mint férjeik sok ideig távol valának, bensőbb viszonyba bocsájtkoztak a szolgálkkal.

2. A scythák megvakítják minden szolgálkat a tej kedvéért, melyet isznak, így járván el ²⁾ miután fuvolyákhoz leghasonlóbb csontsipokat fogtak, ezeket bedugva a kanczák nemzőrészébe, fújnak a szájukkal; mások pedig, mialatt mások fujnak, fejik. Mondják pedig, hogy azért teszik ezt; mivel a fölfuvott erek földagadnak és a tölgy leereszkedik ³⁾. Midőn megfejték a tejet, beöntvén üres faedényekbe és körülállítván az edények mellé a vakokat, megráztatják a tejet; és a felülálló részét lemerítvén, azt becsesebbnek tartják, az alant állót pedig silányabbnak a másiknál. E végett vakitanak meg a scythák mindenkit a kit elfognak; mert nem földmivelők ⁴⁾, hanem pásztoriak.

3. Az ezen szolgálkból és nejeikből felnövekedett ifjuság megtudván a származását, ellenállt nekik ⁵⁾ midőn

¹⁾ Mint az volt, midőn Médiába törtek.

²⁾ A fejésnél.

³⁾ Kiereszti a tejet.

⁴⁾ A kik ezt teszik. Az az csak a pásztori scythák vakítják meg szolgálkat.

⁵⁾ A scytháknak.

Médiából visszatértek, s először is elvágták az országot széles árkot ásván, taurisi hegyektől Mäotis taváig elnyúlót, mely legnagyobb kiterjedésű. Azután a betörni iparkodó scythák ellen táborozván csatáznak. De miután gyakran csatáztak a nélkül, hogy a scythák képesek lettek volna előnyt kivívni a csatában, egyikök így szóla: „Mit csinálunk, scythá férfiak? Szolgáink ellen harczolva, magunk is, megöletvén, kevesebbek leszünk, s amazokat megölvén, kevesebb fölött fogunk jövőre uralkodni. Most tehát azt tartom, tegyük félre a dárdákat és ijákat s fogja mindegyik a lóostort és menjünk közelebb ellenük; mert miglen látták, hogy fegyvereink vannak, ők is hasonlóknak és hasonlókból valóknak ¹⁾ tartották magokat. De ha látandják, hogy fegyverek helyett ostoraink vannak, megtudván, hogy szolgálk és elismervén ezt, be nem várandanak.“

4. Ezt hallván a scythák, végrehajtották. Azok pedig ²⁾ megdöbbenve azon a mi történik, megfélemedtek a harcztól és futamodtak. Így uralkodtak volt Ázsián a scythák és kihajtatván ismét a médektől, ilyen módon tértek vissza hazájokba. E miatt Darius boszut állni akarván, hadat gyűjtött ellenök.

5. A mint pedig a scythák mondják, az ő nemzetök mindnyájan közül a legfiatalabb; s hogy ez így keletkezett: ezen földön, mely pusztaság volt, született először egy ember, kinek neve volt Targitaus. Ezen Targitaus szüleinek mondják lenni — noha nekem hihetlent mondanak, de még is mondják — Jupitert és Borysthén folyójának egyik leányát. Ilyen nemzetségből született legyen Targitaus; ebből pedig származott három fiu: Lipoxais, Arpoxais és Kolaxais, a legfiatalabb. Ezek uralkodván, az égből le hulló arany müdarabok; eke, járom, kétélű fejsze és csésze estek a scythá földre. A legidősebb első volt ki ezt látta s gyorsan oda szaladt, fölakarván venni; de az arany, midőn hozzá közeledett, égni kezdett. Ez visszavonulván, a második közeledett oda, és ugyanaz történt. E

¹⁾ Hozzánk hasonlóknak és ugyanegy származásuaknak.

²⁾ A szolgálk.

kettőt tehát elűzte az égő arany; de midőn a harmadik, a legifjabb, hozzá lépett, elaludt ¹⁾ és ő azt elvitte magához. A két idősebb fivér megtudván ezt, átadták az egész országot a legifjabbnak.

6. Lipoxaistól származtak azok a scythák közül, kiket nemzetségre nézve Auchatáknak neveznek; a középső Arpoxaistól pedig ²⁾ kik Katiarok- és Traspiseknek hivatnak; végre a legifjabbiktól, a királytól ³⁾, kik Paralátoknak neveztetnek. Mindnyájoknak a nevők pedig *Skoloto*k a király melléknevétől. De a görögök scytháknak nevezték el.

7. Így adják elő származásukat a scythák; s az összes éveket, mióta származtak, első királyuk Targitaustól Darius benyomulásaig az ő földükre, nem mondják többnek lenni ezernél, hanem annyinak. Ezen szent aranyműveket pedig ⁴⁾ legjobban őrzik a királyok, s évenként nagy áldozatokkal látogatják meg, hogy részükön maradjanak. De a ki e szent arany birtokában ⁵⁾ ezen ünnepen szabad ég alatt elalszik, arról azt mondják a scythák, hogy nem él egy évig ⁶⁾ s hogy épen ezért adnak neki ⁷⁾ annyi földet, a mennyit egy nap alatt lóháton bejárhat. — Nagy levén a föld, Colaxais három országot alapított belőle fiai számára; egyiköket azonban legterjedtebbé alkotta, melyben az arany őriztetik. — Az ország véglakosain túli vidéket illetőleg az éjszaki szél felé, azt mondják, hogy nem lehetséges sem távolabbra látni sem keresztül menni elömlött pelyhek ⁸⁾ miatt; mert a föld és lég telve van pelyhekkal, és ezek zárják el a továbblátást.

8. Így beszélnek a scythák mind önmagokról mind az országukon túli vidékről. De a hellenek közül azok,

¹⁾ Az arany tüze.

²⁾ Származtak.

³⁾ Eredtek.

⁴⁾ Melyek az 5-ik §-ban említvék.

⁵⁾ Az az, midőn őrzik.

⁶⁾ Mert alkalmasint megölték vigyázatlansága miatt.

⁷⁾ Ha t. i. el nem alszik.

⁸⁾ Hó.

kik a Pontust ¹⁾ lakják, így: Hercules elhajtván Geryon ökreit, megérkezett e földre, mely pusztaság volt s melyet most a scythák foglalnak el. Geryon lakta pedig a Pontuson túli népes szigetet, melyet a görögök Erythiának neveznek, a gádok szomszédságában az Oceanon túl a herculesi oszlopokon. És szóval állítják, hogy az Oceán a napkelettől kezdve foly az egész föld körül, de tetteleg be nem bizonyítják. Innen érkezett legyen Hercules a most Scythiának nevezett országba; mert zivatar és hideg lepte meg s ő betakarván magát oroszlánbőrrel, elaludt; kanczái pedig, melyek szekereből valék voltak, ezen idő alatt legelvén, eltűntek isteni végzés által.

9. A mint Hercules fölébredt, kereste ²⁾. bejárta az egész tartományt s végre megérkezett az ugynevezett Hyläa földére. Itt talált egy barlangban bizonyos félszűzü kéttermészetű viperát; melynek felső része az alfelig nő, alább pedig kigyó. Látván és csudálván őt, kérdezte, vajon látta-e valahol eltévedt lovait. Az pedig válaszolt, hogy nála vannak, s nem adja neki vissza, mielőtt vele nem közösül. S Hercules közösült vele ezen bérért, de az halogatta a lovak kiadását, minél több ideig akarván együtt lenni Herculessel. Ez pedig lovait kívánta elvinni s távozni. Végre visszaadván neki mondá: „Ezen kanczákat, melyek ide jöttek, megőriztem a számodra. Te viszont jutalmat add; mert három fiam van tőled. Magyarázd meg, mit kell nekem velök csinálnom, ha fölserdülnek; vajon itt telepítem-e le, mint hogy én birom ezen ország uralmát, vagy hozzád küldjem-e?“ — Az ugyan ezeket kérdezte; ő pedig, mondják, erre válaszolt: „Ha férfiassodottakká fogod látni a fiukat, nem hibázhatnál ezt cselekedve: a kit látandsz közölök, hogy ezen ijat így feszíti ³⁾, és ezen övvel így övezi magát ⁴⁾, azt tedd ezen országnak lakosául. A ki pedig közölök e munkában, melyeket parancsolok, fogyatkozni fog, küldd ki az ország-

¹⁾ A Fekete-tenger partjait.

²⁾ Lovait.

³⁾ Mint én.

⁴⁾ Mint én most magamat.

ból. Ezt cselekedvén, magadnak is lesz örömed, s kívánságaimat is teljesítended.“

10. Ő tehát feszítvén az ijak egyikét, mert eddig kettőt szokott viselni Hercules, és megmutatván az övet ¹⁾ átadta az ijat és az övet, melynek végeresztékén arany csésze függött, s ezt átadván, eltávozott. A nő pedig, midőn született fiai férflasodtak vala, s részint neveket adott nekik: az, elsőnek, Agathys, a másodiknak, Gélon, s a legifjabbnak, Scythes ²⁾; részint megemlékezvén a megbízásról ³⁾, végrehajtotta a parancsokat. Ugyanis fiainak ketteje, Agathys és Gélon, nem levén képesek kivinni a kitűzött feladatot, elmentek az országból, kihajtatva anyjok által; Scythes pedig, a legifjabb, véghezvivén azt, megmaradt az országban. És Scythestől, Hercules fiától, származtak a scytháknak folytonos királyai; s azon csésze emlékezetére még mostanig is az övekről lefüggő csészéket viselnek a scythák. Egyedül ezt az egyet gondolta ki Scythes javára az anyja. Ezt beszélik pedig a Pontust lakó görögök.

11. De van még más elbeszélés is, mely így hangzik, s melyhez mint leginkább elhíresülthez magam is ragaszkodom. A nomád scythák Ázsiában lakván s háborúval nyomatván a massagéták által, átkeltek Araxes folyóján s a cimmériai földre mentek; mert a melyet ⁴⁾ most laknak a scythák, az régenten, mint mondják, a cimereké volt. A cimmeriaiak pedig, közeledvén a scythák, tanácskoztak ⁵⁾, minthogy nagy sereg tör reájok. És véleményeik kétfelé szakadtak, mindkét részről ugyan hevesen védelmeztetve, de helyesebb volt a királyoké. A nép véleménye ugyanis azt akarta, hogy helyén volna visszavonulni s hogy nem kellene magokat sokak ellenében veszélynek kitenniök; a királyoké pedig, hogy harcoljanak a hazaért a megtámadókkal. De sem a nép nem akart

---

¹⁾ Hogy mikép kell azt megkötni.

²⁾ Nevet.

³⁾ Melyet Herculestől kapott.

⁴⁾ Földet.

⁵⁾ Mit tegyenek.

engedni a királyoknak, sem a királyok a népnek. Az egyik fél elhatározta, kardcsapás nélkül visszavonulni s átadni a földet a megtámadóknak; a királyok ellenben eltökélték magokat hazájokban holtan nyugodni s nem is együtt futamodni a néppel, meggondolván mennyi jót élveztek már s mennyi várható baj lepi meg őket, ha hazájokból futamodnak. A mint ezt elhatározták, két részre szakadtak s egyenlő számuak levén, egymással harcztak. S mind azokat, kik egymás kezei által estek el, eltemette a cimmerek népe Tyras ¹⁾ folyója mellett. És siremlékek még látható. Eltemetvén pedig őket, végrehajtották a hazából kivonulást. S az odajövő scythák, elfoglalták az elhagyott földet.

12. Még most is vannak Scythiában Cimmerium nevű városok és Cimmerium nevezetű gázlók; sőt egy, Cimmeria nevű vidék is van, és egy ugynevezett Cimmeri Bospor. Ugy látszik, hogy a cimmerek Ázsiába futottak a scythák elől, s hogy ama félszigetet népesítették, hol most a görög város Sinope virágzik. Az is nyilvános, hogy a scythák üldözték őket és Média földre betörték, eltévesztvén az utat. A Cimmerek ugyanis folyvást a tenger hosszában futának; a scythák pedig, jobbukon levén Kaukáz hegye, üldözték, miglen Mediába csaptak, elfordulván az utól a bentartományba. Ez ama más új elbeszélés, melyet a görögök és barbarok adnak elő ²⁾.

13. De Aristéas, Caystrobius fia, proconnézi férfiú, verseket költvén monda, hogy ő, Phöbustól ihletve levén, az issedónokig jutott; hogy az issedónokon túl laknak az arimaspok, egyszemű férfiak, s ezeken túl az aranyörzö grypák, grifmadarak: ezeken túl pedig a hyperboreok (éjszakontúliak), kik elnyulnak a tengerig; hogy ezek mindnyájan, kivéve a hyperboreokat, elkezdve az arimaspoktól, mindig megtámadják szomszédaikat; hogy az arimaspok kihajtották hazájokból az issedónokat; az issedónok a scythákat; a cimmerek pedig, kik a tenger déli részén laktak, a scythák által szorongattatva hagyták el hazájokat.

¹⁾ Dnizster.

²⁾ A scythák jöveteléről.

Igy ez ¹⁾ magokkal a scythákkal sem egyezik meg ezen országra nézve.

16. Mi legyen azon földön tul, melyről ezen elbeszélés kezdődött, azt senki sem tudja bizonyosan, mert semmi szemtanútól nem hallhatom állítani, hogy ő tudja. Maga Aristeas sem, kiről kevésse ezelőtt említést tettem, mondja ugyan azon versköltményében, hogy az issedónokon tul érkezett volna; hanem az azokon túli dolgokról hallás után beszélt, mondván hogy az issedónok beszélik ezt ²⁾. Mind a mellett a mennyiben képes voltam hallással legmeszsebbre bizonyosan érni ³⁾, azt mind el fogom mondani.

17. A boristhéniták kikötőjétől kezdve, — mert az egész Scythaország tengermellékének a közepe — első laknak a kallipidák, kik görög-scythák. Ezeken tul más nép, kik alazónoknak neveztetnek. Ezek és a kallipidák a többiben ugyan hasonló szokásokkal élnek mint a scythák, de gabonát vetnek, s vörös- és foghagymával, lencsével és kölessel táplálkoznak. Az alazónokon tul pedig laknak szántó scythák, a kik nem táplálkozásra vetik a gabonát, hanem eladásra. Ezeken tul laknak a neurok. A neurok éjszaki részét, a mennyire tudjuk, nem látják emberek. Ezek a népek laknak Hypanis folyója hosszában, Borysthenes éjszaki részén.

18. De átkelvén Borysthenesen, látjuk először a tengermellékén Hyláát ⁴⁾, s ezen tul laknak földművelő scythák, kiket a Hypanis folyója mellett lakó görögök borysthenitáknak neveznek, önmagokat pedig olbiopolitáknak ⁵⁾. Ezen földművelő scythák laknak kelet felé három napi járásnyira, elnyulván egy folyóig, melynek neve Pantikapes, éjszak felé tizenegy napi hajózásnnyira Borysthenes ellenében. A tulsóbb rész többnyire pusztaság. S a sivatag után laknak emberfalók, sajátyszerű nép és semmikép sem scythai. Ezeken tul valóságos pusztaság van és a mennyire tudjuk nincs semmi nép.

¹⁾ Aristeas.

²⁾ A mit ő hallás után mesél.

³⁾ A mit képes voltam legtávolabb tanuktól bizonyosan megtudni.

⁴⁾ Erdőséget.

⁵⁾ Olbia polgárainak.

19. Keletre ezen földmivelő scytháktól, átmenvén Pantikápes folyóján, már pásztori scythák laknak, sem nem vetvén sem nem szántván s fakopár az egész vidék, kivéve Hyläát. Ezen pásztoriai laknak keletfelé tizen-négy napi járásnyira egy vidéket, mely Gerrhus folyójáig terjed.

20. Gerrhus folyóján tul már az ugynevezett királyi földek vannak s a legvitézebb és legszámosabb scythák, kik azt tartják, hogy a többi scythák az ő szolgálk. Ezek elnyulnak dél felé Taurisig, kelet felé azon árokig, melyet a vakoknak fiai ástak, és Mäotis tavának kikötőjeig, mely Krimninek nevezetik. Egy részök pedig elnyul Tanais folyójáig. De a királyi scythákon tul az éjszaki szél felé laknak a feketeköpenyesek, más nép és nem scythai. A feketeköpenyeseken tul pedig mocsárok vannak és a mennyire tudjuk embernélküli sivatag.

21. Átkelvén Tanais folyóján, nem vagyunk többé scytha földön, hanem az első vidék a sauromatáké, kik Mäotis tavának öblétől kezdve éjszak felé laknak tizenöt napi járásnyira egy vidéket, mely egészen kopár mind vad mind gyümölcsfákban. Ezeken tul laknak, birván a második vidéket, a budinok, oly földön mely egészen telve van mindennemű fákkal.

22. A budinokon tul éjszakra következik először hét napi járásnyi pusztaság; a pusztaság mögött pedig, kanyarodván a napkeleti szél felé, Thyssagéták laknak, számos és sajátszerű nép. Élnek pedig vadászatból. Ezek szomszédságában ugyan e helyeken laknak azok, kiknek nevök tyrkák; ezek is vadászatból élnek következőleg: földmászván a fára leselkedik ¹⁾). Fák pedig sűrűen vannak az egész vidéken. S mindegyiknek készen van a lova, megtanítatva hasára feküdni az alacsonyság végett ²⁾, és kutyája. Miután megpillantja a fáról a vadat, nyilazván s lovára ugorván üldözi és a kutya utána. — Ezeken tul, kelet felé kanyarodva, más scythák laknak, kik a királyi scytháktól elpártoltak s így ezen vidékre érkeztek.

¹⁾ A vadász.

²⁾ Az az, hogy ne látszassék.

23. A scytháknak ezen tartományaig az egész említett föld róna, és termékeny; de innen tul köves és durva. Átkelvén a durva földnek nagy területén, emberek laknak magas hegyek alján, a kikről mondják hogy születésüktől fogva mindnyájan kopaszok, úgy a himek mint a nők, és piszeorruak s nagy állkapczájok van. Nyelvök különös, de scytha ruhát viselnek, s fákból élnek. A fának neve pedig, melyből táplálkoznak, Pontikon, s nagysága körülbelül olyan mint a fügefáé, s babhoz hasonló gyümölcsöt hoz, melynek kömagva van. Miután ez megérik ruhákban keresztül szűrik s kifoly belőle vastag és fekete nedv; a kifolyónak neve pedig *aschy*. Ezt nyalogatják s tejjel keverve isszák; és seprejének vastagából gyurmákat csinálnak s ezekkel táplálkoznak, mert nincsen sok marhájok, minthogy ott nincsenek jó legelők. S mindegyik fa alatt lakik, télen ugyan, miután a fát betakarta sűrű fejjér nemezzel, nyáron pedig nemez nélkül. Ezeket senki sem bántja az emberek közül, mert szenteknek mondják lenni. Semmiféle harczy fegyver sincs birtokukban. S részint ezek azok, kik szomszédaik viszályait kiegyenlítik, részint a ki ezekhez menekül, senkitől sem bántatik. Nevök pedig Argippäök.

(Vége köv.)

KÖNYVSZEMLE.

A „Hallasi krónika“ ügyében.¹⁾

Nem szeretem „Cicero pro domo sua“-kat, s nem is örömet nyilatkozom Gyárfás István ur válaszára, mely a Tudományos Értekező 5-dik füzetének 456 s köv. lapjain olvasható. De meggyőződéseim ellenére is kényszerítve vagyok ez úttal, mert Gyárfás ur valamint először a „Törté-

¹⁾ Ugy hisszük — ezzel be leszén fejezve ez ügy, s t. munkatársaink — ha még a tárgyra nézve bármi elmondani valójuk marad, azt önálló czikké dolgozandják fel. Ez volna a mi óhajtásunk. Szerk.

nelmi Emlék“ czélját értette félre, úgy most a Magyarországon megjelent nyilatkozatom értelmére nézve nem akar tisztába jönni.

Mind azon vádjait pedig, melyekkel kiadásomat a Budapesti Szemlében illette, ez uttal megújítja. S melyek voltak azok? Lássuk:

Szemle 142 l. „Kísérletet kellett volna tenni e város régi története körüli nyomozással, *akként, mint Hornyik . . . . tett.*“ Ugyan e lapon fölebb: „Egyébiránt . . . . nem tartom helyesnek, hogy egy ez előtt 45 évvel írott munka . . . . . egészen azon alakban, melyben íratott, jelenleg sajtó útján kiadassék.“ S viszont „ . . . . . *lett volna nyereség* (tehát így nem az!) . . . . . ha kiadó az ezen történeti munka *létrejötté óta nyilvánosságra jutott* vagy különben megszerezhető adatok lelkiismeretes tudományos felhasználásával e munkát vagy terjedelmes jegyzetekkel kísérte, vagy, mi czélszerűbb, újra átdolgozva bocsátotta volna világ elibe.“

Ebből áll Gyárfás úr theoriája, melyet *Értekező*-beli czikke 2-dik, 3-dik, 4-dik bekezdéseiben megújít, itt már azt is megemlítvén, hogy jegyzeteim nem hitelesek, amugy könnyedén oda vetettek. stb.

A szemlei cikkben a theoriát követi a praxis. Három lapot a *jazyges metanastae*-knak szentel. Egy másik lapon az Árpáddal bejött kunokat keresi e helyen. A következő három lapon igen érdekes kutatással bizonyítja azon állítást, hogy Halas 1451-nél régibb eredetű. A többi általa kívánt adalékra — mely mindössze se sok adatra szorul — négy lapot szentel bíráló ur.

Bármily szépnek tartottam is e kutatások *nevezetes* részét, s bármennyire örültem is, hogy a Jász-kun történeteknek ezen — úgy látszik — alapos buvára a közönségnek bemutatta magát, végre valahára, — mellőzvénn itt ott hangosan nyilatkozó epéskedését — figyelmeztettem, hogy mind ezt nem tartottam vállalatom keretébe beférőnek. —

Kerültem a hosszas indokolást — elégnek tartám egyszerűen utalni a gyűjtő czimre, melyet én legalább eléggé kimerítőnek tartok arra nézve, hogy mindenki tisztába legyen a vállalat czéljával.

Gyárfás úrnak nem volt elég. Talán nem tűnt föl neki, hogy eljárásom a „Halasi krónika“ irányában nem új s csak folytatása annak, melyet szerkesztő-társammal a két első kötetben követtem, talán csak nem akarta észre venni s ezért formulázta saját kívánságát, mely lényegileg két alternatívát állít fel:

1) Vagy ki kellett volna dolgoznom Halas történetét, akként, mint Hornyik ur Kecskemétét kidolgozta. Gyárfás ur jól tudja, hogy mibe kerül egy ily nagyszerű monographiát írni. Mellőzzük egészen a physical eszközöket. Évek studiuma, teljes helyismeret kívántatik a történelmi jártasság mellett. Miért nem teszi Gyárfás ur? nem több joggal fordulhatnék-e én hozzá e kérdéssel? hogyan kíván tőlem ilyesmit, midőn tudja, hogy sem időm nincs rá, sem Halason nem lakom?

2) Vagy terjedelmes jegyzetekkel kellett volna kísérem. S hogy mit ért ez alatt, maga mutatta meg: kidolgozván egy párt a kívánt sholionokból. S eltekintve, hogy ez *lényegileg* nem lett volna egyéb, mint a sürgetett újradolgozás, itt is csak azt kérdelem, hogy ezeket a kívánt sholionokat — jegyezzük meg jól megannyi értekezéseket — miért nem dolgozza ki maga? miért csavarja a más nyakába — midőn, mint látjuk neki specialis szaktudománya, s midőn akármelyik tudományos lap szívesen venné azokat.

Tulságos kívánságait azon elfojtott szenvedély rovására jegyzem fel, melyet mindkét czikkének minden sora lehel. Nem vette kellő figyelembe, habár említi, hogy Tooth János munkája okmányokon alapul legnagyobb részben, hogy az író azokra hivatkozik is mindenütt s hogy maga e körülmény megadván neki a kútfői hitelességet, méltó volt a kiadásra. Nem akarta meglátni, hogy jegyzeteimnek nem volt egyéb czélja, mint könnyíteni e munka összehasonlítását a Pósfay-féle czikkkel. Nem lát különbséget az olyan kiadás közt, mely mint történelmi kútfő nyújtatik át a közönségnek s az olyan közt, mely kidolgozott monographia általános vagy helyi érdeknek akar szolgálni. De értse meg valahára Gyárfás ur, hogy én történelmi kútfőket s nem városi monographiákat adok ki s ilyenben semmi szükség az olyan sholionozásra, mely nem vi-

lágosítja, hanem pótolja a kútfőt, mely felvilágosító jegyzetek helyett terjedelmes értekezéseket tartalmaz. Ugyanhol látott olyan monumenta-kiadást, mely minden a kútfőben meg nem levőt kritikailag bele sorolt volna? Annak megbizonyítására, hogy nem tulságost követel, ne hivatkozzék jegyzeteimre, melyek, mint említém, csak a Pósfayval való összehasonlítást akarák könnyíteni. Ne mondja azt, hogy az Emlékekben a Tooth által felhozott okmányoknak kellett volna helyet foglalni, midőn csak úgy tudja, mint én, — s ha nem tudná, olvashatta volna az előszóban — hogy mind azon okmány, melyet ki nem adhattam, nincs meg a halasi levéltárban, s a levéltárnok úrral tett kutatások daczára sem kaphattam meg egyebet az üres capsuláknál, mely körülmény miatt, mint az akkori főbíró úrtól hallám, nem is áll mindenki számára nyitva a halasi levéltár. Éppen ezt mondom a „Palatinae Transumptum-ot” illetőleg is — melynek hollétéről tudomást nem szerezhettem, miután a Gyárfás ur által említett ládában nem őriztetik.

De ne menjünk messze a sholionozástól.

Első jegyzet, melyet Gyárfás ur követel, a jazyges metanastae-k története lett volna, felhasználván mellette Révész úrnak gazdag helyi gyűjteményét. Hogy Révész ur nagybecsű gyűjteményének Halas történetéhez igen — igen sok köze van, elhiszem, de az is bizonyos, hogy semmi köze sincs a Tooth munkájához s Gyárfás ur is jőltenné, ha tüzetes és kimerítő értekezést írna róla, de megtisztítottat mindazon mondai elemtől, melyek szemlei czikkében feltalálhatók s melyekre vessünk egy tekintetet, miután értekezői czikke is azokat veszi alapul:

A történet és mondák Attilája két különböző személy, kiket Thieéry óriási munkája után Horvát Istvánnak semmi epigonja sem fog többé összezavarhatni. S ime mit tesz Gyárfás ur; ő, ki tölem körömon kívül eső kritikai kutatást követel, három sorban rendbe hoz rendezhetetlen zavarokat, tekintet nélkül arra, hogy e rendbehozás magát a historiát forgatja fel. Attila miután a keleti s római birodalmat megrázkódtatta (ez hát nem hamarabb, mint az olaszországi hadjárat után volt) „Macrin római és Detrik német fejedelem alatti sereget Porentiana mellett semmivé

tevé, Attila győztes seregét övéihez a Tisza-mellékre viszszevezette, hol Sövényházán Pusztaszer mellett Csongrád megyében gyűlést tartott, melyen a német fejedelmek Attila hűségére felesküdték.“ De hát honnan vette Gyárfás ur ez adatokat? Kézaiból? Túrócziából? nem biz ő; saját fejből, mert eme források szerint Macrin, Pannonia, Pamphilia, Phrygia, Macedonia és Dalmatia tetrarchája volt, születésére nézve lombárd, Detriknél világosan ki van téve a jellemző „veronai“ előnév (tehát Attila halála utáni dolgok), Porentiánát pedig, melynek nevét semmi forrás sem tartotta fen, a mondákból szedettek kivételével, Érdi ur Érd vagy Hamzsabégnél keresi, de, hogy valóban ott lett volna, azt csak hypothesisekkel vitatja. A mi a sövényházai, Pusztaszer melletti, szerződést illeti, hogy Sceven, ha csakugyan valami, miért ne lehetne inkább Szőny, mint Sövényháza? valóban nem értem. De ily önkényes összekuszálása, szabad tetszés szerinti változtatása a historiának oly embertől, ki minden harmadik szavában a kritikát pengeti, valóban csudálatos dolog. Ha mindez szabad, hol fognak megállani Horvát István tanítványai? Jól látom, hogy Gyárfás ur igen szépkritikát tud kifejteni ott, hol okmányokkal van dolga, de miért nem ily szigorú ott is, hol a történet kétes világításu tényeket hagyott fen?

Az ekkép Pannoniat elfoglaló, másfél századdal utóbb szereplő népből származott férfival harczoló, kikutathatlan helyen győző, minden chronologiat pedig bábelizavarba bonyolító Attila, megvetvén a mai „Corpus Juris“ alapját pusztaszeri alkotmányával, egyesül a jászokkal, későbbi hadjáratokra. Ezek a jászok pedig kunok, oly igaz, mint, hogy a kunok magyarok. Ne vegye Gyárfás ur rossz neven, ha e passusa ellen harczot nem folytatok. Tudom, hogy a sarmatákat scytháknak s ez uton magyaroknak tartják némelyek, s ily móddal a jazyges metanastae-kat is behozzák a magyar atyafiságba. A történelmi kutatás mai színvonalán azonban ilyesféle állításokat komolyan tekintetbe venni nem lehet s jobb lesz, ha a jazyges metanastae-kat meghagyjuk a slavoknak. Így állván pedig a dolog, micsoda helye lett volna egy forrás-gyűjteményben, mely a magyar nép községi életére vonatkozó adatokat gyűjti,

a sarmata jászoknak? csak azért, mert Gyárfás ur, nem tudom micsoda kardokat, lándzsákat, paizsokat ez idő maradványainak tekint. A mi pedig Detrét, Macrint és Porrentianát illeti, Gyárfás úrnak lett volna kötelessége rendbehozni a chronológiát, beilleszteni ez eseményt a maga historiai helyére, kimutatni benne a történelmi tényeket megtisztítván azt a mondai elemtől s nem akarni fárasztani egy olyan embert e dologgal, kinek körébe nem tartozik s ki nem örömet vállalkozik ilyen sysiphusi munkára. Ime maga Jászai Pál is mi más uton próbálja egyeztetni e dolgot a történelemmel. Itt a tér, ha hiszi Gyárfás ur, hogy Detrét Attila győzte le, czáfolja meg Jászait.

S e dolgokat feszegetve Gyárfás ur felszólítást intéz Horvát István úgy nevezett „merész, bár okadatolt állításainak“ megczáfolására „nem elég itt a pusztá tekintély vagy kicsinylő lenézés, s czáfolják meg annyival inkább, mert ő állításait történelmi adatok felhordott halmazával szokta s tudta nem csak érdekesekké, de hitelt érdemlökké emelni.“ Ilyen syllogismusokba szeret Gyárfás ur burkolózni. Jól tudjuk mindnyájan mikből állanak ezen történeti adatok. Herodottól Jornandesig, Kézaitól Bonfiniusig, Otrokocsitól Lebrechtig, a mit csak a scythák, parthusok történeteiről, életmódjáról, szokásairól találnak locus communisokat, történetesen hasonlatos hangzatú neveket, melyeket nagy mesterséggel magyarizálni lehet, mindazt alkalmazták a magyarokra. Keverik a vizet olajjal, egyeztetik Kézait Herodottal, Túróczyt Jornandessel, esküsznek Bonfin és Konstantinusból csinált keverékre. Magyarokat keresnek Angolországban, Németországban, Hollandban, magyaroknak tekintik a normannokat, arcadiaiakat s magyar temetőknak tartják a celta-sírokat, s mindezt nem adatok, hanem szószármaztatások alapján. Nem, tisztelt Gyárfás ur, mind azon badarságoknak, melyek e téren elmondattak, czáfolata nem a mai korba való dolog. Helyesen mondja az Értekező szerkesztője, hogy minden munka, mely az őstörténelmet illetőleg a józan kritika szabályait kiállja, nem egyéb ez iskola czáfolatánál. Maga az irány, mely szerint ez iskola dolgozik, teljesen eltévesztett, nem a tényekre és adatokra, vetvén fő súlyt, hanem meg nem áll-

ható hypothesisekre, melyeket elferdített adatok s elfacsart nevekből hoznak ki. Idézhetett volna Horvát István két annyit, mennyit idézett, a tájcsok, rosszok, jazygok magyarságát még se tudta volna megbizonyítani. Minden munka, mely a régi népek történeteit kritikailag állítja össze már magában czáfolata ez iskolának. Praytól kezdve Szabó Károly világos eszü fejtegetéseiig minden író munkája, mely a józan kritika alapján készült munka, hangos tiltakozás ez irány ellen. Legyen meggyőződve Gyárfás ur, hogy ha nem tudtam volna, hogy ez iskola nyomán az avar birodalom bukását Jászai 827-re teszi, nem tekintettem volna ön első cikkében ama számot egyébnek tollhibánál, de vajon önnek östörténelmi zavarai nem adtak-e jogot azt hinni, hogy ön e pontban is követi az iskolát.

Második jegyzetül Gyárfás ur óhajtotta volna, hogy bizonyítsam meg, hogy Árpád korától kezdve Halas magyar vagy kun nemzetség lakhelyeül szolgált.

A harmadik jegyzet a kun letelepedést illette volna.

A negyedik jegyzet Nonuchuk nemzetségének lett volna szentelve, kiket Gyárfás ur Modóknak hisz.

Mind ez, tisztelt Gyárfás ur, megérdemel egy önálló értekezést! Én részemről nem tartottam szükségesnek kút-fői kiadásban ilyen dolgokról értekezni, habár ezen utóbbi három tételt egyenesen alapos adalékoknak czimeztem s örültem rajta, hogy mint ilyenek megjelentek. Annyival méltánytalanabbnak tartom azon ferdítését Gyárfás urnak, hogy én e dolgokat a mesék országába utasítottam; annyival furcsábbnak tetszik, hogy Gyárfás ur az én figyelmemet a „sziklatetőkön büszkélkedő várakról“ a szegény városokra akarja fordítani, mintha az általa bírált gyűjteményemnek nem épen ez volna egyik célja, annyival nevetségesebbnek találtam Gyárfás ur azon gyanusítását, hogy én Halast — risum teneatis — lenéztem, azon Halast, melynek fontosságát, hogy méltányolni tudom, épen történetének kiadásával bizonyítám meg.

Még csak egy pár szót. Ne aggódjék Gyárfás ur a halasi török leveleken, én azokat a Hammer gyarló fordítása után közzé tenni nem tartottam czélszerűnek, mert már az időben reményem volt — mi teljesül is — hogy

más uton fognak világot láthatni s legyen meggyőződve, hogy sem ferdítése, sem kritikájában a szempontnak, helytelen választása nem csökkenték tudománya iránt viseltető tiszteletemet. Ám ott a tér, az önálló dolgozatok tere! ne akarja másokkal elmondadni azokat, melyek legjobban az ön szájába illenek.

Szilágyi Sándor.

OKLEVÉLTÁR.

ADALÉKUL HUNYAD VÁRMEGYE TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

1401. Az erdélyi káptalan Zsigmond király adománya folytán Szilvási Iván fiát Dienest beiktatja Hunyad megye F. közép és alsó Szilvás helység, és Szabadfalva fele részébe.

Capitulum ecclesie Transilvaniensis Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presens scriptum inspecturis Salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum Serie volumus pervenire, quod nos literas Seremissimi principis domini Sigismundi Dei gratia illustris regis Hungarie ac domini nostris graciosi honore quo decuit recepimus in hec verba: Sigismundus dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie, Marchioque Brandeburgensis et sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemie Gubernator. Fidelibus suis Capitulo ecclesie Transilvaniensis Salutem ac gratiam, Cum nos quasdam possessiones Zylwas, kezep Zylwas, et Alsó Zylvas vocatas, necnon medietatem possessionis Zabadfalwa vocate in districtu de Hattzak in Comitatu de Hunyad existentes fidelibus nostris Dyonisio filio Iwan de eadem Zylwas necnon — — — nis ac Vakzan condivisionalibus fratribus ipsorumque heredibus et posteritatibus universis iuxta alias literas nostras perpetuo duximus conferendas, fidelitatibus (igitur vestris) percipiendo mandamus, quatenus vestrum

mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quae presente Bartha de Hosdath, vel — de — vel — de Halard, sin Kenderes de — — — — sen Barde Leebees Barbod wyze sive Johannes frater Kende de Malomwyze aliis absentibus homo noster ad fasies — — — et earum vicinis — — — introducat prefatos Dionysium, Michaellem, Ladislaum et Vakzan in dominium eorundem, statuaturque eas ipsis premissis nostre donacionis titulo perpetuo possidendas, si non fuerit contradictum, contradicteores vero, si qui fuerint citet ipsos contra annotatos Dionysium, Michaellem Ladislaum et Vakzan ad presenciam Vaywodarum nostrorum Transylvanie ad terminum competentem, racionem contradictionis eorum, reddituros, et posthec ipsarum Introductionis et Statutionis seriem cum nominibus contradictorum et citatorum si qui fuerint terminoque assignato eisdem Vaywodis more solito rescribatis. Datum Tyrnavie — die festi beati Bartholomei apostoli Anno domini Millesimo Quadringentesimo quarto. Nos enim mandatis ejusdem domini nostri Regis obedire cupientes, ut tenemur, una cum Bartha de Hosdad homine suo nostrum hominem videlicet Johannem lectorem de choro nostro ad premissa fideliter exequenda duximus transmittendum, qui demum exinde ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, quod ipsi sexta feria proxima ante festum beati Mathei apostoli et evangeliste ad facies predictarum possessionum Zylwas, kezep Zylvas, et Alsó Zylwas necnon medietatem possessionis Zabadfalwa pariter accesserunt et easdem cum omnibus earum utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet ad ipsas spectantibus vicinis et commetaneis earundem legitime convocatis ipsisque presentibus iuxta continentiam prescriptarum literarum Regalium prefatis Dyonisio filio Iwan de eadem Zylwas, nec non Michaeli et Ladislao uterinis et Vakzan condivisionalibus fratribus suis ipsorumque heredibus statuissent perpetuo possidendas, penitus nemine contradictore apparente, tribus diebus continuis iuxta regni consuetudinem in eisdem moram facientibus. Datum in festo beati Michaelis archangeli. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quarto Honorabilibus et discretis viris dominis Georgio Lepes preposito, Johanne cantore, Mi-

chaele custode, et Marco Acatio canonicis ecclesie nostre existentibus.

Az eredeti hátyára van írva, de nagyon megrongálva. és így a közepén egy helyen olvashatlanná téve a mint a kipontozás mutatja; a zöld selyem zsinóron függő káptalani pecsét még egész és meglehetősen állapotban van.

II.

1405. Az erdélyi káptalan Szilvási Iván fiának Mihálynak megkeresésére átírja Zsigmond királynak 1404. Nagy Szombatban kelt oklevelét, melyben nevezett király Szilvási Diénes részére János és Laczk Jakab, s Stybor erdélyi vajdák adomány levelét átírva megerősíti.

Capitulum ecclesie Transylvaniensis. Omnibus Xti fidelibus tam presentibus, quam futuris; presens Scriptum inspecturis, Salutem in omnium Salvatore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod Michael filius Iwan de Zylwas ad nostram personaliter accedendo presenciam exhibuit nobis quasdam literas patentes Serenissimi Principis domini Sigismundi dei gracia illustris regis hungarie, sub majori sigillo ejusdem confectas, tenore infrascripti petens nos debita cum instancia ut ipsas ad uberiorem cautelam et juris sui conservationem de verbo ad verbum transcribi et in formam nostri privilegii redigi facere et sibi concedere dignaremur. quarum tenor talis, Nos Sigismundus dei gracia rex hungarie dalmacie, croacie, item Marchioque Brandeburgie et sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator. Memorie commendamus perpresentes, quod fidelis noster dyonisius filius Iwan de Zylwas sua et Michaelis et ladislai uterinorum nec non Vakzan condvisionalis fratrum suorum in personis, ad nostre majestatis veniens conspectum, exhibuit nobis quasdam literas fidelium nostrorum Johannis filii Henricii et Jacobi filii Lachk vaywodarum nostrorum Transylvanie Super collacione quarundam possessionum seu villarum Zylwas, kwzep Zylwas et Alsó Zylwas vocatarum, necnon medie partis possessionis Zabadfalw vocate in districtu de Hachcak in Comitatu de Hunyad existentium confectas tenore infrascripti, supplicans nostre culmi-

ni ut easdem literas annotatarum vaywodarum nostrorum ratas et gratas habentes presentibus nostris literis confirmare predictasque possessiones Zylwas, kuzep Zylwas, et alsow Zylwas vocatas nec non mediam partem possessionis Zabadfalw appellate cum omnibus earum utilitatibus, et pertinentiis ipsis eorumque heredibus et posteritatibus universis jure perpetuo dare et conferre dignaremur, quarum tenor talis est: Nos Johannes filius Henricy de Thamasy et Jacobus filius Lachk de Zanthow waywode Transylvanie nec non Comites de Zolnunk, Memorie commendamus, quod accedens ad nostram presenciam Michael filius Iwan de Zylwas suo nec non Dyonisii, Ladislai carnalium et Wakzan condivionalis fratrum suorum in personis exhibuit nobis quasdam literas patentes magnificorum virorum utriusque Nicolai Vaywodarum literas, similiter viri magnifici domini Styborii Vaywode predecessorum nostrorum super collacione possessionum seu villarum Zylvas, kwzep Zylwas, alsow Zylvas ac media parte Zabadfalaw vocatarum in districtu Hachak habitaram cum singulis pertinentiis eorundem pleno iure et dominio eisdem perdictum Stybodium Wayvodam datarum confectas, transcriptive inhabentes, petens nos humili precum instancia, ut sibi et dictis suis fratribus huiusmodi donacioni confirmando pro rato et grato habere dignaremur, nos quoque animadvertentes et propensius considerantes fidelitates et laudanda serviciorum merita pretacti Michaelis et fratrum suorum predictorum in hys temporum dysturbiis domino nostro regi Sigismundo et sue sacre Corone exhibita, prenotatam collacionem dictarum possessionum, et pertinentiarum ipsarum modo premissis eisdem factam confirmando pro rato et grato acceptamus, ymo confirmamus et pro rato et grato accepimus harum nostrarum vigore literarum. Datum in dewa octavo die festi epiphaniarum domini, anno ejusdem millesimo quadraingentesimo quarto. Nos igitur supplicationibus amnotati Dyonisii suo et nominibus quibus supra modo nostro culmini porrectis regia liberalitate exauditis et admissis, pretactas literas annotatorum waywodarum nostrorum ratas habentes atque gratas quoad omnes earum articulos, clausulas, continencias presentibus approba-

mus, ratificamus et confirmamus, pretactasque possessiones Zylwas, kezep Zylvas, et alsow Zylvas vocatas, necnon mediam partem annotate possessionis Zabadfalw appellate, cum omnibus earum utilitatibus et pertinensiis memorato Dyonisio necnon Michaeli, Ladislao, et Wakzan, ipsorumque heredibus et posseritatibus universis, de manibus nostris regiis, noveque nostre donacionis titulo, ac omni eo jure, quo eedem nostre rite incumbunt collacioni dedimus, donavimus, et contulimus, imo donannus, damus et conferimus pleno jure possidendas, tenendas pariter et habendas salvo jure alieno, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in Specie fuerint reportate, Datum in Tyrnavia feria secunda proxima post festum beati Bartholomei apostoli, Anno domini millesimo Quadringentesimo quarto. Nos enim petitionibus ejusdem annnentes, tenorem predictarum literarum regalium omni integritate pollentem, de verbo ad verbum transcribi fecimus et pendentis sigilli nostri munimine roborari. Datum tertia feria proxima post dominicam ramispalmarum Anno Domini Millesimo Quadringentesimo quinto, honorabilibus et discretis viris dominis Gregorio Lepes preposito. Johanne cantore, hyncone custode, et Marco decano canonicis ecclesie nostre existentibus.

(L. Sig. pend.)

Az eredeti hátyára van írva, és jól megtartva, de a függő pecsét hiányzik.

III.

1487. Báthori István erdélyi vajda kerestető parancsa felső Szilvási Nopcsa fiainak Miklósnak és Oprisnak családi leveleik átírása végett a fejevári káptalanhoz.

Amicis sui Reverendis Capitulo Ecclesie Albensis Comes Stephanus de Bathor, Wayvoda Transylvanus nec non Judex curie serenissimi domini Mathie dei gracia Regis hungarie, Bohemie etc. Amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis nobilium Nicolai et Opris filiorum condam Nopsa de Felsew Zylwas, quod quedam litere ipsorum (*kitörülve*) et renovatione vestra plurimum in-

digerent et eas Sigillo vestro habere et transumificare optarent. Super quo Amicitiam vestram presentibus petimus diligenter, quatenus dictas literas prefatorum exponentium (*kitörülve*) renovare ac eas sub sigillo vestro transumi facere velitis et debeatis (*kitörülve*.) Datum in oppido dewa feria quinta proxima post festum beate Sophie vidue Anno domini Millesimo quadringentesimo octvagesimo Septimo.

Kivül: Amicis suis Reverendis Capitulo Ecclesie Alben si pro Nobilibus Nicolao et Opris filiis condam Nwpsa de Felsew Zylwas.

Petitoria.

Papirosra, zárt alakban irt eredetiről, melynek szélein már a pe csétnék csak nyomai láthatók.

Családi levéltárából

közli

báró Noptsa Ferencz.

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA.

TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI INTÉZETEK.

I. Magyar tud. Akademia.

Május 19-én a bölesészet, törvény- és történettudo mányi osztályok ülésében *Knauz Nándor* l. tag folytatta felol vasását *Bálbi Jeromos* életéről, mely az akadémiai Értesítőben látand napvilágot. Ezután *Greguss Ágost* l. tag jeles értekezésének „a pan theismus- és személyes istenről“ folytatása a tárgyak halmaza miatt fel olvasottnak tekintetvén, *Ráth Károly* l. tag tartott felolvasást hosszú és igen érdekes értekezéséből a török hódultságokról. Utána *Pauer János* l. tag a sz. fejérvári szent István féle egyház romairól tartott előadást bemutattván több mozaik darabot, melyek a helyszinén ház-alap ásás al kalmával találtattak. *Kubinyi Ágost* t. tag indítványára az értekezés a ré gészeti bizottsághoz kéretett át. A titoknoki jelentések sorát *Szabó Ká roly* l. tagnak a „*Hunyadiak kora*“ érdekében irt s felolvasott levele nyitotta meg, melyből az akademia örömmel értette meg, hogy a jeles munka 14. kötete részben már sajtó alá ment, és a más rész is nyom ban követni fogja. A titoknoki egyéb jelentések csekélyebb érdekűek voltak.

Május 26-án a mathem. és természettudományi osztályok ülése volt. *Hollán Ernő* ez osztálybeli r. tag. székfoglaló előadást tartott „a vasutak keletkezése és általános elterjedéséről,” mely jeles értekezés a vasutak történetét, statistikáját és különösen a hazai vasút-hálózatnak nemzetgazdászati szempontból kijelölt rendszerét tárgyalja. Utána *Kis Károly* r. taga a *rigómezei ütközetéről* hadtani szempontból értekezett. *Győry Sándor* r. tag és ez osztály értesítőjének szerkesztője az Értesítők lassú nyomatása miatt a nyomdai eljárás ellen emelt panaszt, kiemelve ez által eme közlőny becsének elavulás általi csökkenését. Az elnökség fölhívta a szerkesztőket az ily késedelmeskedéseknek azonnali bejelentésére. A titoknoki jelentés szerint *Kondor Gusztáv* l. tag elkészíté az 1863. évre szóló akadémiai naptár csillagászati részét. *Hunyady Jenő* ur munkája „a harmadrendű vonalok tulajdonságáról” szerzőnek átnézés végett visszaadott. *Dr. Balassa* tanár és t. tag székfoglaló értekezéséhez „a képző műtételek”-ről a tetemes költségbe kerülő szükséges ábrák elkészülvén, azoknak 1300 frtra terjedő árát a szerző saját erszényéből viselendi; nemes lelkű ajánlata hangos „éljen”ekkel fogadtatott. Az összes ülésben a borzafalvi lelkésznek Moldvából irt levele tárgyalatott, melyben a buzgó pap elemi olvasó és hittani könyveket, fali abéczés táblákat és valami ócska zongorát kér hivei és ujonnan alapított oskolájok számára. Az akadémia ilyeneknek birtokában nem lévén, csak úgy reméli a csanagó atyafiak ügyét elémozdithatni, ha azt nyilvánosság elé juttatja, a midőn aztán lesznek hazafiak, kik sietni fognak a moldvai rokonok szükségéin segíteni. *Mándy Péter* úr ismét új szőlajstromot küldött be pótlékkul a nagy szótárhoz. *Udvardy Ignác* l. tag székfoglaló értekezésének 600 példányát az akadémia könyvtárusához küldötte, annak egész árát az akadémia tőkéje szaporítására ajánlván fel. Köszönettel fogadtatott.

Junius 2-án a bölcészet, törv. és tudományi osztály ülésében *Salamon Ferencz* l. tag „a hódolt Pestmegye történetéből” mutatóványt olvasott fel, melyben főleg egy, Pest megye levéltárában talált 1668-évi tanuvallatás alapján a hódolt részekben divott adónemekről érdekes, felvilágosító új adatokat hozott napfényre. Utána *Peregriny Elek* l. tag. a neveléstani irodalom állásáról a hazai és külföldi literatúrában értekezett, és egy készülőben lévő nagyobb neveléstani munkájából olvasott fel mutatóványokat, pótolni kívánván azzal irodalmunk e részben érezhető hiányát. Az avatott szerző munkáját minden esetre várva várják az illetők.

Junius 16-án a nyelv és széptud. osztály ülésében *Ormós Zsigmond* tartá székfoglaló értekezését, melynek tárgya: *Cornelius Péter* a nagyhirű német festész élete és műveinek megismertetése volt, mely értekezésben a müncheni s általában a művészeti akademiák hasznára is kiterjeszkedik. Utána *Ballagi* kéri az osztály ülést, hogy *Regner Tivadar* művét, melyet úgy is ismernek, felolvasottnak tekintse, mi elfogadtatott. *Kenessey Albert* hajóskapitány „Hajózási műszótárát a nyelvészeti bizottmány kiadásra ajánlja. *Révay* leveleinek másolatai a

kézirattárba tételnek. Ezután az osztályülés közüléssé alakult, s *Kubinyi Ferencz* felolvassa a *Henszlmann Imre* és *Ipolyi Arnold* urakkal keleten tett utazásukrólí jelentést. Röviden megjegyezzük, hogy sikerült nekik hosszas szorgalmazás után Hunyadi Mátyás híres budai könyvtárának néhány codexét Konstantinápolyban megláthatni. Ezenkívül gondot fordítottak az ott levő egyéb magyar emlékekre is. Minderről rövid időn külön értesítvényt fognak kiadni, melyre előre is figyelmeztetjük t. olvasóinkat. Megfordultak *Athénében* is, s az ottani hellen archaeologiai társulatot csere viszonyba hozták akademiánkkal.

Junius 23-án a philos. törv. és történettud. osztály ülésében *Pauer J.* vonatkozva a Székes-Fehérvárott feltalált mozaik töredékekre az ott létezett híres basilika történetét ismerteti. Utána *Szalay László* II. Rákóczy Ferencz bujdosásának két korszakát (Lengyel- Franciaország és Rodostóban) ismerteti általa feltalált naplójegyzetek nyomán. Ez igen érdekes felolvasást folytatni fogja. Bejelentetett *Szilágyi Sándor* két értekezése, melyek az illető bizottságokhoz utasítottak. A nmgu magy. kir. helytartótanács a Németországban tervezett *Savigny*-emléket illető felhívást küldi át. Végre *Paur Iván* egy slavoniai régiségről küldött be jelentést, mely az archaeologiai bizottsághoz adatott át.

II. Magyar kir. természet-tudományi társulat.

Május 14-ki szakgyűlésében *Than Károly* egyetemi tanár a Bunsen és Kirchoff által felfedezett *színképletek általi vegyelmzési módszert* ismertette meg. — Newton felfedezése óta ismert dolog, hogy a közönséges fehér világosság üveghasábon átbocsátva, hét különböző színű világosságra oszlik szét, melyek együttvéve a fehér világosság színképét — spectrum — képezik. Ha a színkép előidézésére napsugarakat használunk, melyek igen finom hasadékon át esnek az üveghasábra, a színképben 3—4, és nagyítás mellett mintegy 8 sötét vonalat (*Fraunhofer*-féle vonalak) lehet észrevenni, melyek a színképnek állandóan ugyanazon helyén jelennek meg, és ennél fogva már rég óta a színképbeni tájékozásra használtatnak. E 8 vonalat, melyeknek száma kellő nagyítás mellett igen sokra szaporodik, *Fraunhofer* a vörös színtől az ibolyaszín felé számlálva: A, B, C, D, E, F, G, H-val jelölte meg. Izzó szilárd testek a napéhoz hasonló színképet adnak, melyben azonban a *Fraunhofer*-féle sötét vonalak elő nem fordulnak, de egészen elütő azon világosság színképe a napétól, melyet az igen gyengén világító levegővel kevert gázlángba tartott fémvegyületek tüzes gőze idéz elő; e színképekben az egyes fémekre nézve jellemző világos színes vonalokat látni fekete vagy legalább sötétebb alapon. Bunsen s Kirchoff számos pontos kísérletek által bebizonyították, hogy ezen egyes színes vonalak, az egyes fémeknél mindenkor ugyanazon helyen jelennek meg a színképben s ugyanazon színárnyalatban (nuance), legyen bár az egyes szín a legkülönbözőbb elemekkel egyesülve, s történjék az elpárolgás alacsonyabb vagy magasabb hőmérsékű lángban.

Értekező megismertette az egyes égvénymékeknek és az égvényes földek fémeinek Bunsen és Kirchhoff által leírt szinképeit, és ezekben az egyes fémek felismerésére használható jellemző színes vonalokat, melyek közül némelyek ugyanazon helyekre esnek, hol a nap szinképében a Fraunhoferféle vonalak. A natrium-vegyületek szinképe egyetlen igen élénk sárga vonalból áll, mely a D. Fraunhofer vonal helyére esik. A felfedezők kísérletei szerint a natrium sárga vonala a szinképkészletben tisztán észrevehető, ha egy milligramm konyhasónak 3 milliómod része jön a gázlángba egy másodperc alatt. (17503 milligramm=1 lat). E kémzés móddal a levegőben mindig lehet csekély mennyiségű natriumot feltalálni, mely benne végtelen finomul eloszlott állapotban, mint konyhasó uszkál, és valószínűleg a tenger vizéből származik. Felfedezők valószínűnek tartják, hogy a *levegőben foglalt konyhasó mennyisége befolyással van a ragályos kóranyagok ártalmas hatásának megátoltására.*

A *lithium* vegyületeket egy élénk vörös és egy gyengébb sárga vonal jellemzik, a kémzés szinte igen érzékeny, ámbár valamivel kevésbé mint a natriumé. A lithiumot, melyet eddig a legritkábban előjövő fémek közé soroltak, a szinképi elemzés segítségével igen sok és gyakori ásványban, a tengervízben, számos növény hamujában, például minden dohányhamuban, a borkőben, a tejben, a vérben; sőt némely kutvizekben is fölfedezték.

A *kalium-vegyületek* terjedelmes elmosott szinképet adnak, melynek egyik szélén egy vörös, a másikon pedig egy ibolyaszínű kiváló vonal vehető észre. A vörös vonal a sötét vonal helyén jelenik meg és a kalium-vegyületekre nézve jellemző. A kalium-vegyületek szinte elterjedett ebben találtattak, mint azt eddig gondolták.

Az *égvényes földek fémeinek* szinképei bonyolodottabbak az előbbieknél. A strontium szinképe 6 közelálló vörös, egy naráncsszínű és ezektől távoleső kék vonalból áll, mely utolsó legjellemzőbb. Strontiumot fedeztek fel a tengervízben, némely sós vizekben, igen sok neptuni mészkövekben, úgy hogy ezen elem, melyet eddig ritkábban sikerült feltalálni, szinte igen gyakorinak bizonyult be.

A *mészenny* vegyületeinek szinképében legfeltűnőbb az igen élénk széles zöld vonal és egy még szélesebb narancsszínű, melynek segítségével a legcsekélyebb mészenny-vegyületeket is föl lehet találni, ha azok sósavval nedvesítve a szinképkészlet lángjába tartatnak.

A *barium* szinképe az eddigiektől abban különbözik, hogy több zöld vonalat mutat, melyek közül kettő élénkebb és jellemző, a zöld vonalokon kívül gyengébb vörösek is jelennek meg; a szinkép széttérültsége miatt a barium kémzése aránylag kevésbé érzékeny a fentebbi fémeknél, mindazonáltal még $\frac{1}{1000}$ milligramm vegyületeiben is fel-található.

E például felhozott néhány tényből is látható, hogy Bunsen és Kirchhoff által megállapított szinképi elemzés az elemző vegytanban *kor-szakot alkotó fölfedezés*, mely mind a tudományokra, mind a gyakor-

lati életre egyelőre föl nem számítható jótékony befolyást fog gyakorolni. — E módszernek hasonlíthatlan előnye a régiebb elemzési módszerek felett, hogy számos esetben segítségével pár másodperc alatt végtelen csekély mennyiségű anyagban biztosan felismerhetjük a benne foglalt fémeket, mi a régi módszerek szerint vagy éppen nem, vagy csak nagyobb mennyiségű anyagban napokig tartó fáradság mellett sikerült. Ha például a szivarhamut sósavval nedvesítve a szinképkészlet lángjába tartjuk és az észlelő távcsövön a szinképet nézzük, azonnal feltűnnek különválva a natrium, kalium, lithium és mészeny jellemző vonalai, melyeket tehát egymás mellett is biztosan és gyorsan fel lehet ismerni.

Végül értekező röviden leírta a szinképkészletet legujabb alakjában, és bemutatott egy példányt belőle, melyet Steinheil készített Münchenben. E készlettel egyszersmind a chlorlihium szinképét a társulat jelenlévő tagjainak egyenként megmutatta. A szinkép elemzés azon nagyszerű vívmányainak közlését, melyet a nagyszerű fölfedezők, két általuk feltalált elem, és a nap vegytani elemzését illetőleg már eddig is felmutathatnak, értekező más alkalommal fogja a társulat elé terjeszteni.

Valóban a jelenkor a legnagyobb fontosságu felfedezésének nem csak általános, de részletes, nem csak elméleti, de kísérleti módon való megismertetését társulatunk méltóbb kezekből nem vehette volna, mint éppen Bunsen annyira becsült tanítványától, a tisztelt egyetemi tanár úrtól; a miért neki ez alkalommal is köszönetet nyilvánítani el nem mulaszthatok. A társulat a maga részéről előre is hódolatot tolmácsolt értekezőnek nagy és korszerű tárgyáért akkor, midőn a termet szokatlan nagy számban jelenve meg, teljesen megtölté.

Ez értekezés terjedelmessége s több időt igénylő volta miatt, a mai szakgyűlésnek tárgyát egyedül képezte.

Dr. Tóth Sándor.

Május 28-ki szakgyűlésében *Nendtvich Károly* tudor agyagosi ásványviz vegybontásának eredményét adta elő. E viz Zemplin megye Sárossal határos bikkes s tölgyes erdejében esik, s a vegybontás szerint a keserűsós vizekhez tartozik, kiváló só tartalommal s tűzálló alkatrészei oly nagy mennyiségével, hogy az acheni s badeni vizeket is e tekintetben felülmulja. Értekező ásványvizeink vegybontásának mindinkább előhaladtával valóban méltán mondhatta el, hazai vegyészeink teszik a magukét, csak bár a tulajdonosok is a kényelem, kiállítás tekintetében hátra ne maradnának!

Azután *Balogh Kálmán*, orvostudor, az „*Annales des sciences naturelles*“ XVI. kötetéből több az állati élettan köréhez tartozó értekezleteket közölt kivonatban. 1) Robin azon nevezetes felfedezését adta elő, hogy a Nephelis-féreg — petefészkében a peték csak akkor képződnek, ha a spermatophorák oda már bejutottak, peteképződés ugyancsak az említett spermatophorák közepében menvén véghez. 2) Dareste részint a régi meglevő tapasztalatok, részint saját észleletei nyomán azon eredményre jutott, hogy a kettős torz képletek nem Böer állítása szerint a peték osztódása, hanem ellenkezőleg két vagy több pete összeolvadása által jönnek

létre. 3) Droka a kettős sárgájú tojásokkal tett költési kísérleteknél azt találta, hogy majd két egyenlő nagy, majd pedig két különböző nagyságu ébreny fejlődik ki ugyan egy tojásban, míg az is megtörténhetik, hogy csak egy, vagy pedig egy sem jön létre.

Továbbá *Tóth Sándor* a derna-bodonosi földégésről emlékezett, hogy t. i. azon egy szemtanu által tett tudósítás az „Idők Tanujá”ból, miszerint említett helyen 1859-ben előbb egy 4 □ öl területű hely kezdett melegedni, s azóta az égés a hegy felé 18 ölnyi haladt, miről újabb a hely színéről vett tudósításai is tanuskodnak, átment előbb a hazai, később a külföldi lapokba is a nélkül, hogy eddig valaki a dolog felvilágosításához szólott volna. Addig is hát, míg a helyen megjelenend, következőket mond el, mint a hely ismerője; Bodonos elmagyarosodott tót és Alsó- s Felső-Derna román faluk, Bihar keleti Erdélylyel határos részén, harmadkori képletű területen; gazdag s hatalmas barna kőszén telepek felett, ezenkívül határuk az asphaltnál is oly gazdag, hogy péld. Bodonos mellett évek során át már jelentékeny forgalmu asphalnbánya áll. Ezenkívül már Fényesnél írva áll e vidékről, hogy rajta több földalatti üregek léteznek. Ehez véve, hogy kőszéntelepek kül vagy belokokra beálló égése ismeretes napi dolog: a derna bodonosi jelenetet egyszerű földalatti gyúanyagok égésének nyilvánítja, állott legyen be az égés kül- vagy belokra. Ezután szólott általában a Rézhegység természetrajzi gazdaságáról, nevezetesen a Nendtvich s Hauer által már vegyi összetételben is ismert asphaltnál, kitűnő tűzálló s fazék anyag, kőszénfestő s kalló föld előjveteléről; ily földet s asphaltnál egyszersmind be is mutatva, továbbá számos ritka növényeknek, mint például bókoló türempik — *Carpesium cernuum* — s ritka állatoknak, mint például havas bagoly — *stryx nyctea* — itteni létezéséről.

Most azon helytartósági rendelet olvastatott fel, hogy ezentúl a közgyűlések kormánybiztos jelenlétében lesznek tartandók. Végül a könyvtár részerei újabb küldemények jelentettek be.

Tóth Sándor.

Junius 11-ki szakgyűlésében. *Jendrasik Jenő* egyetemi élettani tanár a bordaköztí izmok működéséről című nagyobb munkájából tett közléseket. E szorosán tudományos, terjedelmesebb s a társulat közlönyében különben is megjelenendő műből, e helyen elég legyen következőket megjegyezni. Több mind egy százada már a napjainkig tartó vita keletkezett a felett, hogy miként működnek a külső s belső bordaköztí izomréteg rostjai? — a mely kérdés, bár egyszerűnek tessenek is első pillanatra, de hogy nem az, meggyőződhetünk róla, ha meggondoljuk, hogy csak a mellkas összes gépezeti viszonya számbavételével megfejtethető. Hogy a külső réteg bordaemelő s belélekezőkor működik, mindenki elismeri, ugy szinté azt is, hogy az elsőnek bordaporcok közötti része emelő; de az utolsónak a bordacsontok közötti részére nézve a vélemények eltérők, nevezetesen háromfélék: Hamberger s társai szerint bordaemelő, s csak kileheléskor működök; mások szerint bordaemelő, s csak beleheléskor működök; ismét mások szerint mind letolólag, mint felemelőleg, tehát mind ki- mind beleheléskor működök. Az értekező már megczáfoltva minden ellen-

kező látszatos érveket, s keresztül menve minden, a mellkasra nézve létezhető mértani combinatiókon, azt bizonyítja be, hogy a két, külső és belső réteg, teljesen együttesen letolólág s emelőleg működik. Ez előadás egy a tanár ur által szerkesztett művészi fémgép által magyaráztattott.

Azután Nendtvich Károly müegyetemi tanár ur, megemlítve előlegesen azt, hogy eddig a pécsi és oraviczi köszén fekete köszénnek tartatott, míg legújabbban Peters és mások földtanilag kimutatták, hogy a fentebbi nevek alatt ismert messze területű köszén telepei hazánknak nem a régibb képletű fekete, hanem valóban csak az újabb képletű barna köszénekhez tartoznak. Nógrád megyéből a veroniki, s Szerémmegyéből a kis zellői barna köszéneknek ugy természettani, mint vegybontása utján nyert vegytani tulajdonait adta elő, melyekből kitűnik, hogy e két ujonnan ismertett köszén főleg az esztergamiakkal egyezik, ugy természeti és vegytani tulajdonára, mint használati jóságára nézve.

Ez értekezés bevezetése kiegészítésül a Londonból legközelebb visszatért Szabó József egyetemi tanár ur elmondá, hogy jelenleg a régibb eredeti fekete köszenet hazánknak a román határezredi részéből ismerjük Trenkova közelében Kozlánból, honnan az már két év óta a gőzhajók használatára is fordittatik; ugy szinte felemlíté, hogy a londoni jurytól a Lias köszéneknek hazánkban előnyös használata érdekes s nyomatékosan megjegyzést érdemlő tényként jegyeztetett fel. A gyűlést a titkári jelentések zárták be.

Tóth Sándor.

Julius 25-kén tartott szakgyűlésében *Than Károly*, multkori előadását folytatólág, röviden leírta azon szinképkészletet melylyel Kirchoff a nap szinképében előforduló sötét vonalak viszonyos helyzetét az eddigieknél nagyobb szabatossággal határozta meg. E készlet, mely négy üveghasábbal és 40 szerez nagyítású távesővel van állitva, az eddig csak ködszerű csoportokban észrevehető Fraunhoffer-féle csikokat külön vált vonalakra oszlatta szét, melyeknek helyzetét Kirchoff pontos rajzok által ismertette meg. Ugyan-e készülettel határozta meg Kirchoff ur egyes fémek szinképében megjelenő fényes vonalak helyzetét. A vizsgálandó témából készült sodronyok nagy feszerejű villámtelep sarkait képezvén, az előző szikrák által a fém részecskéi elillantak és a magasabb hőmérsék következtében fénysugarakat idéztek elő, melyek a fentebbi készletbe vezetettvén ebben az illető fémszinképére (illetőleg különféle színű fényes vonalakra) oszlottak szét. Kirchoff, mint már előtte több természettudósok is, azt vette észre, hogy némely fémek fényvonalai a szinkép ugyanazon helyén jelennek meg, melyen a nap szinképében a Fraunhoffer-féle vonalak vannak. Hogy arról a legközvetlenebb kísérlet által győződhessek meg, vajjon az említett vonalak tökéletesen egy helyre esnek-e, a szinképkészletbe sárga natriumsugarakat bocsátott, mi által a D. jegyű sötét vonal helyén a natriumot jellemző fényes sárga vonal tűnt fel, egyuttal azonban a natrium sárga lángján keresztül napsugarakat is vezetett készületébe, mely alkalommal nem csekély csodálkozásra azt tapasztalta, hogy a natrium sárga vonala eltűnt, s helyette a nap szinképében ugyanazon

helyre eső D. sötét vonal sokkal erősebben tűnt fel. Azután a napsugarakat helyettesítette a Drummondféle mécsfénynyel, vagy olvadásig izzított platinsodrony fényével és azt tapasztalta, hogy e fénysugarak szinképében szinte előállott a natrium sárga csikjának megfelelő fekete vonal, ámbar a Drummondféle fény, valamint az izzó platin sugarainak szinképében, ha azok a natrium lángon nem mentek keresztül, semmi nyoma sem volt a fekete vonalaknak. A natriumláng egyetlen fényes sárga vonala tehát egyéb erősebben világító szilárd izzó testek világos szinképében, mint fekete vonal tűnik fel, a natrium szinképe Kirchhoff kifejezése szerint megfordítottatik, a mennyiben fényes vonala sötétté változik. Ugyanezt észlelték Kirchhoff és Bunsen egyéb fémek szinképénél is. Ezen és egyéb elvitázhatatlan tények, valamint igen szabatos elméleti okoskodások alapján, Kirchhoff magyarázatát adja számos jelenségeknek, a mi egyszersmind szabatosan kimutatja a Fraunhofer félé vonalok keletkezését a nap szinképében. A natrium sárga lángja ugyanis minden színű fénysugárra nézve átlátszó, kivéven azon sárga sugarakat, melyeket maga is terjeszt, ezekre nézve nem átlátszó, a mennyiben ezeket elnyeli, és mint fénysugarakat megsemmisíti; miből az következik, hogy minden erősen izzó szilárd testek világát, mely mindenféle fénysugarakat tartalmaz, ennélfogva folytonos és fekete vonal nélküli szinképet ad, natrium lángon bocsátunk át, e láng által annak sárga sugarai megsemmisíttetnek, míg a többiek változatlan erősségben mennek rajta keresztül. Az ily egymás mögött álló két fényforrásból jövő sugarak szinképe; a hátulsó erősebb fényforrás vakító fényű szinképéből fog állani, melyben a sárga vonal fénye (a mely csupán a gyengébb fényű natrium lángtól származik, mert a hátulsó erősebb fényforrásból jövő sárga vonalak a natrium láng által elnyeletek), a többi színekéhez képest annyira gyenge, hogy a nagy ellentét miatt a szem azt sötétnek látja.

Kirchhoff a Fraunhofer-féle vonalak eredetét egészen hasonlóan tartja az imént említett fekete vonalokéhoz, nézete szerint a nap belső magva cseppfolyó és szilárd tömegből áll, mely végtelen magas hőmérsékkel bír és ennélfogva mindenfelé sugarakat lövell ki; a nap ezen belső izzó magva körül van véve alacsonyabb hőfoku gőzalaku fénykörrel (photosphata) melyen a belső mag fénysugarai keresztülhatolnak. E keresztüljövetelnél egyes fénysugarak elnyelés által a fénykörben megsemmisíttetvén; a nap szinképében a hiányzó sugarak helyei fekete vonalokként tűnnek elő, mint a fentebbi kísérleteknél.

Miután bizonyos helyeken jelenkező sötét vonalak és vonalsorok minden eddigi tapasztalás és inductio nyomán, csupán csak bizonyos fémek izzó gőze által idézhetők elő: Kirchhoff nézete szerint mindazon fémek, melyeknek fényes vonalai egy-egy Fraunhofer-féle vonal helyére esnek, szükségképen bennfoglaltatnak a nap fénykörében és pedig gőz alakban. Ilyen fém mindennek előtt a *vas*, melynek hatvan fényes vonala mindösszezesik egy-egy Fraunhoferféle vonallal. A vason kívül van a nap fénykörében még *mészény* (calcium) *magnesium* és *natrium*, továbbá kevesebb mennyiségben *nickel*, *baryum*, *réz* és *zink*.

A többi fémek, melyeket Kirchoff eddig megvizsgált, milyenek az *arany, ezüst, higany, aluminium, ón, ólom, antimon, arsen, strontium, lithium*, nem fordulnak elő a nap fénykörében, a mennyiben fényes vonalaiknak nem felelnek meg a Fraunhofferféle vonalak.

Értekező ezután kísérletileg mutatta meg a natrium-gőz által előidézhető fekete vonalat a társulat jelenlevő tagjainak akként, hogy üvegcsőbe forrasztott natrium hevítése által képződött natrium-gőzön keresztül erős fényű olajlámpa világot bocsátott a már mult alkalommal említett szinképkészletbe, hol a gyertyavilág hétszínű szinképének sárga részében éles és erős sötét vonal volt észlelhető.

A terjedelmes értekezés s kísérlet bevégezése után választmányi ülés tartatott. A közelebbi jul. 9-dikén tartandó ülés *tagválasztó közgyűlés* leendő; melyre nézve nem mulaszthatom el emlékeztetbe hozni, hogy ily alkalomkor minden helybeli s vidéki rendes tagnak joga van a tudomány művelői s kedvelői közül új tagokat kinevezés végett előterjeszteni.

Tóth Sándor.

III. Kisfaludy-társaság.

A „*Maticza Szerbszka*“ irodalmi egyesület megküldte a Kisfaludy-társaságnak az egyesület kiadványait 1851 óta. A Kisfaludy-társaság, e szívesiséget viszonozandó s a „*Maticza Szerbszka*“ val közelebb és állandó érintkezésbe lépendő, tegnap tartott rendes havi ülésében elhatározta, hogy maga részéről is megküldi a „*Maticza Szerbszka*“ számára minden eddigi kiadványait, a mennyiben még el nem fogytak, ezentul pedig minden nyomtatványával kedveskedik a szerb irodalmi egyesületnek.

A Kisfaludy-társaság alapítói közé állottak ujabban: *Mailáth György, Tihanyi Ferencz, Török Sándor, Várady János, Zsivora György* urak, az utóbbi 200 ftal.

A Debreczenben megjelenő „*Hortobágy*“, az illető szerkesztőség szívesiségéből, a Kisfaludy-társaság könyvtárának jár.

Szász Károly tag a Hugo Victorféle „*Századok legendájá*“ból fordít egyes darabokat a hatvaníves vállalat számára; e fordításból az említett ülésben mutatóványképen „*Galiczia kis királya*“ olvastatott fel. Kelt Pesten, máj. 31-kén 1862.

Greguss Ágost, titoknok.

A Kisfaludy-társaság tegnapi rendes havi ülésében következő új alapítók jelentettek be: gr. *Wenckheim Krisztina* kisasszony, gr. *Csáky László*, és *Szathmáry* urak és a lévai kaszinó.

Lichner Pál, tanár az általa kiadott „*Annales evangelicorum in Hungaria*“ első kötetével kedveskedik a könyvtárnak.

Tóth Kálmán tag „*keleti dalaiból*“ olvasott fel mutatóványokat.

Schiller „*Wallenstein*“-jának (mind a három résznek) fordítása T. F. urtól vizsgálat alá bocsátatott. Kelt Pesten, jun. 27. 1862.

Greguss Ágost, titoknok.

IRODALMI NAPLÓ.

— Konstantinápolyban járt tudós utazóinknak csakugyan volt szerencsájük Mátyás király hajdani budai hires könyvtárából néhány darabot láthatni. Érdekes út leírásuk az Akademia előtt tett rövid jelentésen kívül érdekes önálló műben fog megjelenni. Mi szolgálhatott alapul arra, hogy hires „Corvina bibliotheca“nak (legalább jelentékeny részben) létezését hihessük, Toldy Ferencznek e füzetbeni cikke kimutatja.

— *Duka Tivadar* orvostudor hazánkfiá s az „Asiatic Society“ tagja ismét több érdekes tárgyat küldött a nemzeti muzeumnak, többi közt bibliát bengali nyelven több képpel, melyeket ottani benszülöttek készítettek, továbbá hindu vagy hindostani bibliát 3 kötetben; végre madarakat, kigyókat, pénzdarabokat, cifrázatokat, ékességeket stb.

A lapok írják, hogy: Apáczai Cseri János magyar logikáját, mely 1654-ben jelent meg Fehérvárott, s melyet a könyvbuvárok eddig hasztalan kutattak, sőt némelyek már valaha nyomtatásban megjelentén is kételkedtek, Szabó Károly erdélyi muzeumi könyvtárnok a m. vásárhelyi helv. hitv. collegium könyvtárában június 18-án fölfedezte. A könyv teljes címe: „*Magyar logicatska, melyet a kitsindelek számára irt Apáczai János, egy a tudomány dolgában megkivántatott Tanats-tsal egyetemben. Fejérvárat, Nyomatta Maior Márton M.DC.LIV. Kis 8r. 32 l.*“ A címlevél hat lapján kezdődik Apáczai igen érdekes és tanulságos ajánlása ifju Rákóczi Ferencz választott fejedelemhez intézve s tart 2—6 lapon. Ezután jő maga a munka „*Magyar Logica*“ felirással 7—24 lapon. Következik „*Tanás, melyet Joachymus Fortius ad, Apáczai János által egy tanulásába elcsüggedt Iffjunak*“ 25—32 lapon. A könyv elé ragasztott, három levelén, melyek közül az utolsónak több mint fele van kihasítva, magyar-latin műszótár áll, mint látszik, magából a munkából kiszedegetve. E szótárt e könyv 1683-ki birtokosa Nagy-Bányai Károlyi István irta össze, ki a könyv

czimlapjára nevét eként jegyezte fel: „Sum ex libris Károlyi de Nagy-Bánya Anno 1683. dje 20. Juny. A könyv ma is eredeti, avult bőrkötésben áll.

— A pesti egyetem ujjaalakításának 82-dik évfordulóját (mely a legközelebbi mult 15 év alatt abba maradt,) folyó juniushó 25-én fényesen megünnepelte. Az egyetemi templomban tartott ünnepélyes istentisztelet után, melyen az egyetemi tanács, a tanári karok, egyetemi tisztviselők és tanulókon kívül a m. tud. Akademia s a kir. tábla küldöttei is jelen voltak, a menet az egyetem nagyobbik disztermébe vonult, hol az ifjuság dalárdája által elzengett Kölcey-Hymnusz után az egyetem Igazgatója Pauler Tivadar kitünő ékes szólással az egyetem történetét s hatása eredményét rajzoló beszédet tartott. Utána Vécsey Tamás a szokásos formaságok szerint jogtudorra avattatott. Majd *Konek*, a jogi kar dékánja lépett a szószékre, s jeles beszéde közben *Williger József* kegyesrendi kormányzósegéd mint az ünnepélyen jelenlevő, félszázados tudorságáról diszes oklevéllel tiszteltetett meg, míg az ehhez hasonló diploma a jelen nem levő *Jurjevich József* kir. tanácsosnak, és a jogi kar egykori tanára és dékánjának, valamint *Farkas Imre* székesfejérvári püspöknek elküldetni fog. Végre a nagyságos Rector Pauler Tivadar által kitűzött két rendbeli, 8,—8 aranyos jutalmak eredménye adatott nyilványságra, mely szerint a jog- és államtudományi kérdésre 11, a természettudományira 8 pályamű érkezett be. Az előbbire nézve a jutalmat *Fekete Ferencz* jogász és *Frankl Vilmos* növendék pap egyformán kitünő dolgozataikkal nyerték meg, miért is köztök a jutalom mogosztatott; az utóbbi azonban saját részéről lemondván, azt a legközelebb kitűzendő jutalomhoz kérte csatoltatni. A többi 9 pályázó — kettő különösen kiemelve — szintén dicséretre méltatott. A természettudományi kérdésre kitűzött jutalmat *Véghelyi Dezső* jogász nyerte meg; ezen kívül *Csikí József* orvostanuló dicséretet nyert. — Az ünnepélyt ismét az előbbi Hymnusz zárta be.

— A m. kir. egyetemnél az ausztriai állam jogtanácskére tanáruul *Baintner János* kir. tanácsos, volt helytartósági tanácsos neveztetetett ki.

— *Szilágyi István* a mármaros-szigethi főiskola országos érdemű tudós tanára, a tiszáninneri helyv. hitv. egyház kerületnek Miskolczon május 7-én t. közgyűléséből közakaratral a sárospataki főiskolában föllállított világtörténelmi tanári székre hivatott meg.

— Hasonlólag a sárospataki főiskolába azidén ideiglenesen meghivatott jogtanár *Emödy Dániel*, a Pesti Naplónak volt jeles dolgozó társa, szintén oda véglegesen megválasztatott.

— *P. Szathmáry Károly* ismert írónk az enyedi kollegiumban a történelem tanárául választatott meg.

— *Fekete Mihály* a „Korunk“ czimlap szerkesztője a kolozsvári főiskolában a latin és magyar irodalom tanára lett.

— *Gyulay Pál* jeles aestheticusunk kolozsvári tanárságtól búcsút vévén, Pestre teszi át lakását, és a jeles „Szépirodalmi Figyelő“nek — mint írják — fő munkatársa lesz.

— *Xantus János* hazánkfia f. június 23-án indult uj hazájába Amerikába.

— *Bajza Jenő* Göthe „Werther“ czimű művét lefordítván, megfog jelenni.

— A „Militaire Zeitung“ *nemességi díjak* czim alatt máj. 18-án kelt közrendeletet közöl, mely a többi közt megjegyzi, hogy hegységektől, folyóktól, avagy tájaktól csak azok nyerhetik nevöket, kik azok birtokában vannak vagy valamely dicső fegyvertényt követtek el az illető helyen. A rangdíjak következőleg vannak megalapítva: herczegségért jár 12600 ft, grófságért 6300, báróságért 3150 ft, lovagi rangért 1575 ft, egyszerű nemességért 1050 ft. A prédikátum e díj tized részébe kerül. Ha valaki csinosabban akarja diplomáját kiállítatni, 20 fttal többet fizet a szépírónak.

— *Karvasy Ágoston*-tól megjelent „Az államháztartás és pénztudomány“ czimű munka.

— *Köváry László* ismert történészünk a „Korunk“ czimű kolozsvári lap kiadója és szerkesztője lesz.

HALÁLOZÁSOK.

1862. évben.

Május 26-án gróf Károlyi Ferdinandné, csill. keresztés és palota hölgy, Bécsben.

„ 28-án Bélteky János, Marosszék választott főorvosa M. Vásárhelyt.

Junius 2-án Buday László, a komáromi takarékpénztár igazgatója, kora 64. évében. Özvegye és hat gyermeke gyászolja.

„ 4-én Thurzó József, závodi lelkész kora 64-ik évében.

„ „ Sterio Károly, egyik jelesebb festészünk Pesten, sorvadásban.

„ „ Matics Imre, a pozsonyi főreáltanodában a magyar nyelv tanára és az irodalomnak is szorgalmas munkása, kora 52. évében.

„ „ Nesztroy János, bécsi híres comicus Grácban.

„ 5-én Szomor Károly, ügyvéd Rimaszombatban, az irodalmi téren több apró cikk és a „Hadmezei szolgálat“ című munka szerzője, kora 42. évében szélhűtés folytán. Hét gyermeke gyászolja.

„ 6-án Szuchányi István, esztergami címzetes kanonok, bazini esperes és modrai lelkész, kora 71-ik évében.

„ 6-án Nagy László, jogtudor, kora 30. évében; gyászolja atyja Nagy Elek jószág felügyelő Csomaközön.

„ 13-án Szentpétery József, Rimaszombati születésű hírneves ezüst-, s dombormű művész, Pesten kora 82. évében. Remek művei közül: „*Porus király fogságba esése*“ az 1851. évi londoni kiállításon elismerő oklevelet és művészi hírnevet szerzett.

„ 13-án Hegedűs János, Nyitravármegye volt t. aljegyzője, kora 25. évében Nagy Jácson (Nyitra v.) sorvadás folytán.

*helyedben
junius 2-án
május*

Junius 19-én Jalloics András, kegyesrendi kormánysegéd, a budai társház és elemi főtanoda igazgatója, a római tiberi Akademia tagja, főleg latin nyelven számtalan költemény szerzője, kora 71-ik évében.

„ ? Szilády László, kis-kúnhalasi ref. lelkész, kora 49. évében.

1861-ki MAGYARORSZÁGI KÖNYVÉSZET.

Közli Aigner Lajos.

Hoffmann Ferencz. *A bankjegyek.* Elbeszélés az ifjuság számára. Fordította Szabó Antal. 4 aczélmetszéssel. Pest, 1861. Lampel R. 12r. 126 l. 50 kr.

— — *Gög előzi meg a bukást,* vagy Menczikoff emelkedése és bukása; ifjúsági elbeszélés. Németből fordította Birly Paulina. Kiadta Márky József tr. Pest, 1861.

— — *A jótett jutalma.* Elbeszélés az ifjuság számára. H. F. után Szabó Antal. Pest, 1861. Osterlamm K. K8r. 179 l. 4 kőrajzzal. Kem. köt. 1 ft.

— — *Tiszteljed atyádat és anyádat.* Elbeszélés az ifjuság számára. Fordította Szabó Antal. 4 aczélmetszéssel. Pest, 1861. Lampel R. 12r. 85 l.

Hohenauer Ignác. *A kereszties vitézek.* Történeti beszély. Az ifjuság számára. 2 színezett képpel. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. 8r. 69 l.

— — *Ötödik László.* Történeti beszély. Az ifjuság számára, 2 szín. képpel. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. 8r. 75 l. Mind a kettő kem. kötésben 1 ft. 60 kr. Ezen czim alatt is: A magyar ifjuság könyvtára. III. kötet. 1. 2. rész.

Lukács Pál. *Béni kis naplója.* Pest, 1860. Heckenast G. 12r. 96 l. Kemény kötésben. 50 kr.

— — *Gödöllői kis bokréta.* Gyermeki ajándéku szerzé L. P. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. K8r. 148 l. Kem. köt. 80 kr.

— — *Kis csilera.* A vidám gyermek világnak. Pesten, 1860. Heckenast G. 120 l. Kem. köt. 50 kr.

— — *Kis kalitka.* A madarak kis kedvelőinek. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. K8r. 131 l. Kem. köt. 80 kr.

— — *Kis mesélgető.* Pest, 1860. Heckenast G. 12r. 96 l. Kemény kötésben. 50 kr.

— — *Virág cserép.* Kis hölgyeknek karácsonyi ajándéku. Pest, 1860. Heckenast G. 12r. 96 l. Kem. köt. 50 kr.

M e s é k. — *Képes mesék.* Olvasó-könyv jó kisfiuk s leányok számára 8 színes képpel. Összegegyüttötte *Lajos Bácsi.* (Balkányi Szabó Lajos?) Debreczen, 1862(61.) Telegdi K. L. 8r. 52 l. kötve 72 kr.

M u n k á s i K á l m á n. Mulattató regefüzér. Az ifjúság és nép számára. Debreczen, 1862(61.) Telegdi K. L. 8r. 112 l. 40 kr.

P a p p L a j o s, Bocskai. *Történeti elbeszélések* az ifjúság számára. I. füzet. Debreczen 1861. Telegdi K. L. 8r. 72 l. 30 kr.

A s z á m ü z ö t t l e á n y a. Francziából fordítva. Kiadja a sz.-István társulat. Eger, 1861. Nyomt. az érseki-liceumi könyvnyomd. 12r. 386 l. Ezen czim alatt is: Ifjúsági iratok. VII. füz.

T r é f a é s v a l ó. Képeskönyv jó kis gyermekeknek. Pest, (1861.) Lauffer és Stolp. Har.—4r. 12 kép kis versekkel. kem. köt. 1 ft. 20 kr.

V a c h o t t S á n d o r n ó. *Székely Ilona.* Történeti beszély az ifjúság számára Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 132 l. 2 színezett kőrajzzal 1 ft.

V a d a s k e r t. — *Kis vadaskert.* Képes könyv versekkel, jó kis gyermekeknek, Lauffer és Stolp. Har.—8r. 9 kép. Kem. köt. 42 kr.

A. B. C. — *Neuestes Deutsches A. B. C.* Bilder u. Lesebuch mit 16 color. Bildern. 6. Aufl. Pest, 1861. Lauffer et Stolp. 8r. 16 l. Kemény kötésben. 36 kr.

VIII. 1. Ókori és keleti nyelvek.

C u r t i u s g ö r ö g n y e l v t a n a. II. rész. Mondattan. Fordította Kiss Lajos. Pest, 1862(61.) Kilián Gy. 8r. 137 l. 80 kr.

F i n k e i J ó z s e f é s S o l t é s z F e r e n c z. *Görög nyelvtan.* *Krüger K. W.* és mások után. Teljesen átdolgozott kiadás. Sárospatak 1861. Nyomt. Jäger K. N8r. 385 l. 1 ft. 60 kr.

G ö n c z y P á l. *Latin nyelvtan.* Kézi könyv gymnasiumi és reál-tanulók számára. I. folyam. Pesten, 1861. Ráth M. biz. 8r. 62 l. kem. kötésben. 40 kr.

— — *Tanmódszeres vezérkönyv a latinnyelv tanítására.* Pesten, 1861. Ráth M. biz. 8r. 78 l. 80 kr.

H o l u b M á t y á s. *Latin magyar és magyar latin szeszótár* iskolák használatára. 2. rész. Baja, (1861.) Schön J. tul. 16r. I. 1—286 l. II. 187 l. 2 ft. 50 kr.

K ü h n e r. *Elemi latin nyelvtan* gyakorlatilag előadva K. után. A tanuló ifjúság használatára. II. rész. 4. kiadás. Pesten, 1861. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. (Lampel R. biz.) 8r. VIII. és 288 l. Kemény kötésben. 88 kr.

— — *Elemi latin nyelvtan* gyakorlatilag előadva Kühner után. A tanuló ifjúság használatára. I. rész. 6. kiadás. Pesten, 1861. Nyomt. Emich G. (Lampel R. biz.) 8r. VIII. és 231 l. Kem. köt.

Rosenbaum Károly. *Utmutatás a latin olvasásra és latin olvasmányok a nemzeti főtanodák használatára.* Sopronban, 1861. Nyomt. Reichard A. 8r. 59 l. Magyarország uralkodói nemzetség táblájával.

Dr. Schultze F. *Latin nyelvtan.* II. kötet. Mondattan (Syntaxis) gyakorlókönyvvel, olvasmányokkal és szótárral együtt a III. és IV. gimnasialis osztály számára Sch. nyomán készítette Waga János. 2. jav. kiadás. 1. füz. Pest, 1862(61.) Kilian Gy. tul. 8r. 1—48 l. Teljesen 1 ft.

Dr. Szabóky Adolf. *Latin olvasó könyv.* — Lateinisches Lese-Buch. — Tanodai használatra szerkesztette Sz. 5. kiadás. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 79 l. 20 kr.

Hagada *schel Pesach.* (Imák és elbeszélések a Passah-éjben. Héber nyelven.) Pozsony, 1861. Ellinger M. 4r. 46 l. 35 kr.

Ziltz, Moritz. *Hebräische Sprachlehre für israelitische Volksschulen in zwei Kursen.* Pest, 1861. G. Heckenast, K8r. 150 l. 80 kr.

VIII. 2. Ókori remekírók.

Aiszkülosz. *A lelánczolt Prometheusz.* Tragoedia. A. után görögből fordította Zilahy Károly. Pest, 1861. Pfeifer F. N8r. VII. és 40 l.

Cicero összes levelei időrendes sorozatban. Fordította s magyarázó jegyzetekkel, mutatókkal ellátva kiadta Fábíán Gábor. A Kisfaludy-társaság pártolása mellett. 1. 2. kötet. Pesten, 1861. Emich G. nyomd. N8r. XIX. és 319, 266 l. 2 ft.

Cornelius Nopótis *vitae excellentium imperatorum.* Lexicón latino-hungaricum addidit. Josephus Vass. II. Pestini, 1861. R. Lampel. 8r. VIII. és szótár. 33—285 l. Az egész munka 1 ft. 36 kr.

Demosthenes beszédei. Görögből fordította Téli János. Pest, 1862. Lampel R. 12r. 100 l. 40 kr. Ezen czim alatt is: Hellen remekírók magyar fordításban. 7. köt.

Q. Horatius Flaccus értelmezve Szentmártony József által. Sárospatak, 1861. Nyomt. Jäger K. N8r. VII és 188 l. 2 ft.

Phaedri Augusti liberti *Fabulae Aesopiae,* cum notis. Sárospatakini, 1861. Impr. per C. Jaeger. 8r. 152 és 4 l. 50 kr.

Seneca. — *L. Annaeus Seneca* könyve Serenushoz a kedélynyugalomról. Forditá Zsoldos Ignác. Pozsony, 1861. Nyomt. Schreiber A. (Pesten, Ráth M. biz.) 12r. 80 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: Lucius Annaeus Seneca munkái.

Tacitus *agricolája és Germániája,* ford. Téli János. Pest, 1861. Lampel R. 16r. 83 l. 40 kr. Ezen czim alatt is: Római Remekírók magyar fordításokban. XI. köt.

Livin Patavinu, T. *Steriai populari romann.* Tradusa de Joan. Antoneli. Cartea I. Kolozsvár, 1861. Lyc. nyomd. 8r. 130 l. (Livius. A római nép története.) 80 kr.

VIII. 3. Divatozó nyelvek.

Ballagi Károly. *Magyar feladatok a német nyelv gyakorlására.* 2. újból rendezett s jav. kiadás. Pest, 1862(61). Osterlamm K. 8r. IV és 152 l. 60 kr.

Bauer Márkfi Lőrincz. *Magyar társalgási nyelvtan.* Elemi főiskolák és magántanulók számára. Utmutatóval. — Ungarische Konversations-Grammatik. Pest, 1861. Verl. von Isak Nathan. XII. és 122 l. 1 táblával füzve 45 kr. Kem. köt. 55 kr.

Fischer Náthán. *A magyar nyelv rövid tan- és ismétlőkönyve,* nagyobb részint az I. és II. nyelgyakorló- és olvasókönyvekbeni szabályokra alapítva. Pest, 1861. Osterlamm K. tul. Nyomt. Wodianer F. K8r. 164 l. 40 kr.

Hunfalvi Pál. *Finn olvasmányok a finn nyelvet tanulók számára.* Szerkesztette — — A m. Akademia kiadása. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. XVI és 580 l. 3. ft. Ezen czim alatt is: Finn olvasókönyv. I. kötet.

Ihász Gábor. *Magyar nyelvtan az algymnasium I. és II. osztálya számára.* Kiadja a Sz.-István-Társulat. X. kiadás. Eger, 1861. Nyomt. az érseki lyceumi nyomd. 8r. 160 l. 70 kr.

Imre Sándor. *Magyar mondattan az irány és verstan rövid vázlatával és utmutatásával a magyar nyelv gymnasiumi tanítására.* Gymnasiumi alsóbb osztályok számára. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. 8r. X. és 168 l. 70 kr.

Kempelen Győző. *A magyar nyelv gyakorlati tanfolyama* Elemi és néptanodai oktatók számára kézi- és segédkönyvül Kellner Lajos módszerét követve. 4. kötet. Szeged, 1861. Burger Zs. tul. 8r. VIII. és 142 l. 1 táblával 60 kr.

Kováts Frigyes *Az igaz, szép és jó feltárt tanának előhírnöki* füzete. Budán, 1861. A m. k. egyet. nyomd. (Pesten, Pfeifer F. biz.) N8r. 58 l. (Birálat és czáfolat.) és 48 l. (A magy. nyelv felderített bölcselmének előhírnöki tároगतója.) 1 ft.

Dr. Lutter Nándor. *A magyar nyelvtan elemei.* 2. újból kidolgozott kiadás. Pesten, 1861. Hartleben K. A. 8r. VI és 79 l. 40 kr.

Nogáll János. *Magyar nyelvtan három tanfolyamban,* született magyarok számára. Vezérül tanodai használatra. Nagyvárad, 1861. Tichy L. nyomt. 8r. 104 l. 40 kr.

Nyelvészet. — *Magyar nyelvészet.* Szerkeszti Hunfalvy Pál. VI. évfolyam. 3. füzet. Pest, 1861. Osterlamm K. 8r. 177—272 l.

Nyelvtan. — *Gyakorlati német nyelvtan a főelemi tanodák 3. osztályának számára.* (Új czimlap kiadás.) Budán, 1861. M. k. egyetemi nyomda tul. 8r. 200 l. bekötve 32 kr.

— — a főelemi tanodák 4 osztályának számára. (Új czimlap-kiadás.) Budán, 1861. A m. k. egyetemi nyomda tul. 8r. 275 l. bekötve 41 kr.

Rákossy Sándor. *Magyar viszhang.* Magyar szólásmódok gyűjtemények, melyek a társas életben előfordulnak s magyarhonban na-

ponta hallhatók. Tökéletes magy.-ném. szótárral. — *Ungarisch Echo*. — Eine Sammlung ungarischer Redensarten stb. Pest, 1862. Hartleben K. A. tul. 8r. VIII. és 179 l. 1 ft.

Szvorényi József. *Ékesszólástan* vezérletül a remekírók fejtegetése — s a szép — írásművek kidolgozásában. Átjavított 4 kiadás, Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 206 l. 1 ft.

— — *Magyar nyelvtan* tanodai s magánhasználatra. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 268 l. 1 ft.

— — *Olvasmányok* a gymnasiumi s ipartanodai alsóbb osztályok számára. I. köt. 3., átnézett kiadás. Pesten, 1862(61) Heckenast G. 8r. 292 l. 70 kr.

Tisza Gábor. *Magyar és német beszélgetések*. — *Ungarische und Deutsche Gespräche*. Verbunden mit Sprichwörtern u. einer Wortsammlung. Wien, 1862. A. A. Wenedikt. 16r. 112 l. 36 kr.

Trautwein Nep. János. *Magyar olvasókönyv* az algymnasium első osztályának számára. 6. átdolg. kiadás. Budán, 1862(61). Schröpfer A.tól. 8r. VI és 160 l. kr.

Warga János. *Magyar nyelvtan* I. rész. szótan. (Alaktan.) Az I. és II. gymn. osztály, és az ezekkel párhuzamban álló reáliskolák számára. 4. jav. kiadás. Pesten, 1862. Kilian Gy. 8r. 128 l. 50 kr.

— — *Magyar olvasókönyv*. I. kötet Mindkét hitv. evangeliom, algymnasiumok és alreáliskolák s felső elemi osztályok számára. 4. jav. kiadás. Pest, 1862(61). Osterlamm K. 8r. VIII és 142 l. 42 kr.

Zimmermann Jakab. *Magyar nyelvtan* az elemi- s reáliskolák használatára, Kiadja a Sz.-István-társulat. 9. bőv. kiadás. Eger, 1861. Nyomt. az érsek-lyceumi nyomd. K8r. 60 l. Kem. kötésben 28 kr.

Ballagi, Dr. Móricz. Ausführliche theoretisch-praktische Grammatik der ungarischen Sprache für Deutsche, nebst einer Auswahl von Beispielen nach der Interlinear-Methode u. Übungsaufgaben zum Uebersetzen aus dem Deutschen ins Ungarische. 5. Aufl. Pest, 1861. G. Heckenast. 8r. XII. és 448 l. kem. kötésben 2 ft.

Dallos, F. L. Praktischer Lehrgang zur schnellen u. leichten Erlernung der ungarischen Sprache. nach Dr. F. Ahn's Lehrmethode bearbeit. I. Theil 6. verb. und mit einer kurzen Sprachlehre verm. Auflage. Pest, 1862(!) R. Lampel. Nyomt. Ph. Wodianer. 8r. II., 128 és 35 l. 36 kr.

Dierner Andreas. Leitfaden beim Unterrichte in der deutschen u. ungarischen Sprache. 3. verb. u. verm. Aufl. Pest, 1861. G. Kilian 8r. VIII és 218 l. 80 kr.

Gartner, Franz. Die Anfänge der ungarischen Sprache, oder der kleine, ungarische Sprachschüler in den unteren Klassen der deutschen Volksschulen Ungarn. Verfasst und dem neuesten Unterrichtsplane angepasst. Wien, 1862. Sallmayer Comp. 8r. IV és 86 l. 42 kr.

Hartmán's, Leop. Praktischer Lehrgang zur schnellen, leich-

ten u. gründlichen Erlernung der ungarischen Sprache nach Ahn-Leidenstücker's Lehrmethode mit grammatikalischen Anmerkungen. Zum Schul-Privat u. Selbstunterrichte. I. Abthlg. 6. Aufl. Agram, 1862(61) L. Hartmán. 8r. 96 l. 50 kr.

Körner, Friedrich. *Deutsche Sprach- u. Stillehre*. Für den Schul- u. Privatgebrauch verfasst. II. Abtheilung; Pest, Wien u. Leipzig, 1861. C. A. Hartleben. N8r. 200 l. 1 ft. 24 kr.

— — III. Abtheilung. Der künstlerische od. poetische Stil, nebst einer Uebersicht der allgemeinen u. speziellen deutschen poetischen Literatur. Pest, Wien u. Leipzig 1861. C. A. Hartleben. N8r. 119 l. 8 kr.

Petri, S. *Taschenwörterbuch der rumänischen und deutschen Sprache*. I. Theil. Rumänisch-Deutsch. Hermannstadt, 1861. Druck. v. Closius. K8r. III. és 516. l. 1 ft. 20 kr.

Puscarin, J. *Die romanische Amtssprache*. Ein Compendium der romanischen Sprachlehre mit einer Sammlung der im ämtl. Verkehr am häufigsten vorkommenden Ausdrücke. Hermannstadt, 1861. Th. v. Steinhausen. N8r. VIII és 108 l. 1 ft. 20 kr.

Reméle, J. N. *Lehrbuch der ungarischen Sprache*. 6. Aufl. Wien, 1861. Tandler et Comp. (most Gerold et Comp.) N8r. 285 l. 1 ft. 60 kr.

Samarjay, Dr. Karl. *Praktische Anleitung zur schnellen u. leichten Erlernung der ungarischen Sprache nach Dr. P. Ahn's bekannter Lehrmethode*. I. Cursus. 26. Aufl. Pest, 1861. Lauffer et Stolp. 8r. II és 116 l. 36 kr.

Schuller, Joh. Karl. *Zur Kunde siebenbürgisch-sächsischer Spottnamen und Schelten*. Sylvestergabe für Gönner und Freunde Siebenbürgischer Landeskunde. Hermannstadt, 1862(61). Th. Steinhausen 8r. 24 l. 30 kr.

Spitzer Jakob. *Hilfs-Buch für den Unterricht in der deutschen Sprache*. 3. Schuljahr 4. verm. Aufl. Pest, 1861. M. E. Löwy's 8r. 116 l. 36 kr.

Takács, Emerich. *Die Kunst in 18 Lektionen ein Kern-Magyar zu werden*. Enthaltend eine theoretisch-prakt. Anleitung die ungar. Sprache in 18 eingetheilten Lectionen fertig lesen, schreiben und sprechen zu lernen stb. 4. verb. Aufl. Wien, 1862. A. A. Wenedikt 16r. 155 l. 36 kr.

IX. Történelem.

Arczképek. — *A jelen kor férfiai arczképekben és rövid élet rajzokkal*. (Székely Józseftől) I. füzet: *Garibaldi József. Köre Rajz. Szemlér Mihály*. Buda-Pest, 1861. Pfeifer F. 2 l. szöveg. 1 ft. 20 kr.

Bartal György. *A Parthus és Húnmagyar Scythákról*. A szerző arczképével s rövid életrajzával kiadja Toldy Ferencz. Pest, 1860. Emich G. N8r. VII és 67 l. 80 kr. (Különnyomat a „Magyar muzeumból”.)

Batizfalvi István. *Vezérfonál a világtörténet első oktatásánál*. Algymnasiumi kézikönyvül. I. rész. Az ó-kor történetei. Pest, 1862(61). Osterlamm K. K8r. 126 l. 50 kr.

— — Vezérfonal a világtörténet első oktatásánál. Algyimnasiumi kézikönyvül. II. rész. A közép-kor történetei. Pest, 1862. Osterlamm K. 8r. 152 l. 50 kr.

Bocsor István. Magyarország történelme különös tekintettel a jogfejlésre, főtanodai, s magánhasználatul. I. füzet. Pápán, 1861. a ref. főiskola betűivel Magda L. által. 8r. 190 l. 1 ft. 20 kr.

Boross Mihály. *Magyar krónika* azaz a magyar nemzet története a legrégebb időktől fogva, a legújabb időig, minden nevezetes történeti esemény évszerinti előadásával. Pesten, 1862(61. Heckenast G. 8r. 346 l. 80 kr.

— — *Prágai Jeromos* és a huszita háború története. Pest, 1861. Osterlamm K. Nyomt. Wodianer F. K8r. VIII és 92 l. 20 kr. Ezen czim alatt is: A hitujítás bajnokai III. füzet.

Cantu Caesar. *Világtörténelem*. A VII. turini kiadás után fordította Gyuris Antal. I. kötet I. II. korszak. 2. kiadás. Kiadja a szent-István-társulat. Eger, 1861. Nyomt. az Érseki nyomda N8r. XVI és 893 l. 3 ft. 50 kr.

Codex diplom. *Arpadianus continuatus*. Árpádkori új okmánytár. A. m. tud. Akadémia tört. megbizásából közzé teszi Wenczel Gusztáv. II. kötet. 1234—1260. Pest, 1861. Nyom. Emich G. N8r. XIX és 402 l. 3 ft. 15 kr. Ezen czim alatt is: *Monumenta Hungariae historica*. Magyar történelmi emlékek. Kiadja a m. tud. akadémia történelmi bizottmánya. I. oszt. 1. köt.

Csapó Kálmán. *Székesfehérvár története*. Székesfehérvár, 1861. Ráder A. Nyomt. Számmer Pálné. K8r. 156 l. 3 kőrajzzal. 1 ft. 20 kr.

Gr. Dessewffy József bizodalmas levelezése Kazinczy Ferenczcel 1793—1831. Kiadta Kazinczy Gábor. 2. kötet. Pest, 1861. Heckenast G. N8r. 404 l. Dessewffy J. arczképével 2 ft. 50 kr. Ezen czim alatt is: Gr. Dessewffy J. irodalmi hagyományai 2 köt.

Dierner Endre. *Magyarország történelme*. Tankönyvül írta D. E. Ujra szerkeszté Hauthán Lajos. 3. kiadás. Egy réznyomatu származati lappal. Pest, 1861. Kilián Gy. Nyomt. Herz J. 8r. II. és 122 l. 60 kr.

Dr. Érdy János. Az ujonnan megbirált magyarországi *Crouy nemzetség* négy okiratának időszámítása. Pest, 1861. Nyomt. Beimel, J. és Kozma V. 8r. 31 l. 20 kr.

Fekete Lajos. *A Jászkunok története*. Debreczen, 1861. Nyomt. a város könyvnyomd. (Ráth M. biz. Pesten.) K8r. 260 l. 1 ft. 50 kr.

Frankl Vilmos. A magyar nemzet műveltségi állásának vázolata. Az első fejedelmek korában és a kereszténység behozatalának története. A magyar akadémia által a történettudományi osztály jutalmával koszoruzott pályamű. Pest, 1861. Emich G. biz. N8r. 403 l. 2 ft.

Füzetek. — *Győri történelmi és régészeti füzetek*. Simor Jánost győri püspök ö mlga. kegyes pártolása mellett kiadják Rák Károly és

tdr. *Rómer Floris*. I. kötet. 5 körajzzal. Győr, 1861. Nyomt. Sauerwein G. N8r. XV 384 l. 4 ft. 4 füzetben jelent meg.

— — *Gyulafejevári füzetek*. Szerkeszti s kiadja Veszely Károly. I. Kolozsvárt, 1861. A rom. kath. lyceum. bet. (Pest, Pfeifer F. biz.) N8r. 144. l. 1 ft.

A görögök holdja. *Pericles kordban* s valami a Democrit-féle tejútról. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 4r. 15 l. Csak 35 példány nyomtatott, és forgalomba csak 25 péld. került. Irta Schwarcz Gyula.

Hornyik János, *Kecskemét város története*, oklevél-tárral. 2. kötet 320 darab oklevéllel. Kecskeméten, 1861. Szerző tulajdona. Galia F. biz. 8r. VIII és 512 l. 2 ft.

Horváth Mihály. *A magyarok története*. A tanuló ifjúság számára. 5. Kiadás 1. kötet. Pest, 1861. Eggenberger Ferd. nyomt. Trattner Károly. 8r. 88 l. 40 kr.

— — *A magyarok története*. A tanuló ifjúság számára 5. kiadás. Pest, 1861. Eggenberger F. 8r. 175 l. 90 kr.

— — *A magyarok története* rövid előadásban. 3. jav. kiadás. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 586 l. 2 ft. 50 kr.

— — *Magyarország történelme*. Új dolgozat. 3. köt. A mohácsi ütköztétől a linzi békekötésig. Pest-en, 1861. Heckenast G. tul. 8r. 725 l. 3. és 4. köt. 5 ft.

Ipolvi Arnold. A Deákmonostori XIII. századi *Román Bazilika*. Hely- és műtörténeti monographia, székfoglaló beszédül a magy. tudom. akademiában előadva mart. 5. 1860. A rajzok és felvétel aradi Lippert József építész-től. A magy. Akad. évkönyvek. X. köt. 3. darabja. Pest, 1860. Nyomt. Emich G. 4r. 116 l. és 6 körajztábla 2 ft.

Jakabfalvy Gyula. *Xenophon mint államgazdász*. Pest, 1862(1). Müller Gy. biz. N8r. 35 l. 1 ft.

Kállay Ferencz. *A pogány magyarok vallása*. Mythologia pályamunka. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. 8r. 331 l. 3 ft.

Gr. Kemény József. *Történelmi és irodalmi kalászkok*. Pest, 1861. Emich G. tul. N8r. VI és 254 l. 1 ft. 60 kr. Ezen czim alatt is: *Történelmi és irodalmi berek*. Kiadja Toldy Ferencz. II. kötet.

Komáromi János. — Magyarországi s erdélyi bujdosó fejedelem késmárky Tököly Imre secretariusának Komáromi Jánosnak törökországi diariumja s experientiája. Közli Nagy Iván. Pest, 1861. Ráth M. 8r. VIII és 90 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: *Magyar történelmi napló* a XVI—XVIII. századból adalékul a történelmi kutforrásokhoz. I. füzet.

Kotsányi László. *Garibaldi rövid életrajza és katonás életviszonyai hiven talált arczképével*, Pest, 1861. Müller Gy. bizom. N16r. 69 l. 50 kr.

— — *Gróf Széchenyi István rövid életrajza* 5 képpel. 2. bőv. kiad. Pest, 1862. Müller Gy. biz. N8r. II. és 54 l. 1 ft.

Kőváry László. *Erdély története* 1848—49-ben. Pest, 1861. Emich G. saj. 8r. 279 l. 2 ft.

— — *A magyar családi és közéleti viseletek és szokások a nem-*

zeti fejedelmek korából. Pest, 1861. Ráth M. Nyomt. az ev. ref. főtanoda bet. Kolozsvárt, 8r. 184 l. 2 ft.

La dányi Gedeon. *A középkor története*. Iskolai kézikönyvül írta L. G. Debreczen, 1862(61.) Telegdi K. L. 8r. 218 l. 84 kr.

— — *A magyar nemzet története* rövid kivonatban. Algyimnasiumi kézikönyvül írta L. G. 2. kiadás Debreczen, 1861. Telegdi K. L. 8r. 142 l. 60 kr.

Leamé Fleury. *Görögök története*. Növendékek számára. Francziából fordította Bedő Dani, Pest, 1861. Lauffer és Stolp. K8r. II. és 195 l. 1 ft.

Levél. — *Négyszáz magyar levél a XVI. századból. 1504—1560.* Közli Szalay Ágoston. 9 köirati táblával. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. XX. és 432 l. 4. Ezen czim alatt is: *Magyar levelestár. A régibb magyar közélet, erkölcsök, történet- és nyelvismeretének előmozdítására* kiadja a magyar tudományos akadémia történelmi bizottmánya. I. kötet.

Löv Lipót. *Történelmi és vallástudományi értekezések.* Szeged, 1861. Burger Zs. biz. 8r. 108 l. 80 kr.

Luby Zsigmond. *Emlékirat Szathmármegye 1849-ki aug. 13-án megszakadt s 1860-ki deczemb. 12-én megkezdett alkotmányos jegyzőkönyvébe.*

Lukács Móricz. *Emlékbeszéd Gróf Teleki László m. akad. tiszt. tag. felett.* Tartotta a m. tud. akadémia összes ülésében máj. 27. 1861. L. M. (A m. t. ak. évkönyei X. k. 5. dar.) Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 4r. 12 l. 20 kr.

— — *Emlékbeszéd gr. Teleki László felett.* Olvasta L. M. máj. 27-kén a magy. tudom. Akademiában. Pest, 1861. Nyomt. Wodianer F. 8r. 20 l. 10 kr. A „Magyarország“ 124. száma után közölve.

Magyarország története. Népiskolák számára. Népiskolai könyvtár 5. kötet. 5. kiadás. Sárospatak, 1861. Nyomt. Jäger K. 8r. 72 l. Kem. köt. 18 kr.

Nagy Iván. *Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal.* IX. köt. 1—4. füz. X. köt. 1—4 füz. — Nagy — Pest, 1861. Ráth M. N8r. VII. köt. 65—610 és XII l. és VIII. köt. 1—80 l. 6 ft. 80 kr.

Nagy Mihály, *Sarkadi. Szathmár-németi szabad királyi város egyházi és polgári története.* Összeszedte S. N. M.; rendszerbe üttötte s kiegészítette: Bartók Gábor, *Szathmár*, 1860. Kiadta s nyomt. Kovács Márton. (Ráth M. biz. Pesten.) N8r. 324 l. 1 ft. 20 kr.

Napoleon. *Bonaparte Napoleon Lajos titkos emlékiratai.* Az eredeti kiadás után fordítva. 5—10 füz. Debreczen, 1861. Telegdi K. L. N8r. II. köt. 97—287. l. III. köt. 1—308 l. IV. köt. 1—96 l. Egy-egy füz. 80 kr.

Nemzetségfa. — *Magyarhon királyainak nemzetségfája*, hiteles kuttók szerint összeállítva. — *Genealogie der Könige Ungarns nach authentischen Quellen zusammengestellt.* Wien, 1861. J. Dirnböck's Verlag. Egy nagy iv. 50 kr.

Neumann S. A. *A magyarok története magyar és német nyel-*

ven kérdések- és feleletekben, az elemi iskolák növendékeinek felfogó erejéhez képest röviden előadva. 6. jav. és bőv. kiadás. — *Geschichte der Ungarn* stb. Pesten, 1862(61). Geibel A. saj. N8r. 91 l.

Nogáll János. *Az egyház történelme dióhéjban*. Nagy-Várad, 1861. Hollós L. biz. 8r. 72 l. 40 kr.

— — *Magyarország történelme dióhéjban*. Nagy-Várad, 1861. Tichy H. nyomt. 8r. 36 l.

Dr. Peregriny Elek. *Magyarország története*. Az ifjuság használatára. III. kiadás, Pest, 1861. Ráth Mór. 8r. VII és 132 l. 60 kr.

— — 4. kiadás. 8r. VII és 138 l. 60 kr.

— — 5. kiad. 8r. VIII és 122 l. 60 kr.

Pesty Frigyes. A templáriusok Magyarországon. A magyar t. akademiában 1861. évi június 10-kén. székfoglalóul előterjeszté. Különlönyomat a m. t. ak. Értesítő philos. tört. tud. közl. V. kötetéből. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. 125 l. Csak 50 péld. nyomtatott s ingyen osztatott szét.

Podhraczký József. *Béla király* névtelen jegyzőjének ideje, kora és hitelessége. Oklevelek, egykoru és közelkoru kuttók szerint bírálta és értelmezte P. J. Budán, 1861. Nyomt. Bagó M. (Eggenberger F. biz.) N8r. 430 l. 2 ft.

II. Rákóczy Ferencz *emlékirata* a magyar hadjáratról. 1703—1711. Közli Ráth Károly. Győr, 1861. Nyomt. Sauerwein G. Pesten, Ráth M. biz. N8r. 208 l. 2 ft.

II. Rákócy Ferencz és nevezetesebb kortársainak némely kiadatlan eredeti leveleik. Pest, 1861. Ráth M. 8r. 135 l. 1 ft. (Kiadta P. Sz. K.) Szathmári Károly.

Ráth Károly. *A magyar királyok* hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei. Győr, 1861. Nyomt. Sauerwein G. (Pesten, Osterlamm K. biz.) N8r. 315 l. 2 ft. 40 kr.

Ifj. Résző Ensel Sándor. A helynevek magyarázója. Szerzette és összeállította. I. füzet. A szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. (Laufer és Stolp biz.) N8r. VIII és 126 l. 1 ft. 10 kr.

Dr. Rózsa József. *Emlékbeszéd*, melyet néhai *Schlesinger Ignác* volt orvostudor, szülész mester, Kőszegh főorvosa, több társaságok tagja stb. felett a budapesti orvosegyesület 1861. márczius 23. tartott rendkívüli gyűlésében tartott. Pest, 1861. Nyomt. Wodianer F. 8r. 22 l. Melléklet a „Gyógyászat”hoz.

Sacher-Masoch, Dr. Leop. Ritt. *Ungarns Untergang und Maria von Oesterreich*. Zum Theil nach Urkunden des k. k. Staatsarchivs zu Wien. Leipzig, 1862(61.) T. O. Weigel 8r. 166 l. 24 ezüstg.

Schopper György. *Emlékbeszéd* (.) melyet néhai *Márkfi Samu*, . . . a kir. magy. tudomány-egyetem nagyobb dísztermében tartott. Budán, 1861. A m. kir. egyetemi nyomda bet. 8r. 58 l.

Schrök Ferencz. *Egyetemes világtörténet* a felgymnasiumi ifjuság használatára. I. köt. Ó-kor 3. jav. kiadás, Pest, 1862(61.) Kilián Gy. tul. 8r. 222 l. 1 ft.

Schwarcz Gyula. *Földtani elméletek a Hellenségnél Nagy Sándor koráig*. I. köt. 1. füz. Pest, 1861. Hartleben K. biz. Nyomt. Herz J. (Lauffer és Stolp biz.) N8r. XII és 1—14 l. 2 ft.

— — *Földtani elméletek a Hellenségnél Nagy Sándor koráig*. I. köt. 2. füz. Pest, 1861. Lauffer és Stolp biz. N8r. 15—40 l. 2 ft.

— — *Lampsacusi Strato*. Adalék a tudomány történetéhez. 1. füz. Pest, 1861. Hartleben K. biz. Nyomt. Herz J. (Lauffer és Stolp biz.) N8r. 1—160 l. 1 ft. 50 kr.

— — *Megtört hangok Clazomenaei Anaxagoras nagy művéből*. Pest, 1861. Hartleben biz. Nyomt. Herz J. (Lauffer és Stolp. biz.) N4r. 34 l. 1 ft.

Szalay László. *Adalék a magyar nemzet történetéhez a XVI. században*. II. (czimlap-)kiadás. Pest, 1861. Ráth M. N8r. 255 l. 1 ft. 20 kr.

— — *Magyarország története*. VI. kötet 2. füz. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. N8r. 237—352. l. pótlékkul.

Szász Károly. *Magyarország története rövid vonásokban*. Protestáns középtanodák számára. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. VI. és 162 l. 50 kr.

Szeberényi Lajos. *Néhány év Petőfi életéből*. Szeged, 1861. Burger Zs. tul. N8r. 35 l. 40 kr.

Szilágyi Sándor. *A Rákóczi család a XVII. században, s a XVIII. elején*. Képmagyarázatúl. Pest, 1861. Pfeifer F. Nyomt. Emich G. 8r. 61 l. 40 kr.

Teleki László. — Gr. széki Teleki László Szolnok-abonyi országgyűlési képviselőnek rövid életrajza halála és eltemetése. Pest, 1861. Nyomt. Bucsánszky A. K8r. 32 l. 8 kr.

— — *A nemzet nagy halottja Gr. Teleki László*. Szeged, 1861. Nyomt. Burger Zs. 8r. 25 l. 12 kr.

— — *Széki Gróf Teleki László élete és halála*. Pest, 1861. Heckenast G. N8r. 15 l. 15 kr. Népszerű füzetek 5. szám.

— — *Gróf Teleki László gyászos halála*, rövid életrajza és temetése programja. megírta H. D. L. Pest, 1861. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. (Osterlamm K. biz.) N8r. 8 l. 10.

Teleki-gyász. 1861-ki máj. 8-án. (Különlenyomat a „Divatcsarnok” 20. számából.) Pest, 1861. Emich G. N4r. 8 l. 20 kr.

Tooth János. *Kis-Kun-Halas város története*. Jegyzetekkel és oklevéltárral ellátva kiadta Szilágyi Sándor. Nagy-Körös, 1861. A kiadó tulajdona. Pfeifer F. biz. Nyomt. Szilády K. Kecskeméten. 8r és 124 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: Történeti emlékek a magy. nép községi és magánéletéből III. kötet.

Történelmi tár. — *Magyar történelmi tár*. A történeti kút-fők ismeretének előmozdítására kiadja a magy. tud. akadémia történelmi bizottmánya. IX. kötet. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. 244 l. 1 ft. 38 kr.

Tutkó József. Szabad királyi *Kassa városának történelmi évkönyve*. Okmánytárral, 6 képpel és a város alaprajzával. Kassa, 1861. Nyomt. Werfer K. (Ráth M. biz. Pesten.) 4r. 233 l. 2 ft. 50 kr.

Vereby Soma. *Magyar mágnások életrajzi arcképcsarnoka.* II. folyam. Pest, 1860. Nyomt. Wodianer. F. N4r. 24 l. 6 körrajzi arcképpel diszkötésben. 10 ft. Tart. Gr. Szécsen Antal. — B. Splény Henrik. — Gr. Batthány Istv. — B. Kemény Zsigmond. — Gr. Károlyi Lajos. — B. Jósika Sámuel.

Vertler Mátyás. *Történelmi adatok a magyar nemzet életéből egy kalauzzal a történeten mezején.* Hasznos olvasmányul az ifjuság számára több jeles férfiak és várak leírásával. Pesten, 1861. Hartleben K. A saj. 8r. 204. l. 36 fametszettel 1 ft. 60 kr.

Zilahy Károly. *Az erdély nemzeti fejedelmek életirata.* Képmagyarázatul. Kolozsvár, 1861. Demjén L. Nyomt. Emich G. Pesten. 8r. 88 l. 50 kr.

Borbis, Johannes. *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung nebst einem Anhang über die Geschichte der protestant. Kirchen in den deutsch-slavischen Ländern und in Siebenbürgen.* Mit einer Vorrede von Dr. Chr. E. Luthardt. Nördlingen, 1861. C. H. Beck N8r. XXXIV és 510 l. 2 $\frac{1}{3}$ tallér.

Böhm, Leonhard. *Geschichte des Temeser Banats.* 2. Theile. Mit 1 Karte u. 13 lithogr. Tafeln. Leipzig, 1861. O. Wigand. N8r. XVI. 415 és 324 l. 4 $\frac{2}{3}$ tallér.

Chassin, Ch. L. *Ladislav Téliky.* Paris, 1861. E. Dentu. 8r. 30 l. 1 franc.

Engelhardt, E. *Leben des Matthias Devay, des Reformators in Ungarn.* Bielefeld, 1861. Velhagen u. Klasing. 8r. 4. újgaras. Ezen czím alatt is: Sonntags-Bibliothek. v. A Rische. 8. Bd. 6. Heft.

Horn, J. E. *Franz Rákóczy II.* Fürst von Ungarn u. Siebenbürgen. Ein Historisches Charakterbild. 2. Aufl. Leipzig, 1861. O. Wigand. N8r. VI és 306 l. arcképpel 1 $\frac{1}{2}$ tallér.

Hurban, Josef M. Cirkew *Evangelicko-lutheránská.* Swazek I. Skalitz, 1861. F. X. Skarnitzl. N8r. 167 l. 30 kr. (Az ev.- luth. egyház története.)

Juste, Theod. *Les Pays-Bas sous Charles-Quint.* Vie de Maria de Hongrie, tirée des papiers d'état. Nouvelle édition revue et augmentée. Bruxelles et Leipzig 1861. A Lacroix, Verboeckhoven et Com. 8r. 291 l. 11 $\frac{1}{3}$ tallér.

Kertbeny, K. M. *Erinnerungen an Graf Ladislaus Teleki* (geb. 11. Febr. 1811, gest. 8. Mai 1861.) Prag, 1862. J. L. Kober. 8r. 114 l. 1 ft. 20 kr.

Kossuth, Mazzini, Garibaldi. *Leben und Sterben dieser freien Männer des Tages, offen und frei dargestellt von den Tagen ihrer Jugend bis auf die jüngste Gegenwart, nebst einer vertraulichen, geheimen Rücksprache mit dem Leser zum Schlusse.* Wien, 1862. In Comm. bei der Mechitaristen-Congregations Buchh. N8r. 48 l. 40 kr.

Locmaria, De. *Marie Thérèse en Hongrie*. Paris, 1861. Putois — Cretté. 8r. XI. és 364 l.

Lupulow Pető. *Jeruzsálem földulásának története*. (Szerb nyelven.) Temesvár, 1861. Szerző sajátja. N8r. 48 l. 30 kr.

Philippi, Ferd. *Die deutschen Ritter im Burzenlande*. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens. Separatdruck aus dem Kronstädter evang. Gymnasial-Schul-Programm. 1860(61). Kronstadt, 1861. J. Gött. 80 kr.

Pogner. — *Johann Pogners Verzeichniss über den Bau der evangelischen Kirche in Pressburg von 1636 bis 1638 und Johann Liebergott's Tagesbuch von der Wegnahme der evangelischen Kirchen und Schulen im Jahr 1672*. Mit urkundlichen Beilagen. Pressburg, 1861. In Comm. bei C. F. Wigand. Pest, in Comm. bei C. Osterlamm. N8r. XVI és 152 l. 80 kr. Ezen czim alatt is: *Annales evangelicorum in Hungaria Vol. I*.

— — *Johann Pogners Verzeichniss über den Bau der ev. Kirche in Presburg von 1636 bis 1638 und Johann Liebergott's Tagebuch von den Verfolgungen der Evangelischen in den Jahren 1672 bis 1683 nach den Handschriften der evang. Bibliothek mit Urkunden herausgegeben durch Paul Lichner*. Pressburg, 1861. In Comm. bei C. F. Wigand. N8r. VIII, XVI és 168 l. Ezen czim alatt is: *A magyarországi evangelicusok történelmi emlékei . . . A pozsonyi ev. könyvtár kézirataiból számos okmánnyal kiadta Lichner Pál*. I köt. Ezen czim alatt is: *Annales Evangelicorum in Hungaria ad fidem codicum bibliothecae evang. Posonien. nunc primum typis exscripti. Vol. I*.

Sarrut, Germain. *Les fils d'Arpad, étude historique*. Paris, 1861. Dentu. N8r. 212 l. 20 ezgar.

Schmall, Andreas. *Brevis de Vita superintendentum evangelicorum in Hungaria commentatio*. Venturae posteritatis gratia anno post reparatam salutem MDCCLI. Optima fide recensuit A. S. Pestini, 1861. C. Osterlamm. Tip. G. Emich. N8r. II, 193, és 8 l. 2 ft. Ezen czim alatt is: *Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica*. A magyarországi ag. vall. evangelicusok történelmi emlékei. Közli Szabó András. I. köt.

Schwicker, Joh. Heinr. *Geschichte des Temeser Banats*. Historische Bilder u. Skizzen. Gross-Becskerek, 1861. Verl. von Fr. P. Bettelheim. Druck v. Fr. P. Pleitz. N8r. XVIII és 470 l. 3 ft.

X. Földirat. Statistika. Utazások.

Almási Tihamér. *Népisme*. A legjobb források után kidolgozva. 5 könyomatú képpel. Pest, 1862(61.) Nyomt. Engel és Mandello. K8r. 330 l. kemény kötésben 1 ft. 80 kr. Ezen czim alatt is: *Ijúsági könyvtár VI*.

Batizfalvi István. *A földrajz elemei az algymnasium és ipartanoda alsóbb osztályai számára*. 4. jav. s a magyar királyság alkot-

mányos földrajzával ellátott kiadás. Pest, 1861. Osterlamm. K. tul. 8r. 96 l. 50 kr.

— — *A magyar királyság földrajza* az alkotmányos felosztás szerint, iskolai s magán használatra. Pest, 1861. Osterlamm K. Nyomt. Wodianer F. 8r. 135 l. 40 kr. Kem. köt. 48 kr.

— — *A magyar királyság földrajza*. Népiskolák számára versekkel. Pest, 1861. Pfeifer F. nyomt Emich G. 8r. 94 l. 30.

Dierner Endre. *A magyar birodalom rövid földrajza*. Iskolai és magán használatra. 2. jav. s egy térképpel ellátott kiadás. (Kiadja Hantho Lajos.) Pest, 1861. Kilián Gy. 8r. 106 l. 60 kr. Az első kiadás 1850. hatóságilag lefoglaltatott.

Gá m á n Z s i g m o n d, *Helység-névtár*. A királyhágón inneni rész (Erdély) minden községnek betűrendes névtára. Az 1854-ki s a visszaállított alkotmányos felosztás szerint, a posta-kerületek és hadfogadó-telepek, valamint a lakósság számának a legújabb népszámlálás szerinti kimutatásával, Kolozsvárott, 1861. Demjén L. 8r. IV. és 130 l. 1 f. 30 kr.

H a n k e F r. Egyetemes *földirai tankönyv*. Különös tekintettel Magyarországra és kapcsolt részeire. H. nyomán a Magyarországra vonatkozó részt egészen önállón és kimerítőn s az egészet a legújabb statisztikai adatok szerint kidolgozva. Gymnasiumok és reál-iskolák számára. Irta Környei János. Pest, 1862 (61) Lampel R. N8r. 307 l. 1 f. 40 kr.

H e c k e n a s t - B a j z a L e n k e, *Nyugat-Europa*. Úti-levelek. Pest, 1862. Engel és Mandello tul. Széles 12r. 222 l. 1 ft. 20 kr.

J á m b o r P á l. (H i a d o r). *Párisi emlékek*. 2. kötet. Szabadka, 1861. Oblath Leo tul. Nyomt. Bittermann K. 8r. 176, 160 l. 2 f.

K o z e n n B a l á s. *Földrajzi iskolai atlas* 31 abroszszal gymnasiumok, reál- s kereskedelmi tanodák számára, Bécs és Olmütz (1861.) Hölzel E. saj. N8r. 8 l. magyarázattal Vásonkötésben 3 ft. 50 kr.

Közlemények. — *Statisztikai közlemények*. A hazai állapotok ismeretének előmozdítására kiadja a magyar tudományos Akadémia statisztikai bizottmánya. I. kötet 1. és 2. füzet, Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. IV és 1. — 15. 8. l. 15. 9. — 316. l. Egy-egy 1 ft.

— — A hazai állapotok ismeretének előmozdítására kiadta a magyar tudományos Akadémia statisztikai bizottmánya. Szerkeszti Hunfalvi János. II. kötet 1. füzet. Pesten, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. 1. — 158. l. 1 ft.

Kuttner Sándor. *Kis általános földirat* különös tekintettel a magyar királyságra; rövid vázlatával a bibliai földiratrak. 5., a legújabb adatok után átdolgozott kiadás. abroszszal, Pest, 1861. Lampel R. 8r. 134 l. 44. kr.

— — *Magyarország földleírása*. 3., az 1848-iki felosztás szerint átdolgozott kiadás. Pest, 1861, Lampel R. Nyomt. Wodianer F. 8r. 91 l. 36 kr.

— — Első oktatás a földrajzban, különös tekintettel a magyar királyságra, kérdés és feleletekben, magyar és német nyelven. Pesten, 1861. Lampel R. 8r. 70 l. 70 kr.

Magyarországnak rövid földleírása. Az 1860. októberi diploma kiadása után. Egy földképpel és a megyék czimereivel. 7. megjob. kiadás. Pesten, 1861. Bucsánszky Al. K8r. 56 kr. Kemény kötésben 30 kr.

Magyarország és Erdély eredeti képekben. Rajzolta Roboek Lajos. A történelmi és helyirati szöveget írta Hunfalvy János. 51—54. füzet. Darmstadt, 1861. Lange G. Gy. Pesten Lauffer és Stolp biz. N8r. 3—3. kép és a szöveg 113—20. 121—28.; 129—36., 138—44. l. Egy-egy füzet 52 kr.

Négy nap Buda-Pesten. Gyakorlati kalauz e két testvérvárosban s legközelebbi környéken. Magyar, német, francia és angol nyelven. Egy térképpel és egy toldalékkal (beszélgetések tára). Pest, Bécs és Lipcse, 1861. Hartleben K. A. Nyomt. Giesecke és Devrient Lipcsén. K8r. 181 és 129 l. Vászonskötésben 1 ft. 80 kr.

Orbán Balázs. Utazás keleten. 6 kötet. A szerző sajátja. Kolozsvár, 1861. Stein J. biz. Nyomt. az ev. ref. főtanoda nyomd. N8r. III. és 168, 168, 191, 167, 147, 135 l. 6 ft.

Rosti Pál. Utí emlékezések Amerikából. Pest, 1861. Heckenast G. N4r. II. 108 és II l. 20 ft. Diszkötésben 24 ft.

Schubert Fr. V. Az általános földisméret alapvonalai, a gymnasiumok és reáliskolák számára. Fordította Kauffmann János. 2 kömetszetű táblával s több fametszvénynyel. Pesten, 1861. Heckenast G. 8r. VIII és 103 l. 40 kr.

Szász Károly. Magyarország földleírása rövid vonásokban. Középtanodák számára. Pesten. 1862(61.) Heckenast G. 8r. 167 l. 50 kr.

Vincze Paulin. Magyarország földrajza tanodai s magán használatul. Első kiadás. Pest, 1862. Lauffer és Stolp. K8r. II. és 89 l. 30 kr.

Visontay János. A magyar állam földirata a legújabb adatok nyomán. Pest, 1861. Ráth M. 8r. 176 l. 60 kr.

— — 2. kiadás. 1 füzet. Pest, 1861. Ráth M. 8r. 1—96 l. 2. füzet 84 kr.

Zombori Gedő. Utí rajzok. 1. kötet. Kolozsvár, 1861. Stein 1 ft.

Galletti, Joh. Georg Aug. Allgemeine Weltkunde oder Encyclopädie für Geographie, Statistik und Staatengeschichte. Ein Hilfsmittel beim Studium der Tagesgeschichte für denkende und gebildete Leser. 12. durchaus umgearb. Aufl. Von Dr. H. F. Brachelli und Dr. Max. Falk. Mit vielen Illustr., 4 astron. Tafeln und 50 neuen Karten entworfen und gezeichnet von Adolf Ritt. v. Skrzyszewski. Pest, Wien und Leipzig 1859—60. C. A. Hartleben. 4r. IV és 679 l. 21 ft.

Körner, Friedr. Handels-Geographie zum Schul- u. Privatgebrauch. 3 Theile in einem Bande. Pest, 1861. C. Osterlamm. 8r. I. rész VIII és 86 l. II. és III. rész 555 l. 4 ft.

Kunisch, Richard. Bukarest und Stambul. Skizzen aus Ungarn, Rumunien und der Türkei. Berlin, 1861. Nicolai'sche Verl. 8r. IV. 426 l. 2 tallér.

Paton, A. A. Researches on the Danube and the Adriatic; o, Con-

tributions to the modern history of Hungary and Transylvania, Dalmatia and Croatia, Servia and Bulgaria. Vol. I. 8r. (Brockhaus S.) $1\frac{1}{2}$ tallér.

Slaves. Les, d'*Autriche et les Magyars*, études ethnographiques politiques et littéraires sur les Polono-Galicieus, Ruthenes, Tchèques ou Bohemes, Moraves, Slovaques, Croates, Dalmates, etc., et les Hongrois proprement dit son Magyar. Sceauc, 1861. Passard. 8r. 175 l. 3 franc.

Ungarn, und Siebenbürgen dargestellt in malerischen Original-Ansichten. Nach der Natur aufgenommen von *Ludwig Rohbock*. Mit historisch topographischem Text von *Johann Hunfalvy*. 51. 52. Heft. Darmstadt, 1860. G. G. Lange. (In Comm. bei Lauffer & Stolp. in Pest.) N8r. 6 kép és a szöveg 97—112 l. Egy-egy füz. $52\frac{1}{2}$ kr.

— — 53. 54. Heft. 1861. N8r. 6 kép és a szöveg 113—128. l. Egy-egy tüzet $52\frac{1}{2}$ kr. diszkiadásban 4r. 1 ft. 26 kr.

XI. Hadi tudomány.

Honvédek könyve. Történelmi adat-tár az 1848—9-ki magyar hadjáratból, kiadja és szerkeszti *Vahot Imre*. Szerkesztőtárs: *Gánóczy Flóris*. I. köt. 1 képpel. Pesten, 1861. Emich G. biz. K8r. V és 164 l. 1 ft. 20 kr.

— — II. köt. Az 1849-ki piski csata rajzával. Pest, 1861. Emich G. biz. K8r. 156 l. 1 ft. 20 kr.

Ivánka Imre. *A magyar hadsereg*, mint szervezendőnek képzei I. I. Pest, 1861. Osterlamm K. Nyomt. Engel és Mandello. N8r. 46 l. 1 térkép és 7 körözött tábla. 1 ft.

Kmetty György. *Mein Leben und Wirken in Ungarn*. Irta Görge Arthur. Megbírálva K. Gy. által. Pest, 1861. Lauffer et Stolp. 8r. 40 l. 50 kr.

Kőváry László. *Okmánytár az 1848—9-ki erdélyi eseményekhez*. Összegejté K. L. Kiadta Gr. Eszterházi Kálmán. Kolozsvárt, 1861. Demjén L. biz. 8r. 204 és 4 l. 2 ft.

Leutsch Albert, Báró. *A magyar honvéddhad*, ajánlva a nemzet képviselőinek. ford. *Gleviczky Sándor*. Sárospatak, 1861. (Lauffer és Stolp. biz. Pesten.) 8r. 25 l. 50 kr.

Szomor Károly. *Hadmezei szolgálat*. Emlékeztető és tanácsadó zseb-könyv gyalog, tüzér, lovas fő- és altisztek számára. A szerző sajátja. Rozsnyón, 1861. Kiadja Killyn János. Pesten, (Ráth M. biz.) 8r. 360 l. 2 ft.

Leutsch, Albert, Baron. *Eine Landwehrrarmee*. Ungar. Nationalgarde. Den Landtags-Deputirten gewidmet. Herausg. von *Alex. Gleviczky*. Sárospatak, 1861, (Lauffer és Stolp. biz. Pesten.) 8r. 20 l. 50 kr.

Pimodan, General, Marquis von. *Erinnerungen aus den Feldzügen in Italien und Ungarn 1848 und 1849*. Nach der 2. französ. Auflage übersetzt von *Julius Seybt*. Leipzig, 1861. W. Gerhard. 8r. VIII és 228 l. $\frac{2}{3}$ tallér.

Reduction, *Die, der Armee*, und die ausnahmslose Wehrpflicht in ihrer Anwendung auf Österreich. Von einem k. k. Officier. Clausenburg 1861. 1. J. Stein. Druck der ref. Collegiums-Druckerei. N8r. 50 l. 50 kr.

Rüstow, W. *Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges* in den Jahren 1848 und 1849, mit Karten und Plänen. II. Band. 2 Abthlgen. Zürich. 1861. Fr. Schulthesz. 8r. 428 l. 3 térképpel 3 tallér.

Terrain-Lehre und a la vue Aufnahme mit vielen Xylographien, Tabellen u. Plänen. Pressburg 1861. I. Schwaiger 8r. 120 l. 1 ft. 80 kr.

Ursachen des *Satteldruckes* und die geeigneten Mittel dagegen, sowie Art und Weise der zweckmässigsten Packung und Sattlung des Officiers-Packpferdes. (Von FML. von Cseh.) Pest 1861. H. Geibel. 8r. 40 l. 60 kr.

Vorschriften des k. k. *Dienst-Reglements* der Infanterie u. Cavallerie, für den Soldaten, den Untergebenen u. den Vorgesetzten stb. In deutscher, *ungarischer*, italienischer, böhmischer u. polnischer Sprache. Wien, (1861.) J. Dirnböck. K8r. VIII és 142 l. 50 kr.

Winter-Feldzug, Der, des *Revolutionskrieges in Siebenbürgen* in den Jahren 1848 und 1849. Von einem österr. Veteranen. Leipzig, 1861. J. L. Schrag. Verlag. N8r. IV és 320 l. 1 1/2 tallér.

XII. Mennyiségtan.

Groszmann Ignác. *Az elemi betűszámítás alapvonalai középitanodák számára.* Pest, 1861. Kilian Gy. tul. 8r. VIII és 308 l. 1 ft. 75 kr.

Gyakorlatkönyv. — *Számolási gyakorlakönyv* a népiskolák számára. (Uj czimlap-kiadás.) Budán 1861. A m. k. egyetemi nyomda tul. 8r. 148 l. bekötve 25 kr.

— — a fő iskolák III. osztálya számára. (Uj czimlap-kiadás) Budán 1861. A m. k. egyetemi nyomda tul. 8r. 110 l. bekötve 18 kr.

— — IV. oszt. számára u. o. és u. a. 8r. 120 l. bekötve 21 kr.

Heissig Ferdinand. *Vezérfonal mértani tárgyaknak távlati rajzolásában nézlet szerint.* Különösen mértani alakoknak laponi rajzolása szabad kézzel. Realiskolák számára s magán használatra. H. F. után Szabóky Adolf. 13 idom-táblával. 2. változatlan (czimlap-) kiadás. Pest, (1861.) Heckenast G. K4r. 30 l. 1 ft. 60 kr.

— — *Vezérfonal rajzolásban körzővel és vonalzóval.* Real- és ipartanodák használatára H. F. után Dr. Szabóky Adolf. 7 idom-táblával és 250 idommal. Pesten, 1861. Heckenast G. 4r. 52 l. 1 ft. 60 kr.

Hieser József. *Rajzoló mértan.* Real- és ipartanodák használatára. H. J. után fordította Dr. Szabóky Adolf. XV. kötéblével. Pest, 1861, Lauffer és Stolp tul. K4r. 54 l. 2 ft.

Dr. Lutter Ferdinand. *Mennyiségtan* a középitanodák felsőbb osztályainak számára. II. rész: mértan, 2 füzet; Pest, 1861. Hartleben K. A. Nyomt. Sommer L. Bécsben. 8r. IV és 392 l. 2 ft. 50 kr.

Dr. Lutter Nándor. *A természetes számok tizenegy számjegyű arányszámai.* Pest, 1861. Hartleben K. A. saj. N8r. 47 l. 50 kr.

Dr. Mocnik Ferencz. *Bevezetés a számoldástanba két évfolyamatu alsó reáltanoda első osztályának számára.* M. után fordította Dr. Szabóky Adolf. (Új czimlap-kiadás). Budán, 1861. A m. k. egyetemi nyomda tul. 8r. 189 l. Bekötve 42 kr.

— — *Mértan alsóreál iskolák használatára.* M. után fordította Dr. Szabóky Adolf. 265 a szövegbe nyomott idommal. (Új czimlap-kiadás.) Budán, 1861. A m. k. egyet. nyomda tul. 8r. 315 l. Bekötve 63 kr.

Sasku Károly. *A körnek új általános törvényei és egyenletei.* Az új Magyar Muzeumból lenyomatva. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. 16 l. egy táblával 20 kr.

Weisz János Armin. *A felsőbb mennyiségtan alapvonalai I. rész. különbzéken és egészeti hánylat.* Kiadta a m. tudom. Akademia. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. VIII és 253 l. 2 ft.

Weninger Vincze. *A kereskedelmi számtan elemei.* Leginkább kezdők részére, a vasárnapi és kereskedelmi alosztályok teendőihez mérve, I. füzet Pest, 1861. Ráth M. N8r. 111 l. 2 füzet 1 ft.

— — *Politikai számtan.* Jogtudósok, gazdák, kereskedők és iparosok számára valamint magán-tanulásra. 3. füzet. Pest, 1861. Ráth M. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. N8r. 289—469 l. és IV l. (Vége.) A teljes mű ára 4 ft.

Kesevic, Carl. *Tabellen zur Berechnung aller Steuern, Gebühren, l. f. und Gemeindezuschläge, Provisionen, Rabbate, Zinsen, Agio's u. s. w. von $\frac{1}{10}$ bis 100 Procent.* Ferner aller Gehalte, Besoldungen, Löhnungen etc., dann Zinsen nach allen Procenten vom Jahr auf Monate u. Tage, endlich des Preises von Centner auf Pfund, Loth und Quentchen, von 1 bis 30000 fl. Ein Hilfsbuch für Jedermann. Neusatz, 1861. (In Comm. bei C. Hintz.) N4r. 28. l. 80 kr.

Übungsbuch beim *Rechnungsunterrichte* für Schüler der 3. Klasse an Stadt- und Hauptschulen. (Neue Titelausgabe.) Ofen, 1861. K. ung. Univers.-Buchdr. 8r. 112 l. bekötve 18 kr.

XIII. Gépészet. Építészet.

Petzval Ottó. — *Erő- és géptan.* Technikai intézetek, gyakorló mérnökök és magántanulók számára. I. kötet 4. füzet. Kiadja a magy. tudom. Akademia. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. XI, 563 és XII l. 6 ft.

— — II. kötet 1. füzete. V és 1—184 l. 1 ft. 80 kr.

— — II. kötet 2. 3. füzete 185—552 l. 3 ft. 40 kr.

Schnedár János. *A gyakorlati építészet elemei.* (19 rajzlappal ellátva.) Középtanodák, Különösen ipartanodák számára készítette. I. füzet 3 rajzlappal. Bécs, 1862. Gerold K. 8r. 112 l. Az egész 2 ft. 60 kr.

Geschäfts-Bericht über den Bau und Betrieb der Theiss-Eisenbahn und Rechnungs-Abschlüsse für das Jahr von 1. Januar bis Ende December 1860. (Wien,) 1861.

Instruction zur Handhabung der transportablen Dampfmaschinen von Clayton, Schuttleworth et Comp. Pest, 1861. Druck v. E. Müller. K8r. 58 l.

XIV. Kereskedelem. Ipar. Bányászat.

Gusztinyi Sándor. *Nőruha szabási múltan*. 1. füzet. Debreczen, 1861. Nyomt. a város nyomd. (Csáthy és társa biz. 4r. 8 l. 50 kr.

Hevesi Lajos. *A kereskedelmi levelezésnek kézikönyve*. Elméleti és gyakorlati utmutatás mindazok számára, kik magyar kereskedelmi leveleket helyesen akarnak fogalmazni. Pest, 1861. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. 12r. II. és 249 l. 1 ft.

Jahrbuch. — *Berg- und hüttenmännisches Jahrbuch* der k. k. Montan-Lehranstalten zu Leoben und Pribram und der k. k. Bergakademie zu Schemnitz. 10. Band. (Als Fortsetzung des Jahrbuches der k. k. Montan-Lehranstalt zu Leoben.) Redacteur: *Johann Grimm*. Mit mehreren in den Text gedr. Figuren und 5 lith. Tafeln. Wien, 1861. In Comm. Tendler et Comp. N8r. VI és 540 l. 4 ft. 50 kr.

Marmorstein, Salamon. *Lehrbuch der Bekleidungskunst* für Civil, Militär und Geistlichkeit, deutscher und ungarischer Kostüme und ungarischer Damentracht zum Selbstunterrichte. 3. verm. und verb. Aufl., mit 450 abgebildeten Männer-Zuschnitts-Figuren, und 22 ung. Damenzuschnittsfiguren für regelmässige, vor- und rückgebeugte, und starkbelebte Körper-Bauarten. Pest, 1861. Druck von J. Gyurian. N8r. 16 l. és 47 l. Kőrajzu táblák, 2. ft. 25 kr.

Strackerjan, Friedrich Anton. *Lehrbuch der Handels-Wissenschaft* mit besonderer Berücksichtigung der in Deutschland bestehenden Verhältnisse. Zur Selbstbelehrung für alle Freunde des Handels und als Unterlage bei Vorträgen an Handels-Lehranstalten. Pest. 1861. G. Heckenast. 8r. XII és 404 l. 2 ft.

XV. Gazdászat.

Báthi Gábor. *Koronás szőlőmivelés*. Az erdélyi gazd. egyesület költségén. *Kolozsvár*, 1861. Nyomt. az ev. ref. főtanoda nyomd. (*Stein J. bizom.*) 8r. II. és 27 l. 1 kömetszeti táblával. 30 kr.

Beivinkler Károly. *Erdőgazda*. Elméleti s gyakorlati segédkönyv mezőgazdák, kezdő erdőszők, általában minden ügybarát s nagyobb földbirtokosok számára. 2. kiadás. Pest, 1861. Kilian Gy. Nyomt. Herz. J. 8r. X és 101 l. és 1 tábla 1 fr. 6 kr.

— — *Umutatás az erdőérték kiszámítására* gyakorlati példák-
kal, erdőbecslők és rendezők erdő- és mezzei-gazdák, bírák, különösen ur-

béri bírák és általában mindazok számára, kik bajos számitási modor nélkül gyorsan helyes eredményhez jutni akarnak. 2. kiad. Pest, 1861. Kilián Gy. Nyomt. Herz J. 8r. VI, 54 és XXXVII l. 1 ft. 6 kr.

Beyse J. *Arany kincstár* ezer titkos szerrel a közjólét előmozdítására és ipariüzlet lendítésére, a mezőgazdaság, vegytan és műipar terén tett legujabb fölfedezések szerint. Nélkülözhetlen kézikönyv házi-, mezőgazdák, gyárosok és iparosok számára. Fordította *Sztáncsay Jenő*. Pest, 1861. Hartleben K. A. Nyomt. Sommer L. Bécsben. 8r. IV és 209 l. 1 ft. 40 kr.

— — Korunk tapasztalt borgazdájának *pinczekönyvecskéje*. A szövegbe nyomott fametszetekkel. fordítá *Sztáncsay Jenő*. Pest, 1862(61). Hartleben K. A. saj. 8r. IV és 98 l. 70 kr.

Burchard István. *Néhány szó Tokaj-Hegyalja hanyatlásáról és az alakulandó Tokaj-Hegyaljai borkereskedelmi társulat alapszabályainak tervezete*. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. Nyomt. Herz J. N8r. 29 és 25 l. 50 kr.

Dr. Farkas Mihály. *Magyar méhészkönyv* vagyis útmutató a sikeres méhtenyésztésre tekintettel a különböző tenyésztési módokra. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 108 l. 50 kr. Ezen czim alatt is: *Falu-si könyvtár I.*

Gyürky Antal. *Borászati-szótár*. Betűrendben kellő magyarázattal ellátva. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 12r. 111 l. 80 kr.

Hideghóthy Antal. *Figyelmeztetések a gazdasági tanintézetek ügyében*. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. 42 l.

— — *Figyelmeztetések mezőgazdaságunk körül és a gazdasági tanintézetek ügyében*. Pest. 1861. (Ráth M. biz.) (Nyomatott Bécsben, Jacob és Holzhausen-nél.) N8r. VIII és 108 l. 80 kr.

Hradszky József. *A gyakorlati méhészet rövid vázlata*. Különös tekintettel Dzierzon módszerére. Kiadja a kerti gazdaság szerkesztője. Pest, 1861. Nyomt. id. Poldini E. és Noséda Gy. (Ráth M. biz. K8r. 150 l. 1 ft. 50. Ezen czim alatt is: *Kertigazdaság könyvtára IV. köt*

Németh Zsuzsána. *A legujabb és megpróbált magyar szakácskönyv*. . . . . A magyar házi asszonyok számára készítve. 6 bőv. s jobb. kiadás. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. XVI. és 312 l. 80 kr.

Növény-mivelési füzetek. — A m. kertészeti társulat (növényhonosító szakosztálya) *növény-mivelési füzetekéi* gyakorlati tapasztalat után írják a társulat azon tagjai, kik növény míveléssel tetteleg foglalkoznak. Kiadja a m. kertészeti és gazdasági ügynökség. 1. füzet. Pest, 1861. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. K8r. 13 l. 1 fametszettel 10 kr.

Ordódi István Károly. *Rövid útmutatás a kerti magvak tenyésztésére*. Kiadja a „Kerti gazdaság szerkesztője. Pesten, 1861. A kiadó tulajdona (Ráth M. biz.) K8r. II és 80 l. 40 kr. Ezen czim alatt is: *Kerti gazdaság könyvtára. V. kötet.*

Orkonyi Adolf. *Gyakorlati útmutatás a magyarországi kisebb birtokok földjöveldelmeinek megkettőztetésére a birtoknak eddigi költ-*

sége mellett saját gazdálkodás vagy új bérlőrendszer szerinti bérlés segítségével. Német eredeti szövege után fordította Székesik Tamás. Pozsony, 1861. Schindler F. J. biz. 80 kr.

Perlaki Mihály. *A bornemesítés és kezelés módja*. A legújabb tudomány és tapasztalatok nyomán elméletileg és gyakorlatilag előadva. Genf 1860. Nyomt. Puky M. (Pesten, Pfeifer F. biz.) 8r. IV és 102 l. 1 ft. 30 kr.

Péterffy József *Jagócsi. Segéd tudományok gyűjteménye mezői gazdák számára*. Gazdasági vegytan, földtan, trágyatan, növény-, növényélettan, ipar és kereskedelmi növények termesztéséről szóló utasítás. Nevezeteseb tekintélyek tapasztalatai alapján. VII. füzet. Pesten, 1861. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. (Hartleben biz.) N8r. 72 l. 80 kr.

Zelena Ferencz. *Nemzeti szakácskönyv*, számos tapasztaláson épült bevezetéssel, a husos és böjtös ételek készítéséről: egészségesek-, betegek- és lábadozók számára, valamint nagyobb, úgy kisebb asztalokra is; stb. toldalékkal és két függelékek. Egy magyar gazdasszony felügyelete alatt újra kidolgozott és megbőv. 4. kiadás. Pest, 1861. Emich G. 8r. 353 l. Kemény kötésben 1 ft. 80 kr.

Balogh, Dr. C. *Das Jacobson'sche Organ des Schafes*. Mit 5 Tafeln. Wien, 1861. C. Gerold's Sohn. N8r. 28 l. 80 kr.

Beivinkler, Karl. *Anleitung zur Waldwerthberechnung mit praktischen Beispielen für Forsttaxatoren, Forst- u. Landwirthe, Richter, insbesondere Urbarial-Richter u. überhaupt für Alle, die ohne schwierige Berechnungsweise schnell ein richtiges Resultat erreichen wollen* 2. Aufl. Pest, 1861. G. Kilián. Druck v. J. Herz 8r. IV, 56 és XXXVII l. 1 ft. 6 kr.

Beyse, J. *Kellerbüchlein des wohlverfahrenen Weinwirthes unserer Zeit*, . . . Alles nach den Fortschritten der Chemie u. der Weinkellerei bis auf die neueste Zeit, nebst nützlichen und neuen Unterweisungen aus der Kellerwirtschaft. Mit Holzschnitten. Pest u. Wien, 1861. Hartleben. 8r. II és 104 l. 70 kr.

Burchard, Stephan. *Statuten-Entwurf der zu gründenden Weinhandlungs-Gesellschaft Tokaj-Hegyalja*. Pest, 1861. Lauffer et Stolp. Druck von J. Herz. 8r. 25 l. 30 kr.

Claudius, Hermann. *Rathschläge für Deutsche, welche sich in Ungarn anzusiedeln gedenken*. Nebst Abdruck des Colonisirungsgesetzes vom 23. Dec. 1858. Leipzig, 1861. H. Hübner. K8r. XII és 99 l.

Diwald, Adolf, *Zur ungarischen Forstliteratur*. — *Halm, sen. Erwin*, Ueber den ungarischen Forstverein. Pressburg 1861. In Comm. bei C. F. Wigand. N8r. 36 l. 30 kr.

Hecke, W. *Die Landwirthschaft der Umgebung von Ungarisch-Altenburg u. die landwirthschaftliche Lehranstalt daselbst*. In Briefen. Mit einer Karte und 4 Plänen. Wien, 1861. W. Braumüller N8r. 226 l. 2 ft. 50 kr.

Mittheilungen des ungarischen Forstvereins. Redigirt vom Vereins-Secrätär Franz Smetáček. Neue Folge. II. Band. 1. Heft. Pressburg, 1861. C. F. Wigand in Comm. N8r. 141 l. 4 füz. 3 ft. 50 kr.

Peterffy, Joseph. Daniel Hooibrenk's Pflanzen-Cultur-System. Nach seiner Wichtigkeit für Obstbaum- und Reben-Anlagen, Maulbeer-Plantagen, Industrie- und Gemüse-Pflanzen. Mit 4 Abbildungen. Berlin, 1861. Th. Thiele. N8r. 45 l. 12 $\frac{1}{2}$ ezüstgr.

Pokorny, Dr. A. Untersuchungen über die Torfmoore Ungarns. Mit 1 Tafel. Wien, 1861. C. Gerold. N8r. 65 l. 75 kr.

Sonntagsblätter für den Landmann. Beiträge zur Beförderung des Wohlstandes und Familienglückes im Betrieb der Landwirthschaft, des Garten- vorzüglich des Obstbaues. In zwanglosen Heften herausgegeben vom Vorstande des Obstbau-Vereins zu Neusiedel am See. 1. 2. Heft. Ungarisch-Altenburg, 1861. Gedr. bei A. Czeh. N8r. 22, 20 l.

Szemere, Barth. de Notes on hungarian wines. Paris, 1861. Printed by E. Brière. 8r. 40 l.

XVI. 1. Szépirodalom általában.

Egri írók albuma. Tudományos és szépirodalmi évkönyv. Szerkeszté Szabó Ignác Eger, 1862(61.) Violet O. N12r. VII és 220 l. 2 lap hangjeggyel 1 ft.

Aszalay József. Szellemi omnibus kétutazásra az élet utain. 2. bőv. kiadás. 3 kötet. A szerző (kőr.) arcképével. Pest, 1861. Ráth M. biz. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. N8r. VII és 342, 327 és 364 l. 6 ft.

Bajza összegyűjtött munkái. 2. bőv. kiadás Toldy Ferencz által. 1. kötet. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 207 l. Bajza arcképével. Ezen czim alatt is: A magyar nemzet classicus írói, II. folyam. 9. kötet.

Berecz Imre. Magyar-szentmártoni árvizkönyv. A vízkárosult magyar-szentmártoniak némi felsegélésére. I. füzet. Temesvár, 1861. Nyomt. Hazay M. és fia Vilmos.

Beszélyek. Költemények és fordítások. Többektől. Sz. Fehérvár, 1861. Ráder A. 8r. 197 l. és 1 iv hangjegy 60 kr.

Classicus írók. — A magyar nemzet classicus írói. II. folyam. Pest, 1861. Heckenast G. 4. 5. Kölcsey F. munkái 6. 7. l. ezt. 6. Mikes K. levelei 1. l. ezt. 7. Kölcsey F. munkái 8. köt. l. ezt. 8. Mikes K. törökországi levelei. 2. köt. l. ezt. 9. Bajza összegyűjtött munkái. 1 köt. l. ezt.

Emlékkönyv. — Színházi emlékkönyv. Kiadták: Latabér Endre dráma, népszínmű és dalmű nemzeti színtársulata sugói: Szörényi Kovács Elemér és Iván Nándor. Kassán, 1861. Nyomt. Werfer K. K8r. 20 l.

Emléklap Katona József emléksobrának. Kecskeméten 1861-ik évi május 20-án történt leleplezési ünnepélyéről. Kecskemét, 1861. Nyomt. Szilády K. 8r. 32 l. 20 kr.

Emlény. Pécsi tanodai emlény. 1861. Szerkeszti a főgymnasiumi nyolczadik osztály. Pécs, 1861. A lyc. nyomd.

— — Somogyi Emlény. Szerkeszté és kiadta: Horváth Gyula.

Veszprém, 1861. Nyomt. Ramazetter K. (Geibel A. biz. Pesten.) 12r. 176. l. 1 ft.

Évkönyv. — Magyar nők évkönyve. II. évfolyam 1862. Szerkeszti *Emilia*. (Pesten.) Kiadják Engel és Mandello. N8r. 11, 183 és 6 l. 3 arczképpel és 11 kőrajzzal. Kem. köt. 2 ft.

Korány. Zsebkönyv. A ref. iskolai ifjuság dolgozataiból szerkesztik s kiadják b. *Bánffy Dezső* és *Réthy Lajos*. Kolozsvár, 1861. Stein J. biz. 8r. 180 és VII l. 1 ft. 30 kr.

Kölcsény Ferencz. — *Kölcsény Ferencz minden munkái*. 2. bőv. kiadás. *Toldy Ferencz* által. 6—8 köt. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 168 és 249, 295 l. Ezen czim alatt is: Magyar nemzet classicus írói. II. foly. 4. 5. 7. köt.

Mikes Kelemen. — *Zágoni Mikes Kelemen törökországi levelei*. A szerző saját kéziratából életrajzi értekezéssel közli *Toldy Ferencz* 2. köt. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 224, 246 l. Ezen czim alatt is: II. foly. Magyar nemzet classicus írói. 6. 8. köt.

Napló. — *Tanulók naplója*. Ifjainknak: *Nagy József*. Pest, 1861. N8r. Emich G. 8r. 18 l. 20 kr.

Széchenyi-emlékkönyv. MDCCCLXI. A nagyköroői főiskolai önképző társulat megbízásából szerkeszték *Rácz Miklós* és *Veress Károly*. A tiszta jövedelem a Széchenyi szoborra szenteltetik. Kecskemét, 1861. Nyomt. Szilády K. 1 ft. 50 kr.

Színes könyv. Diszemplény számos magyar író s író közreműködésével szerkesztve és a magyar írói segélyegylet alaptőkéje gyarapítására kiadva *Khern Ede* által. Malvina a költő arczképével. Brassó, 1861. A kiadó tulajdona. Kolozsvártt, Demjén L. biz. (Pest, Ráth. M. biz.) 8r. 320 l. 2 ft. 50 kr.

Thalia. Zsebkönyv 1862-re. Kiadták *Fésüs György* és *Toldy István*. I. évfolyam. A budai m. népszínház javára és keletkezésének emlékére. Pest, 1862(61.) Emich G. bet. K8r. 176 l. 1 ft. 20 kr.

Zsebkönyv. — *Nemzeti színházi zsebkönyv* 1861. évre. Kiadták *Gönczy Samu* s *Novák György*. Pest, 1861. Nyomt. Bucsánszky Al. 16r. XLIII és 50 l. Kem. köt. aranymetszettel. *Tartalma: Scribe és Mazères*. Hogy lehet hirt szerezni? Vigjáték 1 felv. ford. *Feleki Miklós*.

Schuller, Joh. Carl. *Das Todaustragen und der Muorlef*. Ein Beitrag zur Kunde sächsischer Sitte und Sage in Siebenbürgen. Sylvestergabe für Freunde und Gönner, Hermannstadt, 1861. Th. Steinhausen. 8r. 20 kr.

XVI. 2. Költemények.

Balkányi (Szabó) Lajos. *Lajos pohara*. Anakreoni danák három pohárban. Debreczen, 1861. Telegdi K. L. K8r. 124 és III. l. 60 kr.

Balladák. — *Magyar balladák könyve*. Válogatott gyűjtemény,

2. kötetben. Arany J. arcképével. Pest, 1861. Heckenast G. 16r. 192 és 192 l. 1 ft. 40 kr. Ezen cím alatt is: Irodalmi kincstár 3. 4.

Bényei G á b o r *költeményei*. A szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. (Lauffer és Stolp biz.) 12r. 142 l. 1 ft.

Bulesu Károly *költeményei*. 1850—1860. Kecskeméten, 1860. Nyomt. Szilády K. (Pesten Osterlamm K. biz.) 8r. VI és 350 l. 1 ft. 80 kr.

Dalkönyvecske. — *Nemzeti dalkönyvecske*. 3. népdalokkal bővített kiadás. Pest, 1861. Lampel R. Nyomt. Wodianer F. 16r. VIII és 504 l. Vászonskötésben. 90 kr.

Dalkoszoru a magyar nép számára. Pest, 1861. Id. Poldini és Noséda Gy. (Osterlamm K. biz.) 16r. 78. l. 25 kr.

Dalok. — *Nemzeti dalok*. 1. Szózat. 2. Hymnus. 3. Honszeretet. 4. A magyarok Istene. 5. Intés. Debreczen, 1861. Telegdi K. L. K8r. 15 l. 6 kr. Színezett nyomással. 10 kr.

Dicsdal, szózat, indulók és dalok. Szeged, 1861. Burger Zs. K8r. 16 l. 10 kr.

Emléklap az MDCCCLX. évből. Pest, 1861. Heckenast G. N4r. 8 l. 1 fametszettel. 40 kr. Tart: Jókai Mór. Széchenyi feltámadása. — Vörösmarty Mihály szózata 10 nyelven. — Kölcsey Ferencz hymnusa.

Fejes István *költeményei*. I. kötet. Szeged, 1861. Burger Zs. biz. K8r. V és 186 l. 1 ft. 20 kr.

Freckska Lajos. *Dalok és király*. Költői beszély VIII. énekben. Pozsony, 1861. A szerző sajátja. Nyomt. (és bizom.) Wigand Fr. K. 12r. 62 l. 60 kr.

Heine. — *Idegen virágok*, Heine szebb dalaiból fordította *Sau-sek Elek*. Pest, 1862(61.) Lauffer és Stolp. 24r. 126 l. 80 kr.

Herder. — *Kalászkok az ó szövetségi szent költészet mezőin*. H. után *Gonda László*. Pesten, 1861. Osterlamm K. Nyomt. Emich G. 8r. IV és 112 l. 80 kr.

Honfidalok a legjelesb magyar költők munkáiból. 1. 2. füzet. Pest, 1861. Heckenast G. N8r. 15 és 15 l. Egy-egy füz. 15 kr.

Jankai. A szabadság és szerelem vadrózsái. Arad, 1861.

Kakas Márton politikai *költeményei*. Kiadta Jókai Mór. Pest, 1862(61.) Emich G. saj. K8r. 254 l. 1 ft. 50 kr.

Kipfelhauser *költeményei*. (A szerző arcképével.) Pest, 1861. Emich G. K8r. 79 l. 65 l.

Költemény. — *Tíz magyar költemény*, írta egy zsidó magyar. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. N8r. 19 l. 50 kr.

Lisznyai K á l m á n. *Nemzeti kördal*. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. 8 l. 20 kr.

— *A szerednyei bor*. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. 4 l. 10 kr.

— *szavalkönyve* saját költeményeiből. „A magyar nyelv szeleme“ című felolvasásra készített előbeszéddel, melyet a költeményekkel együtt „költői estély“ czimmel tartandó szavalköri körutjára szerkesztett össze. A szerző arcképével. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. Nyomt. Herz J. 8r. XIV és 173 l. Kem. köt. 1 ft. Diszköt. 2 ft.

Malvina költeményei Pest, 1861. Ráth M. N8r. 189 l. a költőné arcképével. 1 ft. 50 kr.

Népdalok. — *Külföldi népdalok. Greguss Ágosttól.* Kiadta a Kisfaludy-társaság. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. XVI és 124 l. 80 kr.

50 népdalok (!) Hegyallyjai *Nagy Ferencztől.* Pest, 1862(61.) Lauffer és Stolp 8r. 45 és VII l. 25 kr.

Oláh Károly. *Száz darab költemény.* Szerző sajátja. Debreczen, 1861. Telegdi K. L. biz. Nyomt. Okolicsányi és társa. Széles 8r. VI és 239 l. 1 ft. 10 kr. Diszkötésben 2 ft. 40 kr.

Ormódi Bertalan. *Csak határozat!* Költemény Teleki László halálára. Pest, 1861. Lauffer és Stolp. 8r. 7 l. 10 kr.

— — *Magyarhon ébredése.* Eredeti költemények. Pest, 1860. Nyomt. Wodianer F. (Ráth M. biz. K8r. VI és 168 l. 1 ft. 50 kr.

— — *Országgyűlési nóták.* Pest, 1861. Nyomt. Gyurián J. (Kilián Gy. bizom.) K8r. 13 l. 25 kr. Tartalma: 6 költemény.

— — *A horvát testvérekhez.* Költemény. Pest, 1861. Pfeifer N. Nyomt. Gyurián J. N8r. 7 l. 10 kr.

Pados János, *Myrtuslombok.* (A második czímlapon: Költeményfüzér.) Pest, 1861. Nyomt. Gyurián J. (Lauffer és Stolp biz.) 12r. 235 l. 1 ft. 80 kr. Diszkötésben 2 ft. 80 kr.

Petőfi Sándor *újabb költeményei,* 1847—1849. 2. kötet. 2. jav. kiadás. Pest, 1861. Emich G. N12r. 284 és IV, 288 és IV l. 3 ft.

Remekék. — *Költészeti remekék a legjelesb magyar költők munkáiból.* I. Vörösmarty Mihálytól, Debreczen, 1861. Telegdi K. L. 16r. 16 l. 6 kr.

Szabados János. *A haza és szerelemről.* Költemények. Szerző sajátja. Pest, 1860. Nyomt. Gyurián J. (Lauffer és Stolp. bizom.) 12. 151 l. 1 ft.

Szász Gerő *költeményei.* Pest, 1861. Nyomt. Herz J. (Ráth M. saj.) 12r. 197 l. 1 ft. 30 kr.

Szász Károly. *Költemények.* 2 köt. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 246 és 258 l. 2 ft. 50 kr.

Szózat, dicsdal és szavaltatok. Szeged, 1861. Burger Zs. 16r. 16 l. 5 kr.

Thaly Kálmán. *Székely-kürt.* Erdélyi regék, mondák, balladák, és dalok. I. köt. Szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Gyurián J. (Pfeifer F. biz.) 12r. IV és 190 l. 1 ft. 30 kr.

Vachot Sándorné. *Chrestomathia.* (Az ifjuság számára.) Szerkeszté V. S. Pest, 1861. Nyomt. Engel és Mandello. K8r. 6, 270 és 5 l. 1 kór ajzzal. Kem. köt. 1 ft. 20 kr. Ezen czim alatt is: Ifjusági könyvtár V. köt.

Vörösmarty Mihály *szózata.* Magyar, német, francia és olasz, és *Kölcsy hymnusa* magyar és német nyelven. — Vörösmarty's Aufruf, ungarisch, deutsch, französisch und italienisch. Kölcsy's Hymne ungarisch und deutsch. Pest, 1861. Lampel R. Nyomt. Wodianer F. 12r. 23 l. 10 kr.

Wohl Janka *költeményei*. Kiadja Jókai Mór. Pest, 1861. Nyomt. Engel és Mandello. (Osterlamm K. biz.) 8r. 470 és 4 l. 2 ft.

Zajzoni. *Börtöndalok*. Pest, 1861. Engel és Mandello tulajd. 8r. IV és 213 l. 1. ft.

Arany Johann. *Ungarische Dichtungen*. Deutsch von Adolf Dux. Pest, 1861. Lauffer et Stolp. Druck von J. Herz. 16r. V és 74 l. Kem. köt. 80 kr. Tartalma: Katalin Keveháza.

Conni N. *Andrea d'Ungheria e la corte di Giovanna I. di poli 1343—47. Romazno storico*. 2 vol. Napoli, 1860. 12r. 3 franc.

Ibn-Chisdai. — *Prinz und Derwisch*, oder die Makamen Ibn-Chisdais. Uebersetzt von Dr. W. A. Meissel. 2. um gearb. Aufl. m. Illustrationen. Pest, 1861. Im Comm. bei H. Geibel. Druck von J. Herz. N8r. XIV és 311. l. 2 ft. 40. kr.

Jovanovic J. *Istocni biser*. Novy Sadu, 1861. K. Hintz. K8r. 111. 60 kr. (Keleti gyöngyök. Költemények. Újvidék.)

Pongrácz, Graf Stephan. *Gedichte aus Ungarn* patriotisch-lyrischen Inhaltes, in die deutsche Sprache übertragen durch St. P. Pressburg, 1861. Lith. v. Janig. N8r. 85 l. (51 költemény Vörösmarty, Bajza, Kölcsey, Kazinczy, Császár, Lukács Pál, Berzsenyi, Garay, Erdélyi, Petőfi, Eötvös, Kisfaludy Sándor, Virág, Vachott Sándortól.

Reliquien eines *Honvéd*. Hamburg, 1861. O. Meissner. 12r. 90 l.

Sládkovic, A. *Spisi basnicki*. Neusohl, 1861. E Krcsméry. N8r. VIII és 392 l. A költő arczképével 2 ft. 50 kr. (Költői munkák.)

Télfy János. — *Vörösmarty szözata görögül és adalék a görög vers történetéhez*. Pest, 1861. Különlenyomat a „Magyar nyelvészetből.“

Vörösmarty, Michael, *Zuruf*. Aus dem Ungarischen, vom Prof. Joseph von Machick. Pest, 1861. Emich G. nyomt. N8r. 4. l. 5 kr.

Weiser, Hugo. *Bergrosen*. Gedichte. Güns, 1861. Verl. von St. Németh. K8r. 47 l.

XVI. 3. Színművek.

Carré és Barbier. *Dinorah*, vagy a ploermeli bucsu. Vig opera 3 felvonásban Fordította Csepregi Lajos. Zenéjét írta Meyerbeer. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. 32 l. 50 kr.

Egressy Béni. *Bánk Bán*. Eredeti opera 3 felvonásban. Át írta E. B. Zenéjét szerzé Erkel Ferencz. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. 32 l. Erkel arczképével fametszetben. 60 kr.

Greguss Ágost. *A levél*. Vigjáték. Pest, 1861. Pfeifer F. Nyomt. a m. kir. egyetemi nyomda Budán. K8r. 99 l. 80 kr.

Madách Imre. *Az ember tragédiája*. Drámai költemény. Kiadta a Kisfaludy-társaság. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. 218 l. Nem árultatik.

Szentkirályi István. *A zsidók Magyarhonban.* Drámai elbeszélés. Szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Gyurian J. 8r. 88 l. 1 ft.

Gróf Teleki. Szinműbe foglalt életkép. Besztercebánya, 1861. Krcsméry E. biz. 8r. 62. kr.

Hugo, Carl. *Des Hauses Ehre.* Drama in 3 Akten. Berlin, 1861. J. Abelsdorff. 8r. XIV és 128 l. $\frac{2}{3}$ tallér.

Schröer, Karl Julius. *Deutsche Weihnachtsspiele.* aus Ungarn. Geschildert und mitgetheilt von — — Mit Unterstützung der k. Akademie der Wissenschaften. Neue (Titel-)Ausg. Wien, 1862. W. Braumüller. 8r. VIII és 219 l. 1 ft. 50 kr.

XVI. 4. Regények.

Ábrai Károly. *Emléklapok a hazai történelemből.* (Történet beszélygyűjtemény.) Pest, 1861. Osterlamm K. biz. 8r. 233 l. 1 ft. 20 kr.

— — *Egy esküszegő király.* Történeti regény. Pesten, 1861. Emich G. tul. 8r. 139 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: Ábrai Károly regényei. V. köt.

Almás Tihamér. *A mit a szerek meg nem gyógyítanak.* (Rajz az élet után.) Szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. 179 és 91. 1 ft. 20 kr.

Gr. Batthány Arthurné. *Két nősziv.* Regény. A franczia kéziratból fordította Toldy István. Pest. 1861. Emich G. 8r. 232 l. 1 ft. 30 kr.

Gr. Batthányi Julia. *Szerény Ilma naplója.* Francziából Toldy István. Pest, 1861. Emich G. 8r. 227 l. 1 ft. 50 kr.

Beniczky Emil. *Nefeletsek.* Pest, 1861. Nyomt. Gyurian J. (Laufer és Stolp. biz.) 8r. 122 l. 1 ft. 20 kr.

Beniczky Irma. *Lapok egy szép nő naplójából.* Regény. 2 kötet. Szerző tulajdona. Pest, 1861. Nyomt. Gyurian J. (Laufer és Stolp. biz.) 12r. 127, 118 l. 1 ft. 50 kr.

Boross Ádám. *A szomszédok vagy a falubirdja.* Regény 2 füz. Pest, 1862(61.) Laufer és Stolp. 12r. 142, 140 l. 80 kr.

Czaporog. — *Az utolsó Czaporog.* Orosz. történeti regény két szakaszban utójáttékkal. (Irta Gr. Sellohub Al.) Viardot (franczia fordítása) után írta Khern Ede. (Az író tulajdona.) Brassó, 1860. Pesten, Pfeifer F. biz. Kolozsvárott Stein J. biz. Nyomt. a város nyomdája Debreczenben. 8r. 226 l. 1 ft. 10 kr.

Disraeli B. *Temple Henrika.* Regény. Angolból fordította Dr. Deutsch D. József. 2 köt. Pápan, 1861. Nyomt. Magda L. (Pesten, Ráth M. biz.) K8r. 256 és 363 l. 2 ft. 40 kr.

Dumas Sándor. *Garibaldi emlékiratai.* Francziából fordította Kassay Adolf. 1. füzet. Pozsony, 1861. Sieber H. nyomd. 8r. II. 1—32 l. 15 kr. 25 füzetben jelenik meg.

— — *A párisi mohikánok.* Regény. Fordították többen (Ujházy György) 33. 34. kötet. Pest, 1861. Pfeifer F. 8r. 140 l. 1 ft. 40 kr. Ezen czim alatt is: Legujabb külföldi regénycsarnok. 45. 46. füz.

Ifj. Dumas Sándor *érdekesb novellái.* Fordította Hang Ferencz. Kalocsán, 1861. Nyomt. Malatin és Holmeyer. Pesten, Lauffer és Stolp tul. K8r. 262 l. 1 ft.

Eliot György. *Bede Ádám.* Regény. Angolból fordította Sallamon Ferencz. I. és II. füz. (I. köt.) Kiadta a Kisfaludy-társaság. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. nyomd. 8r. 412 l. Nem árultatik.

Emilia. *Beszélyek.* 1. 2. kötet. Pest, 1861. Engel és Mandello tul. K8r. 174, 185 l. 1 ft. 50 kr.

B. Eötvös József. — *Gyöngysorok.* Báró Eötvös József. összes szépirodalmi műveiből füzte Vachot Sándorné. Pest, 1861. Heckenast G. N12r. 414 l. 2 ft. 50 kr.

Fáy András. *Hulló virágok.* A hon lelkes leányainak ajánlva. Pest, 1861. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. (Geibel A. biz.) 8r. 323 l. 1 ft. 60 kr.

Florián. *Eliezer és Naftali.* Héber költemény, francziából fordította Bleuer Ignác. Pest, 1861. Nyomt. Herz J. Lauffer és Stolp biz. N8r. IV és 59 l. 50 kr.

Frankenburg Adolf. *Őszinte vallomások.* 2 kötet. A szerző arcképével. Pest, 1861. Heckenast G. Nyomt. Jacob és Holzhausen Bécsben. K8r. 245, 247 l. 2 ft.

Egy Garibaldi-önkéntes kalandjai. Francziából Sz... M.... Szeged, 1861. Nyomt. Burger Zs. K8r. 146 l. 50 kr.

Haray Viktor. Töredékek egy menekült naplójából. Történeti regényes korrajz két szakaszban. Kolozsvártt, 1861. Demjén L. K8r. 212 l. 1 ft. 20 kr.

Hartleben K. A. *olvasó-tára.* Legujabb külföldi regények és utirajzok gyűjteménye. 53—64. füzet. Pest, 1861. Hartleben. Egy-egy füz. 25 kr. 53—56. *Nixarpa E.* Ilona l. ezt. 57—58. *Mühlbach L.* Napoleon 10. rész l. ezt. 59—64. *La Tour.* Jelenetek a magy. életből. l. ezt. 65. 66. *Mühlbach L.* Napoleon 11. rész. L. ezt. 67—70. *Sand G.* Egy szegény leány története 2. rész. L. ezt. 71—74. *Mühlbach L.* Napoleon 12. 13. rész. L. ezt. 75—80. *Mühlbach L.* Rákóczy Ferencz. 3. rész. L. ezt. 81. 82. *Mühlbach L.* Napoleon 14. rész. L. ezt.

Huszt Jenő. *Ábránd és való.* Beszély-Füzér. I. kötet. Rimaszombat, 1861. Nyomt. Kádár F.

Jókai Mór. *Bújdosó naplója.* — Kurbán bég. — 2. kiadás. Pest, 1861. Heckenast G. K8r. 127 l. 40 kr. Ezen czim alatt is: Jókai Mór munkái. Népszerű kiadás. 24 kr.

— — *Csataképek.* 1848: és 1849-ből. 2. kiadás. 3 kötet. Pest, 1861. Heckenast G. K8r. 126, 127 l. 1 ft. 20 kr. Ezen czim alatt is: Jókai Mór munkái. népszerű kiadás 21—23. kötet.

Szegény gazdagok. Regény. IV. kötet (Vége.) Az utolsó budai baka. Történeti elbeszélés. Jókai Mórtól. Pest, 1861. Emich G. tulajd. 8r. 196 l. 1 ft.

Jósika Miklós. *Egy magyar család a forradalom alatt*. Korrajz. 1—4. kötet. 2. változatlan kiadás. Pest, 1861. Hartleben K. A. biz. 8r. 191, 198, 195 és 220 l. 4 ft.

— — Egy magyar család a forradalom alatt. 5. 6. köt. Pesten, 1862(61). Hartleben K. A. biz. 8r. 233, 235 l. 2 ft.

— — Második *Rákóczi Ferencz*. Irta J. M. 1852. 6 kötet. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 257, 174, 236, 264, 235 és 335 l. 6 ft. Ezen czim alatt is: Jósika Miklós újabb regényei 5—10. köt.

Kempelen Győző. *7 hét Józsefstadtnban*. Átélté és írta K. Gy. Szeged, 1861. szerző sajátja. Nyomt. Burger Zs. (Ráth M. biz. Pesten). N8r. 222 l. 1 ft. 50 kr.

Korányi Viktor. *Honvédek napló jegyzetei*. 2. jav. kiadás. Pest, 1861. Emich G. K8r. 4 és 202 l. 1 ft.

Kuthen. — *A főispán családja*. Regény. Kiadja Lonkay Antal. Pest, 1860. Nyomt. Wodianer F. (Pfeifer F. biz.) 8r. 92 l. 50 kr.

Lapsinszky János. *Az anyátlanak életharczai*. Történeti regény IV. Béla korszából. 4. kötet. Eger, 1861. Fentsch G. bizom. 8r. 299, 281, 249 és 263 l. 4 ft.

La Tour, Gróf de. *Jelenetek a magyar életből*. A francia eredeti után fordítá Ágay Adolf. 3. rész. Pest, 1861. Hartleben K. A. 8r. 119. 112 és 130 l. 1 ft. 50 kr. Ezen czim alatt is: Hartleben olvasó-tára 59—64 füzet.

Lauka Gusztáv. *Megtörténtek és megtörténhetők* 2 kötet. 2. kiadás. Nagyvárad, 1861. Nyomt. Tichy A. (Demjén J. biz.) K8r. IV és 208, 200 l. 1 ft. 20 kr. Az 1. kiadás u. o. 1858-ban jelent meg.

Müllach L. *A menekültek Londonban*. Regény 3 kötetben. A második kiadás után fordítá Aranka (Friebeisz István.) Pest, 1862(61). Nyomt. s kiadták id. Poldini E. és Noséda Gy. K8r. 112, 125, 129 l. 1 ft. 50 kr.

— — *I. Napoleon fénykora és hanyatlása*. Regényes korrajz. fordította Kovács Geyza. 10—14. rész. Pest, 1861. Hartleben K. A. 8r. 142, 150, 134, 147, 135 l. 50 kr. Ezen czim alatt is: Hartleben olvasó-tára. 57. 58. 65. 66. 71—74. 81. 82. Füzet. Az 1—9. rész 1860-ban jelent meg.

— — *Rákóczy Ferencz*. Magyar életkép. fordította Ács Antal. 3 rész. Pest, 1862(61). Hartleben K. A. saj. 8r. 116, 125, 106 l. 1 ft. 50 kr. Ezen czim alatt is: Hartleben K. A. olvasó-tára. 75—90. füzet.

Népmesék. *Eredeti népmesék*. Összegegyüttötte Merényi László. 2. rész. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 224, 228 l. 2 ft.

Nixarpa Eiluj. *Ilona*. Regény a magyar életből. A francia eredeti után fordítá Áday Adolf. 2 rész. Pest. 1861. Hartleben K. A. Nyomt. Sommer L. Bécsben. 8r. 123, 130 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: Hartleben K. A. olvasótára. 53—56. füzet;

Papp Miklós. *Tarka lapok az élet és történet könyvéből*. 2 kötet. Kolozsvár, 1861. Demjén L. biz. K8r. 140 és 108 l. 1 ft. 50 kr.

Paulikovics Lajos. *Farkad vár.* Regény. Pest, 1861. Nyomt. Poldini R. (Lampel R. biz.) 8r. 240 l. 1 ft. 20 kr.

Pellico Silvio. *Rabságom órái.* Olaszból fordította Draxler János. Balassa-Gyarmat 1861. Nyomt. Kék L. Pesten Lauffer és Stolp biz. 8r. XII és 194 l. 1 ft. 30 kr.

Pulszky Ferencz. *A magyar Jacobinusok.* Történeti regény. fordította Beniczky Emil. 1. 2. kötet. Pest, 1862(61.) Engel és Mandello-tól. (Ráth M. saj.) 8r. 242., 243.—464 l. 2 ft. 80 kr.

Remellay Gusztáv. *Kereszt és félhold.* Regényes korrajzok a török világból. 2 kötet Pest, 1861. Pfeiffer N. biz. K8r. XVIII és 156, 160 l. 1 ft. 80 kr.

— — *Multunk hölgyei.* Hazai történelem regényes krónikamodorbán magyar hölgyek számára. II. kötet. Pest, 1861. Nyomt. Engel és Mandelló. 8r. 217 l. 1 ft.

Rice William és Gérárd Gyula. A legnevezetesebb *tigris és oroszlán vadászatok.* 2-dik (czimlap kiadás. számos színezett képpel. Pest, 1861. Ráth M. 8r. 200 és 168 l. 1 ft. 60 kr. Az I. rész: Tigris-vadászat 1859-ben. A II. rész: Oroszlánvadászat 1858-ban jelent meg.

Rózsasági Antal. *Esti-órák.* Beszélyek. szerző sajátja. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. Lauffer és Stolp biz. K8r. 177 és IV l. 1 ft.

Sánd George. *Egy szegény leány története.* (Villemer marquis.) Fordította Ács Antal. 2 rész, Pest, 1861. Hartleben K. A. Nyomt. Sommer L. Bécsben. 8r. 159, 176 l. 1 ft. Ezen czim alatt is: Hartleben K. A. olvasó-tára 67. — 70. füz.

Sárváry Elek. *Történelmi képek.* 2 köt. Zrinyi Ilona (kőrajzott) arczképével. Szerző tulajdona. Debreczen, 1861. Nyomt. a városi nyomd. 8r. 117 és 108 l. 2 ft.

Szeberényi Andor. *A szomorfalvi tanító.* Növelészeti iránybeszély. Kiadja az „Isk. lap“ szerkesztősége. Szeged, 1861. Burger Zs. 16r. II. és 36 l. 20 kr.

Szokoly Viktor. *Honvédelet.* Humoreszkek életképek s beszélyek 1848-49-ből. Pest, 1861. Emich G. tul. 8r. 171 l. kőrajzzal 1 ft. 20 kr.

Tóth Ferencz. *Rajzok az életből.* Novellák Nagybánya, 1860. Már Józs. S. Kiadó tulajdona. Nyomt. a cs. k. állami nyomda. M. Szigeten. (Hartleben K. A. biz. Pesten.) 16r. 221 l. 85 kr.

Urvári Lajos. *Babérlevelek.* Történeti beszélyfüzér két kötetben. I. II. kötet. Garibaldi harczeit, kalandjai. Kalocsa, 1861. Nyomt. Malatin és Holmeyer. (Lauffer és Stolp biz. Pesten.) 12r. XIV és 164, 138 l. 1 ft. 50 kr.

Vadnai Károly. *Eszter,* a szép kardalnoknő. Regény. 2 köt. Pest, 1861. Engel és Mandello tul. 8r. 203. és 241 l. 2 ft.

Vahot Imre. *A honvéd őrangyala.* Regényes korrajz, 2. kiadás. Pest, 1861. Emich G. 8r. VIII és 193 l. 1 ft.

Gr. Wass Samu Kilencz év egy számüzött életéből. I. folyam. Pest, 1861. Ráth M. N8r. X és 212 l. 2 ft.

Zlinszky István. *Bárány felhők.* Beszélyek. 2 kötet. Pest, 1861. Ráth M. biz.) Nyomt. Réthy L. Aradon. 8r. 129 és 121 l. 1 ft. 50 kr.

Achard, Amadée. *Die Königliche Jagd.* Historischer Roman aus der Zeit Ludwigs des Vierzehnten. Deutsch von A. Kretzschmar. 6 Theile. Pest, Wien, und Leipzig, 1861. Hartleben Druck von L. Sommer in Wien. 8r. 167, 164, 168, 175, 175 és 107 l. 3 ft. 57 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes bell. Lese-Cabinet; L. 460—76.

Batthány, Julie. *Journal d'Ilma Seerényi.* Paris, 1861. Amyot editeur. 8r. 243 és 4 l. 1 $\frac{1}{3}$ tallér.

Dumas, Alex. *So sey es?* Roman Aus dem französ. Manuscripte von Dr. G. F. W. Rödiger. 2—4. Theil Autorisirte Ausgabe. Pest, Wien u. Leipzig, 1861. Hartleben's Verl. 8r. 120, 123 és 118 l. 1 ft. 26 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet. Lief. 500—505. Az 1. rész 1858-ben jelent meg Ára 42 kr.

Horowitz, L. *Der Közsicer Magid,* oder die Polizei des Himmels. Eine Kriminal-Novelle. 2 Thle. Pest, 1861. Druck v. J. Herz. (H. Geibel.) 8r. 203 és 172 l. a szerző arcképével. 1 ft. 60 kr.

Jósika Nikolaus. *Franz Rákóczi II.* Historischer Roman. Deutsch bearbeitet von Julie Jósika. 1—5. Theil. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartleb's Verl. 8r. 244, 252, 216, 248, 220 l. 4 ft. 20 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-cabinet. Lfg. 506—25.

Joska, der Flüchtling, oder: drei Jahre nach 1848. Temesvár 1861 G. F. L. Sellheim 8r. 33 l. 30 kr.

Kock, Henri de *Todt und Lebendig,* oder: Die Sühne. Deutsch von A. Kretzschmar. 2 Theile. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben's Verl.-Exp. 8r. 123, 112. 84 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes bell. Lese-Cabinet stb.) Lfg. 496—99.

Kock, Paul de. *Pariser Intriquen,* oder die Familie Brailard. Humoristischer Roman. Deutsch von A. Kretzschmar. 4 Theile. Pest Wien u. Leipzig, 1861. Hartleben. 8r. 162, 164, 172 és 163 l. 2 ft. 5. kr. Ezen czim alatt is: Neuestes bell. Lese-Cabinet 415—26. Lfg.

— — *Die Trüffelbrüder.* Humoristischer Roman. Aus dem Französischen von Dr. G. F. W. Rödiger. 4 Theile. Pest, Wien u. Leipzig, 1862(61). Hartleb's-Verl.-Exp. 8r. 160, 166, 128, 115 l. 2 ft. 10 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes bell. Lese-Cabinet. Lfg 530—39.

La Tour, G. Graf. *Ungarische Lebensbilder.* Aus dem Französischen. 3 Theile Pest, Wien u. Veipzig, 1861. Hartleben. 8r. 118, 107 és 122 l. 1 ft. 50 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet 437—42. Lfg.

(Folytatjuk.)

Esztergom, 1862. Nyomatott Horák Egyednél.

MEMORANDUM

TO :

FROM :

SUBJECT :

DATE :

BY :

FOR :

RE :

1. The purpose of this memorandum is to provide information regarding the

2. The information is being provided for your information and for the

3. The information is being provided for your information and for the

4. The information is being provided for your information and for the

5. The information is being provided for your information and for the

6. The information is being provided for your information and for the

7. The information is being provided for your information and for the

8. The information is being provided for your information and for the

9. The information is being provided for your information and for the

10. The information is being provided for your information and for the

TARTALOM.

	Lap.
BOTKA TIVADAR: Országos gyűlölet. Országos tisztelet	1
MAJER KÁROLY: A madár	15
TOLDY FERENCZ: Mátyás király könyvtára Konstantinápolyban	25
TÉLFY JÁNOS: Görög források a scythák történetéhez	30
SZILÁGYI SÁNDOR: Könyvszemle	49
BÁRÓ NOPTSA FERENCZ. Oklevéltár	56

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA:

Tudományos és Irodalmi Intézetek. — I. Magyar tud. Akademia	61
A kir. m. természettudományi társulat	46
III. Kisfaludy társaság	69
Irodalmi napló	70
Halálozások	72
AIGNER LAJOS: 1861-ki magyarországi könyvészet	74

Hogy az 1861. évi könyvészetet mielőbb bevégezhessük, e jelen füzetet a rendes öt ivnyi illetéken felül minden jövőrei beszámítás nélkül 1½ ivvel meg bővítettük.

Előfizethetni folyvást **Knauz Nándornál** Esztergomban, (Uriutcza 75. sz.) és **Nagy Ivánnál** Pesten, (Ujvilágutcza 19. sz.) az egész évi folyamra **8** fttal, a következő másod félévi **6** füzetre **4** fttal o. é.

308. 423

7. SZ.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,

MAGYAR AKADEMIAI TAGOK.

MÁSODIK KÖTET.

2. FÜZET.

PEST, 1862.

PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1951

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

II. KÖTET.

II. FÜZET.

ORSZÁGOS GYÜLÖLET.

ORSZÁGOS TISZTELET.

II.

Annyi keserőséggel töltötte az olvasó hazafi keblét az I. cikk setét képe, hogy szemei keresik a tájat, hol láthassanak a szomorúság napjaiban szilárd jellemeket, melyekre a hazának leginkább akkor volt szüksége, mikor keble fogyott vérével saját szülöttjei uzsorát üzték.

Az isteni gondviselést méltán imádhadjuk azon égi adományért, melyet nyújtani szokott a kiállott megpróbáltatás napjai után azoknak, kik könnyűeknek nem találtattak; mennyivel inkább áldás azon földi angyalok, kik mint az ég követői jönnek hozzánk épen akkor, midőn a sátán az emberi üdv megrontására küldöttei képében kel fel ellenünk. Ily gondolatok közt szenteltem jelen emlékiratomat azon férfiu árnyékának, ki a 17. század elején lépett fel a közpályára, hogy a könnyűekkel szemközt szolgálhassa a jó ügyet, hazáját, királyát.

Midőn Lipthay Imrét mint hű hazafit az olvasó kö-

zönségnek van szerencsém bemutatni, azzal most egyszer a szokottnál többet akarok értetni, annyit t. i. hogy ő a szó legnemesebb legmagasabb értelmében, hogy úgy mondjam par excellence hazafi. Ily utlevéllel, gondolom, jó fogadást veszek igénybe Lipthay számára, habár ő nem volt főállásu királyi tiszt, sem azon idő értelmében nagyságos úr, sem rendjelt nem viselt, azonban esze, erszénye, összeköttetései, fel és lefelé népszerűsége, érdemei után épen úgy vagy még jobban lehet vala olyanná, mint sok egykoru társa. Csak rajta mult, hogy a nagyurak és fő családok sorába nem lépett, hol épen úgy foglalhatott volna diszes helyet, mint azon ünnepelt „novi homines,” kiket Bocskay és Bethlen kara századokra felemelt. Ehez az akaraton kívül, nem volt volna másra szükség, mint a két bibornokkal (Forgácsot és Pázmányt értem) nem öklelkedni, az egyik nádorral hidegebb a másikkal bizalmasb lábon állani, a megye kormányát Dóczy modorban vezetni az ország- és tartománygyűléseken . . . . De Lipthay csak az ország középszerű megyéjének alispánya volt, a törvényt és törvényes megyei végzéseket a bibor kegyei-nek eleibe tette, az egyenes utat a tekervényes fölött, az őszintéket a kétszinűek fölött szerette, hazáját és királyát egymás mellett, nem pedig egymás fölött szolgálta. Maradott hosszú közpályája végeig az mi kezdetén volt, míg az alatt Ilyésháziak, Eszterháziak, Koháryak, Pethék, Rákócziak s több más őt messze magok után hagyták. Bátor pedig különösen megyéjének szentelé fáradozásait, melyek által azt és földeit a legválságosabb körülmények között, minden veszély nélkül szerencsésen átviezette; mindazáltal tevékenységei túl e szűk hatásokon, az egész nagy hazára is kiáradtak: ő tehát a szó teljes értelmében az ildomos államfi nevét is megérdemli. Méltó, hogy a megyei évkönyvek zárt papirjain kívül, a hazai történelem lapjain is neve illő helyet találjon.

Ily auspiciumos bevezetésben mint egy záloglevelemben egy betű nincsen, mit előadásom folytán be nem fogok váltani; csak legyen, kérem, a kegyes olvasónak elég türelme ítéletét visszatartani, míg e czikk unalmas tartalmát végig nem olvassa. A mit mondó leszek, az kiválólág Bars

megye jegyzőkönyvei és irataiból van meritve. A sok idézeteket azonban, melyek fárasztást szoktak okozni, az olvasó közönségíránti figyelemből mellőzhetni véltem. A kútfők mindenki előtt nyitva álván, a hitelesség legjobb biztosítékai. Felhasználtam tovább a Liphay család szorgalmasan irt monographiáját, melyet e lapok egyik érdekes szerkesztője 1858-ban követésre méltó például kiadott; fel a bel- és külföldi történészek azon munkáit, melyek habár a Bethlen korról elfogult szellemben írvák, melyeknek a különben sok érdemű Pray és Katona, Firnhaber és Hurteréi, mégis sok használható adatot közlenek. Meg kell azonban sajnosan vallanom, hogy történelmünk ezen egyik legérdekesebb szakasza a kíváncsolom színvonalán oly annyira alúl áll, mikép az az egyes megyék rajzának is alig illik be, azon gazdag anyagok arányában, melyek e korról a megyei levéltárakban hevernek. — A dologhoz.

Liphay Imre nem szolgált két urnak egyszerre, mikép Bél Mátyás, a különben felejtethetlen írónk Hungaria Novájában Hontmegye leírásában, kétségen kívül mások hibáját utánírva, említi, az az nem volt egyszerre, Bars és Hontnak alispánya. Midőn Liphay Bél szerint a Bocskay időszak alatt és után Hontban alispánykodott Barsmegye alispányi székén akkor Zmeskal Jeroszló (1602-től 1606-ig) és a jó öreg Szőlősy János (1606-tól 1610-ig) ültek.

Liphaynak Hontban töltött közpályájáról azok adhatnak többet, kik e megye jegyzőkönyveit át fogják forgatni és tanulmányozni. Tudtomra ez időből nem jött más, annál, mit Jászay Pál a szabad királyi városok szavazat jogáról irt munkájában, hihetőleg a magyar udvari Cancellaria irattárából közlött. Ez egy okmány, mely azon szokásról szól, hogy 1608. előtt a magyar országgyűlésekre, épen úgy mint Erdélyben 1848-ig Regalisták is voltak meghíva. A Jászay közlöt Regalisták catalogusában Liphay Imre neve is ben van. A Regalisták kellékeit így adja a közlött iromány: „in more positum est, ut ex ordine „*nobilium potiores* et qui cum *bonis* tum *judicio* et *prudencia* alios anteunt, separatim accerseantur. Ex quibus, ut in propriis personis compareant, occurrunt isti

„peculiariter invitandi, *pacis* nimirum et *concordie* studiosi „et *bona ratione* pollentes, quorum nomina inclusus catha- „logus dabit.“ Ha az iménti jellemzést Lipthayra nézve nem igazolnák azok, miket róla ezen emlékirat folytán elfogok mondani, bizony pusztá szavak után nem tenném magaménak, de mivel Lyphainak azon későbbi pályája, melynek illustratióját elvállaltam, a fentebbi jellemzéssel összehangzik, hitelt kell adnom az idézetnek. Lipthayt tehát 1608 előtt a válságos Bocskay mozgalmak és reá következő trónváltózási viszonyok korában oda fen vagyonos, másokat józan ésszel és okossággal megelőző, béke és egyességszerető polgárnak ismerték. Ilyennek fogjuk mind végig találni itt len is.

Lipthaynak neve a barsi ügyek jegyzőkönyvében nem előbb mint 1607-ben található. E megye kebelében Léván tartván lakást, jószágainak nagy része is itt lévén, Bars rendei követelték tőle, hogy a marcalis gyűléseken megjelenjék. Elmaradási mentségét azonban bevették és ott áll az az említett évi lapokon feljegyezve.

Négy évvel későbbben léptette fel Lipthayt Thurzó György nádor a hódultsági ügyben a dunán inneni vármegyékben, a mikor őt Barsnak ily átirattal, mely 1611-ki April 8-kán kelt, mutatta be: „Emlékezhötik kegyelme- „tek róla, az elmúlt esztendőkből király urunk ő fölsége „bizonyos fő commissariusi által a hódult falu határainak „eligazításában az töröknél mennyit munkálkodott légyen, „de mindez ideig is, az dolog végre nem mehetett köz- „tük, hanem mintegy függőben maradt. Annak okáért „akaránk kegtéknek értésére adnunk, hogy mi Litassy „Istvánt és Lipthay Imrét küldöttük el az Dunán innét lé- „vő hódult és hódulandó faluknak jó módjával hogy végé- „re menjenek, mely faluk nem szabadultanak volt meg „az töröktől megvött végházakkal együtt . . . és kiknek „kellessék ennek utánna is a töröknek behódolniok és az „Esztergom várának az töröktől megvételéig mely faluk „szolgáltak mind végigbe és melyek állottak el az hódul- „lás mellől, hogy annak jó módjával végére menvén, szá- „mát, lajstrom szerint ide minekünk behozzák, kit mi is „bizonyosan értvén, azon lajstrom szerint az dologról ő

„fölségét tudósithassuk. Kiről intjük kgket, hogy ha ez „megnevezett személyek az dolognak megtudakozására az „kgtek megyéjében is (érthetlen két szó) kgtek ellent „semmiben ne tartson, hanem minden segítséggel legyenek „nekik, kit mind ő fölsége s mind mi jó neven vehes- „sünk.“ Ezen országos felléptetés a nádor részéről mu- „tatja, hogy Thurzó felismerte Lipthayban a kellő tulajdo- nokat oly ügyek vitelére, melyekre az egész haza közjávára tartoztak. Ez időtől fogva Lipthay a hódultság körül, mit azon szomorú napokban a magyar föld népe minden- napi imádságába foglalt, mint a gonosztól szabadítást, husz esztendeig szakadatlanul fáradozott és az országnak megbecsülhetetlen szolgálatokat tett.

Hivatalos érintkezésbe jöven ekép a megyei ren- dek Lipthayval, még azon esztendőben Augusztus 25-ki közgyűlésből a nádor által Kassára kitűzött tartományi gyű- lésre Mászlik Albert alispánynyal követül küldötték. A nádor ekkor törvényellenes ügyet sürgetett ott, személyes felke- lést Báthory Gábor Erdély fejedelme és annak török meg- hajdu segítsége ellen, mely Forgács hadait Erdélyben vég- veszélylyel fenyegeté. A nádor most a bécsi tanács és Klesl műveinek eszköze volt. Bars követei, már September 9-én alkudoztak Kassán. Az 1608. a. c. 2. cikk az ország be- leegyezése nélkül semmi háborút nem engedett. Erre hi- vatkoztak utasításuk szerint Lipthay és társa. Mindazáltal, így nyilatkoztak tovább: a vármegye nem vonja meg a segítséget, csak ne vádoltassék a közelebbi országgyűlés előtt törvényszegéssel. Ez értelmű óvásuk és ajánlatukról a nádortól bizonyítványt vettek ki és azzal már a Septem- ber 27-ki megyei gyűlésen küldetésükről számoltak; a bo- szus nádor pedig, nehogy az ajánlat papíron maradjon, irt a vármegyére: „ha hazájának javát, megmaradását ki- „vánja kegyelmetek s valami segítséggel akar lenni, Kgtek „azt ne halassza, hanem az levelünk látván, mindjárt „prestálja, mert ha késedelmes kezd az kgtek segítségkül- „dése lenni, nem leszen ez után köszönet sem ő fölségétől „sem tőlünk.“ A barsi segédhad nem késett, Szobonya István vezetése alatt elég korán jött Erdélybe, hogy a ve- reségnek és futásnak részese legyen.

A neveztem alispány nem sokára a következő 1612. év tavaszán meghalálozott. Ugy hiszem, hogy most mindnyájok szemei Liphayra fordultak. A megye felszólítá a főispányt tartson választást. Dóczy Szatmárból nem jöhetett, de nemis szeretett a barsi gyűlésekre járni, melyek elveivel ellenkező irányt követtek. Az akkori szokás szerint tehát megbizta a volt alispányt Zmeskalt a tisztujítás kitűzése és vezetésére maga helyett. Zmeskal maj. 10-re hitta meg a vármegyét tisztválasztani, de betegsége miatt személyesen nem mehetvén, Laszkárról majus 8-kán így adta elő mentségét és a reábizottakat: „hogy nagyságtok és „kegyelmetek közibe az congregatioba magam főispán uram „parancsolatjára nem mehetek, nagyságtoktól és kegyelmetektől bocsánatot kérek, mely méltó mentségemet azoktól, az kik beteges állapotomat láták, ngtok és kgtek értsemeg.

„Ir főispán uram ő nga énnékem, hogy az congregatioba be menvén, ő nga credentionalissát ngtoknak és „kgknek bepresentáljam, és az mellett levelemben denominált személyeket, kik közül Vice Ispán uram választásék, denomináljam ugymint Liphay Imre, Bossany György, Tajnay György és Simony Gábor uramékat. Ezek közül ngtok és kgtek az ur Istent ő szent fölségét segítségül híván, viceispánt válasszon.“

A jegyző felolvasván Zmeskal levelét, a kijelelték közül Liphay Imre egyesült akarattal választatott. Ezen tisztujítás jegyzőkönyvében először olvasom a „candidati vicecomites“ kifejezést. Dóczy a megválasztott alispánt Szatmárról Junius 17-kén kelt soraival így köszöntötte: „megértettem hogy az nemes vármegye, és az én akaratom is accedálván, az ur Istentől, hogy Kgd mind ő fölségének s mind az vármegyének kedvesen szolgálhasson. Az oda felvaló álapot felől Kgd énnékem gyakran irjon, Kgdet kérem. Szolgáim ha miből megtalálják kgdet hon nem létemben, pusztá jószágomnak legyen kgd segítségével és oltalma. Kgdnek meg szolgálom. Innét kgdnek nem tudok irnom egyebet; Bátor György ismét ujonnan hivatja az hajdut odale Erdélybe, mert Brossó táján ellensége támadott; ha azok az ellenségek ökörré változ-

„hatnának, jobb szívvvel mennének az hajduk odale. Mi lesz „a vége, az idő megmutatja. Jóakaró uraimnak és barátimnak, az kik megérdemlik, kgd ajánlja szolgálatomat.“ Mily szabatos, mily kedves irály ez. Mennyi része van benne Dóczynek a titkár tolla mellett, határozottan nem mondhatom, hanem minden leveleit, melyeket mint főispány Barsba irt, összevéve, az édes mézes szavakban többnyire áradoznak. Ott állanak sokféle váltóztatásban szokott kifejezései: „én kegyelmetek jóakaró szolgálja, barátja, atyafia, szomszédja vagyok.“ — „Valamiben hasznosan kedveskedésemet és szolgálatomat megmutathatom Kegyelmeteknek, jóllehet távol vagyok, igyekezem mindenkör azon.“ — „Hiszem Istent, rövidvaló meglátom kegyelmeteket, akkor magamis bizonyosban offeralom s accomodalom magamat kegyelmetekhez.“ Mind ezek és hoson synonymák szavak voltak, de nem érzelem hangjai.

Dóczyt a szathmári végház és némileg azon nevü megye főispányi szolgálatja a barsi főispányság gyakorlatában akadályozván, a vármegye kormánya Liphay alispány kezibe került. Azonban, habár közjogi elveik ellentétben állottak, bizalma az alispány kormányzói tapintata és talentuma iránt oly nagy volt, hogy azon hét év és négy hó alatt, mig Bars megyét együtt szolgálták és mely idő alatt nem kevesebb mint 95. közgyűlés tartaték, Dóczy csak három gyűlésen jelent meg, az ügyeket tehát gyűléseken és gyűléseken kívül Liphaynak kellett vezetni.

Ha Liphayt gyűlésről gyűlésre és minden hivatalos eljárásait akarnám egyenkint követni, melyek különben az akkori megyei élet tanulmányozása nézetéből mind érdekesek, egy roppant vastag monographiává nőné ki magát ezen emlékirat, mi célvesztés lenne; arra szoritkozom tehát, hogy annyit hozzak össze közéletéből, mi az ez értekezés czimében körvonalozott képet előnkbe tüntesse.

Ismernünk kell mindenekelőtt a tért, melyre hivatalakor lépett. A megye 1610-től két pártra volt osztva, mit a főispány ferde viselete, mikép I. cikkemben mondtam, okozott. Édes szavai az egyszerű őszinteséghez szokott kedélyekre nem hatottak. Válságos időkben, melyek Liphay alispányságán végig húzódnak, ki sem lett volna képes a

megyét párttusák között kellőkép kormányozni. Első műve tehát az új alispánnak az volt, hogy a személyességek miket a megyében talált, befolyása alatt háttérbe vonultak. Össze forrott benne és általa a megye közönsége egy compact erkölcsi testté és ilyen maradott azon tizennégy év alatt, míg élén állott.

A jó hazafinak több nemei léteznek. Vannak, kik békés hangulatuknál fogva nem éreznek vágyat lázas társak közt a közjót szolgálni. Vannak, kik túlszárnyaló tehetségük érzetében a gyöngék és pulyák egyletét kerülve, a köz szolgálattól visszavonulnak. Ily állapotban volt a megye Liphay megválasztása előtt. Beléptével minden megyei jelesek körülötte sereglettek össze. Ez időre esnek Bars legderekebb emberei: Litasy István, Bossányi Mihály, Szobonya Pál, Kálnay Ferencz, Kosztolányi László, s a t. mind tehetséges szilárd jellemű férfiak, kik a derült és felhős napokban egyaránt szolgálták bölcs vezérük alatt nagy és kis hazájukat.

E tájékozás után, vizsgáljuk, mikép felelt meg az alispány Liphay a hivatal által elvállalt kötelességének. Számolok helyette. A kegyes olvasók foglaljanak helyet a bírói padon és az elsorolandó statistikai adatokra figyelmezzenek.

Gyűlések lévén azon küzdter, melyen a megyék alkotmányos élete folyt, azok szaporasága, száma, mutatja a megyei élet fokát. Mennyi éberség és tapintatra volt szükség abban, ki ezen hullámozó tengert kormányozta?

Tartatott pedig Liphay alispányságában:

1612-ben 10 közgyűlés Barsban.

1613-ban 17   "   "

1614-ben 13   "   "

1615-ben 14   "   "

1616-ban 13   "   "

1617-ben 10   "   "

1618-ban 9   "   "

1619-ben 16   "   "

1620-ban 15   "   "

1621-ben 19   "   "

1622-ben 15   "   "

1623-ban 11 közgyűlés Barsban.

1624-ben 18   "   "

1625-ben 5   "   "

1626-ban 3   "   "

Összesen 188 közgyűlés Barsban.

Megjegyzendő, hogy az 1612 és 1626-ik esztendőben Liphay alispánysága előtt és után létezett közgyűlések ez összegben nem foglaltatnak. A fentebbi idő alatt Liphay 22 gyűlésen nem volt jelen, betegség és hivatalos járatok által akadályozva, 7 gyűlésen a főispányok és pedig Dóczy 3-an, Forgács pedig 4-en vitték az elnökséget: így tehát 159 gyűlés Liphay elnökségére maradt. De minek is számláltam a főispányok előlülését? kik távol a megyétől, katonai hivatásuknak élve, a tisztválasztások kitiűzésén kívül, alig adták főispányságuk más életjeleit: tetteleg Liphay főispánykodott, ő kormányozta egyedül a vármegyét.

A megyei ügyek és a közjó szükségessé tették Liphay működését Bars határán kívül is, mi által következő járatok estek terhére.

Jelen volt követül az 1613-i 1619-i, 1622-i és 1625-i országgyűléseken;

Az 1619-i novemberi, 1620-i, 1621-i 1623-i Bethlen által tartott hongyűléseken;

Az 1612-ki (kétszer) 1613-i, 1615-i tartományi gyűléseken;

Thurzó György, Forgács Simon és Thurzó Szaniszló nádorokhoz 24 izben járt, ezen számból 18 az elsőt illeti;

Bethlenhez a megye és ország ügyeiben nyolczszor küldetett;

Konstantinápolyba mint országgövede 1619-ben julius-tól decemberig; Budára a török vezérhez 1619-ben kétszer, alispánysága után pedig 1627-ben és 1631-ben; az úgy nevezett török tractákra hatszor járatott;

Még Forgács és Pázmány bibornokok, Bouquoi és Teuffenbach tábornokok, Eszterházy Miklós országbiró, Thurzó Imre és több máshoz ismételten, úgy hogy alig volt az országban tekintélyes személy, kivel egykor más-kor hivatalos viszonyba ne jött volna. Végre

Nem szabad említetlenül hagynom, hogy a nikolsburgi békekötés eszközzésére küldött országos biztosok sorába, a vallásügyi országos választmányokba pedig ő a 17-ik század catholicusa a protestansok osztatlan akarátával is nem egyszer hivatott és választatott.

Tartsunk ezen jelentős statistikának egyes érdekesb tárgyai fölött egy kis szemlét.

Mikor Liphay az alispányi székbe ült, vége volt már a kudarczczá vált erdélyi hadjáratnak, A lobogók, melyekre erdély visszaszerzése vala írva, elvesztették, vonzerezőket Magyarországbán, sőt a nemzet hite az volt, hogy Erdély különállása érdekében fekszik. Mikor tehát a nádor az 1z 1612-i juliusra a Dunán inneni megyéket Trencsinbe összegyűjté, hogy Erdély, török és hajduveszedelem czime alatt újabb hadjáratot rendezhessen és a király akaratára szerint segédpénzt kérjen, nem talált többé elegendő viszhangra. Ezen érületnek volt tolmácsa Liphay is, kit a megye követül oda küldött. A julius 25-én alkotott tartományi gyűlés határozata, kifejlett törvényhozási tapintat bélyegét viseli magán és annyira tanulságos, hogy kötelességemnek tartom nagy részét közleni: „Megértvén a „Dunán innét való követek . . . . Palatinus urunk ő nagysága kiadott propositioit és kívánságait, hogy ez mostani „gonosz hírekhez képest, kik országunk veszedelmére és „romlására volnának a természet szerint való ellenség fe- „lől . . . . noha azon propositióknak tractálását bizonyos „okokból magunkra nem akartuk venni, de megtekintvén, „azokat az okokat és ratiókat, melyeket ő nga előszám- „lált, hogy ne ítélte ssünk, hogy magunknak nagy vesze- „delmes állapotban segíteni nem akarunk, az ő nga ki- „vánságára arra mentünk, hogy ha jövendőben (kitől Isten „oltalmazzon) országunkra nyilvánvaló ellenség haddal jön- „ne, nem ugy mint offensive hanem mind defensive . . . . „készek leszünk ő nga személye mellé minden négy por- „tátul egy egy lovast két hónapra, pro hac saltem vice „in praesenti anno expediálni, ilyen okokkal és protesta- „tiókkal :

„Először hogy az által szabadságunkat és régen orszá-

„gunkban megtartott szokást ne láthassunk violálni, hogy
„particulariter végeztünk effelől.

„Másodszor hogy Palatinus urunk ő nga törekedjék
„császár urunk ő fölségénél a mi kegyelmes fejedelmünknel,
„hogy az országgyűlése mentől előbb celebráltassék, holott
„Status et Ordines Regni de omnibus publicis negotiis
„együtt végezhessenek.

„Harmadszor hogy Palatinus urunk ő nga arra igen
„gondot viseljen, hogy ez az expeditio nonnisi in maxima
„extrema necessitate regni pro publico bono et permansio-
„ne legyen, és personalis Insurrectio ne legyen.

„Negyedszer hogy ez által foedus cum turcis com-
„positum semmi móddal ex parte nostra ne violaltassék és
„ne rumpaltassék.

„Ötödször hogy erdélyi atyánkfiainak, kik velünk
„confoederatusok romlásokra ne következzenek.

„Hatodszor hogy ez oblatiónk által császár urunk ő
„flge az mi kegyelmes urunk, mely subsidiumot kíván tö-
„lünk complacaltassék ő nga által, és excusaltassunk az
„articulusnak continentiaja mellett, mely in publicis con-
„stitutionibus regni vagyon Decret (V.) Uladislai regis ar-
„ticulo primo.“

Ezen esztendő végén még egy vidor és egy nehéz feladással bízott meg Liphay. Amaz alatt a nádorleány lakadalmára lett küldetését értem, hol a menyasszonynak egy aranyozott ezüst mosdó medenczét és ibriket adott a megye nevében át. Kelemetlenebb volt a bibornok primas-hoz járása. Forgács Ferenczet t. i. az alispány köteleztette megkeresni: ne ellenkezzenek a vármegyével, mely a katonatartás és fizetés terhét az érseki jobbagyokra is, a régi szokás és ország végzése alapján kiterjesztette. Az innét támadott bántalmakról kissé alább lesz szó.

A megyék, mikép a trencsini tartományi gyűlés végzésében láttuk, országgyűlést sürgettek. A király azt az 1613-ki febr. 24-re tűzte ki. Bars az alispány Liphayt és Litasy Istvánt választá követül. Messze vezetne, ha bele kellene ereszkednem azon rosz hangulat magyarázatába, melyet a megalapított törvenyczikkeknek a Cancellárián eszközölt egyoldalú önkényes styl változtatása, és némileg

az 1604-ik octroyirozott 22-ik czikre emlékeztető kormánycsin okozott a megyékben. Bars épen úgy mint Nyitra és mások nem tekintette a leküldött ujtörvény példányait hitelseknek, miértis felfüggeszté azok közhírré tételét, míg a követek az önkényes eltéréseket ki nem jegyezik. A nádor több megye előtt gyanuba esett és a neheztelés csipős kifejezésével szemére vetették még ott is hol leginkább honn volt, Trencsin, Liptó, Árva Rendei, ezen a kormány által elkövetett alkotmányszegést azzal, hogy az országgyűlésileg megajánlott rováspénzt addig be nem hajtják, míg az iménti sérelem orvosolva nem lesz. A trencsini atyafiak, kivált az ellenzék egyik feje Jakusich András (kit Bethlen idejében egyszer mint tüzes hazafit, másszor meg az árulók sorában találjuk) erősen izgatott nálunk. Meg van a vármegye levéltárában (Fasc. IV. Nr. 20.) egy levele, melyet Pruszkáról 1613-ki august 1-jén irt Litassy Istvánhoz a barsi oppositio, ha kellett oppositio, fejéhez, hol a nevezett vármegyék fellépését a nádor ellen nem csak közli, hanem követésre méltónak is tünteti. Mind sikeretlenül. A formahiánybeli sérelmet helyesen fogta fel Bars. Egy tiltakozással, melyben a követek jelentése nyomán minden önkényes stylváltóztatások elsoroltattak, vége volt a crisisnek.

De volt azért ez évben elég futkosás. Lipthay öt vagy hatszor járt a nádornál. Háromszor a megye küldé a hódultsági panaszokkal, az egyházi birtoktól követelt lovasok tárgyában és a nagyszombatba kitűzött nádori tanácskozmányra; háromszor pedig maga Thurzó idézte magához: august 25-én Beszterczére, hogy ott a városi polgárság közt támadt forrongás elintézésében a náddal járjon el; October 21-én lóhalálában Sopornyára: „ez le-
„velünket, így irt a nádor Liptaynak, látván, és minden-
„nemű dolgait hátrahagyván, éjjel nappal az mint legjob-
„ban jöhet kegyelmed, úgy jöjjön ide Sopornyira hozzánk,
„mert fölötte nagy dolgaink vadnak, az melyeket keggdel
„köll közlenünk.“ Alig pihent meg ez utból, már is várt reá más hosszabb ut. A lőcsei tartományi gyűlésre, mely november 19-re volt határozva, és hova Bars Litassy Istvánt menesztette követül, készülvén a nádor, ily bizo-

dalmas sorokat intézett november 4-kén Bitséről Liphayhoz. „Értette tudjuk kegyelmed is hogy országunknak Lőcsén lendő gyűlése ez jelenvaló szent András havának 19-ik napjára publicaltatott. . . . Minthogy pedig országunk általapottjáról és a közönséges jókra nézendő dolgokról lesznek végzéseink, akarunk ez, hogy kegyelmedet magunk személye mellett vigyük oda, holott hazánk és nemzet ségünk megmaradásának oltalmazására az kgd ítéletét nem tartjuk haszontalannak. Kgdt azért kérjük és szeretettel intjük, hogy érettünk és főképen hazánkért ez fáradságot felvenni nem neheztelvén, az megjelentett hónapnak 17-ik napján . . . várjon Liptóban, avagy az előtt való napokon jöjjön házukhoz Bitsére avagy Árvába kgd, szeretettel látjuk kgdet. El is hittük, hogy ebből kgben meg nem fogyatkozunk, kiért mi is kgdnek jóakaratunkkal megfelelni akarunk.“ Megfelelt e ezen szívélyes hívásnak Liphay, nem merem mondani, de kétlem, mert a november 12-én tartott megyei gyűlés jegyzőkönyve szerint ekkor betegen feküdt.

Talán ártalmasan hatott kedélyére a bántalom, mit a bibornok primástól szenvedett, kihez a vgye, mint tavaly, ismét a közteher tárgyában járatta. Megelőzte őt azonban Forgács Ferencznek ily levele: „a szegény thediek (Tild prim. palócz falu Barsban) panaszkodnak kegyelmedre hogy marhájokat hajtotta el, és egyebütt is csavarog kgd jószágomban az birsággal, kgd alább hagyhatna jó Liphay Uram, mert én rajtam, igen törvénytelen kereskedik kgd, mert én az vmgyének efféle contributióval nem tartozom . . . én bizony lerázom kgdet magamról és várok oly időt hogy bizon megsiratja kgd ezt az mit rajtam cselekszik. Jobbak kegyelmednél megismerik, hogy én semmivel effélével nem tartozom és nem bántnak, hanem csak kgd mutogatja tehetségét és garázdálkodik . . . ne hatalmaskodjék és tartsa határában magát.“ Ezen levelet Liphay a vármegyének bemutatta és a dolog tárgyalására november 4-ére marcalis gyűlés 12 forint birság alatt lön hirdetve. A vmegye a dolgot, nem a személyes vagdálásokat tárgyalta. Megmaradt tovább is előbbi végzése mellett, mely nem volt egyéb, mint a nagyszombati

tartományi gyűlésnek végrehajtása, hol az érseki jószágoknak ezen közteher viselése kimondatott, melynek szoros megtartását a nádor is szorgalmazta. Egyébiránt az egész ügyet a löcsei tartományi gyűlésre felterjesztetni és mind ezekről a cardinált kitaníttatni rendelé a vgye, annak világos megemlítésével, hogy az alispány nem a maga hanem a vgye akaratjával járt el, hogy az előbbi érsekek is e terhet viselték, végre hogy ő nagysága (azon tul nem volt akkor magasabb czimzet) jó példát adjon másoknak. Ezzel ugyan a primás nyilai Lipthaytól elfordíttattak, de annál inkább fordultak a megye közönsége ellen. November 7-ki válaszában a bibornok ily élczes és fenyegető szavakkal felelt: „az mi az jó példa adást illeti, én elég jó „példát adok, de kegyelmetek nem követi, mert ha meg- „ösmerné az mi jót cselekedtem az országnak oltalmára, „kegték háladással venné . . . . Hol kgtek írja, hogy el- „bocsájtotta szegény embereim marháit, azt kgteknek meg- „szolgálom, de hogy a löcsei gyűlésben akar kegték „én felölem végezni, mivel tartozom és mivel nem, arra „azt mondom, hogy énnekem, azon az gyűlésen semmi „dolgom sincs . . . . Az mint én látom, hogy kgtek en- „gemet gyűlöl ok nélkül, nem hogy valamit nyerhet- „nék én a kgtek végzése és tetszése után, de ottan „semmivé lennék, azért engem senki arra nem veszen . . . . „senkinek elő nem állok . . . . Vegye inkább szolgálato- „mat hogy nem, mint persequáljon mint ellenséget, mert „Jus naturae dictat, hogy vim vi repellere licet.“ A fesz Forgács haláláig tartott, a vármegye pedig kötelességét tovább is állandóan folytatta, önigazolására a nádor előtt azt adván elő, hogy a megye protocoluma szerint az érseki jobbágyok soha sem voltak ezen tehertől mentesek és az ország is azt rendelé.

A következő 1614 és 15. esztendőket nagy aggodalmak közt töltötte a vármegye, mert a zsitvatoroki békekötés ellenére a török a megye belsejébe mindig tovább és tovább tolta a hódultságot. Koháry Péter érsekujvári kapitány april 13-án értesíti a megyét: hogy az uj esztergomi pasa Csejkő, Szölös, Bars, Csiffár, Tild a körülvaló tartományokra parancsot küldött, hogy azonnal behódul-

janak Esztergomba, „mert ha be nem hódulnak, ő reá ne vessenek, ha mi nyomoruság esik rajtok.“ És mivel a nép nagyobb veszélyek elkerülése végett hajlamot mutatott a behódulásra, mit királyi, nádori és megyei erős parancsok tiltottak, nagy vigyázatot kellett az alispánnak ennek akadályozására kifejtetni. Ez okon mintegy a maga felelőségére Kohári Pétertől „szabad legényeket“ kért és azokkal cirkáltatta a vármegyét. Ugy látszik, hogy a municipalis jogaikra féltékeny karok és Rendek ezen formahiányos intézkedés iránt kifogásokat tettek. Az alispány, kormányzói kötelessége érzetében, az elégedetlen Rendek hanyagságának róta fel a formahiányt. Szavai, melyeket az 1615-ki februárban tartott gyűlésen mondott, csaknem szájából véve a protocolumba iktatvák: „Látván, ugymond, a „sok kárvallást az pogányság miatt, Uj-Barsra gyűjtöttem „vala az nemes uraimban egynehányat, hanem az dolgot „differaltuk ide Marótra a generalis congregatióra, mely „congregatio volt 29-a januarii, de az idő alatt, írják Koháry Péter uramnak, ha (hogy) jól volna az falukra valami „szabad legényeket szállítani és őket éléssel táplálni. Én „ezt is megcselekedtem. Arra az minémű levelet irt (Koháry) „hogy (ha) szükségesek, efficiáljam az vmgye előtt, hogy „élést rendeljenek nekik . . . . . akkor sem gyűlhettek „mind egyben, differaltuk is még ad tunc futuram sedem, „ugymint ad 5-tam diem Februarii ilyen okkal, hogy „akkor mind együtt lévén, végezzenek ő kegyelmek: ha „kelle élést rendelni? és azt hagyták ő kegyelmek, ad „dig behivassam Mikolai Pált. (t. i. a szabad legények „vezénylő tisztét.) Mit izent immár (Koháry) kegyelmed „(Podáryhoz fordulva) referálja az vármegye előtt és kegyelmelek vármegyéül végezzen.“ Az alispány eljárása helyesletetett és az élést a szabadlegények számára megrendelte a vármegye. A szabad legények szüksége nem sokára megszűnt, mert a törökkel még ezen esztendőben megkötötett a bécsi béke. Ezen békekötés eredményezte a Léván tartott török tractát, melynek tárgya a hódultsági faluk és vonal meghatározása volt. A kormány ezen alku-
dozó lévai bizottmányhoz Liphay alispányt is rendelé,
ugyan ő általa képviseltette magát ott a vármegye is.

Még ezen esztendőben a nádor által junius 27-kén Trencsinben tartandó Octavale Judiciumra és tizenegy nappal későbbben Nagyszombatban tartandó tanácskozmányra meghivatott Liphay. Ismét a török hódultsági ügyek kerültek itt szőnyegre: a Sysiphus végtelen műve. Egy egész vastag könyv telnék csak ezen egy tárgyból, ha annak Liphay által kezelt minden esetei körülményesen leiratnának. A mit eddig mondtam, elég az is annak kitüntetésére, mennyi fáradságot és tapasztalást aratott körülötte Liphay, a miért is alig volt a törökkel alkudozás, — volt pedig sok, — több mint melyekről történelmi munkáink emlékeznek, — melynek részese ne lett volna, úgy hogy mintegy kiváló szakembernek tartotta ötet ezen ügyekben a kormány épen úgy mint az ország.

Thurzó nádorságának és életének utolsó esztendeje az 1616-ki volt. Háromszor járatta hozzá ebben a megye Lypthayt különböző tárgyakban. Már ekkor elkeserítve találta Liphay a vallásért aggódó nádor kedélyét szemközt azon Liga hőseivel, kik, mint az első czikkben mondtott, a négyes egylet vezetése alatt fejöket felemelték. Köztük volt, mi a protestans Barsnak fájt, tulajdon főispányá is. A nádor aggodalmai nem voltak alaptalanok. Halála után, mely ez év végén bekövetkezett, valósultak. Midőn a megholtnak családja a vármegyét a temetésre meghita, senki másra nem gondolt mint Liphayra, ki ott a megye fájdalmas részvétét őszintén fogná képviselni. Nemcsak a közlött bizodalmas levelek szerint szívélyes viszony volt az ország első tiszte és az egyszerű megyei alispány közt, hanem még több más magány érintkezések is, melyek a nyilvánosság eleibe nem tartoznak, a meghitt belsőségig kötötték e két rokonszenves embert össze.

Nem fogok már időzni Liphay hivatalos tevékenysége és azon járatainak elsorolásával, melyek az 1617 és 18. esztendőkre vannak feljegyezve, hogy ennál közelebb érhessem közéletének legszebb legdiszesb feladását, országos követi küldetését a Portára.

Az 1619. év országunk történetében több mint volt Francziahonban az 1789. Jellemzik: Mátyás halála, II. Ferdinand trónralépte, a vallási restauratio, Bethlen betör,

elfoglalja az országot, a korona és a dinastia ingadoznak, a nemzet magához ragadja a korlátlan hatalmat, háboru benn háboru künn.

Ezen fergeteget előkészítő és megelőző körülmények rajzát még csak ezentúl várhatjuk. Ha annyi erő volna bennem, mennyi akarat, alig tudnék ennél szebb, érdekeseb, hálásb cikket választani kidolgozásra, történelmünknek e részben még parlag mezején.

Thurzó György nádorral kidőlt az oszlop, mely a Klesl-politica nyomása ellen védte a vallási szabadságot és az alkotmány ódon épületét; ő élesztette a török uralomtól megszabadulás vágyát is a nemzetben. A kik utána a magyar ügyek élére állottak, nem birtak elég akarattal vagy erővel önállásukat elődük példájára fentartani. A „Liga“ részesei lévén, vagy annak hálójában, hatásuk eltompult. Az alatt míg kezeiket az egek felé emelték, lábuk alatt minden romlásnak indult vala. Ha ezen átok nem jő az országra, a török uralom hatvan évvel előbb szűnik meg.

Ily constellatiók közt képzelem én magamnak az 1619-ki máj. 26-ki országgyűlés összehívását. Csak tiz nappal előbb tartottak Barsban közgyűlést, hol a Regalis felolvasása után, Liphay és Litassy István, a veteranok, követeknek választattak. Utasításuk rövid, de erős volt: tartsák magukat szorosan az új király diplomájához és a mult (1618-i) országgyűlési utasítás szerint a bécsi békekötés teljesítését, különösen a jesuiták száműzésére nézve, szorgalmazzák. Ekkor még Bars nagy többségben protestans megye volt. Egy választmányra bízott a vallási sérelmek összeszedése és utasításba foglalása; melyhez legtöbb anyagot nyújtottak az érseki jószágokban egy Belvári nevű primatialis főtiszt által elkövetett vallási üldözések.

Mikor Pozsonyban a vallási sérelmek megvitatás alá kerültek, a barsi követeknek, országosan kitűnő egyéniségek lévén, nem volt nehéz utasításuk tárgyaira a közfigyelmet megnyerni. Ezen alkalomból Pázmány és Liphay Imre szájába egy heves párbeszédet ad bizonyos Szokoli György, Borsos követségi irataiban, hozzá tévén, hogy e

szóvitából támadott boszúság szolgáltatott volna ürügyet Pázmánynak Liphay küldetését a Portára kieszközölni. Lehet valami a dologban; hanem feledni még sem szabad, hogy Liphay a török ügyekben, mint fentebb is megjegyzém, szakember lévén, olyan egyén tehát, milyenre most szükségük volt az ország rendéinek, a választás leginkább ez okon esett vala reá.

Itt állok már az országgyűlésileg vitatott portai követség tárgyánál, mit kissé tüzetesen kell megismertetnem.

Már a nádor Thurzó azon volt, hogy a török Portán a magyar ügyek vitelére magyar követek alkalmaztassanak, mint kik az ország minden viszonyait és érdekeit ismerve, azokat legjobban képviselhetik. A király nem hajlott e javaslatra, mit a nádor a megyékkel panaszosan közölt. Akkor támadhatott tehát azon fogalom, hogy a zsitvatoroki béke és utána a bécsi, komáromi és több más alkudozások fogatlan voltának és a hódultsági nyomasztó állapotnak okát az idegen követek ügyetlenségének vagy rossz akaratjának kell tulajdonítani. Az 1619-ki törvényhozás innét indulva, kérte a királyt, engedné meg, hogy az ország a császári követ mellé maga részéről is adhasson követet, kik a béke fentartását együtt szorgalmazva világosítsák fel a fényes kaput azokról, mik balúl felfogva, a béke megzavarását netalán okozhatnák. Ez első eset volt; a kormány engedett. Az országos Rendekekhez június 22-én küldött leiratban Ferdinand kijelentette, hogy néhány nap alatt Pozsonyban lesz a császári küldött (nem követ, mert báró Molárt Lajos állandó császári követséget viselt a Portán) és az Ország követével azonnal útnak indulhatnak. Julius 8-ig elkészült az ország követének utasítása ¹⁾. Nézzünk bele. Budán bemegy a követ a pasához és másról nem fog szólni, mint egyedül arról, hogy az

---

¹⁾ Én a gróf Mikó kiadta Erdélyi Történelmi Tár III. köt. 204—210 l. példányt kénytelen voltam követni, melynek kelte tollhibából 1619 helyett 1616-ra tétetett, különben pedig hibátlanak és helyesnek tartom. Szabadjon azon példányra nézve, melyet a jelen folyóirat egyik érdemes szerkesztője a Magyar Tört. Tár. I. kötetében az állított

országtól a fényes kapuhoz küldetik kijelenteni, hogy a békét a király és ország fentartják és hogy a szomszéd Austria Cseh meg Morvaországban a hadak nem a török ellen gyűjtetnek. — Tovább a fővezérnek, kivel az uton vagy Nándorfehérvárban találkozni fog, a király levelét átadván, és az ország nevében őt köszöntvén, ugyan azokat jelentse neki, miket Budán. — Konstantinápolyba érkezvén a császári oratorral egyetértőleg járjon el a reábizottakban. Ebből világosan kitetszik, hogy az ország követének semmi kormány- vagy dinastiaellenes megbízása nem volt. A béke fentartását biztosítani, támogatni, erősíteni volt a küldöttség fő célja; mindent, mi ennek utban állott, vagy azt megháborítja, eltávolítani. Eszközöljék tehát a hódultsági panaszok, áthágások, zsarolások megszüntetését, orvoslását, az 1606-i zsitvatoroki, 1615-i bécsi, 1618-i komáromi és ugyan azon évi barsi szerződések alapján; e részben az utasításban több ily nemű specíficus sérelmek foglaltatnak, különösen az első sorozatbeli ötödik szakasznak, 2-ik, 3-ik, 4-ik, 5-ik és 13-ik pontjában, azonkép a 9-ik és 10-ik pontokban némely rablásokért kármentesítés szorgalmaztatik, egyikét az egri törökök Homonnai Györgyön, másikat az esztergomi és párkányi tö-

---

eredetiből közlött, némely jóakarató észrevételekre figyelmeztetnem az igen tisztelt acad. tagot. Az eset igen ritka, de nem áll magán. A közlött eredeti, nem auctorisalt eredeti utasítás, különösen nem azon eredeti, mely Liphaynak használatul kézbesített. Egybehasonlítván a két kiadott példányt, azonnal szembeötlök a pozsonyi írnok általelkövetett értelemzavaró oly ferde leírás, hogy azt egy követnek használni semmikép sem lehetett. Ugyanis a Tört. Tár. I. köt. 201. lapon a 33-ik sorban e szavak után: „hanem pénzért és fizetésért kereskednek velek“ következni kell a 203-ik lap 17-ik sorában előjövő e szavaknak: „és másoknak is szolgáltatnak“ folyton folyva egész a 205-ik lapi 19-ik sorig és ezen szavakig: „hanem csak Amhat basa.“ Itt félben kell szakasztani a folytatást és visszamenni az említett 201. lap 23-ik sorára, hol összekötés eszközendő e szavakkal: „az követ nagy mód nélkül sat.“ folyton menve egész a 203-ik lap 17-ik soráig és e szavakig: „többől mind kiégették.“ E szavak után szükség azonnal a 205-ik lap 19-ik sorára szökni és folyton folytatni e szavaktól kezdve „negyedfélszáz rabnál többet“ egész végéig. — A legbiztosabb felvilágosításul szolgálhatna azon utasítási példány, melyet Pray a b. Kueffstein követi iratai közt látott. Princip. Gabr. Bethlen 58. l.

rökök Léva táján komáromi árus Kozma Istvánon követtek el; Egerszeg városának felégetése és a lakosok rablánczra füzése a 11-ik pontban volt érintve. Mind ezeknél azonban sokkal fontosabb volt a 6-ik ponti hajduság és hajdupalánkok ügye, mire majd később visszatérek. De előbb még másról közbe kell szólnom.

Az utasítás 7-ik pontja szerint kötelességévé tétett az ország követének, hogy a zsitvatoroki, bécsi, komáromi és barsi végzéseket magával vigye, azokból okokat lévén meritendő. Az első három megnevezett békeszerződés ismeretes, de a negyediknek semmi nyoma történelmi könyveinkben. Nem lesz tehát fölösleges róla egy kis felvilágosítást közbeszöni. A török és királyi biztosok, kik 1618. tavaszán Komáromban a hódultság tárgya iránt egyezkedtek, azon évi máj. elején Új-Bars mezővárosba mentek által. Molárt János a hadi tanács elnöke és Apponyi Pál állottak a királyiak élén, melléjük rendeltettek a megyék küldöttei, Barsmegye részéről névszerint az alispány Lipthay és Maklári Péter. Az itt tárgyaltak egyik pontjában a hajdupalánkok elhányásának ideje, tizenhat hónapra hosszabbított meg. Ugyan itt és ekkor a hatvan hódultsági falunak a sora, és a választó birtoklási vonal, tárgyaltattak és megállapítottak. Ez azon barsi végzés melyről Lipthay utasítása 7-ik és 5-ik pontjai emlékeznek. Sajnos, hogy az a megye levéltárában már többé meg nem található. Lipthay ugyan eredetiben átküldötte Forgács nádornak, de ez lemásoltatása után 1618-i sept. 4-én ismét visszaküldé ily sorok kíséretében: „az utolsó törökkel való Új-Barsi Tractát, hogy kegyelmed ide küldötte, kgd igen jól cselekedett, azért mi is ugyan azon Tractat leiratván, im kdnek most visszaküldöttük.“ Hihetőleg a nádori acták közt az országos levéltárban, avagy pedig báró Kueffstein követségi iratai sorában, melyeket Pray forgatott, megleszen. Ezen kitérés után

Megemlített még az utasítás 8-ik pontja, mely szerint az ország követének és a császári oratornak köz belátására hagyatott, azon esetben, ha szükséges vagy hasznos lenne, illendő ajándékokat osztani a befolyásos portai egyéneknek. De hol vannak az ajándékok? Lipthay kezébe sem-

mit sem adtak. A köz és királyi pénztárak üresek lévén, a követek gondjára kell vala bizniok, hogy ott szerezzenek kölcsön, a hol lehet. A 8-ik pontba azonban nem felelték betenni a Karok és Rendek a kopasz mentséget, mintha oly hirtelen indult volna a követ, miszerint rá nem ért az ajándékokat magával elvinni. Pedig Lipthay kezeibe kapván utasítását, mindjárt utnak nem indult, hanem előbb a vármegyébe visszament, és ott július 15-én a távozása idejére szükséges intézkedések megtétele végett közgyűlést tartatott. Csak röviden említem meg, hogy miket itt végeztetett Lipthay, azokat a főispány, izgága természeténél fogva, és mivel már akkor a régi szivélyesség köztük lejárt volt, mind megváltoztatta; a bejelentett tisztikar lemondása iránt pedig válaszolt: várjanak az alispány visszajöveteléig, ha azonban várni nem akarnak, válasszanak magoknak alispányt. Nem csak ezen felszólításra, hanem a későbbi nádoriéra sem választottak. Ezzel a különbség az igaz, és színre barátok közt világos lett.

Mielőtt Lipthayt utjában és a Portához követnők, nézük meg előbb kíséretét.

A magyar követségek régi szokás szerint nagy fényt fejtettek ki, kíséretök tetemes volt. Például Korlát Istvának, kit Kassáról Lipthay után küldöttek országhöve kópében Stambulba, kísérete száz személyre rugott. A követi úgynevezett „Curirok“ (futárok) és „követ posták“ nagy kísérettel nem jártak. Költség hiányában, miről fentebb volt szó, Lipthaytól fényes nagy kíséretet nem volt szabad várni. A király küldöttje Hundpiss János Werner is csak Curir czim alatt társittatott Lipthayhoz. Lipthayt egyéb-iránt valóságos diplomaticus követnek tartották az országban. Így az említettem július 15-ki gyűlés jegyzőkönyvében olvasható: „congregatio in Uj-Bars praesente adhuc domino Emerico Lipthay vicecomite electo oratore ad caesarem turcarum.“ Két uti társát a magyarok köréből ismerjük Borsos követségi irataiból: Pogrányi Istvánt, vagyonos közrendű embert, ki, közbe legyen említve, Thurzó Szaniszló nádor özvegyével történt későbbi regényes házassága által, hirneves parvenu lett; Lipthaynak másik utitársa bizonyos Szokoly György lévai hadnagy volt, ki

öt már Pozsonyban mindenütt környezé és oldalától ez utban sem távozott,

Csak július 15-ke után indulhattak és érkezhettek Budára. Itt a vezér pasának nem csak azt, mi az utasítás második szakaszában áll, akarták előadni, hanem utasításon kívül nyert meghagyásnál fogva, a Dunántuli részek főkapitánya Batthiányinak panasziratát is, a zsitvatoroki 15. cikk szerint való elintézés végett. B. Molart követségi emlékiratában, miről alább lesz szó, megjegyző, hogy a budai pasa megtagadta Liphay és Hundpistól a kihallgatást. A pasával eszerint nem lehetvén szemben, folytaták utjokat Belgrád felé, és mivel itt a fővezért nem találták, tovább a szokott hadi úton Adrianopolnak egész Stambulig. A fővezérrel sehol sem találkoztak azért, mert az a székvárosból nem mozdult. Auguszt 20-ka körül rendeltetésük helyén kellett lenniük, mert e hó 25-én már báró Molarttal értekezett Liphay, közölvén vele credentialisát, utasítását és a magával vitt békeokmányokat. Közös tanácskozás után, melynek Starczer Mihály is a császári követség ügynöke részese volt, a fővezérnek előterjesztendő pontok iránt az utasítástól eltérő némely módosításokat, toldásokat és elhagyásokat, egyesült akarattal állapítottak meg: mikép azok a császári követnek ez iránt Liphay részére adott emlékiratában körülményesen a változtatások indokaival együtt, és azon kijelentéssel foglaltatnak, hogy b. Molárt azok iránt a felelőséget magára vette. Legérdekesb ezek közt a hajdu palánkok ügye. Ezeket, mint fentebb érintém, 1619-ki october 10-kén kellett volna elbontani, de az érdekek változtával, és tartva a hajdúk ellenállásától, az utasító országos Rende azt kívánták most, hogy maradjanak meg in statu quo. Ha pedig ezt nem lehetne utolérni, vizsgálják meg ujabbban a kérdéses palánkokat mind a két hatalom biztosai és intézők el; szóval: időnyerés volt a cél. A császári követség szerint nem lévén ennek megnyeréséhez semmi remény, annak sürgetésével felhagytak, és a helyett csak a szétbontás elhalasztását 15 vagy 16 óra igtatták a kívánatok közé. Mily nehezen ment ez is, később fogjuk látni. Ekép mindent elkészítvén,

Néhány nap mulva a császári követség minden tagja, Cesare Gallo tolmácscsal együtt, a magyar országgözetet (már említett kíséretével) a fővezérhez vezette. Liphay, utasítása szerint, a fővezért az ország nevében köszöntvén, mind ő fölsége a király levelét, mind a megálapított szerkezetű pontokat adta által. Mikor september 1-ső és 2-ik napján Bethlen stambuli követe Borsos a nagy vezérnél járt, és ura érdekében hadi segédet és királyi jelvényeket sürgetett, azt állítván: hogy azon hírek szerint miket Borsos Szokolitól a magyar követ udvari emberétől hallott, (Gróf Mikónál Erdélyi Tört. Adatok. II. 196—202.) az egész magyar nemzet Bethlent királynak óhajtja; tüstént szemére lobbantotta Borsosnak a nagy vezér a nála lévő magyar követ sürgetéseit a béke fentartása és ezen célból a hajdu palánkok meghagyása mellett, azon találós észrevétellel, hogy a magyar nemzet követe mind ezeket a német császári követséggel nála együtt járva köz akarrattal sürgeté. Ha kinek kedve telnék azon hosszabb párbeszédet tudni, mely ezen alkalomból Bethlen kívánatai fölött a nagy vezér és Borsos közt folyott, azt Borsosnak september 4-én Bethlenhez küldött jelentésére utasítom, de már ez alkalommal megjegyzem, tartsa vissza kissé hiszékenységet, míg a Borsos jelentéseit illető hitelről a jövő III-dik cikkben szemlélődni fogunk.

A nagy vezértől Liphay és a császári követség, Görcsi Mehmet pasához, Bethlen fő támaszához a Portán, — kit ez apjának hívott, — Görcsi apának, — ment udvarolni, — épen úgy üres kézzel most még, mint azt a nagy vezérnél tevő. — Ámbár Borsosnak nem minden szavát hiszem, mikép imént említém, mit urának jelentett, és több valótlanságait alább ki is fogom mutatni, mindazáltal azon dialogot, melyet ezen látogatásról jelentésébe szőtt, orientalis korcs zamatjánál fogva érdekesnek tartom átvenni. Megemlítvén Borsos, hogy nyomban a magyar követség után, ő is járt Görcsi pasánál, így beszélteti Görcsit: „Mondá azt is, hogy az egész német követség nála „volt Liptói (így írja mindig Liphayt) urammal, ő nagyságának is levelet hoztak. Beszéllette Liptói uram, hogy „hét ezer magyar mely nagy vitézséget cselekedett,

„hogy azok verték meg a csehek hadát . . . Görcsi Mehmet pasa így szóla nekik: hiszem nagy gyalázat az az német nemzetnek, hogy olyan hatalmasok, mégis az mi szégyén magyaraink verték meg az cseheket. Mondott arra „a követ Molardus: mi magyaraink azok, nem nagyságtoké. „Ezen altercalt Görcsi: hogy bezzeg mieink nem tiétek. „Végre Liptói uramat megkérdezte Görcsi uram ugyanott „szembe: mond meg igazán, ha mieink vagytoke vagy az „németeké? amaz így szólott: eddig még mi is a németeké voltunk. sat.“

A corruptió oly nagy és divatos volt a Portán, hogy ajándékok nélkül ott semmire sem lehetett menni. Ez okon, főleg pedig azért, mert a 15. hajdupalánk (erődök, föld, karó, vessző, tövisből sat. készítve) lerontásának elhalasztásánál legtöbb akadályra talált a követség. September 20. tiz ezer tallárt vettek fel Liphay és b. Molárt, melynek felét amaz a magyar rendek, másik felét pedig a császári követség a király részéről visszafizetendőt, magokra vették, közös kötelezvényt adván, és a pénzt az utasítás szerint együtt osztván ki a pasák közt. Volt is meglehetősen sikere az ezüst talléros érveknek, mert mint Humpiss jelenté, a hajdupalánkok elbontása hat hónapra elnapoltatott, a többi követségi pontokra nézve pedig Molárt jelentése szerint, többnyire kedvező választ adott a Porta, különösen a követség főcélja, a béke fentartása, a török nagyvezér és pasák részéről biztosított.

Habár Liphay küldetése a zultánhoz szolt, de annak nyoma sem Molárt sem Borsos jelentéseiben nem jö elő, hogy Liphay a gyerek padischahnál tisztelgett volna.

October 13-án még a fővárosban volt a magyar követség, de már az elutazásra készen és készülöben. E hó közepe táján Liphay társaival, Humpissal és a császári követség melletti néhány német urral, együtt indultak a fővárosból. Velök ment a Porta Csauza, ki a budai és temesvári pasához, de még Bethlenhez is oly tartalmu parancsokat vitt, hogy a török fenakarja tartatni a békét, az ellen tehát senki cselekedni ne merjen. A követség betért ismét Budára. A nagy ur parancsa hihetöleg más fogadást szerzett Liphaynak most mint juliusban. Liphay december utolján

a török csauzzal együtt Posonyba, Humpis pedig hat havi távozása után Bécsbe sietett, a végzetekről jelenteni. Amazt bizonyítja, ki épen Pozsonyban volt, Barsnak, Thurzó Szaniszlóhoz küldött biztosa, Gyürky, december 28-kán azt irván Kosztolányi György szolgabírónak: „az ország követi (Pogrányit is értve, de ki nem volt követ, csak követségi társ, udvaronc) most érkeztenek alá . . . . . török császár követi is itt vannak.“ ¹⁾

Hogy Liphay még ezen együtt lévő országgyűlésének adta be jelentését, megtetszik az akkor alkotott és Bethlen mint Magyarország kormányzó Fejedelme által megerősített törvény 16-ik cikkéből, mely így szól: „És mivel vitézlő Liphay Imre tavaly (1619.) az ország Rendeitől bizonyos ügyekben a török Portához küldetvén, ezen követséget utasítása szerint hiven teljesítette, és a kiosztott ajándékok fejében öt ezer tellért, mindeniket száz krajczárral számítván, nagyságos Molart Lajos császári követ kezessége mellett kölcsönözni kénytelen volt, miről kötelezvényt is maga neve alatt kibocsátott, ez okon az iménti adósságot, mivel azt az országos Rendei engedelmeivel tette, magokra veszik és Liphay Imrét meg maradékait annak visszafizetési terhe alól felmentik.“ (Katonánál Tom. XXX. 281. l.) Mégegyszer az 1622-ki sopronyi dietán is kell vala jelenteni Liphaynak ezen követségről.

Liphay hiven járt el küldetésében, habár talán nem azon szellemben, mely az országban ottjárta alatt alakult, de ez őt nem szabályozhatta, hanem utasítása és annak értelme. A császári követ is b. Molárt october 13-ki emlékiratában tanuskodik arról, hogy Liphay diszesen felelt meg feladásának és az utasításában foglaltakat teljesítette. Minek ellenében hogy azok, miket róla Borsos titkos jelentéseiben Beth-

---

¹⁾ Liphaynak Posonyba visszaérkezését Gyürky levele határozottan december 28-ki nap tájára teszi. Hunpiss végső jelentése is Firnhabernál erre mutat, ki elindulása és visszajövele közt hat hónapot említ. A Pray által olasz fordításban közlött Bethlen levele, melynek kelte: alli 6. della Luna di Muharem, cioe del mese Novembre 1619.“ nem ronthatja meg a bizonyos chronológiát. Nekem úgy látszik, hogy az olasz fordító, maga rágasztotta hozzá a novemberi magyarázatot. Ki tökökül tud, megfejezheti e tévedést.

lennek irt, hitelt nem érdemelnek, valamint hogy vastag tudatlanságot árult el azon compiler, ki a Corpus Jurisban az az 1622-ki 45. czikk alá Liphayra vonatkozó hamis glossat csempészett be: a jövő III-ik közleményben fogom megmutatni.

Botka Tivadar.

(Vége köv.)

A FÖLDKÖZI TENGER TERMÉSZETTANI TEKINTETBEN.

Dr. Böttger nyomán.

(Folytatás.)

VII. A medencze változásairól vulkáni erők által, valamint általában vulkáni jelenségekről a földközi tengeren. — Az igen lassan működő neptuni erők mellett, melyek a földközi tenger medenczéjét, nevezetesen annak széleinél megváltoztatni törekcszenek, ugyanazt a vulkáni erők erőszakosabb és nyugtalanabb módon szintúgy átalakíták, s még némely más hatásokat is előidézték. E végből mindenek előtt a phlegrae-i régiót vagy is ama nagy földövet tekintjük, mely keletről nyugatra a kaspi tenger partjaitól az azori szigetekig s innen talán még Teneriffaig is körülbelül 1000 mértföldnyire terjed. Szélessége hozzávetőleg 10 foknyira tétetik, és helyzete kitérésí pontok, földrengési hullámgyűrűk és a földalatti tűz tevékenységének más jelei által eleendőkép ki van jelölve. Éjszakra és ezen róna közép részére nézve csak például idézzük a Tiflis, Ararat, Azov, Konstantinápoly, Palestina, Smyrna, Brussa, Santorin, Milo, Modon, Majellahegy, Vesuv, Lipari, Stromboli, Aetna, Sardinia, a Valenzia előtti Colambretesek, Olotin, Catalonia és Lissabonnál történt heves földrengéseket s az ezen helyeken létező meleg forrásokat. A déli részen e jelek gyérebbeeké lesznek, azonban Shmith a Ghariyan hegyekben, délre Tripolitól vulkáni tevékenység nyomaira talált, s utjában Ghir-

zah felé fekete és kedvetlen kinézésű Ha'rajnak nevezett vidéken ment át. Algierből Maroccóig gyakorta történtek földrengések, és az, mely Orant 1790-ben rombadönté, ugyanazon időben Tetuan és Tangierben is észrevétetett. Hogy a vulkáni jelenségek e zóna felszínén a víz alatt is folytattatnak, az több jelből felismerhető, nevezetesen valamely sziget alkalmi kiemelkedéséből, avagy pedig a *mare moto* vagy tengerrengés gyakori lökéseiből. Hogy a régiek a vulkáni tevékenységet a tengerben már ismerték, Homerból tudjuk, a ki a tenger istenét, a föld megrendítőjének nevezi. E tűzhelyek közül számosan évezredek óta kialudva a vulkáni erők sok ponton kimerülve lenni látszanak, mindamellett is a tenger alatti és földalatti izzó érczek rétegeiből látjuk, hogy a vulkáni kitörések folyvást tevékenyek.

Heves földrengéseket mindenkor sajátyszerű hullámok követnek a szomszédos tengereken. Ez a tenger-hullámozás a legnagyobbyszerűen mutatkozott az irtózatos catastropha alkalmával, mely Lissabont 1755-ben elpusztítá. Már a régiek is tűnek hasonló észleleteket; mert Herodot földrengést említ (Lib. VIII. 64.) mely a sik tengeren Eurybiades hajóhadáról észrevétetett. Smyth tengernagy is beszél hasonló jelenségekről. A tengerfenekén történő kitöréseket, úgy látszik, általában hasonló tünetmények kísérik, mint ama kitöréseket, a melyek lávájukat és más egyéb vulkáni anyagaikat a vulkánok szelepein át, rögtön hozzák a kör-léggel érintkezésbe. A környező közeg nagyobb sűrűsége a vulkáni nyílást terhelő vizoszlopnak, mely a felhágó gázok ellenében hat, jelentékenyen nagyobb nyomása folytán természetszerint némely módosítások jönnek létre. Pallas tanár beszéli, hogy 1799. évi szeptemberben az azowi tengeren a parttól 150 ölnyre Temrink átellenében egy tengeralatti kitörés történt, melyet hatalmas dörgések, erős gáz áramlások (sőt tűz és füstől is beszélnek) továbbá hamu és köhányások kísérték; ezután nagy sirdombhoz hasonló sziget merült fel, a mely azonban ismét lesüllyedt, mielőtt Pallas tanár ráléphetett volna. 1814-ben ugyanazon helyen vulkáni kitörés következtében új sziget emelkedett, s egyszersmind a szomszédhelyeken földrengés észleltetett. 1822. évi aug. 13-án midőn Aleppot rémitő föld-

rengés elpusztítá, mely egy pillanat alatt ezer meg ezer lakost temetett házaik romjai alá, Cypruson egy sziget közepében, mely a Syriát sújtó szerencsétlenségben mindig részes volt, két szikla a tengerből emelkedék ki ¹⁾.)

Ha a kitörések viz alatt történnek, ez esetben természetesen nehéz bizonyosságot szerezni arra nézve, ha valjon a kitörések ujonnan képződött vagy pedig már régóta létező nyilásból, egyes, szigetszerű, vagy pedig parasit kúpokból jönnek-e elő. A híres geolog Buch véleménye az, miszerint tengeralatti kitöréseknél az előbb a tengerfenéket képező rétegek egyenlően felemeltetnek, s miszerint valószínű kitörések valamely nyilásból nem történnek előbb, hogy sem ezen rétegek a tenger színe fölé nem emelkedtek ki. Azonban úgy látszik, ez a kíváncsi (postulatum) éppen nem alapos. Konikus szigetek fellökődése, a mint azt a vulkáni tevékenység rugalmas erői eszközlik, természetesen az azok fölött lerakodott rétegeket magával együtt fölemeli. Azonban semmi alap sem forog fen, hogy a *priori* ily rendhagyó megkülönböztetést állítsunk fel a tengerben és a légtengerben létező vulkánok tevékenységi módora között. Az újabb s jól megfigyelt példánál, melyet a földközi tengerben az azori és Graham-szigetek mellett felmerült Sabrina-sziget kiemelkedése nyújtott, az anyagok, melyek a vízen felül láthatókká lőnek, vagy részben még izzó hamu- vagy pedig hólyagdús, lithoidal láva tömörület-, tehát a kitörés oly termékei voltak, melyek magát a talaj felemelkedését is okozták. Ez utóbb nevezett vulkánra vonatkozólag szerencsére kimerítő tudósítások vannak kéznél, melyek közül a legpontosab Dr. Davy-tól, az ismeretes Sir Humphri Davy fivérétől származik. Úgy látszik hogy már 1831. évi június 28-án Swinburne kapitány midőn a helyhez közel ment, a tengerrengés különféle lökéseit vette észre, melyek bizonyítják, hogy a vulkáni erők már akkor működésben voltak; azonban ugyanazon évi július 19-én a tűzhányó tölesér (kráter) már néhány lábnyira a tenger színe fölött halmozódott fel, s nagy tevékenységet fejtett ki, a mennyiben hatalmas tömeg gőzt, hamut és selejtet hányt ki. Ez idő pont-

¹⁾ Journal of Science Vol. XIV. p. 450.

tól kezdve a tölcsér minden mérveiben növekedett, míg augustus végéig terjedelme körülbelül 3240 lábat, magassága pedig 107 lábat tett. Erre oktobertől fogva különböző változások jöttek közbe, s decemberben teljesen eltűnt. E spiraglióra vonatkozólag különösen fontos ama czikk, mely Smyth tengernagytól „a royal Society Philosophical Transactions“-jaiban (1832-ben) megjelent. Ezen észleletek végeredménye jelzése végett csupán egy levél kivonatát mellékeljük, a melyet Graves kapitány előbb az „Adventure“ hajó parancsnoka Máltából (1846 június 20-án) Smyth tengernagyhoz írt:

„A kibérlett Locust hajón épen visszatértem egy kellemes tengeri kirándulásból a Graham-sekélyek Girgenti és Palermóba, s azért egy pillanatot sem veszíték el, miszerint hajdani parancsnokommal mindazt közöljem, a mit a vízi út fenekén találtam. Két napig, kezemben az ön térképeivel a Graham szírtet vizsgáltam. A mióta Elson, a hajdani Master (rangra nézve közvetlenül a hajóhadnagy után álló) az Adventur hajón 1841-ben ott volt, a sekély, kiterjedésében és mélységében igen megváltozott; akkor még igen éles pártázattal bírt, a mely fölött, csak $1\frac{1}{2}$ öl víz állott, és köröskörül a víz mind mélyebb volt, míg a fenék szabálytalan vala, s Lávából és hamuból állott. Jelenleg ez is 35 ölnyi mélységre süllyedt alá (annyira a víz alá, a mennyire legmagasabb emelkedésében a víz fölött állott,) s mialatt alásüllyedt, lassankint kitrjedésében növekedett, úgy hogy jelenleg lapos zátonyt képez, a melyen a homok és korálok már kérget raknak le. Jelenlegi állapotja teljesen hasonló az ön térképein megjelölt Neritas Triglia, Pinna-marina s más egyéb zátonyokhoz, melyek valószínűleg mind kialudt vulkánok.“

A tapasztalás tanítja, miszerint a földrengések a felbeszakadt vulkáni tevékenységgel, a mennyiben annak erői még nem haltak ki, folytonos viszonyban állanak, s a földkéregnek mint látszik, korszaki változékonyságából körülbelől biztosan következtethetni, hogy földalatti nyílások (földalagok) a tevékeny tűzhányó tölcsérekkel összeköttetésben állanak. Ha azután az ily összeköttetési utak szűkebbekké lesznek, vagy pedig egészen elzáródnak, ez

esetben földrengések támadnak. ¹⁾ Ezen feltevés épen nem a legújabb időből származik. Úgy látszik, az ily nyilásokat a szomszéd földvidékre nézve, már Strabo biztonsági szelepek gyanánt tekintette.

Ha azonban semmi kétséget nem szenved, hogy vulkáni emelkedések és földrengéseknél a gázok feszítő ereje (Expansions-Kraft) közreműködik, előttünk igen nagy fontosságúnak látszik azon kevés figyelemre méltatott kérdés: hogy valjon az alulról működő erőnek minő *ellennyomást* kell legyőznie. Ahhoz, hogy e kérdésre kielégítőleg feleljünk, nem csak a földszín ismerete függőleges mérveiben, hanem mindenek előtt a tengerfenék és a tengermélység ismerete is tartozik. Gondoljunk csak körülbelül 5000 lábnyira a tengerszine alatt horizontál síkságot, s azon valamely ponton 5000 láb mély vizet, s más ponton mérsékelt távolra hegytömeget, mely talán több ezer lábnyira emelkedik a tenger fölött, e két pontnak nyilván igen különböző nyomást kell kiállnia. Ha már földgömbünk azon rétegeiben, a melyekben a szilárdabb földkéreg vastagon-hig állapotba kezd átmenni, gázok működnek, e gázok, ha a nyomás egyenlően van szétosztva, az egész ezen rétegek fölött fekvő lemezt (Platte) felemelik, vagy pedig szűk nyílásokon át törnek

---

¹⁾ A legújabb időben, mint tudva van, majd minden földrengéseknél, rengési körök vagy elipsisek észleltettek, a melyekben a rezgések a körület felé csökkenő erővel terjednek. Ez, azon feltevéshez vezet, hogy valamely izzó vastagonhíg tömegben hullámszerű mozgások idéztetnek elő, mely izzó vastagonhíg tömegen a földgömbnek (úgynevezett) szilárd kérge nyugszik. Tudva van továbbá, hogy a tevékeny vulkánok tölcéserein rendkívül nagy tömeg gáz illan el. Ha már ezen gázok valami módon rögtön kénytelenek maguknak lefelé utat törni, úgy igenis felvilágosíthatónak látszik, miszerint e gázok képesek a földgömb hig magvát (Kern) ennek felszínén mozgásba hozni: valamint a tenger színe alatt kilobbanó löporos hordó a tenger felszínét mozgásba hozza. Ezen feltevés szerint tehát a földrengések az által idéztetnek elő, hogy a földgömbünk rétegeiben képződő, és a hig földmagmahoz közel fekvő gázok felfelé nem menekülhetnek, hanem több vagy kevesebb erővel és koncentrációval lefelé explodálódnak. Dr. Clement K. J. értekezése a földrengés gyűrű alakú pályájáról (Dr. Petermann Mitth. 1857. III. k. 193 l.) egész sorát tartalmazza a földközi tenger-medenczére vonatkozó érdekes észleleteknek.

utat maguknak, a mennyiben vagy mint erősen összenyomott gázhólyagok, mikép a vizen át kiemelkedő léghólyagok, törnek utat maguknak, vagy a mennyiben maradandó szelepet nyitnak meg maguknak, s a körül conikus karimát (Rand) hánynak fel. Ha azonban a nyomás igen különböző, ez esetben az erősen megterhelt helyek a legnagyobb ellentállást fejtendik ki, a többiek ellenben könnyebben és jelentékenyebben emeltetnek fel; tehát semmi emelkedés sem áll elő, hanem egyes részek gyorsan és erőszakosan hajttnak fel, míg mások ellenállást fejtenek ki s csak kevésbé mozognak. Így áll elő a tengerrengés és földrengés. Különösen erős földrengések azonban ép azért csak oly helyeken történnek, a hol különösen nagy színvonali különbségek idéztetnek elő. Ehez járul még, miszerint a mint ez az ujabbkori alagutak építésénél több oldalról észrevétetett, a nyomás a hegytömegekben a rétegek fekvésétől függ, úgy, hogy gyakorta kis téreknek kell szörnyű nagy hegytömegeknek harántékos irányban ható nyomását kiállnia. Ebből fejthető meg, hogy a földrengések például Alsó-olaszországban, mihelyt a gázok kiáramlása a közelfekvő vulkánok szelepein át megakasztatik, oly rombolólag lépnek fel; épen így a görög szigeteken és Morea partjain, melyeknek régi időtől fogva, midőn például a földrengés Helike és Bura városokat (Kr. előtt 373 évvel) teljesen romba dönté és a tenger betörését okozá, egészen a jelenkorig e rémitő természetesemény következtében oly sokat kelle szenvedniök.

Ha már vulkáni képződmények után nézünk a földközi tengeren, azokat legközelebb összefüggő sorban a kisázsiai partokon s az aegai tenger számos szigetein vesszük észre. Semmi kétséget nem szenved, hogy a Cyanae insulae, jelenleg Ureklaki, a tracziai Bosporus torkolatánál a Pontusban, vulkáni tulajdonságúak, sőt több oknál fogva valószínű, miszerint ott vulkán keresendő, melynek töltésére az évszázadok folytában különféle alakot vőn fel, s valamely nagy kitörés alkalmával a Fekete tenger hullámainak legközelebb a Propontisbe utat nyitott. A régiek tudósítanak továbbá, hogy Chryse s Lemnos keleti partjainak egy része, a rajta fekvő vulkánal Moschylossal

együtt a tengerbe alá süllyedt. A Libanonnak Arados és Botris között fekvő hegyfokát a 6-ik században, 859-ik évben pedig Akraeos hegyet Laodicea mellett, földrengések taszíták a tengerbe. A helyek hosszú sorát állíthatnók össze, a melyeken a hullámok folyvást földtömegeket szakítanak el a partoktól, azonban e tekintetben a földrengések közreműködnek, vagy legalább a beomlást siettetik. Így lőn (1688. jul. 10-én) a smyrnai félsziget a várral együtt földrengés következtében szigetté. Plinius tanúsága szerint valaha Cea sziget egy része, mely 30000 lépésnyi hosszú vala, összes lakóival együtt a tengerbe omlott, s hasonló sors érte Pyrrha várost a Lesboson, valamint a hasonló Pyrrha várost Antissával együtt a Maeotis mellett; az asowi tenger partvidéke különösen Krimióban folyvást szenved a földnek a tengerbeomlása miatt.

Ha, a már említett phlegraei régió, a görög tengerrektől kezdve tovább nyugat felé haladunk, a vulkánok egész sorával találkozunk. Az Appenninek nyugati oldalán vulkáni képződmények húzódnak végig, melyek 183 mértföldnyi hosszúság után (Montamiata-tól kezdve Sorrento-ig) az Appennin hegyágazata Monte Sant' Angelo lábánál rögtön megtörnek. Alig kezd azonban a plutoni hegység Calabriában feltűnni, Cap-Vaticano-tól éjszak-nyugatra 28 tengeri mértföldnyire a tengerben képződik szintén a vulkáni képződmények 27 mértföldnyi hosszú sora, mely a főtömeg neve után a lipari szigetek nevét nyerte. E szigetek legéjszakibbjá Stromboli kis Vezuv a tengerben. A Stromboli tűzhányó tölcésére a legrégebb időktől fogva szünet nélkül égett ¹⁾; úgy látszik tehát, hogy nem csak a hozzá legközelebb fekvő vulkáni csoportra, hanem földalatti összeköttetési utakon Sicilia és Olaszországra nézve is a főnyílást képezi. Gyakorta észleltetett, hogy erős földrázkódások előtt ama vidéken, a Stromboli számos földalatti dörgés és zúgás után sűrű felleg és füstbe borul, s foko-

---

¹⁾ Lásd Sicily and its Islandt by W. H. Smyth, 1824. — Martens, Ital. I. 92. l.

zott tevékenység alkalmával rendkívül erős lángokat hány ki magából. A stromboli kupja meredeken emelkedik ki a tengerből.

Majer Károly.

(Folytatjuk.)

GÖRÖG FORRÁSOK A SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Télfy János.

Folytatás.

Herodot IV. könyvéből.

24. Ezen kopaszokig jól ismerjük a vidéket, valamint az azokon inneni népeket is. Mert a scythák a bo-rysthenesi kikötőbeli, s más pontusi kereskedő Hellenek közül hozzájuk érkeznek némelyek, kik által nem nehéz róluk értesülni. Valamennyien pedig hozzájuk jönnek a scythák közül, hét tolmács által és hét nyelven közlekednek.

25. Ezekig tehát ismeretes a föld. De azt, mi a kopaszokon túl van, senki sem tudja bizonyosan megmondani. Mert magas, járhatlan hegyek vágják el, és senki sem megy rajtok keresztül. Ezen kopaszok pedig azt mondják, mit én azonban nem hiszek, hogy ezen hegyeket kecskelábú emberek lakják, s átkelvén ezeken, más emberek, kik hat hónapig alusznak. De ezt egyáltalában el nem fogadom. Azt bizonyosan tudjuk hogy a kopaszoktól keletre eső részt az Issedónok lakják; de hogy mi legyen az északi szél felé akár a kopaszokon, akár az Issedónokon túl, azt nem tudjuk, kivéve a mit ezek magok mondanak.

26. Mondják pedig hogy az Issedónok ilyen szokásokkal élnek: miután valamely férfinak meghal az atyja, a rokonok mindnyájan marhákat hajtanak oda; és azután áldozván ezeket összevagdaltván a húst, darabokra vágják az őket elfogadónak megholt atyját is; s összekevervén az összes húst, lakomát tartanak. Fejét pedig megkopasztván s megtisztítván bearanyozzák, s azután drága

edényül használják, midőn évenként nagy áldozatokat hoznak. A fiu ezt teszi az atyjának, valamint a Görögök a halotti évnapot ¹⁾. Különben pedig ezek is igazságosaknak mondatniak lenni, s a nők egyenjogúak a férfiakkal. — Ismerjük tehát már ezeket is.

27. Az ezeken túli vidéken vannak, a mint az Issedonok mondják, az egyszemű emberek és az aranyörző Grypek. Ezt mondják a scythák, miután ezektől ²⁾ halották, a scytháktól pedig mi többiek kaptuk e véleményt, és scytha nyelven Arimáspoknak nevezzük őket; mert *arima egyet* jelent a scytháknál, *szpu* pedig *szemet*.

28. Ezen említett egész vidék oly kemény telű, hogy nyolcz havig majdnem kiállhatlan hideg van, melyek alatt vizet kiöntvén, nem fogsz sarat csinálni, de tüzet gyűjtván fogsz sarat csinálni. A tenger pedig befagy és az egész cimmeri Bosporus. És az árkon innen ³⁾ lakó scythák táboroznak a jégen, és a tulpartra hajtják szekereiket a Sindokig. Így tart folyvást nyolcz holnapig a tél. A többi négy hónap alatt pedig hideg van ott. De ezen tél különbözik módjára nézve minden telektől, melyek más országokban vannak, mert évszakában nincs eső, mely említést érdemelne; nyáron ellenben nem szűnik meg esni. Midőn máshol vannak menydörgések, ott nincsenek, de nyáron roppantak; s ha télen mennydörög, mint csudát szokták bámulni. Hasonlóul ha földrengés támad scythaországban, akár nyáron akár télen, csudának tartatik. A lovak tűrve viselik ⁴⁾ e hideget, de az öszvérek és szamarak egyáltalában el nem bírják; holott más országokban a lovak hidegben állván elvesznek, a szamarak és öszvérek pedig elbírják.

29. S nekem úgy látszik hogy az ökrök csonka nemének ezért nem nőnek ott a szarvai. Véleményem mellett tanuskodik Homér verse is az Odysseában ⁵⁾ így szólván:

¹⁾ Szokták ünnepelni.

²⁾ Az Issedónoktól.

³⁾ L. IV, 3.

⁴⁾ Kiállják.

⁵⁾ IV. ének 85. v.

És Lybiát, hol a báránynak nő gyorsan a szarva. Helyesen jelentvén, hogy meleg tartományokban hamar jelenkeznek a szarvak. A nagyon hidegekben pedig a marhák vagy nem vetnek egyáltalában szarvakat, vagy ha vetnek is, nagyon nehezen. Itt tehát a hideg miatt történik ez.

31. A pelyhekről pedig, melyekkel a scythák telve lenni mondják a levegőt, s hogy ezek miatt nem lehet sem tovább látni a száraz földön sem rajta keresztül menni, ez a véleményem: ezen országon túl mindig havazik, de kevesebbet nyáron mint télen, valamint természetes is. A ki tehát már sok havat esni közléről látott, tudja mit mondok. A hó t. i. pelyhekhez hasonlít. S ezen tél miatt, minthogy ilyen minőségű, lakhatlanok ezen száraz földnek északi részei. Azt tartom tehát, hogy a scythák és szomszédaik hasonlítás által nevezik helynek a havat. Ezeket beszélnek ama vidékről, melyek legtávolabbnak mondatnak lenni.

32. A Hyperboreai ¹⁾ emberekről sem a scythák nem beszélnek sem mások az e vidéken lakók közül, kivéve talán az Issedónokat. De a mint nekem látszik, ezek sem mondanak semmit; mert a scythák is beszélnének róluk, valamint az egyszeműekről beszélnek. Heziod azonban említi a Hyperboreaiakat, valamint Homér is az Epigónokban, ha csakugyan Homér csinálta e verseket.

33. Sokkal bővebben beszélnek róluk a Déliusok mondván, hogy gabonaszalmában beburkolt áldozati szerek vitettek a Hyperboreaiak földéről a scythákhoz jutottak. A scytháktól pedig elfogadván azokat mindegyik szomszéd nép, észak felé vitték legmesszebbre Adriáig.

46. A Pontus Euxinus, mely ellen Darius táborozott, minden országok közül, kivéve a scythait, a legtudatlanabb népeket hozza elő; mert a Pontuson inneni népek közül egyet sem vagyunk képesek idézni bölcsessége miatt, s nem is tudjuk hogy ott tudós ember találkozni, kivéve a scytha népet és Anacharsist. A scytha nemzet minden népek közül, melyeket ismerünk, az emberi dolgoknak egyik legfontosabb eszközét találta föl nagy bölcseséggel. De a többire nézve nem bámulom őket. Ezen legfontosabb

¹⁾ Északkontúli.

eszköz pedig abban áll, hogy senki sem menekül meg a ki őket megtámadta s hogy nem is lehet őket utóérni, ha nem akarnak megtaláltatni. Mert a kiknek sem városaik sem váraik nincsenek építve, hanem házvivők levén, mindnyájan lovas ijászok, nem élve szántásból, hanem marhákból s kiknek házaik a szekereken vannak, hogy ne volnának ezek meggyőzhetlenek és nehezen hozzáférhetők?

47. Ezt pedig azért találták föl, mivel földök is erre alkalmasok s a folyók is harczytársaik. A föld ugyan is lapályos levén, pázsitos és vízzel bővelkedő. A folyók pedig melyek rajta keresztül folynak számra nézve nem sokkal kevesebbek mint Egyiptomban a csatornák. Valamennyien közölők nevezetesekek és a tengertől hajózhatók, azokat meg fogom nevezni. Az öttorkolatu Ister, azután Tyras, Hypanis, Borysthenes, Panticapes, Hypacyris, Gerhus, Tanais. Ezek következőleg folynak.

48. Az Ister legnagyobb folyó levén mindenek közül, melyeket ismerünk, mindig egyenlőleg foly mind nyáron mind télen. Ez az első mely a scythiaországi folyók közül nyugatról folyván ilyen okból lett a legnagyobb, mivel t. i. más folyók ömlenek beléje; s ezek azok melyek nagygyá csinálják. Ugyan is a scythia földön öten folynak keresztül: az, melyet a scythák Porátának neveznek, a Görögök pedig Pyretusnak; azután Tiarant, Arar, Naparis és Ordess. Az első említett folyó nagy és keletre folyva Isterrel közli a vizét; a második helyen említett, Triant, inkább nyugatra, és kisebb; az Arar pedig és Naparis és Ordess ezek között folyván, az Isterbe ömlenek. Ezen belföldi scythia folyók öregbitik az Istert.

49. Az Agathysoktól pedig Maris (Maros) folyója folyván összevegyül az Isterrel, s Hämus csucsairól más három nagy folyó éjszak felé ömlik bele, u. m. Atlas, Auras, Tibisis. Thráczian pedig és a krobzyzi Thrákok földén Athrys, Noes és Artán folynak keresztül s az Isterbe ömlenek. A Päonoktól s Rhodope hegyéről Scios folyója, közepén hasítván Hämust, ömlik beléje. Az Illyrektől észak felé foly Angrus folyója s beömlik a tribali lapályra és Brong folyójába, a Brong pedig Isterbe. Így mind a kettőt, melyek nagyok, magába fogadja Ister. Az

Ombrikok fölötti vidékből Karpis és Alpis folyók folynak északra és szinte bele ömlenek, Mert Ister egész Európán keresztül foly, kezdve a Celtáktól, kik legszélsőbben laknak nyugatra az európai népek közül a Cynétek után, s miután keresztül folyt egész Európán, oldalvást scythaországba ömlik.

50. Ezen említett s más számos folyók vizének egyesülése által válik az Ister a folyamok legnagyobbjává. De ha egyenkint hasonlítjuk össze, akkor a Nil felülhaladja vizsokaságban; mert ebbe sem folyó sem forrás nem ömlik s nem járul szaporításához. Az Ister továbbá mindig nyáron és télen egyenlőleg foly és pedig, a mint nekem látszik, ilyen ok miatt. Télen ugyan olyan, a milyen rendszerint, s valamivel nagyobb mint a milyen természeténél fogva. Mert télen nagyon keveset esik az országban, hanem mindig hava van. Nyáron pedig a hó, mely télen esett, roppant sok levén, elolvad s mindünnen az Isterbe ömlik. Következőleg e hó beleömlése által szaporítja s vele együtt a számos és nagy záporok is. Mert nyáron esik, s minél több vizet szí föl a nap nyáron mint télen, annál többszöröse az Isterrel vegyült vizek nyáron mint télen. Ha tehát ezeket ellen tesszük, egyensúly támad, úgy hogy az mindig egyenlőnek lenni látszik.

51. A scythák folyóinak egyike tehát az Ister; ez után pedig Tyras, mely északtól ered, s egy nagy tóból kezd folyni, mely scythaországot és Neuris földjét elválasztja. Torkolatánál pedig Görögök laknak, kik Tyritáknak neveztetnek.

52. A harmadik folyó, Hypanis, sythaországban ered s foly egy nagy tóból, mely körül vad fehér lovak legelnek, s ezen tó helyesen neveztetik Hypanis anyjának. Eből keletkezvén tehát Hypanis folyója, vize kicsiny és édes öt napi hajózásnyra, innen pedig négy napi hajózásnyra a tengertől nagyon keserű; mert keserű forrás ömlik bele, és pedig annyira keserű, hogy habár terjedelmére nézve kicsiny, megrontja Hypanist, mely a kicsiny folyókhoz képest nagy. Ezen forrás találkozik a szántóvető scythák és Alazonok földének határain; neve pedig a forrásnak és a helynek, honnan foly, scythául

Exampäos, s görög nyelven *szent utak*. Tyras és Hypanis határosak egymással az Alazonóknál; de innen elkanyarodván mindketten úgy folynak hogy széles köztért hagynak.

53. A negyedik folyó Borysthenes; mely ezek közül, Ister után, a legnagyobb és véleményem szerint nem csak a szittya, hanem minden más folyók közül a legtermékenyebb, kivéve az egyiptomi Nilt mert ezzel nem lehet más folyót összehasonlítani, de a többi közül Borysthenes a legtermékenyebb, mely legszebb s legjelesebb legelőket nyújt a marháknak s legjobb s kivált legszámosabb halakat. Ivásra pedig legkellemesebb. S tisztán foly mocsárok között. S mellékén legjobb vetések diszlenek. És a fű, hol be nem vetik a földet, a legbujább. S torkolatánál önmagától jegczesül nagy mennyiségű só. És nagy szálkátlan halakat nyújt besózásra, melyeket tokoknak neveznek, s más számos csudálatra méltókat. Tudva van tehát hogy Gerrhus vidékeig, hová negyven napig tart a hajózás, északtól foly; de valjon minő emberek földén foly keresztül azontul, azt senki sem bírja megmondani. Ugy látszik hogy egy pusztán foly keresztül a földmivelő scythák vidékére. Mert ezen scythák az ő hosszában tanyáznak tiz napi hajózásnnyira. S egyedül ennek és Nil folyójának forrásait nem tudom megmondani, s azt tartomsenki sem a Hellenek közül. Midőn Borysthenes közel a tengerhez foly, összevegyül vele Hypanis, ugyanegy mocsárba ömölván. Az e folyók között találkozó földnyelv pedig Hippolaus fokának neveztetik. Ott Ceres temploma van építve. A templomon tul Hypanis felé laknak a Borystheniták. Ennyit ezen folyokról.

54. Ezek után van egy más ötödik folyó, melynek neve Panticapes. Ez is északról foly és egy tóból, s a tért mely ez és Borysthenes között van, lakják a földmivelő scythák. Beömlik pedig a Hyläába ¹⁾; s ezen keresztül folyván a Borysthenessel vegyül.

55. A hatodik folyó a Hypacyris, mely egy tóból ered s a nomád scythák közepén keresztülfolynván, kiömlik Carcinitis városánál, jobbról határolván Hyläát és az ugy nevezett Achillesi futtért.

¹⁾ Erdőségbe.

56. A hetedik folyó, Gerrhus, eltér a Borysthenestől az ország azon részén, hol Borysthenes ismeretes kezd lenni. Eltér tehát ettől a vidéktől; s neve ugyanaz, mely a vidéké, t. i. Gerrhus, s tengerbe folyván, elválasztja a nomád s a királyi scythák tartományát. Kiömlik pedig Hypa-cyrisbe.

57. A nyolczadik folyó, Tanais, mely távol felföldről foly nagy tóból eredvén s kiömlik még nagyobb, Mäóti-snak nevezett, tóba, mely elválasztja a királyi scythákat és Sauromatákat. Ezen Tanaisba pedig egy más folyó ömlik, melynek neve Hyrgis.

58. Ezen hirneves folyókkal tehát vannak így ellátva a scythák. A marhák számára termő fű pedig scytha-országban leginkább növeszti az epét minden füvek közül, melyeket ismerünk. Ha fölbonczoljuk a marhákat, be lehet bizonyítani, hogy ez így van.

59. A legfontosabb életszereket tehát ilyen bőségben birják. A többi szokásaik pedig ilyenek: csupán ezen isteneket szokták engesztelni: Vestát kiváltképen, azután Jupitert és a Földet, hivén hogy a Föld Jupiternek a felesége. Ezek után Apollót, az égi Venust, Herculest és Marst, Mindezeket isteneknek tartják a scythák. A királyi scythák pedig Neptunnak is áldoznak. Scythául neveztetik Vesta Tabitinak. Jupiter az én véleményem szerint leghe-lyesebben hivatik Papäusnak; a Föld Apianak; Apollo Ötosyrnak; az égi Venus Artimpasanak; Neptun Thami-masádasnak. Szobrokat, oltárokat és templomokat nem szoktak nekik emelni, kivéve Marst; mert ennek szoktak.

60. Az áldozat mindnyájoknál minden szent helyen hasonló s így végeztetik: maga az áldozati állat békóztatva előlső lábain áll s az áldozó az állat mögött, húzván a kötél végét ledobja az állatot. Miután ez leesett, segélyül hívja az istent, a kinek áldozik. Azután kötelet vet a nyakába s beletűzván egy botot, csavarja és megfojtja, sem tüzet nem gyújtván, sem más szertartási előkészületeket nem tevé, sem italáldozatot ki nem öntvén. S miután megfojtotta és lenyuzta, főzéshez fog.

61. S mivel a scytha föld nagyon fátlan, ezt gondolták ki a húsfőzésére. Miután az áldozati állatokat le-

nyúzták, megkoppasztják a csontokat a hustól. Azután bedobják hazai katlanokba — ha esetleg vannak nekik, — melyek leginkább lesbosi kancsókhöz hasonlók, kivéve hogy sokkal nagyobbak. Ezekbe dobván főzik, meggyűjtván alattuk az áldozatok csontjait. Ha pedig nincsen katlanjuk, ez egész hust az állatok bőrébe dobják és hozzákevervén vizet, alágyűjtják a csontokat, melyek legszebben égnék. A bőrökben pedig könnyen fér el a csontoktól elválasztott hus. S így az ökör is önmagát megfőzi s a többi áldozati állatok közül is mindegyik önmagát. Miután a hus megfőtt, az áldozó maga elé dobja zsengékül a hús és belek egy részét. Áldoznak pedig más állatokat is, de kivált lovakat.

62. A többi isteneknek tehát így s ilyen marhákat áldoznak; de Marsnak így: kerületenkint mindegyik nép-gyűlési helyen ilyen szentélyt emelnek Marsnak: vesszőrözséket fölhalmoznak, melyek hossza és szélessége mintegy három stádium, de magasságuk kisebb. E fölött négyszegletű terület van csinálva, s három oldala meredek, az egyik pedig följárható, s évenként száz ötven szekérrel halmoznak reá vesszőket, minthogy az évszakok alatt mindig alább száll. Ezen tömegben régi vas kardot állít föl mindegyik kerület s ez Marsnak a képe. E kardnak évenkénti áldozatokat hoznak marhákból és lovakból. S többi között ennek még többet áldoznak, mint a többi isteneknek. S a mennyi ellenséget elevenen fognak meg, minden száz férfiú közül egyet föláldoznak, de nem ugyan azon módon mint a marhákat, hanem másképen. Miután t. i. bort öntöttek a fejeikre, levágják az embereket edénybe ¹⁾. És azután fölvívén az edényt a vesszők halmára, leöntik a kardra a vért. Ezt ugyan fölviszik; alant pedig a szentélynél ezt teszik: a leölt férfiúknak jobb vállait levágván, a karokkal együtt a légbe hajtják. Azután elvégezvén a többi áldozásokat is, eltávoznak. A kéz pedig ott marad feküdni, a hová esett, s külön a hullá.

63. Ezen áldozatok vannak náluk divatban; de disz-

---

¹⁾ Az az, úgy hogy vérök edénybe folyjon.

nókat nem szoktak áldozni s nem is akarnak egyáltalában földükön tenyészteni.

64. Hadi ügyeik pedig így állnak: mihelyt valamely scytha férfiú az első ellent leteríti, iszik a véréből. S a kiket megöl a csatában, azok fejét elhozza a királynak; mert ha fejet hoz, részesül a martalékban, melyre szert tesz; ha pedig nem hoz, nem részesül. S azt ilyen módon lenyúzza: körülmetszván a fülek körül s megfogván a csucsnán, kirázza ¹⁾. Azután ököroldalbordával levakarván a húst, gyurja kezével ²⁾. Meglágyítván pedig, törülkező gyanánt birja; s lelógatja a ló zablájáról, melyen nyargal, és büszkélkedik; mert a kinek legtöbb bőr törülkezője van, azt legvitézebb férfinak tartják. Sokan közölök pedig a bőrből ruhát is csinálnak viselésre, összevarván azokat mint bundákat. És sokan az ellenséges férfiagnak, a kik már holtak, jobb kezeiket a körmökig lenyúzván, puzdrafedeleket csinálnak belőlök. Az ember bőre pedig vastag is, fényes is; s minden bőr közül talán fejjérsége által legfényesebb. Sokan továbbá az egész embert is lenyúzzák s fakarókra feszítvén ³⁾, lovaikon körülhordozzák. Így vannak ezek náluk szokásban.

65. Magokkal a fejekkel pedig — nem mindenikével, hanem csak a legnagyobb ellenségével — így bánnak: mindegyik elfürészelvén a szemöldökök fölötti részt, kitisztítja. És ha szegény, kívülről csak ökör bőrral huzza be s így használja ⁴⁾; ha pedig gazdag, körülveszti ugyan az ökör bőrt, de belülről megaranyozza s így használja serlegül. Ezt rokonaik fejeivel is teszik, ha elleneik lettek, s ha a király jelenlétében meggyőzték. S idegenek jöven hozzájuk, kiket figyelemre méltatnak, előhózzák ezen fejeket s elmondják nekik, hogy ezek rokonaik levén viszályt támasztottak ellenök, s hogy meggyőzték, a mit ök vitézségnek neveznek.

66. A kerületi főnök minden évben egyszer saját ke-

¹⁾ A fejbőrből a fejet.

²⁾ A bőrt.

³⁾ A bőrt.

⁴⁾ Serleg gyanánt.

rületében borkancsót kever vízzel, melyből ama scythák isznak, a kik megöltek ellenséges férfiakat. A kik pedig ezt nem vitték véghez, nem izlelnek ebből a borból, hanem beestelenül félre ülnek. S ez legnagyobb gyalázatuk. A kik azonban közülök nagyon sok férfit megöltek, azoknak két serlegök van s mind a kettőből isznak.

67. Jósok sokan vannak a scytháknál, a kik számos fűzfavesszők által így jósolnak: miután nagy vesszőrözséket elhoztak, földre tevén, kibontják, és különtevén mind-egyik vesszőt, jósolnak, s mialatt jóslatukat elmondják összecsomózzák megint a vesszőket, s ismét egyenkint összeteszik. Ezen jóslati módjok őseiktől származik. De az Enareesek, a himnök, azt mondják, hogy Venus adta nekik a jóstudományt. Ők tehát hárskéreg által jósolnak. Miután a hárskérget háromrésztre hasították, ujjakra gombolítván s ismét lebontván szoktak jósolni.

68. Ha a scythák királya beteg, elhoztatja a leghiresebb három férfit a jósok közül, kik az említett módon jósolnak. S legtöbbsnyire azt mondják ezek, hogy ez meg ez hamisan esküdött a király házi isteneire, nevezvén a honfiak közül, azt a ki épen eszökbe jut. A scythák törvénye szerint pedig csak akkor szabad a király házi isteneire esküdni, midőn a legnagyobb esküt akarják esküdni. S az rögtön mindkét oldalán megkapatva elvitetik ¹⁾, a kiről azt mondják, hogy hamisan esküdött. És a megérkezettet dorgálják a jósok, hogy a jóstudomány mutatja, miképen ő hamisan esküdött, a király házi isteneire; s ezért beteg a király. De ő tagadja, mondván hogy nem esküdött hamisan és szörnyen panaszkodik. Miután ez tagadja, a király más kétszer annyi jóst hozat, s ha ezek is — betekintvén a jóstudományba — hamis esküben elmarasztalják, azonnal levágják a fejét, jószágait pedig elosztja maga között az első három jós. De ha a hozzájött jósok föloldozzák, mások jelennek meg, és ismét mások. Ha tehát a többség föloldozza az embert, határozatba megy, hogy az első három jós lakoljon életével.

---

¹⁾ A jósok eleibe.

69. Ilyen módon szoktak pedig kivégezni: miután egy szekeret vesszőkkel megraktak és ökröket befogtak, megbékóztván a jósokat, kezeiket hátrakötvén és szájukat bedugván, bezárják a vesszők közé s ezeket alágyujtván megijeszti az ökröket és elhajtják. Erre sok ökör megég a jósokkal együtt, sok pedig megperzseltetve elszalad, miután a szekérrud elégett. Ugyan e módon más okból is elégetik a jósokat, áljósoknak nevezvén őket. A kiket pedig a király megölet, ezek gyermekeit sem hagyja meg, hanem összes fiaikat megöleti, de leányaikat nem bántja.

70. Szerződéseket pedig így kötnek a scythák, legyen az akárki, a kivel megkötik: nagy agyag serlegbe bort öntvén hozzávegyitik a szerződő felek véré, árral megszurván vagy késsel megvágván kevésbé testöket; azután belemártanak a serlegbe kardot, nyilakat, két élű fejszét s hajító dárdát. S miután ezt megtették, hosszasan imádkoznak és azután mind magok a szerződő felek, mind legelölkelőbb kíséroi isznak belőle.

71. A királyok sirhelyei Gerrhusban vannak. A meddig Borysthenes hajózható, ott, miután meghalt a királyuk, nagy négyszögű árkot ásnak. Ezt elkészítvén, fölveszik a hullát, melynek teste viasszal van bevonva, hasa pedig föl-vágatott, kitisztittatott, s megtöltetvén összetört palkával, töménnyel, zeller- és aniszmaggal ismét összevarratott; és szekeren más nemzetséghez viszik. A kik pedig a hozzájuk vitt hullát elfogadják, ugyanazt teszik, a mit a királyi scythák, t. i. füleikről levágnak egy darabot, hajajkat leborotválják, karjaikat megmetszik, homlokukat és orrukat összetépi s balkezüket nyilakkal keresztülszurják. Innen más nemzetséghez, melyen uralkodnak, szállítják szekeren a király hulláját. S azok, a kikhez előbb jöttek volt, követik. Miután pedig bajárták volna az összes nemzetségeket a hulla vitelével, a Gerhusoknál, — kik azon népek közül, a melyeken uralkodnak, a legszélsőbb határon laknak, — és a sirhelyeknél megállnak. S miután a hullát a sirhelyekben levélágyra letették, kopjákat szegezvén a földbe a hullának mindkét oldalán, fakarókat tesznek reájok s azután ágboggal betakarják. A sirhelynek hátralevő térségében pedig eltemetik, miután megfojtották, az ágya-

sok egyikét, és a pohárnokot, a szakácsot, a lovászt, az inast, a hirnököt, lovakat s minden többinek a javát és arany csészéket. Mert ezüstöt és rezet semmire sem használnak. Ezt bevégezvén, nagy dombot emelnek vetélkedve egymással s iparkodva, hogy minél nagyobbra emeljék.

72. Év multával ismét ilyesmit csinálnak. A többi szolgák közül kiválasztják a legalkalmasabbakat. Ezek pedig benszülött scythák. Mert azok szolgálnak, a kiknek a király ezt parancsolja. Pénzen vásárlott szolgálók pedig nincsenek. Miután tehát ezen szolgák közül ötvenet, és ötven legszebb lovat megfojtottak, kiürítvén hasukat és megtisztítván, megtöltik szalmával s összevarrják. S két karóra félkereket hanyatt fektetvén, s a kerék másik felét más kettőre, sok karót vernek ilyen módon a földre. Azután a lovak hosszában vastag karókat keresztülszurván a nyakig, fölteszik azokat ¹⁾ a félkerekekre. Ezek közül pedig vállait, az első félkerekek tartják a lovak a hátulsók támogatják a czombok körül a hast. S mind a két lábszár a légben függ. S kantárt és zablát tevén a lovakra, előre huzzák és szegekre kötik. A megfojtott ötven ifju közül pedig mindegyiket lóra ültetnek, így ültetvén föl: miután mindegyik hullán, a hátgerincz hosszában, egyenes karót a nyakig keresztülszurtak, alant kiáll ezen karó, melyet a lovon keresztülmenő másik karónak lyukába szegeznek. S körben fölállítván a siremlék körül ilyen lovasokat, elvonulnak.

73. Így temetik el a királyokat. A többi scythákat pedig, miután meghaltak, szekereken feküszve viszik körül legközelebb rokonaik barátjaikhoz. S ezeknek mindegyike elfogadván a kísézőket, megvendégli őket, s a holtak is találhatnak elé, valamint a többieknek. Negyven napig vitetnek így körül a magánemberek s azután eltemetnek. Elvégezvén pedig a scythák a temetést, ilyen módon tisztítják magokat: megdörzsölvén fejeiket s megmosdván, ezt teszik a testre nézve: miután három egymáshoz hajló karót fölállítottak, ezekre nemezelt gyapjut

---

¹⁾ A lovakat.

feszítenek s a mennyire csak lehet jól összeszorítván, tűz által izzó köveket dobnak egy edénybe, mely a karók és nemez közepén találkozik.

74. Országukban kender terem, mely leghasonlóbb a lenhez, kivéve a vastagságot és nagyságot. Ebben sokkal felülmulja a kender. Ez mind önmagától mid vetés után terem. S a Thrákok ruhákat készítenek belőle, melyek leghasonlóbbak a lenbőliekhez. S a ki nem nagyon jártas benne, nem képes megkülönböztetni, valjon lenből vagy kenderből van-e. A ki pedig még nem látott kendert, lenbőlinek fogja tartani a ruhát.

75. A scythák tehát magokkal vivén e kender magvát, a nemezsátrakba bujnak, és azután a tűz által izzó kövekre dobják a magot. Ez pedig reáhintve füstöl s oly nagy gőzt okoz, hogy semmiféle görög izzasztó fürdő felül nem mulja. S a scythák gyönyörködve ezen izzadásban kurjonganak. Ez nekik fürdő gyanánt szolgál; mert vízzel soha sem mossák testüket. A nők pedig érdes kővön összetörnek cyprus-, cédrus- és töményfát s vizet öntenek reá. S azután e gyurmával, mely vastag, bekenik az egész testet és arcot. S ettől jó illatuak is, s ha másnap leveszik a kenőcsöt, tiszták és fényesek is.

76. Idegen szokásokkal élni nagyon örizkednek nem ugyan az egymáséival ¹⁾, hanem leginkább a görögökéivel, a mint ezt megmutatták Anacharsison és később ismét Scylesen. Anacharsis megsejmelvén sok országot s azokban nagy bölcsesség jeleit adván, igyekezett a scythák hazájába térni s Hellesponton hajózáván Cyzicusba érkezett, és, mivel látta hogy a cyzicusi lakosok fölötté nagy-szerű ünnepet tartottak az istenek ayjának tiszteletére, fogadta neki Anacharsis, hogy ha menten és egészségesen térend hazájába, épen úgy fog áldozni, a mint ezt látta a cyzicusi lakosoknál s viradó-ünnepet is alapítani. A mint tehát megérkezett Sythaországba, bevonult az ugynevezett Hyláába. Ez pedig az achilesi futtér mellett van s egészen telve mindenféle fákkal. Ebbe vonulván tehet Anacharsis,

¹⁾ A különféle scythá kerületekben divókkal.

elvégezte az egész ünnepélyt az istennő tiszteletére, dobot tartva kezében s bálványképeket kötve magára. De a scythák egyike észrevevén őt, midőn ezt tette, tudtul adta Sauliusnak, a királynak. Ez pedig, maga is megérkezvén, a mint látta hogy Anacharsis ezt teszi, nyilával megölte. S most, ha valaki említi Anacharsist, azt mondják a scythák, hogy nem ismerik, mivel t. i. Hellasba utazott és idegen szokásokkal élt vala. A mint pedig én Timnestől, Ariapith gyámjától, hallottam, ő nagybátyja volt Idanthirs-nak a scythák királyának és fia Gnurusnak, a ki Lycusnak, Spargapith fiának, fia volt. Ha tehát Anacharsis ezen családból volt, hadd tudja, hogy saját fivére ölte meg; mert Idanthys volt Saulius fia; Saulius pedig megölte Anacharsist.

77. Azonban más elbeszélést is hallottam a Peloponéziaiaktól; hogy t. i. Anacharsis elküldetvén a scythák királyától, Görögország tanítványa lőn; s visszaérkezvén azt mondta volna a küldőjéhez, hogy a görögök mindnyájan foglalkoznak minden bölcsességgel ¹⁾, kivéve a lacedaemonokat; de hogy egyedül ezek tudnak józanul beszélni és felelni. Azonban ezt a mesét magok a görögök tréfából költötték. Azon férfiú tehát, a mint előbb mondva volt, megöletett: s ő bizonyára így járt idegen szokások s a hellenekkel közlekedése miatt.

78. Nagyon sok évvel későbbben hasonlóul járt Scyles, Ariapith fia. Ugyanis Ariapithnak, a scythák királyának, születik egyéb fiain kívül Scyles. Ez egy istriai, nem pedig belföldi nőtől származott, kit maga az anyja a görög nyelvben és írásban oktatott. Időmultával Ariapithot csel által ölte meg Spargapith az Agathysok királya. Scyles pedig átvette a királyságot s atyjának egyik nejét, ki-nek neve volt Opia. S ez belföldi volt, a kiből Ariapithnak Oricus fia lett. De Scyles uralkodván a scythákon, semmikép sem kedvelte a scythá életmódot, hanem sokkal nagyobb hajlandósága volt a görögféle iránt, nevelésénél fogva melyben nevelkedett. S ezt szokta tenni: va-

---

¹⁾ Tudománnyal és művészettel.

lahányszor a scythák seregét a Borystheniták városához vezénylette (ezen borystheniták pedig önmagokat Miletbelieknek tartják), valahányszor mondom, Scyles ezekhez jött, a külvárosban hagyta a sereget, maga pedig valahányszor bejött a városba s bezárta a kapukat, letevén scytha ruháját, fölvetv görög öltözetet. S ebben sétálgatott a piacon, sem testőrök sem más valakinek kíséretében. De a kapukat őrizték, nehogy valaki a scythák közül lássa ezen ruhában. S a többire nézve is görög életmódot követelt s az isteneknek is görög szokások szerint áldozott. Midőn pedig egy hónapot vagy többet is eltöltött volna, eltávozott fölhuzván a szittyá ruhát. Ezt sokszor tette. Palotát is épített magának Borysthenben és ott megházasult egy bel-földi nővel.

79. Midőn pedig meg kellett buknia, az ilyen alkalmal történt: ő a dionyzi Bacchus titkaiba kívánt fölavattatni, s midőn épen készült kezeibe venni a szent szereket, nagy csuda történt. Volt neki a borystheniták városában egy nagy és fényes háznak terjedelme (melyet kevéssel ezelőtt is említettem,) mely körül fejr köből faragott sphinxek és grifek álltak. Ebbe becsapott a menykő, s az egészen leégett. Scyles mind a mellett folytatta a szertartást. De a scythák gyalázzák a görögöket a bachusi ünneplések miatt, mivel azt mondják hogy nem illik olyan istent kigondolni, a ki örülségre buzdija az embereket. Miután pedig Scyles föl volt avatva Bachus titkaiba, a borystheniták egyike elment alattomban a scythákhoz, mondván: „Ti ugyan gúnyoltok minket, óh scythák, mivel Bachust ünnepeljük, s erőt vesz rajtunk az isten; de most ezen isten a ti királytokat is megkapta s ő tivornyáz s az isten befolyása által örjög. Ha pedig nem hisztek nekem, kövessetek és én megmutatom nektek.“ A scythák előjárói követték, s a borysthenita vezetvén őket, titkon egy toronyra helyezte. S midőn Scyles elvonult arra a bachusi menettel és a scythák tivornyázni látták, nagy szerencsétlenségnek tartották. S kimenvén, jelentették az egész hadseregnek a miket láttak.

80. A mint pedig Scyles hazájába indult, a scythák főnökül választván Octamasádot, a kit Tyres leánya szült,

föllázadtak ellene. S ő értesülvén a lázadásról s ennek okáról, Thráciába menekült. Ezt hallván Octamasád, Thráciába táborozott. S midőn Isternél volt, eleibe jöttek a thrákok. S már már összeütközni készülvén, Sitalces ¹⁾, követet küldött Octamasádhoz, ezeket mondván: „Miért mérközzünk meg egymással? Hiszen te nővéremnek fia vagy, s fivérem hatalmadban van. Add nekem ezt vissza, és én kiadom neked Scylest. És se te se én nem fogunk hadsereggel veszélyben forogni.“ Ezt üzente neki Sitalces követség által. Mert Sitacles fivére, tőle elszökvén, Octamasádnál volt. Octamasád helyeselte ezt, s kiadván anyai nagybátyját Sitaclest, megkapta fivérét, Scylest. És Sitalces átvevén fivérét, elvonult, Octamasád pedig, azonnal helyben levágatta Scylesnek a fejét. — Így őrzik meg szokásaikat a scythák s ilyen büntetést szabnak azokra, a kik idegen szokásokat hoznak be.

81. A scythák sokaságát nem voltam képes bizonyosan megtudni, hanem különféle beszédekert hallottam számukról, hogy t. i. nagyon sokan vannak, és a valódi scythák kevesen. Ennyi azonban szemembe ötlött: Borysthen és Hypanis folyója között van egy vidék, melynek neve Exampäus, melyről kevéssel ezelőtt is tettem említést, mondván hogy keserűviz forrása van benne, melyből kifolyván a víz ihatlanná teszi Hypanist. E vidéken találkozik egy rézedény, hatszor nagyobb a Pontus torkolatán levő kancsónál, melyet Pausanias, Cleombrot fia, fölszentelt. A ki nem látta még annak így magyarázom: a scythá rézedényben könnyen elfér hatszáz akó, s e scythá rézedénynek a vastagsága hat ujnyi. A benszülöttek mondják, hogy ez nyílhegyekből készült. Mert királyuk, kinek neve volt Ariant, tudni a karván a scythák sokaságát, parancsolta hogy mindegyik Szittya egy hegyet hozzon a nyilából s a ki nem hoz, azt halállal fenyegette. Hoztak tehát roppant sokaságu nyílhegyeket s ő neki tetszett ezekből emléket csinálni és hátra hagyni. Ezekből csinálta tehát ezen rézedényt és fölállította Exampäusban. — Ezeket hallottam a scythák sokaságáról.

¹⁾ A thrákok királya.

82. Nevezetességek nincsenek ezen országban, kivéve legynagyobb s legszámosabb folyók. A mi pedig a folyókon és a rónaságnak roppant terjedelmén kívül még nevezetes, azt megmondom. Hercules nyomát mutatják egy sziklán Tyres folyója mellett, mely egy férfinak nyomdokához hasonlít, de két rőfnyi nagyságu. — Ez így áll. De most visszatérek, a honnan elkezdtem az elbeszélést.

83. Darius készülvén a scythák ellen és hírnököket szétküldvén rendelendőket, hogy némelyek szárazföldi sereget, mások pedig hajókat állítsanak ki, s mások ismét a thrák Bosport áthidalják, Artabán, Hystaspis fia, Darius fivére, kérte hogy semmi esetre se táborozzon a scythák ellen, elősorolván a scythák szegénységet; de miután jó tanácsával rá nem birta, elhallgatott. Az pedig, midőn minden készen volt, kivezette a hadat Susából.

85. Darius, midőn Susából elindulván Chalcedónia Bosporusához érkezett, hol hid veretett, hajókra szállva az ugynevezett Cyanéi szigetek felé hajózott, melyekről azt mondják a görögök hogy ezelőtt bolygók voltak. S leülvén a templom mellett, szemlélte a Pontust, melyet méltó meg nézni; mert minden tenger közül ez a legsudálatosabb. Hossza tizenegyezer száz stádium; szélessége pedig, a hol legszélesebb, hármezer három száz stádium. Ezen tengernek a szája négy stádiumnyi széles. A száj, az az torkolat, hossza pedig, mely Bospornak neveztetik, s hol hidat vertek, mintegy százhusz stádium.

89. Darius megajándékozván Mandródest ¹⁾, átkelt Európába, meghagyván a Jónoknak hogy hajózzanak a Pontusba Ister folyójaig, s ha az Isterhez érkeznek várják ott, áthidalván a folyót; mert a hajóhadat Jónok, Äolok és Hellespontbeliek vezették. A hajóhad tehát átkelvén a Cyanéi szigetekben, egyenesen Isternek tartott, s vizellenében vitorlázván két napi hajózásnyira a tengertől, áthidalta a folyó torkolatát, melyből kiágaznak az Ister szájai. Darius pedig átkelvén a Bosporon a hajóhidon, Thrácián keresztül indult; s elérkezvén Tear folyójának forrásaihoz, három napig tábort ütött.

¹⁾ A hid építőjét.

97. A mint Darius és szárazföldi serege megérkeztek az Isterhez itt mindnyájan átkelvén, meghagyta Darius a főnöknök, hogy bontsák föl a hidat s kövessék őt a szárazon a hajóhaddal. Midőn a Jónok főnök hozzá akartak fogni a szétbontáshoz és a parancsot végrehajtani Coes, Erxander fia, a Mitylénebeliek vezére, ezeket mondá Dariusnak, kérdezvén előbb valljon kedvesen fogadná-e annak a véleményét, a ki azt nyilvánítani akarná „Óh király, olyan ország ellen készülsz táborozni, melyen sem szántott föld nem fog látszani, sem népes város. Hagyd tehát a hidat állni a maga helyén azokat hagyván ott örökölni a kik építették. S akár megtaláljuk reményünk szerint a Scythákat, akár nem leszünk képesek őket megtalálni, biztos a visszavonulásunk. Nem is félek én attól, nehogy a scythák csatában győzzenek rajtunk, hanem inkább attól, nehogy ide s tova barangolva bajt szenvedjünk, ha őket meg nem találjuk. Azt mondhatná talán valaki érdekemben beszélek, mivel itt akarok maradni; azonban én a legjobbnak látszó véleményt elédbbe terjeszttem ugyan, óh király; de magam követlek s nem akarnék visszahagyni.“

Dariusnak nagyon tetszett e vélemény és ezt viszonozta neki „Lesbosi vendég! Ha bajtalanul térendek vissza lakomba, jelenj meg mindenesetre nálam, hogy jó tanácsodat jó tettekkel viszonzozzam.“

98. Ezt mondván és hatvan csomót csinálván a szíj-ján, értekezésre hitta a főnök urait s így szóla: „Jóni férfiak, én megváltóztattam az előbb kijelentett nézetemet a hid dolgában. Vegyétek ezen szíjamat s cselekedjétek következőleg: mihelyt láttátok hogy elindultam a scythák ellen, azon időtől kezdve oldjatok föl mindennap egy csomót; s ha ezen idő alatt nem jövök vissza, hanem a csomók napjai elmulnának ¹⁾, hajózzatok vissza hazátokba, de addig (mivel így változott a nézetem) őrizzétek a hidat s azon legyetek egész erővel, hogy védjétek és megtartsátok. Ezt cselekedvén, nagyon fogtok nekem kedveskedni.“ Darius ezt mondván, előre nyomult.

---

¹⁾ Ha annyi nap mulnék el a mennyi a csomó.

99. Scythiaországnak tenger felé néző része előtt fekszik Thrácia. S a hol ezen földnek öble végződik, ott kezdődik scythiaország s bele ömlik az Ister, torkolatával a délkeletközi szél felé fordulva. S most elmondom mi van az Isteren túl s minő nagy scythiaországnak tenger felé kinyúló része. Az Istertől kezdve van a régi scythiaország ¹⁾ mely délnek fekszik és Carcinitis nevű városáig terjed. Az ezen városon tuli vidéket, mely ugyanazon tengerig huzódik és hegyes s a Pontusba kinyul, lakja a taurisi nép a Trachei nevű Cherzonézisig. Ez pedig keletre a tengerig terjed. Mert scythiaország határainak két része épen úgy mint Atticáé, a tengert érinti, ez egyik délre, a másik keletre. És a Taurok épen úgy lakják scythiaországnak ezen részét, mint ha Atticának más népe, nem pedig az Athéniek, lakná a Saniumi hegyfokot, mely legszélsőbb végét nagyon kinyújtja a tengerbe és Thoricus községétől Anaphlyst községeig terjed. Ezt csak úgy mondom, ha szabad kicsiny dolgokat nagyokkal összehasonlítani.

100. Taurison túl már scythák lakják a Taurok fölötti és a keleti tenger felé terjedő vidéket, valamint a cimмери Bospornak és Mäotis tavának nyugati részeit Tanais folyójaig, mely ezen tónak egyik öblébe ömlik. Scythiaországot tehát Istertől kezdve és fölfelé menve a bentartományba határolják először az Agathyrsok, azután a Neurok, továbbá az Emberfalók, végre pedig a Melanchlänök ²⁾.

101. Scythiaországnak tehát, minthogy négyszöget képez s két része a tengerig elnyúl, mind a bentartományba érő, mind tenger melléki része egészen egyenlő, mert Istertől Borysthenisig tíz napi út van; Boristhentől pedig Mäotis taváig, más tíz nap; és a tengertől a bentartományba a Melachlänokig, kik a scythák fölött laknak, husz napi út van. A napi utat pedig mintegy kétszáz stadiumra teszem ³⁾. Így scythiaországnak határvonalai ⁴⁾ rug-

¹⁾ Hol a scythák laktak, mielőtt a Cimmeric kihajtották volna.

²⁾ Fekete köpenyűiek.

³⁾ Tehát 120,000 láb; mert egy stadium 600 láb.

⁴⁾ A tengerpart hosszában.

hatnak négyezer stadiumra, s egyenes vonala, mely a bentartományba visz, szinte ennyi stadiumra. Ilyen tehát ezen föld nagysága.

102. A scythák meggondolván, hogy egyedül nem képesek Darius seregét nyílt csatában visszaverni, követeket küldöttek a szomszédokhoz. S ezek királyai csakugyan összejövén tanácskoznak, minthogy roppant sereg tart ellenök. Az összejöttek pedig voltak a Taurok, Agathirusok, Neurok, Emberfalók, Feketeköpenyűek, Gelónok, Budínok és Sauromaták királyai.

103. Ezek közül a Taurok ilyen szokásokkal élnek a hajótörést szenvedetteket és a kiket az ott kikötő Hellenek közül megfogják, ilyen módon áldozzák föl a szűznek ¹⁾: az előzményes szertartások után bunkóval ütnek a fejökre. Némelyek mondják, hogy a testet letaszítják a szikláról (mert a templom sziklára van építve) s a fejet keresztre szegezik; mások pedig megegyeznek ugyan a főre nézve, de azt mondják, hogy a testet nem dobják le a szikláról, hanem a földbe temetik. S magok a Taurok mondják, hogy ezen Istennő, a kinek áldoznak, Iphigenia, Agamemnon leánya. — Az ellenekkel, a kiket kézre kerítenek, ezt teszik: mindegyik levágván az ellenség fejét, haza viszi. Azután hosszú póznára fűzvé, háza fölé állítja úgy hogy magasra érjen s főleg magasabbra mint a kémény. Azt mondják hogy e fejeket az egész háznak örei gyanánt emelik így föl. Élnek pedig martalékból és háboruból.

104. Az Agathyrusok legelpuhultabb férfiak s többnyire aranyos ruhában járnak. A nőkkel közösen élnek, hogy rokonaik legyenek egymásnak, s mindnyájan egy családot képezvén ne viseltessenek egymáshoz se irigylettel se gyűlölettel. A többi szokásaik hasonlítanak a Thrákokéihez.

105. A Neurok scythá szokásokkal élnek. Egy nemzedékkel Darius hadjárata előtt kényszerültek kigyók miatt elhagyni az egész országot; mivel országuk sok kígyót hozott elő s még többen csaptak rájuk a fölöttök

---

¹⁾ Iphigeniának.

levő pusztákból, úgy hogy szorongattatva elhagyák földjeiket és a Budinokhoz költözködtek. Ugy látszik hogy ezen emberek bűvészek. Mert a scythák és a scythaföldön lakó Hellenek azt mondják, hogy a Neurok mindegyike évenként egyszer néhány napig farkasra változik s ismét vissza tér előbbi alakjába. Én ugyan nem hiszem ezen meséjüket, de azért még is állítják, sőt meg is esküsznek rá.

106. Az Androphagoknak legvadabb erkölceik vannak minden emberek közül. Sem jogot nem tisztelnek sem bármiféle törvénnyel nem élnek. Ők nomádok, s a scythaihoz hasonló ruhát viselnek; de nyelvök sajátságos; s az elősorolt népek közül egyedül ezek esznek emberi húst.

107. A Melanchlännek mindnyájan fekete ruhát viselnek, mitől nevezetöket is birják. Élnek pedig scytha szokásokkal.

108. A Budinok, nagy és számos nép, nagyon kék szeműek és vörös bőrűek. Vidékükön áll egy város, mely fából van s neve Gelon. Falainak mindegyik oldala hosszúságra nézve harmincz stadium, magas és egészen fából készült. Házaik és templomaik szinte fából vannak. Ugyan is ott találkoznak görög istenek, templomai görög módra faszobrokkal, oltárokkal és imaházakkal ellátva. S minden harmadik évben megülik Bachus ünnepét s tivornyáznak. Mert a Gelonok származásra nézve görögök; s kiüzetvén a kereskedelmi városokból, Budinoknál laktak. Élnek pedig részint scythá, részint görög nyelvvel.

109. A budinok nem élnek ugyanazon nyelvvel, melylyel a Gelonok; s ugyanazon életmódjuk sincs. Mert a Budinok, bennszülöttek lévén, nomádok s egyedül az e vidéken lakók közül tetűvel táplálkoznak ¹⁾. A Gelonok pedig földmivelők, gabonaevők, kertbirtokosok s nem hasonlitanak hozzájuk sem arczra sem színre nézve. A görögök még is a Budinokat is Gelonoknak hívják, nem helyesen. Vidékök mindennemű erdőkkel sűrű. S a legsűrűbb

---

¹⁾ Mások azt mondják hogy *φθειροτραγεῖν* annyi mint *fenyűtözt enni*.

erdőben van egy nagy, téres tó és egy mocsár s körötte nád. Ebben vidrákat, hódokat s más négyszegletes pofájú állatokat fognak, melyek bőreit a gubák körül varják. Heréik pedig hasznosak az anyaméh bajainak gyógyítására.

110. Sauromatákról így beszélnek: midőn a Hellenek harczoltak az Amazónok ellen (az Amazónokat pedig Öorpatának ¹⁾ nevezik a scythák, ezen név görög nyelvben *férfölöket* jelent; mert a férfit *öruak* ²⁾ hívják, *pata* pedig annyi mint *megölni*), mondják hogy akkor a Hellenek győzvén a Thermodon melletti ütközetben elhajóztak s három hajón vitték magokkal azok az Amazónok közül a kiket elevenen megfoghattak. De ezek megtámadván őket a tengeren, összevagdalták a férfiakat. Azonban a hajózáshoz nem értettek, sem a kormányrudakkal, vitorlákkal és evezőkkel bánni; hanem miután megölték a férfiakat, a hullám és szél önkénye szerint vitettek; s megérkeznek Cremnöbe Mäotis tavanál. Cremnö pedig a szabad ³⁾ scytháknak a földén van. Itt az Amazónok kiszállván a hajókból, előhaladtak a lakott vidéken; s legelőbb lócsordára akadván, ezt elrabolták; s a lovakon nyargalva fosztogatták a scythák jószágait.

111. A scythák nem birták fölfogni a dolgot; mert nem ismerték sem a nyelvöket, sem ruhájokat, sem nemzetségeket, hanem csudálkoznak hogy honnan jöhettek. Azt gondolták még is hogy ugyan egy természetű férfiak s azért csatára keltek ellenök: de a csata után hatalmukba kerítették a holtakat a scythák s így megismerték hogy nők. Tanácskozván tehát elhatározták, hogy semmiféle képen sem fogják többet megölni, hanem magok közül a legifjabbakat hozzájuk küldeni, oly nagy számban, a minőnek az Amazonokét gyanitották; s meghagyták nekik hogy amazok közelében üssenek tábort s hogy azt tegyék a mit amazok tesznek. Ha pedig megtámadnák, ne harczoljanak ellenök, hanem futamodjanak, s miután fölhagy-

¹⁾ *Οἰόρπαρα.*

²⁾ *Οἰόρ.*

³⁾ Királyi.

nak az üldözéssel ismét közelökben táborozzanak. Ezt határozták el a scythák, gyermekeket akarván nemzeni velök.

112. Az ifjak kiküldetvén teljesíték a parancsokat. S miután az Amazonok észrevették hogy nem jöttek semmiféle bántási szándokkal, békével hagyák őket. S mindennap közelebb vitték a tábort a táborhoz. Az ifjaknak pedig, valamint az Amazonoknak is, nem volt egyébök, mint fegyvereik és lovaik s ugyan azt az életet viselték, mint ezek, t. i. vadásztak és zsákmányoltak.

113. Dél tájban ilyesmit cselekvének az Amazonok: egyenkint és kettenkint elszéledtek s kiürülés végett szét szóródtak messzire egymástól. A scythák észrevevén őket, ugyanazt tévék. S egyikök közeledett egy ilyen magányosan levőhez, és az Amazon nem üzte vissza, hanem bántani hagyott magával. S beszélni nem tudott ugyan vele, mert nem értették egymást, de kezével adta tudtára, hogy jönne el holnap ugyanezen helyre s hozna el mást is, jelt adva hogy ketten lesznek s hogy ő is hoz el egy másikat. Az ifju pedig midőn visszatért, elmondta ezt a többieknek. S következő nap eljött a helyre másod magával s találta az Amazont, a ki egy másikkal ott várta. A többi ifjak ezt hallván, magok is szelidítették a többi Amazonokat.

114. Azután egyesítvén táboraikat együtt lakának, mindegyik azt birva nőül, a kivel először közösült. A férfiak ugyan nem birták megtanulni a nők nyelvét, de a nők felfogták a férfiakét; s miután megértették egymást, így szóltak a férfiak az Amazonokhoz: vannak szüleink és birtokaink; ne viseljünk tehát hosszabb ideig ilyen életet; hanem menjünk vissza népünkhez s éljünk vele. Nejeink pedig ti lesztek és nem mások.

Azok pedig válaszoltak: „Mi nem lakhatnánk együtt a ti asszonyaitokkal, mivel nincsenek ugyanazon szokásaink amazokkal. Mi ugyanis nyilazunk, dárdát hajtunk és lovagolunk s női munkát nem tanultunk; a ti asszonyaitok pedig mitsem végeznek azok közül a miket elősoroltunk, hanem női munkákkal foglalkoznak a szekereken maradva és sem vadászatra sem máshova nem menve. Következő-

leg nem birnánk velök egyetérteni. De ha nőül akartok birni minket, s nagyon igazságosoknak látszani; menjeteek szüleitekhez s kérjétek el osztályrészetekeket; azután jöj-jeteek vissza s lakjunk elkülönítve a mi vagyonunkkal.“

115. Az ifjak rááltak s így cselekedtek. Miután pedig megkapván az őket illető birtokrészt visszajöttek az Amazonokhoz, ezt mondták nekik a nők: „Mi félünk és rettegünk hogy ezen a vidéken kell laknunk, részint mivel megfosztánk titeket atyáitoktól, részint mivel nagy dulasokat vittünk véghez a ti földeteken. Miután tehát méltóknak tartotok minket nejeitekül birni, tegyétek ezt velünk együtt: rajta! költözködjünk el ezen a vidékről s átkelvén Tanais folyóján lakjunk ott.“

116. Az ifjak ebben is megegyeztek; s átkelvén Tanaison indulának napkelet felé három napi utnyira Tanaistól s háromnyira Mäotis tavától az északi szél felé. S megérkezvén ama vidékre, a melyen most laknak, letelepedtek rajta. S innen van hogy a Sauromaták nejei a régi életmódot követik, lóháton menve vadászatra a férfiakkal és férfiak nélkül, háboruba indulva s ugyan olyan ruhát viselve mint a férfiak.

117. A Sauromaták scytha nyelvvel élnek, de életől fogva hibásan beszélnek, mivel az amazonok nem tanulták meg tökéletesen. — A házasságra nézve így áll náluk a dolog: egy leány sem megy férjhez, mielőtt meg nem ölt egy férfit az ellenségek közül. Némelyek tehát meg is vénülnek mielőtt férjhez mennének, nem birván teljesíteni a törvényt.

118. A Scythák követői tehát megérkezvén ezen elősorolt népeknek összegyűlt királyaihoz, előadák nekik fölvilágosításul, hogy a Perza, miután a másik szárazföldön ¹⁾ mindent meghódított, hidat veretvén Bospor torkolatánál átkelt erre a szárazföldre ²⁾. Átkelvén pedig s aláigásván a Thrákokat, áthidalja Ister folyóját, mind ezt hatalma alá keríteni akarván.

„Ti tehát semmiképen se maradjatok közönyösek s

¹⁾ Ázsiában.

²⁾ Európába.

ne nézzétek miként pusztulunk el, hanem egyetérve induljunk a megtámadó ellen. Ha ezt nem teszitek, mi szorongattatva vagy el hagyjuk az országot vagy maradvá alávetési föltételt kötendük ki: Mert mit csináljunk, ha ti nem akartok segíteni? Nektek azonban nem lesz ezért jobb dolgotok, mert a Perza épen úgy jön ellenünk mint ellenetek. Nem is fog ő a mi meghódításunkkal megelégedni s titeket megkímélni. Ezen állításunknak nagy bizonyítékát adandjuk elő. Ha a Perza egyedül mi ellenünk indítana hadjáratot bosszút állni akarván az előbbi szolgaságért, meg kellett volna kímélnie a többi népeket s egyesén országunk ellen jönnie; s így megmutatta volna mindnyájoknak, hogy a Scythák ellen indul s nem a többiek ellen. Most azonban mihelyt átkelt volt ezen szárazföldre, mindnyájokat a kik útjába esnek, aláigázza, és már hatalma alatt bírja a Thrákokat s többi között a mi szomszédainkat is a Gétákat.“

119. A Scytháknak ezen előadása után tanácskoznak a népek részéről érkezett királyok s kétfelé ágaztak a véleményeik. Geloni, Budini és Sauromatai egyetértvén, segíteni ígértek a Scytháknak; de az Agathyrsi; Neuri, Androphági, Melanchläni és Tauri ezt válaszolták a Scytháknak:

„Ha ti nem lettetek volna az elsők, kik a Perzákat megbántottátok s háborút kezdtetek, s azt kérnétek a mit most kértek, helyesnek tartanók a ti beszédeteket s reátok hallgatva közösen cselekednénk veletek. Ti azonban betörvén nélkülünk amazok országába, uralkodtatok a Perzákon a mennyi ideig Isten engedte; s amazok, miután őket ugyanazon Isten felkölti, visszaadják nektek a kölcsönt. Mi sem akkor nem bántottuk legkevésbé is ezen férfiakat, sem most nem akarunk az elsők lenni a megbántásukban. De ha földünket is megtámadná s ő kezdené elbántani, mi sem fogjuk türni. Addig pedig nézök lehetünk s otthon maradunk; mert azt tartjuk, hogy a Perzák nem jönnek ellenünk, hanem azok ellen, a kik megbántásuk szerzői voltak.“

120. A mint a Scythák ezen jelentésről értesültek, elhatározták semmiféle nyílt csatába nem bocsátkozni, mi-

vel ezek nem álltak hozzájuk harczársakul, hanem lassankint visszavonulva s tovább hajtva a nyájakat behányini a kutakat és forrásokat a melyek mellett elmennének, kiirtani a füvet a földből s két részre oszolni; és hogy ezen részek egyikéhez, melynek királya volt Scopasis csatlakozzanak a Sauromaták s hogy ezek, ha a Perza ide kanyarulna egyenesen Tanais folyójához vonuljanak vissza Mäotis tavának hosszában hátrálva; ha pedig a Perza visszafordulna őt megtámadva üzőbe venni. Ez volt a királyi Scythák egyik része fölállitva az uton, a mint mondatott. Hogy továbbá a királyiaknak két többi része, mind a nagy, melyen Idanthyrus uralkodott mind a harmadik, melynek királya volt Taxakis, egyesülvén s hozzájuk csatlakozván a Gelónok és Budinok, szinte egy napi uttal előzzék meg a Perzákat s lassacskán másfelé hátráljanak teljesítve a határozatokat; és pedig először vonuljanak vissza egyenesen azoknak vidékeire, a kik megtagadták harczársaságukat, hogy ezeket a háboruba keverjék ha pedig önkényt nem válalnák magokra a Perzák elleni háborut, akaratuk ellenére is harczra kényszerítsék. Hogy végre ezután térjenek vissza saját földükre s meg is támadják az ellent, ha ez volna tanácskozmányaik eredménye.

121. A Scythák ezt elhatározván eleibe mentek Darius hadseregének előfutárokul küldve a lovasok legjobb-jait. A szekereket pedig, melyeken a gyermekek és az összes nők laktak, s minden marháikat kivéve a mennyit mint élelmökre elegendőt visszatartottak, a szekerekkel együtt előre küldötték meghagyván nekik hogy mindig éjszak felé induljanak. Ezek tehát előre indultak.

122. A Scythák előfutárai a mint fölfedezték hogy a Perzák mintegy három napi utnyira Istertől távol vannak, ezen fölfedezés után, minthogy egy napi ut választotta el tőlük, tábort ütöttek földulva a föld terményeit. A mint a Perzák látták, hogy a Scythák lovassága mutatkozik a mindig visszavonulók nyomai után indultak. S azután minthogy egyenesen a királyi Scytháknak egyik része felé tartottak, a Perzák üldözik őket kelet felé Tanaisig. S amazok átkelvén Tanais folyóján, a Perzák utánuk át-

keltek s üldözték, miglen keresztül vonulván a Sauromaták földén, a Budinok területére érkeztek.

123. Azon egész idő alatt midőn a Perzák Scythia és Sauromatországon keresztül vonultak, semmi kárt sem tehettek minthogy a föld parlagon hevert. De midőn a Budinok területére nyomultak, ott a fővárosra akadván, melyet a Budinok elhagytak s mindenestül kiűritettek vala, azt fölgyújtották. S ezt tevén mindig előre követék az ellenség nyomait miglen keresztülvonulván a Budinok földén a pusztába érkeztek. Ezen pusztát nem lakját semmiféle emberek; fekszik pedig a Budinok tartománya fölött s terjedelme hét napi ut. Tul a pusztán laknak a Thyssagéták, honnan négy nagy folyó folyván a Mäóták földén keresztül, beömlenek az ugynevezett Mäótiis tavába, melyek nevei következők: Lycus, Oar, Tanais, Syrgis.

124. Miután tehát Darius a pusztába jött föl hagyván a tovább indulással tábort ütött a seregével Oar folyója mellett. Ezt tevén, nyolcz nagy várdát építtetett, melyek egyenlőleg, legfőlebb mintegy hatvan stadiumnyira álltak távol egymástól, s melyek romjai napjaimig maradtak fön. De mialatt ő ezekkel foglalkozék, az üldözött Scythák megkerülvén a felföldet, visszafordultak Scythiaországba. A mint ezek egészen eltűntek, úgy hogy többé nem mutatkoztak, Dárius elhagyta a félig kész várdákat s megfordulván nyugat felé indult, azt gondolva hogy ezek az összes Scythák s hogy nyugatfelé futamodtak.

125. Előre menesztvén legnagyobb gyorsasággal a sereget, a mint Scythiaországba érkezett ráakadt a Scythák két részére ¹⁾, s ráakadván üzőbe vette őket, kik mindig egy napi távolságra hátráltak. S minthogy Darius nem szűnt meg utánuk indulni, a Scythák azok felé vonultak vissza, a kik megtagadták szövetségöket; és pedig először a Melanchlänök földére; s miután ezeket a betörő Scythák és Perzák megriasztották, a Scythák előre mentek az Androphágok vidékeire; s ezek is megrémülvén visszavonultak Meurisba; s ezeket is megijesztvén hátrálva mentek a Scythák az Agathérsok felé. Az Agathýrsok

¹⁾ T. i. Idanthýrs és Taxacis hadtesteire.

látván hogy szomszédaik a Scythák elől megfutamodtak s rémülésben voltak, mielőtt a Scythák hozzájuk betörnének hírnököt küldöttek s megtiltották a Scytháknak határaikon átlépni, kijelentvén hogy, ha megkísérlelik a becsapást velök leendő először csatájok. Ezekkel fenyegetvén az Agathyrsok a határokra siettek, szándokukban lévén visszaüzeni a megtámadókat. De a Melanchlänök, Androphágok és Neurok, midőn a Scythákkal együtt a Perzák is betörték hozzájuk, nem fogtak erőhatalomhoz, hanem megfélemlkezvén fenyegetésükről, rémülten futának egyre észak felé a pusztába. A Scythák pedig nem jöttek többé a tiltakozó Apathyrsokhoz, hanem a Neurok földéről hazájokba mutatták az utat a Perzáknak.

126. A mint ez sokszor történt s meg nem szűnt ¹⁾, Darius egy lovast küldvén a Scythák királyához, Idanthyrs-hoz, ezt mondá: „Nyomorult ember; mit futsz mindig? Tőled függ egyet e kettő közül tenni: ha elég erősnek tartod magadat, hadaimnak ellenszegülni, állj meg hagyj föl a kóborlással és harczolj; s ha pedig elismered hogy gyöngébb vagy hagy föl hasonlóul a futással s földet és vizet hozván ajándokul a te uradnak, alkudozzál vele.“

127. Ezekre így felelt Idanthyrs, a Scythák királya: „Az én dolgaim így állnak, óh Perza: én sem azelőtt nem futottam bár miféle ember elől félelemből, sem most nem futok előled. Nem is teszek én most valami újabbat annál, mit béke idején tenni szoktam. Hogy pedig veled azonnal nem harczolok, ezt is megmagyarázom. Nekünk nincsenek sem városaink sem bevetett földeink: melyek miatt félvén nehogy elfoglaltassanak vagy pusztittassanak, okunk volna veletek minél előbb harczra kelni. De ha minden áron kellene gyorsan oda jutnunk ²⁾, rajta vannak ősi sirjaink; találjátok meg ezeket s próbáljátok földülni akkor megfogjátok tudni, valjon harczolandunk-e a sirokért vagy nem. De előbb ha csak valamely ok rá nem bír, nem kapunk veled össze. Ennyi elég legyen a csatára nézve. Uraimnak pedig egyedül Jupitert, őseim egyi-

¹⁾ Hogy t. i. a Scythák egy tartományból a másikba vonultak.

²⁾ Harczba keveredünk.

két, tartom és Vestát a Scythák királynéját. S a föld és víz ajándokai helyett olyan ajándékokat fogok küldeni; melyek hozzád illenek. Végre, hogy uramnak mondtad magadat, azt, biztosítlak, meg fogod siratni.“

Ilyen a scythák beszédmódja. — A hírnök tehát elment jelentendő ezt Dariusnak.

128. A scythák hallván a szolgaság nevét, haraggal teltek meg s elküldik a Sauromatákkal föllállított hadtestet, melyet Skopasis vezénylett, a Jónokhoz, megparancsolván hogy alkuba bocsátkozzanak ezekkel, a kik az áthidalt Istert őrizték. A visszamaradó scythák pedig elhatározták hogy nem fogják többé ide s tova barangoltatni a Perzákat, hanem mindig az étkezéskor őket megtámadni. Meglesvén tehát az időt, midőn Darius emberei étkezének, teljesíték a határozatokat. S a scytha lovasság mindig megfutamtotta a perzsa lovasságot; de a futamodó lovagosok a gyalogsághoz menekültek, mely segílyt ada nekik. A scythák tehát elkergetvén a lovasságot visszafordultak, mert féltek a gyalogságtól. Hasonló megrohanásokat éj idején is tevének a Scythák.

129. De a legnagyobb csudát, mely a Perzsák harcztársa és a Darius táborát megtámadó scythák ellensége volt, most mondom el; ez t. i. a szamarak ordítása és az öszvérek alakja; mert scythaország nem hoz elő sem szamarat sem öszvért, a mint azelőtt is kijelentettem; s nincs is egyáltalában egész scythaországban sem szamar sem öszvér a hideg miatt. Az ordító szamarak tehát megriaszták a Scythák lovasságát; és sokszor a Perzák elleni rohanásuk alatt lovaik hallván a szamarak ordítását, megijedtek, hátráltak, s meghökkentek hegyesítve füleiket, mivel nem hallották még azelőtt ilyen hangot s nem láttak ilyen alakot. De ez csak keveset használt a háborunak ¹⁾.

130. A Scythák valamennyiszer zavarban látták a Perzákat, hogy még hosszabb ideig maradjanak Scythaországban s maradván a mindenben szűkölködők sok bajt szenvedjenek, ezt tevék: mindannyszor visszahagytak né-

---

¹⁾ Dariusnak.

hányat saját nyájaikból a pásztorokkal együtt, s ők más kerületbe vonultak. Az oda jövő Perzák pedig elfoglalták a nyájakat és dicsekedtek a tettökkel.

131. Ez sokszor történvén, végtére Darius nagy inségre jutott; mit észrevevén a Scythák királyai hírnököket küldöttek, ki Dariusnak ajándékokat hozott: madarat, egeret, békát s öt nyilat. A Perzák kérdezték az ajándékok hozótól, mit jelentenek az adományok; de ő azt felelte, hogy nincs más megbízása, mint az átadás után azonnal eltávozni, intette azonban a Perzákat, hogy találják ki, ha bölcsek az ajándékok értelmét. Ezt hallván a Perzák tanácskozána.

132. Dariusnak az volt a véleménye, hogy a Scythák mind önmagokat, mind földüket és vizöket alávetik neki, így okoskodva: hogy az egér a földben születik ugyanazon terménnyel táplálkozva mint az ember; a béka pedig a vízben; s a madár leginkább hasonlít a lóhoz; végre a nyilakat mind saját erejüket adják neki át. Ez volt Dariusnak nyilvánított véleménye. De ezen véleménnyel ellenkezett Gobrys, egyike azon hét férfiú közül, kik megölték a Mágust¹⁾, gyanítván hogy az ajándékok ezt mondják: „Ha nem váltok madarakká, óh Perzák, hogy az égbe repüljete; vagy ha nem váltok egerekké, hogy a föld alá bujjatok, vagy ha nem lesztek békák, hogy a mocsárrokba ugorjatok, nem fogtok haza térni, sujtatván ezen nyilaktól.“ A Perzák így magyarázták az ajándékokat.

133. A Scythák egyik hadteste, mely előbb Mäotis tavának őrzésének, később pedig Isterhez rendeltetik, hogy a Jónokkal alkuba bocsátkozzék, a mint megérkezett a hidhoz, így szóla: „Jóni férfiak, mi jövünk szabadságot hozva nektek, ha csakugyan hallgatni akartok reánk. Ugy vagyunk értesülve, hogy meghagyta nektek, csak hatvan napig őrizni a hidat s ha ezen idő alatt nem jönne vissza, hazátokba távozni. Ti tehát teljesítvén ezeket, nem fogtok vádlás okot nyújtani sem amannak sem nekünk. Miután a kitűzött napokig vártatok, ezentul távozzatok el.“

¹⁾ A ki Cambyses ellen föllázadt.

A Jónok megigérvén hogy ezt teendik, amazok leggyorsabban visszasiettek.

134. Miután Darius megkapta az ajándékokat, a visszamaradtak Scythák gyalogsága és lovassága szemben a Perzákkal csatarendbe áll, mint összeütközendő. De a mint a Scythák hadi rendben álltak, egy nyul ugrott föl a két tábor között, melyet azok látván, üzőbe vették. Zajóskodván pedig a Scythák és lármázván, kérdezte Darius az ellenségek zajának okát; s miután értesült, hogy ők a nyulat kergetik, mondá azokhoz, a kikkel máskor is szokott társalogni: „Ezen férfiak nagyon megvetnek minket; és most úgy látszik nekem hogy Gobryas helyesen beszélt a scytha ajándékokról. Én is azt gondolván tehát hogy a dolgok így állnak, jó tanácsra van szükségünk, hogy biztos legyen a visszavonulásunk.“ Erre azt mondá Gobryas. „Óh király, én csak hir után ismertem ezen férfiak szegénységét; de ide jöven jobban ismertem meg, látva miképen játszanak velünk. Most tehát azt tartom, mihelyt az éj beköszön, gyujtsuk meg a tábori tüzeket, a mint ez máskor is szoktuk tenni, csaljuk meg a katonák közül azokat, kik leggyengébbek a bajok elviselésére, kössük meg összes szamarainkat s távozzunk el, mielőtt Isternek tartának a Scythák, fölbontandók a hidat, vagy mielőtt a Jónok elhatároznának valamit, mi képes volna minket elpusztítani.“ Gobryas ezt tanácsolta.

135. Azután beköszönt az éj s Darius követte ezen tanácsot. A beteg katonákat s azokat a kiknek vesztőkkel legkevesbé törődött s a megkötözött összes szamarakat ott hagyta a táborban; ott hagyta pedig mind a hadsereg tehetleneit e végett, hogy a szamarak orditsanak; az embereket pedig visszahagyta ugyan gyengeségök miatt, de nyilván ezen ürügy alatt, hogy ő a hadnak egészséges részével megakarja támadni a scythákat, mi közben ők őrizték a tábort. Darius ezzel ámitván a visszahagyottakat, s meggyujtván tábori tüzeket, leggyorsabban Isterhez sietett. A szamarak megfosztatva lévén az emberek sokaságától, annál inkább ordítanak. A scythák pedig hallván a szamarakat, természetesen azt hívék, hogy a Perzák még táborukban vannak.

136. Nappalodván pedig a mint a visszahagyottak látták, hogy Darius elárulta őket, kezét nyújtottak a scytháknak s elmondták nekik a történeteket. Ezek, a mint ezt hallották, azonnal egymással csatlakozván, t. i. a két scytha hadtest, és az egyik, melyben a Sauromaták, Budinok és Gelónok voltak, egyenesen az Ister felé üldözték a Perzákat. De mivel a perzsa sereg többsége gyalogságból állt s nem ismerte az utakat, nem lévén meghatározott utak, a scytha sereg ellenben lovasokból állt s ismerte a legrövidebb utat; azért eltévesztették egymást és a scythák sokkal előbb érkeztek, így szóltak a hajókon levő Jónokhoz: „Jóni férfiak, a napok száma lejárt reátok nézve és ti nem tesztek jól, ha még maradtok. De mivel előbb félelemből maradtatok, bontsátok most föl a hidat és menjetek el minél előbb, örülve hogy szabadok vagytok s hála adva ezért az isteneknek és a scytháknak. A ti előbbi uratokkal pedig úgy fogunk bánni, hogy semmiféle emberek ellen nem fog többé táborozni.“

137. Erre a Jónok tanácskozáának. S az athéni Miltiadesnek, ki a hellesponti Chersonitákat vezényelte s fölöttük kényuralkodék, az volt a véleménye, hogy hallgasanak a scythákra és szabadítsák föl Jóniát. De a miléti Histicius ellenkező véleményben volt, mondván: hogy most mindegyik közölök Darius hatalma által kényuralkodik saját városán; megtöretvén pedig Darius hatalma, sem maga nem lesz képes a Milétiék fölött uralkodni, sem más valaki másokon, mert a városok mindegyike inkább népuralmat fog akarni mint kényuraságot.“ Histiaüs kijelentvén ezen véleményt, azonnal mindnyáján ehez csatlakoztak, jóllehet előbb Miltiadesét pártolták.

139. Ezek tehát Histiaüs véleményének adván elsőseget, elhatározták ezen munkával és beszéddel még hozzájárulni: t. i. fölbontani a hidnak scythaország felé néző részéből olyan nagy darabot, minő a nyíllövés hossza, hogy látszassanak valamit tenni, ámbár mitsem tesznek s nehogy a scythák kísérletet tegyenek erővel átlépni az Istert a hidon; — s fölbontva a hidnak scythaország felé levő részét azt mondani, hogy mindent meg fognak tenni, mi a scyt-

háknek kedves. Ezt hozzácsatolták a véleményhez ¹⁾; s ezután mindnyájok nevében Histiaüs válaszol így szólva: s scytha férfiak, hasznos tanácscsal jöttök s jókor sürgetitek a dolgot. Valamint ti hasznos utmutatást adtok nekünk, úgy mi készséggel szolgálunk nektek; mert látjátok, hogy a hidat is fölbontjuk, s teljes buzgalmunk is lesz, mivel szabadok akarunk lenni. De mialatt mi ezt fölbontjuk, alkalmas időtök van amazokat fölkeresni, megtalálván őket mind érettünk mind tinmagatokért úgy állni rajtok bosszút a mint megérdemlik.“

140. A Scythák másodszor is hívén a Jónoknak hogy igazat szólnak, visszafordultak a Perzák keresésére, de eltévesztették az egész kivonulásukat. Ennek okai azonban magok a Scythák voltak, minthogy ezen a tájékon elpusztíták a lovak legelőit s behányák a vizeket. Ha ezt nem tették volna, könnyű leendet nekik, ha akarták volna, megtalálni a Perzákat. De a miről azt gondolták, hogy magokra nézve leghasznosabban van elhatározva, abban csalatkoztak. A Scythák ugyan is saját országuknak ama vidéken vonulván keresztül, hol, takarmány is s víz is volt a lovak számára ott keresték az elleneket, azt vélve, hogy ezek is ilyen vidékeken keresztül eszközlék futásukat. De a Perzák az önmagok által keletkezett uton maradtak s azon mentek vissza. S így is alig találták a hidat. Mivel pedig éjjel érkeztek meg és a hidat fölbontva találták, nagy félelem támadt bennök, hogy a Jónok elhagyták őket.

141. Volt pedig a Darius seregében bizonyos egyiptomi férfiú, a ki legerősebben tudott kiáltani az emberek közül. Ezen férfiut föllállítván Ister partjáua Darius, azt parancsolta neki, hogy hívná a miléti Histiaüst, a mit lett is. És Histiaüs meghallván az első fölhívást, átengedte az összes hajókat a sereg átszállítására s összekötötte a hidat.

142. A Perzák tehát így illantak el; a Scythák pedig keresvén őket, másodszor is eltévezttették. S ezóta részint azt ítélik a Jónokról, hogy mint szabadok az összes

¹⁾ Melyet Histiaüs javaslatára elfogadtak.

emberek közül, a legrosszabbak és leggyávábbak, részint azt mondják, hogy, ha mint szolgák jönnek tekintetbe, legjobban szeretik uraikat s legkevésbé szoktak elszökni. Ezt lobbantják a Jónok szemére a Scythák.

Herodot VI. könyvéből.

40. Cimon fia, Miltiades, kevés idő előtt érkezett Cherzonézbe, s a jöttet súlyosabb bajok érték azoknál, melyekben most találkozók. Mert három évvel későbbén futamodott a Scythák elől. Ugyan is a nomád Scythák megboszszankodva Darius király betörése miatt egyesültek és Cherzonézig előre nyomultak. Ezen betörőket nem várta be Miltiades hanem megfutott Cherzonézből, miglen a Scythák el nem távoztak.

84. Magok a Spartánok azt mondják, hogy Cleomén nem örült meg valamely isten csapása által, hanem hogy ő a Scythákkal társalogva borivó lett s innen megőrült. Mert a nomád Scythák, miután Darius betört az országukba, vágódtak bosszut állni rajta, és Spartába küldvén követséget, harczszövetséget kötöttek s abban állapodtak meg hogy szükséges volna törekedniök magoknak a Scytháknak Phasis folyója hosszában Médiába betörni, a Spartánoknak pedig Ephesusból kiindulva fölfelé vonulniök és azután ugyanegy ponton egyesülniök. S mondják hogy Cleomén, megérkezvén e tárgyban a Scythák, nagyon bensőleg társalga velök; s nagyobb mértékben társalogva velök semmint illett volna; megtanult tőlük tiszta bort inni. E miatt tartják őt örültnek a Spartánok ezóta, a mint magok beszélík, ha tiszta bort akarnak inni, ezt mondják: „scytha módra!”

Herodot VII. könyvéből.

64. A scytha Sákok fejükön viseltek egyenesen álló hegyesen végződő turbánokat; bő nadragba voltak öltözködve; honi ijákat, töröket és *sagaris* nevű baltákat vittek. Ezeket, noha Amyrgi Scythák voltak, Sákoknak nevezték; mert a Perzák a Scythákat egyetemben Sákoknak nevezik.

Jegyzetek Herodotozhoz.

I., 105. Szent Jeromosnál (Epithaphium Fabiolae. Epist. 84.) olvassuk: Ecce subito discurrentibns nunciis, Oriens totus intremuit: ab ultima Maeotide, inter Glacialem Tanain et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasii rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quae pernicibus equis, huc illucque volitantia, caedis pariter ac terroris cuncta complerent. Hanc gentem Herodotus refert sub Dario regemedorum, viginti annis orientem tenuisse captivum, et ab Aegyptiis et Aethiopibus annum exegisse vectigal. — Kettőben tévedt sz. Jeromos; mert nem Darius, hanem Cyaxares alatt történt a scythák betörése s nem 20 hanem 23 évig tartották elfoglalva Azsiát. — Sz. Jeromos született Dalmátiában 342-ben. —

'Ενάρσεις. Mongolban *ersu* vagy *ere* *ersu* himnöt korcsfajt jelent, *nüri* pedig *kicsapongó életet, gyógyíthatlan betegséget*. Meglehet hogy e szavakból képezte Herodot a görögös nevet, azon szóhoz idomítván még is azt, melylyel a Perzák asszonyos férfiakat jelöltek. Igy Neumann (Die Hellenen im Skythenlande. I. 163. l.) Zeuss azonban (Die Deutschen u. die Nachbarstämme, 294 l.) azt véli, hogy 'Ενάρσεις egészen perza szó, származva a perza *ner*-ből (sanskrit *nara*) mi *himet* jelent és a kizáró (privativum) *a-* vagy *e-ből*: de erre jól jegyzi meg Neumann, hogy a görögben nincs kizáró *e*, hanem csak *a*.

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA.

TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI INTÉZETEK.

I. Magyar tud. Akadémia.

Julius 1-én a math. természet tudományi osztályok ülésében *Than Károly* ltág olvasott fel egy értekezést, mely Budán a Farkas völgyben a Böckféle forrástól mintegy 200 lépésre fölfedezett Uj keserű víz elemzését tárgyalta. A jeles értekezés, mely a vegytan körében új felfedezések a körísa hamvában talált s eddig ott nem észlelt ingredientiaikat juttat napfényre, soronkívül előleg kinyomatni határozottatott. Ezután *Balla*

Károly értekezett „az északi fényről, mint az időtan alapjáról“ Az élénk s maga nemében derék előadás után *Jedlik Ányos* rtag a bicskei csillagjai eszközök hármasság kiküldöttség véleménye oda ment ki, hogy a szoros csillagászati eszközök tartassanak együtt a Buda-Pesten felállítandó observatorium részére, a többi rész osztassék fel az akadémia, egyetem és József-ipartanoda közt. A szét osztás szó emeltetett, de miután az adományozó él és így ez ellen őt illetné az óvástétel, a dolog abban maradt. — A titoknoki jelentésből értesült az akadémia, hogy dr. Abdullah bej Konstantinápolyból francia nyelven írt levelében az akadémia útján növény, rovar, csiga stb. küldeményeket ígér a n. Muzeumnak. Petzval és Weiss tagok bírálata folytán Sasku Károly egy munkája az Értesítőbe felvételik. Végül az *összes ülésben* a könyvkiadási ügy rendezésére kiküldött bizottság jelentése olvastatott, melynek egy két pontjára kelt határozat, a többinek tárgyalása jövőre halasztatott.

Julius 7-én a phil. törvény és történet tudományi osztályok ülésében Peregrinyi Elek ltag folytatta növeléstani munkája ismertetését különösen a növelés czéllját fejtegetvén. Ezután felolvastatván a szekesfejérvári basilika nyomozására kiküldöttek jelentése, utánna *Henszlmann Imre* lev. tag tartott tudományos felolvasást, és éles eszü következtetések alapján igyekezett meghatározni az érdekelt basilika fekvését és építészeti tervét. Előadását rajzokkal is világosítá. Érdekes előadása kivonatban alig lévén adható olvasóinknak az egész értekezés elolvasását ajánljuk. (Tán a vasárnapi újságban is meg fog jelleni.) A titoknok olvasta a statistikai bizottmány jegyzőkönyvét, és Botka Tivadar ltag levelet, ki az úgy nevezett *hunfejekről* (= Hunnenköpfe) ígér érdekes előadást. Az összesülésben folytatott tárgyalása a könyv kiadási bizottságnak és elfogadtatott.

Julius 14-én a nyelv és széptani osztályok ülésében *Gyulay Pál* olvasta *Findly Henrik* ltag feleletét azon czáfolatra, melyet a nagyszótár szerkesztése védelmére nézve Fogarassy János rtag szintén az akademiának a nagy szótár körül eleitől fogva tett eljárását bírálván, Fogarassy feleletének czáfolatába bocsátkozott, és végre indítványozta, hogy az akadémia a szótár nyomtatását felfüggeszse, az egész munkát vizsgálat alá vegye, s megjelent füzeteket nyomassa ki újra. Fogarassy szintén ez ülésben felolvasni szándéklott értekezése felolvasásától elállván, az elnöklő Toldy Ferencz tanácskozás alá terjeszté *Finály* értekezését, melyre nézve az határoztatott, hogy miután Fogarassy e tárgybeli czikke az *Értesítőbe* adatott, még pedig minden bírálat nélkül az osztály kijelentése folytán, ez is menjen hasonlóképen bírálat nélkül az *Értesítőbe*, és ezzel az akadémia emeközlönyében a polemiának vége szakadjon. A mi pedig az indítványt illeti erre nézve a nyelvtudományi bizottság fogadni véleményt. — A titoknoki jelentés szerint *Mándy Péter* ur ismét egy csomag észrevételt küldött be a szótárra; az illető szerkesztőségnek adatott át. Merényi László Erdélyből, kit az akadémia oda főleg népmesék gyűjtésére küldött, jelenti hogy a székely mondatok, műszavak stb. gyűjtésében sikerrel halad, de még legalább három hónapig kell ott időznie, miért is további segílyt kér az akademiától. Megadatik, de egyszersmind fi-

gyelmeztetik, hogy a főczélt, a népmesék gyűjtését háttérbe ne szorítsa. Haas Mihály szatmári püspök ő mlga több érdekes egyházi archaeologiai rajzokkal kedveskedett az akademiának, mikért köszönet szavaztatott.

Julius 21-én a phil. törvény és történet tudományi osztály ülésben *Ráth Károly* ltag folytatta multkor megkezdett előadását a török hódoltságokról főleg az adó ügyről és foglyok állapotáról; igérvén hogy legközelebb az igazságszolgáltatásra fog kiterjeszkedni. *Rómer Flóris* ltag „Néhány Pannoniában feltalált római várról“ tartott érdekes felolvasást. A titoknoki jelentés szerint a m. kir. helytartóság folytán felállítandó országos központi archaeologiai bizottság iránti vélemény adás tárgyalása a szüniűd utáni ülésekre halasztatik. *Zách József* tanár ajánló levelet kért az akademiától Statistikai, nép- és helyirati adatok gyűjtésére; az akadémia szívesen tenné, de nem teheti, míg e részben a folyamodó képességéről meggyőződést nem szerez.

Julius 29-én a math. és természet tudományi osztályok ülésében Kis Károly r. tag folytatta és bevégezte a rigó-mezői ütközetről“ hadtörténeti értekezését. Ezután Szabó József felolvasa *Hantken Miksa* urnak a Tata és Buda közti némely geologiai tüneményekről saját vizsgálatain épült becses értekezését, mely nevezetesen a föld alakulás harmadkori képleteinek észlelését tünteté fel. A felolvasó a jeles értekezést annnyival inkább mielőbb kinyomatni ajánlá, mivel a szerző némely vizsgálataira nézve az elsőbbség (prioritas) kérdése is fenforoghat. Ezután Sto. zek és Szabó József bírálati véleményöket adták elé Hunfalvy Jánosnak az akadémia megbízásából irt „A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása“ czimű munkája II. részéről; az előbb nevezett bíráló némi csekély észrevétel mellett, melegen ajánlja a munka e részét is. Szabó hasonlóan ajánló véleményt mondott róla, kijelentvén, hogy e mű korszakot alkot földrajzi irodalmunkban; és kiemelé, hogy szerző hazánk vidékeinek nagy részét személyesen utazábe a munka alaposbbá tétéle végett. Végül a math. és természet tudományi állandó bizottmány jelentése olvastatott, mely több érdekes pontjai mellett egyikben a meteorologiai észlelede fölállítását sürgeti; melyre nézve a szükséges szerek megszerzése ajánltatott. — A közülésben gr. Pálffy Mór kir. helytartó ur felszólítása olvastatott, melyben megkeresi az akademiát, hogy a nemzeti muzeumból a budai várfőtemplomába áttett III. Béla király és neje tetemei ugyanazonságára vonatkozó adatokat terjessze fel; miután a tetemek egy fölirattal lesznek jelelendők. Több felszólalások közt *Erdy* r. tag előadván, miszerint az érdekllett tetemeket 1848-ban Sz.-Fejérváron ő ásatá fel; és azok ugyanazonságáról ő és *Pauer* kanonok ur egy egy füzetben kiadáék véleményeiket és az ismert adatokat, más forrás erre nézve e két füzetben kívül nincs; az akadémia elhatározá, hogy a tetemek azonosságának megvizsgálásában járjon el a székesfejérvári ásatásokra nem rég kiküldött bizottság, és csak ezen kérdés eldöntése után a fölirat készítésére véleményt adni. Legvégül az akadémia tökéjére több adakozás jelentetettbe. A közelebbi ülés az akadémiai szokásos kéthavi nyári szüniűd után octoberben lesz.

II. kir. magyar természettani társulat.

Julius 9. 1862. tartott szakgyűlésében a hazai ásványvizeink vegybontása körül magát annyira érdemesített Molnár János vegyészünk ismét egy új budai keserűvíz elemezését hozta nyilvánosságra. E forrás illetőleg kut, a Sasvölgyben vagy a promontori rónaságon, vagy, mint Molnár ur Béla névtelen jegyzője s Turóczy nyomán nevezi, Kelenföldön újabb időben ásatott, s „Mátyás király forrás”-nak nevezetik. A forrás meglehetősen bő vízü, alkatrészei minőségét tekintve, a többi budai keserűvizekkel egyezik; alkatrészei mennyiségére nézve pedig oly gazdag, hogy a külföldi híres szeidsüti és szeidliczi keserű vizeket felülmulja.

Azután Szabó József, előrebocsátva az iparkiallítások rövid történetét, a londoni nemzetközi iparkiallítás kohászati s kőbányászati nevezetességeinek ismertetéséhez kezdett. Igen érdekes s tanulságos előadásában időrövidsége miatt azonban ma csak a drága kövek s nemes fémeken mehetett által, minek félbemaradása annyival sajnálandóbb lett volna, mivel e mai ülést a hosszas nyári szünet követendi, ha értekező ur a közös kérés folytán értekezésének a társulati közlöny számára való teljes összeállítását megígérni nem sziveskedik. Ez előadása egyszersmind több rajzok és képek bemutatása által érdekesített.

Továbbá Nendtvich Károly atyjának, Tamásnak, volt pécsi gyógyszerész s buzgó természetbúvárnak, Pécs vidékén gyűjtött, s most a nemzeti múzeumnak ajándékozni szándékolt 405 fajból álló lepkegyűjteményt ismertette, hogy az ily egyes hazai tájak állatainak ismerete mily fontos arra nézve, hogy nyomaikon egykor hazai összes állatgazdaságunkról adhassunk számot, mire pedig társulatunknak teljes erővel kelletik igyekezni s valóban igyekszik is, mondanom felesleges emlitenem, hogy e célz csak vidéki tagjainak is közreműködése, buzgó munkássága mellett érhető el.

Ezután a gyűlés közgyűléssé alakulva át, Bugát Pál elnök ur a lefolyt félév társulati eseményeit, főleg annak 12 szakgyűlése tárgyait körülvonalozta, meglehetősen szavakban mondá el, mily sok munkásságra s mennyi pártolásra volna és van társulatunknak szüksége, hogy feladatának a tudományt tovább művelni s a feltalárásokat terjeszteni, kellő mértékben megfelelhessen; önérzetes örömét fejezve ki különben a lefolyt félév sikere felett. Beszéde folytán Kovács Gyula urnak, ki a társulati könyvtárnak több éven át szállásán helyet adni sziveskedett, jegyzőkönyvileg kifejezendő köszönetet indítványozott, mit a közgyűlés a legszívesebben helyeslett.

Ezután új tagokul megválasztottak: Arady Antal Pest, Bán János tr. Pest, Bakody Tivadar tr. Pest, Balog Tihamér Pest, Baloghi László Selmece, Barbás József tr. Pest, Barsi József Pest, Bartos Gábor Sástelek, Bartos Gyula Hodos, Batári Pál tr. Pest, Benkő Lajos tr. Pest, Berger József Körmöcz, Bolemann Gyula tr. Pest, Böke Gyula tr. Pest, Czech Tivadar tr. Pest, Déri Mihály Pest, Divald Adolf Selmece, Dudics Miklós tr. Török-Becse, Elecsánszky Lajos Arad, Ertl Károly Pest, Farbak Ist-

ván Selmecz, Fehér Nándor tr. Pest, Feueregger Ferencz tr. Décs, Gabriely Kálmán tr. Pest, Gálffy Endre tr. Kolozsvárt, Garay János tr. Pest, Gyarmaty János Décs, Hermann Sámuel tr. Pest; Hertelendy József Beodra, Horváth György tr. Pest, Inczo István tr. Kolozsvárt, Kacsokovics Gyula Pest, Kempelen Rudolf Eger, Kethy Károly Pest, Koller Gyula tr. Pest, Komnenovics Sándor Buda, Korbuly Bogdán tr. N.-Bánya, Krishaber Mór tr. Páris, Láng Gusztáv tr. Pest, Lázár Lajos Pest, Laszczik Bernát Sz.-Fehérvár, Lustig Zsigmond tr. Pest, Magoss Károly tr. Hatzfeld, Magyar Sándor tr. Szabadszállás, Mayer József Buda, Nagy Ferencz tr. Galacz, Papp Mihály Pest, Patrubányi Antal tr. Pest, Pauliny Sándor Selmecz, Plech Ede Kikinda, Rimely Sándor tr. Pest, Salamin Kelemen Pest, Scheiben Ottó Pest, Schnedár János Buda, Schossberger G. tr. Pest, Silberstein Simon tr. Elemér. Sporzón Pál Buda, Spitzer Lipót tr. Pesten, Supka Jeromos Székes-Fehérvár, Szarka Mihály N.-Körös, Szathmári Károly Pest, Szmolka Lajos, N.-Szombat, Sziknai Szabó József Pest, Szendi Antal Buda, Strasser József Pest, Szupper Lajos tr. Pest, Szőke János Érmihályfalva, Tauscher Béla tr. Ercsi, Tormay Károly tr. Pest, Zsolnay János tr. Mocsár, Vagner Károly Selmecz, Jekely János Buda, Vajda Géza tr. Hódmezőv.hely Vásárhelyi Imre tr. Páris, Vecsey Gyula tr. Pest, Vimmer Vilmos Buda, Volenszky Frigyes tr. Buda.

Végül titkárlag az ujabban érkezett társulati folyóiratok s több cse-re s ajándok könyv-küldemények jelentettek be; u. m. a birodalmi földtani társulat 1862-ik XII-ik évkönyve 2 nagy értékes és becses kötet kíséretében, a bécsi meder ásatag puhányairól; a prágai Lotos társulat 1861-iki dolgozatai; a königsbergi királyi természettani s gazdasági társulat 1861-ik közlönye első fele; Jaites tagtársnak a Cottus halnem édesvizi fajairól irt műve; az erdészeti lapok VII-ik füzeté.

Legvégül pedig szinte az első titkár a társulati Közöny 1862-ik évi első része készenlételet jelenté be, mely legközelebb a társulati — évdijukat befizetett — tagoknak ingyen szét fog küldetni.

Tóth Sándor.

IRODALMI NAPLÓ.

— A *Kazinczy-szobor* már megérkezett az ünnepelt író szülőföldjére, Érsemlyénbe, s ünnepélyes fölállítása is legközelebb meg fog történni.

— N. Váradon october elejétől kezdve „*Bihar*” című politikai, társadalmi és kereskedelmi lap jelenend meg, hetenkint kétszer, — szerkesztő Györffy Gyula, kiadó Hollosy Lajos.

— B.-Gyarmaton szintén octob. elejétől kezdve „Felvidéki közlöny“ című lap jelenik meg, szerkesztője a jeles készségű Jeszenszky Danó. Mutatvány száma Madách Imrétől, Szontagh Páltól stb. hoz cikkeket.

— Dalmátországban a *dalmát matica* irodalmi intézet, melynek célja alkalmas művek kiadása által a nép nevelésére hatni, július 27-én megnyitott.

— Híador (Jámbor Pál) nagyobb költeményeit rendező sajtó alá. Ugyan csak ő „a magyar irodalom történetén“ dolgozik a főiskolai ifjuság számára.

— Mosonyi Mihály zeneszerzőnk „Álmos“ című 3 felvonásos dalművet szerzett, melyhez a szöveget Szigligeti írta.

— Fejér György okmánytárához (Codex diplom.) év mutató jelent meg Knauz Nándor által készítve. Ára 30 kr.

— Az írói segély egyesület titkárául Gyulay Pál választott.

— A francia akademiánál a francia regény fölött irt legjobb értekezés nagy díjját egy nő M-me du Parquet nyerte. A Monthyonféle nagy díjját (3000 frank) pedig Madelaine Augier Orgonból (Rhone megye,) ki húsz év óta az utakon jámbor alamizsnát szedeget betegek és kórházak javára. Most 60 éves, és a nevezett jótékony célokra 50000 frankot gyűjtött, éjjel nappal egyre fáradozván.

— Angeli Móricz kapitány „Oktató szabályzat“ című két kötetes hadtani könyvét *Becker Oszkár*, főhadnagy a József seregreddben magyarra fordította, és Lembergben kiadta; és eddig 6000 példányban kelt el a magyar származású katonák közt. Szép kelendőség!

— A sz.-István-társulat titkára *Garay Alajos* lett.

— *Gyulay Pál* Petőfi hátrahagyott vegyes műveiből két kötetet adott sajtó alá.

— Az újabban betiltott könyvek között van Ludvig J. „*L'Autriche et la diète de Hongrie*“, mely Paris és Brüsszelben jelent meg.

— Az egyetem rectorává dr. Sauer Ignác kir. tanácsos választott.

— Balogh Zoltán „*Uj nemzedék*“ című szépirodalmi lapot akar kiadni.

— Megjelent Asboth Lajos 1848/9. évi emlékiratainak I. kötete, a II. kötetet lefoglalták, de már felszabadult.

— Bolnai a „M. S.“ szerint „*Pest et les Hongrois.*“ czimű francia munkát irt, melyet egy párisi könyvtárus adand ki.

— *Pompéry Jánosnak* a „Magyarország“ volt szerkesztőjének hátralévő fogsága ideje kegyelmesen elengedtetett.

— Schiller emlékoszlopát Mainzban October 18-án fogják nagy ünnepéllyel leleplezni.

— Pollák Károly könyomda tulajdonos Pesten könyvnyomda felállítására kapott engedélyt. Hasonló engedélyt nyert Kertész József a Sürgöny kiadó-kezelője is.

— Balaton-Füreden szintén nyomdát állítottak az ottani fürdői lap számára.

— B. Jósika Kálmán egy szépirodalmi, művészeti és műbiralmi közlönyre nyert engedélyt.

— A „*Srbska Matica*“ jelenleg Pesten székelő szerb-irodalmi intézetet Ujvidékre szándékoznak áttenni.

— *Toldy Ferencz* magyar irodalom történeti érdemei méltatásául kir. tanácsossá neveztetett. Ugyan csak tőle a m. irodalom története most jelent meg 3-ik bővített kiadásban.

— Demkó Imre a kassai jogakademiánál a m. köz és magánjog és a politikai közigazgatásági-isme rendes tanárává kineveztetett.

— Imre Sándor debreczeni tanár a holdmező vásárhelyi ref. gymnasium igazgató tanárává választatott.

— Révész Imre Debreczenben „Dévai Biró Mátyás“ híres reformator életrajzát s irodalmi fenmaradt műveit (?) adá sajtó alá.

KRÓNIKAI JEGYZETEK.

— *Niepcede Saint Victor* a fényképészet mezején oly fölfedezést tett, mely szerint képes lesz minden tárgyat eredeti színében visszaadni.

— Marseilleben Temple Vilmos új üstököst fedezett

fel, mely a „kis medve“ csillagzat közelében szabad szemmel látható.

— Máramaros-Szigeten jul. 7-én ismét tűz rombolt, és a legutóbbi égések óta alig épült város nagy része ismét elhamvadt. 100 lakház, majd ugyan annyi mellék épület égett le, és 150 család hajlék nélkül maradt.

— Kecskeméten az új evang. egyháznak, mely renaissance stylben Ybl terve szerint építetik, — alapkövét jul. 9-én tették le.

— Lissabonban jun. 28-án tették alapkövét Camoens nagy költő emlékének, a „Camoens-téren“ fog állani.

— A székely földön magasuló Hargita hegységben arany- ezüst bányákra találtak.

— Munkács közelében a Csernekhegyi ó hitű zárda, melyet 1360-ban Keriátovich Tódor építtetett, július 18-án leégett.

— Gróf Széchenyi Istvánnak carrarai márványból vésett szobra felállítatott a pesti városház tanácstermében.

— A budai határban fekvő telkén egy budaörsi lakos Illó Konrád új keserűviz forrást fedezett fel, és azt „Vörösmarty Mihály“ nevére keresztelék.

— Alexy Lajos kassai puska műves hátul tölthető oly fegyvert talált fel, mellyel egy perczen nyolczszor biztosan lehet löni. Ő Felsége sajátkezüleg a művészetek nagy érdemével jutalmazá meg.

APRÓSÁGOK.

— A Máramaros-szigethi helv. h. egyház építése egész eréllyel foly. Ásatások alkalmával több érdekes régiség merült föl, többek közt az író Bethlen Miklós fiának, gr. Bethlen Józsefnek hullája, miről további rendelkezés végett a család tagjai értesítettek.

— Széchenyi Pál egykori kalocsai érsek ezüst szelenczjét Farkas Imre Sz.-Fejérvári püspök a nemzeti múzeumnak ajándékozta.

— Aradmegyében Ó-Szent-Annán kavits ásatásközben egy romlott üstben nagy mennyiségű XVI. és XVII. századbéli ezüst pénzt találtak; s van köztök olyan is, melyre Mária, mint magyarország védasszonyának képe van nyomva. A tudatlan nép itcze számra adta el sóért, s egyéb bolti szerekért. Voltak köztük tallérnagyságuak is.

— Husz Jánosnak Konstánczban, hol 447 előtt megégették, emléket állítanak.

— Morvaországban *Celadna* helységben él egy 147 éves mezei munkával foglalkozó ember. Alkalmasint ez a világ legöregebb embere. Ez után következhetik az ogulini határ örezredben egy Rendulics Iván nevű, 122 éves harczos, a ki egykor a hétéves háborúban a hires Trenk alatt küzdött.

— Napoleon császár 50000 frank jutalmat tűzött ki a sárga láz legsikeresebb gyógyszerére.

— Az ónodi ref. egyháznak II. Rákóczy Györgytől ajándékozott egyházi eszközei vannak.

— Bardócz fiókszékben Bibarczfalván a borszékivel versenyző ásvány viz fedeztetett fel.

— Erdélyben Kozmatelken Barcsai Ákos erdélyi fejedelem megöletése helyét egy köoszlop jelelé, melyet azonban néhány évvel ez előtt a kozmatelki oláh pap kivétetvén, helyébe sertésólat tétetett, — mint a Pesti-Naplónak Erdélyből írják.

— Az erdélyi muzeum egy régi puskacsőt kapott, melynek fölírása ez: „*Tököli Imre 1689.*“

— Frivaldszky János muzeumi ör két oly bogárfajt fedezett föl, minők eddig hazánkban nem találtattak, neveik: *tentiria* és *anophthalmus*.

HALÁLOZÁSOK.

1862. évben.

Junius 14-én *Benczur Miklós* nyiregyházi volt országgyűlési képviselő, ki egykor a szépirodalmi lapokba is dolgozott.

- „ 24-én nyitra-iváncsai Vitéz János, kir. tanácsos, Abauj vármegye volt alispánja, Mérán, kora 80. évében.
- „ ? Bertényi Berta ismert nevű vidéki színésznő Miskolczon.
- Julius* 7-én G a u e r m a n n F r i g y e s európai nevű tájképfestész, kora 55. évében Bécsben.
- „ 11-én dézsfalvi *Pataky József* erdélyi kir. főkormány széki igdtató-hivatal igazgatója, s a kolozsvári uni-tár főtanoda egyik felügyelő gondnoka, kora 66. évében Kolozsvárott.
- „ 16-án O k o l i c s á n y i L a j o s Borsod megye volt alispánja és 1848-ban országgyűlési képviselője. Kora 49. évében Szuhogyon.
- „ 18-án T i c h y A l a j o s, nagyváradi nyomda tulajdonos, kora 53. évében.
- „ ? T i p u l a Péter volt egyetemi jogtanár Budán. Kora 63. évében.
- „ 23-án kisgeresdi Szabó István, egykori magyar ezredes Londonban, kora 37. évében; eltemettetett az Abney park sírkertjében.
- August.* 7-én F e r e n c z y J ó z s e f egri olvasó-kanonok. Kora 83. évében.
- „ 13-án A c k n e r János Mihály ismeretes erdélyi régiségbuvár és gyűjtő, kora 81. évében.

1861-ki MAGYARORSZÁGI KÖNYVÉSZET.

Közli Aigner Lajos.

Lese-Cabinet. — *Neuestes belletristisches Lese-Cabinet* der besten und interessantesten Romane aller Nationen in sorgfältiger Uebersetzung. Liefg. 415—42. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben. 415—26. *Kock P. de.* Pariser Intriguen. 427—32. *Sand, G.* Der Marquis von Villemer. 433—36. *Nixarpa E.* Ilona. 437—42. *La Tour.* Ungar. Lebensbilder I. ezeket. 443—59. *Montepin, X. v.* Die Gitana I. ezt.

460—76. *Achard, A.* Die königliche Jagd. 1. ezt. 477—86. *Montépin, X. v.* Diana und Blanche. 1. ezt. 487—95. *Vas, G.* Grosse Zeiten, grosse Männer. 1. ezt. 496—99. *Kock, H. de.* Todt und Lebendig. 1. ezt. 500—505. *Dumas, Al.* So sey es! 1. ezt. 506—529. *Jósika, N.* Franz Rákóczi II. 1. ezt. 530—539. *Kock, C. P. de* Die Trüffelbrüder 1. ezt. 540—545. *Montépin, X. v.* Die Marionetten des Teufels. 1. ezt.

Montépin, X. v. de. Diana und Blanche. Schluss des Galanten Lebens in der Provinz. Deutsch von Dr. G. F. W. Rödiger. 4 Theile. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben's Verl. Exp. 8r. 164, 172, 115 és 109 l. 2 ft. 10 kr. Ezen czim alatt is: Nauestes belletr. Lese-Cabinet. Lfy. 477—486.

— — *Die Guitana.* Romantische Erzählung aus dem südamerikanischen Leben. Deutsch von A. Kretzschmar. 6 Theile. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben's Verl. Druck von L. Sommer in Wien. 8r. 168, 184, 180, 163, 150 és 103 l. 3 ft. 57 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet 443—59.

— — *Die Marionetten des Teufels.* I. Abtheilung. Prolog. Das Weib des Satans. Deutsch von A. Kretzschmar. Pest, Wien und Leipzig, 1862(61.) Hartleben's Verl.-Exp. 8r. 191 l. 63 kr.

— — II. Abth. Die Lieben, und ihr Fluch. Ein Lebensbild aus der Neuzeit. U. o. 1862(61.) U. a. 8r. 206. l. 63 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet 540—545. Lfg.

Mühlbach, Louise. Franz Rákóczy. Ungarisches Lebensbild. 2 Bände. Wien, 1861. H. Margraf et Comp. 16r. 220 és 256 l. 2 ft.

Nixarpa, Eiluj. Ilona. Roman aus dem Ungarischen Leben. Aus dem Französischen von Dr. G. F. W. Rödiger. 2 Theile. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben 8r. 116 és 114 l. 84 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet. 433—36. Lfg.

Sand, George. Der Marquis von Villemer. Deutsch von Dr. G. F. W. Rödiger. 2 Theile. Pest, Wien u. Leipzig, 1861. Hartleben. 8r. 160 és 180 l. 1 ft. 26 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet 427—32. Lfg.

Sostmann, Wilhelmine, geb. Blumenhagen. Das Haus Walitzka oder Bilder aus Ungarn. Ein Roman in 3 Bänden. Hamburg, 1861. F. H. Nestler und Melle. N8r. 170, 177 és 231 l. 2 tallér.

Vas Gereben. Grosse Zeiten, grosse Männer. Ungarisches Zeit- und Sittengemälde aus der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts. Aus dem Ungarischen des V. G. 3 Theile. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben's Verl. Exp. 8r. VIII. és 188, 182 és 165 l. 1 ft. 89 kr. Ezen czim alatt is: Neuestes bell. Lese-Cabinet. Lfg. 487—95.

XVII. Műirodalom.

Gróf Festetics Leo a nemzeti színházról. 7 építmény-rajzzal. 2. (czim-)kiadás. Pest, 1861. Pfeiffer F. biz. N8r. XVI és 56 l. 1 ft. 50 kr.

Kovács Ferencz, *Vasvári*. Irányeszmék a Rév-Komárom városának pártfogása alatt felállítandó zenetanoda alapvonalaihoz Komárom, 1861. Szigler test. 25 kr.

Liszt Ferencz. *A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon*. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. 328 l. 2 ft.

A nemzeti színház szervezése, igazgatása és biztosítása ügyében. Pest, 1861. Nyomt. Landerer és Heckenast 8r. 16 l.

Zsasskovszky Ferencz és Endre. *Egri ének-káté* vagy is az ének elemei kérdések- s feleletekben. Az elemi tanodák s minden kezdő használatára. 2. bőv. kiad. Eger, 1861. Nyomt. az érseki nyomd. K8r. 36 l. 20 kr.

Die Gemälde-Gallerie *Eszterházy in Wien*. 6 Stahlstiche nebst erläuterndem Text von A. R. von Perger. Triest, 1861. Direction der liter.-art.-Abtheilung des österr. Lloyd. 4r. 1 ft.

Heydenrich, M. *Dramaturgische Skizzen*. 1. Heft Lilla von Buljovszky. Dresden, 1861. R. Kuntze. 16r. 5 ezg.

XVIII. Népiratok.

Atila *Hunnok királyának élete*. 2. kiadás. Pesten, 1861. Bucsánszky Alajos. K8r. 39 l. 8 kr.

Csákány Laci. *Haldl koma*. Néprege. — *Kétféle szolgabíró*. Pest, 1861. Nyomt. Poldini R. N8r. 8 l. 6 kr.

Fortunát *története*, vagy: a tündértáska és tündérkalap. Pesten, 1861. Bucsánszky Al. K8r. 80 l. 10 kr.

Fortunát *fiainak története*, és hogy mi lett végre a tündértáskából és tündérkalapból. Pesten, 1861. Bucsánszky Al. K8r. 54 l. 10 kr.

Kotró Lőrincz. Hires *Garibaldi* tábornok *élete*, harcrai és kalandjai. Pest, 1861, Heckenast G. N8r. 17 l. 15 kr.

— — *III. Napoleon* mint száműzött herceg, trónkövetelő, országfoglya, köztársaság-elnöke és császár. Pest 1861. Heckenast G. N8r. 17 l. 15 kr.

M. Mészáros Károly. *Garibaldi*, a hires vörös inges vezér *életrajza*. A nép számára. Debreczen, 1861. Telegdi K. L. Nyomt. Okolicsányi és társa. 8r. 23 l. 10 kr.

— — *III. Napoleon* francia császár élettörténete annak trónra léptéig. A nép számára. (Versben.) Debreczen, 1861. Telegdi K. L. Nyomt. Okolicsányi és társa. 8r. VI és 40 l. 1 fametszettel. 20 kr.

Pál és Virginia *szomorú élettörténete* 20 képpel. Pest, 1861. Bucsánszky A. 8r. 93 l. 30 kr.

Perzselaka vagy a debreczeni hős leányok. Történeti elbeszélés a nép számára. Irta a nép barátja. Debreczen, 1861. Nyomt. a város könyvnyomd. K8r. 36 l. 20 kr.

Tatár Péter. *Bendeguz*, magyar vezér fiának Elemérnek, Atila öccsének, és az ő kedvese Zillikének története. Pesten, 1861. Bucsánszky Al. K8r. 64 l. 10 kr.

— — A hires *Garibaldi* élettörténete vizen és szárazon. Képekkel. Pest, 1861. Bucsánszky Al. K8r. 32 l. 10 kr.

Eulenspiegel. — *Der wiedererstandene Eulenspiegel*. 3. Aufl. Pest, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 100 l. 15 kr.

Garibaldi. — Des berühmten Generals *Garibaldi* Leben, Kämpfe und Abenteuer. Aus dem Ungarischen (des Lorenz Kotró.) Pest, 1861. G. Heckenast. K4r. 17 l. 15.

Geschichte von den vier Heymons-Kindern. 3. Auflage. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 112 l. 15 kr.

— — *vom Kaiser Octavianus*, welcher seine Gemahlin und seine zwei Söhne in das Elend geschickt und endlich wieder gefunden hat. 3. Aufl. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 111. l. 15 kr.

Hürte. N. *Zrinyi* oder die Erstürmung von Szigeth. Eine ungarische Heldengeschichte des Mittelalters. Reutlingen. (1861.) Fleischhauer et Sohn. 8r. 3 ezgar.

Mütter. — *Die zwei unglücklichen Mütter*, oder: Ihrer Kinder *Paul und Virginiens* traurige Lebensgeschichte. Mit im Text gedr. Bildern. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 120 l. 15 kr.

Schloss. — *Das unschätzbare Schloss* in der afrikanischen Höhle Xa Xa. 3. Aufl. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 62 l. 10 kr.

Tatár Péter. Des berühmten *Garibaldi's* Lebens-Geschichte zu Wasser und zu Land. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 31 l. 8 fametszetel. 8 kr.

— — *Wychny Garibaldi* opis jeho zivota na zemi a na vode. W Pesti, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 32 l. 6 kr.

XIX. Vegyes tartalmu iratok.

Adoma. — *Kétszáz Adoma*. Összegyűjté Hahaha. Pest, 1861. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. K8r. 66 l. 30 kr.

Alapszabályok. — A hajdukerületi honvéd segélyező-egylet alapszabályai. Debreczen, 1861. Nyomt. a városkönyvnyomd. 8r. 7 l.

— — Szab. kir. Debreczen városában alakult második temetkezési társulat alapszabályai. Debreczen, 1861. Nyomt. a városkönyvnyomd. 8r. 16 l.

Álmos könyv. — Legujabb egyiptomi álmos könyv. Pesten, (1861.) Bucsánszky Al. K8r. 46 l. 10 kr.

Anker. — *Az „Anker“* című élet- és érvjáradék-biztosító-társulatnak az 1859-ki ügyletökre vonatkozó számadási kimutatása. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 16r. 25 l.

Áttekintés. — Az ember életére kötött biztosítási módok

áttekintése. (Első magy. általános biztosító társaság Pesten.) Pest, 1861. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. K8r. XXXV. l.

Barsi József. *A szerelemről és házasságról.* Díjazott pályamű. Kiadta Horváth Döme. Kecskemét, 1861. Nyomt. Szilády K. (Ráth M. biz. Pest.) 8r. 89 l. 50 kr.

Ezermester. *A fölülmulhatlan ezermester,* vagy biztos mód tiz perc alatt büvésszé lenni. 2. bőv. kiadás. Pest, 1861. Lampel R. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. 16r. 96 l. 24 kr.

Gászner Lajos. *A gyorsírás* (Stenographia) rövid és magyar nyelvre alkalmazott tana. Pest, 1861. Osterlamm K. N8r. 36 l. és 44 kőrajzott lap. 80 kr.

Hölgyek titkára, vagy is legujabb levelező könyv nők számára, minden előforduló alkalmakra való fogalmazási mintákkal, mindenféle társasági, családi, bizalmas és szerelmes levelekkel, alapos utmutatással, a levélírás szabályait illetőleg, emlékkönyvbe való válogatott versekkel, a keleti virágnyelv magyarázatával s betűrendbe szedett szótárával stb. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. IV és 220 l. 1 ft.

Edvi Illés Pál. *Magyar fénygolyók a nősülésre* azaz eredeti értekezés a ritkán nősülés okairól, és szüntetése módjáról. Felelet a Szegedi pálya-kérdésre 1859. Pest, 1861. Emich G. tul. K8r. VII és 182 l. 60 kr.

Jarisch Antal. *A rajztanítás alapvonalai,* összekötve a főelemi negyedik osztály tanítói tanonczaik számára írt módszertani utmutatással. J. A. munkája után magyarítva Lonkay Antaltól. 2. kiadás. Több mint 300 rajzidommal. Bécs, 1862(61.) Mayer és társa. N8r. 29 l. 57 táblával 1 ft.

Karády Ignác. Legujabb magyar- német levelező vagyis gyűjteménye a polgári életben előforduló mindenféle levelezéseknek és iratoknak. Rövid utasítással ezen levelek és iratok fogalmazására a leghasználatb czimerekkel, valamint a példányok gazdag gyűjteményével együtt mind a két nyelvben. 5. bőv. és jav. kiad. Pest, 1861. Heckenast G. 8r. XVIII és 328 l. 80 kr.

Kubinyi Ágoston. *A magyar nemzeti muzeum.* Irta igazgatója — — Pesten, 1861. Nyomt. Herz J. 8r. IV. és 46 l.

Mit beszélnek a virágok? Legujabb keleti virágnyelv s válogatott emlékfűzér a magyar irodalom gyöngyeiből. *Magyaróditól.* Baja, (1862.) Schön J. tul. 16r. 76 l.

Nagy Miklós. *Magyar gyorsírás.* N. M. rendszere szerint iskolai- magányos- és öntanításra. Irta a rendszer föltalálója. A szerző sajtója. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. 28 l. és 16 l. kőrajz. 2 ft.

Névsor. — *Az országgyűlési képviselők betűsorozatos névelajstroma.* Pest, 1861. Nyomt. Landerer és Heckenast. K8r. 42 l. 25 kr.

— — Aradmegye alkotmányilag választott bizottmányának és tisztikarának névsora. Arad, 1861. Goldscheider H. 20 kr.

Névtár. — A Dunántuli ág. hitvall. evangélimi egyházkerület névtára. 1861-ik évben. Magyar-Óvár, 1861. Nyomt. Czéh S. 8r 36 l.

Rapos József. *Nőtlenység.* Mint fejtvénye egy pályafeladatnak;

mely a „szegedi hradó“ czimú lapban egy nőtlen által kitűzetett 1859-ben. Értcsitcséssel egyűtt a sz.-fehértvári alap- nevelési minta intézetről. Székes-Fehértvár, 1861. Nyomt. özv. Szammer P. (Hartleben biz. Pesten.) 8r. 130 l. 1 ft.

Sasku Károly. *Illendőségtan* és hasznos tanuságok. 3. kiadás. A szerző tulajdona. Pest, 1861. Nyomt. Landerer és Heckenast. K8r. VIII és 415 l. Az 1. és 2. kiadás „Mivelt társalgó“ czim alatt jelent meg Heckenast G.-nál.

Társalkodó. — *A diszes társalkodó* vagyis világba termett ember. Hasznos kézikönyv minden neműek és rangnak számára stb. 3 bőv. kiadás. Pest, 1861. Kilián Gy. 12r. 259 l. Kem. köt. 70 kr.

I. Toldalék a cs. kir. szab. *déli állam. Lomb. Velence s olasz középponti vasut társaságnak* multévi augusztóóban közzétett árszabásaihoz. Január 1861. Bécs, 1861. Ueberreuter K. bet. 12r. 37 l. Kem. köt.

Dr. Toldy Ferencznek a *m. nyelv. és irodalom egyetemi nyelv. rendes tanári székébe* iktatásakor 1861. jul. XIII. tartott beszédek. Pest, 1861. Emich G. bet. N8r. 24 l. 20 kr.

Beyse, J. *Kosmetikon* oder der erfahrene Rathgeber über die Geheimnisse der körperlichen Schönheit. Eine gründliche Anweisung den ganzen Körper, so wie alle Theile desselben zu pflegen, auf den höchsten Grad der Schönheit zu bringen und bis in's vorgeruckte Alter darauf zu erhalten. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben's Verl. Druck von L. Sommer in Wien, 8r. VIII és 190 l. 1 ft. 30 kr.

Ebersberg, J. S. *Neue Stammbuch-Aufsätze*, Inschriften und Devisen für Denkmäler der Liebe und der Freundschaft. Erinnerungsblätter, Lebensansichten, Lehrsätze, zur Erkräftigung und zum Troste edler Menschen. 3. verb. Aufl. Pest, Wien und Leipzig. 1861. Hartleben. K8r. IV és 213 l. 70 kr.

Ebersberg, J. S. *Das edle Whist*, wie man es in den besten Gesellschaften spielt. Fassliche Anleitung zur leichten u. gründlichen Erlernung des Whist Spieles. 5. verm. Aufl. Mit 8 lith. Tafeln. Pest, Wien und Leipzig, 1861. Hartleben. Druck von L. Sommer in Wien. 8r. VIII és 123 l. 78 kr.

Keszler, Hermann. *Was fangen wir heute an?* oder: das neueste u. beste. Unterhaltungsbuch an langen Abenden im Winter u. auf Landpartien im Sommer. Mit einem Anhang, enthaltend: Stoff zu Liebesbriefen u. Stammbuch-Aufsätzen. 3. verm. u. verb. Aufl. Pest, Wien u. Leipzig, 1861. Hartleben. 8r. 256 l. 78 kr.

Levitschnigg, Heinr. Ritter v. *Der Schachmeister*. Handbuch zum Selbstunterricht in Schachspiele. Mit Schachpartien, gespielt von Morphy, Andersson, Stannton, Szén, Löwenthal, Hartwitz u. A., nebst einer Auswahl der vorzüglichsten Schachrättsel. Pest, Wien u. Leipzig, 1861. C. A. Hartlebens Verl. 8r. IV és 237 l. 1 ft. 80 kr.

Schematismus provinciae Hungariae reformatae nunc S. Ma-

riae nuncupatae ordinis minorum s. p. *Francisci*. ad annum Christi secundum post bisextilem 1862. Posonii. Typ. Al. Schreiber. 8r. 78 l.

— — ven. cleri dioecesis Magno-Varadinensis latini ritus pro anno 1862.

— — *Cleri* archi-dioecesis Strigoniensis pro Anno a Christi nato 1861. Strigonii 1861. Typ. E. Horák. (Lauffer és Stolp. biz. Pesten.) 8r. XVI és 270. l. 1 ft.

Traum-Buch. — Neues egyptisches *Traum-Buch*, nebst Auslegungen. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. K8r. 56 l. 8 kr.

Ueber den Verkauf des *Horváth-Gartens* und ein Finanz-Projekt zu dessen Rettung, nebst einigen unliebsamen Enthüllungen über das Gebahren der städtischen Repräsentanz von Ofen. Pest, 1861. Druck von E. Müller. 8r. 16 l. 10 kr. (Irta *Jánka*).

XX. Naptárak.

Bolond Miska naptára. 1862-re. Számos eredeti fametszettel. V. évfolyam. Pest, 1862. Landerer és Heckenast. 8r. 136 l. 80 kr.

Emich Gusztáv nagy képes naptára 1862. évre. Szerkeszti: *Vadnay Károly*. 30 fametszvényvel. Pest, Emich G. 4r. 27, 143,56 (czimtar) és XX. l. (hirdetések) 1 ft. 20 kr.

Határidő-naptár mindennemű hivatalnokok, ügyvédek, jegyzők, orvosok, utazók és üzerek számára. 1862. — Termin-Kalender stb. (Magy-német nyelven.) Pest, Nyomt. s kiadja Landerer és Heckenast. K8r. 17 tabella és 365 tiszta lap. Kem. köt. 1 ft.

Hétfeji sárkány. Humoristicus naptár. 1862. *Erdőd-től*. Pest, Nyomt. Engel és Mandello. 8r. 128 l. 80 kr.

Honleányok naptára 1862-re. Legújabb keleti virágnyelvvel s a magyar irodalom gyöngyeiből válogatott emlékgyűjteménnyel. Szerkeszté *Mogyoródi*. Baja, Kiadja Schön Jákó. 16r. XVIII. (Naptár.) és 76 l. (Virágnyelv.) Diszkötésben, 1 ft.

István bácsi naptára vagyis családok házigazdáknak és gazdasszonyoknak, népnevelőknek, helységelőjáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium 1862-re. Szerkeszti *Majner István*. VII. évi folyam. Pesten, Landerer és Heckenast 8r. 160 l. 50 kr.

Szent-István-társulat *Naptára* 1862-ik évre. I. évi folyam. Szerkeszti *Garay Alajos*. Kiadja a sz.-István-társ. Egerben, 1861. Nyomt. az érsek-lyceumi nyomd. 4r. 72 l. 30 kr.

Kalendárium. — *Alföldi legújabb kalendárium*, Kr. u. születése után 1862-ik közönséges esztendőre. II. évfolyam. Debreczen, Telegdi K. L. K8r. 64 l. 20 kr.

— — *Magyar alföldi legújabb kalendárium*. 1862-ik köz. esztendőre. II. évfolyam. Aradon, nyomt. s kiadta Réthy L. K8r. 4 ív.

— — *Budai kalendárium*. Magyar- és Erdélyország számára 1862-ik évre. Buda, Bagó M. K8r. 25 l. 10 kr.

— — Magyar- és erdélyországi ó és új kalendárium 1862-ik esztendőre. Győrben. Sauerwein G. könyvny. K8r. 63 l. 18 kr.

— — Magyar- és erdélyországi új és ó *kalendariom*, 1862. köz. esztendőre. Komáromban. Szigler testv. K8r. 63 l. 18 kr.

— — Közhasznú és mulattató nemzeti vagy hazai *kalendáriom*. 1862-ik közönséges esztendőre. 48. esztendei folytatás. Pesten, Trattner és Károlyi tul. 4r. 99 l. 30 kr.

Kipfelhauser *naptára*. 1862-re. Szerkeszté a „Bolond Miska“-hetilap szerkesztője. Pest, 1861. Emich G. 8r. 127 l. 80 kr.

Mult és jelen. Biztosítási és történelmi évkönyv 1861-évre. Szerkeszti *Remellay Gusztáv*. Pesten, 1861. Ráth M. biz. Nyomt. Engel és Mandello. 8r. XX, 80 és 51 l. 12 fametszettel. 1 ft.

— — 1862-ik évre. Szerkeszti *Remellay Gusztáv*. 8r. 40 és 128 l. 3 körjz- és 1 fametszettel. 1 ft.

Naptár 1862-e, szerkeszté *Morzsányi Sándor*. Pest, 1862. Nyomt. Engel és Mandellónál. 8r. 231 és XXI. l. 80 kr. Czime eredetileg „Honvéd naptár“ volt.

— — *Ipar és kereskedelmi naptár*. 1862. évre. Kiadja *Robonyi Géza*. Pozsonyban. Sieber H. könyvnyomdája. K8r. 15 és 128 l. 60 kr.

— — *Alföldi képes naptár*. 1862-ik közönséges évre. Számos fametszettel. Debreczen, 1862(61). Telegdi K. L. 8r. 128 l. 40 kr.

— — Magyar- és Erdélyországi legújabb kis *képes naptár*. . . . 1862-dik közöns. évre 8. évi folyam képekkel. Pesten, Bucsánszky A. K8r. 71 l. 18 kr.

— — *Telegdi Lajos kis képes naptára*. 1862-ik közönséges évre. I. évi folyam képekkel. Debreczen, Telegdi K. L. nyomt. Okolicsányi és társa. 8r. 46 l. 20 kr.

— — *Protestans képes naptár*. 1862-évre. Többek közremunkálásával szerkesztette Dr. Ballagi Mór tanár. 8 évfolyam. Pesten, Engel és Mandello. 8r. 119 és 9 l. (vásárok.) 50 kr.

— — *Kolozsvári naptár*. 1862-ik évre. I. évfolyam. Erdély alkotmányos tisztinevtárával és iparczimtárával Kolozsvár, Demjén L.

Orvosi napló magyarország gyakorló orvosai használatára. 1862. Szerkeszté *Sugár Fábíus*. III. évfolyam. Pest, Lampel R. biz. 16r. 120 l. és tiszta lapok. Sauer Ignác arczképével. Vászónkötésben 2 ft.

Tárczanaptár 1862-ik évre. Szerkeszté *Magyaródi*, Baja, Kiadja Schön J. 16r. XVI l. 20 kr.

Olcsó tárcza naptár. 1862. Eger, Violet O. 12r. 12 l. 10 kr.

Teleki naptár a „nagy hazafi“ tisztelői számára 1862-ik évre. Szerkeszté *Morzsányi Sándor*. Pest, Engel és Mandello. 8r. 14 és 59 l. 40 kr. Tart. Széki gr. Teleki László életrajza, gyászos halála, nagszerű temetése 3 utolsó műve (59 l.)

Trattner és Károlyi *Kis képes kalendarioma*. 1862-dik közönséges évre. A magyar köznép számára. Pesten, Trattner és Károlyi N8r. 47 l. 18 kr.

Cernoknezník. 1862. W Budine. (Nagy képes naptár. Tót nyelven.) 1 ft. 40kr.

— — *Maly cernokneznik*. 1861. W Budine. (Kis képes naptár. Tót nyelven.) 30 kr.

Hausfreund. Der evangelische Hausfreund. Kalender für das gem. Jahr 1862. Herausgegeben von B. Czervenska, Victor Hornyánszky. VII. Jahrg. des „Kalenders für das ev. Volk.“ Pest, 1862. Comm. in Lauffer et Stolp. Sr. XXXIV és 212 l. 80 kr.

Kalendar. — *Obnoveny budinski kalendar* prostonarodni, na rok 1862. Budine, M. Bagó 4r. 40 l. 10 kr.

Haus-Kalender. — *Gr. Becskereker Haus-Kalender* auf das Jahr 1862, für den Bürger, Gewerbs- und Landmann. 12 Jahrg. Gr.-Becskerek, F. P. Pleitz. K4r. 20 kr.

Kalender. — *Israelitischer Kalender* für Ungarn und Siebenbürgen. 1862. für Belehrung und Unterhaltung; mit einem Verzeichnisse aller Märkte in Ungarn, Croatien und Siebenbürgen und den ausländischen Hauptmärkten. Pest, 1861. M. E. Löwy's Sohn 8r. 21 l. 30 kr.

Schreibkalender. — *Alter und neuer Krakauer Schreib-Kalender* für 1862. Raab, W. Sauerwein. 4r. 15 l. 10 kr.

— — *Ofner Schreibkalender* für das J. 1862. Ofen, M. Bagó. 4r. 40 l. 10 kr.

Trattner's gemeinnütziger und erheiternder Pesther *Schreib- und Hauskalender* . . . auf das Gemein-Jahr von 365 Tagen 1862. Pesth, Trattner-Károlyi. 4r. 31 l. 18 kr.

Volks-Kalender für Ungarn und Siebenbürgen auf das Jahr 1862. Herausgegeben von *Karl Steffens*. Mit 8 Stahlst. und 6 Holzschn. Pesth, Lauffer et Stolp. 8r. 44 és 178 l., 84 kr.

— — *Siebenbürgischer Volkskalender* für das Jahr 1862. Neue Folge 11 Jahrg. Mit 4 Lithographien. Hermannstadt, Th. Steinhaussen. 8r. XXII. és 128 l. 60 kr.

— — Mit Landes-Schematismus für das Grossfürstenthum Siebenbürgen im Jahre 1862. 135 l. 1 ft.

— — *Temeswarer* gemeinnütziger, erheiternder, belehrender *Volks- und Hauskalender* für Banat auf das Gemeinjahr 1862. 36 Jahrg. Temesvár, Druck und Verl. von Förk et Comp. 4r. 65 l. 35 kr.

Wegweisser. — *Pressburger Wegweiser* auf das Gemeinjahr 1861. Ein gemeinnütziger Geschäftskalender für Jedermann. Mit einem vollständigen Adressenbuche Pressburgs. 11. Jahrg. Pressburg, A. Schreiber 8r. 109 l. 42 kr.

XXI. FOLYÓIRATOK.

1. Politikai lapok.

Alföld. Politikai napilap. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Márton Ferencz*. Kiadó-tulajdonos: *Bettelheim Vilmos*. Nyomt. Réthy L. *Aradon*. Megjelenik naponként 1—1½ íven kis ívrétben. Előf. ára: 5 hóra 6 ft. 25 kr., 2 hóra 2 ft. 80 kr. Megindittatott aug. 1-én.

Hiradó. — *Szegedi hiradó.* III. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Szabó Mihály*: Nyomt. a kiadó-tulajdonos Burger Zs. *Szegeden.* Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft.

Hirmondó. Ujság a magyar nép számára. IV. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Hajnik Károly*. Kiadó-tulajdonos: Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten.* Megjelenik havonként kétszer 1 íven 4-rétben, fametszetekkel. Előf. ára: 1 évre 1 ft. 50 kr.

Hirnök. — *Pesti hirnök.* Politikai napilap. II. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Török János*. Tulajdonos: Dr. Szabó Alajos. Kiadó: Emich G. *Pesten.* Megjelenik naponként 1 íven nagy ívrétben. Előf. ára: 1 évre 15 ft., $\frac{1}{2}$ évre 8 ft. $\frac{1}{4}$ évre 4 ft. 50 kr. Februárig Werfer K. nyomtatta.

Idő. — *Új idő.* II. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Szini Károly*. Nyomt. Müller E. *Pesten.* Megjelenik minden másodnap 1 $\frac{1}{2}$ íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. Megszűnt szeptemberhó végével.

Idők tanuja. Egyetemes magyar ujság. II. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Lonkay Antal*. Nyomt. id. Poldini E. és Noséda Gy. *Pesten.* Megjelenik naponként 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 16 ft., $\frac{1}{2}$ évre 8 ft., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft.

Korunk. I. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Fekete Mihály*. Nyomt. Gámán. J. *Kolozsvárott.* Megjelenik hetenkint ötször 1 íven, ívrétben. Előf. ára: 1 évre 12 ft. $\frac{1}{2}$ évre 6 ft., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft.

Közlöny. — *Kolozsvári közlöny.* Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Dózsa Dániel*. Nyomt. az ev. ref. főtanoda nyomdájára *Kolozsvárott.* Megjelenik hetenkint négyszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 3 ft.

Lapok. — *Pécsi lapok.* Politikai lap és megyei közlöny. I. évfolyam. Ideigl. felelős szerkesztő: *Bodó István*. Kiadó-tulajdonos ifj. Madarász E. Nyomt. a lyc. nyomdában *Pécsett.* Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft.

Magyarország. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Pompéry János*. Nyomt. a kiadó-tulajdonos: Wodianer F. *Pesten.* Megjelenik naponként 1 íven nagy ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 8 ft. $\frac{1}{4}$ évre 4 ft., apriltól fogva: $\frac{1}{2}$ évre 9 ft., $\frac{1}{4}$ évre 5 ft.

Napló. — *Pesti napló.* XII. évfolyam. Felelős szerkesztő: B. *Kemény Zsigmond*. Nyomt. a kiadó-tulajdonos: Emich G. *Pesten.* Megjelenik naponként 1 íven nagy ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 10 ft., 50 kr. $\frac{1}{4}$ évre 5 ft. 25 kr.

Sajtó. — *Magyar sajtó.* VIII. évfolyam Felelős szerkesztő: *Hajnik Károly*. Kiadó-tulajdonos Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten.* Megjelenik naponként 1 íven nagy ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 8 ft., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft.; ápriltól fogva: $\frac{1}{4}$ évre 5 ft.

Sürgöny. Politikai ujság. I. évfolyam. Felelős szerkesztő *Vértei Ernő*. Kiadja és nyomt. Emich G. *Pesten.* Előf. ára, *Pesten*: 1 évre 16 ft. $\frac{1}{2}$ évre 8 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft., 50 kr.; *Vidékre*: 1 évre 19 ft.,

$\frac{1}{2}$ évre 10 ft., $\frac{1}{4}$ évre 5 ft. 1860-ig „Budapesti hirlap“ czim alatt jelent meg.

Ujdon s á g o k. — *Politikai ujdonságok*. VII. évi folyam. Felelős szerkesztő: *Pákh Albert*. Kiadó-tulajdonos Heckenast G. nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint egyszer 2 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 50 kr.; a „Vasárnapi ujság“-gal együtt 5 ft.

B o t e. — *Siebenbürger-Bote*. Verantw. Redacteur Dr. Senz. Druck von Th. Steinhausen in *Hermannstadt*. Megjelenik hetenkint ötször, félíven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 10 kr., postán: 3 ft. 15 kr.

Concordia. Diurnalu politiku si literariu. (Politikai s irodalmi napilap, román nyelven.) I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Popu Zsigmond*. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. *Pesten*. Megjelenik naponkint 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. Megindított május elején.

D n e v n í k. — *Srbski dnevnik*. (Szerb napló.) X. évfolyam. Kiadja és szerkeszti: *Gyorgyevits János*. Nyomt. a püspöki nyomdában *Ujvidéken*. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 50 kr.

G a z e t t a t r a n s s i l v a n i c i. (Erdélyi hirlap, román nyelven.) Felelős szerkesztő: *Muresianu Jakab*. Nyomt. Gött J. *Brassóban*. Megjelenik hetenkint egyszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft.

L l o y d. — *Pester Lloyd*. VIII. Jahrgang. Verantw. Redacteur: *Karl Weisskircher*. Druck von E. Müller in *Pest*. Megjelenik naponkint 1 íven nagy ívrétben. Előf. ára, *Pesten*: 1 évre 18 ft. $\frac{1}{2}$ évre 9 ft., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft. 50 kr., postán: 1 évre 20 ft., $\frac{1}{2}$ évre 10 ft., $\frac{1}{4}$ évre 5 ft.

P r i a t e l l ' u d u. Slovensky politický tydenník. (Népbarát. Tót politikai hirlap.) I. évfolyam. Kiadó és felelős szerkesztő: *Mácsay Lukács*. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. *Pesten*. Megjelent hetenkint egyszer 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 5 ft., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 50 kr. Megszűnt . . . .

T e l e g r a f u l r o m a n. (Román sürgöny. Politikai hirlap.) IX. évfolyam. Felelős szerkesztő *Visarion Román*. Nyomt. az egyházmegyei nyomda *Nagy-Szebenben*. Megjelenik hetenkint 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 4 ft. 20 kr.; postán 5 ft.

V e d o m o s t i. — *Pestbudinske vedomosti*. (Budapesti tudósító. Tót politikai lap.) Felelős szerkesztő *Francisci János*. Nyomt. . . . . Budán. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven. Előf. ára: . . . .

Z e i t u n g. — *Arader Zeitung*. Herausgeber, verantw. Redaktion und Druck von *Goldscheider* in *Arad*. Megjelenik naponkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: Aradon; $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 50 kr. postán $\frac{1}{2}$ évre 6 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. 25 kr.

— — *Kronstädter Zeitung*. Unter Verantwortung des Verlegers

und Druckers *Johann Gött* in *Kronstadt*. Megjelenik hetenkint háromszor $\frac{1}{2}$ íven 4-rétben Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 25 kr.

— — *Pest-Ofner Zeitung*. Politisches Tageblatt. Verantw. Redakteur. *Gustav Vándory*. Druck und Verlag von G. Emich in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven ívrétben, estilappal 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 17 ft., $\frac{1}{2}$ évre 9 ft., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft., 70 kr. Oktoberig *Horschetzky Károly* szerkeszté.

Zeitung. — *Pressburger Zeitung*. Verantw. Redacteur (áprilig) *Pablasek M.* (ápril—június) *Dr. Posch*, (június óta) *Hermann Höchell*. Druck und Verlag von C. F. Wigand in *Pressburg*. Előf. ára: helyben: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 25., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 62 $\frac{1}{2}$ kr.; postán: $\frac{1}{2}$ évre 7 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. 75 kr.

— — *Temeswarer Zeitung*. X. Jahrgang. Verantw. Redacteur: *Karl Junck*. Administration und Druck in der k. k. Filial Staatsdruckerei zu *Temesvár*. Megjelenik naponkint 1 íven kis ívrétben, $\frac{1}{2}$ ívnyi hivatalos melléklettel. Előf. ára, helyben: $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 25 kr.; postán: 3 ft. 25 kr. Mint hivatalos lap megszűnt Juniús végével, és helyébe lépett.

— — *Temeswarer Zeitung*. Eigenthümer, Herausgeber und verantw. Redacteur: *Karl Hirschfeld*. Druck von Förk et Comp. in *Temesvár*. Megjelenik naponkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: helyben: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft.; postán: $\frac{1}{2}$ évre 8 ft., $\frac{1}{4}$ évre 4 ft.

2. Törvényhozási lap.

Törvényhozási s törvénytörvényes csarnok. III. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos *Szokolay István*. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenkint kétszer $\frac{1}{2}$ íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft.

3. Nyelvészeti lap.

Magyar nyelvészet. VI. évfolyam. Szerkesztő *Hunfalvi Pál* Kiadja Osterlamm K. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik 5 éves kéthavi füzetekben 8-rétben. Előf. ára: egész évre 5 ft. 25 kr.

4. Egyházi lapok.

Egyházi és iskolai lap, *Protestáns*. IV. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Dr. Ballagi Mór*. Nyomt. Engel és Mandello *Pesten*. Megjelenik hetenkint 2 íven 4-rétben. Előf. ára helyben: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. 50 kr., postán 3 ft. 70 kr. A „Lelki kincstárral együtt 4 ft. 70 kr.

Értesítő. — *Szent-István-társulati értesítő*. I. évfolyam. kiadja a Sz.-István-társulat. Nyomt. az érsek-lyceumi nyomda *Egerben*. Megjelenik havonkint 1 íven kis ívrétben. Ingyen jár a tagoknak. Megindított Február 1-én.

Lelki kincstár. Protestans családi lap. II. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Ballagi Mór*. Nyomt. Engel és Mandello *Pesten*. Megjelenik havonként kétszer 1 íven Nagy 8-rétben. Előf. ára: 1 évre 2 ft. $\frac{1}{2}$ 4 ft. 50 kr. és évre 1 ft.

Religió. Kath. egyházi, s irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő s kiadó-tulajdonos: *Dr. Pollák János* kiadja a Sz.-István-társulat. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenként kétszer 1 íven 4-rétben. Előf. ára helyben: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. 90 kr.; postán 5 ft. 25 kr.

Ben Chananja. Wochenblatt für jüdische Theologiae. IV. Jahrgang. Herausgeber und Redakteur: *Leopold Löw*. Druck und Verlag von S. Burger in *Szegedin*. Megjelenik hetenként 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 7 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft.

Christ, *Der Katholische*. Wochenblatt für Haus und Kirche. Herausgegeben durch den St. Stephans Vernin. Verantw. Redacteur: *Adolf Szabóky*. Druck von G. Emich in *Pest*. Megjelenik hetenként 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 2 ft. 62 kr.

Cyryll a Method. (Cirill és Metod. Katholikus hírlap az egyház, és iskola számára, tót nyelven.) XII. évfolyam. Kiadó és felelős szerkesztő *Dr. Radlinczky András*. Nyomt. Bagó M. *Budán*. Megjelenik hetenként egyszer 1 íven 4-rétben, „Pritel skoly a literatury“ című mellékklappal Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 60 kr.

Nowiny. — *Evangelické cyrkewnj noviny*. (Evang. egyházi hírdető tót nyelven.) II. évfolyam. Szerkesztő *Podhraczký József*. Nyomt. Trattner Károlyi *Pesten*. Megjelenik havonként háromszor nagy 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 4 ft.

Wochenblatt. — Evangelisches Wochenblatt zur Erbauung und Belehrung für Kirche, Schule und Haus. V. Jahrgang. Herausgeber und verantw. Redacteur: *Victor Hornyánszky*. Druck von Ph. Wodianer in *Pest*. Megjelenik hetenként 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{4}{2}$ évre 3 ft.

5. Nevelési és ifjúsági lapok.

Gyermekbarát. — I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Szabó Richard*. Laptulajdonos: *Atala*. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenként egyszer 1 íven 8-rétben fametszetekkel. Előf. ára: 1 évre 5 ft., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 50 kr. $\frac{1}{4}$ 1 ft. 30 kr. Megindított novemberhó 6-án.

Iskolai lap, protestans növelészeti közlöny I. évfolyama. felelős szerkesztő (és kiadó) *Szeberényi Lajos*. Nyomt. Burger Zs. *Szegeden*. Megjelenik havonként háromszor $\frac{1}{2}$ 8-rétben. Előf. ára: 1 évre 2 ft., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft.

Tanodai lapok. Kath. heti közlöny. VI. folyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő *Lonkay Antal*. Nyomt. id. Poldini E. és Noséda Gy.

Pesten. Megjelenik hetenkint $1\frac{1}{2}$ íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft. $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr.

Amiculu scólei (Iskola-barát; román nyelven.) szerkesztő *Visarion Román.* Nyomt. Filtch F. Nagy Szebenben. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 3 ft. 80 kr.

Priatel skoly a literatury (Az iskola s irodalom barátja; tót nyelven. A „Cyrill a Method“ melléklapja.) III. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó *Dr. Radlinszky András.* Nyomt. Bagó M. *Budán.* Megjelenik hetenkint 1 íven kis 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 20 kr., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 10 kr. „Cyrill a Method“-dal együtt: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. 60 kr., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 30 kr.

Skola. — *Narodna skola.* Clanczi iz srbskoza dnevnika. (Nemzeti iskola. A „srbski dnevnik“ melléklapja; szerb nyelven.) Szerkesztő és kiadó. . . . . Bizományos Hintz K. *Ujvidéken.* Megjelenik havonkint 8 ívnyi füzetekben 4-rétben. Egy-egy füzet ára 50 kr.

Ucitel. — *Slowensky národní ucitel.* (A tót néptanító; tót nyelven.) Kiadó és szerkesztő *Slota J.* Nyomt. Machold F. *Beszterczébányán.* Megjelenik havonkint kétszer nagy 8-rétben Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 1 ft.

6. Természettudományi s gyógyászati lapok.

Gyógyászat. Az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének, különösen a gyógygyakorlatnak közlönye. I. évfolyam. Szerkesztő tulajdonos: *Poor Imre tr.* Nyomt. Müller Emil *Pesten.* Megjelenik hetenkint $1\frac{1}{2}$ íven 8-rétben. Előf. ára *Pesten:* 1 évre 8 ft. $\frac{1}{2}$ évre 4 ft.; postán: 1 évre 9 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. 50 kr.

Orvosi hetilap. Honi s külföldi gyógyászat és kórbuvárlat közlönye. V. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Dr. Markusovszky Lajos.* Nyomt. a kiadó: Müller E. *Pesten.* Előf. ára, *Pesten:* 1 évre 9 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. 50 kr., postán: 1 évre 10 ft. $\frac{1}{2}$ évre 5 ft.

Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn. XII. Jahrgang. Herausgeber und Redacteur: *Dr. David Wachtel.* Druck der erzbischöflichen Lycealbuchdruckerei in *Erlau.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft.

7. Kereskedelmi s iparlapok.

Iparlap. Közlöny a kézműipar, gyár- ipar, kereskedés, közlekedés, és művészet részére. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Szabóky Adolf.* Kiadja és nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 4 ft., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 1860-ig „Iparosok lapja“ czim alatt, Galgóczy Károly szerkesztése mellett jelent meg.

Tudósító. — *Város és vidéki tudósító.* — *Stadt- und Land-*

Anzeiger. (Magyar- német nyelven.) II. évfolyam. Tulajdonos és szerkesztő: *Oppodi A. J.* Nyomt. Herz J. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára, helyben: 1 évre 3 ft., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 50 kr., postán: 1 évre 3 ft. 60 kr., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 80 kr.

Intelligenz- und Anzeige-Blatt, Oedenburger. VII. Jahrgang. Druck und Verlag von Adam Reichard in *Oedenburg.* Unter verantw. Redaction des Verlegers. Megjelenik hetenkint háromszor 1 íven, ívrétben. Előf. ára helyben: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr., postán: 2 ft.

Localblatt, Neusatzer. Für den Geschäfts-, Gewerb- und Landmann. Organ für ämtl. Notizen und alle Arten Anzeigen. IV. Jahrgang. Herausgeber und Redacteur *Ignatz Fuchs.* Druck von J. Kaulitzky in *Neusatz.* Megjelenik hetenkint 1 íven ívrétben. Előf. ára helyben: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 30 kr., postán: 1 ft. 54 kr. 1860-ig „*Neusatzer Kreisblatt*“ czim alatt jelent meg.

Wochenblatt, Gross-Becskereker. Für den Geschäfts-, Gewerbe-, und alle Landmann. Organ für ömtliche Verordnungen und Arten Anzeigen. XI. Jahrgang. Redaction, Druck und Verlag von *Fr. P. Pleitz* in *Gr. Becskerek.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 12 kr.

8. Gazdasági lapok.

Borászati lapok. A szőlőmivelés, borkezelés, pinczegazdászati s borkereskedés érdeke előmozdítására s emelésére. Felelős szerkesztő és kiadó *Gyürky Antal.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. 15 kr.

Falusigazda. Felelős szerkesztő *Girókuti P. Ferencz,* Kiadó-tulajdonos *Heckenast G.* Nyomt. *Landerer* és *Heckenast Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben fametszetekkel. Előf. ára: 1 évre 4 ft., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft.

Gazda. — Magyar gazda. A mezői ipar s államgazdasági ismeretek heti közlönye. III. évfolyam. Szerkeszti s kiadja *Érkövy Adolf.* Nyomt. *Beimel J.* és *Kozma V. Pesten.* Megjelenik hetenkint $1\frac{1}{2}$ —2 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. Megszűnt az év végével.

Gazdasági lapok. A magyar gazdasági egyesület közlönye. XIII. évi folyam. szerkeszti *Korizmicz László* vezérlete mellett *Mórocz István.* Nyomt. Herz J. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 2 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 50 kr.

Kerti gazdaság, a kertészet s rokon ipar közlönye. V. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Hutirai Lukácsy Sándor.* Nyomt. *Poldini R. Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 4 ft.

Vadász — és versenylap. V. évfolyam. Tulajdonos kiadó és felelős szerkesztő *Bérczy Károly.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 8-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 25 kr.

9. Szépirodalmi és divatlapok.

Anyák hetilapja. Felelős szerkesztő *Vachott Sándorné*. Kiadó-tulajdonos Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megindítottatott april elején; megszűnt az év végével.

Családi Kör. Hetilap a művelt magyar hölgyek számára, színezett divatképekkel és műmellékletekkel. Felelős szerkesztő: *Emilia*. Nyomt. a kiadó-tulajdonosok Engel és Mandello *Pesten*. Megjelenik hetenkint 2 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 12 ft., $\frac{1}{2}$ évre 6 ft.

Divatcsarnok. Szépirodalmi és divatlap. Felelős szerkesztő: *Szabó Richard*. Kiadja és nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint egyszer 1 íven 4 rétből műmellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft.

Figyelő. — *Szépirodalmi figyelő*. Felelős szerkesztő és laptulajdonos: *Arany János*. Kiadó: Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 8-rétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. Megindítottatott 1860. Novemberben.

Hölgy-divatlap. *Pesti. Közlöny a szépirodalom, művészet és kiválóság a divat köréből.* 2. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Kirdly János*. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1— $\frac{1}{2}$ íven műmellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 8 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. $\frac{1}{4}$ évre 2 ft.

Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társas élet, művészet, és divat köréből. 12. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó *Tóth Kálmán*. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint hatszor nagy 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 17 ft., $\frac{1}{2}$ évre 9 ft. $\frac{1}{4}$ évre 5 ft.

Nefeletjts. Szépirodalmi-, társaséleti, művészeti és divatlap. III. évfolyam. Felelős szerkesztő *Bulyovszky Gyula*. Kiadó-tulajdonos Kozma V. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenkint egyszer 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 6 ft.

Nővilág. Divatlap a magyar hölgyek számára. V. évfolyam. Szerkeszti *Vajda János*. Kiadja Heckenast G. Nyom. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben, divatképekkel. Előf. ára: 1 évre 5 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr.

Danica. (Hajnali csillag. Szépirodalmi lap, szerb nyelven.) I. évfolyam. Szerkesztő *Popovics György*. Nyom. a püspöki nyomdában *Ujvidéken*. Megjelenik havonként háromszor 1 íven nagy 8-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. A „Srbski dnevnik“ melléklapja.

Hunnia. Wochenschrift für ungarische Mode, Literatur, Kunst und öffentliches Leben. I. Jahrgang. Verantw. Redakteur: *Karl Horschetzky*. (Később *Siegmund Vilmos*.) Druck und Verlag von C. Werfer in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben műmellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. Megszűnt Februárban Werfer K. bukásával.

Sokol. Casopis pro krásno umenie a literaturu. (Sólyom. Szépirodalmi lap; tót nyelven;) I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Dobsinszky Pál*. Nyomt. és kiadja Lorber Fr. *Selmeczen*. Megjelenik havonként háromszor 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr.

10. Humoristikus lapok.

Bohóc. Humuristicus hetilap. I. évfolyam. Felelős szerkesztő és tulajdonos *Virág Lajos*. Nyomt. Müller E. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megszűnt szeptemberhó végével.

Bolond Miska. II. évfolyam Felelős szerkesztő: *Tóth Kálmán*. Nyomt. a kiadó tulajdonos: *Emich G. Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft.

Dongó. Repülő lap. I. évfolyam. Dongja és szélnék eresztí: *Mészáros Károly*. Nyomt. Okolicsányi és társa *Debreczenben*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. Megszűnt novemberben.

Fekete leveles. Szatirikus képes lap. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Bús Vitéz (Matkovics Pál)*. Nyomt. és kiadótulajdonosok: *Poldini E. és Noséda Gy. Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven, kis ívrétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megindított ápril. elején; megszűnt az év végével.

Garabonczyás diák. Satyrico-humorisztikus hetilap. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Szokoly Viktor*. Főmunkatárs: *Vas Gereben*. Nyomt. Werfer K. *Pesten*. Megjelenik hetenkint egyszer félíven nagy 4-rétben Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megszűnt Werfer K. bukásával.

Ördög naplója. Élez- és gúnyoros heti közlöny. I. évfolyam Felelős szerkesztő: *Lauka Gusztáv*. Kiadó tulajdonosok és nyomt.: *Engel és Mandello Pesten*. Megjelent hetenkint egy íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megindított ápril elején; megszűnt szeptemberhó végével.

Tatár Péter. Humoristico-satirikus hetilap. I. évi folyam. Felelős szerkesztő *Medve Imre*. Nyomt. a kiadó tulajdonos *Poldini R. Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. Megindított októberhó elején.

Üstökös. Humoristico-belletristicus hetilap. IV. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó: *Jókai Mór*. Nyomt. Landerer és Heckenast. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft. 30 kr. $\frac{2}{3}$ évre 4 ft. 20 kr., $\frac{1}{3}$ évre 2 ft. 10.

Cernoknazník. (Garabonczyás diák. Humoristico-belletristicus hetilap; tót nyelven.) I. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó *Pauliny-Tóth Vilmos*. Nyomt. Bagó M. *Budán*. Megjelenik hetenkint félíven nagy

4-rétben Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 1 40 kr. Megindított márczius 1-jén.

K o m e t. — *Pester Komet*. Humoristisch-satirisches Wochenblatt. Verantw. Redacteur: *Johann Turcsányi*. Verlag und Druck von R. Poladini in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 2 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft.

L a c z i k o n y a. *Offene Garküche*. Humoristisch-satirisches illustriertes Witzblatt. I. Jahrgang. Verantw. Redakteur: *Willi Beck*. Druck, Rigenthum und Verlag von Ph. Wodianer in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 50 kr. Megindított októberhó 1-én.

11. Zenészetű lap.

Zenészetű lapok. Közlöny a zeneművészet összes ágai köréből. I. évfolyam. Kiadó és szerkesztő: *Ábrányi Kornél*. Nyomt. Müller E. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 25 kr., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 70 kr.

12. Vegyes tartalmu lapok.

C s a t á r. Politikai és ismeret-terjesztő néplap. I. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Vajda János*. Kiadó: Kozma Vazul. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. Megindított ápril 4-én.

D e l e j t ű. A tudomány, anyagi érdekek és szépirodalom közlönye. IV. évfolyam. Kiadó és felelős szerkesztő: *Pesty Frigyes*. (Később: kiadó *Pesty Fr.*; szerkesztő *Ötevényi Nagy Ferencz*.) Nyomt. Hazay M. és fia Vilmos *Temesvárott*. Megjelent hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft. 30 kr., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. 15 kr. Megszűnt juniushó végével.

É t e s i t ő. — *Egri értesítő*. Hetilap. Egyszersmind a hevesmegyei gazdasági egyesület közlönye. II. évfolyam. Szerkesztő: *Danielik József*. Kiadó tulajdonos: Czeizler Lajos. Nyomt. az egri érsek-lyceumi nyomda *Egerben*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 3 ft., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 60 kr.

— — *Kassa-Eperjesi értesítő*. — *Kaschau-Eperjeser Kundschaftsblatt*. (Magyar-német nyelven.) XXIII. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Blaschke A.* Kiadó és nyomt. Werfer K. *Kassán*. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre Kassán 64 kr., Eperjesen 1 ft., postán 1 ft. 15 kr. 1860-ig csak német nyelven jelent meg.

— — *Szatmári értesítő*. I. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Börkei Imre*. Lapvezető: *Ábrai Károly*. Nyomt. . . . . *Szatmáron*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben, Előf. ára: aug.—deczemb. 2 ft. Megindított augusztus elején.

Füzetek. — *Marosvásárhelyi füzetek.* III. évfolyam. Szerkeszti és kiadja *Mentovich Ferencz.* Nyomt. a ref. tanoda betűívével *Marosvásárhelyen.* Megjelenik kéthavi füzetekben 8-rétben. Előf. ára: egész évre 3 ft.

— — *Sárospataki füzetek.* Protestans és tudományos folyóirat. Egyház és nevelés, tudomány és irodalom körében. Kiadják: a sárospataki ev. ref. főiskola tanárai. Szerkeszti: *Antalfi János.* V. évfolyam. Nyomt. Forster R. a főiskola betűívével *Sárospatakon.* Megjelenik évenként 10 hatíves füzetben 8-rétben. Előf. ára: 1 évre 6 ft., $\frac{1}{2}$ évre 3 ft.

Hírnök. — *Kárpáti hírnök.* Társadalmi, népgazdasági és közhasznú ismeretek közlönye. I. évfolyam. Felelős szerkesztő-tulajdonos: *Mészáros Károly.* Kiadó és nyomt. Jäger K. *Ungvárott.* Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre helyben 5 ft., postán 6 ft. Megindított júlushó elején.

Hortobágy. I. évfolyam. Felelős szerkesztő *Illésy György.* Kiadja a debreczeni színügy-egylet. Nyomt. . . . . *Debreczenben.* Megjelenik havonként háromszor 1 íven. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 50 kr. Megindított novemberhó elején.

Izraelita — *Magyar izraelita.* Felelős szerkesztő *Rokonstein Lipót.* Nyomt. Wodianer F. *Pesten.* Megjelent hetenkint $1-1\frac{1}{2}$ íven 4-rétben. Előf. ára: . . . . . Megszűnt októberben 9 havi megjelenés után.

Képes ujság. II. évfolyam. Laptulajdonos és felelős szerkesztő: *Vas Gereben.* Nyomt. a kiadó Werfer K. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. 50 kr. $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 25 kr. Megszűnt a kiadó bukásával.

— — *Budapesti képes ujság.* Ismeretterjesztő, szépirodalmi, művészeti, társaséleti, s történeti szempontból egyszersmind politikai heti közlöny. Szerkeszti és kiadja *Vahot Imre.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. Megszűnt februárban.

Közlöny. — *Debreczeni közlöny.* A szépirodalom, erkölcsi világ, kereskedelem, ipar, gazdaság, és közhasznú ismeretek köréből. II. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Prépost István.* Nyomt. a város könyvnyomdája *Debreczenben.* Megjelenik hetenkint kétszer $1-1\frac{1}{2}$ íven nagy 4-rétben. Előf. ára, helyben: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 80 kr., postán: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 10 kr.

— — *Győri közlöny.* Vegyes tartalmu hetilap. V. évfolyam. Kiadó-tulajdonos és felelős szerkesztő: *Szilvássy Márton.* Nyomt. Sauerwein G. *Győrött.* Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 50 kr.

— — *Zsidó-magyar közlöny.* I. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Mezőfi Manó.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft. Megszűnt októberben.

Napló. — *Balatonfüredi napló.* I. évfolyam. Szerkeszti a „*Tihanyi viszhang*” (*Győrök György.*) Nyomt. . . . . Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: . . . .

Népbarát. Politikai és vegyes tartalmu néplap. Felelős szerkesztő és tulajdonos: *Vas Gereben*. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: 1 évre 5 ft., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 50 kr.

Néplap. — *Katholikus néplap*. Felelős szerkesztő: *Kádas Rudolf*. Kiadó: A sz.-István-társulat. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: Budapesten: 1 évre 2 ft. 62 kr., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 31 kr., postán 1 évre 3 ft. 32 kr., $\frac{1}{2}$ évre 1 ft. 66 kr.

Szemle. — *Budapesti szemle*. Szerkeszti és kiadja, *Csengery Antal*. IV. folyam. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik évenként tiz 10 íves füzetekben 8-rétben. Előf. ára: egész folyamra 10 ft. fél folyamra 6 ft.

Trombita. — Közérdekű magyar nemzeti lap. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Kövér Lajos*. Kiadótulajdonos és nyomt. Poldini R. Megjelenik hetenkint 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. Megindított márczius elején.

Vasárnapi ujság. VIII. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Páckh Albert*. Kiadó tulajdonos: Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint $1\frac{1}{2}$ —2 íven 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 3 ft., a „Politikai ujdonságok“-kal együtt 5 ft.

Anzeiger. — *Lugoser Anzeiger*. Zeitschrift für Belletristik, Industrie und Handel. IV Jahrgang. Redakteur: *Johann Wentzely*. Druck von Tramtfellner Wentzely in *Lugos*. Megjelenik hetenkint $\frac{1}{2}$ —1 íven. Előf. ára: 1 évre 5 ft. 4 kr. Oktober óta „*Krassóer Zeitung*“ czim alatt jelent meg. L. ezt.

Auskunftsblatt. — *Pressburger Auskunftsblatt*. III. Jahrgang. Herausgeber: F. Roszmann. Verantw. Redacteur: *F. Xav. Szláma*. Druck von A. Schreiber, in *Pressburg*. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven kis ívrétben. Előf. ára: 1 évre 5 ft. Megszűnt május végével.

Bote. — *Pester Bote*. Tageblatt für Handel, Industrie, Kunst und sociales Leben. Verantw. Redacteur. . . . . Druck und Verlag von E. Poldini et J. Noséda in *Pest*. Megjelenik naponként 1 íven kis ívrétben. Előf. ára, Budapesten: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 50 kr., vidékre: 1 évre 13 ft. 50 kr., $\frac{1}{2}$ évre 6 ft 80 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. 40 kr. Megindított január elején.

Bürger-Zeitung. — *Pest-Ofner Bürger-Zeitung*. Tageblatt für Gemeinnützigkeit, Belletristik und Inserate. Verantw. Redakteur: *Carl Müller*. Verleger: Edmund Szuppiny. Druck von J. Gyurian in *Pest*. Megjelenik naponként 1 íven kis ívrétben. Előf. ára, Budapesten: 1 évre 10 ft., $\frac{1}{2}$ évre 5 ft. 40 kr., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. 75 kr., postán: 1 évre 14 ft., $\frac{1}{2}$ évre 7 ft. 40 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. 75 kr.

Carmel. Allgemeine illustrierte Judenzeitung. Herausgegeben von Dr. W. A. Meisel. Druck von E. Müller in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben, Előf. ára: 1 évre 8 ft., $\frac{1}{2}$ évre 4 ft.

Feierabend, *Der. Illustriertes Volksblatt für Stadt und Land*. I. Jahrgang. Redaction und Druck von Ph. Wodianer in *Pest*. Megjelenik havonként kétszer 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: márcz.—deczemb. 2 ft. Megindittatott márczius 1-én.

Gebirgsbote. — *Werschetzer Gebirgsbote*. V. Jahrgang. Redaction und Druck von *J. E. Kirchner* in *Werschetz*. Megjelenik hetenkint 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 4 ft. 88 kr.

Grenzbote. Organ für Politik, Handel und sociales Leben. I. Jahrgang. Verantw. Redacteur: *Wilhelm Hazay*. (Redacteur: *Richard Gelics*.) Verleger und Herausgeber: M. Uhrmann und Wilhelm Hazay. und Sohn Wilh. in *Temesvár*. Megjelenik naponként 1 íven kis ívrétben. Előf. ára, *Temesvárott*: $\frac{1}{2}$ évre 6 ft., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft., vidékre: $\frac{1}{2}$ évre 7 ft. 50 kr., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft. 75 kr. Megindittatott július elején.

Harmonia. Wochenschrift für Wissenschaft und Kunst, geistige Anregung und Erholung, harmonischen Lebens- und Geschäftsverkehr, Auskünfte und Anzeigen. Herausgegeben, verlegt und redigirt von *Johann Wolfgang Dubjarski*. Megjelenik .... Előf. ára: ....

Sonntags-Zeitung. Illustriertes Volksblatt für Belehrung und Unterhaltung, nebst politischen Nachrichten. VII. Jahrgang. Herausgeber und verantw. Redacteur: *Dr. Sigismund Saphir*. Druck von C. Werfer in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre ... Megszünt márcziusban Werfer K. bukásával.

Transsilvania. Wochenschrift für siebenbürgische Landeskunde, Literatur und Landes-Cultur. Neue Folge. 1. Jahrgang. Redigirt von *E. A. Bielz*. Druck von Th. Steinhausen in *Hermannstadt*. Megjelenik hetenkint $\frac{1}{2}$ íven 8-rétben. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 1 ft.

Ungar, *Der. Pest-Ofner Lokalblatt*. I. Jahrgang. Verantw. Redakteur, Verleger und Herausgeber: *Gustav Birnbaum*. Druck von J. Beimel und B. Kozma in *Pest*. Megjelenik naponként 1 íven kis ívrétben. Előf. ára, helyben: $\frac{1}{2}$ évre 6 ft., $\frac{1}{4}$ évre 3 ft., postán: $\frac{1}{2}$ évre 8 ft. $\frac{1}{4}$ évre 4 ft. 1860-ig „*Pest-Ofner Localblatt*“ czim alatt jelent meg.

Zeit-Bilder aus Ungarn. I. Band. Eigenthümer, Herausgeber und verantw. Redakteur: *Wilhelm Siegmund*. Druck von E. Poldini et J. Noséda in *Pest*. Megjelenik hetenkint $1\frac{1}{2}$ —2 íven fametszetekkel és évi 4 jutalomképpel. Előf. ára: $\frac{1}{2}$ évre 4 ft., $\frac{1}{4}$ évre 2 ft. Megindittatott június 1-én.

Zeitung. — *Krassóer Zeitung*. I. Jahrgang. Redaction, Druck und Verlag von *Trannfellner-Wentzely* in *Lugos*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára, helyben: 1 évre 5 ft. 4 kr.; $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 52 kr. $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 26 kr., postán: 1 évre 5 ft. 60 kr., $\frac{1}{2}$ évre 2 ft. 80 kr., $\frac{1}{4}$ évre 1 ft. 40 kr. 1861. octoberig „*Lugoser Anzeiger*“ czim alatt jelent meg *L. est.*

(Vége.)

TABLE

The following table shows the results of the experiments conducted on the effect of the various factors on the rate of reaction. The results are given in the form of a table, the columns of which are headed by the names of the factors, and the rows by the names of the experiments. The numbers in the cells of the table represent the rate of reaction, as determined by the method described in the text.

The results of the experiments show that the rate of reaction is affected by the various factors in the following manner: (1) The rate of reaction increases with the concentration of the reactants. (2) The rate of reaction increases with the temperature. (3) The rate of reaction increases with the surface area of the reactants.

The results of the experiments also show that the rate of reaction is affected by the presence of a catalyst. The rate of reaction is increased by the presence of a catalyst, and the effect is more pronounced at higher temperatures. The results of the experiments show that the rate of reaction is also affected by the nature of the reactants. The rate of reaction is higher for more reactive substances, and lower for less reactive substances.

TARTALOM.

	Lap.
BOTKA TIVADAR: Országos gyűlölet. Országos tisztelet	105
MAJER KÁROLY: A földközi tenger	130
TÉLFY JÁNOS: Görög források a scythák történetéhez	137

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA:

Tudományos és Irodalmi Intézetek. — I. Magyar tud. Akademia	171
II. A kir. m. természettudományi társulat	174
Irodalmi napló	175
Krónikai jegyzetek	177
Apróságok.	178
Halálózások	179
AIGNER LAJOS: 1861-ki magyarországi könyvészet	180

Hogy az 1861. évi könyvészetet mielőbb bevégezhessük, e jelen füzetet is a rendes öt ivnyi illetéken felül minden jövőrei beszámítás nélkül 1 ivvel meg bővítettük.

Előfizethetni folyvást **Knauz Nándornál** Esztergomban, (Uriutcza 75. sz.) és **Nagy Ivánnál** Pesten, (Ujvilágutcza 19. sz.) az egész évi folyamra **8** fttal a következő másod félévi **6** füzetre **4** fttal o. é.

308.423

8. SZ.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,

MAGYAR AKADEMIAI TAGOK.

MÁSODIK KÖTET.

3. FÜZET.

PEST, 1862.

PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

II. KÖTET.

III. FÜZET.

GÖRÖG FORRÁSOK A SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Télfy János.

Folytatás.

Herodotoz.

IV. 2. *Neumann* (Die Hellenen im Skythenlande I. k. 281. s. k. l.) nem találja elegendőleg indokoltnak a szolgálk megvakítását s azt gondolja, hogy félreértés van a dologban. Herodot tolmácsa t. i. azt mondta neki, hogy a scythák megfosztják szolgálkát a *tossutól*, mi scythá nyelven *tejfölt* jelent. De Herodot nem értvén e szót, *τω ὄσσε*-t (a szemek) értette alatta.

Niebuhr azt modja Arábia leírásában, hogy ő maga látta Basrában, miként a bivalkanczák fejésekor egy árabs a kancza nemző részébe dugta a karját, minthogy így csiklándoztatván több tejet ad.

IV. 5. 6. *Pelloutier* (histoire des Celtes; vol. 1. pag. 136.) Nominativusoknak tekinti a Lipoxain-t, Arpoxain-t, Kolaxain-t, s azt gondolja, hogy a vég *xa-in* ugyanaz az ó német *sahn*-, német *sohn*-, angol *son*-

nal, úgy hogy a főnérintett nevek ezt jelentenék: Lipofia, Arpofia, Kolafia. — De Neumann (185. 186. l.) a xais-t ugyanegynek tartja a mongol *Ktsi* végraggal, mely által ige-törzsből részesülők képeztetnek, hogy főnevekkül használtas-sanak. Mongolban *Khulaghukhu* vagy *khulughukhu* annyi mint *rabolni*; *Khulaghuktsi* vagy *khulaghatsi* = *rabló*; s mivel a ki-ejtésben kilölik a szavak közepén az inybetüket, lesz *Khuloktsi* vagy *Khulatsi*. Kolaxais tehát *rabló*, mivel bátorsága volt, az égből leesett aranszereket magához ragadni. — Továbbá Arpoxais megegyez a mongol *urbaktsi*-, *urbatsi*-val (bátortalanságból valamitől elforduló ember), Lipoxais pedig, vagy, mint némely kiadásban áll, Nitoxais a mongol *nitsoktsi*-val, mi valamitől távozó embert jelent. Már pedig láttuk, hogy mindkét testvér elfordult az égből lehullott aranyeszközöktől.

Targitaust, szinte a mongolból magyarázhatni Neumann (184. l.) szerint. Reschid-ed-din keleti író említ bizonyos Targhutai-t, ki a mongol Taidsiutok vezére volt, és bizonyos Tarkudai-t a Berghut törzsből. E név származik *tarkha-khu* határtalan módtól, melynek jelentése: „magát kiterjeszteni, elszaporítani.“ S ez leginkább illik egy nép törzsatyjára.

Az Auchatokra nézve megjegyzi Neumann (181. 182. l.) hogy még most is létezik egy *Aochan*, *Aokhan* nevű mongol törzs. E nevek többes száma pedig *Aochat*, *Aokhat*; s mivel a mongol *ao* majd úgy hangzik mint *au*, tökéletes a megegyezés a herodoti *Auchat* és mongol *Aochat* között. Továbbá *aoghat* mongol nyelvben a *legrégiebbeket* jelenti. Már pedig a herodoti Auchatok a három scythá testvér legidősebbjétől származtak.

A Katiarok nevét illetőleg azt mondja Neumann (183. l.) hogy mongolban *choitu* vagy *Khoitu* annyi mint *mögötti*, *utáni*, *következő*; *khoitu üre* = *következő gyümölcsök*, *ivadékok*. De *choitu* egyszerű hangzóval is fordul elő, mint *Khodsim tüürüksin* = a később szülött, az ifjabb fiu. Így tehát a Katiarok, minthogy a második fivértől származtak, nem mások mint mongol nyelvű *khoitu ere*, az az, későbbi ivadékok.

A herodoti Paralát nevet összehasonlítják némelyek a *Berlas* vagy *Borolot* mongoltörzsnévvel.

A *Skolot* név még ma is főnáll a mongoloknál, mint-hogy Burättörzsök szintígy neveztetik (Neumann 180. l.), csak a kimondása nem bizonyos, t. i. vagy *Solok*, vagy *Tsolok* vagy *Dsolok*. E szó törzse *dsol* = szerencse, előny, siker. S így már azt is tudhatjuk, hogy a scythák királyának mellékneve, melyet Herodot említ, nem volt egyéb mint *dsoltu*, *dsoltai* = szerencsés.

Végre ha a görögök a skolotokat scytháknak nevezték, világos hogy ezen legutóbbi név nem szittyia szó. Azt mondják, hogy nyilazási ügyességök miatt nevezték így s hogy e nevet a szlávoktól tanulták. Lithvániában még most is hallani e szót *szaui* = löni, lövész, nyilazni, nyilas. Livonia, Finnland-, Laponia- és Kurlandban e szó *szkytta*, *Kytta*, *kyt* = íjász; s ezt a régi poroszok *szythi*-nek nevezték. Pelloutier ellenben a kérdéses szót a német *ziehen*-től (költözködni, utazni) származtatja, mivel a scythák vándornépek voltak (*Larcher*: Histoire d'Hérodote. 3-ik köt. 414. l.) Legujabb időben Cyprien Robert (Le monde slave. Paris, 1852. II. köt. 68. l.) az illyr nyelvből magyarázza a *szittyia* szót és pedig *szkitati* igéből, melynek jelentése, kóbor életet viselni. Ezen szó, ugymond, a szlávoktól ment át a görögökhöz, kik annyira visszaéltek vele, hogy különféle barbár népeket jelöltek ezen általános névvel.

Mások arra hivatkoznak, hogy a szlávok még jelenleg is *Tsudoknak* nevezik a finneket, s hogy *Tsud* nem más mint a görög *Σχόθ*. De erre azt lehet válaszolni, hogy a szlávok minden idegent nevezték *Tsudnak*, s csak későbbben kivált a finneket. S azután nem is lehet bebizonyítani, hogy a görögök a szlávoktól vették volna át a *szittyia* (*Σχόθ*) szót. A szittyákkal szomszédos nép, melyet a görögök legelőször tanultak ismerni, voltak a géták a Balkán és alsó Duna között; ezek pedig thrákok voltak. Valószínű tehát, hogy a görögök ezeknél halották legelőször a *szittyia* nevet (Neumann 139-140. l.)

IV. 7. Darius 508-ban Kr. e. indult a scythák ellen, következőleg a scythák származási éve 508. Kr. e.

IV. 11. Araxes általában *folyót* jelentett a keleti népeknél s Herodot azt tulajdonnévnek vette; azért adja ő különféle folyóknak e nevet. A szövegben előforduló Ara-

xes alatt az Jaxartest vagy a mai Volgát kell érteni, és semmi esetre sem az arméniai Araxest. (Neumann 125. 126. l.)

IV, 27. Neumann szerint az arimaspok a közép, aranydus Uralon, a régi finnek honában laktak s a finn nyelvben *vuorin-maa* hegyvidéket jelent. Ha pedig, Schott szerint, a *spu* szónak *ps*-je a finn *seppä*-ből (kovács) keletkezett, akkor *vuorin-maa-sepül* hegyvidéki kovácsműhelyt jelentene. Aristeas tehát ezen népet, mivel bányászattal foglalkozott, görög nézet szerint Cyclopoknak, azaz egyszeműeknek nevezte, miből Herodot azt következtette, hogy maga a név Arimasz is egyszeműt jelent.

IV, 52. *Exampaios* Neumann szerint a mongol nyelvből magyarázható. A mongol *dsam* utat jelent; *exam* tehát = *jeke dsam* (nagy út). A végtag *paios*-t pedig a mongol *bui*-nak (vannak) tartja.

IV, 59. Mongolban *abija-khu* jelent *csirázni*; *abija* tehát azon istennőt jelentheti, ki a fűveket csiráztatja.

Ot-utsir mongol nyelvben *az évek oka*, tehát a napisten. Ebből ötösyrt csinált Herodot.

Artimpasában, mely Argimpasának is iratik, ismét mongol gyökök rejlenek Neumann szerint. Mongolul *ergim büsü* jeles alakot jelent.

Thamimasadas, vagy Thagimasadasban rejlik a mongol *dügäs* vagy *tägäs*, törökül *tengis*, magyarul tenger. A szó végtaga pedig a mongol *sadu* (jó, kedves barát.)

IV, 61. Ezen szokás, mely szerint a hust a levágott állatnak lenyuzott bőrében megfőzik, maig is fenáll a mongol Bűrâteknél *Gmelin* (Reise durch Siberien) tanúsága szerint.

IV, 62. Ammian Marcellin ezt mondja a hunokról: „Nec templum apud eos visitur aut delubrum, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem colunt.“

IV, 67. Hasonlót mond Ammian Marcellin (31. könyv. 2. fej.) a hunokról: „Futura miro praesagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis praestituto tempore discernentes aperte quid portendatur norunt.“

ACHAEUS.

(Szül. 484-ben Kr. e.)

9-ik törödék. ¹⁾

Jó tehát, scytha módra enni és inni.

EURIPIDES.

(Szül. 480-ban Kr. e. 75-ik Olympias 1-ső év.)

„Rhesus“ drámából.

426—431. v. Egy közelhatáros föld, scytha nép, midőn Trójához indulni akartam, háborút indított ellenem. Megérkeztem az Euxin-tenger partjához, átszállítván a thrák sereget. Ott lándzsával a földre ontatott scytha vértömeg s hozzávegyült thrák halál is.

CHÖRIL.

(472-től 399-ig Kr. e.)

III-ik töredék ²⁾.

A juhlegeltető Sákok, származásra nézve scythák, lakták a buzatermő Áziát; s a Nomádoknak, igazságos embereknek, voltak gyarmatosaik.

ANDOCIDES.

(Szül. 468-ban. Meghalt 394-ben Kr. e.)

III. Beszéd a Lacedaemonokkali békéről.

5. Ezen időtájban körülfalaztuk Piraeust . . . . . és háromszáz scytha íjászt bérbe fogadtunk. ³⁾

HIPPOCRATES.

(456—366 Kr. e. Mások szerint 460—377 Kr. e.)

A szelek-, vizek- és helyekről.

26. §. Európában van egy szittyia nép, mely Mäötis

¹⁾ Wagner: Fragmenta Euripidis, perditorum tragicorum omnium. Parisiis, 1846.

²⁾ Dübner: Asii, Pisandri Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta. Parisiis, 1840. Kapcsolatban Heziod kiadásával.

³⁾ Ugyanezt mondja Aeschines a *roszul viselt követségről* című beszédének 173-ik §-ában.

tava körül lakik, különbözvén a többi népektől, és sauromatáknak neveztetnek. Ezek hölgyei szoktak lovagolni, nyilazni s lóhátáról dárdákat hajítani és ellenekkel harczolni, miglen szüzek; nem szünnék pedig meg szüzek lenni ¹⁾, miglen az ellenekből hármát meg nem öltek, és nem élnek előbb együtt (férjeikkel), mint a törvény szerinti áldozatokat áldozván. A ki a maga számára férjet kapott, megszűnik lovagolni, miglen ezt nem követeli egy általános hadjárat szüksége. Jobb mellök nincsen; mert csecsemő gyermekek levén még, anyáik mesterségesen dolgozott rezet, melyet azonkívül izzóvá is tesznek, jobb mellökre helyeznek és kiégetik, hogy növése elmaradjon, és az egész erő s izmosság a jobb vállra és karba átmenjen. A többi scythák alakjára nézve, minthogy ők önmagokhoz hasonlítanak és semmiképen másokhoz ²⁾, ugyanaz áll, mi az egyptomiakról, kivéve, hogy ezek a forróságtól kinoztatnak, azok pedig a hidegtől. Az ugynevezett szittyá pusztaság gyepes, kopár ³⁾ és középszerűleg vizes lapály; mert vannak nagy folyók, melyek a vizet eltérítik a lapályokból. Itt élnek is a scythák; s pásztoriaknak neveztetnek, mivel nincsenek házaik, hanem szekereken laknak.

27. §. A szekerek közül a legkisebbek négykerekűek, mások pedig hatkerekűek. S ezek gyékényekkel vannak körülkerítve; s úgy is építvék mint a házak, részint egyszerűleg, részint háromszorosan ⁴⁾; s ezek sátorok is eső, hó és szelek ellen. A szekereket huzza részint két, részint három pár ökör szarvak nélkül; mert a hideg miatt nincsenek szarvaik. E szekereken tehát élnek a nők gyermekeikkel; magok a férfiak pedig lovakon vitetnek; s utánuk indulnak csordáik, t. i. marhák és lovak. S annyi ideig maradnak ugyanegy helyen, a meddig állataiknak elegendő takarmányuk van; midőn pedig már nincs, más vidékre mennek. Magok főtt hust esznek, kanczatejet isz-

¹⁾ Nem mennek férjhez.

²⁾ Más népekhez.

³⁾ Fanélküli.

⁴⁾ Részint egy, részint három rakasszal, vagy emelettel.

nak és *ippákít* ¹⁾ falatoznak; ez pedig turó lovakból ²⁾. Így áll a dolog életmódjok és szokásaikra nézve. Az évszakokat és testalkatot illetőleg pedig, minthogy a szittyá nép nagyon eltér a többi emberektől és maga magához hasonlít, úgy áll a dolog valamint az egyiptominál; és legkevesbé sem szapora. S az ország legkevesebb vadállatot nevel mind nagyságra mind sokaságra nézve ³⁾, mivel éppen a gönczölszekere és Uralhegysége alatt ⁴⁾ fekszik, honnan az északi szél fú. De ha végtére a nap legközelebb áll hozzá, midőn a nyári napfordulóba lép, akkor rövid ideig melegít is. S nem igen érkeznek oda meleg vidékekből fuvó szelek, kivéve ritkán és gyöngén. De északról mindig fűnek hótól, jégtől és sok víztől hideg szelek, és soha sem hagyják el a hegyeket, e miatt pedig ezek lakhatatlanok.

28. §. Nappal sok köd foglalja el a lapályokat, és nedves helyeken ⁵⁾ élnek ⁶⁾, úgy, hogy mindig van tél, nyár pedig kevés napig, és ezek alatt sem nagyon; mert a lapályok magasak és kopárok s nem környeztetnek hegyekkel, hanem északról fölfelé emelkednek. És vadállatok nem válnak nagyokká, hanem képesek a föld alá elrejtetni magokat; mert a tél és a föld kopársága gátolják ⁷⁾ de még sincs menhelyök és biztonságuk. — Az évszakok változásai nem nagyok sem nem erősek, hanem hasonlók és keveset különböznek. Azért külalakjaik is hasonlók közöttök, s mindig hasonló étellel élnek s ugyanazon ruházattal nyáron és télen, nedves és sűrű levegőt fölshíva s hó és jégvizet iva, hiányozván a megerötetés; mert lehetlen, hogy akár a test akár a lélek képes legyen magát megerötetni, hol nem fordulnak elő erős évszaki változások. Ezen szükséges okok miatt testalkatuk vastag és husos, tagjaik

¹⁾ *ἰππάκην*.

²⁾ Az az, kanczatejből.

³⁾ Az az, a szittyá földön kevés vadállat van s az is kicsiny.

⁴⁾ *ὄρεσι τοῖς Πιπαίοισιν*.

⁵⁾ *ἐν νότοισι*.

⁶⁾ A szittyák.

⁷⁾ Hogy nagyra nőjjenek, és máshová rejtsek el magokat.

nedvesek és bágyadtak s altestők legnedvesebb minden üregek közül a hasban; mert nem lehetséges, hogy az altest kiszáradjon ilyen országban, ilyen természet mellett s ilyen évszaki állapotban. De kövér s kopár husok (szakállatlanságuk) miatt egymáshoz hasonlitanak alakjaik, a himek a himekhez, a nőiek a nőiekhez.

29. §. Mert hasonlók levén az évszakok, nem történnek korcsulások vagy rosszabbulások az ondó egyesülésében, hacsak nem valamely erőszakos eset vagy betegség által. Nagy bizonyítékot hozandok pedig föl a nedvességre nézve. Ugyan is azt fogod találni, hogy sokan a scythák közül, s mindnyájan, a kik pásztoriai, égetve vannak a vállakon, karokon, kéztöveken, mellen, csipőkön és ágyékokon semmi más okból, mint természetők nedvessége s puhasága miatt; mert nem képesek sem az ijákat feszíteni ¹⁾, sem a hajítódárdának kellő lökést adni vállakkal nedvességek s bágyadságuk következtében. De ha égettetnek, kiszárad a tagokból a nedv tulsokasága s a testek izmosabbakká, tökélyesebbekké s kiképzettebb taguakká lesznek. A test löcslábu és széles, mivel nem hagyják bepólyázni magokat, mint Egyiptomban, s nem is szoktak hozzá a lovaglás végett, hogy t. i. jól üljenek lóháton, és az ülő életmód miatt; mert a férfiak, miglen nem képesek lóháton menni, az időnek legnagyobb része alatt szekeren ülnek, és ritkán gyalognak az átköltözések s kóborlások végett. Ellenben csudálatos, minő szivacsos testszerkezetök van a nőknek. A szittya nép vörössárga színű a hideg miatt, nem sütvén oda erősen a nap; a hidegtől pedig megperzselődik a fehér szín s vörössárgává lesz.

30. §. Nem lehetséges, hogy ilyen természet szaporá legyen; mert a férfuban nem támad nagy vágy a közösülés után természetének nedvessége, altestének bágyadsága és hidegsége miatt, mikből gyaníthatni, hogy a férfiú legkevésbé képes nemzeni, s azonkívül a lovaktól is mindig rázatván gyöngék lesznek a közösülésre. A férfiaknál ezen okok fordulnak elő; a nőknél pedig a hus

---

¹⁾ Ugy a mint a czélba vett tárgy kíváná.

kövérsege és nedvessége. Az anyaméh ugyan is nem fogadhatja föl többé az ondót. A havi tisztulás sem jelenkezik náluk mint szükséges, hanem kis mértékben és időmultával. Az anyaméhszáj be van zárva a kövérség miatt s nem fogadja magába az ondót. Magok a nők tétlenek és kövérek s altestök hideg és bágyadt. S ezen szükségképeni okokból nem szapora a szittyá nép. Nagy bizonyítékot nyújtanak erre a szolgálók; mert alig jönnek össze valamely férfiuval, már viselősek lesznek nehéz munkájok s a hus soványsága miatt. Ezeken kívül vannak még a scythák között számos nőszhetlenek is ¹⁾, s női munkákat végeznek s hasonlóul beszélnek mint a nők. Az ilyeneket férfiatlanoknak nevezik. A benszülöttek valamely istennek tulajdonítják az okát, tisztelik és imádják ezen embereket, féltvén mindegyik önmagát ²⁾.

31. §. De nekem úgy látszik, hogy ezen, és minden többi, betegségek isteniek ³⁾ s egyik sem isteniebb a másiknál vagy emberiebb, hanem mindnyájan isteniek ⁴⁾. S az ilyenekből ⁵⁾ mindegyiknek van saját természete s egyik sem származik a természeten kívül. Miként látszik nekem e betegség támadni, elmondandom. A lovaglás miatt tomporköszvény lepi meg őket ⁶⁾, minthogy mindig a lovakról leloggatják lábaikat. Azután sántikálnak és czipelik a csipőket, kik nagyon sinlődnek. Gyógyítják pedig önmagokat következőleg: midőn a betegség kezdődik, fölívágják mind a két eret a fül mögött s miután eltolyt a vér, meglepi őket gyöngeség miatt az álom és alusznak. Azután fölébrednek, némelyek egészségesen, mások pedig nem. Nekem tehát úgy látszik, hogy ezen gyógyítás által megsemmisül az ondó, mert a fülek mögött vannak erek, s ha valaki ezeket fölívágja, terméketlenek lesznek, a kik magoknak fölívagták. Már pedig úgy látszik nekem, hogy

¹⁾ εὐνουχίας herélthez hasonló, a nélkül hogy ki volna herélve.

²⁾ Nehogy ilyen betegségbe essék.

³⁾ Rendkívüliek.

⁴⁾ Rendkívüli származásuak.

⁵⁾ Ilyen betegségekből.

⁶⁾ A szittyákat.

ezen ereket vágják fel. Erre, ha nőkhez közelednek s nem képesek azokkal élni, eleinte nem veszik azt figyelembe, hanem nyugodtak; de miután ezt kétszer és háromszor sőt sokszor megkísérlik s ekkor sem üt ki másképen a dolog, azt gondolván hogy valamely isten ellen vétkeztek, a kít vádolnak, felvesznek női ruhát, elismervén saját férfiatlanságukat, asszonyiasan élnek és azon munkákat viszik véghez a nőkkel, miket ezek.

32. §. Ebben sinlődnék a gazdag scythák, nem a legsőbb rendűek, hanem a legnemesebbek s kik legtöbb vagyont birnak, a lovaglás miatt; a szegények pedig kevésbé, mivel nem lovagolnak. S még is szükséges volna, miután ezen betegség isteniebb származása a többiekénél ¹⁾, hogy az ne lepje csak meg a legnemesebb és leggazdagabb scythákat, hanem mindnyájokat egyaránt s inkább azokat, kiknek kevés vagyonuk van s épen nem tiszteltetnek, ha az istenek szeretnek tiszteltetni az emberektől s ezt kegyekkel viszonozzák; mert valószínű hogy a gazdagok sokat áldoznak és ajándékokat szentelnek az isteneknek, mivel van pénzök, s hogy őket tisztelik; a szegények pedig kevésbé, mivel nincs nekik; sőt szemrehányásokat is tesznek ²⁾, hogy nem adnak nekik javakat; úgy hogy a kevés vagyonnal ellátottaknak inkább kellene az ilyen bűnök büntetéseit viselniök, mint a gazdagoknak. De hiszen a mint előbb is mondtam, ezek ³⁾ is hasonlóul mint a többiek isteniek ⁴⁾ s mindegyik természet szerint származik. S az ilyen betegség olyan okból keletkezik a scytháknál, minőt említettem. A többi embereknél is hasonlóul áll a dolog, mert hol leginkább és leggyakrabban lovagolnak, ott legtöbbeket lep meg a csúz, tomporfájdalom és lábköszvény s legalkalmatlanabbak a közösülésre.

33. §. Ezek vannak meg a scytháknál ⁵⁾ és az emberek közül leghasonlóbbak a heréltekhez ezen okok-

¹⁾ A mint sokan gondolják.

²⁾ Az isteneknek.

³⁾ A betegségek.

⁴⁾ Rendkívüliek.

⁵⁾ Ezen betegség a szittyák sajátja.

ból ¹⁾ s azért is mivel mindig hosszú széles nadrágot viselnek és legtöbb időt lóháton töltenek, úgy hogy nem is nyulhatnak kezökkel a szeméremtaghoz s a hideg és fáradtság miatt megfedkedeznek a szerelemről és közösülésről s előbb föl nem gerjednek, miglen nem lettek férfiatlanokká²⁾. A scythák népével így áll a dolog.

*Hippocratesnek a „betegségekről.”*⁴⁾

(περί νοσων) című munkájából. ³⁾

Ha az ember tisztul, annyi vál el a fölzavart nedvből, a mennyivel az több a kellőnél. Ez pedig hasonlít ahoz mit a scythák kanczatejből csinálnak. Tejet öntvén t. i. faedényekbe megrázzák. A megrázott pedig habzik és elvál, s a kövére, melyet írósvajnak neveznek, a felületen áll meg, mivel könnyű; a neheze és vastagja pedig alant üllepedik, mit el is választván szárítanak. S miután összefutott és megszáradt, kanczatúrónak nevezik. A tej savója pedig a közepén van. ⁴⁾

Jegyzetek Hippocrateshez.

28. §. Neumann mondja (154. l.) hogy a szakálatlanság vagy legalább a szakálnak nagyon gyöngye növése a mongol faj sajátsága, mit nem állithatni már az indogermán népekről s a tiszta török törzsűek nagyon is szakálosak. Csak néhány finntörzsnél vehetni észre gyöngye szakállnövést, mint a lappok, tsuvasok és voguloknál, de nem oly mértékben, mint a Mongoloknál.

Az egymáshoz hasonlótságot is mongolfaju sajátságának tartja Neumann (152. l.) s hivatkozik *Hommaire de Hell* következő szavaira (Les steppes de la Mer Caspienne

¹⁾ Melyek előadattak.

²⁾ Midőn közösülni akarnak, veszik észre, hogy már tehetlenek.

³⁾ Anutius *Foesius* kiadásában. I. köt. 508. lap. — *Linden* kiad. II. köt. 144. l. — *Charter* kiad. VII. köt. 609. 610. l. — *Kühn* kiad. II. köt. 357. 358. l. — *Mack* kiad. 14-ik fejt.

⁴⁾ Ὁ δὲ ὁρρὸς τοῦ γάλακτος ἐν μέσῳ ἐστίν.

II, 100.) az ázsiai fajok között egy sincs, melynek vonásai oly élesen jellegezők, mint a mongolokéi. Egyes egyént rajzolni annyi, mint az egész nemzetet rajzolni. A híres festész Isabey, 1815-ben, miután számos kalmukokat látott, oly szembeötlő hasonlóságot vett észre közöttük, hogy Tjumen fejedelem arczképén dolgozván s ezt az utolsó üléséknél nagyon türelmetlennék találván, kérte, miszerint helyettesítesse magát egyik szolgája által. Így bevégezte az arczképet, mely tökéletesen hasonló volt az eredetihez.

29. §. Neumann (291. l.) kétségbe hozza az okot, melyből a scythák, Hippocrates szerint, tagjaikat égették. Számos népek, mondja Neumann, melyek szabad ég alatt töltik életüket, égetések által gyógyítják a csúzban s hasonló bajban szenvedő tagjaikat. Ezt teszik az arabok, ostjások, koreánok sat.

Neumann (164. 165. l.) hivatkozik Reineggsre is, ki azt mondja a nogaiok vagy mangutok népfajáról a Kúbánon, hogy ha a férfiak betegség vagy kor által gyengülnek, asszonyi kinézésűek, képtelenek a nemzésre, tetteik s érzéseikben nincs semmi férfias s ezért úgy kell ruházkodniuk, mint az asszonyoknak s ezekkel társalkodniok.

THUCYDIDES.

(Szül. 456 és 452 között Kr. e.)

II. Könyv. 96. Felköltötte tehát ¹⁾ az Odrysoknál kezdve először az összes thrákokat, Hämus Rhodope hegyei között, kik fölött uralkodott az euxini és hellesponti tengerig; azután a Hämuson túli gétákat és mindazon részeket, melyek Iszter folyóján innen leginkább az euxini tenger felé népesítve voltak. A géták pedig és az e vidékbeliek mindnyájan lovas ijászok, határosak és hasonfegyverűek a scythákkal.

II. Könyv. 97. Nagy hatalomra emelkedett a birodalom ²⁾; mert az Európábani országok közül, melyek a Jóni öböl és Euxin tenger között vannak, legnagyobb lön pénz-

¹⁾ Sitalces, thrákok királya. —

²⁾ Az odrysoké.

jövedelemre és más jólétre nézve; de harczyi erőben és hadseregi sokaságban sokkal alantabb áll a scytháknál, kikkel nem csak lehetlen hogy Európa népei megmérkőzzenek, hanem még Ázsiában sincs nép, mely egyenkint képes volna a scytháknak ellenállni, ha mindnyájan egyet-értének. Egyébiránt az élet körülményeihez tartozó többi megfontolásban és okosságban sem hasonlítanak másokhoz (hanem felülmulják őket, mint Thucydides Scholiastája mondja.)

CTESIAS.

(Virágzott 446 óta Kr. e.) ¹⁾.

26. Zarinäa, meghalván előbbi férje és Cydräus fivére, a sákok királya, házassult Mermerrel, a parthok földének urával. A perzsák királya pedig táborozván ellene, harczolás közben megsebesült ²⁾ és megfutott, s midőn Stryangäustól üldöztetnék, könyörögve megszabadult. Nem sokkal később férje hatalmába kerítvén őt ³⁾, megölni akarta; de a nő, miután őt megszabadítani kérte s rá nem birta ⁴⁾, föloldozván némelyeket a hadifoglyok közül, segélyök által megölte Mermert, és átadván országát a perzsának, barátságot kötött vele.

27. Bizonyos Stryaglios, méd férfiú, sák nőt levetvén a lóról (mert a sákoknál úgy harcolnak a nők mint az amazonok) midőn látta hogy szép s virágzókoru, elbocsátotta hogy meneküljön.

29. 3. Cyrus a sákok ellen harczolt és elfogta Amorgot, a sákok királyát és Sparethra férjét, a ki férjének elfogatása után is sereget gyűjtvén Cyrus ellen viselt háborút, háromszázezer férfiuból s kétszázezer nőből álló hadat vezényelvén. S meggyőzi Cyrust és elevenen ejti fogságba több másokkal Parmisest, Amycis fivérét, s három fiát, kik helyett később Amorg szá-

¹⁾ Ctesiae Cnidi fragmenta a Carolo Müllero. Parisiis 1844. Kapsolatban Herodot kiadásával.

²⁾ A nő.

³⁾ Stryangäust.

⁴⁾ Férjét.

badon bocsáttatott, miután amazok is kiadattak. 7. Amorg hallván Cyrus baját, gyorsan megjelenik, magával hozván a sákokból huszezer lovast. És kitörvén a perzsák s derbikék háborúja, győz egész erővel a perzsák és sákok hada s Amoräus, a derbikék királya, elesett s vele két fia is. A derbikék közül elestek harmincezeren, a perzsákból pedig kilencezeren. És a tartomány Cyrusnak jutott. — 8. Cyrus halni készülvén, Cambysest, legidősebb fiát, királynak rendeli, Tanyoxarcest pedig, ifjabb fiát, a baktrok, choramniok, parthok és karmánok urául rendelte, meghagyván hogy adófizetés nélkül birná ezen tartományokat. Továbbá Spitama fiai közül Spitacest a derbikék és Megabernest a barkánok helytartójául nevezte ki; s meghagyta hogy mindenben engedelmeskedjenek az anyjoknak. És Amorgot barátul szerzette nekik, jobbukat nyujtatván egymásnak. — 16. Darius meghagyja Ariaramnak, Cappadócia helytartójának, a scythák ellen indulni, férfiakat és nőket foglyokká tenni. Ő tehát harmincz ötven evezős hajóval átkelvén, foglyokká tette ¹⁾ s elfogta a scythák királyának fivérét is, Marsagétot, bebörtönöztetve találván őt saját fivére által valamely büntett miatt. — 17. Scytharbes pedig, scythák királya, haragudván gyalázólag irt Dariusnak, s ez hasonlóul visszairt neki. Darius pedig hadat gyűjtvén, nyolczszázezer embert, s hidakat vetetvén a Bosporon és Isteren, indult a scythák ellen, tizenöt napi utat tévén. S nyilakat löttek egymásra. De erősebb volt a scythák nyilazása; azért Darius megfutamodván átment a hidakon és gyorsan fölbontotta azokat, mielőtt az egész had átment volna. És Scytharbes megölt nyolcvanezer embert, kik Európában visszamaradtak volt.

Jegyzet Ctesiashoz.

29. 16. Ariaramnes helyett Priaramnes is fordul elő. — Egy ötven evezős hajóra fér 400 ember; tehát Ariaramnak egész hada állt 12,000 emberből. Világos hogy

---

¹⁾ A scythákat.

ezekkel nem ejthette fogságba az összes scythákat, hanem csak kis részüket; különben nem indult volna ellenök Darius 800,000 emberrel.

17. Scytharbes helyett Scytharces, Scytharches, Scytharbes, Scytare is fordul elő. Herodot (IV, 76.) ezen királyt Idanthyrnak nevezi; mások Indatyrnak mondják.

Némely fordítók szerint Darius hidak által kötötte össze Bosport a Dunával (Iszter). De ez képtelenség, mert roppant távolság fekszik a Bospor és Duna között.

ARISTOPHANES.

(Élt 444-től 380-ig Kr. e.)

A „*madarak*“ czimű vigjátékból.

941—944. vers. Pásztori scythák között kóborol Strato, a kinek nincs szövésileg forgatott ruhája; hanem disztelen bundában jött alruha nélkül.

Scholionok Aristophánhoz.

A madarakhoz.

942. v. A scythák tél idején, mivel el nem tűrhetik, szekerekre rakván holmijokat, más vidékre költözködnék. A kinek pedig nincsen szekere, nemtelennek tartatik.

Az Acharnokhoz.

704. v. A scythák pusztaságai telvék vadállatokkal... A scythák házatlanok levén és szekereken költözködvén, önmagok okozzák vesztöket (a pusztában.)

XENOPHON.

(Szül. 444-ben Kr. e.)

Socrates nevezetességeiből (ἀπομνημονεύματα).

II. Könyv. I. Fej. 10. És Socrates mondá: akard tehát, hogy ezt is vizsgáljuk, vajon kellemesebben élnek-e a kormányzók vagy a kormányzottak? Minden esetre, válaszott¹⁾. Először tehát ama népek közül, melyeket ismerünk, Áziában a perzák uralkodnak s a syrok phrygek

¹⁾ Aristipp.

és lydok uralják őket. Európában pedig a scythák uralkodnak, és a mőótok uralják.

Cyropädiából.

I. Könyv. I. Fej. 4. És valóban annyira különbözött. (Cyrus) más királyoktól, kik akár ősi uralmat örököltek, akár magok szereztek, hogy a scytha, jőllehet a scythák nagyon számosak, nem képes más népre kiterjeszteni uralmát, hanem megeleőszik, ha saját népének ura maradhat.

Anabasisból.

III. Könyv. IV. Fej. 15. De midőn ¹⁾ a felállított rhódok parittyáztak és a scytha ijászok nyilaztak és egyik sem tévesztette el emberét, mert nem is lehetett ²⁾, ha még oly nagyon akarta volna is; akkor Tiszaphernes fölőte gyorsan kivonult a lőtváóból és a többi hadrészek visszavonultak.

IV. Könyv. VII. Fej. 18. Innen érkeztek a görögök a 400 lábnyi széles Harpaz folyójához. Onnan elindultak a Scythinokon keresztül négy állomásban 20 mérföldnyire egy lapályon át falvakba, melyekben három napig maradtak és élelemmel látták el magokat.

19. Innen jőttek négy állomásban 20 mföldnyire nagy, vagyonos, népes városba, mely Gymniasnak neveztetett. Ebből a tartomány főnöke kalauzt küld a helleneknek, hogy vezesse őket keresztül a neki ellenséges földön. 20. Amaz pedig eljövén, mondja hogy őt nap alatt egy helyre vezeti majd, honnan látni fogják a tengert, ellenkező esetben meghalni ajánlkozott. S miután kalauzolva betört a nekik ³⁾ ellenséges földre, buzdította őket, hogy gyujtogassák és pusztítsák a tartományt. 27. Ezek után elküldik a hellenek a kalauzt, közköltségen adván neki ajándokul lovat és ezüst csé-

¹⁾ A görögök hadában.

²⁾ Az ellenség sőrő sorai miatt.

³⁾ A scythinoknak.

szét s perza fegyvereket és tiz darikot. De leginkább kérte gyűrűiket; és számosakat kapott a katonáktól.

VIII. Fej. 1. Innen elindultak a hellenek a macrónokon keresztül három állomásban tiz mérföldnyire; és az első napon ama folyóhoz érkeztek, mely a macrónok és scythínok tartományát elválasztotta.

Jegyzet Xenophonhoz.

Anabasis III. Könyv. IV. Fej. 15. Némely kiadásokban scythia ijászok (*Σχόδοι τοξόται*) helyett csak „ijászok“ áll. Mások pedig a scythia alatt nem scythia származásu, hanem görög ijászt értenek, mivel a görögök a lovasijászt scythának is nevezték, valamint jelenleg külföldön is vannak huszárok, noha azok nem magyar huszárok.

IV. Könyv. VII. Fej. 18. Harpaz *Ἀρπασος*, a mai Arpa-Chai vagy Tsoruk vagy Harpaszu.

A sajhínok laktak északi Arméniában. — Gymnias a mai Erz-Rum vagy Komaszur.

VIII. Fej. A macrónok későbbi neve volt *Σαννοί* (Szannok), most pedig dsanik.

ISOKRATES.

(436—338. Kr. e.)

Panegyricus. §. 67. A leguralkodóbb s leghatalmasabb népek a scythák, thrákok és perzsák. 68. Gyöngé levén még Görögország, földünkre törének a thrákok Eumolppal, Neptun fiával, és a scythák az amazonokkal, Mars leányaival.

Panathenaeus. §. 193. A thrákok Eumolppal, Neptun fiával, törének be a földünkre, a ki Erechteussal a város fölött viszáldodék, mondván, hogy Neptun előbb foglalta volt el azt mint Minerva; azután a scythák (törének be) a Marstól nemzett amazonokkal, kik Hippolyta miatt táborba szálltak, a ki a náluk érvényes törvényeket megszegvén, Theseusba belé szeretvén, együtt ment el vele és neje lön.

PLÁTÓ.

(Szül. 429-ben Kr. e.)

A Törvényekből. (Νόμος).

I. Könyv. 637. D—E. En nem szólok a bornak ivásáról vagy nem ivásáról általában, hanem az iszákosságról, valjon úgy kell-e vele élnünk valamint a scythák perzák és még a carthagobeliek, celtek, iberok és thrákok gyakorolják, kik mindnyájan harcziás népek, vagy valamint ti? Ti t. i. a mint mondod, egészen tartózkodtok tőle; de a scythák és thrákok tiszta borral élvén s az asszonyok épen úgy mint a férfiak, és leöntvén vele a ruhákat, azt hiszik, hogy szép és boldogító szokást gyakorolnak.

VII. Könyv. 795. A. Ezt mutatja a scythák szokása, nem csak balkezében tartva az ijat és jobbajával meghuzva a nyilat, hanem mindkét kezét hasonlóul használva mind a kettőre.

Lachesből.

XVII. Fej. 191. A—B. *Laches*: Hogyan érted ezt, oh Socrates?

Socrates: Én megmondom, ha t. i. tehetem. Vitéz talán az, ki, a mint te is mondod, a csatarendben maradva harczol az ellenekkel.

Laches: Én legalább azt mondom.

Socrates: Én is bizony. De micsoda már az, a ki futva harczol az ellenekkel, nem pedig helytállva?

Laches: Hogyan futva?

Socrates: Valamint a scythák is, úgy mondják, nem kevésbé harczolnak futva mint üldözve; s Homér is dicsérve valahol Aeneas lovait mondja, hogy értenek *gyorsan ide s tova üldözni és futamodni*; és magát Aeneast ugyan így dicsérte a futamodás tudományaért s mondá, hogy ő a *futás* (a félelem) *okozója*.

Laches. És méltán, óh Socrates. Mert ő harcziászekerekről beszélt, te pedig a scythák lovasairól beszélsz. Amazok lovassága t. i. így harczol, a nehézfegyveresek pedig, legalább a görögöknél, a mint én mondom.

ANTIPHANES.

(407-től 328-ig Kr. e.)

„*Bacchae*“ című vigjátékából. ¹⁾

XXX-ik töredék. Miután pedig ez nincs így ²⁾; nagyon szerencsétlen, a ki nőstül, kitéve a scytháknál, mert egyedül ott nem terem szőlőtőke.

„*A rosszat gyűlölő*“ (*μισοπόνηρος*) című vigjátékából.

XCV. Azután nemde nagyon bölcsek a scythák, kik a született gyermekeknek mindjárt kancza- és tehéntejet adnak inni? Mert, Istenemre, nem hoznak be náluk irigy dajkákat.

DINO.

(Körülbelül 400 és 350 között Kr. e.)

Perzsa ügyek.

8-ik töredék ³⁾. A mágusok és scythák mirha-fával jósolnak; és sok helyen vesszőkkel jósolnak.

EPHOR ⁴⁾.

(Szül. 388. és 380 között Kr. e.)

38. A keleti szél helyét és azt, mely közel van a napkelethez, az indok lakják: a déli szél és dél felé való az äthiopok lakják: a nyugati szél- és nyugatrólit elfoglalják a celták: az éjszaki szél- és éjszakét pedig a scythák lakják. Nem mindegyike a részeknek egyenlő, hanem a scytháké s äthiopoké nagyobb, az indok és celtáké pedig kisebb. Ez közölök kettőnek a hely nagysága megfelel egymásnak; mert az indok vannak a nyári és téli kelet között, a celták pedig a nyári nyugattól a télig terjedő tartományt foglalják el, és az egyenlő ama térséggel s vele egészen ellentétes. A scythák lakhelye pe-

¹⁾ Bothe: Poetarum comicorum graecor. fragmenta. Parisiis, Firmin Didot. 1855.

²⁾ Hogy t. i. a nők bortól tartózkodnának.

³⁾ Fragm. hist. graec. 2. köt. Müller.

⁴⁾ Müller: fragmenta historicor. graecor. I. köt.

dig a napforgásnak közbeeső helyét foglalja el s átellenében van az Äthiopok népe, mely, úgy látszik, kiterjed a téli kelettől a legrövidebb nyugatig.

ARISTOTELES.

(Szül. 384-ben, meghalt 322-ben Kr. e.)

Ällami intézetek. Πολιτεῖαι.

VII, 2, 6. A scytháknál nem szabad valamely ünnepen a körülvitt pohárból annak innia, a ki egy ellenséget sem ölt meg.

Az állatok származása.

V, 3. Azon állatok sima bajuak, melyeknek sok nedvök van; mert ezekben a nedv foly és nem csöpög. Ezért a Pontusban lakó scythák és thrákok simahajuak.

Csudálatos dolgok.

XXX. fej. A gelónoknak nevezett scytháknál van valamely rendkívüli ritkaságu vadállat, mely *tarandus*-nak (jávorszarvas vagy iramszarvas) neveztetik. Azt mondják, hogy szörének színét változtatja azon hely szerint, a melyen találkozik. S ezért nehezen megfogható; mert a fák és vidékek színét veszi föl. Legcsudálatosabb pedig az, hogy szörét változtatja; mert a többi állatok a bőrt változtatják, péld. a chamäleon és a habarcz. Nagysága olyan mint az ököré. Pofájának alakja pedig hasonló a szarvaséhoz.

CXLI. fej. Azt mondják, hogy a scytha méreg, melybe bemártják a nyilakat, a viperából készül. A scythák, úgy látszik, megfigyelik a már már szülő viperákat s megfogván azokat, néhány napig elfonnyasztják. S midőn gondolják, hogy elegendőleg rothadnak, fazékba embervért öntvén fedéllel betakarják és a ganéjban elássák. Midőn pedig ez is elrothadt, a vér fölzetét, mely t. i. vizes folyadék, keverik a vipera vérgenyével s így halálössá teszik.

Problémák.

III, 7. Miért nem szeretik a bort a melegvérű ifjak,

a scythák pedig és vitéz férfiak, noha melegvérűek, bor-
kedvelők?

Clearch, Sólóból.

(Körülbelül 350 és 200 között Kr. e.)

Az „*életek*“ 3-ik könyvéből.

8-ik töredék ¹⁾). A scythák népe volt az első, mely egyedül élt közös törvényekkel; azután ismét a legnyomorultabbak lettek minden halandók közül a negéd miatt; mert oly buján éltek, mint semmiféle más népek, minthogy mindenben, gazdagságban s többi jólétökben bővelkedének. Ezt bizonyítja a vezéreiknek még mostanig is fönmaradt ruházatából és életmódjából. Dözsölvén tehát s az elsők levén minden emberek közül, kik a buja életre adták magukat, oly negédre vetemedtek, hogy minden embereknek, a kikhez érkeztek, levágták az orraikat; kiknek ivadékaik kivándorolván, még most is bírják a melléknevet ²⁾) ama bántalomtól. Nejeik pedig ³⁾) a nyugatról és éjszokról velök határos thrákok némbereinek a testeiket tarkíták, tűkkel szurkálva reájok képeket. Innen sok évvel később a thrákoknak meggyalázott némbereik, sajátyszerüleg törülték ki e csapást, képekkel kiczifrázván többi testbőrüket is, hogy rajtuk a bántalom és gyalázat jelleme a czifrasághoz számíttatva, törülje ki az ékesség nevével a gyalázatot. Mindnyájokon pedig oly dölfösen uralkodának ⁴⁾), hogy a szolgaság, melyet náluk senki sem viselt könyek nélkül, az utódoknak is hirdette, mi volt legyen a scythák szava.

THEOPRAST.

(Virágzott 312 körül Kr. e.)

A növények történetéből.

IX. Könyv. XIII. Fej. 2. Édes a scytha (gyökér)

¹⁾ Fragm. histor. graec. 2-ik köt.

²⁾ T. i. csonka orruak.

³⁾ A scythák nejeik.

⁴⁾ A scythák.

is, s némelyek azt egyszerűleg édesnek nevezik. Terem pedig Mäötis körül; s hasznos a mellszorongás (nehéz lélekzés), száraz köhögés s általában a mellbajok ellen; azonkívül meg sebek ellen mézben; azután a szomjat is képes oltani, ha szájában tartja valaki. Azért mondják, hogy a scythák ezzel és a kanczaturóval tizenegy s tizenkét napig is kitarának.

AGATHO.

(Szül. 301-ben Kr. e.)

4-ik Töredék. ¹⁾

Az írás első betűje a közepén köldökkel ellátott kör volt ²⁾, azután két összekötött egyenes vonal ³⁾; és a harmadik (betű) hasonló volt scythá ijhoz ⁴⁾.

MEGASTHENES.

(300 és 247 Kr. e.)

Indiai dolgok. ⁵⁾

Áttekintet. 1. India alakjára nézve négy oldalú levén s kelet és dél felé néző oldalt körülveszi a tenger; az északi oldalt pedig Emod hegye választja el Scythiától, melyet a scythák közül az ugynevezett szákok laknak.

2-ik Könyv. 21. Idanthys scythá, kiindulván Scythiából Áziának sok népét aláigázta s az egyiptomiak földre is mint győztes érkezett.

2-ik Könyv. 23. Hajdan az indusok nomádok valának, valamint a scythák közül a nemföldmivelők, kik szekereken kóborolván, Scythiának egy részét a másikkal váltják föl, sem városokat nem lakván, sem istenek templomait nem tisztelvén.

NYMPHODOR.

(300 és 247 között Kr. e.)

14-ik töredék ⁶⁾. Tíbarénok, Scythiának népe. Ezek

¹⁾ Wagner fragmenta Euripidis s. a. t.

²⁾ Tehát a görög $\theta = \vartheta = th$.

³⁾ Az az $H = \eta$.

⁴⁾ A görög $C = \Sigma = S$.

⁵⁾ Fragm. hist. graec. 2-ik köt.

⁶⁾ U. o.

legigazságosabbaknak mondatnak; és sohasem kezdtek valakivel csatát, mielőtt nem jelentették a csata napját, helyét és óráját. A tibarénok földén pedig a nők, miután szültek, úgy ápolják a férfiakat, mint a gyermekágyasokat.

THEOCRIT.

(Virágzott 281-től 250-ig Kr. e.)

XIII. Pásztor dal 55—56. vers. Hercules pedig megzavarodva a fiu miatt, elment kezébe fogván szépen hajlott ijákat mäuoti módon.

XVI. Pásztor dal 98—99 vers. Magas dicsőséget vigyenek Hierónak a dalnokok tul a scytha tengeren.

Scholionok Theokrithez.

XIII. Pásztor dal 56. v. Mäuotilag, az az, szittyailag. Mäuoták a Mäuotis tava körül lakó scythák. Hercules használt scythá ijákat, tanittatván erre bizonyos Teutar scythától, a mint Herodot és Callimach mondja.

XVI. Pásztor dal 99. v. Scythá tengeren. Az úgy nevezett Euxinuson.

RHÓDUSI APPOLLONIUS.

(Szül. 230-ban Kr. e.)

Argonauticái 4-ik könyvéből.

282—290. vers. Van egy folyó, az Oceán legvégsőbb szarva, széles és mély, s teherhajóval átjárható. Iszternek nevezvén ezt, távolságát jelentették. Ez ugyanis jó darabig roppant földet vág keresztül egyes egyedül; mert forrásai a Boreas szelén tul a Ripäi hegyekben messze zugnak. De midön a thrákok s scythák határaiba lép, ott kétfelé bocsátja vizét, részint a jóni tengerbe, részint hátul mély öblön át.

319—320. vers. Mert soha sem láttak még ezelőtt tengeri hajókat sem a thrákokkal vegyült scythák sem a sigynek.

Scholionok Apollonius Rhodiushoz.

IV. K. 321. Laurion, Scythiának mezeje. Scythiának

pedig ötven népét sorolja elő Timónax a *scythákról* írt munkájának 1-ső könyvében.

PHYLARCH ¹⁾.

(Virágzott 210 körül Kr. e.)

Phylarch mondja, hogy a scythák, midőn aludni készülnek, puzdrát vesznek elő, és ha bú nélkül találták eltölteni ama napot, fehér kövecskét dobnak a puzdrába, ha pedig bajjal, feketét. A megholtaknak puzdraít tehát kihozzák és megszámlálják a kövecskéket, és ha a fejérek nagyobb számban találtatnának (mint a feketék) boldognak magasztalják az elhunytat; honnan keletkezett a közmondás, mely szerint azt mondjuk, hogy jó napunk a puzdrából van.

POLYBIUS.

(240 Kr. e.)

V. Könyv. 70, 4. Philoteria ama tó mellett fekszik (Syriában), melybe a Jordán nevű folyó beömlővén ismét kiömlik a rónaságra az ugynevezett scythák városa körül.

XI. Könyv. 34, 3—5. Kéré Teleast (t. i. Euthidemus) hogy jóakarólag eszközölje a kibékülést fölszólítva Antiochust, hogy ne irigyelje a királyi nevét s méltóságát; mert ha ezen kérelemre rá nem áll, egyikök sem lesz biztonságban, mivel jelen van a Nomadok (scythák) nem kis sokasága, mely mindkettőjüket veszélylyel fenyegeti.

APPOLLODOR ²⁾.

(Virágzott 140 körül Kr. e.)

13. Töredék. A scythák pedig ne szünjenek meg szamarakat áldozni.

ALEXANDER POLYHISTOR.

(Virágzék 82 és 60 között Kr. e.)

¹⁾ Müller: *Fragm. histr. gr.* I. köt.

²⁾ Müller; *Fragmenta historicor. graec.* I. köt. Apollodori fragmenta.

33-ik töredék ¹⁾). Abiok, scytha nép. Így neveztetnek, mivel Abián folyója mellett laknak.

38-ik tör. Hágion, Scythiának helye; hol Aesculápot tisztelék.

SCYMNUS CHIOSBÓL.

(80. Kr. e.)

Periegesis című verses munkájából.

847. v. ²⁾ Ephorus mondá, hogy az Ister mellékén az első a karpidák ³⁾, azután az arolérák (szántók), továbbá a neurok azon földig, mely a jég miatt pusztá. Kelet felé átkelve a Borysthenesen vannak az ugynevezett Hyblát lakó scythák. Ezeken felül határosak velök a georgok (földmivelők), azután ismét pusztaság nagy térségen. Ezentul pedig androphag (emberevő) scythák népe, s tul ismét szomszéd pusztaság. Átkelve a Pantikápén van a limnäok (tavasiak, tó mellékiek) népe s más több meg nem nevezett nép, nomádok neve alatt, melyek nagyon istenfélők, úgy hogy senki sem bánt akár minő állatot, s házvivők, a mint mondá (t. i. Ephorus) s tejjel táplálkoznak és scythá kanczafejéssel. Ugy élnek pedig, hogy mindnyájok birtoka és az összes vagyon közös. S mondja, hogy a bölcs Anacharsis a nagyon istenfélő nomadoktól származék . . . s hogy némelyek Áziában telepedének le, kiket sákoknak is neveznek. Legjelesebbnek mondja azonban a sauromaták, gelónok és harmadikul az ugynevezett agathyrsok népét . . . . . Azután a sarmaták után a mäoták népe, kik iazamatáknak neveztetnek, a mint Dömötör állítá, kikkel határos Mäotis ⁴⁾ tava; de a mint Ephorus beszélé, a sauromaták népe. Ezen sauromatákkal, mondják, összevegyültek az amazónok, midőn a Thermodon

¹⁾ Fragm. histor. graec. 3-ik köt.

²⁾ Letronne kiadása szerint: Fragments des poemes géographiques de Scymnus. Paris, 1840.

³⁾ Valószínűleg kallipidák, kikről Herodot is tesz említést (IV, 17).

⁴⁾ Erről ezt mondja Tzetzes, 12-ik századbeli görög író (Chiliad VIII 773.): Ezt a tavat a scythák Karbaluknak nevezik; Karbaluk pedig görögül halak városát jelenti; mert Kar scythá nyelven város, baluk pedig halak.

melletti ütközet után jövének, miért is nőktől meghódított sauromatáknak neveztettek.

NICOLAUS DAMASCENUS.

(Született 64-ben vagy 74-ben Kr. e.)

*Csudálatos szokások gyűjteménye.*¹⁾

120. A taurok, scytha nép, királyaikkal együtt ezeknek legkedvesebb barátaikat is temetik el. A király pedig, meghalván valamely barátja, vagy részben vagy egészen levágja a fülét, a megholtak méltósága szerint.

123. A galactophágok (tejevők) scytha nép, háztalanok valamint a scythák legnagyobb része. Eledelek csak kanczatej, melyből turót csinálván esznek és isznak; és ezért nehezen meghódíthatók, velök lévén mindenütt az élelem. Ezek Dariust is megfutamították. Ők továbbá a legigazságosabbak is, közösen bírva a jószágokat és nőket, úgy hogy az öregebbeket atyáiknak, a fiatalabbakat fiaiknak, az egykorukat testvéreiknek nevezik. Ezek közül való Anacharsis is, a hét bölcs egyikének tartatva, a ki Hellasba jött, hogy tanulja meg a görögök szokásait.

Ezeket Homér is említi, a hol mondja: „A közelről harcoló mysoknak és dicső Kanczafejűeknek s takarékos élelmű Tejevőknek, legigazságosabb embereknek.” (Ilias 13. 5–6, v.)

Abioknak (*ἀβίους*) nevezi pedig őket vagy azért, mivel földet nem mivelnek, vagy mivel háztalanok, vagy mivel csupán ezek használnak ijakat; mert az ijt *βίος*-nak nevezi (a költő).

Mondják, hogy ezeknél még senkiről sem beszélték, hogy irigykedett, gyűlölt vagy félt volna, életök közösége és igazságuk miatt. Nejeik nem kevésbé harcziások mint a férfiak, s együtt mennek ezekkel a háboruba, midőn szükséges.

¹⁾ Müller; fragmenta hitoric. graec. III. köt.

STRÁBÓ.

(Szül. 66-ban Kr. e. Meghalt 24-ben Kr. u.)

I. Könyv. II. Fejezet. 27. §. 56. l. ¹⁾)

A régi görögök véleménye szerint mondom: valamint az észak felé levő ismert részeket egy névvel scytháknak nevezék vagy nomádoknak, mint Homér, azután pedig megismertetvén a nyugatfelé lakók, ezek celtáknak és ibéreknek, vagy vegyűlten celtibereknek és celtascytháknak neveztetének, egy név alá foglaltatván ezen egyes népek a tudatlanság miatt: úgy a déli részek a tenger felé mind együtt Äthiopiának neveztettek.

28. §. Ephor is kijelenti Äthiopiáról a régi véleményt, a ki Európáról értekezésében, négy részre osztván el az ég és föld helyeit, mondja, hogy a napkeletit birják az indok, a délit az äthiopok, a nyugatit a celták, az északit a scythák. S hozzászéli hogy Äthiopia nagyobb mint Scythia. Mert úgy látszik, azt mondja, hogy az Äthopok népe a téli napkeletről a nyugatig terjednek; Scythia pedig ennek ellenkező részén fekszik.

ADATOK A HONI VIRÁNY ISMERETÉHEZ

KÖZLI

KANITZ ÁKOS

A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI ÉS A BÉCSI ÁLLAT-
NÖVÉNYTANI TÁRSULAT RENDES TAGJA SAT. BÉCSBEN.

I.

A Domogléd viránya 1860-ik évi aug. 17-én.

A temesi bánság vadregényes vidékeinek legszebbjei, talán bizonyosan azok, melyekben a két fürdőhely. „Lunkány“ és a (mehádiai) „Herkuleszfürdő“ van.

Én mostani munkálkodásom céljául a „Herkulesz-

¹⁾ Müller és Dübner kiadása. Paris, 1853. Didotnál.

fürdőt tűzém ki, miután két ízben hosszabb ideig voltam ott maradandó; és így vidékének virányáról magamnak ha nem is épen biztos, mégis annyira mennyire kielégítő tudomást szereztem; de minthogy a bájos Csernavölgynek növénykincsei majdnem mind tájékának Olymposzában az ősz Domoglédban el vannak rejtve, oda irányozám figyelmemet.

Azon hegylánczhoz, mely Erdélyországból jöve a kies Csernavölgyet bezárva s a kisebb Oláhország keleti határán végig vonul tartozik a Domogléd; mely a (mehadiai) Herkuleszfürdő, déli oldalán van; földtanilag csak annyit merek a hegyről állítani, hogy mészpala és mészkőből áll. — A tengerfeletti magasságát még eddig senki sem adta, én sem mérhetém meg az illető készletek hiánya miatt; de semmi módon sem tartom 3500 bécsi lábnaál magasabbnak; e mellett főképen a növények földrajzi elterjedése szól, mert majdnem a hegynék $\frac{3}{4}$ része a leveles fáktól (Region der Laubhölzer) van betakarva; a másik $\frac{1}{4}$ rész pedig a tűlevelű fák (Region der Nadelhölzer) foglalják el.

[Az itt következő növényeket én 1860. augusztus hó 17-én részint följegyzém, részint gyűjtém. — (A gyűjtöttek mind csillaggal * vannak ellátva.)]

Elindulván a fürdőhelyből, a rezgő nyárfa = (*Populus tremula* L.) fasorokkal beszegett országutat jobbra hagyva, szilvásokon keresztül egy bokroktól benőtt hegyutat érénk el, mely majdnem félóráig tartván a vad *Proláz*¹⁾ -hoz vezetett; ezen csupa szikla hasadékokból álló hegyzúghoz, mely a hegy nyugati részét képezi. — Az országuttól idáig következő növényeket találtam: a *szívlevelű Telekivirágot (*Telekia cordifolia* Dl.), a *füzőkörsemfüvet (*Buphthalmum salicifolium* Dl.), a *réti füzényt (*Lythrum salicaria* L.), a közönséges (*Linaria vulg.* Mill.) és az ál-fünyügöt (*L. spuria* Mill.), a nagyvirágú paizssajtot (*Lavatera thuringiaca* L.) a mezei katángot (*Cichorium intybus* L.), a tövises (*Xanthium spinosum* L.) és a szúrós csimpajt (*X. strumarium* L.), az egérfarku cziczkorót

¹⁾ Proláz = oláhnyelven annyit tesz mint szoros.

(*Achillea millefol.* L.), a *fodros (*Carduus crispus* L.); a *bókoló (*C. nután* L.) az *akánt (*C. acanthoides* L.), a *mezei (*Cirsium arvense* Scop. syn. *C. ardu arvensis* Lam.), *a pamutos (*Cirs. eriophorum* Scop. syn. *C. eriophor* L.) bogácsot és a piros páponyát (*Physalis Alkekengi* L.)

A prolazi szorostól az „izvoru curtui“ ¹⁾ erdőig, mely erdei bikkfából (*Fagus silvestris* L.) és tölgyfából áll, következő növényeket találék: a *Grosseckféle (*Campanula Grosseckii* Heuff.), a *Scheuchzerféle (*C. Scheuchzeri* Vill.), a *pannóniai (*C. pannonica* Kit.), a *villás (*C. Trachelium* L.) s a *terepély (*C. patula* L.) csengetyűkét, a *csüggő Möhringiát, (*Moehringia pendula* Fenzl.), az *idegen csukókát, (*Scutellaria peregrina* W. K.), a kétlaki (*Lychnis dioica* L.) és a kakuk mécsvirágot (*L. flos cuculi* L.), az orvosi falfüvet (*Parietaria off.* L.), a *fekete peszterczét, (*Ballota nigra* L.), a széles (Plántágo major L.) és kis utifüvet (*Pl. minor* L.), a *giliszta varádicsot (*Tanacetum vulg.* L.), a *kék (*Echinops Ritro* L.) és *a magas laptaborezot (*E. exaltatus* Sehrad) a csengő (*Hypericum perforatum* L.) és a hegyi linkát (*H. montanum* L.); a *színes foganöttet (*Galeopsis versicolor* Curt.), a *nyilas (*Lactuca sagittata* W. K.) és a *keszeg salátát (*L. Scariola* L.), a *fehér (*Sedum album* L.), az *egynyári (*S. annuum* L.) és a *bablevelű szakát (*S. Telephium* L.), az *üvegszárú fáj virágot (*Impatiens noli tangere* L.), a *csormolya fintort (*Melampyrum arvense* L.), a mocskos kontyvirágot (*Arum maculatum* L.), a *medve tapsírt (*Heracleum Spondylium* L.) és a *nagy cziczkorót (*Achillea magna* Rochel).

Az Izvoru curtuban az előbbieken kívül találtam: a közönséges mogyorófát (*Corylus Avellana* L.) és a *csőves mogyorófát (*Corylus tubulosa* W.), az *éplevelű (*Clematis integrifolia* L.), a *lótorma (*Cl. recta* L.) és β), a *bérczi bércsét (*Cl. saxatile* Wrzbn.) a *fedelék, (*Verbascum lychnitis* L.), a *molyüző (*V. Blattaria* L.) és a *szősz-evő farkkórót (*V. phlomoides* L.), a sötét vörös bibakot (*Epipactis rubiginosa* Koch) [tek. Gerenday József ur bir-

¹⁾ Izvoru curtui = rövid forrás.

tokában], az *olasz (*Echium italicum* L.), a *terjőke (*E. vulgare* L.) és *vörös kigyósziszt (*E. rubrum* Sagu.), a *fehér ürömöt (*Artemisia Absynthium* L.) és a közönséges diófát (*Juglans regia* L.), a *büdös körisfát (*Fraxinus excelsior* L.) és a *töredékeny gurgulyát (*Seseli gracile* W. Kit.)

Ezután a sík megszűnik és ismét úgy mint az ut kezdetén sűrű bokrok közt át kelle menni; ezután a leveles fákat a tőlevelű fák váltják fel, melyeknek fajtái e következők: *Fekete (*Pinus Laricio* Poir.) és *Cirbel fenyőfa (*P. Cembra* L.) és *nehézságú boróka (*Suniperus Sabina* L.)

A bokros uton találtam: a *szurokszagú murvapikket (*Origanum vulg.* L.), a *véres (*Orobanche cruenta* L.) és a (*C. epithymoides* Heuff.) szádort, a *csomós démutkát (*Thymus comosus* Heuffel.), a *kardos sertecséket (*Inula ensifolia* L.) és a *fattyú sertecséket (*J. hybrida* Bmgt.) és a *hegyi szirontákat (*Ranunculus montanus* Willd.).

A hegy majdnem kopár csúcsán a következő fajokra bukkantam: a *hegyi (*Sempervivum montanum* L.), a *rövid szőrű (*S. hirtum* L.) fűfüre, a *fürtös (*Saxifraga Aizoon* Jagu), a *mindigzöld (*S. Aizoides* L.), az *éklevelű (*S. cuneifolia* L.), a *Heuffelféle kötörre (*S. Heuffelii* Schott.), a *kárpáti zabra (*Avena carpathica* Host.), a *madárlábu sásra (*Carex ornithopoda* Willd.), a *szürke bibikrára (*Sesleria rigida* Heuff.) a *kandilla (*Geranium macrorhizon* L.), a *cseh (*G. bohemicum* L.), és *kereklevelű gerelyre (*G. rotundifolium* L.), a *biborgalasra (*Galium purpureum* L.), a hasadt sarkvirágra (*Delphinium fissum* Wit.), a *keresztés (*Gentiana cruciata* L.) és a *pettegetett tarnicsra (*G. punctata* L.)

Visszafelé a Mosorone völgyön keresztül menvén találtam: a *farkas boroszlánt (*Daphne Mezereum* L.), az *aranyos szirontákat (*Ranunculus aureus* Rehb.) a maszlagos nadragulyát (*Belladonna Atropa* L.)

Innét a prolázi szorossal analog Csaraleu (Csereleu) völgybe jöve, a kereszt- vagy macskaúton át a fürdőhelybe visszaérkeztem.

TORNA VÁRÁNAK TÖRTÉNETI VÁZLATA.

Ki építette valaha a hasonnevű megyében fekvő, de mai nap csak még romban fönálló Torna várát, a régiség homálya fedi. — Tudva vagyom, hogy régenten minden megyében (Mega) volt egy erős vár, melyhez a körüllevő telepítvények tartoztak, kiknek lakosai különféle szabadalmakkal is felvoltak ruházva és a királytól függtek, s így valószínű, hogy Torna is régenten a királyi birtokokhoz tartozott, annál inkább, mivel 1243-ik évben Béla király, az olaszi (Szepes) lakosoknak Kachelmann ¹⁾ állítása szerint a tornai *királyi* várban adott volna szabadalmakat, de az illető okmány ²⁾ csak így szól „Hospitibus in villa olaszi in Tornava congregatis,“ tehát még sem bizonyos, volt e királyi vár? Ámbár a „congregatis“ szóból azt lehet sejtíteni, hogy a király Tornán mulatván, oda hivatá az érintett lakosokat, hogy őket kihallgatva, orvosolja bajaikat. — Wagner ³⁾ szerint IV. Béla Tornát, Diosgyőr, Krasznahorka, Pelsőcz, Solyomkeő s más várakkal a Bebek családnak ajándékozta. Az okmány ⁴⁾ fonálán az említett király ugyan csak a Bebek családbeli Detrich és Fülöp grófokat Mátyás fiait, azon érdemekért, melyeket magoknak a Sopron városát ostromló Fridrik ausztriai herczeg ellen, és a dalmátországi hadjáratban szereztek, azon jószágokkal, „quae Bor Comite, filio Dominici Bani, absque Successore legitimo descendente — ad manus regias — — fuerant devolutae,“ megajándékozta. Az ajándékozott birtokok neveit következőképen — sorolja elő az okmány: Nomina antem possessionum, quae condam Bors Comitis fuerunt, haec sunt:

¹⁾ Geschichte der Bergstädte 2 Theil. p. 109.

²⁾ Fejér Cod. Diplom. IV. 3. — 486.

³⁾ Familiae quae jam interceder. I. 56.

⁴⁾ Fejér Codex Dipl.

Plesuk (Pelsöcz) cum suis adtinentiis, videlicet Chitnek, Toplucha, Somkut, Plesuch, Mire, Erdes et Lokuna, quas cum eadem libertate datas exprimimus *sub qua Praedium Torna*“. Ki volt pedig ezen Domokos Bán, ki nem tudhattam; horváthországi Bán nem volt, legalább Rátkay „Memoria Banorum“ című munkájában ez ilyen nevű nagyur nem fordul elő ezen időtájban. Annyi bizonyos, hogy Béla a Tatárok távozása után Tornán mulatott, mert megújítván 1252-ikben a jászói prépostság adományleveleit, melyek a tatárfutásban elvesztek, világosan az van kitéve „quod quum gens rabida Thartarorum — regnum nostrum — invasisset et post eorum recessum *versus Torna* divertissemus“, ¹⁾ tehát bizonyos hogy itt a vár már főnállott. Miért nevezi azonban a király e helyet 12 évvel előbb „praediumnak“? Továbbá miért németesíté a „Geschichte der Bergstädte“ szerzője a jászói prépostság nevét „Jossau“ra?, nem tudom, mert az általa Fejérből idézett okmányban is „Jaszou“nak neveztetik, és az én kezemen is eddig megfordult számtalan okmányban csak mindenütt „Jászó“ vagy „Jaszov“ de sehol „Jossau“ra nem akadtam. ²⁾ — Az okmányok és egyéb emlékiratok hiánya végett, tudtommal Torna is azon várak sorába tartozik, melyeknek multjokról igen keveset lehet határozottan mondani, kivált az előbbeni századokra nézve; részint mivel az illető adatok magánlevéltárakban elzárva őriztetnek, — részint mert régi chronistáink nem voltak oly szorgalmatosak, egyes helyek viszontagságainak leírásában, s így csak 1409-ik évben látjuk nyomát e várnak, midőn t. i. elpártolván Zsigmond királytól a hatalmas vrániai perjel Bebek Imre, és Durazoi László pártját fog-

¹⁾ Fejér codex diplom és Kachelman 127. lap.

²⁾ Meg kell itt a szerző azon állítását is czáfolnunk mintha Rech Pál czimere, (ki II. András alatt katonáskodott) később Thuróc megye czimerévé lett volna; mert ha Bel 2 kötetének 214-ik lapját olvasta volna, azt látta volna, hogy Thúrócznak, I. Ferdinand idejéig nem is volt czimere, — és csak akkor kezdett czimert használni — s pedig mely családokét — az idézett levelen olvasható, — I. az idézett munka 156-ik lapját.

ván, eszdegi Besenyő Pál horvátországi bán által megveretett, és az ő birtokában lévő tornai várban ostromoltatott; mivel innen a körül fekvő vidéket prédálta, és a király pártján levőknek tömérdek károkat tett.¹⁾ Buday²⁾ szerint Tornát akkor a nevezett horváthországi bának adományozta volna Zsigmond, Kaproncza helyett, azon hozzáadással, hogy ha ő Torna várát valami módon birtokában nem tarthatná, akkor Kaproncza adassék néki vissza. 1433-ik évben Tornában sokan találtak menedék-helyet, midőn t. i. a husziták Horkai Pardo vezérlete alatt, az Ipoly és Garam közti vidéket feldúlták, s ez lakosaitól elhagyatva pusztán hagyatott, úgy, hogy még Gömör és kis Honth vidékéről is menték meg életöket és vagyo-naikat. Bartholomaeides³⁾ állítása szerint Torna el is foglaltatott a husziták által, de mire építé ezen állítását, sehol sem említi. Volt-e a vár akkor is a Bubek család sajátja, nem vehetem ki, és annál nehezebb azt meghatározni, mert az akkori időkben gyakoribb cserélések történtek a jószágokkal, s nevezetesen a Bebek családban, mint p. o. 1425-ik évben a Bars vármegyében fekvő Hruszó várát, Bebek István, a Sáros megyében fekvő Zokolya váráért elcserélte.⁴⁾ Annyi bizonyos, hogy a szerencsétlen mohácsi csata idejében a várát Bebek Ferencz birta, a ki ingadozó jellemével majd János király majd a német császár pártját fogván, végre 1588-ik évben Fejérvárott Isabella királyné rendeletére(?) Balassa Menyhért által kivégeztetett.⁵⁾ Az 1548-iki 58-ik törvényczikk azt rendeli, hogy a Martinuzzi György által Tornánál felállított vámok eltöröltessenek, tehát világos, hogy ezen időtájban a Zápolya párt volt a a parancsoló fél a várban. — Bebek György későbbben elhagyván Maxilian császár pártját, ennek következtében szendrői várában, Swendi Lázár császári hadvezér által ostromoltatott, és a nevezett vártól meg is fosztatott; de

¹⁾ Wagner I. i. p. 60.

²⁾ Polgárhistoriai Lexicon T. 1. p. 392.

³⁾ Bartholomaeides, de Bohemis kis Honthensibus p. 9.

⁴⁾ Wagner I. c. p. 64.

⁵⁾ Buday T. 1 p. 328.

még is annyi időt nyert, hogy férfias feleségét, Palóczy Zsófit temérdek kincseivel egyetemben Szádvár várába küldhette, ő maga pedig Fülek várába vonult. Erre Swendi megakarván törni nyakasságát,¹⁾ Forgács Simont küldé Szádvár alá a vár bevételeire, ki is oly szerencsés volt, hogy Györgynek három kémét elfogta, kiknek megvolt hagyva, hogy feleségét biztassák, hogy segítséget küld néki Szádvárra. Erre Forgács e férfias asszonyt felszólítja a vár átadására, de azon feleletet nyerte, hogy ő nem oly asszony, kit egy pusztá levéllel megijeszteni lehetne“ s addig férfiasan védte a várat, míg maga Swendi is 1567-ik évben elérkezett ágyuival Szádvárhoz, és a várat lövöldöztette. Csak akkor adatott át a vár azon feltétel alatt, hogy kincseivel együtt szabadon eltávozhasson Bebekné. Ez így is történt, mert Január 14-ikén Swendi, Magócsy Gáspárral és minden drágaságaival elkisérte Torna várába. Kihalván ezen Györgyben a régi hirneves Bebek család, Istvánffy szerint e család jószágai a koronára szálltak, de úgy látszik, hogy Torna nem volt azok között, mert a nálam létező Gróf Sauer kéziratai szerint²⁾ már 1560-ban, tehát még Bebek élteében ezen vár Magócsi Gáspár és Tamás birtokába jött, kik ezt, vingarthei Horváth Gáspár özvegyétől, Likerka Annától, a hozzátartozó uradalommal együtt 14 ezer forintért megvették, és ezen örök eladásra királyi helybenhagyást is nyertek. Mi joggal birta azonban Tornát a nevezett Horváth család, nem vehettem ki. A vár ezen időszakban sokszor ostromlatott az ezen vidéket is dúló törökök által, de Magócsy Gáspár mint kapitánya vitézül védte ellenség ellen, úgy hogy bástyáit mindig törökfejek diszesíték³⁾ Ő egyszersmind tornai főispány is volt. Ő 1586-ik évben utód nélkül elhalván birtokait és azok között Tornát is testvérfiainak, t. i. Sövényházy Móríczz Balázsnak, és Kátha-Ceghét Káthay Fe-

¹⁾ Buday 1. p. 335.

²⁾ Analecta Manuscript. C. Cajetani Sauer Episc. M. Varadiensis.
T. III.

³⁾ Vályi Geogr. T. 3. p. 514.

rencznek hagyományozta, kik is a várat felosztották magok között ¹⁾ Az oklevél kivonatban így szól: Nos conventus Joannis Baptistae de Jászov memoriae commendamus etc. Anno 1612 die 2-da mensis Junii in curia Magochiana Thornensi, in Cottu Thornensi adjacente, coram nobis Stephano Fay, Abauiváriensis et Francisco Barakonyi Tornensis Cottuum vicecomitibus, nec non Ladislao Horváth kissevich de Lomnicza, Nicolao et Martino Lenkey, ac Joanne Kozma et Stephano Jobbágyi Judlium dicti Cottus Thornensis, Generosi domini Martinus Moricz de Sevinháza et Franciscus, Joannes, Philippus et Stephanus Káthay de Czeghe stipulatis manibus sub mulcta mille aureorum boni justii et veri ponderis vel in currenti bona et justa moneta bis mille et ducentos florenos efficientis per nos Stephanum Fay dicti Abauiváriensis et Franciscum Barakonyi Thornensis Cottuum vicecomites, super condicione Divisionis Arcis et Banorum Thornae inter ipsas familias Moricz et Káthay fienda, sive in toto, sive in parte violarent irremisibiliter Saltem vigore praesentium, sine ullis Litteris exmissionalibus, contradictione inhibitione, Repulsione, Prohibitione, evocatione, novo judicio, ac aliis juridicis remediis quibusvis non obstantibus Primo: De rebus mobilibus, si quae reperiri poterint, iis vero non existentibus de Bonis et juribus possessionariis exigenda, sponte et libere vivae vocis oraculo sese obligarunt et compromiserunt Sancte et firmiter inviolabiliterque se observaturos: Conditiones peniglen ezek az kiket eö kygyelmek inviolabiliter sub poena praemissa mille aureorum vel bismille ducentorum flor. hung. suma tartoznak observálni: Elsőben az Vár és ahoz való jószággh mindenütt elseőben két részre Moricz et Káthay Familiák között úgy mint flu ág keözeöt megoszoljon, az udvarházakkal egyetemben, és azután a Káthay Uramék porcioja mindjárás magok keözeöt is Káthay Ferencz Káthay János, Káthay Filep és Káthay István uraimék keözeöt ugyan azon keötél alatt dividáltassék. Az Várban penig fele Mo-

¹⁾ Analecta Caj. Sauer T. 3.

ricz Márton Uramé, az belseő várban, az tárház felitül fogva az aranyos Palotáig allyával felével, az külseő várban penig az uj Bástja.

Az Visolyi és Tornai levelek tartása egy ládába legyen; kinek két ereős plehe és két ereős kultsa legyen különbözeő, egyik kults Moricz uramnál és az másik Káthay uraiméknál, egyik az másik nélkül hozzá ne nyuljon, az leveles láda Moricz Márton uram Boltjában állyon, errül ereős assecuratiót adjon Moricz uram Káthay uraiméknak.

Ha az Jószágnak valakitül valami háborgatása és Perei lennének, az vagy támadnának, egyenleőképén tartozanak az Atjafiak egyenleő fáradsággal, egyenleő akarattal, egyenleő keöltséggel az dolgot futni, és ha gyűlésben, az vagy királyhoz kellene menni, egyszer egyik fél, és más-szor másik fél tartozzék az jószág dolga végett fel menni, de az oly keöltség az eő rata porciojokhoz legyen

Ezt az végzést kigyelmek az Pársok in Conventu Jászoviensi vel in alio loco credibili, authentico primo quoquo tempore Fassione eorum orali roborálni tartoznak. Actum in oppido Torna die 2 mensis Julii a Dom. 1612, ut supra ugyan azon keötél alatt.

Mind a mellett nem maradtak az említett osztályosok a vár háborítatlan birtokában, mert nem sokára, t. i. 1613. évben kosztaniczai Kitionics János akkori királyi ügyek igazgatója a várat a hozzá tartozó javaival együtt a Magócsi család magvaszakadtánál fogva, királyiaknak kijelentette, és birtokosait pörbe idézte.

Nem sokkal későbbben ismét kiütvén a Bethlen felé hadjárat Moricz Márton részét a tornai várban és uradalomban Ruszkai Kornis Zsigmond Bethlen főembereinek egyike kérte adomány fejében Bethlentől; ¹⁾ és 1623-ban csakugyan meg is egyezett Kornissal Moricz Márton úgy, hogy neki birtoka egy részét 6000 magyar forintért zálogba bocsátotta. ²⁾ Moricz pedig alighanem kipótolni akarván a jó-

¹⁾ Anal. Mnsr. C. Cajet. Sauer T. 3.

²⁾ Codex Sauer. loco. cit.

szágbani csonkulást, 1625-ik évben Káthay Jánossal, némely tornai jószágrészek iránt alkuba bocsátkozott, mely sikerrel, az itt közlendő okmánykivonatból látható, mely az egri káptalan által hitelesített. Nos Capitulum Ecclesiae Agriensis memoriae commendamus tenore praesentium etc. etc.

Mi az nagyságos Mórícz Márton, és az nemzetes Káthay János alkudtunk így meg az Tornaí Joszág viget: Hogy az minémü udvar háza volt Káthay János uramnak Malmostól, halastóstól totaliter mindenestől Mórícz úr adja örökben az rétekkal egyetemben valamint eddig birt, megelégedvén az Várbeli és várasbéli mostani Jussával, Ujjfaluban penig az mely malombeli porciója volt Káthai János Uramnak azt is mint Moricz uramnak engedte, ily conditióval, hogy az maga háza szükségére az Malomban vám adás nélkül örökhessenek. Annak folytán az Vámosban leveő minden porciójából kivette Káthay János Uram közit; és MoriczUramnak adta örökben, és az Tallyai hegyen nyerges oldalán lévő szőlő bel porcióját is az Ináncsi Malommal egyetemben éppen mind Moricz Uramnak adta. Mind ezekér penig Moricz Márton Uram is megtekintvén igaz Atjafiuságokat az Encsi udvarházat azon faluban lévő minden portiojával örökben adta Káthay János Uramnak és az maradékinak az malombeli részszel egyetemben irrevocabiler. Hogy ennek után semmi boszusággal egymást ne illessék Káthay János Uram az több Atjafiakkal sem titkon nem nyilván boszuságára Moricz Uraméknak, nem Vásárol sem római császár eő Felsége Donatioja ellen, az Atjafiaknak Pártját semmiben nem tartja se tanácsával nem táplálja, így Moricz Uram is eő kigyelmit sem maradékit meg nem háborítja, sőt másoktól is oltalmazza. Ezt penig hogy megálják mind két felül így kötik magokat jó akarattjokból: hogy valamelyik fel toties quoties violálná, ezer forint maradjon, és egy akkorbéli Vice Ispány csak házául is kimehessen az rendelet. Kinek erőségére adtunk ezen kezünk irásától és pecsétünkkel munialt levelünket. Actum Szendröviae Vigesima die mensis Julii A. D. 1624. In qua omnium Fidem et firmitatis — — — testimonium, hasce litteras nostras Sigillo nostro Capitulari etc. etc. robo-

ratas duximus etc. ect. concedendas. Datum in ipso festo Beati Joannis ante Portam Latinam Ao. 1625. Meghalván azonban nem sokára Moricz Márton s pedig erőszakos halállal, ennek leányai, Anna és Borbála atyjoktól rájuk maradt birtokot egy új királyi adomány által III. Ferdinand császártól kérték megerősíttetni 1625-ik évben, ¹⁾ de csak életök idejére érvén el kérelmüket, el nem fogadák az adományt. Idő folytában Anna, Semsey Zsigmondnak, Borbála, pedig Keglevich Miklósnak jegyzék el magokat. ²⁾ Így osztatott fel ismét a leányág maradékai között, s a Keglevich és Semsey családok birtokába került a hozzá tartozó javakkal együtt. — 1647-ik ³⁾ évben Torna vára Wesselényi Miklósnak adományoztatott, de ez birtokába nem lépven, be se igtattatott; és 1649-ik évben ezen jogát báró Keglevich Miklósról átruházta, de a Káthay család maradékai e miatt pörrel támadták meg Keglevichet, és tovább is a birtokban maradtak; még csak 1650-ik évben Keglevich Móricz Annával, Semsey Zsigmond hitvesével egyeségre nem lépett. De mind a mellett czélt nem érhetett Keglevich, mert nem sokára arra nótát kapván Káthay Ferencz s ennek folytán birtokaitól megfosztatván, ezen birtokrészeket a Semseyék elfoglalták s Keglevichet kizárták. Pörlekedtek a felek folytonosan még 1669-ik évben, Moricz Anna felhasználni akarván a Tököly féle hadjárat zavarjait, az említett Káthay Ferenczcel egyezkedni kezdett és mindent elkövetett a Keglevichek kizárására. Helyre állván a rend, Keglevich I. Leopoldtól a tornai várra 1677-ik évben ⁴⁾ adományt nyert Káthay Ferencz nótája folytán kinek felesége Pribék Anna kizárva minden vagyomból a királyi kamarától kapott élelmezést, „ex misericordia accipit deputatum“, — Keglevich Tornán be is lön igtatva de Semsey Pál Zsigmond fia ellentmondván a beigtatásnak, be nem ereszté Keglevichet a birtokba ⁵⁾ s ujabban folyt

---

¹⁾ Codex Sauer. T. III.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Manusc. Antonii Madács de Stregova T. IV.

⁴⁾ Codex Sauer T. III.

⁵⁾ U. O. T. IX.

a vita. — 1682-ik évben Semsey Pál Tököly pártját fogta. Torna vára, akkor szintén, mint más privát kezekben lévő várak, német katonák által őriztetett, az akkori szokás szerint, melyek ilyen várakban az illető birtokosok költségén éltek, zsaroltak, és a vidéket rabolták, daczára annak hogy az országgyűléseken számtalan törvényczikk hozatott az idegen német katonaság kivitele végett s az áztatok okozott föl-számíthatatlankárok megtérítésére. Semsey is megúnván a tűrhetetlen terhet, Tökölyi népeivel bemenvén a várba, a német őrsereget felkonczoltatta, ¹⁾ és a várat Tökölyi kezére kerítette. De nem maradt soká birtokokban mert Leslie császári tábornok Kassáról jövéen, a várat megszállotta ²⁾ és csak nagy lövöldöztetés és 30 óráig tartó ostrommal bevehette, de kénytelen volt Tököly népének szabad kimenetelt engedni, kik is a közel lévő hegyekbe vonultak. Ez volt Torna várának végenyészete, mert nem elégedvén meg Leslie avval, hogy az ágyú golyói majd rommá tették, de hogy többé az ellenfélnek menedékhelyül ne szolgálhasson, puskapor által légbe röpitette, s így csak az omladozott falak emlékeztetnek hajdani fényére, „Jam tristia ostendit Rudera!“ Semsey Pál ezen tettei után notávu, bűnhődött, és jószágaitól megfosztatva földönfutóvá lett. 1687-ik évben azonban testvérei Semsey András, Péter, Zsigmond, és László, a confiscált javakra I. Leopold császártól adományt kértek, és így Tornára is ³⁾ de Keglevichékkal új porbe keveredtek, mely addig tartott, még csak 1697-ik évben Keglevich Ádám Miklós fia meg nem egyezett a Semsey maradékokkal úgy hogy nekik bizonyos birtokrészeket átadván, a többi tornai jószágokért 10,000 forintot ⁴⁾ fizessen: a hol az erre vonatkozó okmány mondja „minthogy én Keglevits Ádám megnevezett testvér atyámfiái képekben is megirt módon, N. Abauj megyében lévő és említett csak nehai Semsey Pál Atyámfiaira nézendő Visolyi porcióját, úgy nemes Ungvár megyi-

¹⁾ Zeiler Beschreibung von Ungarn 1696.

²⁾ Wagner Historia Leopoldi I. T. I.

³⁾ Manuscripta Antonii Madács de Stregova T. IV.

⁴⁾ Manuscripta Ant. Madács de Stregova T. IV.

be lévő Palágy komoroczi jószágát, és ahhoz tartozandó kör nevű falubéli elzálogosított porcióját, Proprietását mindennemű apertinentiáival hasznaival és Obventioival együtt, in eo Statu quo nunc esset, praedeclarált Semsey Uraimék kezeknél és jurisdictiójában megváltozhatlanul in perpetuum hagytam, semmi némű Just és proprietást magamnak és Praescriptusimnak fen nem tartván ¹⁾ S így a vár a hozzá tartozó uradalommal együtt gr. Keglevics család birtokába jött.

Rakovszky István.

ADALÉKOK CZVITTINGERHEZ.

„*Specimen Hungariae literatae*“ című, Frankfurt- és Lipszében 1711-ben megjelent munkája Czvittingernek egyike azon, sajtó útján közre bocsátott elsőknek, melyek irodalomtörténelmünket tárgyalják, tudásaink életéről pedig és munkáiról ő volt első, a ki gyűjteményes művet, életrajzokat adott. Legyen a munka bár övé vagy, mint némelyek állítják, Moller Dániel Vilmosé, ő pedig csak kizsákmánylója vagy csupán kiadója: az uttörés érdemét jogosan tőle megtagadnunk nem lehet. Azonban nála is láthatók a kezdet nehézségei; látszik, hogy másfél század előtt parlag volt még, melyen megjelent, a mező. Ki csodálná tehát, hogy hézagok tévedések vannak munkájában és több tudósunk s írónk került ki figyelmét. Ilyen, Czvittinger által mellőzött, vagy általa hiányosan ismertetett vagy már munkájának megjelente után föllépett magyar tudósok és írók jegyzékét, munkáik megemlékezésével, birjuk Serpilius Dániel Vilmos-, egykoron pozsonyi ágost vall. papnak Czvittinger „*Specimen*“-éhez irt adalékaiban, melyeket egy névtelen is megszaportított s én most a nemzeti muzeum egy másolt példányából közlöm a „*Magyar tud. értekező*“ olvasóival. A Serpilius által összegyűjtött

¹⁾ Codex Sauer. T. IX.

íróink s mnunkák jókora részét ismeri ugyan már irodalomtörténelmünk: én mégis közlendőnek tartottam a jegyzeteket, mert hol egy, hol más tekintetben, néha csupán apró adatkával, egészítik ki eddigi ismeretünket.

Serpilius adalékai előtt Kormann Dániel Superintendensnek Czivittinger munkájáról, nem tudni kihez irt levélben következő véleménye áll: „Munus illud librarium plane in tempore ad me pervenit et ideo gratissimum factum est novitatis avido. Auctor litterarius praestitit, quantum potuit, ob neglectum tamen commercium litterarum multos praetergressus est, inter quos Severinus Sculteti, Leonh. Stökelius, Andreas Horváth, M. Joan. Fabricius, M. Georgius Lányi, M. Daniel Lányi, Paulus Lisznyay, Kucsera, Bocatius, Duchon, Musay, Gönczy, Lethenyey, M. Joan. Gracza, Matth. Stürzzer et alii scriptis suis clari, ut taceam Böptörös, Holoviczios et alios, quos vel meis in scriniis reperire potuisset et reperiet brevi, si Deus vitam prolongaverit. Dolet vero mihi, quod ita exscripserit auctores citatos, ut lectorem minus cautum incertum reddat, num ex suo vel alieno loquatur ingenio. Crediderim ipsum fuisse studiosum partium et complacere voluisse testemque rei adduco pag, 24., ubi *Aratorem* theologum ait cum haereticorum principibus congressum fuisse, iis obstrixisse ora et Varadini de 300. illorum provocatis gloriose triumphasse. Haec ex Alegambe adducta num ita adduci debuissent ab evangelico scriptore, judicandum relinquo. Interim condonandi sunt naevi tales monendusque auctor, ut consideratius scribat, institutum vero ipsius et lectio multa laude sua non fuerit privanda, quin potius digne aestimanda. Utinam alii virtutem hanc imitentur!“

Ezek után, tárgyunkra tartozólag, azt mondja kutfőm, hogy a czim, ajánlólevél és üdvözlő költemények különösen utolsó lapon Shwarz Keresztély Gottlibé után a következők voltak, valószínűleg Serpilius példányában (s ez egyike tán az említett névtelen pótlékainak) felírva: „*Vergiss nicht mein, ist mein Nahme das ist: Lege mich nicht unter die Banck. Etliche sehr schöne geistliche Gebete, Ermahnung und Sprüche, täglich vor Augen zu*

halten, durch Matthaeum Schwarz. MDLXXXVIII, in klein 8. 13 $\frac{1}{2}$ Bogen. Végén: Gedruckt zu Nürnberg bey Leonhard Heussler“. E Schwarz Máté egy s ugyanaz e a váralyaival? bizonyosan nem állíthatta.

1. lap.

SZ. ISTVÁNHOZ.

adandó:

Frölich Rázmán irt: *De casula Stephani primi regis Hungariae*. Bécs, 1754. 4: r. rajzokkal.

11. lap.

AB HORTIS KERESZTÉLY.

III. Ferdinand háziorvosa és Késmárk szab. kir. városának rendes orvosa, a ki 1640. ben feltalálta a magyar balzsam készítésének módját, miként arról tudósít id. Buchholtz György *Narrat. genealog*, kéziratában. L. Bél Mátyás: *Prodrom. Hungariae* az előszóban.

12. lap.

Abaris életrajza után.

ABRAHAMIDES IZSÁK.

Halotti beszédet tartott Thurzó Görgy nádor fölött, mely 1617-ben Löcsén lőn kiadva. E férfiu czime: „Isacus Abrahamides Hrochotius, ecclesiae baymocensis pastor et praepositus et ecclesiarum, quae per comitatum poson., nittrien. et barsien. augustanam confessionem amplectuntur, superattendes.“ A beszéd czime pedig: *Oratio exequialis illustrissimo p. m. comiti ac domino domino Georgio Thurzóni de Bethlehemfalva, comiti de Árva ejusdemque comitatus arvensis perpetuo comiti, regni Hungariae palatino etc. . . an. 1617. 19. Febr. dicta*. A bicsei templomban temettetett el ¹⁾.

¹⁾ Abrahamidesről láss többet: *Vallaszky*: *Conspectus reipubl. litter.* 2. kiad. 191. l.; *Horányi*: *Nova memoria hungarorum* st. 13. l.; *Monumenta evang. aug. conf. in Hung. hist.* 1. k. Pest, 1861. 39. l.

Ugyanazon lap.

Abstemius Ferenczhez:

ABSTEMIUS vagy **BORNEMISZA PÉTER.**

Irt *Postillat* magyar nyelven, 4. r., mely újra lön 1584.-ben kiadva. Evangelicus volt és pestinek írja magát. Könyvéről láss többet a szemelvényekben Szirmay Tamásnak kézirati naplójából, 1584. évre. Burius egyház-történelmében 1573. évre ezt írja: „An. 1573. d. 1. Oct. scripsit conciones hungaricas dominicales in 4. Petrus Abstemius de Pesth, quas singulari dedicatione inscripsit illustri, pietate, sapientia et stemmatis antiquitate viro, spet. ac magnif. heroi Dn. Julio comiti a Salmis et Neuburg ad Oenum, lib. baroni in Sempte, Galgócz et Temetvén etc. et ejusdem conjugii, magnif. Dnae Elisabethae Thurzó de Bethlehemfalva etc.“ Burius szemelvényeket is ad az ajánlólevélből.

E Bornemisza Péter szeredi pap és superintendens volt 1576. táján. Hajnóczy Dániel azt írja Sipkovics Jánost üdvözlő levelében, hogy Bornemisza *Kátén* ¹⁾ és *Szent énekeken* ²⁾ kívül irt *Postillát*, vagy egész évi vasárnapi evangeliumok magyarázatát magyarul s azt gyarmathi Balassa Istvánnak, Detrekő és Nagy Tapolesán urának, Balassa Mennyhért fiának, ajánlotta. Nyomatott 1584-ben, ívrétben, Detrekő- Rárbokon alsólindvai Bánfy László és neje Somy Borbála, Nádasdy Tamás és fia, Ferencz, Mariásy Pál, Bornemiszánk rokona, Kapy Ferencz, Eszterházy Ferencz, Debreczeny György s mások költségén. Titkos calvinismusról vádoltatott, de e vádból külön munkával tisztázta ki magát. A Mariásy-család rokonságából azt következtetik, hogy Bornemiszánk azon Bornemisza János családjából való, a kit Hollós Mátyás királyunk nagy méltóságokra s közhivatalokra emelt, Ulászló is nagy

¹⁾ Czime: Négy könyvecske a keresztyeni hitnek tudományáról. Sempte, 1577. 8. r.. L. *Toldy* Az ujkori magyar nemzeti irodalom története. 1. füz. Pest, 1853. 102. l.

²⁾ Czimök: Énekek három rendbe külömb külömbfélec. Detrekő-várában 1582. L. *Horányi*: Nova memoria hungarorum 542. l.; Tudomgyűjt. 1835. X. köt. 94. l. és Társalkodó 1848. 71. l..

tiszteletben tartott, miként Istvánfy bizonyítja 24. és 48. ll. Eddig Hajnóczy. E *Postillának* tehát két kiadása van, 1573.-ki 4. r. és 1584.-ki ivrében. Bornemisza Péter ellen irt s őt kálvinista theologusnak nevezi Telegdi Miklós pécsi püspök ¹⁾.

13. lap.

ÁCS MIHÁLYHOZ,

ez van adva: Előbb a győri iskola igazgatója volt, honnan száműzetett. Fekete István superintendens 1573.- jun. 6-kán farádi papnak szentelte föl ²⁾

15. lap. 13. sorában

e szavakhoz: „*Ad filium autem hujus Ácsi cognominem Michaellem*“ adva van: Kiadott munkái:

Magyar halotti beszéd telekesi Török István fia föltött, imával és magyar versekkel, 1708..

Tételek őszi iskolai közvizsgára 1709. sept. 30.-kán.

Magyar theologia avagy az igaz és idvességes hitről való keresztényi tudomány, mely a boldog emlékezetű König Fridericus János szerint kiadattatott Lőcsén, 1709..

Boldog halál szekere, melyet az idvességes halált kívánó embereknek kedvéért maga az Ur Jézus elkészített és a halálnak előljáró követeivel, kísértő seregeivel együtt az ő írásából összeszededetett. Lőcsén, 1708. 8. r. ³⁾.

Ugyunazon lapon.

Ács Mihály életrajza után e szavakhoz: „*Serium*

¹⁾ Bornemiszaról l. többet: *Bod Péter*: Magyar Athénás 49. l. Die wichtigsten Schicksale der evang. Kirche augsb. Bekenntnisses in Ungarn. Leipzig, 1828. 221. l.; *Horányi*: Memoria hungarorum St. 1. r 320. l.; Monumenta evang. aug. conf. in Hung. hist. 1. k. 83. l.; Pesti Napló 1194. és 1203. számait.

²⁾ V. ö. *Horányi*: Memoria hungarorum St. 1. r. 75. l.; *Klein*: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evang. Prediger st. Lipse és Buda, 1789. II. k. 1. l..

³⁾ E munkát *Horányi* i. h. az apjának s a fia által csak kiadottnak állítja; hasonlóan *Bod Péter* is: Magyar Athénás 16. l..

meum intimumque est votum“ ez van adva: „quod irritum est redditum, siquidem verum est, quod dicitur, illum dira peste anno superiore 1710, Eperjesini esse sublatum.“

Ugyanazon lapra:

AGNETHLER MIHÁLY GOTTLIEB,

erdélyi fi. Munkái:

Numophylacium Schulszianum, digessit, descripsit et perpetuis insigniorum rei nummariae scriptorum commentariis illustravit... Halléban 1746. 4. r. réztáblákkal.

Schmeiszel halála után kiadta: *Martin Schmeiszels Erläuterung gold- und silberner Münzen von Siebenbürgen, welche zugleich auch die merkwürdigsten Begebenheiten in selbigem Fürstenthum zu erkennen gibt: herausgegeben und mit einer Vorrede begleitet von Michael Gottlieb Agnethler.* 1748. Halle, 4. r. 14. iv réztáblákkal.

Index bibliothecae res Hungariae, Transylvaniae vicinarumque provinciarum illustrantis, quam Martinus Schmeitzel, quondam reg. majest. prussicae consiliarius professor instruxit, Mich. Gottlieb Agnethler, phil. et med. doctor codicibus praecipue manuscriptis auxit, nuper autem munificentia magnifici Transylvanorum metropolitanae urbis senatus Cibi-niensium bibliothecaep ublicae consecravít. Halle, 1751. 8r. 3 iv.

Ezek után kutfőmben ez olvasható még: *D. O. M. S. et aeternae memoriae viri generosi doctissimique Michaelis Gottlieb Agnethler, nobilis transylv., patric. cibin., philos. et medic. doctoris, eloquentiae latinae, antiquitatum atque poeseos prof. publici ord., acad. imp. nat. curiosor sodalis. qui ante diem XV. Januarii A. I. S. 1752. pientissime obdormivit, academia Juliae Carolina desideratiss. caro doctori suo H. M. F. C. auctore Jo. Benedicto Carpzovio, doct. et prof. theologo ac sui ord. h. t. decano.* Helmstad, 1752. 4. r 4 iv. ¹⁾

15. lap.

Almási János után

ALUDA JÓZSEF,

lőcsei fi; munkája:

¹⁾ Agnethlerről s kiadott munkáiról l. többet: *Horányi: Memoria hungarorum* 1. r. 9. l. és: *Nova memoria hungarorum* st. 28. l.

Disquisitio astronomica de maculis lunae: praes. M. Valentino Kinlenio, phil. adjuncto. Vitenberg, 1629. ¹⁾

16. lap.

Alvinczi Péter életrajza előtt:

ALSTED JÁNOS HENRIK.

kinek érdemeit Frölich Dávid a Bártfán 1639-ben 8. r. kiadott: *Medulla geographiae practicae* ajánlólevelében emigy hirdeti: „Isti defectui ut pro virili securrerem, novit me primum ante novennium fere magnus ille Musarum Atlas et polygraphus celeberrimus, tunc vivus, nunc divus Joh. Henricus Alstedius, in illustri gymnasio, quod est Albae Juliae Transylv. primarius tum temporis professor. Cum enim anno Christi 1630. Transylvaniam peragrassem eo potissimum fine, hujus ut prisci et incliti regni antiquitates ad *Chronologiam* meam facientes colligerem atque ad ipsum Albae Juliae divertissem, non solum hilari fronte et singulari vocis exultatione me tantus vir excepit, sed etiam familiarissime mecum aliquoties de studiis, quibus adolescentia ad regionum fructuosam lustrationem informanda esset, contulit, cepitque aliquando inter alia hujus quoque *Geographiae practicae* ideam seu imaginem quandam, quam dudum animo se comprehensam habere dicebat, verbis mihi depingere, magnum operae fore pretium asserens, si quis ad istum modum conscripta geographiae succincta, molestiam, quae in diversis et grandioribus passim voluminibus portatu difficilibus, studiosis Europam peragrantibus objicitur, sublevare conaretur. Adduxit etiam in medium rationes nonnullas, quibus in lectione vulgari historica utilitatem huius instituti demonstrare satis evidenter visus est. Addebat: plures quidem, eosque non contemnendae doctrinae viros huiusmodi syllogas instituisse, qui vero ex illis hanc methodum secutus sit, sibi prorsus notum esse neminem. Proinde hortabatur me, quoniam ipse operosioribus incumbat voluminibus, et quae, pro suo laudabili more, etiam cogitaret in aspectum lucemque

---

¹⁾ V. ö. Horányi: Nova memoria hungarorum st. 59. l.

proferre, non posset; si quid haberem a mea *Calendario-graphia* otii, id potissimum ad profectum studiosae juventutis maturiorem hac ratione conferrem. Itaque ut facilius et citra ullam rerum mearum vel laboris frustrationem possem facere, pro summo in rem litterariam studio et singulari erga me favore patronos munificos huic libro necessarios se procuraturum pollicebatur. Hoc sane consilium mihi deinceps occasionem praebuit, ut reversus domum accuratius de ea materia cogitarem et manum operi adhiberem. Sed proh dolor! antequam huic codicillo colophonem apponerem dumque in eo totus essem, ut illud ad expoliendum et epigrammate perbrevis exornandum in Transylvaniam usque transmitterem: ecce inopinatus rumor de ejus obitu primum quidem obscure, quasi magnus Daciae Pan mortuus esset, in Scepusium nostrum penetravit, paucis autem interjectis diebus juvenis quidam Coronensis Transylv. studiorum gratia huc veniens, stellam hanc in oriente lucidissimam certo certius sub mense Novembri anni superioris 1638. extinctam esse firmiter asseruit, quod tristissimum nuncium animum meum adeo everberabat, ut totus aliquandiu consternatus fere obmutuerim. Hic perpetua memoria dignissimus vir etsi praeter aetatem (fuit enim quinquagenarius) non multum passus videri potest, aut praeter communem illam legem: tamen profecte summo dolori est, et fautorem incomparabilem me, aliosque multos literatos amisisse, et doctam juventutem, atque adeo literas ipsas in hujus acerbo interitu magnam jacturam fecisse. Potens illa manus eum ad se in academiam coelestem rapuit, imo turbis hisce mundanis certissimis eripuit atque ita eo superstite (per patronorum penuriam, fractam meam valetudinem, calendariographiam multiformem, scriptitationes epistolares, et ob alias gravissimas occupationes, quae ut lictores quandoque me circumstare, a publicis congressibus et amicorum conversationibus multum me vel invitum retrahere solent) hoc geographiae manubrium publici juris facere mihi haud licuit,¹⁾

¹⁾ V. ö: Közhaznu esmeretek tára 1. k. 187 l.; Budapesti szemle XI. füz. 8. l.

16. lap.

Ambrósy János után

AMBRÓSY GYÖRGY.

Szül. Alsó-Kubinban, Árva megyében. Csetneki pap és superintendens volt. Wernsdorf elnöklete alatt vitázott: *De causis turbarum in ecclesia*. Vitembergben, mart. 11, 1721. ¹⁾

17. lap.

Andronicus után

ANDREAE JÁNOS.

Övé:

Epicedia in funere. D. Johannis Fejér-Pataky, capitanei arcis Arvae, typis publici fecit et consecravit. . . . Leutschoviae, 1658.

ANTONI SÁMUEL.

Született Báthon. Csetneki pap és superintendens volt. 1694-ben Schmid János András, bölcsészettudor és észtan tanára elnöklete alatt Jénában: *De medicina affectuum* vitázott. ²⁾

ANDRE ISTVÁN,

szeben-erdélyi fi, istenészettanuló, a ki 1657-ben Schmid Sebestyén elnöklete alatt Strassburgban *De ecclesiae catholismo* vitázott. Hontársai közül költeményekkel üdvözölték őt: Rihel Simon János, szeben-erdélyi fi, és Werneth János, streitfurt-erdélyi fi.

23. lap.

Apáti Miklós után

APELLES PÁL,

iglói származású, előbb Sileziában olani, azután modori iskolai igazgató, 1684. Brigában, 8. r. 10¹/₂ iven kiadott:

¹⁾ Ambrósyról láss többet: *Vallaszky* i. m. 297. l., *Hordányi*: *Memoria hungarorum* I. r. 27. l., *Bartholomaeides*: *Memoriae ungarorum* st. 213. l., *Monumenta evang. aug. in Hung. hist.* 1. k. 155. l.

²⁾ Antoniról láss többet: *Haan*: *Jena hungarica* 36 l.; *Monumenta evang. aug. conf. in Hung. hist.* 1. k. 119. l.

Petri Dieterici dracomontani silesii et Pauli Apellis Iglovia pannonii Exercitium poetico-anagrammaticum privatum in libros VI. digestum et editum a Paulo Apelle, scholae olanae rectore, anno, quo ecclesia Christi ingemiscit :

VIta DeVs, nos a tVrCIIs DefenDere perge
eX aLto, pereat ne patIare pIVs ¹⁾).

24. lap.

29. sorához adandó : „*Vid. Le. Long. Bibliotheca S. ex edit. Boernerii Lips. 1709. part. II. in Indice alph. p. 681.*“

25. lap.

Arcózi Benedek után

AMBRUSTER FERENCZ,

1615-ben gr. Thurzó Imrével Vitembergbe ment. Lásd Boernernek Fábri Pálhoz irt levelét 5. és 12. l., a hol gr. Thurzó „*morum praefectus*“-ának mondatik. ²⁾)

26. lap.

Azarael rabbi után

ARTNER VILMOS,

a ki Besold Kristóf elnöklete alatt Tubingában 1624-ben *De regno Hungariae ejusque jure* vitázott ³⁾).

ARZT JÁNOS,

de csak e munkája említettik :

Applausus publicus virorum trigae Cl. Dn. M. Joanni Buringero poson. courectori. Cl. Dn. M. Christiano Piringero Posonii hucusque subrectori, ministerii orthodoxi adjuncto, Cl. Dn. M. Vilhelmo Mollero dicatus Posonii ⁴⁾).

28. lap.

Baguus Léndárd után Serpilius e munkákat emliti :

¹⁾ V. ö. *Horányi*: Nova memoria hungarorum st. 176. l.

²⁾ V. ö. *Bartholomaeides*: Memoriae ungarorum st. 121. l.

³⁾ V. ö. *Horányi*: Memoria hungarorum st. I. r. 74. l.

⁴⁾ V. ö. *Horányi*: Nova memoria hungarorum st. 185. l.; Budapesti Szemle XII. füz. 229. l.

Bahil Georgii, scholae rahoviensis rectoris, D. Conradi Dieterici institutionum rhetoricarum sciagraphia. Lőcse, 1725. ¹⁾

Bahil Mathiae Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies, omnes religionis consortes ad christianam compassionem lacrymabunda invitans, publico exposita conspectui a Matthia Bahil, olim ecclesiae evang. bohemicae in lib. regiaque civitate eperjessensi V. D. Ministro, nunc veritatis causa exule. Briga, 1747. 8. r. latinul és németül, hol életét és balsorsát beszéli el.

32. lap.

Bársony György után

BARTH JÁNOS KONRÁD.

soproni pap. Munkái:

Oedenburgisches Rath-Haus; Jerem. 29, 1-ből mondott beszéd, kinyomva Pozsonyban, 1670.

Buda recuperata; beszéd, Regensburg, 1686. ²⁾

35. lap.

Báthory István lengyel király életrajzához adva van:

Den König in Pollen und Fürsten in Siebenbürgen Steph. Báthory und alle ungarische Stände hatten die Jesuiten des Arianismi beschuldiget, dass jene sich in einer besondern Schrift vertheidigen mussten: . . . Apologia et protestatio legatorum et ecclesiarum hungaricarum adversus iniquissimas monacho-jesuitarum criminationes, quibus seren. dominum Stephanum D. gr. Hungariae et Transylvaniae principem gentemque hungaricam in odia et contemptum potentissimorum Germaniae principum inducere et adversus eos more jesuitico concitare volentes, arianismi insimulare non sunt veriti. Bártfa, 1608, 4. r. 1. iv.

Ezeket Salig *Historia aug. confessionis* című művének második kötete V. könyve IV. fejezete 176. l. írja. De az

¹⁾ V. ö. *Hordnyi*: Nova memoria hungarorum st. 222. l.,

²⁾ V. ö. *Haner*: De scriptoribus rerum hungaricarum st. II. k.

év, melyben ezen irat kiadatott, mutatja, hogy az nem Báthory István lengyel király, hanem Bocskay István (aki 1606-ban halt meg) védelmére bocsáttatott közre.

49. lap.

Bayer János életrajzában a 9-ik sorhoz ezek adandók:

Disputatio metaphysica de causa et causato: resp. Johanne Hniliczeno rajeczensi. Vitenberg, 1659.

Disputatio metaphysica de attributis entis in genere; resp. Isaaco Zabanio brodsano-hungaro. 1658.

Ugyanott valamivel alább ezek vannak toldva: Bayert; már váralyai papot és vőlegényt, és Máriát, Pomarius Sámuel leányát, mint arát, pártfogói és barátai Lőcsén 1672-ben kiadott költeményekkel üdvözltek.

Ugyanannak életrajzában 50. lap 4-ik sorában ezekhez: „*Cassoviae 1662.*“ ezek vannak adva: „Severini Márk betűivel 5. iv. Ajánlva a vitenbergi egyetem igazgatója és tanárainak.“

Irt még Bayer János ily czimű munkát: *Heraclius africanus*, melyet 1673-ban Lőcsén nyomtatott és gr. Lubomirsky Szaniszló Heracliusnak ajánlott.

Ugyanazon lap 8-ik sorában e szóhoz: „*Verulamii*“ a következők advák: Bayer e könyvéről (*Filum labyrinthi*-ről) Pasch *De inventis non antiquis* munkája II. r. 1. §. emigy íté: Si dicendum, quod res est, obscurat scriptor hic Baconem omnemque philosophiam magis, quam quod lumen aliquod praebeat et accendat. Conf. Stolle Anleitung zur Hist. der Gelehrt. par. II. cap. 2. §. 28. pag. 464.¹⁾

51. lap.

Behamb János Ferdinand után

BHEM MÁRTON,

besztercze-erdélyi fi, kinek ötödik s utolsó értekezése *De*

¹⁾ Beyerről lásd: *Vallaszky* i. m. 214. l.; *Klein*: Nachrichten st. 1. k. 7. l.; *Horányi*: Memoria hungarorum st., I. r. 150. l. és Nova memoria hungarorum 358. l.; Sárospataki füzetek 1858. 417. l.

necessitate doctrinae de satisfactione Christi, Königsbergben 1643. jelent meg.

Ugyanazon lap.

BEIGLER JÁNOS,

pozsonyi fi, a ki Strassburgban vitairatot védett e czim alatt: *Tyrocinium academicum collationem quandam juris romani et hungarici circa prima principia exhibens*, melynek első részét Tábor János Otto strassburgi tanár elnöklete alatt 1651-k. aug. 20-kán Beigler János, második részét pedig ugyanannak elnöklete alatt 1651-k. aug. 23-kán Hasenlof György Sámuel, efferdingi osztrák, védette s mind a két részt a pozsonyi előjárásának, pártfogóiknak, ajánlották a védők¹⁾.

Ugyanazon lapon

Böythe István életrajzához.

Ezen Böythe István, németujvári pap, utóbb superintendentens lön, 1591-ben pedig közte és Sculteti Szörény közt történt azon csepregi értekezlet, melyben Böythe Calvin tana hívésebon éretett utól. Ezen értekezlet történelme Bártfán lön kiadva 8. r. Böythe kiadott magyar *Postillát*, melynek első része vasárnapi, második része ünnepi evangéliumok, harmadik része ünnepi epistolák magyarázatát foglalja magában. Az első rész Batthyányi Boldizsárnak, kir. főasztalnok- és tanácsosnak st., a második pedig Zrinyi Dorottyának, Batthyányi Boldizsár nejének volt ajánlva. A második rész utolsó lapján ez olvasható: „Nyomtatott Német-Ujváratt Kis Asszonyhavának első napján 1584. esztendőben, Az nagyságos Batthyányi Boldizsár Urnak segödelmével, a kinek olyas számtalan jókat érte az Mennyei Ur Isten, Manlius János által.“ 4. r. — 1597-ben Böythe superintendentens egy kis könyvet nyomtatott Németujvárbán Böythe András költségével *Encomion ubiqvisticon* czim alatt, melyben nevezet szerint megdicséri (scilicet) az alattavaló főpredikátorokat, miként

¹⁾ V. ö. *Vallaszky* i. n. 202. l.

Pázmán Kalauzából Spangár András írja Pető Gergely Magyar krónikájának folytatásában 157. l. ¹⁾

66. lap.

Besodnerus Péter előtt

BELLOBRADENUS PÁL,

a trencsini iskola tanára. Munkája:

Discursus pneumaticus de natura animae rationalis separatae et ejus affectionibus, quem in gymnasio evangelico trenchiniensi Paulus Bellobradenus pro exercitio discipulorum suorum publico ventilandum proponit; resp. Mathia Fabri thuroczeno, m. sept. 1660. Trencsin, 4. r. 1. ív. ²⁾

Ugyanazon lap.

BÉL MÁTYÁS.

kiről Serpilius csak annyit jegyzett meg, hogy ocsova-zólyomi fi, s 1707-ben Halléban Breithaupt Joach, Justus elnöklete alatt *Forma sacrorum verborum* című értekezés fellett vitázott. Besztercebányán tanárkodott. Mint pozsonyi pap halt meg 1749-ben. Élete és munkái Brucker *Pinacotheca eruditorum* művében olvashatók. Munkáihoz adandók: Tomka-Szászky földrajza és Doleschal Pál tót nyelvtana elibe irt előszók. A lipcei tudósok *Miscellanea*-iban (X. köt, II. r. sz): *Observatio historico-physica de antro glaciali Sziliczensi*³⁾.

Ugyanazon lap.

BEREGSZÁSZY PÉTER.

Munkája:

De controversiis religionis hoc seculo motis adversaria

¹⁾ Böythéröl l. többet: Bod Péter: Magyar Athénás 33. l., Klein; Nachrichten st. II. k. 114. l.; Horányi: Memoria hungarorum st. I. r. 160. l., és: Nova memoria hungarorum st. 479. l.; Közhaznu esmeretek tára II. k. 160. l.; Ferenczy Jakab és Danielik József: Magyar írók. Pest, 1856. 40. l.

²⁾ V. ö. Bartholomaeides: Memoria ungarorum st. 148 l.

³⁾ L. többet: Vallaszky: m. 344. l.; Horányi: Memoria hungarorum, st. I. 167. l. és: Nova memoria hungarorum st. 368 l.; Közhaznu esmeretek tára II. k. 164. l., Bod Péter: Magyar Athénás 34 l.; Ferenczy és Danielik: Magyar írók 41 l.

quaedam scripta, quibus utriusque partis dissidentium argumenta ad scripturae divinae canonem explorantur et jesuitis potissimum respondetur, conscripta edita a Petro Beregszászio, Varadiensis ecclesiae in Hungaria ministro et Matthia Thoraconimo, patakiensis gymnasii rectore. Bázél, 1587. E munkában a következők foglaltatnak:

1. *Oratio Marci patris jesuitae, habita in sabariensi gymnasio.*
2. *Apologia pro reformatis ecclesiis; Beregszászyé, az első pont alatti beszéd ellen.*
3. *Tractatus de unione hypostatica duarum naturarum in Christo; Thoraconymé.*
4. *Strenae examinatorebus propositionum de coena domini a Caspare Pilcio, pastore ecclesiae starossiensis, editarum propositae; ugyanazé.*
5. *Discussio septem paralogismorum pro adserenda orali ipsiusmet nativi corporis et sanguinis Christi perceptione confictorum; ugyanazé.*
6. *Jesuitarum carmen adversus auctores Juliani pseudo-calendarii, Varadini impressi an. 1585. et defensio calendarii Gregoriani Claudiopoli in Transilvania editi.*
7. *Ventillatio scripti illius, quod inscriptum est adversus auctores Juliani pseudo-calendarii; Thoraconymé.*
8. *Defensio ventilationum adversus Stephanum Aratorem; ugyanazé.*
- 9 *Epistola ad Stephanum Aratorem de nono capite ecclesiae et primatu papae. ¹⁾*

67. lap.

Bethlen János után

BETHLEN FARKAS.

erdélyi cancellar. Irt:

Historiarum transylvanicarum libri X., 1526—1600.

---

³⁾ Beregszászyról l.: *Bod Péter*: Magyar Athénás 35. l.; *Horányi*: Memoria hungarorum st. 1. r. 278. l. és Nova memoria hungarorum st. 419. l.; *Bartholomaeides* i. m. 52. l. Uj magyar muzeum 1858. VIII. füz. 388. l. vagy *Toldy*: Történelmi és irodalmi berek. II. k. Pest, 1861. 162 l.

ívr. Köhler után miket ír e könyv balsorsáról Vogt János, lásd a *Catalogus historico-criticus librorum rariorum* harmadik kiadása 83. lapján. A könyv, igenis ritka, de nem igaz, hogy nem volna belőle több példány azon kettőnél, melyeket rothenfelsi Roth Lipót Krancz Gottlib iskolaigazgató- és könyvtárnoknak küldött Boroszlóba; megvan Jeszenák János könyvtárában, melyet Bel Mátyás özvegyétől vett ¹⁾).

Ugyanott.

BENKÓCZY ISTVÁN,

ledény-honthi fi, 1759-ben sept. 5-kén az erlangeni egyetemen elnök nélkül *De febre hungarica seu castrensi* orvosi értekezést tartott s azt gr. Kohári Miklós honthi főispánnak, Radvány György- és Jánosnak, farkasfalvai Bohus Jánosnak, koromi és süllői Szerémi Sándornak és Palásthy Ferencznek ajánlotta ²⁾).

79. lap.

Bethlen István életrajza után

BINNERIUS HILARIUS ERNESZT,

beszterczebányai iskolaigazgató. Munkái:

Judex theologico-politicus, quem judiciosus et pius exhibit . . . resp. Alexandro Keczer de Lipócz.

De ministrorum ecclesiasticorum distinctis gradibus, resp. Esaia Pilárik ocsoviensi. Trencsin, 1641.

Positiones miscellaneae, quas in gymnasio novisoliensi placide ventillandas proposuit . . . resp. auctore Hiobo Thrusio, 1643.

80. lap.

Bodoki István előtt

BOCATIUS JÁNOS,

eperjesi és kassai iskolaigazgató, azután kassai tanácsos és

¹⁾ L. többet róla: *Vallaszky* i. m. 217. l.; *Ungrisches Magazin* 1. k. 68. l.; *Haner* i. m. 348. l.; *Közhasznú esmeretek* tára 1. köt. 357. l. és II. k. 250. l.; *Bod Péter*: Magyar Athénás 41. l.; *Horányi*: *Memoria hungarorum* 1. r. 296. l. és: *Nova memoria hungarorum* 469. l.; *Budapesti szemle* XIV. füz. 407. l.

²⁾ V. ö: *Horányi*: *Nova memoria hungarorum* st. 385. l.

polgármester. Életét lásd Belnél: *Adparatus ad historiam Hungariae*, decas 1. monum. VII.

Rezik kézirati *Gymnasiologiá*-jában Bocatius munkái közé sorozza ezeket.

Siracides vel ecclesiasticus Jesu filii Sirach, ad vitam beate transigendam in locos communes redactus et versibus elegiacis reditus.

Salamon hungaricus Martii Galeoti ¹⁾

88. lap.

BONFIN,

munkái közt van:

Bornagyii M. Pauli Filkavien. pannonii Confessio martyrum de mysterio S. S. trinitatis, veterum monumentis succincte illustrata. Vitenberg, 1699. ²⁾

89 lap.

BORSAY FERENCZ,

debreczeni fi, Munkája:

Disputatio theologica de historia sacra, melyet Velius Gisbert elnöklete alatt védett Ultrajectumban 1650.

90. lap.

Braxatoris János előtt

BOSSÁNYI GÁBOR,

a nagyszombati egyetem igazgatója, a jezsuita fogadalmak védője, a nyitra megyei Bossányiak régi nemes családjának sarja. Munkája:

Dissertatio philosophica de poplitibus humani generis.

91. lap.

Brodericus István után

¹⁾ V. ö. *Bod Péter*: Magyar Athénás 47. l.; Közhasznú esmeretek tára II. k. 287. l.;

²⁾ L. még: *Ungrisches Magazin* 1. k. 206. l.; Közhasznú esmeretek tára II. k. 345. l.; *Uj magyar muzeum* 1854. III. füz. 246. l. és IV. füz. 315. l.

BUBENKA JÓNÁS,

lőcsei fi, gyógybeszédet tartott Mariássy Imre fölött e czim alatt:

Gloria virtutis comes, 1689.

Ugyanő mint lőcsei organista ily munkát adott ki:

Arithmeticae vulgaris nucleus. Lőcse, 1689. 8r. ¹⁾

Ugyanazon lap.

IFJ. BUCHHOLCZ GYÖRGY.

Munkái:

Dissertatio de conjunctionibus planetarum in genere et in specie de conjunctione Mercurii cum sole; praes. Jerem. Paphen, mathes. profess. Tryphisvald, 1700.

Kurtze aber nützliche Anleitung zur deutschen Schreibe-, Rede- und Dicht Kunst. 1705. ²⁾

93. lap.

Culovszky Mihály életében a 14-ik sorban „Johanne“ szó helyett „Daniele“ teendő.

94. lap.

Bulyovszky Mihály után

BURGER GYÖRGY KRISTÓF.

Született Pfaffenschagban, Austriában, 1622. Tanult Eperjesen Binnerius Hilarius Erneszt iskolaigazgató és Strassburgban leginkább Schmid tanár alatt. 1649-ben a csallóközi Bruckban, Pozsony mellett, pappá lön s ugyanazonévi sept. 2-án irta alá a pozsonyi esperesség törvényeit. 1652-ben Nagyszombatba ment német papnak. Munkái.

Sing-chor des Tempels Ezechielis aufgerichtet und gestellet von LXV. neuen Gesängen durch M. G. Christoph Burger, evangel. Prediger zu Tyrnau in Hungarn. Ulm, 1652. 12. r. 13. iv. Ajánlotta a szomszéd papoknak; költemények

¹⁾ V. ö. Horányi: Nova memoria hungarorum st. 601. l.

²⁾ Lásd még: Klein: Nachrichten st. II. k. 75. l.; Bartholomaeides: Memoriae ungarorum st. 209. l.; Horányi: Nova memoria hungarorum st. 1. k. 19. l.

üdvözölték: Lang Mátyás soproni pap; Selman Keresztély soproni iskolaigazgató és Forstner Farkas.

Cathedra templi Ezechieliani ecclesiastica dominicalis seu spirituale mentis exercitatorium, e cathedra templi Ezechieliani M. G. Christoph. Burgeri. Ajánlva van Binnerius Hilarius Ernesztnek, akkoron már kassai papnak. Költeményekkel üdvözölték: Bayer Mihály misérdi (Mischdorf) pap, Klesch Daniel soproni conrector, Rheloffschy Tamás tisztáltársa és Neocomy kántor. Ulm, 1652. 12. r. 7. levél.

Cathedra templi Ezech. ecclesiastica festivalis. Mnema Fundamenti ecclesiae militantis XII. apostolorum textibus festivalibus per M. G. Chr. Burger. Ulm. 1652. 12. r. 4. levél. Ez versezet és tartalma a vasárnapi és ünnepi evangyéliomnak. Ajánlva van néhány pozsonyi nemes ifjunak. ¹⁾

Ugyanazon lap.

BUCSÁNYI MÁTYÁS,

Munkái:

Disserationis physicae de fulgure et tonitru ex phoenomenis electricis pars prior, quam in alma Georgia Augusta pro obtinendis summis in philosophia honoribus proposuit Matthias Butschany veteris solio-hungarus Göttingae d. 5. Mart. 1757. 3. levél.

Dissertationis physicae de fulgure et tonitru ex phoenomenis electricis pars posterior, quam praeside M. Matthia Butschany die 19. Mart. 1757. defendit Philippus Jacobus Nagel, rodavia-argentinensis, med. cultor Göttinga, 5^{1/2} levél. ²⁾

98. lap.

Kalmancsehi Márton után

KANIZSAI JÁNOS,

német-ujvári ³⁾ helyv. vall. pap és superintendens, irt:

¹⁾ V. ö. Klein: Nachrichten. st. 1. k. 19. l.

²⁾ Egyéb munkáit lásd: Horányi: Memoria hungarorum st. 1. r. 378. l. és: Nova memoria hungarorum st. 627. l.

³⁾ Tóth Ferencznél: érsekujvári. L. A magyar és erdélyországi protestans ekklesiák története 1 darab, Komárom, 1808. 262. l.

Az ur vacsorájáról.

Ugyanazon lap.

KÁROLYI PÉTER-hez

adva van: A váradi iskola igazgatója; mondják, hogy jelen volt az antitrinitariusok ellen 1568-ban Gyula-Fejérvárott tartatott vitatkozáson. Paris Pápay: *Rudus redivivum* 1568. évre. Lampe: *Historia eccl. ref. in Hung.* 637. l. ezt írja: „Reformationem Varadini ex integro absolvit Petrus Károli, rector primum scholae Claudiopolitanae, in qua functione stripsit *Elementa grammaticae graecae*. Abinde factus est pastor ecclesiae Varadinae, scripsit et edidit librum de *Bono pastore seu Agenda, Conciones in symbolum apostolicum* etc.“ *Agendájáról* l. Lampe i. m. 701 – 709. ll. Az utóbbi könyv czime: *Symbolum apostolicum*, azaz, az apostoli crédónak avagy vallásnak igaz magyarázatja, praedikátiók szerént az keresztényeknek épületire irattatott Károli Péter váradi praedikátor által, Debreczenben nyomtatott Lipsiai Pál által 1601. esztendőben. 8. r. Ez második kiadás, mi kitetszik Hodászy Lukács debreczeni papnak hozzá irt előszavából; az első kiadás 1582-ben ¹⁾ szintén Debreczenben jelent meg Hofhalter Rudolf betűivel.

Ugyanannak életéhez adva van: „De epistola Andrae Dudithii ad Petrum Carolinum vid. Godofr. Schwartz in *Vita et scriptis Dudithii Orationibus* ejus praemissa ac edita Halae 1743. 4. §. Ll. pag. 118. sqq.“

99. lap 6-ik sorához

ugyanannak életében adva van: „Ajánlva van e könyv Hagymásy Kristófnak, II. János magyar király tanácsosának“ ²⁾.

Ugyanazon lap.

Cassius Bertalan előtt

¹⁾ *Bod Péter* „Erdélyi Féniks“-ében 1584-ben állítja kiadottnak.

²⁾ Károliról l. többet: *Bod Péter*: Magyar Athénás 132. l. *Bartolomaeides*: *Memoriae ungarorum* st. 43. l.; *Fessler* VIII. k. 476. l.; *Horányi*: *Memoria hungarorum* st. 1 r. 385. l.; Budapesti szemle VII. füzet, 170 l.

KORPONAIDES GYÖRGY,

illavai származatú, Roeschel ker. János elnöklete alatt *De propositione* vitázott Vitenbergben 1679.

Ugyanazon lap.

KASSAY LAJOS.

Munkája:

Ludovici Caschai posoniensis, quondam monachi augustiniani, inversus papalis mundus seu perversa romana synagoga a converso derelicta. Vitenberg, 1678. németül.

Garády.

(Folyt. köv.)

KÖZLEMÉNYEK**AZ EGRI ÉRSEKI LEVÉLTÁRBÓL.**

Bartakovics Béla egri érsek úr ő nagyméltósága, bokros főpásztori gondjai között is, valamint minden nemesebb irányu hazafiui törekvést figyelemmel kísér, s pártfogásával gyámolit: úgy a többi között a hazai történetirodalmat is, hazafuhoz méltóan, pártolván, a hazai történelemnek még a levéltárakban heverő s bár csekélyeknek tetsző egyes töredékeit s adatait is nemcsak figyelemre méltóknak tartja és közrebocsátásukat hazafiui örömmel s helyesléssel fogadja, hanem egyszersmind az ezek nyomozására fordított figyelmet és fáradságot is észrevehetőleg méltányolja, s kegyes pártfogása- vagy jóváhagyásával buzditja.

E közlemények is némileg azon hazafias méltánylás- s pártolásnak kifolyásai, melyben ő nmlsága történetirodalmunkat s az arra vonatkozó tanulmányokat részesíti. Ugyanis Ő nmlsága, szerény tanulmányozásom iránt mutatott kegyes figyelmének egyéb jelei között, nekem nem csak megengedé, hanem mondhatni, némileg mintegy kötelességemmé is tévé: hogy az érseki levéltárban lévő régibb leveleket s iratokat átnézzem, s a melyek kö-

zölök bármilyen tekintetben is figyelmet érdemelnek, közzé tegyem. ¹⁾

Ezen engedéllyel élve, itt közlök egynehány levelet, melyek Szegedi János egykori egri püspökhöz voltak írva, s a Rákóczi féle 1670-diki mozgalom némely körülményei- s részleteire vonatkoznak. E levelek ugyan különféle és némelyek közülök kevésbé ismert személyektől és különféle ügyekben irattak, s így diplomatikai hitellel és jelentőséggel nem igen bírnak; de mégis amennyire az említett mozgalom némely körülményeire, az ezen mozgalom elnyomásában követett eljárás némely egyes tényeire vonatkoznak s azokra némi világot vetnek, mint egyes adatok s töredékek is megérdemlik a figyelmet.

Mint hogy e levelek, amint látszik, nagyobb részt osztrák pártbeliektől, s osztrák értelemben irattak; e részben, Szegedi politikai elvét s nézetét illetőleg, tájékozásul az ő jellemzésére meg kell jegyezni: hogy ő ámbár szerényebb nemesi családból származott, jeles tehetségei s érdemei által kortársai előtt nagy tekintélyt s a közügyekre jelentékeny befolyást vívott ki magának; ki elvégezvén tanulmányait, először lelkész, később esztergami kanonok és modocsai apát, majd erdélyi s váci püspök és országos cancellár lett: mint ilyen hivatalos állásánál fogva a nagyobb befolyású hazafiak sorába tartozott, s a nemzeti párthoz szitott, vagy szítani látszott s épen azért hogy a cancellárságtól elmozdittathassék s az ezen országos méltósággal összekapcsolt befolyástól megfosztathassék 1669-ben egri püspöké neveztetett, a cancellárság Pálffy Tamásra ruháztatván, ki az egri püspökségről a nyitraira tétetett át. Ezen Szegedi befolyásának paralisálására kigondolt terv kivitelére Kollonics Leopold nyitrai püspök ajánlkozott ki, a nyitrai püspökségről lemondott, s a helyett a

¹⁾ Itt köszönettel kell megemlítenem n. t. Zsendovics József érseki levéltárnok ur s igen tisztelt barátomnak, e részbeni szíves ajánlkozását és készségét is, melylyel engemet némely levelekre nemcsak figyelmeztetni, hanem az összeszedésében nékem segédkezett is nyújtani szíves vala.

kisebb jövedelmű németujhelyi püspökséget fogadta el, csak hogy ezáltal Pálfynak a nyitrai püspökségre és Szegedinek az előléptetésre utat nyisson, s alkalmatosságot szolgáltatson arra, hogy Szegedi ezen előmozdittatás ürügye alatt a cancellárságból elmozdittassék, amint ezt írva hagyta kézirataiban Hevenesi, Kollonicsnak későbbi években meghitt embere, ki ide vonatkozólag így ír: „Ibidem (Nitriae Kollonics) existens scintillas rebellionis observavit, cumque remedium quaereretur, quomodo cancellarius Szegedi amoveri posset (hic enim ex simplicitate rebellibus correspondebat), se C. R. Majestati obtulit, quod velit cedere episcopatum Nitriensem, et Neostadiensem etsi proventibus longe inferiorem amplecti, ut dominus Szegedi Agriensis, et dominus Pálffy Nitriensis simul et cancellarius fieri possit, quod etiam nemine conscio die eadem factum est, per quod multas rebellium literas ad Cancellarium priorem scriptas interceperunt“. ¹⁾

Hevenesi itt együgyűségül (simplicitas) rójja fel Szegedinek azt, hogy ő a rebellisekkel, vagy jobban mondva az elégedetlenekkel levelezett; ám neveztesék s tulajdoníttassék bár minek Szegedinek ezen pártbeliekkeli érintkezése, de őt, ki szerényebb családból származván, ügyessége és jeles tehetségei által a püspökség- és cancellárságig emelkedett, nem igen lehet *együgyűnek* tartani. S hogy Szegedi csak ugyan ügyes tekintélyes és befolyásos ember volt, azt az is mutatja, hogy az ellenpártbeliek nem tartották tanácsosnak őt a cancellárságból egyszerűen elmozdítani; hanem arra az előléptetést használták ürügyül, nehogy az feltűnőnek és Szegedire nézve sértőnek látszassék. De legyen elég Szegedi jellemzésére itt tájékozásul ennyit megéríteni, lássuk már a leveleket.

I.

PETHŐ ZSIGMOND ²⁾ levele.

„Ajanlom Kgdnek mind Urunk keőteles szolgálato-moth, illjen sogáigh szerencessen.

¹⁾ Szalay László Magyarország története. Pest 1857. V. köt. 146. l.

²⁾ Pethő Zsigmond ónodi kapitány, kassai főkapitányi helyettes

Nggd beöculletes levelith, melljet nekem irt 21 Feb. Posonbul, teghnap haza irkezvén Kassarul vettem, paranciollatiat megh ertettem. Bizonj Nggdnak semmi bizoniost nem irhatok az dologhrul, mert ha mi szandikok vona is mi velunk nem közlik, akik eő Feölsighe szolgálai vagiunk. Ugi van hallom ugian nimelj varmegiekben lovasokat . . . adnak, nimeljben penzt . . .¹⁾ praetendalvan azt, hogj a Teöreöktul tartanak: de ugi remmillem a Nemes varmegiek irtanak eő Feölsiginek, szandikjok tova mi-coda van e ninc e valami olljan, nem tudhatom bizonjal, a hire sok ugian, talan nem artana Nggdnak egi kicinj megh tartozkodni, latna eléb mind fordul a dolog. Ezek uttan Istennek ajalvan Nggdat en tova is maradok Nggdnak

Szikszo 2 marcy 1670.

keöteles szolgálai

Petheö Sigmond.

A külső czím: „Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Francisco Szegedi Episcopo Agriensi Comitatum Heves et exterioris Szolnok Supremo et perpetuo Comiti Sacr. Caesar. et Regiae Majestatis Consiliario Domino ob-servandissimo.“²⁾

E levél tartama elég homályos, erre csak Szegedi levele derithetne világot, melyre ez válaszul iratott. Any nyit azonban kivehetni belöle, hogy Szegedi azon dolog vagy ügyek menete felöl akart volna tudósittatni, melyek vonatkozásban állottak a nem sokára kitörendő mozgalommal; de a mikről, úgy látszik, Pethö még akkor keveset vagy mit sem tudott; mert nemesak mi bizonyost sem irt, hanem levelében még ezt is mondja: „ha mi szándékok volna is, mi velünk nem közlik, akik ő fel-

és később zemplényi főispán volt, ki az osztrák párt hive lévén, arról vádoltatott, hogy ingerkedései által erősségére lázasztotta a törököket, miszerint ürügy legyen itt marasztalni az idegen zsoldosokat. (Szalay László idéz. munka V. köt. 119. l.)

¹⁾ E levél itt el lévén szakadozva, egy pár szó olvashatatlan.

²⁾ A helyet; hova e levél utasítva volt, nem lehet kivenni.

sége szolgálai vagyunk.“ Csak annyi van e levélben, mint bizonyos, említve, hogy némely vármegyék katonát és pénzt gyűjtenek azon ürügy alatt, hogy a töröktől félnek s az ellen készülnek.

II.

WESSELÉNYI LÁSZLÓ ¹⁾ levele.

„Mint bizodalmas joakaro Unak kk ajánlom kötelességgel való szolgálatomat.

Eddig is irtam volna edgynehány izben, de nem volt kitül; mert az katona rend is mar tsak abban fogadgia szonkat, az kiben maga akarja, ezt tsak az fizetetlenegh cselekedteti, tudgia kd jól Meltósságos Püspök Uram menit remenkedtem szemeliem szerint mind Bétsben letemben ő Felségenél mind Besztertzén a Meltossagos Comisariusok Ó Nyk előtt, de mind hallogatással vevődöt ellei az dolognak, most azért tetszik ki mely karos volt mind Ó Felségének mind Országunknak az fizetetlen katona, mert az kit oltalmunkra kellene tartanunk, az fordul veszedelmünkre, magunkat is egyre tsak meghkötnöznek avagy megh ölnek, noha en mind eletemet s mind holtomot hiveségem mellett Ó Felsegenek valamint edgyyszer adtam, ugy holtomig is adom, kész lévén mindent Uramért s igaz hittemert, valamit az Jo Isten felölem rendelt, elszenvednem, s ha szerentsetlensegben Uramot hamissan el akartam volna hadni, ma is Magyar Orszagban eginek sem lehetett job modgia nalamnal securussab heljre nem mehetet volna Lengiel Orszagban lévén töb joszagom mint Magyar Országban; de ojon Isten még az gondolattiatul is jól tet Uramot el hadgiam. Feleségemet portekammal holnap inditom megh . . . . . ²⁾ s ha suljosodnak az állapotok, onnet jo idejen Lengiel Országban be fogh menni, ha az Isten az utban szerencsétlenségtül megh oltalmazza szegenit, s

---

¹⁾ Wesselényi László Ferencznek, a nádornak, első nejétől Bosnyák Sófától született fia és a szendői várkapitánya volt.

²⁾ Itt egy szó olvashatatlan, mely azon helyet jelenti, a hova indította nejét.

valóban is féltem, mert még magamnak is az utamat el álván, ha edgy ket oraval kessőben jöttem volna be Muranybul az elmúlt heten, bizonjossan fogva vittek volna Regetzben Starumbergh Uram mellé¹⁾, mi itten imar is mintegy meghfutasban vagiunk. Azonban edes Meltoságos Püspök Uram mivel tavalj esztendőben vettem fel az Nemes Egri Captolontul ket Ezer felföldi forintot interesse, melinek interessire szaz Tallerokat ez jövő Junius első napiara le kellene sub poena duplitenn em, az minthogy nagy kesseggel le is tenném le is teszem, tsak modom lehessen benne ezen zurzavaros üdőben, azért jo idején kd meltoságos interpositiojat nagy kötelelességgel kívánom ő kgknél, ha ez zurzavaros üdőben in tempore megh nem küldhetném, az poenájátul immunis legyek, noha O kk is irtam, ha el nem fogtak leveletemet, de Kd meltoságos interpositioja töbet fogh használni: meli kd mutatando gratiajaert kd gratiajaban nagy devotioval való ajánlasom utan maradok még elek Kk

Datum Szendrő 18. Apr. 1670.

köteles joakaro szolgália s fia
G. Wesseleny László.

Kd meltosagos valaszat elvarom.“

A külső czím: „Az en bizodalmas Uramnak Meltosagos Egri Püspök Ngos Szegedi Ferentznek (titulus) nagy bötsülettel adassék.“

III.

MOKCSAY ANDRÁS²⁾ levele.

„Illustrissime ac Reverendissime Domine Domine et Patrone Gratosissime.

Salute et humilium servitiorum meorum oblatione

¹⁾ Rákóczi Starehmerget, a tokai vár parancsnokát, már akkor elfogatta, s regéczi várában tartotta.

²⁾ Mokcsay, vagy Mokchay András egri kanonok, leleszi prépost s későbbben erdélyi püspök volt (Pray Specimen Hierarchiae Hung. Posonii 1779. II. rész. 280 l.

praemissa. En Isten segítségével Posonigh felérkezvén, és utamban úgy mint Tótt-Vyhelyben Cancellarius Uramot találvan, ki addigh, migh eő Felséghe Celben mulat, a Trenczéní Fördőben megyen eő Naghaval beszéllettem, a Fejedelem dolgait is proponálván. Onnét Szombatban érkezvén Ersek Urunkat eő Nagat meghkeresvén mi földünki dolgainkat declaraltam eő Naghanak. Ma... indul eő Nagha, én is ma Bécs felé megyek, ot varom eő Felséghe jövetelit, addigh beszélgetvén s informalván némöly meltosagos Urakat, hogy érthessek valamit s halhassak reménséget, a kibül vidömulast vehessunk, mert mégh eddigh kiczin biztatasom volt Rakoczi Ferentz eő Nagha dolgaiban, tovább is Isten tuggy mint leszen; az bizon dologh naponkint erőssödik az eő Felséghe hada és szaporodik; a Haereditaria Provinciakbul, s mas Fejedelmektül töb iü 60 vagy 80 Ezer Embernél ha kegyelmes Urunk eő Felséghe parancsollija, s be bocsattija az mi földünkre. Tegnap elöt menének által azok a hadak, kiket eő Felséghe Zrenij Uram ellem rendeltetet vala, minden Jószágiban, Varaiban, res mobilisiben predat vetvén, sok szép paripait, szekeres Lovait, Cimeres hintóit, kiket király méltóságra keszitettek volt, Isten dispositiojával már a Nemetek setalnak raitok, valoban félő, hogy mi rajtunk is azokat el ne kövessék, s hasonló képen ne bannijonak az Emberekkel, kikre igen fenyegetöznek, Zrinyne Aszony is Graczi kalastromba depultatot elteigh, máris elvitték volna, ha magát beteghe nem tötte volna, es harmad napi némaságával eleit nem vehette volna, de ugyan csak elviszik könyebülese utan ha eddigh el nem vittek is. Nem csak a Fejedelem ellen, de mégh a Fejedelem Aszonij ellen is (ki tsak Nagodnál maragijon) hallattak fenyegető szok, Isten könnyebitse dolgainkat, bizonij ha Isten egyedül nem segít, s kegyelmes Urunk Gratiaja hozank nem jarul, most leszen utolsó veszedelmünk. Mind Ersek Vrunkat mind Cancellarius Uramot Nagok szovával köszöntöttem, kedvesen vövéen eő Nagod Nagod köszöntését, Nagodot hasonló képen resalutallyak. Én immar kétt nap lakom Posonban, nem jovalvan tova valo menetelemet Ersek Urunk eő Nagha magha nélkül, Kalmanesay Ura-

mot terhelvén, s ő kegyelménél leven szallasom, es az ő kegyelme Asztalanal mas becsületes Emberekkel Nagod kedves egességeirt jo pohar borokat megh ivan. Bécsből ha mj olj hireink lesznek tudositom Nagodat. His tandem Illmam Dominationem V. Deus praeservet feliciter. Posonii Die 19 Maij Anno 1670

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae.

Humilis Capellanus
Andreas Moksai.

IV.

KALMANCSAY JÁNOS ¹⁾ levele.

Alazatos szolgálatomot ajanlom Ngnak, Isten algia meg Ngdat szerencses kivanta jokkal.

Irtam emínáp Ngnak itt való alapotokrul chak jndifferenten, mert it az emberek nem is mertek jzni főkepen postán, mert minden leveleket Becsben vittek az Udvarhoz. Most chendessegben vagiunk, mégh ezer gialogh németet várunk az agiúkkal, kik ala mennek, ő Fölsege ugian chak azt akaria, hogy az németség ala menjen pro defendendis fidelibus et opprimendis Infidelibus, Eő Fölsege Chelben uolt szep leveleket jrt, harmat Ersek Urunk ő Ngnak, elolvasta előttem, többi közöt azt jria, hogy azert ment Chelben, hogy kivaltkeppen jmatkozzek pro permansione Marianj Regni Hungariae, közönségessen az tanacholliak ő Fölsegenek, jam est tempus subjugandi Hungaros, de ő Fölsege minden joval ajanlia magat, A mj nagj Urunk ugj hallom, azt jrta volna ő Fölsegenek accingere gladio tuo femur tuusu potentissime prospere procede et regna, most Orton vagion. Zrinj Uram megh Becsben sub constodia, Frangjapan sub majorj, nemellek nem biztattiak, Zrininek minden Joszagat föl dultak, Chaktornan chak egy szeghet

¹⁾ Ki és mi volt legyen Kalmancsay János, nem tudhatom, s ily nevű családot nem ismerek, aláírásából csak annyit következtethetni, hogy az egyházi rendhez tartozott. — *Kalmancsay Rómában végezvén tanulmányait, lelkész és 1659. júl. 10. pozsonyi kanonok lett. Rómában apró betűkkel de igen csinos írt iskolai könyvei maig is fennvannak a pozsonykáptalani könyvtárban.* — Szerk.

sem hattak. Nghod partékaja jol vagion, a borokot még h el nem adhattam, Zigráj Uram kérte ugian de chak negiedfél forinton, én négien hattam, üdüvel talan el adhatom és contentalom az adosokot, Palfy Uram Ó Ngha lamentalkodot az Eökrök veghet, hogy hire nélkül adták Ngnak, és a pénzt sem vette föl, az mint vettem eszemben szavaibul ujssa kivanna, mondvan, qualis fraterna charitas; és hogy Nghod semmit sem jr az ot valo alapotokrul, holot ő Ngha tudvan oda valo dolgokot szép correspondentiaival lehetne, és secundalhatna mindeneket ő Fölségénél, valamj barátot vertek megh Eperjest, azt is ugj mond, chak abban hatta, jrtam volt hogy egij Memorialist külgien eő Fölségének, és én promovealom az dolgot, most azon vagion eő Ngha, hogy Löcsére es Bárttfára Baratokot vigien be, Zichy Uram ő Ngha is panaszkodot, hogy Nghod nem ir, s masok is főképen illjen Zurzavar üdüben, mondvan, Bárzsony Püspökhe Uram cak nem minden postan jr, s ugy informallia még h Becsben is az Urakot. Ugy értettem, hogy az ott valo erős heleket mindenut megh akarjak raknj német praesidiummal, hogy jobnban parancsolhassanak. Az Ur Isten éltesse Ngdat sokaigh kedves jo egésségben szerenczessen. Datum Posonij die 12 Junii 1670

Ngnak

Alazatos Kaplania
Kalmancsaj János

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA.

IRODALMI NAPLÓ.

— Magyar László Afrikában lakó hazánkfia jun. 9-kétől levelet irt a m. akadémiai titoknokhoz, melyben tudósítja, hogy az év elején többi közt néhány dél-afrikai ismeretlen tartományról is körülményes geographiai

leiratot küldött legyen, mely ha meg nem érkezett volna, azt másolatban kész ismét megküldeni. Együttal panaszkolja a t. hazafi, új hazájában az epirostea dögvész pusztít, melynek 5 hó alatt mintegy két millió szarvasmarha esett áldozatul.

— Egyed Antal apát és Duna-Földvár köztisztviselőben állott plébánosa végrendelete által is fényesen igazolta, mennyire szereti az egyházat és hazáját, ugyan is a m. akademiának 1000, a pesti nemzeti színháznak 1000, az elaggott papok alapjának a pécsi püspöki megyében 1000, a Pecsett alapítandó gyermekseminariumnak szintén 1000. a váci siketnéma intézetnek 100, a tébolydának 100, a dunaföldvári kórháznak 300, a dunaföldvári szegény tanulók számára könyvtelési alapul 100, a kalocsai, bonyhádi és paksi plébánia templomokra — melyekben egykor lelkeszkedett — külön külön 100 forintot hagyott. Ezen kívül keresztyermekének 200, szülei és saját anniversariumára 300 ftot. Magyar könyveit egy, Duna-Földvárta alapítandó iskolai könyvtárnak hagyá, hagyományozván ennek alapjául még 100 ftot is. Többi könyveit a plébániának hagyta, kivévén a németeket a melyekre ezt írta: „eladassanak“. Fenmaradt többi jószágát pedig, — melyet 500 ftra becsülnek, a dunaföldvári plébánia — templomnak hagyományozta. —

— Beck Károly neves német költőt születése helyén Bácsmegyében Baján látogatása alkalmával arany babérkoszorúval és éji zenével tisztelték meg.

— „Szeged története“ megírására, miután az első határ időre misem jelent meg, a pályázat ismét meg újított. Beküldési határnap 1865. évi szeptember 30-ka. Jutalma 100 arany. — A pályá művek a „Szegedi Híradó“ szerkesztőségéhez küldendők. Mi azt tartjuk, hogy ily monographiákat csak azok írhatnak meg alaposan és jól, a kik a nyomott források használata mellett Szeged város levéltárát is kibúvárolhatják.

— Octob. 1-én új politikai napi lap fog megjelenni „Ország“ czim alatt Greguss Ágost szerkesztése mellett; tulajdonos és főmunkatárs Pompéry János. Dolgozó tár-

sai mindazok, kik junius végeig a „Magyarország“ot szerkesztették.

— A Székes Fejérvárott megjelenendett „*Gymnasiumi hetilap*“ nem fog megjeleni.

APRÓSÁGOK.

— Pompejiben mult augst. 9-én az ásatások alkalmával Sütödére akadtak, melyben buzával telt három termény szekrény és 600 darab rézpenz találtatott. A kenyérrel megrakott kemencze egészen oly helyzetben volt, mint 1800 év előtt hagyatott.

— Szilágy-Somlyón érdekes régiséget ástak ki a földből, nevezetesen: egy gyilkot, két gyűrűt, sisakra való czimert, kardmarkolatot, és egy mesterségesen egybefont érczkarikát. Jó lesz az erdélyi muzeumba beküldeni.

— Mint a „*Korunk*“ czimű kolozsvári lap írja: — az erdélyi megyék, hatóságok helyre állítása után azon pecsétet vették elő, melyet 1849-ben a magyar ministerium küldött volt le nekik. Ezen Magyarország czimere volt, a megyét jelelő körirattal. Most a főkormányshé e pecsétek helyett ujakat metszetett, melyeken minden megye régi czimere jelenik meg, mit a régi latin körirat vesz körül, rajta 1862. évszám.

— Raphaelnak egy eddig ismeretlen festményét fedezték fel Rómában egy árverés alkalmával. Ismeretlen azért, mert eddig életirói és festményeinek sorozatai nem említék e művet, mely oly élénk színezetű, hogy Overbeck ítélete szerint nem is ujítottott. A festmény sz. József halálát tünteti elé, 47 cent. széles, 45 cent magas.

— Heves megyében Maczonkán jeles régiségbuvárunk *Rómer Flóris* egy, 1650. évi magyar köriratú harangot talált, Mátra Verebélyen pedig (Nógrád vármegyében) egy még regiebbet, ily felirattal: „MISERICOR. D. I. C. A. 1605. GAG. GERGEL. VEREBÉLI HARANK.“ — Ugyancsak verebélyi egyházban lévén Vereb Mátyásnak is XVI.

századbeli (vagy előbbi) sírköve, hisszük hogy a tudós re-
gész ennek rajzát is meg szerzé tárczája számára, s ez által
megmenté a veszendőségtől.

— A mult julius hóban az időjáratí viszonyok Dr.
Tornay meteorológiai észleletei szerint határozottan nyárias
jellegűek voltak, a hévmérő legmagasabb állása $\dagger 25_{.80}$,
— legalantabb $\dagger 12_{.80}$, közép $\dagger 18_{.20}$, R. fokban észlelte-
tett. A légáramlás túlnyomólag éjszaki irányú vala. Eső
11 napon esett, mennyisége 4. 78 pár. vonalokra rugott.

HALALOZÁSOK.

1862. évben.

Julius 20-án *Csernyus András* Gömör vármegye egykori
tbirája stb. Liczén.

Augusztus 10-én Kis-csolthói *Ragályi Károly* Torna várme-
gye 1860-61-ik évi főispánja Jákfalván.

„ 22-én *Peti József*, a pesti ev. ref. főiskolában theo-
logiai tanár kora 28. évében.

„ 27-én *Egyed Antal* dunaföldvári lelkész és apát, a
m. tud. akadémia tagja, kora 84. évében.

September 16-án *Gróf Mikó Ádám*, gr. Mikó Imre ő n. mélt-
ósága egyetlen fia Linczben. Tetemeit Kolosvárra
vitték.

1862-ki MAGYARORSZÁGI KÖNYVÉSZET.

I. félév. (Jan. — Junius.)

Közli: Jécsai A. Lajos.

I. Egyetemes művek. Irodalomtörténet.

Akademia személyzete. — A magyar tudományos akadémia
személyzete. Jan. 1. 1862. Pest, 1862. Eggenberger F. 8r. 8. l. 10 kr.
Brassai Sámuel. *Az akadémia igazsága*. A közvélemény eleibe
terjeszt — — Kolozsvár, 1862. Stein J. tul. 8r. IV és 48 l. 50 kr.
Irodalmi ismertető. Kiadják többen (tanulók). 1. füzet. Tarta-

- lom: Dr. Zimmermann Jakab „Terményrajza“ ism. *K. Gy.* — Néhány szó Bigelbauer Károly „Magyar tartományok földrajza“-ról *S. G.* — Xenophon élete és művei ism. *F. H.* — Dr. Zimmermann Jakab „Magyarok történelme“ ism. *E. M.* Pest, 1862. Nyomt. Gyurian J. 8r. 24 l.
- Ismerettár. Nélkülözhetlen segédkönyv, mely a történelem, természet s egyéb tudományok és művészet köréből lehetőleg minél több érdekes tárgyat és egyéniség betűsorozatos rendben megismertet. V. kötet. Ferguson Hermann. Pest, 1862. Heckenast. G. 8o. XVI l. és 768 hasáb. . . . . 1 ft.
- Kik a valódi *fertálymágnások*? Irta Tegzes. Pest, 1862. Nyom. Beimel. J. és Kozma V. (Lauffer és Stolp. biz.) N8r. 42 l. . . . 60 kr.
- Tárgyak. A magyar tudományos akadémia 1861. Dec. 22. tartott ünnepélyes közülésének hivatalos tárgyai. A m. tud. akadémia évkönyvei X. köt. II. darabja. Pest, 1862. Eggenberger F. 4r. 29 l.

Friedlaender, Dr. M. H. *Ueber R. Israel Nagarah*, wie über die spanischen Paitanim des Mittelalters. Ein Beitrag zur Literaturgeschichte. Grosswardein, 1862. Druck v. Al. Tichy, K8r. 36 l.

II. 1. Hittan.

- Erdélyi Sándor. *Keresztény tanítások*. I. füzet. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. N8r. 121 l. . . . . 80 kr.
- Dr. Heiszler József. *Egyházi munkálatok*. (Egyházi beszédek.)¹ kötet. Sárospatak, 1862. Nyomt. Forster R. N8r. 5 és 182 l. (Sátorallya-Ujhelyen, Weiss M. biz.) . . . . . 1 ft. 20 kr.
- Menyhárt János. Keresztyén hittan a helv. hitv. népiskolák 3. osztálya számára. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. 8r. 54 l. Kemény kötésben. . . . . 20 kr.
- Nogáll János. *Keresztény hitélet csarnoka*. Nagyvárad, 1862. Tichy A. nyomt. (Hollósy L. bizom.) 8r. 264 l. Ezen cím alatt is: Épületes könyvtár. 1 könyv. . . . . 1 ft.
- Örömnép. — *Egyházi örömnép*, melyet mlgs. tót-prónai és blatniczai b. Prónay Gábor úr a magyarhoni ág. hitv. egyházak és iskolák egyetemes felügyelőjének e hivatalába lett beigtatásakor Pesten, 1861. aug. 28. vallásosan megült a magyarhoni ev. egyházkerületek gyűlésileg összesereglett egyeteme. Az egyetemes gyűlés megbízásából szerkesztette. *Kubinyi Ágoston*. Pest, 1862. Nyomt. Engel és Mandello. (Osterlamm K. bizom.) 8r. II. és 56 l. 50 kr.
- Répászk József. *Szent-László és iskolai társulati emlény*, melyet kedves hivei számára a lelkipásztorsági gondok rózsáiból fűzött. Kassán, 1862. Nyomt. Werfer K. K8r. 21 l. . . . . 5 kr.
- Révész Imre. A magyar protestáns egyház szabadságának védelme. Némely tekintélyes német tudósok megtámadásai ellen. (Kü-

- lönlenyomat a Sárospataki füzetek VI. évfolyamából.) Sárospatak, 1862. Nyomt. a ref. főisk. bet. (Pesten, Osterlamm K. bizom.) N8r. 92 l. 80 kr.
- Udvardy Ignác. *A keresztény elem üdvös befolyásáról a polgárisodásra.* A magyar tudom. Akademiában 1860-ki január hóban székfoglalóul előterjeszté — —. Veszprém, 1862. Ramazetter K. könyvnyomd. (Eggenberger F. bizom.) N8r. 2. és 56 l. . . . 40 kr.
- Zsaskovszky Ferencz és Endre. *Szent koszoru,* imák és énekekből fűzve a keresztény kath. ifjuság számára. Eger, 1862. Nyomt. az érsek-lyceumi könyvny. 240 l. 48 kr, diszkötésben 1 ft. 10 kr.

- Exercitia spiritualia in sacra octo dierum solitudine ex textu et juxta methodum sancti patris Ignatii. Et duo tridua. Ad pium usum sacerdotum ac religiosorum a sacerdote Societatis Jesu. Posonii, 1862. Typ. H. Siegler (Harms. E. bizom.) Sr. VIII és 45 negyediv . . . . . 76 kr.
- Fassel, Hirsch B. *Die mosaich-rabbinische Tugend- und Rechtslehre,* bearbeitet nach der Philosophischen Tugend- und Rechtslehre des seligen Krug, und erläutert mit Angabe der Quellen. 2. verm. und verb. Auflage Gross-Kanizsa, 1862. Druck. v. J. Markbreiter (In Comm. bei C. Gerold et Sohn in Wien). N8r. 254 l. . . . . 1 ft. 80 kr.
- Pollak, Leon. *Eingabe* an den ehrs. Vorstand der Pester israel. Kultusgemeinde enthaltend Vorschläge zu ritualen Verbesserungen. Pest, 1862. Druck von J. Herz. (Lauffer und Stolz. bizom.) N8r. 44 l. . . . . 30 kr.
- Spiegler, Julius. *Der Iszur in Grosswardein,* Kritisch beleuchtet. Ksachau, 1862. Gedr. bei C. Werffer Sr. 24 l. . . . . 30 kr.

III. 2. Imakönyvek. Egyházi beszédek.

- Dobos János. *Homiliák* régibb és legújabb modorban. Pest, 1862. Heckenast G. tul. N8r. XI. és 377 l. . . . . 2 ft.
- Draxler János. *Isten a valódi szeretet!* Oltáregyleti imakönyv. Pest. 1862. A pesti oltáregylet tulajdona. Ráth. M. biz. Nyomt. Kék L. B.-Gyarmaton. 16r. 2. és 270 l. . . . . 1 ft.
- Énekes és imádságos díjtatosság a váci megyebeli ker. katolikus hívek számára. Pesten, (1862.) Bucsánszky Alajos. 12r. 324. és 4 l. . . . . 28 kr. bőrköt 1 ft. 5.
- Felner Antal. *Lelki rózsabimbók.* Imakönyv, ker. kath. gyermekek számára. Pesten, (1862.) Bucsánszky Al. 24r. 141 és 3 l. 7 kr. bőrkötésben . . . . . 53 kr.
- Horkai bácsi. *Kis templom.* Imák és énekek elemi iskolások számára. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. Sr. 4 és 104. Papírkötésben . . . . . 60 kr.

- J á m b o r P á l. *Egyházi beszédek* Szabadkán, 1862. Oblath L. tul. N8r. 189 l. . . . . 1 ft. 20 kr.
- J é z u s *az én szerelmem*. Imádságos könyv keresztény katolikusok számára Pesten, (1862.) Bucsánszky Al. 18r. 220 és 4 l. 23 kr. bőrkötésben . . . . . 1 ft. 50 kr.
- J ó - n a p, az az, imádságos és énekes könyv kereszt. katolikusok számára. A bold. sz. Mária szeplőnélküli fogantatásának ünnepén tartandó imádságokkal és a szentkeresztutjárás módjával meg bővített. Pesten, (1862). Bucsánszky Al. 18r. 236 és 4 l. 12 kr., Keménykötésben. . . . . 35 kr.
- L e l k i k i n c s. — *Kis lelkikincs* melyben a sz. mise és ájtatosságok foglaltatnak, Most újonnan imádságok és énekekkel meg bővítettett. Pesten, (1862). Bucsánszky Al. 32 r. 224. l. 8 kr. papirk. 28 kr.
- M e d g y e s L a j o s. Növendék ifjuság *imakönyve* hymnuszokkal. Hitben megerősödött protestans fiak és leányok számára. Kolozsvár, 1862. Stein J. tul. 16r. 168 l. Vászonzk. 1 ft. aranysegélylyel 1 ft. 50 kr.
- P e l t z m a n n G e r g e l y. *Mária virágkoszorúja* boldogságos szeplőtelen szűz, Isten anyja, minden szentek királynéja tiszteletére. Pest, 1862. Lauffer és Stolp. 8r. 4 és 463 l. 1 képpel 1 ft. 20 kr. finom kiadás . . . . . 1 ft. 60 kr.
- R ó z s a. *Mennyei harmatozó rózsza*. Az az: imádságos és énekes könyv ker. katolikus hivek számára. Pesten (1862.) Bucsánszky Al. 12r. 324 és 4 l. 28. kr. bőrkötésben . . . . . 1 ft. 5 kr.

- B a u m - G ä r t c h e n. — *Kleines Baum-Gürtchen*. Enthaltend: Morgen-, Abend-, Mess-, Beicht- und Communion-Gebete; wie auch der (den) heil. Kreuz-Weg nebst Litaneien und Kirchenliedern. Pest, (1862). Al. Bucsánszky 18r. 221 és 3 l. . . . . 11 kr. papirk. 35 kr.
- C o c h e m, P. M a r t i n v o n. Der mittlere goldene Himmel-Schlüssel, oder: sehr nützliches und trostreiches Gebetbuch. stb. Pesth. (1862.) Al. Bucsánszky. 8r. 15. 411 és 5 l. 63 kr., bőrk. . . . . 2 ft. 10 kr.
- D a n i e l i k, J o h a n n. *Zwei Vorträge*, gehalten am 1. Okt. 1861. und am 4. Febr. 1862. in den Central-Ausschuss-Sitzungen des St.-Ladislaus-Vereines zu Pest. Pest, 1862. G. Emich, Buchdr. (In Comm. bei F. Pfeiffer.) 8r. 39 l.
- G r ü n w a l d, J a c o b. *Rede* gehalten am Grabe des hochwürr. Herrn *Ludvig Königsberg* Oberrabiner zu Steinamanger. Güns, 1862. Gedruckt bei E. v. Bertalanffy. K8r. 10 l.
- H a l s - Z i e r d e. *Königliche Hals-Zierde*. Enthaltend: Morgen-, Abend-, Mess-, Beicht-, und Communion-Gebete; wie auch der (den) heil. Kreuz-Weg nebst Litaneyen und Kirchenliedern. Pesth, (1862.) Al. Bucsánszky. 18r. 221 és 3 l. 12 kr. papirkötésben . . . . . 35 kr.
- H i m m e l s c h l ü s s e l. *Kleiner Himmelschlüssel*. Enthaltend: Morgen-Abend-, Mess-, Beicht- und Communion-Gebete; wie auch der (den)

- heil. Kreuz-Weg nebst Litaneyen und Kirchenliedern. Pesth, (1862.)
 Al. Bucsánszky. 18r. 221 és 3 l. 12 kr. papírkötésben . . . 35 kr.
- Nogáll, Dr. Johann Baptist. *Heilige Anklänge* zu Betrachtungen u. Erwägungen religiösen Belanges. Pest, 1862. Druck von G. Emich. N8r. 190 l.
- Vergissmeinnicht. — *Geistliches Vergissmeinnicht*. Enthaltend: Morgen-, Abend-, Mess-, Beicht- u. Communion- Gebete; wie auch der (den) heil. Kreuz-Weg nebst Litaneyen u. Kirchenliedern. Pest, (1862), Al. Bucsánszky 18r. 221 és 3 l. 11 kr. papírkötésben . . . . . 35 kr.

III. 1. Állam- és jogtudomány.

- Kallós Lajos. *Magyarországi főtörvényszék ítéleteinek gyűjteménye* a mostani időkig. A különböző tárgyak szerint rendezve, a jog közelebbi átalakulásaihoz alkalmazva, s a bennök kifejtett jogelveket megismertetve; bírák, ügyvédek s általában minden a jog terén munkálkodóknak készítette — — Debreczen, 1862. Tegeldi K. L. N8r. 167 és 3 l. . . . . 3 ft. 60 kr.
- — *Magyarhoni polgári jog alapelvei*. stb. II. füzet III. Debreczen, 1862. Tegeldi K. L. N8r. 65—160 l. 161—160 l.
- Karvasy Ágost. *Az államháztartási vagyis pénzügyi tudomány*. Pest, 1862. Emich G. tulajd. 8r. 2 és 207 l. . . . 1 ft 60 kr.
- — *A közrendészeti tudomány*. Pest, 1862. Emich G. tul 8r. 2 és 162 l. . . . . 1 ft.
- Kassay Adolf. *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint* Pozsony, 1862. Sieber H. nyomd. Pesten, Osterlamm K. bizom.) 8r. 2, 128 és 4 l. . . . 70 kr.
- Kautz Gyula. *Politika* vagy országásztattan tekintettel a két művelt világrész államintézményeire és törvényhozására rendszeres tan- és kézikönyvvül. Pest, 1862. Kiadja Heckenast G. N8r. XV és 524 l. 4 ft. Az I. fele (1. — 272. l.) 1861-ben jelent meg.
- Ökrös Bálint, *Magyar polgári magánjog az 1848-dik évi törvényhozás és az országbírói tanácsokzmány módosításai nyomán*. Átdolg. és bőv. 2. kiadás. 1. 2. Füzet Pest, 1862. Heckenast G. N8r. 1—112., 113—288. l. A teljes mű ára . . . . . 5 ft.
- — *Általános magyar törvénykezési eljárás* peres és perenküli ügyekben a legújabb törvényhozás szerint felvilágosító jegyzetekkel és kimerítő irománypéldákkal bírák ügyvédek s a közélet használatára. 1. füzet. Pest, 1862. Heckenast G. N8r. 1—238. l. Előf. ára . . . . . 5 ft.
- Puchta Fr. Gy. *A római jog rendszere*, tekintettel mai alkalmazhatóságára, vázlatban. P. után Récsi Emil által. Pest; 1862. Emich G. tul. N8r. 2 és 276 l. . . . . 2 ft.
- Suhayda János. *A magyar polgári anyagi magánjog rendszere* az országbírói értekezlet által megállapított ideiglenes törvénykezési

- szabályokhoz alkalmazva, A szerző sajátja. Pest, 1862. Nyom.
 Vodianer F. N8r. XV és 480 l. . . . . 4 ft.
 Wenzel Gusztáv, Dr. A magyar és erdélyi *magánjog rendszere*.
 I. köt. 1. 2. füzet. Budán, 1862. A. K. m. egyetemi nyomd. (Pest
 ten, Pfeifer F. bizom.) N8r. 1—240. l. 241—512. 4. füzet előf.
 ára . . . . . 6 ft.

- Dauscher, Anton. Das ungarische *Civil- und Strafrecht* nach
 den Beschlüssen der Iudex-Curial-Conferenz. 2. verm. u. verb. Aufl.
 Wien, 1862. Fr. Manz. N8r. XII. és 372 l. . . . . 3 ft.
 Verfassungsstreit. — *Der ungarische Verfassungsstreit* urkund-
 lich dargestellt. Beilage zu dem Staatsarchiv von Ludwig Karl
 Aegidi und Alfred Klauhold. Hamburg, 1862. O. Meissner. N8r.
 VIII és 205 l. . . . . 1 tallér.
 Wechselgesetz. — *Das ungarische Wechselgesetz* mit Rücksicht
 auf die Landesconstitution, den Handel, die Industrie und den Kre-
 dit. Von A. M. P. 2. wesentlich verb. Auflage. Pest, 1862. Lauffer
 und Stolp. N8r. XIII és 160 l. 1 ft 50kr. Az 1. kiadás 1842-ben
 jelent meg.

III. 2. Politika.

- Ausztriával-e vagy a nélkül? Második üszinte szó a magyar nem-
 zethez. A „Restauratio vagy revolutio.?” szerzőjétől. (*Vida Ká-
 rolytól*.) Pest, 1862. Nyomt. Emich G. N8r. 67 l. . . . . 50 kr.
 Béküljünk ki. October 1861. (Irta B. Ambrózy Lajos.) Temesvárott,
 nyomt. Hazay M. és fia Vilmos bet; (Pesten, Ráth M. bizom.) N8r.
 65 l. . . . . 60 kr.
 Garibaldi. (Pesten, 1862. Emich G. nyomt.) 8r. 16 l. Megjelent öt
 nyelven.
 Kecskeméthy Aurel. *Vázlatok egy év történetéből*. (1860 Oc-
 tober 20-tól egész 1861. Octoberig). Pest, 1862. Nyomt. Emich
 G. (Ráth M. bizom. N8r. 234 l. . . . . 2 ft.
 Egy magán levél a magyar kérdésben, (Irta Jankovich György.)
 Pest, 1862. Nyom. Emich G. (Pfeifer F. bizom.) 6r. 34 l. 40 kr.
 Politika. — A magyar nemzeti politika helyes iránya. Bécs, 1862.
 Gerold K. fia. N8r. X és 86 l. . . . . 80 kr.

- Artikel. — *Zwölf Artikel* über die ungarische Frage. Von L. Separat-
 Abdruck nach dem „Wanderer“. Wien, 1862. L. Sommer N8r.
 VIII és 40 l. . . . . 40 kr.
 Brice, Bonamy. Oesterreich und Ungarn. Wien, 1862. R. Lechner.
 N8r. 45 l. . . . . 60 kr.

Garibaldi. (Pesten, 1862. Emich G. nyomt.) 8r. 16 l. (német nyelven)
 — — Román, szerb és tót nyelven.

Mit oder ohne Oesterreich? Ein offenes Wort an die ungarische Nation. Aus dem Ungarischen (des Karl Vida.) Wien, 1862. R. Lechner. N8r. V és 45 l. . . . . 60 kr.

Szalay, Ladislaus von. Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate in den Ländern der ungarischen Krone. Leipzig u. Pest, 1862. Lauffer et Stolp. N8r. 171. 1 ft. 40 kr.

IV. 1. Gyógyászat.

Chyzer Kornél. Tudósítása bártfai fürdőkről s különösen annak 1861-iki idényéről. Külön lenyomat a „Gyógyászat“ 1862. évi 6. 7. és 11-ik számaiból. Budán, 1862. A k. m. egyetem nyomd. N8r. 11 l.

B. Leutsch Béla. Betegség és felüdülés a természeti törvények szempontjából tekintve, Vagyis: azon elvek, melyeket a Tátra-Füredi természeti gyógyintézetben képvisel a szerző Pesten, 1862. (Ráth M. bizom.) N8r. 40 l. . . . . 40 kr.

Szó. — Egy-két szó a homoeopathiáról. Külön-nyomat a „Gyógyászerzési hetilap“ 1862-ki 6-ik számából. Pest, 1862. Ráth M. N8r. 7 l. . . . . 10 kr.

Dr. Zlamál Vilmos, ifj. A boncztan rövid kézikönyve. Pest 1862. Emich G. K8r. XIV és 280 l. . . . . 1 ft. 80 kr.

Eiber, Dr. Anton. Die Fortpflanzung des Menschen. Belehrungen über Zeugung und Schwangerschaft; Onanie, Pollutionen, weissen Fluss, Unvermögen, Unfruchtbarkeit etc., nebst Verhütung u. Heilung letzterer Krankheiten Mit einem Anhang über die syphilitische Ansteckung, Dr. Rodet's allersicherstes Schutzmittel dagegen und Dr. Feltschiuskys allerneueste Heilmethode. Für angehende Aerzte, Eltern, Erzieher und Erwachsene beiderlei Geschlechts. Mit anatomischen Abbildungen. Pest, 1862, J. Müller 12r. VIII és 95 l. . . . . 1 ft.

Hasenfeld, Emmanuel. Eaux ferrugineuses thermales de Szlides (en Hongrie). Paris, 1862. Germer Bailliére. (Pesten, Ráth M. bizom.) 8r. 29 l. . . . . 40 kr.

IV. 2. Állatgyógyászat.

Magyary Ferencz. A keleti marhavész terjedésének beoltás és állatbiztosító egyletek általi gátlása. Pest, 1862. Nyom. Emich G. (Ráth M. bizom.) N8r. 19 l. . . . . 40 kr.

V. 1. Természettudomány.

Dr. Lutter Nándor. a természettan elemei. 3. újból kidolg. kiadás. 3 füzet. Pesten, 1862. Hartleben. K. A. tul. 8r. IV és 228 l. 1 ft. 50 kr.

- Mihálka Antal. *A földisme* (Geognosie) alapvonalai a lyceum és főreáltanodákban használatra. 206 fametszvénynyel. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. VIII és 200 l. . . . . 2 ft.
- Subic Simon. *Természettan felgymnásiumok és felreáltanodák számára* Fordították Kruesz Krizosztom és Kühn Rajmund. 2 osztály egy kötetben. Pest 1862. Heckenast G. N8r. VI, 336 és 208 l. fametszetekkel . . . . . 3 ft. 50 kr.

- Kanitz, August. *Bemerkungen über einige ungarische botanische Werke.* (Aus den Verhandl. der k. k. zool. botan. Gesellschaft in Wien besonders abgedruckt.) Wien, 1862. 8r. 4 l.
- — *Sertum florae territorii Nagy-Kőrösiensis.* (Német nyelven.) (Separatabdruck aus den Verhandlungen der k. k. zool.-botan. Gesellschaft in Wien.) Viennae, 1862. Typ. C. Ueberreuter. N8r. 14 l. 40 kr.

V. Vegytan.

- Évkönyv. — *Magyargyógyszerészek évkönyve.* 1862. Összeállítá Simon Imre. Temesvárott, 1862. Fölk és társa nyomd. (Pesten, Ráth M. biz.) 16r. 84 és 67 l. . . . . 1 ft.
- Dr. Streckera Adolf. *A szervényi vegytan rövid kézikönyve.* Magyarította Dr. Oroszhegyi Jós. A szövegbe foglalt 42 fametszvénynyel. Pest, 1862. Müller E. könyvnyomd. K8r. 24 és 404 l. . . . 1 ft.
- Dr. Than Károly. *Vázlatok a minőleges vegytani elemzés gyakorlati tanulmányozásához.* Pest, 1862. Nyomt. Trattner Károly. N8r. 19 l. . . . . 40 kr.

VI. Bölcsészet.

- Purgstaller Kal. József. *Bölcsészet a tanulók használatára.* II. kötet. *Logika* azaz gondolkodástan. 3., egészen átdolgozott kiadás. Pesten, 1862. Hartleben K. A. 8r. 155 l. . . . . 1 ft.
- — III. köt. *Metaphysika* azaz ismerettan. 3., egészen átdolg. kiadás. Pesten, 1862. Hartleben K. A. 8r. 176 l. . . . . 1 ft.
- — IV. köt. *Erkölcstan.* 3., egészen átdolg. kiad. Pesten, 1862. Hartleben K. A. 8r. 171 l. . . . . 1 ft.
- — V. köt. *A bölcsészet története.* A tanulók használatára. 3., egészen átdolg. kiadás. Pesten, 1862. Hartleben K. A. 8r. VI. és 194 l. 1 ft.

VII. 1. Levelezés.

- Dr. Lutter Nándor. *A magyarországi katolikus gymnasiumok jövő szervezésére vonatkozó javaslat az ide tartozó adatok mellékletével.* Pest, 1862. Pfeifer F. 8r. 52 l. 4 táblával és 1 kőrajzzal . . . . . 50 kr.

- Allgemeiner Lehrplan für die höheren k. k. *Montan-Lehranstalten*. (Berg-Akademien) des österreichischen Kaiserstaates. Nebst einer Zugabe den Lehrplan der k. k. Forst-Akademie in Schemnitz enthaltend. Schemnitz, 1862. A. Jörges. N8r. 15 l. . . . 20 kr.
- Willheimer, J. *Wegweiser der Erziehung* für israelitische Eltern. . . ., 1862. (Lauffer és Stolp. bizom. Pesten.) 8r. 88 l. . . . 60 kr.

VIII. 2. Abc- és iskolai könyvek.

- Farkas Dezső. *Szemléleti ABC* az írva-olvasó tanmód szerint (36 képpel). Pest, 1862. Engel és Mandello tulajd. 8r. 12 kőrajzu lap és 68 l. Papírkötésben . . . . . 40 kr.
- Gönczy Pál. *ABC*. Vezérfonál az írva olvasás tanítására. Irni és olvasni kezdő gyermekek számára. Pest, 1862. Ráth M. bizom. K8r. 17 l. kem. kötésben . . . . . 30 kr.

- Csink Johann. *Lesebuch* für Bürgerschulen. Kaschau, 1862. Gedr. bei C. Werfer. (Pesten, Osterlamm K. bizom.) 8r. 139 és 3 l. kemény kötésben . . . . . 48 kr.

IX. 3. Ifjúsági iratok.

- Hoffmann Ferencz. *A jó tett is meghozza kamatjait*. Erkölcsei elbeszélés az ifjúság számára. H. után Szabó Antal. 4. aczélmetszettel Pest, 1862. Emich G. K12r. 68 l. Kemény köt. . . . . 50 kr.
- — *Ki mint vet, úgy arat*. Elbeszélés az ifjúság számára. H. után Szabó Antal. 4 aczélmetszettel. Pest, 1862. Emich G. K12r. 109 l. 50 kr.
- Horkai Bácsi. *Kis mesélgető*. Pest, (1862.) Heckenast G. 16r. 62 l. 20 kr.
- *Mese-lomb. Jó gyermekek számára. 12 színezett képpel Pest, (1862.) Geibel A. 8r. 22. l. Kemény kötésben . . . . . 40 kr.
- Panczól Ferencz A *kis Andor és Zoltán könyve*. Elemi magyar olvasókönyv. Mindkét-nemű népiskolák első és második osztályainak használatára. 12. csinos fametszetű képpel. Kolozsvár, 1862. Stein J. tul. 8r. 132 l. Kemény kötésben . . . . . 50 kr.
- Papp Lajos, *Boeskaí. Történeti elbeszélések* az ifjúság számára. II. füz. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. 8r. 90 l. . . . . 30 kr.
- Rege-csarnok feles gyermekek számára. Pest, (1862.) Geibel A. 8r. 24 l. 10 színezett képpel. Kemény kötésben. . . . . 40 kr.
- Remellay Gusztáv. *Szent László király*. Történeti elbeszélés mindkét nembeli ifjúság számára. 2 kötet. 2 kőrajzzal. Pest, 1862. Emich G. 12r. 164, 173 l. . . . . 1 ft. 80 kr.
- Réthy Lajos. *Szavalmányok* növendékleányok számára. Kolozsvár, 1862. Stein F. 8r. IV és 187 l. . . . . 80 kr.
- Schmidt Kristóf *ifjúsági iratai*, Új folyam. Fordította Fuchs Tamás IX. Kötet. Pest, 1862. Emich G. saj. K8r. 225 l. 1 aczélmetszettel . . . . . 60 kr.

A Számüzött leánya. Francziából fordítva. Kiadja a sz. István társulat, Pest, 1862. Nyomt. . . . 12r. 386 l. . . . 1 ft.

X. 1. Ókori és keleti nyelvek.

- Abbuska. Csagatajtörök szógyűjtemény. Török kéziratból fordította Vámbéry Armin. Előbeszéddel és jegyzetekkel kísérte Budenz József. A m. tud. akademia kiadása. Pest, 1862. Emich G. bet. N8r. XXII és 107 l. . . . . 1 ft.
- Dr. Schultz Ferdinánd. *Latin nyelvtan*. I. kötet. Alaktan gyakorlókönyvvel és szótárral együtt az I. és II. gymnasialis osztály számára Sch. nyomán készítette Wurga János. 3. kiadás. Pest, 1862. Pfeiffer F. tul. N8r. 2 és 274 l. . . . . 1 ft.
- — *Latin nyelvtan*. II. kötet. Mondattan (Syntaxis) gyakorlókönyvvel, olvasmányokkal és szótárral együtt a III. és IV. gymnasialis osztály számára S. nyomán készítette Wurga János. 2. jav. kiadás. Pest, 1862. Kilian Gy. N8r. 159 l. . . . . 1 ft.
- Süpfie. *Magyar fordítási feladatok*. A latinnyelv és irály gyakorlati tanulására. Gymnasiumok és főiskolák közép és felsőbb osztályai számára. S. után készítette Imre Sándor. Debreczen, 1862. Tegledi, K. L. 8r. 96 l. . . . . 50 kr.
- Németh Antal. *Versus memoriale* Emanuelis Alvari. Magyar és német értelmezéssel a tanuló ifjuság számára. Pesten, 1862. Lampel R. 8r. 17 l. . . . . 20 kr.
- Vörösmarty szözata görögül stb. *Télfi János* által 2 kiad. Pest 1862. Lampel R. . . . . 40 kr.

X. 2. Ókori remekírók.

- Cicero *összes levelei* időrendes sorozatban. Fordította s magyarázó jegyzetekkel, mutatókkal ellátva kiadta Fábán Gábor. A Kisfaludytársaság pártolása mellett. III. kötet. Pesten, 1862. Emich G. N8r. 330 l. . . . . 2 ft.
- Herodotos. — *Urania*. (Herodotos VIII. könyve.) Magyarította Bartl Antal. Pest, 1862. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. (Osterlam K. bizom.) K8r. 66. l. 40 kr. Ezen czim alatt is: Hellas és Róma. Az ó-kori remekírók fordításai. Kiadja a pesti kir. főgymnasium több tanára 1 füzet.
- Homér *Iliása*. Iskolák számára magyarázta és kiadta Ponori Thewrewk Emil 1. ének. Pest, 1862. Heckenast G. K8r. 92 l.
- Sallustius. *Cajus Sallustius Crispus munkái*. Fordította Vojdissek József I. füzet: Jugurtha. Pest, 1862. Lampel R. 12r. 1—112. l. 40 kr.
- — II. füzet: Jugurtha (vége). Catilina összeesküvése. u. o. 1862 113—232. l. . . . . 40 kr.

TARTALOM.

	Lap.
TÉLFY JÁNOS: Görög források a scythák történetéhez	201
KANITZ ÁKOS: Adatok a honi virány ismeretéhez	227
RAKOVSKY ISTVÁN: Torna várának történeti vázlata	231
GARÁDY: Adalékok Czvittingerhez	240
BALÁSSY FERENCZ: Közlemények az egri érseki levéltárból	260

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA:

Irodalmi napló	268
Apróságok.	270
Halálozások	271
JÉCSAI A. LAJOS: 1862-ki magyarországi könyvészet	271

Előfizethetni folyvást **Knauz Nándornál** Esztergomban, (Uriutcza 75. sz.) és **Nagy Ivánnál** Pesten, (Ujvilágutcza 19. sz.) az egész évi folyamra **8** fttal a másod félévi 6 füzetre **4** fttal o. é.

308.423

9. SZ.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK
KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,
MAGYAR AKADEMIAI TAGOK.

MÁSODIK KÖTET.

4. FÜZET.

PEST, 1862.
PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

II. KÖTET.

IV. FÜZET.

ORSZÁGOS GYÜLÖLET.

ORSZÁGOS TISZTELET.

(Vége.)

Hogy Borsos Bethlennek portai követe mindent megmozdított Liphay megnyerésére, követségi irataiban látható; de hogy Liphayt a reábizottak hí eljárásában meg nem tántoríthatta, jelentéseinek figyelmes összehasonlítása bizonyosság. September 22-kén vendégül hitta meg Borsos a magyar követet Pogrányival; Molart velök küldé egy udvari német emberét. Ekkor kézbesített Bethlen levele Liphaynak. Ezek valók; a többi, mit Borsos jelentése Liphay contestatióiról tartalmaz, ráfogás. Hiszen ezen naptól Borsos a magyar követtel, habár az majd egy hónapig időzött még Stambulban, nem találkozott többé, eljárása eredményeiről minden iparkodása daczára mit sem tudhatott meg, még csak bucsulátogatásban sem részesült. Csak holmi kósza híreket kelle összeszednie, miket a valók nem tudásában, a magyar követségről elpletykázott;

milyen az, hogy a magyar követnek Molárddal igen sok viszálya volt, hogy Molárd a magyar követséget nem akarta Liphayra bizni, hanem a német curirra; miket Molard october 17-ki Memoranduma és Liphaynak Pozsonyban tett végjelentése czáfolnak. Liphaynak egész közlélete tanuskodik arról, hogy mindig egyenes uton járt és hogy soha az egyszer magára vállalt ügyet, bár mily gyöngye lábbon állott az, nem árulta el.

Az alatt míg Liphay Konstantinápolyban járt, nagy dolgok történtek Magyarországon. Mikor december végén Pozsonyba érkezett, a forradalom teljesen ki volt fejtve. A király mindenben szűkölködött, pénztelen volt, mint előde I. Ferdinand, az ország katona nélkül, mint a szerencsétlen Jagellók idejében, bizodalom és szeretet híjával s a hazafiak lelki és testi harcban egymással. Bethlen széles Magyarországot a Királyhágótól Pozsonyig nem egész két hónap alatt hódította meg. Ő akkor dicsősége és hatalma tetőpontján állott. November 11-kére hívatta össze a nádorral az ország rendeit Pozsonyba, parancsokat osztott, törvényeket szentesített, szóval a királyi hatalom minden jogait gyakorolta; mármár királynak kikiáltandó és koronázandó vala, mikor a magyar követség az év utolsó napjain missiójáról számolni a törvényhozó test körében megjelent. Liphay új urat látott és új állapotokat maga előtt. Meghajolt mint a nádortól kezdve minden ottlévők. Ez volt első találkozás a fejedelemmel. Részleteket ugyan nem birunk a jelenetről, de az eredmény után ítélve, az éles szemű Bethlen csak becsülte a jelentő ország követének, habár mostani érdekeivel ellenkező, utasítása szellemében azonban hű eljárását, mint az ország rendei a 16. cikk alkotásával, Magyarország fejedelme pedig annak szentesítésével nyilván kifejeztek. E naptól kezdődik azon diszes bizalmi viszony, mely mint egykor Thurzó nádorral, úgy most a leendő választott királylyal a tevékeny államférfit, a szerény alispány személyében, megkedveltette, és a változó szerencse napjait túlélve, a fejedelem haláláig fenmaradt anélkül, hogy ennek árában Liphay hazafiúi jellemét valaha compromittálta volna.

Firnhaber tisztelő elismerést érdemel azon férfias

hangért, melylyel ezen zavaros idők rajzához fogott, midőn így ír: mondhatni, hogy Mátyás császár halála után — 20. mart. 1619. — az öszbirodalom, ha úgy mond, a kifejezést szabad használnom, a teljes felbomlás csiráját hordá magában. Csehország hónapok óta tökéletes lázadásban, sőt már majdan elvesztve, Ferdinand a törvényes király letéve, helyette a pfalzi Frigyes királynak választva, a nemzet nagy többsége legkeserűbb ellene a cathol. uralkodónak; az osztrák tartományok rendei Ferdinandtól idegenkedők és makacsan követelik, hogy Albert főherczeg Mátyás törvényes utódának lemondása félrevetessék, a vallási surlódások által ketté szaggatvák és nagy részben Csehországhoz szítók. Épen így az egész német haza a keletkező vallási háboru által meghasonolva, Ferdinand a távol Spanyolország segítsége kivételével költség nélkül és habár remélve megválasztatni német császárnak, a német fejedelmek legnagyobb részétől elhagyatva, míg az alatt ellenségei — a protestans felekezet — minden tevékenységét szó és írásban oda fejtette ki, hogy a császár, mint a cath. vallás fő védelmezője ellen keletkezett szövetség erősödjék, és szaporodjék. Háboru és ellenség minden oldalról és semmi erő. Így vette Ferdinand országai kormányzását által. Csak Magyarország volt még a vallási heves viták daczára csendes és hű. Azonban Ferdinand ellenségei érdekében állott Magyarországot tőle elidegeníteni, részint hogy onnét megtámadhassák, részint hogy seregét megossza.“ Eddig Firnhaber ¹⁾ ki ekép idegen létére nyíltan bevallja, hogy a forradalom kívülről jött országunkba és nemzetünk utolsó volt a felkelők közt.

Az 1619. esztendő lefolyta alatt Pozsony városa két országgyűlést látott falai közt. Az elsőnek, mely máj. 26-tól aug. 3-ig tartott, ha a vallási felelőseket levonjuk, békés és kiválólag royalis szelleme volt. Az úgy nevezett szövetséges tartományok — Cseh, Morva, Osztrák — követleinek, kik fegyverrel zörgettek a pozsonyi törvényhozás ajtaján,

¹⁾ Actenstücke zur Aufhellung der ung. Gesch. des 17. und 18. Jahrhunderts. Wien, 1859, I. 5. I.

válaszul adatott: mikép a magyarok sem hozzájok nem csatlakozhatnak, sem a királyt a hadfogadásban nem gátolhatják, a mit tenniök szabad és lehet, közbenjárásnál nem több. Erre czélzott Ferdinand, midőn szeptember 3-kán Frankfurthból oly kegyteljes levelet menesztett a nádorhoz, melyben őt az országgyűlési tanácskozások ügyes vezetéséért dicsérettel elhalmozta. Liphay küldetése is az udvar és ország egyesített érdekében ez alkalommal történvén; rozslakú és vastag tudatlanságot követett el a Corpus Juris glossatora, midőn az 1622-ki 45. cikk alá irt jegyzetében az 1619-ki májusi diétát lázadással és Liphay követtségét, mintha a király ellen török segédet ment volna szorgalmazni, árulással merte vádolni. Kár, hogy ezen rágalmazó nevét nem ismerjük, hogy érdeme szerint megbélyegezhettük volna.

Bethlennek érintett hadjáratát és a magyar forradalomhoz viszonyait tüzetesen tárgyalni, e dolgozat szűk körén kívül esik; de akaratlanul is be-bevágunk egykor máskor a történelem ezen szakába, főleg ott, hol eltérők nézeteink. Annyi bizonyos, hogy ő a nemzet legnagyobb emberei közé tartozik s épen azon század fia, melynek első fele Magyarország legszellem- és legtettedűsabb fiait látta feltűnni, milyenek voltak: Ilyésházi, Thurzó György, Bocskay, Eszterházy Miklós, Pázmány, Rákóczy György, Thurzó Imre sat. kiknek Bethlen kortársuk, de mindnyájoknál egy fővel magasabb. (? Szerk.) Az egyes megyék köréből is ekkor válltak szokatlanul többen kitűnő államférfiakká. Barsmegyét a középnagyságuak egyikét és azon időbeli nem nagy számu nemességét nézve, e téren annyi jelesek léptek fel a köz országos ügyekbe befolyást gyakorlandók, hogy juthatott volna közölök más századoknak is. Az alatt míg Dóczy a főispány, felső magyarországi főtábornok minőségében az abszolutismus kardját villogtatta kezeiben, míg Homonnayt Bethlen nyakára vitte¹⁾, a hajdukon kegyetlenkedett és a megyei gondokat más fejére bocsátá; unokatestvére Dóczy István, az ellenpárthoz

---

¹⁾ Pray Gabr. Bethlenii Principatus. T. II. 98. p.

szegődven, a besztercebányai választás érdekében a Portára követül megy; Zmeskal Jeroszló a kiszolgált alispány és többszöri országgyűlési képviselő, titkos missióban Erpélyben jár, utóbb a felkeltek részén a pénz- és bányaugyeket igazgatja; Bossányi Mihály, a német egyetemek mivelt növendéke, a költői felmelegedésig magasult unokája híres elődeinek, független és kiváló gondolatokban mint a felhőkkel szomszédos meredek várfészke, melyet magának lakul épített, Prága és Kassa közt kötelékeket sző, Bethlent a haragost Thurzó Szaniszló nádorral békélteti, később a megye szolgálatába mint kedves alispány lépendő; köztük emelkedik tárgyunk Liphay is, hogy most másról hallgassak, sok oldalú tevékenységével, de ildomos tapintata és vezető talentumai nagyobbak mindnyájoknál, kik valaha a barsi alispányi széken ültek, mi annál világosabb lesz, mennél tovább fogjuk folytatni a forradalmi változások események előadását.

Az nap, volt pedig September 5-ke, midőn Kassa új urat váltani készült, Dóczy András gyors futára adta át a hiobs sürgönyt, a felkeltek rohanó közeledéséről, Bécsben Lipót püspök főherczeg kezeibe. A nádorhoz is ez nap jött Kassáról sebes pósta a rossz hírekkel. Azonnal tollat ragadott és ekép irt a megyékhez, névszerint Barshoz: „éppen ezen órákban érkezének Kassáru! leveleink, melyekben bizonyosan írják, hogy Bethlen Gábor minden emberek reménysége kívül, mind az hajdusággal megindulván, az mellett törököt, tatárt mind melléje vévén, utban vagy on, a Tiszán most költözik által és im az hadnak elejével Jászót is fölverte, Kassához közel. Azért hazánkknak ilyen véletlen reánk jövő veszedelmének hogy occurrálhassunk, és megmaradásáról gondot viselhessünk, kegyelmeteket requiráljuk és nádorispányságbeli méltóságunk szerént serio hadjuk s parancsoljuk, hogy ez mostani utolszori országgyűlésében végzett Articulusnak continentíája szerint mindjárást kegyelmetek mennél hamarább lehet (mert periculum est in mora) viritim insurgáljon és mennél jobb hadi készüllettel lehet, mi mellénk Ersekujvárhoz éjjel nappal táborba szállani siessen.“ sat. Harmad nappal ismét irt a nádor, a bécsi kormány marasmusa hangján ekép: „szükség, hogy kegyelmetek minden

vármegyéből igen sietséggel követeket válasszon az Erdélyi fejedelemehez, hogy hadait fordítsa vissza; a mi eddig esett, felejtődik el, térjen országába, ne nyomja az országra azokat az nagy hadakat, a kivel az török császárnak ereje ellen is bizvást feltehet ő fölsége. Énis irok az Erdélyi fejedeleme nek és legyünk azon, hogy mentől hamarébb lehet, csendesítsük le a veszedelmes indulatot.“

Más nap Maróton Barsvármegye árva rendei gyűlésztek, főispány, alispány nélkül; amaz már Rákóczy foglya, ez még a török fővárosban, de szelleme hon maradt. A két nádori levélre ily végzés keletkezett: várnak, mit tesznek más vármegyék, addig készüljön mindenki, hogy annak idejében a nádor mellé a táborban teremhessen. Kapitányt választottak, Bethlenhez Maklárty Pétert, a nádorhoz Litasy Istvánt követül. Rosz napok kezdődtek, az első csapások a megye két fiát érték, Dóczyt a fogarasi fogásba hurczoltat, és Majthényi László szerémi püspök és Jászón székelő egri prépostot, ki a hajduk előtt mezétláb futott el Kassára Dóczyhoz, ex cylla in charybdim, mert itt amazzal együtt az ellenség kezeibe esvén, csak roppant nagy váltságdíj által — tizenötezer tallér — szerezhetett magának menekülést.

A bécsi kormány tétlenül nézte ezen veszélyt, mondja Firnhaber, nem fegyverhez, hanem levelek írásához nyult. Bethlenhez kérdést intéztek: igazak-e a hírek, mik róla szárnyalnak? a nádortól vélemény és hadak kívántattak. Eközben Bethlen a debreczeni táborból szeptember 12-én elbocsátotta a manifestumot, mely csak hamar Barsba is eljutott. Forgács nádor a felülő nemességet maga zászlója alá és ugyan azt a rohanva haladó fejedeleme is győzelmei állomásairól, october 6-án Bajmócztól, 11-én Nagyszombatból táborába idézte. Jöttek mentek követek Bethlentől és Bethlenhez, proclamatiók Széchy Györgytől és Thurzó Szaniszlótól, felszólítások a csehek, morvák, osztrákoktól a hadfogadás betiltását és fegyveres segítséget sürgetők, az alatt míg Forgács Miklós és Eszterházy Pál toborzásai folytak. A zavar tető pontját érte el. Mindezek Barsban october 17-ki közgyűlésen egyszerre kerültek szőnyegre, a nádornak sajátkezüleg irt azon postscrip-

tumával: „minthogy mind viceispánya kegyelmeteknek messze vagyon, mind főispánya, szükség hogy kegyelme-tek magának egy viceispányt válasszon addig, míg Liphay uramat meghozza Isten, hogy a vármegye dolgainak gondját viselje.“ A gyűlésben mindent felolvastak, protocollumba vezettek, de határozatot semmi fölött nem hoztak. Ily tudomásul vétel sokszor, különösen ekkor jobb lehetett a legjobb végzésnél.

Az események rohanva fejlődtek, Pozsony és a szent korona elfoglalásával Bethlen kezeiben összpontosult a főhatalom. A vármegyék tovább nem maradhattak passivitásban. October 28-ki közgyűlésen a nádor regalisa folytán, a November 11-ki hongyülésre Litasy István és Bosányi Mihály választattak követül, Barsvármegyét képviselendők. A személyes nemesi felkelésen fölül, a támadók seregéhez kapunkint egy lovas és egy gyalog rendeltetett akép, hogy a lovasokat az urak, a gyalogokat a pórok fizetni és élelmezni tartoznak, végre Zobonya István kapitányi, Pongrátz Miklós gyalog vajda tisztségével ruháztattak fel.

A novemberre kitűzött nemzetgyűlés folyamatát és eredményét a történelemből ismerjük. „Bethlen, írja Firnhaber, egyelőre célját elérte, egész ország kezeiben, pártja mindenütt az ügyek élén, ő maga az uton Magyarország királysága felé.“ Ezzel meg volt fejtve a tények után magokat alkalmazkodók ezentúli viselete. A világ történelme a világ ítélőszéke, szoktuk mondani: de kik fogják megbirálni jogosan, mennyi beszámítás alá esnek a nemzet azon fő emberei, kik Bethlen győztes fegyvere és hatalomszava előtt meggörbedtek? Mellözve a hazai, főkép azon osztályhoz tartozó történetírókat, kikben a részrehajlás, és nem ok nélkül, feltehető, mellözve a külföldi egykorúakat is, kik érdek- és pártegység nyomása alatt részrehajlatlan ítéletre szert nem tehettek; maga a külföld újabb tudósainak véleménykülönbsége mutatja, hogy nem bírák ülnek a zöld asztalnál. Vád és vádpontok és törvénykönyv nélkül, ép oly illetéktelenül tört pálczáat fölöttök Hurter, mikép vette oltalmába Firnhaber. Annál nagyobb és bizo-

nyosabb azok érdeme, „*qui sedavere ventos aequore turbido*,” mint az istenek Horatz' idejében.

Visszatérünk immár Lipthaynak követi missiója bevégeztével ismét folytatott megyei életéhez. A pozsonyi diaetának bezártával, 1620. január 30-ra tüzetett ki Bars megye közgyűlése. Több mint félévi távozása után jelent meg ott, kit oly nagyon megszoktak és most leginkább nehezen nélkülöztek, Lipthay. A találkozás bizonyára szíves volt, és az alispányi székkal, melyre távoztával senki nem mert ülni, újra megkinálták. Üres volt a főispányi szék is, annál nagyobb tehát a felelőség, mit régi helye elvállalásával, a tűz és víz közt lengő megyei hajó kormányára rakott vállára. Talán nem vétenék, ha hazámfiainak, kik velem együtt ily szomorú napok látói voltak, már itt előre bal és szerencsétlen eseményeket, — elkobzás és véráldozatokat, — menekülés és száműzötteket — kilátásba tennék. Örömmel előzőm meg azonban a jóslatokat azzal: hogy a Lipthay kormányozta megyét és embereket, habár a forradalomnak, úgy szólván, torkában voltak, semmi oly féltett baj és gyász nem érte. De menjünk sorral.

Azon nádori iratban, melylyel Forgács 1620. február 8-án a fegyverszünetet tudatja a vármegyékkel, oly irányadó tanácsot köt az ország első tiszte a hazafiak szívére, hogy csak ennek szoros követése lehetett azon varázs erő, mely a veszélyt távol tartotta a megyétől. „Kegyelmetek, így szól a nádor, értvén az Induciaknak condióiit, ahhoz tartja magát vármegyéül és semmi újabb háborúságra okot ne adjon, hanem inkább Istennek hálát adjon, hogy ilyen jó szerencsével látogatott meg bennünket, kit az jó Isten megengedvén, úgy gondolkodjunk hazánk jövőjében való megmaradásáról, hogy ezután is az mi posteritásunk jót mondhasson utánunk. Én az mint ez ideig mindenkor azon igyekezem, hogy békességbe és csendes állapotba maradjasson az nemes ország, ezután is azon igyekezem, méltó hogy kegyelmetek is azt kövesse, mert ez mi édes hazánkat semmivel inkább meg nem tarthatjuk, mint a jó békesség és egyességgel.” Valóban szent szavak. Ez volt Lipthay iránytűje, ez politikája is, mely minden cseleke-

detein vezérfonálkint végig huzódik. A vármegye is magának fogadta ezt és hozzá a forradalmi mozgalmak végeig — 1619-től 1626-ig — hü maradott.

A beszterczebányai országgyűlés május 31-re lévén kitűzve, oda Barsvármegye rendei Lipthay alispányt és Szobonya Pál szolgabírókat küldték követségbe. Mily utasítással? erről hallgat a jegyzőkönyv, talán mert utasítást nem adtak. Ez időre esik ugyanis Bethlen és a nádor közt az utasítás adása iránti véleménykülönbség; emez utasított, a fejedelem pedig utasítatlan követeket ohajtván látni a beszterczei hongyülésen. „Én azt nem kívánom, írja Bethlen 1620. ápril 13-án a nádornak Kassáról, hogy itt alatt ne adnánk Instructiót egyik vármegyén is, hanem válasszanak igaz hazájok szerető követeket, kik ne az privatumra és azután járnának, nézzenek, hanem országmaradásra értsenek egyet velünk, és az Ur Isten a mire kegyelmeddel és az urakkal bennünket vezérelne, cselekednének, azt így reménylhetném, hogy ő fölségével a béke feladathatnék. De ha a vármegyék adnak Instructiót az követeknek, és attul recedálni nem leszen nekik szabad, úgy nagy visszavonást reménylhetnek. Mindazáltal ha mi kegyelmednek fog tetszeni, abból kgd tudósítson, mert addig nem bocsátom ki az leveleket és arra vármegyék sem választanak addig követeket.“ ¹⁾ Habár nincsenek elég világos adataink arra, hogy a fejedelem az utasításokat egyenesen eltiltá, de valószínű mégis, hogy az uralkodó párt a fejedelem akaratának egyes megyékben kéz alatt foganatott szerzett. Ha a december 10-ki királyi edictum azon állítása hiteles kútfőkből van merítve, hogy a választást megelőző napon augusztus 24-én halállal fenyegették azokat, kik Bethlen királylyá megválasztásában ellenkezni fognak, holott pedig több megye csakugyan utasítá követeit, Ferdinandnak a királyságban megtartására; úgy ily körülmények közt a választási okmány alatt olvasható követi aláírások, köztök a barsi követeké is, minden jelentőségüket elvesztik. Ez annál is inkább

¹⁾ Mocsáry Nógrád vármegye III. köt. 180 l.

áll Barsra nézve, mert ezen megye szelleme, a beszterczei törvények iránt részint passivitasba, részint pedig egyenes oppositioba mutatja magát.

A megválasztott új király szeptember első napjaiban Bars vármegyén keresztül a háboru színhelyéhez, majd Nagyszombatba utazott. Verebélyen eleibe ment Liphay Imre és oda rendelte a nagy hirben álló Nyitra megyei alispány Zerdahelyi Mihályt is, kit másfél hétig oldalánál tartott. Az itteni értékezetet csak eredménye után ismerjük: szeptember 9-én nyanyis Litasy István Nyitra várát, melynek védelmét csak nem rég vette át, feladta Bethlennek.

A hadi szerencse a választott király részén volt egész a fehérhegyi csatáig, melyet ő csillagkerti ütközetnek szokott volt nevezni, de a cseh történelem azt jegyzé fel róla, hogy egy ország alkotmányának véget vetett.

Beszterczén az urakra kapunkint tizenhat forint adót, a jobbágyokra tizenkettőt vetettek; mi azon pénztelen világban elviselhetlen teher volt. Ennek felét szeptember 1-ső, másik felét februar 25-én kell vala beszedeni. Kivetése és szorgalmazása a szolgabírákra, a begyűjtés az alispányokra volt bízva. Hogy sikeresen behajtassék, a legkeményebb eszközök, a birságolás és jószágelfoglalás törvény által ki volt mondva. De a bujosdi ajtókat csak hamar feltálták. Dóczy Istvánt csak a törvényhozás mentette fel a konstantinápolyi követség tekintetéből; a nádor jószágai azon czim alatt, hogy az azokra eső adó nádori díjába fog beszámíttatni, menten maradtak: mások is kiknek a vármégye vagy tartozott vagy szolgálatjokkal élni akart, hason kegyelmezésekben részesültek; maga a királyné czimben gyönyörködő Károlyi Zsuzsánna Bethlen neje is ily kegyosztásban nem maradt hátra.

Liphay az octoberi és novemberi gyűlésekben a nemességnek ismételve emlékezetébe hozta a fizetési első határidő rég elmúltát és inté a törvény teljesítésére, különben kénytelen lesz a jószág elfoglalásához nyulni. Jöttek sürgető parancsok a választott királytól, a kincstartótól, az ország fő kapitányától. Mind hiában. Végzést hoztak: mivel személyesen felülnek, most nem fizethetnek, hanem

visszajöven, más megyékhez fognak alkalmazkodni. Az alispány felelősége érzetében tiltakozott ezen törvénytelen nyilatkozat ellen; neki ne ártson az, ugymond, végrehajtási kiküldetést kívánt, mit a gyűlés megtagadott.

A nemesi személyes felkelés is hiányosan teljesítették, a szigorú összeíráshoz nem alkalmazkodtak, mások meg a tábornokot nem sokára otthagya, haza tértek. Bethlen a felkelők lajstromát magának felküldetni parancsolta, hogy tudhassa és megbüntethesse a távozókat. A vármege várni határozott, míg más megyék eljárása után indulhat; később ugyan elküldé a lajstromot; de nem eredetiben, hanem csak másolatban, és nem annak kit királynak választottak és neveztek, hanem az érsekújvári tábornok Thurzó Szaniszlónak. Alaptalan ürügyeknek bővében voltak. A törvényhozásilag megajánlott portális katonák, kapunkint egy lovas egy gyalog, szép számot ígért. De mit mondanak? Várni kell, mit tesz Nyitra, ha ez csak három kapu után fog adni egy gyalogot, Bars sem ad többet. Később felhozzák: hogy Nyitra azon nyilatkozattal menesztett követeket Bethlenhez, mikép semmi portális katonát nem adhat, ezt hát követni kellene. Liphay mind ezekre nem hajtott, a törvényre appellált és ennek nevében a szolgabíráknak szorosán meghagyta, hogy december 7-ére a kapus hadat Verebélyen gyűjtsék össze. Ez megtörtént ugyan, de a nádorhoz, kiről tudva volt, hogy Bethlennek és a forradalomnak nem őszinte híve, feliratott: mivel nem látszik nagy szükség e portális hadakra, bocsássa őket haza.

Ily szellemben fogadtattak más nemű rendeletei is az új királyi kormánynak. Nagyszombatba, hol az udvar székel, kapunkint egy szekér széna ingyen, meg holmi baromfi pénzért eladásul vala küldendő. Nem lehet, ugymond, mert a Garam hídján Barson elomlott és az őszi utak járhatatlanok. Élés kívántatott a sereg számára. Ez sem lehet, lőn válaszolva a nádornak, mert elfogy azok szükségére, kik személyesen felültek, több felé nem telik. A várbeli ingyen munkát — labor gratuitus — Nógrád várához fogja szolgáltatni Bars vármege, parancsolá Thurzó az ország főtábornoka. Végzés: odaküldik, hova az ország

fogja parancsolni. Mind ezen és hasonló passivitásnak és ellenszegülésnek igazolást kölcsönzendők, legügyesebb és legtekintélyesebb embereiket szét küldék követségekbe, mentegetni, ha szoritják, ígérni, hogy időt nyerhessenek; Liphayt egymásután a választott királyhoz, Bossányi Mihályt a nádorhoz, máshova másokat. Egy győzőhez hódítóhoz ily missiókkal közeledni ki mert valaha? Bethlen szigorán ki fogtak a vármegyék. Ő szavakban erős, tettekben engedékeny volt, martialis kegyetlenséggel senki sem vádolhatja. Liphaynak hajszála sem görbült meg. Ő fölsége, így jelentett eljárásáról, erősen követeli a törvény haladéktalan végrehajtását mindenben. Azalatt a horgony, melybe a megyék nemakarása kapaszkodék, december 10-kén látott napvilágot, tudniillik a királyi edictum, mely a pozsonyi és beszterczei gyűlések minden végzéseit semmiseknek nyilvánítja és a nemzetet a törvényes koronás király hűségére visszamenni, bűnbocsánatot ígérve inté. És habár azon száz tizenkettő közt, kik Bouquoinak a foglyul esett Eszterházy Dániellel hódulási készségüket bejelentették, barsi elődeink közül egy sem volt; de mindazáltal minden jelek világosan mutatták, hogy a nemzet ezen háborús állapotot megunta és végét óhajtja. Mikor tehát a december 28-ki gyűlésre megérkezett a nádor levele arról, hogy a szent béke iránt Nagyszombatba tárgyalások fognak tartatni, melyekre Barsmegye is követei által hivatalos: minden felől a béke neve hangzott vissza és Liphay alispány Szelesényi Istvánnal olykép, hogy azt telhetőleg előmozdítsák, oda küldettek.

A nagyszombati nemzeti tanácskozmányt, mely a béke tárgyalásoknak van szentelve, történetiróink hallgatással mellőzik; pedig ez törte meg az első jeget. A követek hathatós panaszai folytán, melyeket a szokatlanul ismételt és hosszúra nyúlt személyes felkelés és a portalis hadak terhe ellen emeltek, mind a kettő meg lön szüntetve és helyette két óra zsoldos katona ajánlaték oly csekély számmal, hogy ebből az országnak béke utáni forró vágyát tisztán kivehette Bethlen. Barsnak 1651. febr. 16-ki közgyűlése irományai közt, a nagyszombati tanácskozmányban a Fátrán innen nevezett tizenkét megye hozta végzés

találtatik, a visszatérő alispány által foganasítás végett átadva, mely annyi világosságot hint az ekori situatióra hogy azt történelmünk egy lényeges hézaga pótlásául kötelességemnek tartom közleni. Miután mind a 12. megyéből két óra összesen 1100 lovast és 1000 gyalognál többet nem szavaztak meg, ilyen feltételekhez kötik ajánlatukat: „Először hogy ő fölsége az urakat és nemeseket mindjárt házokhoz bocsátja, az porta szám után való gyaloggal együtt.

Másodszor hogy a lovas és gyalog adásból senki személye se uré, se nemes ember jószágá, se városok se ő fölsége jószágá, se országé exemptus ne legyen, hanem a vármegyék ispányai birájokkal exequálják conscientiose a fizetéseket.

Harmadszor ha penig a békesség véghez nem menne (kitől Isten oltalmazzon) két hónap előtt ő felsége gyűlést parancsoltasson, melyben az országgal együtt végezdhessen, az ország megmaradása felől. — Hogy ő fölsége az urakat és nemeseket ne terhelje, az nemeseknek sok számu személyeknek itt való tartózkodásával, hanem minden vármegye ad tractatum pacis egyegy személyt hágy magok közül. Ezeket ő fölségének elvégezvén, Palatinus urunknak ő nagyságának is értésére akarjuk adni, minthogy ő nagyságot is illeti, kérvén ő nagyságát, ő nagysága tiszti szerint tractálja az mostani előtte való dolgot (tudniillik ekkor már Haimburgban megindult a békealkudozás) ő fölsége böcsületje és ország szabadságának megmaradására.“

„Poson ad lovast	100.	gyalogot	150.
Nyitra	210.	„	220.
Trencsin	150.	„	150.
Bars	50.	„	50.
Honth	50.	„	50.
Nógrád	50.	„	50.
Zólyom	50.	„	50.
Liptó	50.	„	50.
Thurocz	50.	„	50.
Árva	50.	„	50.

Komárom ad lovast 4. gyalogost 40.

Esztergom „ — „ 40.“

Mily szembetűnő csekélység! Istvánfy mint szemtanu és maga is az 1593-ki hadjáratban részes feljegyzette, hogy midőn a vármegyék hadai azon évi october 13-án Mocsonokon megszámláltattak, csak Pozsony és Nyitra vármegyéből ezer legjobban fegyverzett lovas és tizezer gyalog, Trencsin megyéből pedig kétezer fegyveres volt jelen. Bethlen megértette az ajánlatot, látta mi történik a megyékben és mi nem történik. Világos volt, hogy első alkalommal cserben hagyják a vármegyék. E jelek engedékenységre birták, melylyel nagy dolgokat végezni soha sem lehet. Idézek egy parancsot tőle, mit miután a nagyszombati tanácskozmányban jelen volt Lipthayt kérdőre vonta, a vármegyékhez febr. 24-én királyi czim alatt küldött: „hivattuk vala, így szól Bethlen, mi előnkbe becsületes hívünket Lipthay Imrét ennek az Bars vármegyének viceispányát, értekezvén tőle, hogy ha kiszedte-e vármegyétekben való uraktúl s nemesektől beszterczei gyűlésben lett végzés szerint porta után való tizenhat forint contributiót, az kit mi is fönlévő hadainknak rendeltük. Ki azzal menté magát, hogy ennek előtte az urak és nemesek otthon nem léte miatt ki nem szedhette, hanem most immár egyenlő akaratból tizenötöd nap alatt megigérték, hogy ti kezetekben, úgy mint szolgabírák kezeiben adminisztrálják. Azért így lévén a dolog, szorgalmatosan kiszedjétek és azon viceispántok kezeiben szolgáltatassátok, hol penig a ti gondviseletlenségtek miatt valami fogyatkozás leszen a dologban, Országunk végzése szerint ti károsodtok meg érte.“ Ily erélyhiányban Bethlenre rá nem ismerünk.

Lipthay a nagyszombati béketanácskozmányra ismét visszamenvén, nem tudni mi okból, haza kívánczozott és maga helyett mást küldetni kért. A megye őt kitűnő gyöngéd modorban maradásra birandó, Szobonya Istvánt, ki a megye és haza szolgálatában Lipthayval sok fáradalmat és veszélyt osztott, hozzá küldé. Az alatt azonban, míg Szobonya martius 25-én útnak eresztetett, az ország képviselőinek ismét egy nagy horderejű fényes bizodalma

nyilvánult Lyphthay iránt: előtte való napon, tudniillik Ilyéshazy Gáspárral Hainburgba küldetett, hogy a szü-nedező béke alkudozás folyamát még egyszer jó utba hoz-ni megkísértené. Nagy feladás és üdvös, ha sikerült vol-na, de annyi sok baj vette körül a küldöttek igyekezetét, hogy eredménynyel nem mehettek a tanácskozmányba visz-sza. A szakadás Bethlen és a magyar biztosok közt már csirában volt, mily hamar törött meg az alkudozás reá, a historia tanítja. A hainburgi tárgyalások jegyzőkönyve fogytában, habár talán egyoldalú, de jelentő értéke van azon Manifestumnak, melylyel a Bethlentől nyilván elsza-kadt nádor és biztosok eljárásukról a nemzet előtt szá-molni akarnak. Bocsánatot reménylek a szives olvasótól, hogy az eddig ismeretlen okmányt napvilágra hozom. Így kezdődik: „Mely nagy buzgó kívánsággal kívánta légyen kegyelmetek hazánknak felindult háborúit viszont a szent békességre és előbbeni egyességre hozni, tudván kegy nemzetünk és országunknak megmaradását tulajdon csak abból függeni, nem szükség minékünk sok szóval kgték eleibe terjesztenünk, holott nyilván vagyon kgtéknél, hogy Hainburgba is az több Commissarius urakkal egyetemben ennek megszerzésére küldött vala bennönket kgték, az ho-lott Isten akaratjából nem is lön haszontalan fáradságunk, hanem noha hosszú munkánk, ugymint három egész hó-napi fáradságunk után elvégezők mind az ország dolgait, mind az Bethlen fejedelmét. És az mi az Bethlen fejede-lem dolgát illeti, minden kívánságinak megteljesítése után, csak szintén azon mulék el, hogy császár urunk és koronás királyunk kegyes és méltó akaratja szerint, nem aka-rá mindjárt az országot és végházakat ő fölségének megereszteni Szent Jakab havának előtte, várván tudni-illik az töröktől, mit parancsolna neki ez resignatio felől. Azért ő fölsége császár urunk Vacznak török keziben való esését szeme előtt viselvén, és tartván attúl is, hogy ha most Bethlen fejedelem hire nélkül az töröknek, az mint pretendálta, meg nem meri ereszteni az országot ő fölsé-gének, hogy ha az török parancsolatja kezdi érni felöle, hogy meg ne eressze, miképen meri akkor annál is inkább megereszteni. Istentől adott országát és koronáját, ha kü-

lönben nem lehetne, haddal is vissza akarja venni és országának végházait az török keziben való esését megmen-teni. Általlátván azért miis úgy mint Commissariusok mire nézve Bethlen fejedelem az végek resignatiójában való halogatása, és jól tudván az országnak is minden kívánságát és szükségeit, ő fölségéhez császár urunkhoz ez okon ménénk fel Bécsben, hogy az ország dolgában az mint végeztünk volt Hamburgban ugyan azokat confirmaltatnók ő fölségével császár urunkkal, mely diplomájának pariaját ez levelünkben includálván, kegyelmeteknek im oda küldöttük. Kérjük azért . . . . . tisztünk szerint minden Rendeket, hogy ehhez a ő fölsége diplomájához, kibem minden Rendeknek mind Amnistiam sive oblivionem omnium factorum, mind libertatum observantiam kegyelmesen megadta, alkalmaztassák magokat és térjenek az ő fölsége igaz megkoronázott királyunk hűségére, declarálván mindjárust magokat kegyelmetek mineküink Palatinusnak. Hogy pedig az ő fölsége hadainak az országban való bejövetelében senki kegyelmetek közül meg ne ütközzék, azt is akarók kegyelmeteknek megjelenteni, hogy ennek nem egyéb az oka, hanem hogy az ő fölsége féltette mind koronáját mind országát és hiveit az töröktől, kinek ha kész hada nem volna, ő fölségének császár urunknak, hirtelen ellene nem állhatna, és annyival inkább nagyobb okot is vehetne az török országunkba való beütésre, senkinek azért az a had nem ellensége, sem pedig nem rontója, sőt ily disciplinában tartatik, ki miatt az ő fölsége hiveinek . . . következhetik. Erre mindjárust választ és declaratiót várunk kegyelmetektől, quia periculum in mora. Éltesse Isten kegyelme. Datum Posonii die 3. mensis Maji Anno 1621. Spect. Magnif. gen. etc. Servitores et amici paratissimi Comes Sigis. Forgács de Gimes m. p. Andreas Jakussich m. p. Paulus Appony m. p.“ — A nádor Bars megyéhez maj. 8-ik és 22-én kelt leveleiben még erősebben sürgette a hódolatot. De a megye Bethlen hatalmában maradott vá-
rakkal, milyen Léva és Érsekújvár, környezve lévén, nem hamarkodhatott. Két felé kellett mint Janusnak örködni. A Kassára vonult Bethlennek tehát iratott: ne vegye rossz néven, hogy a nádorhoz követséget küldenek. Megbizták

pedig ezzel Liphayt és Szobonya Istvánt ily utasítással: adják elő, hogy Barsmegye a fejedelem kezeiben lévő végvárok között fekszik, ha tehát Ferdinandnak hódolnak, amaz fogja megsemmisíteni. Vegye figyelembe ez okot a nádor és oltalmazza a megyét, mert hiszen tisztében áll az ország megmaradásáról gondoskodni. Azon legyen ő nagysága hogy a békealkudozás ismét folyamatba menjen és szerezzon békességet az országnak. „Kérjük azon is Palatinus urunkat, így szól a 3-dik utasítási pont, hogy ő nagysága mutassa meg in specie országunk megmaradásáról való végezését követéinknek, minémű assecutorriánk legyen szabadságunk felől császártól ő felségétől, hogy tudjuk miis állapotunkat.“ Bouquoi hada azonban a nádoréval egyesülve, visszavévén Pozsonytól kezdve nagyobb részét a felföldnek és a bányavárosokat, két tűz közé hozta a megyét. Melyik fogja megsemmisíteni? Bethlen Gábor is haragra lobbant az árulók ellen, Szécsy Györgynek halált esküvék, Rimayval már előre izlettette, mennyi szép elkobzandó kastély és uradalomban válogathat.

Ez volt Barsnak legválságosabb időszaka. Már május 26-án Szent-Benedeken lobogott Ferdinand király zászlója. A két Pálffy és Koháry Péter a hódolat fogadására küldött nádori biztosok és egyes dandárok vezérei felszólíták a vármegyét a hűségi eskünek két képviselő általi letételére még az nap, mert másnap tovább mennek és utánuk kell jöniök. — A kérdés felelet nélkül maradt. Hagyták elmenni. Egy véletlen történhető bajtól mentette meg a megyét. A nádor titkos levele, mit junius 2-án a biztosok után futtatott, illetéktelen kezekbe kerülván, feltárta a királyi gyöngye sereg veszedelmét és Bethlen hadainak sebes előhaladását. Nem sokára hallatszott, hogy Pálffy, Bosnyák megverettek, és Bethlen kezeiben fogva vannak. Bornemisza győzelmes seregével Léván foglalt állomást. Most a Fabius Cunctator eljárás czélszerűnek bizonyult. Jöttek eközben parancsok innét is onnét is. A megye folytatta az eddigi ildomos örködést: élést mind két félnek adott, katonát egynek sem. Juliusban már egészen Bethlen kezeiben volt a hatalom és Bars az egész földdel

parancsaitól függött. Sokan remegtek a megbántott győző viszonzlásától és hogy a Szécsynek szánt vészt azokra méri, kik imént a győzelmes sereg kezeibe foglyokul estek, vagy a megtértek közül elsőik jönnek szeme elé. Ezeknél a bibliás Gábor királyt sokkal jobban ismerte Lipthaynk, sem hogy nála megjelenni félt volna. Augusztusban a vármegyének szükségparancsolta eddigi viseletét védte előtte. September 9-ki gyűlésből, mint egyike azoknak, kiket Bethlen minden megyéből magához küldetni parancsolt, oly utasítással indított a fejedelem oldala mellé, hogy a béke megkötésére törekedjék *sine laesione regni et libertatum*“ mondja a jegyzőkönyv. És hogy ezen küldetését megbízói szellemében a közhaza érdeke szerint használta fel, az tanuskodik róla, hogy őt Bethlen a nikolsburgi békeszerződés végrehajtására egyik biztosának nevezé. ¹⁾

Im Bethlen országának és királyságának végénél állunk. Sokan a közügyekre további befolyásukat, melylyel általa birtak, eljátszották. Látnunk kell, mit hagytak Barsban a borús napok hátra? Ezentúl hihetőleg azon névvel, mely eddig annyiszor előtérben állott, nem fogunk találkozni?

A sopronyi országgyűlésre követ volt választandó. Egy hang, egy akarat Lipthayt kívánja egyedül. Társ nélkül jelent meg tehát ott és kifogás nem történt ez ellen. E helyen újra kellett neki számolni a konstantinápoli követségről, mit közelégedésre tett és annak alapján keletkezett a 45-ik biztosító czikk. Minek folytán az ujon választott nádor Thurzó Szaniszló az ország minden megyéit felhívá, hogy a nemzet Lipthayt hű eljárása elismeréseül jutalmazza meg, Barsba is eljött a nádori felszólítás, melynek készségesen felelt meg azzal, hogy az országos jutalomhoz september 22-ki gyűlésen száz forinttal járult.

Itt megállok hogy kijelentsem, mikép Lipthaynak a megújult Bethlen-féle támadások alatti eljárását tüzetesen

---

¹⁾ Pray. Gabr. Bethlen. Principatus I. 276.

folytatnom csak azért nem lehet tovább, mivel így dolgozatom túl menne a kellő határon; nem mulasztom el azonban egyes képekkel illusztrálni azon még mindig tartós bizodalmat és tiszteletet, melyet magának a jobb és bal oldalnál egyaránt egész éltén át tudott megőrizni.

Hogy Bethlen és Eszterházy Miklós engesztelhetlen ellenségek voltak, egymást halálig gyűlölték, a történelemből tanuljuk. Sajnos valóság, melynek árát a nemzet fizette meg. Mennyi veszélylyel jár ily ellenek közt mintegy középen helyt foglalni? mennyi lelki erő és ildomos tapintatra van szüksége annak, ki a közjónak ily örömtelen viszonyok közt szolgálatját felajálja? Méltán megilleti őt a közbecsülés és tisztelet, lett légyen sikeres vagy sikertelen ily vállalkozás. Ily középhelyen találjuk Liphthayt Bethlen és Eszterházy közt. Mikor 1623. ősszel az erdélyi fejedelem Magyarországba ismét beütött és győzelmes serege élén Nagyszombathból a nemzethez parancsokat kezdett osztani, Liphthay hazája iránti szeretetéből indítatva, maga önkéntes jó szántából, — „patriae hujus... singulari amore ductus... proprio motu“ mondja Eszterházy, — felajánlotta magát Bethlen megbékéltetésére személyes befolyását megkísérteni. Eszterházy ekkor még csak országbíró volt, de tetteleg a nádori hatalmat gyakorolta. Vele érkezett tehát Liphthay előbb, hogysem Bethlenhez elutazott. Azon szabad járáskelést engedélyező iromány, melyet ez alkalomból 1623-i october 23-án Liphthaynak adott, a legszebb bizonyítványa e férfiú hazafiságának ¹⁾ melyet a család büszkén mutathat fel a történetíróknak, kik e válságos idők eseményeit az eddiginél teljesebb alakban fogják megírni. Habár ezen követségnek gyümölcse nem mutatkozék mindjárt, de hogy bizalmas emberétől és kit a hazában osztatlanul becsültek, a nemzet békére hajló hangulatát hallani, a fejedelemre hatályos, az országra pedig hasznos volt, ki nem látja által? Nem sokára a béke csak ugyan megkötetett.

¹⁾ Lásd: Nagy Iván — Liphthay család nemzékrendje és oklevelei. Pest, 1858. 29. l.

Ez alkalommal a szövegbe oly epizódot ékelek be, mely két államfinak közpályájára vonatkozik. Thurzó Szaniszló a sopronyi országgyűlésen nádornak választatván, nem volt — valljuk meg — hason mérvű utóda az őt megelőző három nagy nádornak. Ebben még semmi bűn nem rejlik. A nagynak született Eszterházy Miklós, — az udvar által megkínált nádorságot, ő mondja egy nyilatkozatában, még most nem akarván elfogadni, megelégedék a fényes országbirói és az érsekujvári meg dunáninnen-i főtábornokság állásával.“ Eddig a nádorok kormányozták a megyéket, irányozták az országos ügyeket és első tanácsosai voltak a koronának. E szép hivatást, a nádori czim nélkül, jónak hitte Eszterházy elvállalni. Ugy látszik az udvarnál kicsínált dolog volt, hogy Thurzót nullificálja. Midőn több évvel később mint nádor Pázmánynyal veszekedésben állott, ez szemére lobbantá Thurzó nádor iránti viseletét, mire Horvát Mihály idézete szerint, ily rozsbenyomású választ tőn: „Generalisságomban sem voltam egyébb opinióban a palatinusság felől mint most, magát az hivatalt nézvén, de egy rebellióból kijött s még arra hajlandó személyben bolondságot, malitiát és haererist látván, hogy keményben szólottam, avval nem a hivatalt annuláltam, hanem a személyre való vigyázást javasoltam.“

Bethlen november 19-re Nagyszombatba diétát hirdetett a vármegyéknek. Eszterházy, mikép imént megjegyzém, nádori hatalmat gyakorolva, gyászos következesekre figyelmezteté a megyéket, keménynél keményebb szavakban egyszer is másszor is tiltván a követküldést. Volt is egy ideig fenyegetéseinek sikere, mert a november 14-ki barsi közgyűlés jegyzőkönyve Eszterházy egy leveléről emlékezik, melyben dicsérte a vármegyét, mivel Bethlen parancsát süket füllel vette és követeket Nagyszombatba nem küldött. A székelyek fegyvere azonban, kik Barsmegyében állomást foglaltak, és Horvát István erdélyi tábornok, az érsekujvári 1621-ki fényes győzelemnek hőse, ki Szent-Benedeken ütötte fel főszállását, Bethlen regalisának engedelmességet szereztek. A november 21. gyűlésből tehát a nagyszombati diétára Lipthay alispány

és Szabonya Pál szolgabíró küldettek el. A rövid utasítás bevezető sorai ezek: „agant saltem de beata pace et concordia, tranquillitateque et permansione afflictæ patriæ.”

Ha itt helye volna annak, hogy Thurzó nádor hűségét Eszterházy fenebbi vádja ellen védelembe vegyem, hivatkoznom lehetne Thurzónak Barshoz küldött számosb íratataira, melyek a nádor hűségének semmi fogyatkozását sem sejtetik; hanem ez más helyre tartozván itt csak egy feliratát közlöm Bars megyének 1624. febr. 15-ki közgyűlésből Thurzóhoz, tanuskodót azon jó véleményről, melyben a hűség dolgában és a hazának szentelt szolgálatok fejében a megyék előtt állott: „Ez mai gyűléstünkben megolvasa viceispán Uram az Nagyságod levelét, melyből értjük, mit írjon Nagyságod az Induciak felől, mely Nagyságod fáradságát nem csak kedvesen de teljes életünkben való szolgálatunkkal is megigyekezzünk szolgálani . . . . . Noha egynehány felől az erő reánk érkezvén kénytelenítetünk fejet hajtani (t. i. Bethlennek) a mint életünket megtarthassuk, de senkit közlünk nem tudunk, a ki szándékkal az ő fölsége hűsége ellen akart volna vétetni. Ezután is penig azon hűséggel igyekezzünk lenni, várván mi is az ő fölsége kegyelmességét hozzánk. Azonis kérjük nagyságodat mint ez ideig, ezután is ne vonja meg atyai gondviselését ez nyomorult országunktól, hanem ha az induciakban fáradozott, immár az derék békességnek véghezvitelében is úgy munkálkodjék, hogy minden veszekedés a fejedelmek között szálljon le, hogy valamiképen ez nyomorult hazánk utolsó veszedelemre ne jusson.” Mire volt tehát Eszterházynak ugyan ezen gyűlésre érkezett íratata, melyben az ország eldarabolása ellen tiltakozik?

Térjünk ismét a barsi alispányra. A béke Bethlennek megkötöttvén, a királyi hadaknak el kellett volna a megyékből takarodni. Ez nem történt, mi az országban rossz vért okozott és sok szenvedésnek kútfeje vala, mert ekkor a hadak fegyvetlensége a népek ostorává tette azokat. Egy ideig csak élelmezte és szállásolta őket Bars, mert főispánya Forgács Miklós volt vezérök. Hanem az ígért elvonulás nem teljesevén, a baj élére lön állitva. Ily

válság közeledtével a főispány minden csendesítő tehetségét összeszedve, még csak néhány napi várakozást kért a gyűléstől. A végzés, és ez rövid szavakban bizalmi diploma, oda menti ki, hogy a vármegye az egész ügy elintézését alispánya bölcs belátására bizza; s im minden bajnak vége lett.

Nem vak vonzalom volt hát, mi a főispányt Liphayhoz kötötte, sem ok nélküli aggály a tiszti karnak szokott évenkénti lemondásakor hallani az alispány szájából az ugynevezett bucsuzást. Mind annyiszor kérő és marasztaló szavakból állott a válasz. Telvék a jegyzőkönyvek szebbnél szebb kifejezésekkel, melyekkel a főispány és a rendek az alispányt maradásra kérik. Maradott tehát 1625-ben is nem csak, hanem a sopronyi országgyűlésre követi küldetést is elfogadott. Ezen országgyűlés naplója oly becsű polgári jutalomkoszorút fűz Liphay homlokára, mennél nagyobb nem lehet. A vallási ügy kerülvén tanácskozás alá, a barsi követ utasításával kötve, buzgón védte a protestánsok érdekét, mint egykor hat év előtt Pázmány ellen. Miből a cathol. clerus a szóvita hevében alkalmat vett magának Liphayhoz kérdést intézni: mikép teheti ki magát cathol. létére annyira az evangelikusok mellett? ki rögtön válaszolt: igen, én igaz cath. vagyok és mint ilyen lelkemben kegyelmetekkel tartok, de mint Barsvármegye követje utasításom szerint az evangelikusok közé tartozom. Mily egyszerű, és mégis, mily nagy szavak, azon időben. Még az nap az ország minden megyéibe megirattak.

A következő 1626-ban Liphay az alispányi széken már tizennégy évig ült egy huzamban. Akkor volt az, mikor büntetéssel kellett másokat hivatalba hozni, mikor az egy év, vagy egy két év kitöltével, a veszély helyéről örömmel tértek haza mások a „procul negotiis“ nyugalomba. Családi ügyei megszorodtak; azokat rendezendő azt hitte, hogy elegett tett hazafiui kötelességének egyállóhelyen és immár más válthatja fel. Junius 18-án tehát végkép lelépett az alispányi padról. A megyei rendek ezen gyűlés jegyzőkönyvébe írták: hogy önként távozott és hivatalát minden időben dicsően — „praeclare“ — viselte. Neki köszönheték földie, hogy annyi válságok között, midőn másutt a leg-

bőlesek elbuktak, hogy annyi veszedelmek között, melyek másutt gyászt és keserűséget hagytak hátra, személyök jószáguk épen és bántatlanul maradt.

Hivatalának utolsó hónapjai Eszterházy nádorsága idejébe esnek. Őt eddig a Thurzók, az ország jobbjai, maga Bethlen szintén kezükön hordották; most egyszerre oly emberrel látta magát szemközt, — mert hiszen a nádorok kormányozták ekkor a megyéket, — ki a másvéleményűek irányában hatalma súlyát nagyon szokta volt éreztetni. Talán ha tovább folytatja hivatalát, keserűbbek lettek volna utolsó napjai, mint melyeknek izetlenségét a nemes kebel öntudata fűszerezte? Ki veszi neki rossz néven, hogy minden eshetőségek elől kitért?

Mikor Bethlen harmadik betörése alkalmával Wallenstein előnyomuló seregével a megyét elboritá, majd pedig a Vágig visszahúzódván, a Garam vonalánál Bethlen hadainak helyet csinált, a fejedelmi tábor Barsnál foglalt állomást, utóbb a zordon téli napok beálltával Körmöczre ment szállást tartani. Az erdélyi és a felkelt seregek előzőnlőtték a vármegyét, a jegyzőkönyv bizonyossága szerint kegyetlenkedtek és dúltak, a szentegyházakat sem kimélve. A híres tábornok Horvát István, mint öt év előtt, ismét Szent Benedeken üte fel sátorát. Nagy volt a veszély és zavar. A november 3-ki közgyűlést a vármegye Kis-Tapolcsányban azon tanácskozással nyitotta meg: hogy lehetne e szomorú állapoton enyhíteni? Két ember nem rettent meg a fejedelemmel minden összeköttetést és érintkezést keményen tiltó nádortól s követséget vállaltak Bethlenhez: egyike ezeknek az imént kiszolgált alispány Liphay volt és másik utóda Szelezsényi István. Mások aggódtak róluk és felelőséget sőt szavatosságot vállaltak mindenek irányában, kik netalán ez okon kivált Liphaynak ártani és jószágait felkérni merészen lenének. A béke azonban nem sokára megköttétvén, a nem-szíves vendégektől menekült a vármegye. Bethlen Liphayt utoljára látta.

Hogy Liphay ezen érintkezése mellett is függetlenségét Bethlen irányában fen tudta tartani, anélkül, hogy kegyeit és bizalmát eljátszotta volna és más részt anélkül is, hogy a nádor Eszterházy és a királyi kormány előtt vesztett

függetlensége gyanújába esett volna, több adattal bizonyíthatom. 1624-ben azt hagyta meg január 24-ki parancsával a fejedelem Liphthaynak: hogy a lévai urodalmat, melynek felügyelésével őtet elfoglalása után megbizta, addig a királyiaknak ne adná vissza, míg embere által arra különösen nem fogja őt felhatalmazni. Ez a fegyverszünet tartalmával ellenkezően, Liphthay a február 15-ki közgyűlésben nyilván kijelenté, hogy Léva iránti kötelessége megszűnt és ő a fejedelem kívánatát nem teljesíthetvén, egy napig sem fog Léván gondot viselni. És a békeügyben, mint annak 1619-től mindenkor hű apostola, hányszor mondott nemtetsző igazságot Bethlennek? Ő mégis annyira meg volt hatva Liphthaynak a haza szolgálatában szerzett érdemei, jellemének szigorú egyenessége és ildomos tapintata által, hogy még halála előtt pár héttel megemlékezett róla mint hasznos államférfiuról, még pedig annál nagyobb dicsőségére, hogy Liphthayt a királyi kormány részéről a portára követül küldendőnek ajánlotta ¹⁾. Figyelmet érdemel e mellett azon körülmény, hogy Bethlen ezen javaslatát a nádor Eszterházy számára tervezte; miben én mintegy visszafizetését látom azon bizalmi kölcsönnek, mely 1623-ban Bethlennél Liphthay személyében Eszterházy befolyásával tökesítettett. És valóban, ez pedig jellemző, Eszterházy, a Bethlen iránt teljes életében bizalmatlankodó nádor, ez egyszer élt csakugyan a fejedelem tanácsával, mert 1631-ben januárban Liphthayt az osztrák portai követ Lustrier Sebestyénnel a budai vezérnél követségben találjuk, annak bizonyosságul, hogy a királyi kormány is osztatlan bizodalmat fektetett becsületesége és szakavatottságába. Ez természetesen a nádor műve volt, ki már 1627-ben július 9-én is a szőnyi béke tárgyalása alatt Liphthayt Nagy Pállal Budára a vezérhez járatta.

Ime itt fekszik előttünk egyes szakadozott vázlatokban a hazának és közjónak szentelt huszonnégy évi politikai élet. Kétszáz és több esztendő választ el bennünket tőle; és szabadjon kérdeni: azon körben, melyben mozgott, azóta hány érte el, hány szárnyalta túl?

¹⁾ Pray. G. Bethl. Princip. 190 l.

Van talán e dolgozatban némi tanulság is arra: melyek azon körülmények, midőn a megyei autonomia mentő szolgálatot tett váltva, egyszer a nemzetnek, másszor a dinastiának?

Végre, a mi szerintem legtöbb figyelmet érdemel, láthatni ebből: mily gazdag kútfők hevernek használatlanul a megyék levéltáraiban, melyeknek világosságra hozatala a nemzeti alkományos belélet megírására múlhatlanul szükséges.

Botka Tivadar.

A FÖLDKÖZI TENGER TERMÉSZETTANI TEKINTETBEN.

Dr. Böttger nyomán.

(Folytatás.)

Liparit Vulcanotól, egy hasonlókép működésben levő vulkántól, melyet lapos homokzátony köt össze Vulcanelloval, három mértföldnyi széles csatorna választja el. A vulkáni szigetek eddigi sora, még csak mindkét végén égve, a calabriai és neptuni hegyek folyamát követte. A másik sor, ezzel majdnem egyenes szöget képezve, egyenközös vonalban éjszaki Sicilia mészhegyével, huzódik. Magában Siciliában egy fumarola gránitban San Giorgio falu mellett Cap Calava-n, a Vulcano sziget átellenében, utolsó nyomát képezi a lipari földhasadék (Erdspalte) vulkáni tevékenységének, mely itt az Appenninek siciliai folytatásánál 37 mértföldnyi hosszúság után végződik; azonban a heraei hegyeken túl már 19 mértföldnyire délre Calava Cap-tól, Calabria és Messina plutoni képződményének végén elérjük a legnagyobb európai vulkán az Aetna lábát, melyet az arabok csak röviden Dsebel-nek (hegy) neveztek, miből a siciliaiak Mongibello-t csináltak ¹⁾, Erről, valamint a világhírű Vesuvról itt többet szólni nem tartozik tárgyunkhoz.

¹⁾ Az Aetna különösen heves kitöréseiről 1669. évben néhány érdekes kérdés találtatik a Royal Society kézírataiban, mely kérdést annak titkára Henry Oldenburg Cotton Györgyhez Romában intéz. (1669. jun. 30.)

VIII. A medencze és részeinek mérvei (dimensioi.)

A számos földcsúcsok, hegyfokok, öblök, és sokféle kanyarulatok, a melyeket a földközi tenger éjszaki partjai mutatnak, a torlódások, viharhullámok- a tenger és folyók áramlásai- a földrengések közrehatásával, egyetemben, igen nehézvé teszik hogy az egész medencze kiterjedését pozitív pontossággal egész a négyszeg mértföldek *tört számáig* meghatározhassuk; de különben is fárasztó volna e részben apróbb részletekbe bocsátkozni, melyek iveket töltenének be. Ugyanazért csak is a lényeges adatokra szorítkozunk.

A sajátképi földközi tenger a keleti hosszúság ¹⁾ körülbelül 12-ik fokától 54-ik fokáig, s az éjszaki szélesség 30-ik fokától majdnem 46-ik fokáig terjed ki. Ha hosszúságát a szélesség 36-ik fokán mérjük, 509₆₈₀₇ geogr. mértföld jö ki, változó szélességgel, melynek maximuma azonban a hosszúság felét nem egészen éri el. Egy vonal körülbelül a földközi tenger közepén át a triesti öböltől a Sidrai Golfig 243 geogr. mértföldnyi hosszú; Marseille és Algier között körülbelül 100, Cap Kelidonia Caramaniában és a Niltorkolat között nem egészen 70 mf. Ha Siciliát mint az Appennini félsziget folytatását tekintjük, Rász = Adár és Mazzara között alig számíthatni 20 mértföldet. A partvonal, a fekete tengert beleszámítva körülbelül 3375 geogr. mértföldnyi hosszúságot tesz. A fekete tenger az éjszaki szélesség 42°30' alatt körülbelül 161 m. f. hosszú, s körülbelül fél olyan széles.

A régiek, a kiknek úgy látszott, hogy a földközi tenger a föld színének nagy részét borítja, ámbár térnagyságát a csendes Oczeánba 70-szer be lehetne tenni, a földközi tengernek nagyobb hosszúságot tulajdonítottak, a melyet azonban már Strabo jelentékenyen megkisebbíteni látszik.

A mi a földközi tenger térnagyságát illeti, Böttger

¹⁾ A párisi csillagda, mint tudva van, a 20-ik fok alatt a Greenwich-pedig a legújabb mérések szerint 170° 39' 50" 55. fekszik Ferrotól keletre. Az időkülönbség Páris és Gerwich között +0h. 09m. 20s 63.

középszámítása szerint az egész térnagyság 54390 □ mért-földet tesz. Smyth tengernagy e tekintetben következő eredményre jut, melyet a Halley-től is használt négyszeg-statute milesekben ad elő. ¹⁾

	□ statute miles	geogr. □ mértf.
A nyugati medencze	325272	15353 _{,820}
Az adriai tenger	52819	2493 _{,133}
A levantei medencze	518755	24486 _{,003}
Az archipelagus	75291	3553 _{,845}
A márvány tenger	4644	219 _{,236}
A fekete tenger	159431	7525 _{,377}
Az asowi tenger	13075	617 _{,159}
Összes térm.	1149287	=54248 _{,077}

Ha már 69 statute miles = 15 geogr. m. földdel, a kiterjedés 1149287 = 54314_{,1} geogr. □ m. földdel; mely számítás meglepőleg egyez Böttger számításával. Ha tehát a földközi tenger térségét az emlékezetnek kényelmes számban akarjuk megjegyezni, azt az igazságot igen megközelítőleg 54345 geogr. □ mértföldre tehetjük ²⁾.

Más földirók adatai eltérnek a fenebbiektől; azonban Böttger, saját igen pontos és két ízben eszközölt számításaira támaszkodva, megmarad azon állítása mellett, miszerint a földközi tenger mindenestre nagyobb 54000 és kisebb 54500 □ mértföldnél.

IX. A földközi tenger vizei. Nem lehet szándokunk mindazon folyamrendszereket, melyek vizeiket a földközi tenger tág medenczéjébe öntik, a legkisebb részletekig követni, ámbár saját kis könyvtárunkban sem hiányoznak a legjelesebb földrajzi munkák, melyek e tekintetben pontos felvilágosítást adhatnának; ³⁾ mindammellett is lega-

¹⁾ A statute mile = 5280 angol lábbal = 0,217259 geogr. mértfölddel; minélfogva egy ily angolmértföld négyszögben = 0,0472014 geogr. mértfölddel. Halley maga egyszerűen 69 ily mértföldet számított egy fokra tehát 4761 angol □ mértföld = 225 geogr. mértfölddel.

²⁾ Ha az összes tengerek felületét 6856000 □ mértföldre számítjuk, kijő, hogy a földközi tenger területe minden oceánok 126-ik részét teszi.

³⁾ A mennyiben honi irodalmunk nagyobbyszerű földrajzi munkák-

lább a nevek átnézeti összeállítása, mint tárgyunkhoz tartozó, nem lesz érdektelen.

A sajátképi földközi tenger vidéke: 1.) Segura. 2.) Xucar. ¹⁾ (b. Cabriel). 3.) Guadalaviar. 4. Ebro (b. Aragon; j. Xalon Xiloca-val; b. Galego és segre Cinca-val). 5.) Llobregat. 6.) Ter. — 7.) Tech. 8.) Teta. 9.) Aude. 10.) Hérault. 11.) Rhone. (b. Arve; j. Ain, Saone Oignon és Duobs-al; b. Isère és Drome; j. Ardèche; b. Durace; j. Gard.) 12.) Var. — 13.) Magra. 14.) Arno. 15.) Ombro-ne. 16.) Tiber. 17.) Garigliano. 18.) Volturmo. 19.) Sele. 20.) Brandano. 21.) Ofanto. 22.) Sangro. 23.) Pescara. 24.) Tronto. 25.) Metauro. 26.) Po, (b. Dora ripera, Dora baltea, Sessia; j. Tanaro Sturu és Bormidával; b. Tessino; j. Trebbia; b. Ada, Oglio és Mincio; j. Panaro és Reno). 27.) Etsch. (b. Eisach, Rienz-zel). 28.) Bachistione. 29.) Brenta. 30.) Piave. 31.) Tagliamento. 32.) Isonzo. — 33.) Narenta. 34.) Moracca vagy Bojana. 35.) Drino. 36.) Vojussa. 37.) Arta. 38.) Aspropotamos. 39.) Penens. 40.) Vardar. 41.) Struma-Carasu. 42.) Nesto. 43.) Marizza. (b. Tundja és Erkene.)

A fekete tenger vidéke: 1.) Kamczik. 2.) Duna ismeretes mellékfolyamaival, melyek közül megemlítendő a Tisza és a Pruth. 3. A Dniester (b. Stry) 4. Dnieper, (j. Berezina és Przypiet; j. Desna; b. Bug vagy Boh.) 5.) Don. (j. Donec; b. Manyecz.) — 6.) Kubon. 7. Kisil Irmak. 8.) Sakaria.

A sajátképi földközi tenger vidéke: 44.) Meinder. 45.) Orontes. — 46.) Nil két forrás folyammal, Baher Abiad és

kal nem igen bir, úgy is, mint legjobb és leghatalmasabb forrásokat e tekintetben legyen szabad e földrajzi kitűnő műveket czim szerint idéznünk: „Geographie universelle de Malte = Brun. Paris, Gustave Barba, Libraire-editeur.“ — „Abrégé de Geographiae par Adrien Balbi etc. troisième édition.“ — „Le globe, atlas classique universel de géographie ancienne et moderne, dresse, par Duffour et revu par Jomard“ etc. — „Historisch-genealogisch-geographischer Atlas von Le Sage (Graf Las Cases) in 33. Übersichten aus dem französischen der neuesten Ausgabe ins deutsche übertragen von Alex. von Dusch, Carlsruhe.“

¹⁾ A mellékfolyamok zár között vannak s a balra fekvők b., jobbra fekvők pedig j. betűvel jelölvék.

Baher Asrok-kal). 47.) Medserdah. 48.) Schellif. 49.) Maluvia.

Ezen 57 folyón kívül még számtalan kisebb folyam és patak létezik. Ugyanazért ellentétben ama régóta létező véleménynyel, miszerint a földközi tengerbe a folyók által aránylag csak csekély víztömeg vitetik, állithatjuk, hogy e víztömeg jelentékeny.

Ezenkívül a patak közelében számos édes vizű források léteznek a tengerben, melyek a körülményekhez képest többé vagy kevésbé vizdusak. A Stamfane-sziklán és Syrakus-ban létező édes vizű források a néphit szerint állítólag tengeralatti összeköttetés folytán az Alpheios-ból erednek. ¹⁾

A spezziai öbölben egy forrás vehető észre, mely folyvást nagy mennyiségű vizet ömleszt a tengerbe; e víz oly erővel emelkedik a magasba, miszerint a felszínen kis homoruságot (convexität) képez. E vízfolyam a szomszéd mészsiklákban létező üreg rendszerből eredhet. Egyébiránt helye emlékezetet meghaladó időktől fogva ugyanaz maradt. Az úgy nevezett Mare piccoloban vagy a taranto-i nagy kikötőben csekély távolra a Galetus torkolatától, édes víz oly erővel és oly mennyiségben buzog fel, miszerint azt a selejtes víz legcsekélyebb hozzávegyülése nélkül is meríthetni. Hasonlókép a Thau-i sóslagunában Cette mellett egy mély hely, az Aysse, található, a melyből egy ivó-víz-oszlop oly erővel buzog fel, miszerint hullámokat okoz. Ugy szintén a cattarói és aulonai kikötőkben is találhatók édes vizű források. Agio Janniban, Pargá-n alul az Acheron és Thyamis torkolatai között egy köralakú, körülbelül negyven láb átmérőjű hely találtatik a tengervíz közepett, a melyben az édes víz igen dúsan és erősen emelkedik fel. A kis elhagyott sziget. Ruad-ból Tortosa mellett, a syriai partokon, az édes víz egy suga-

---

¹⁾ Smyth siciliani emlékirataiban (Memoir of Sicily említi, hogy a syrakusai kikötőben az Arethusa-forrás átellenében, s valószínűleg ugyanazon forrásból egy igen vizdús forrás találtatik a tenger fenekén, a melynek vize felbuzog, a nélkül hogy a sóshullámokkal keverednék össze. E forrás Occhio della Zilica- vagy *Alpheiosknak* neveztetik.

ra oly hatalmasan ömlik a tengerbe, miszerint azt minden sóíz nélkül merithetni. A chelidoniai szigetek körül és Aradus mellett iható vizet merithetni a tengerből, úgy mond Plinius, s hasonló módon még más, sehol sem említett vizsugarak vegyülhetnek a tengerbe, a nélkül hogy eddig észrevétettek volna.

Az ily pótlékok, habár különben a földközi tengerbe folyó vízkészletekhez képest csekélynek látszhatnak is, mindamellett is öszvességükben tetemes tömeget adnak ki, s e mellett befolyásukat talán valamennyien régi időtől fogva gyakorolják. Némelyekre nézve a hagyomány azt tartja, hogy már rég óta folynak. Az argoli öbölben, Kivéri és Astros között, az Anávoló, (Deine) egy gazdagon folyó édes vizű forrás vehető észre, a mely körülbelül 1300 lábnyra a parttól jelentékeny erővel emelkedik ki a tengeren át. Régibb, ámbár kissé határozatlan adatok igen valószínűvé teszik, hogy ez a forrás legalább 1700 év óta működésben van. Pausanias adatai szerint a Deine mint a Zarethra folyó elfolyása jelen meg, mely az argosi sikot szárazon hagyá ¹⁾. Általában a görög szárazföld, nevezetesen Morea alakulása azon gyanításra vezet, miszerint itt a tengerbe hegyfolyosók és üregeken át sok édes víz foly, a melyből a felszínen mit sem veszünk észre. A percolatio vagy átszivárgás a látszólag száraz partvidékeken is gyakorta igen jelentékeny, a mint ezt az artesiái kutak fekvése is Algir száraz tájain eléggé bebizonyította. Így például az ifjabb Plinius, midőn Gallusnak Ostia melletti villáját leírja, a kertjében levő kutakat említi, s hozzáteszi: „E part tulajdonsága valósággal nevezetes; mert bár hol ássunk is, rögtön a talaj első felásása után édes vizű forrásokra akadunk, a melyek vize a tenger közelsége daczára is a sótartalom legkisebb nyomát sem mu-

¹⁾ Col. Leake (Utazás Moreában II. k. 480 l.) erre vonatkozólag mondja: „Az édes víz tömeg nem kevesebb mint 50 láb átmérővel látszik bírni. Minthogy az idő e reggelen igen csendes volt, észrevettem miszerint oly erővel emelkedik fel, hogy homorú felületet képez, s a tengert több száz lábnyi körületben mozgásba hozza. Röviden, itt egy földalatti bizonyos nagyságu folyó torkolatával van dolgunk.“

tatja. Smyth ugyanazt vette észre Calabria Terra di Bari és Capitanata tengerpartjain. Siciliára vonatkozó monographiájában egy jó édes vizű kútról tesz említést, a mely Milazzóban több lábnyra a tenger színe alatt s e mellett ahhoz oly közel találhatik, miszerint a hullámoktól csak egy fal óvja.

Mindazonáltal igen is lehetséges, sőt ezt úgy látszik a tenger ős állapota is bizonyítja, hogy a földközi tenger a gibraltari és konstantinápolyi szorosokon történő állandó áramlások nélkül folyóiból és a légköri lecsapódásokból nem nyerne elegendő kárpótlást az elgőzölgés általi jelentékeny veszteségekért. E tények pontosabb ismerete végett újabb időben lépések történtek. Részünkről a nagyobb folyók rendszereire vonatkozólag a következő átnézeti táblázatot állítjuk össze:

Folyók	Folyamvidék		Egyenes hosszúsága		Folyam kifejtés		A kanyarulatok kiterjedése	A kanyarulatok viszonya az egyenes hosszúsághoz
	Berg-haus szerint	Roon szerint	Berg-haus szerint	Roon szerint	Berg-haus szerint	Roon szerint		
Nil . .	32512	—	330	—	560	—	230	0,7
Duna . .	14630	14400	220	220	374	365	154	0,7
Dnieper	10605	8500	137	140	270	240	133	1,0
Don . .	10526	8000	102	105	240	195	138	1,3
Po . .	1872	1200	58	58	88	88	30	0,5
Rhone . .	1760	1760	62	60	140	109	78	1,4
Ebro . .	1569	1200	67	65	105	80	38	0,5
Dniester	1440	1500	110	90	110	110	20	0,2

Az ezen rovatokban foglalt számok geogr. mértföldeket, jelesül pedig a folyamvidéket kimutató rovatban foglalt számok geogr. $\square$ mértföldeket tesznek.

Berghaus a fő folyamok mérveire és gyorsaságára vonatkozó adataiban kimutatja, miszerint ha Európa minden folyóvizzeit 1-el egyenlőnek vesszük, a fekete tengerbe folyó víz tömege $= 0,27$, míg a szoros értelemben vett földközi tenger csak $0,14$ vesz magába; e szerint az Európában folyó összes vizeknek több mint egy negyede foly az Euxinusba. Minthogy ezen beömléseket elégteleneknek kell nyilatkoztatnunk, hogy oly nagy veszteséget, melyet

oly nagy térnek mint a földközi tenger, oly gyakorta fellegtelen és hatalmas nap alatt s meleg szelek folytán az elgőzölgés erejénél fogva szenvednie kell, kipótóljanak, (a mihez járul még, hogy, mint a hygrometricus átnézetek bizonyítják, a lég csak félannyi nedvességet tartalmaz mint az angol légköré) annál fogva kénytelenek vagyunk következtetni, miszerint a földközi tenger vizében az elgőzölgés okozta tetemes veszteséget, e nagy térségen minden esetre jelentékeny légköri lecsapódásokon kívül, az oceáni áramlásnak a gibraltari szoroson át, s az Euxisból adott fölöslegnek kell fedeznie.

X. A víz alkatrészei, különösen a sótartalom. A mi a földközi tenger vizei alkatrészeit illeti, annak előbbi elemzései igen jelentékeny különbséget mutattak. Míg némely vegyészek, minthogy* a sónak sóvizéből való gyors elszáradását észrevették, azt állíták, hogy e víz átlagosan több chlornatriumot tartalmaz, mint az oceán vize, mások az ily különbséget épenséggel nem akarák megengedni. Ujabbi kísérletek azonban megmutatták, miszerint legalább a földközi tenger vize több százalék (tudni illik bizonyosan 4-et) só tartalmaz, mint a fekete tenger vize. Bouillon la Grange, a ki ezt a tárgyat nagy kitartással és pontossággal vizsgálta, azon végeredményre jut, miszerint, ha bizonyos vízmennyiségre az atlanti oceán számára 38 rész só veszünk, a csatorna 36 és a földközi tenger 41 részt tartalmaz.

Nevezetesen Dr. Marcet már 1820-ban a tengervíz vegyészeti alkatrészeit az oceán lehető számos részeiből igen gondosan vizsgálta. A többi közt említi, hogy Smythson Tennant s ő maga is különösen arra törekedtek, hogy a gibraltari szorosban vagy a mellett nagy mélységekből nyerjenek vizpróbákat, hogy arra nézve nyerjenek felvilágosítást, vajon a belső tenger mikép szabadul meg só fölöslegétől. Miután Dr. Macmichaelnek a nagyobb mélységekből vízmerítésre alkalmas gépezetet adtak által, ugyanaz oly vizet szerzett nekik, mely a tengerszorosban 250 öl mélységből merítettett. A fenékről azonban Dr. Macmichael nem szerezhett vizet, mivel azon helyen a rendkívül nagy mélység miatt nem érhetett feneket. E

ezél elérése végtére Smyth tengernagy közbejöttével lön lehetségessé. Smyth tengernagy e rendkívüli tengernyílásban 1824-ben jutott először mélység-méreti eredményre. A mélység feneke 700, 750, 950 öl között ingadozott. A fenék kovából homokból állott héjanczok (crustaceák) kagylóival és koralltöredékekkel vegyítve. Az egész földközi tenger valósággal sokkal mélyebb, a mint ez az azt környező és sokszorosan benyuló száraz föld közalgése miatt várható volna, s földtanilag tekintve, álsúlyedtt medenczének nagybani holttengernek látszik.

Azonban e nagyszerű vízmélység feltalálása alig volt oly meglepő, mint az annak közelében meritett viz vegytani elemzése; mert e kivételes esetet leszámítva, nagyobb mélységeknél a sűrűségnek épen semmi növekedése sem vétegett észre. Az e tárgyban észleletek eredménye gyanánt Dr. Hyde Wollaston Vilmos 1828. dec. 18-án a kir. tudós társaságban tartott előadásából közöljük a következő táblázatot.

	Széles- ség	Hosszuság Greenwich- től	Mély- ség	Specifi- cus (faj) súly	Só- száza- lék
1-ső szám . . .	38°30'	4°30' K.	450 öl	1,0294	4,05
2-dik szám . . .	37°30'	1°00 K.	400 öl	1,0295	3,99
3-dik szám . . .	36°00'	4°40' Ny.	670 öl	1,1288	17,30
Gibraltar . . .	36°07'	5°22' Ny.	—	—	—

A jelentékeny specifikus súly a magas sótartalom a mint a 3-ik számnál találtatott, oly meglepő volt, miszerint maga Smyth ezen ügyet uja bbi vizsgálat alá vetni ohajtotta, a miben azonban őt a Navarinoi ütközet akadályozta. Mi már azon fontos kérdést illeti, hogy hová lesz a nagy sótartalom, mely a fentebbi kísérletekhez képest a földközi tengerben, nevezetesen a gibraltari tengerszoros közelében találtatik, erre nézve Dr. Marcet azon nézetben van, miszerint a gibraltari szorosban a víznek kettős, felső és alsó áramlása van; a felső áramláson át az atlanti oceán vizei ömölnek a földközi tengerbe, az alsó áramlás pedig a földközi tenger nagyobb sótartalmú s így sűrűbb vizeit az atlanti oceánba viszi, s a só ekép takarodik ki a földközi tengerből. Időközben Dr. Marcet e feltevése

ellen Sir Charles Lyell azzal az állítással lépett fel, miszerint a sűrű víznek lehetlen távoznia, mert a tengerfenék Cap Spartel és Trafalgar között, mint Smyth kapitány mélységméréteiből, melyeket Dr. Wollaston nem ismert, kiderül, felmeneteles, miből következteti, hogy az ily tengeralatti előfal következtében a tenger ágyában valószínűleg nagy sötömegek rakodnak le. Ez elmélet ellen több ok szól. Először is Maury „a tenger physikai geographiájában“ a golffolyamról szóló fejezetben bebizonyítja, hogy tengeralatti áramlások például a Golffolyam alatt felfelé is folyhatnak; másodszor minden mélységmérések iszapot homokot s kagylókat hoztak fel a mélységből, de seholt savat. A dolognak mindenesetre további felvilágosításra van szüksége. Ha Dr. Wollaston elemzésében hiba nem történt, a mint ezen alig kételkedhetni, úgy meglehet, hogy a sódús palacz megtöltésénél sóforrásra akadtak, vagy pedig a palaczban sokáig tartott víz megkeveredhetett.

Minthogy a kérdés, vajon mily nagy a tengervíz sótartalma, igen fontos, annál fogva a víz specificus sulyát a földközi tenger különböző helyein és különböző mélységeiben hasonlitsuk össze az atlanti oceán specificus sulyával, a melynek közép spec. sulya mindenesetre 1,0283 és nem többet tesz.

Hely	Észlelő	Mélység ölemben	Spec. suly.
1) A gibraltari utszoros	Marcet	250	1,0301
2) Az ut szoros belül 50 m. f.	Wollaston	670	1,1288
3) Maseille előtt	Tennant	(felszin)	1,0273
4) Spanyolország és a Bale- ari szigetek között	Smyth	8	1,0270
5) Minorca és Berberia közt	Wollaston	450	1,0294
6) Chartagena és Oran közt	Wollaston	400	1,0295
7) Sardinia és Nápoly közt	Smyth	60	1,0285
8) Az adriai tenger torkolatá- ban	Smyth	45	1,0291
9) Malta és Cyrene közt	Smyth	60	1,0283
10) A Hellespont bejárása	Marcet	34	1,0282
11) A Bosporus torkolata	Marcet	30	1,0144
12) Fekete tenger	Marcet	(felszin)	1,0141 ¹⁾

¹⁾ A 2-ik és 12. számokat elhagyva, mint közép spec. suly 1,0272

Miután Marcet néhány vizpróbát a földközítenger és más oceánokból pontos elemzéseknek alávetett, azon vég-eredményre jutott, miszerint 500 grán vizből elpárolgás következtében következő anyagok csapódnak le:

Chlornatrium	13,300
Kénsavanyas natron (Glaubér só)	2,230
Chlorcalcium	0,975
Chlormagnesium	4,955
	<hr/> 21,560

Mialatt ezen vegytani elemzés ¹⁾ ismeretessé lön, Dr. Wollaston azon kérdést veté fel, vajon nem valószínű e, miszerint a tengervízben kali nyomok is találtatnak? Marcet ezt rögtön lehetségesnek tartá, s felkérte Wollastont, hogy gyanítása folytán rögtön tehessen vizsgáladásokat. Ez megtörtént, s a tény nem sokára megalapítottatott. ²⁾ Mint-hogy a tengervízben oly állományok találtattak, a melyek létezéséről előbb sejtellemmel sem bírtak, annálfogva Dr. Marcet igen vágyott saját elemzéseit ismételni és kijavítani; azonban ezt nem tehetette többé, különben még a két új elemet, a jodot és bromot is felfödözte volna, melyeket Marcet halála után, habár csekély mennyiségben a tenger vízben felfödöztek. A legtökéletesebb vegytani elemzést, mely azóta a földközi tenger vizét illetőleg eszközöltetett, Laurens vitte véghez (Journal de Pharmacie XXI. 93) s melynek eredménye im ez;

	Gran
Viz	959,06

jő ki, tehát 0,001 kevesebb, mint az atlanti oceánban. Azonban mind a 12 mérésből e közép áll elő: 1,0345. — Daymann hadnagy újabb észleletei szerint az atlanti oceán vizének közép spec. sulya kissé nagynak tűnik fel. Daymann észleletei értelmében a középszám: 1,0267.

¹⁾ A járulékok, melyeket a tengervíz teljesen feloldva magában tartalmaz, nincsenek azzal benső vegytani összeköttetésben egyesülve, mert destillatio által elválaszthatók; azonban az összeköttetés mindamellett is, épen nem mechanikus.

²⁾ Phil. Transact. 1819. 199—203. I. Wilson a tengervízben Skoczia partjainál Fluor összeköttetéseket is talált. Malaguti és Durocher (Annales de Chemie 1851.) ólmot, rezet és ezüstöt is kimutattak abban. Sőt a legújabb időben arsenik is fődőztetett fel abban.

	Gran
Chlornatrium	27,22
Chlormagnesium	6,14
Kénsavanyas magnesia (keserű só)	7,02
Kénsavanyas mész	0,15
Szénsavanyas mész	0,09
Szénsavanyas magnesia	0,11
Kali (hamuszir)	0,20
Jod . . . , ...	gyöngye nyomok
Extractiv anyag ¹⁾	nyomok
	<hr/> 1000,00

Különböző elemek a vizsgálat által kétségen kívül érintetlenül hagyattak, különösen a világosság, meleg, s nevezetesen az utóbbi hatásai. Általában megengedtetik, hogy a tenger, gázok hozzávegyülése által van megterhesítve, melyek különösen a felszínhez közel levő vígrétegeket izgatják; mindazonáltal Biot úgy találta, hogy meg 550 öl mélységből meritett víz is gázok hozzávegyülését tanusította mely nem kevesebb mint 28% belélekelhető élenyt tartalmazott. „Azonban itt, jegyzi meg Biot, a földgömb természetánából több fontos kérdés merül fel, melyeket az akkor általam alkalmazott készülétek által nem oldhatni meg. Mennél mélyebbre hatolunk a tengerben, annál nagyobb a felsőbb vízrések nyomása az alsóbbakra; és minthogy 11 yard-nyi (30,96 párisi láb) viszoszlop magassága körülbelül ugyanazon súlylyal bír, mint ugyanazon a térmértéken egy légoszlop, mely a földszínétől a légkör határáig ér, annál fogva következik, miszerint 1199 yardnyi vagyis 550 ölnyi mélységben a víz 100 légköri nyomásnak van alávetve. Tehát mily iszonyatosan kell ezen nyomásnak még mélyebben fekvő tengerfenékre súlyosodnia, ha a tenger közép mélysége, mint azt a nehézkedési törvények jelenteni

¹⁾ Extractiv anyag alatt azon nyálkás ros szagu állományt értjük, mely a tengervíznek az ismeretes undort gerjesztő ízt adja, s valószínűleg a növényi és állati testek tömegéből ered, a melyek a tengerben folyvást rothadásba mennek át. A földközi tengerben sehol sem találhatni azt oly nagy mennyiségben, mint a perzsiai öbölben.

látszanak, a tengerpartokról távol több mértföldre megy fel!“ Ebből az a kérdés merül fel, hogy valjon mily nagy-nak kell a mélységnek lennie, hogy ezen gázoknak cseppfolyó állapotbai átmenetelét eszközölje? Ha egy vizoszlop magasságát, mely a légkörrel egyenlő, mint közönségesen, 32 lábra becsüljük, s ha a tenger só alkatrészeit, valamint a víznek magának valószínű compressióját jelentékeny mélységben figyelem nélkül hagyjuk, úgy a mélységek, a melyekben az alább megjelelt gázok cseppfolyókká lesznek Faraday mérései szerint (Philosophical transactions 1823.) könnyen meghatározhatók, s egyszersmind kiderül, miszerint a gázok, melyek jelentékenyebb mélységekben mint meghatározottak találtatnak, gázalakú állapotban többé nem jöhetnek elő.

G á z o k	Atmosphérák (legörök, a melyek nyomása mellett cseppfolyókká lesznek)	Hőmérséklet		Mélység	
		Fahr ^o	Reaum ^o	Angol lábak	Párisi lábak
Kénsavanyas gáz . . .	2,0	45	+ 57 ⁷ / ₉	68,0	63,8
Cyan	3,6	45	57 ⁷ / ₉	122,4	114,8
Chlor gáz	4,0	60	124 ⁴ / ₉	136,0	127,6
Ammoniak gáz	6,5	50	8	221,0	207,4
Kénköenny gáz	17,0	50	8	578,0	542,3
Szénsavanyos gáz . . .	36,0	32	0	1224,0	1148,5
Sósavanyas gáz	40,0	50	8	1360,0	1276,1
Légenyoxidulgáz . . .	50,0	45	57 ⁷ / ₉	1700,0	1595,1

Végül nem hagyhatjuk említetlenül, hogy Forchhammer vizsgálódásai szerint, a sótartalom a tengerpartok felé észrevehetőleg kevesbedik. Ez valószínűleg onnan ered, hogy e csekély mélységekben s a partoknál a legtöbb tengeri állat tartózkodik, a melyek a tengertől szakadatlanul szilárd alkatrészeket vonnak el. A tengeri madarak számtalan serege, a halak, puhányok, habarczok (polyp) stb. milliárdja a tengervizből, a melynek időjárástával folyvást só-sabbnak kellene lennie, általában folyvást mészrészeket vonnak el. Ha az embernek oly alkalmatlan sótartalom czéltani (teleologiai) czélja iránt tudakozódunk, azt nem lehet a sónak a rothadást megakadályozó erejében keres-

nünk. Szerves állományokkal vegyített álló sós víz legalább is oly hamar megy át rothadásba, mint az álló édes víz, s a legnagyobb szerű nyugtalan mozgások, úgy az oczeánt, valamint a zárt tengert a rothadástól megóvják. A só inkább azért látszik a tengervízbe vegyítve lenni, hogy az elgőzölgést szabályozza. Mennél több savat tartalmaz a víz, annál lassabban megy az elgőzölgés véghez. Ugyanazért ha például a földközi tenger medenczéje tiszta vízzel volna megtöltve, ez esetben e víznek gyors elillanása, a légkörbe oly gőztömegeket vinne, hogy ott hol a lecsapódás következik, rendkívül erős és sokáig tartó záporoknak kellene előállniuk.

Továbbá, mily jótékony befolyást gyakorol a só-tartalom a sarkkörü tengerek vizének fagyására, tudva van. A földközi tengernek meg van a fekete tenger némely részein a maga kis sarkkörü tengere. Itt is a fagyás csak akkor kezdődik, miután a sűrűbb és nehezebb egész — $1\frac{5}{7}^{\circ}\text{R.}$ -ig meghidegült víz a mélyre leülepedett. Ekép természetszerint itt is ugyanazon áramlások jönnek létre kicsinyben, mint a milyeket az atlanti oczeán nagyban kifejt.

XI. A tenger hőmérséklete. A tenger hőmérséklete először a víz felületén a fölötte nyugvó légkör hőmérsékletéhez viszonyában, másodszor különböző mélységekben viszonyban felületéhez vizsgálható. A legbiztosabb újabb kísérletek bizonyítják, hogy a felület meleg hőmérséklete s az alatta mélyen fekvő vízrétegek hőmérséklete között észrevehető különbség létezik. E csökkenést közepszámitással a felület közelében minden fokra husz öl nyire tehetni. (1 fok Réaum. 45 ölre) kivévn a hol a középső vízrétegekben áramlások hatnak közre, mert ezek jelentékeny befolyást gyakorolnak a víz hőmérsékletére a melynek különbségeiből erednek. Azonban 180 öl meghaladó mélységekben a hőmérséklet még 1000 öl függőleges távolra is igen keveset ingadozik, s majdnem állandóan $42\text{--}43^{\circ}\text{Fahr.}$ (körülbelül $4,5\text{--}5,0^{\circ}\text{Réaumur}$) marad. Smyth tengernagy továbbá úgy találta, miszerint a víz a partok közelében, a hol, mint fenebb láttuk a só-tartalom is más, többnyire valamivel melegebb, mint a nyílt tengeren. Magán a felületen a

hőmérséklet természetszerint igen változékony, az idő s nevezetesen a nap magasságához képest, úgy, hogy a különbség napkeletkor s körülbelül délután 2 órakor közönségesen $1\frac{1}{3}$ — 2° R. sőt még többet is tesz.

Smyth az ő kísérleteihez egy üres, átfurt érczhengert csináltatott, mely a lehetőleg rossz melegvezető volt, s abban, a legkitünőbb s önjegyző hőmérőt állított fel, a minőt James Six talált fel. E műszer alkalmilag 8 öl mélységben a tengerben hagyatott, s több év múlva a légmelegség és tengervizmelegség közép különbsége gyanánt $\frac{6}{9}$ egész $14\frac{1}{9}^{\circ}$ R.-ig mutatott, s e mellett a nagyobb különbsétek csak a nyári hónapokban mutatkoztak. E 8 ölnyi mélységben tett észleletek összehasonlítása Mr. Purdy oceáni észleleteivel azon következtetésre visz, miszerint a víz a földközi tengerben átlagosan körülbelül 35° Fahr. (K. b. $1,5^{\circ}$ R.) melegebb, mint hasonló szélességen az otlanti oczeánban. Sicília környékén, a hol a középmelegség a felszínen különböző észlelők szerint 18 — $19\frac{1}{2}^{\circ}$ Réaum. számítatik, Smyth a nyári közép hőmérsékletet még nagyobb mélységekben is viszonylagosan magasabbnak tudniillik $4\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{3}^{\circ}$ melegebbnek találta, mint a gibraltari ut előtt, mely nagyobb elpárolgásra s az áramlásoknak ez által feltételezett behatásaira enged következtetni.

Más adatok szerint a földközi tenger közép hőmérséklete a francziapartok közelében körülbelül 15° C.= 12° Réaum. a felület közelében s a nyílt tengeren fölötte ritkán esik 8° -nál. Nagy mélységben folyvást 10° Réaum. közép hőmérséklet találtatott. Saussure Nizzánál 600 Metre (1847 párisi láb) mélységben $13,2^{\circ}$ C.= $10,56^{\circ}$ R. hőmérsékletet talált.

A mi a fekete tengert illeti, ennek felületén nagyobb hőmérsékleti különbségek mutatkoznak, mint a földközi tenger más részein s e zárt tengerünknek ez az egyetlen része, mely legalább bizonyos részeiben évenként szabályszerűleg jéggel van borítva.

Majer Károly.

GÖRÖG FORRÁSOK A SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Télfy János.

(Folytatás..)

STRÁBO.

II. Könyv. V. Fejezet. 174-ik lap.

7. §. Hogy Alexandriától egyenes vonalban Nil folyásával Rhódhoz visz a hajózás, azt mindnyájan megvallják. S hogy innen van a hajózás Cária és Jónia hosszában Troas-, Byzancz- és Borysthénig. Számbavevén tehát az ismert és behajózott távolságokat, azt vizsgálják, hogy a Borysthéneken túli részek meddig lakhatók ugyanezen egyenes vonalban s hol végződnek a lakott földnek északi részei. Laknak pedig Borysthéneken túl legszélsőbben az ismert scythák közül a roxolánok, kik déliebben fekszenek, mint a Britannian túl legszélsőbben lakó ismert népek. A mi azon túl van, az már lakhatlan a hideg miatt. Ezekről inkább dél felé s Mäötison túl vannak a sauromaták és scythák a keleti scytháig.

31. §. 191-ik lap. Tanaís és Mäötis után következnek már folyvást Ázia részei a Tauruson belől, s ezek után a Tauruson kívüliek. Mert Ázia két részre osztatván Taurus hegye által, mely Pamphilia széleitől a keleti tengerig az indokhoz és ottani scythákhoz terjed, a száraz földnek északfelé néző részét a görögök Tauruson belőlinek nevezik, a délit pedig kívülinek. A Mäotis- és Tanaissal mellékes részek a Tauruson belőliek. Ezeknek első része a caspiumi tenger és Pontus Euxinus között van, részint Tanaisnál és mind a külső Oceánnál mind Hyrcania tengerénél végződve, részint a tengerszorosnál, hol legközelebb az ut Pontus öbléből Caspiába. Azután vannak a Tauruson belőli részek Hyrcanián túl az indok- és scytháig, kik

ugyanezen tengernél laknak, és Imäus hegyeig. Ezeket pedig birják részint a mätötok, sauromaták, és a Hyrcánia s Pontus között a Kaukázig, iberek- és Albánokig lakó sauromaták, scythák, achäok, zygek, (igások) és iniochok (kocsisok). A hyrcáni tengeren túliakat pedig a scythák, hyrcánok, parthyaiaik, baktrok, sogdiánok.

VII. Könyv. III. Fejezet.

7. §. 459. I. Azt mondják hogy ő ¹⁾ nem említette a scythákat, mivel nem ismerte, sem az idegenek iránti vadságukat, hogy t. i. fölálodozták, húsokat megették s a koponyáikat serlegeköl használták, a kik miatt vendégtelennek nevezteték a tenger ²⁾; s hogy ellenben bizonyos hippologokat (kanczafejőket), galaktophágokat (tejvőket) s abiokat költött jeles és legigazságosabb embereknek, kik sehol sem voltak a földön. Hogyan neveztek tehát vendégtelennek ³⁾, ha nem ismerték a vadságot, vagy azokat kik leginkább ilyenek? ⁴⁾ Ezek pedig a fejők, tejvők s abiok, a kik a myzokon, thrákokon, és gétákon tul laktak? Hiszen még most is vannak ugynevezett szekérenlakók és nomadok, kik marhából, tejből és turóból, főleg pedig kanczaturóból, élnek, s nem ismernek jövedelemtakarítást sem szatócskodást, kivéve árut áruért ⁵⁾. Hogyne ismerte volna tehát a költő a scythákat, kanczafejőknek és tejvőknek nevezvén némelyeket? Hiszen annak hogy az akkoriak ezeket kanczafejőknek nevezték, tanuja Heziod is az Eratosthén által idézett versekben: „Az äthiopokat, ligurokat és kanczafejő scythákat.“ S mint kell azon csudálkozni, ha ezért mivel a szerződések és a reájok vonatkozó igazságtalanságok nálunk szaporodnak, jeleseknek és legigazságosabbaknak mondta azokat, kik legkevesebbé töltik életüket szerződésekben és pénzkeresetben, hanem mindent közösen birnak, kivéve a kardot és serleget. S ezek

¹⁾ Homér.

²⁾ Pontus Euxinus.

³⁾ A Pontus Euxinust.

⁴⁾ Vadak.

⁵⁾ Csereberét.

között leginkább közösen birják a nőket és gyermekeket Plátó módjára ¹⁾). Äschyl is világosan egyetért a költővel, azt mondván a scythákról: „De a kanczaturót evő jó törvényű scythák.“ Ezen vélemény valóban még most is megvan a görögöknél, mert a legegyszerűbbeknek tartjuk őket, s legkevésbé ármányosoknak és sokkal takarékosabbnak náltunknál s önelégültebbeknek, daczára annak hogy korunk életmódja majdnem minden néphez elterjesztette a rosszabbra való váltózást, behozván dőzsölést, kéjeket s azonkiül fondorkodásokat számtalan birvágyra. Ezen gonoszságnak nagy része tehát behatott a barbárokhoz is, úgy a többiekhez, mint a nomádokhoz. Mert a tengerészethez fogván rosszabbakká lettek, rabolva s idegeneket megölve, és minthogy sokkal közlekednek, részt vesznek amazoknak fényüzésében és szatócskodásában; mik a szelidüléshez látszanak ugyan hozzájárulni, de még is elrontják az erkölcsöket és az imént említett egyszerűség helyett különféleiséget hoznak be.

8. §. A kik tehát előttünk s leginkább Homér korához közel éltek, s ilyenek valának s olyanoknak tartattak a görögöktől, a milyeneknek őket Homér mondja. Nézd csak, mit mond Herodot a scythák királyáról, a ki ellen Darius táborozott, és a tőle üzenteket. Nézd azt is, mit mond Chrysipp a Bospor királyairól és Leuconról. De a perza levelek is telvék azon egyszerűséggel, melyről szólok, valamint az egyiptomiak, babyloniak és indok emlékiratai is. Ezért Anacharsis is és Abaris s mások ilyen hirben álltak a görögöknél; mivel a könnyedség, tökély és igazságnak nemzeti jellemét tüntették föl.

9. §. Ephorus történetének negyedik, Európa föliratu, könyvében beutazván (elbeszélőleg) Európát a scytháig, azt mondja a végén, hogy mind más scytháknak mind a sauromatáknak életmódjuk különböző. Mert némelyek annyira kegyetlenek, hogy emberhust is esznek, mások pedig más állatoktól is tartózkodnak. Mások tehát, mondja, kegyetlenségükről beszélnek, tudván hogy a mi rettentő és csudá-

¹⁾ Plátó tana szerint.

latos, az megdöbbsent; noha az ellenkezőket is szükséges elmondani s példákat felhozni reá. Ő tehát (Ephor) azokról fog szólni, kik legigazságosabb erkölcsökkel élnek. Mert vannak némelyek a pásztori scythák közül, kik kanczatejjel táplálkozván igazságuk által mindenek fölött kitűnnek. S ezekről a költők is tettek említést . . . . . Chörilt is idézi, a ki a hid átmentén, melyet Darius összekötött, ezt mondá: „Juhlegeltető szákok is, nemzetségre nézve scythák, laktak akkor a buzatermő Áziát; s nomád igazságos embereknek valának gyarmatosaik.“

Anacharsist is bölcshembernek nevezvén Ephor, ebből a nemből mondja lenni; a ki a hét bölcshember egyikének tartott tökéletes józansága és okossága miatt. S az ő találmányának mondja lenni a fuvót, a kétélű horgonyt és a korongot.

17. §. 470-ik lap. A Borysthenes és Ister közötti vidéken felül fekvő egész tartománynak első része a géták pusztasága; azután jönnek a tyrigéták; s ezek után a sarmataféle jazygok s az ugynevezett királyiak és urgok, nagyobbbrészt nomádok, kevesen pedig földmiveléssel is foglalkoznak. Mondják hogy ezek az Ister hosszában is laktak, gyakran mind a két parton . . . Legészakiabban vannak a roxolánok, kik a Tanais és Boristhenes közötti lapályokat lakják. Mert az egész vidék, melyet ismerünk Germániától a caspiumi tengerig lapály. Valjon laknak-e némelyek a roxolánokon túl, azt nem tudjuk. A roxolánok pedig Mithridat Eupator vezérei ellen is hadakozának, Tasios vezérek alatt, mivel eljöttek segílyt hozni Palaknak, Seylur fiának. És harcziásoknak tartattak ugyan; de jól rendezett és fölfelegyverkezett harczvonal ellenében minden barbár nép és könnyű fegyveres sereg gyöngye. Amazok tehát mintegy ötven ezeren a Diophant, Mithridat vezére alatt csatarendbe állított hat ezernek nem birtak ellenállni, hanem legtöbben elpusztultak. Viselnek pedig nyers ökörbőrből készített sisakokat, vérteteket s font pajzsokat. Védfegyverekül birnak dárdákat, kardot és íjat. Ilyenek a többiek legnagyobb része is. A nomádok sátrai, nemezből készíttelve, a szekerekre vannak megerősítve, melyekben laknak. S a sátrak körül vannak a nyájak, me-

lyek tejével, turójával és husával táplálkoznak. Követik pedig a legelőket, elfoglalván mindig a fűvel bíró helyeket, télen ugyan a Mäotis körüli mocsároknál, nyáron pedig a lapályokon is.

18. §. Az egész tartomány zord telű a tengermelléki helyekig, melyek Borysthén és Mäotis torkolata között vannak. A tengermelléki vidékek közül legészakiabak: Mäotis torkolata, s még inkább Borysthéné és a Tamyráci öböl belseje és Carcinité, hol a nagy félsziget (Cherzonéz) földszorosa van. S noha lapályokon laknak, a hideg is mutatkozik; mert szamarakat nem tenyésztenek, mivel ezen állat nem tűri a hideget. Az ökrök közül pedig némelyek szarvatlanul nőnek föl, s másoknak befürészelik a szarvakat, mivel ezen rész is nehezen tűri a hideget. A lovak továbbá kicsinyek, s a juhok nagyok; s az érczkorsók elrepednek és a mi benn van, megfagy. A fagyok keménysége leginkább abból tűnik ki, a mi Mäotis torkolata körül szokott történni. Ugyanis a hajóuton Panticapäuből Phanagoriába szekérrel járnak, úgy hogy sár is ut is van rajta. Az ugynevezett hálónak jegében megfogott halak kiásatnak, leginkább pedig a tokok, nagysága egyenlők a delphinekkal. Mondják, hogy Neoptolem, Mithridat vezére, ugyan ezen az átjáráson, télen hajócsatában, nyáron pedig lovassági ütközetben győzte meg a barbárokat. Azt is mondják hogy e tengerszoroson télen leásák a szőlővesszőket, sok földet hányván reájok. De mondják hogy nagy forróság is áll be, akár hogy a testek nincsenek hozzászokva, akár hogy a lapályokon nincsenek akkor szelek, akár hogy a lég vastagsága nagyobb mértékben megmelegül, valamint ezt a felhőkben a vaknapok eszközlik.

VII. Könyv IV. Fejezet.

5. §. 477. l. A (mäoti) tónak egész körülete kilenczezer stadiumnak mondatik. A nagy Cherzonéz pedig mind alakra mind nagyságra Peloponézhoz hasonlít; s azt Bospor fejedelmei birják, de már egészen tönkre van téve a folytonos háborúk által. Azelőtt kis tartományt birtak a

bosporánok fejedelmei Mäotis torkolatánál és Panticapäum-nál Theodosiáig; de a legnagyobb részt a carciniti szorosig és öbölíig a taurok (birták), scytha nép s ezen egész tartomány és majdnem mind az, a mi a tengerszoroson kívül a Borysthénig elterjed, kis Scythiának nevezteték.

8. §. 479. l. Minden scytha és sarmata népnek az a sajátága, hogy a lovakat kiherélik az engedelmesség végett; mert kicsinyek ugyan, de nagyon serények és makranczosok. Vadászataik vannak a mocsároknban szarvasok és vadkanokra, s a lapályokon vadszamarakra és zergékre. Az is sajátágos, hogy ezeken a helyeken nem találkozik sas. A négylábuak között az ugynevezett *Kolos* fordul elő, mely nagyságra nézve a szarvas és kos között áll, fehér, szaladásban ezeknél gyorsabb, orrával szivja fejébe a vizet, és ott több napig megtartja, úgy hogy könnyen ellehet víztelen helyeken.

XI. Könyv. 8-ik fejezet.

2. §. 778. l. A scythák legtöbbjei, elkezdve a caspiumi tengertől, dááknak neveztetnek; az ezeknél keletibben lakókat pedig massagétáknak és szákoknak nevezik; a többieket végre közönségesen scytháknak nevezik, de külön névvel mindegyik törzset. S mindnyájan legtöbbszörre nomádok. A nomádok közül leginkább lettek ismeretesek azok, kik a görögöktől elvették Baktriát, t. i. az áziok, pasianok, tocharok, és sakaraulok.

4. §. A szákok hasonló berohanásokat tevének mint a cimerek és trérek, részint távolabb részint közel vidékekre; mert Baktriát is elfoglalták és Arméniának legjobb földét is birtokukba ejtették, melynek saját nevük után a *Sakaséna* melléknevet hagyományozták; s a cappadókig nyomultak elő, főleg az Euxinus mellettiéhez, kiket most pontikusoknak neveznek. De midőn szerzett zsákmányaik miatt népünnepet tartának, rájuk törvén a vidékről a perzák akkori vezérei, éjjel egészen elpusztították őket.

5. §. Így beszélnek némelyek a szákokról; mások pedig: hogy Cyrus táborozván a szákok ellen s megvertvén a csatában, futamodott. Felütvén pedig táborát

azon a helyen, hol visszahagyta vala készleteit, teljeseket minden bőséggel, főleg pedig borral, kipihenni hagyta a se-
reget s este felé elvezette mintha futamodnék, visszahagy-
ván a teli sátrakat. S előrehaladván a mennyire hasznosnak
látszék, megállt. Amazok pedig utána jöven s a tábort fér-
fiaktól elhagyatottan, de élvezeti dolgokkal telve találván,
busásan jóllaktak. Ő pedig visszatérvén részegségökben és
bolondságukban lepte meg, úgy hogy némelyek kábulásban
és álomban feküdvén levágattak, mások pedig tánczolva
és tombolva, mezitlenül jutottak az ellenség fegyverei kö-
zé, s majdnem mindnyájan elpusztultak.

6. §. A massagéták megmutatták vitézségöket a Cy-
rus elleni háboruban; kikről sokan mondanak híreket, s
ezeket tőlük kell hallani. Ilyeneket is mondanak a massa-
gétákról, hogy némelyek a hegyeken laknak, mások pedig
lapályokon; némelyek a mocsárookban, melyeket a folyók
okoznak, mások pedig a mocsárok közötti szigeteken. . . .
Egyedül a napot tartják istennek s ennek lovat áldoznak.
Mindegyik csak egygyel nőszül, de egymás feleségeikkel is
élnek nyilvánosan. A ki másnak nejével közöszül, lelógat-
ván szekkeréről a puzdráját, nyilvánosan közöszül. Legjobb
halálnak azt tartják, ha megvénülvén összeaprittatnak juh-
hussal s azzal vegyülten fölfalatnak. De a betegségben
megholtakat eldobják, mint istenteleneket s arra méltókat,
hogy vadállatok falják fel őket. Jó lovasok és gyalogosok.
Ijakat, kardokat, vérteket és érczbaltákat viselnek, arany
övök van és fejdíszök a csatában. A lovak aranyzablyá-
juak, s vállszipjaik is aranyosak. Ezüst nem terem náluk,
vas pedig kevés; ellenben réz és arany bőségből.

7. §. A szigetbeliek, nem levén vetni valójuk, gyö-
kereket esznek és vadgyümölcsessel élnek. Ruházkodnak pe-
dig a fák kérgeivel; mert nincsenek marháik. S kisajtol-
ván a fák gyümölcsét, azt iszszák. — A mocsárbeliek to-
vábbá halakat esznek s a tengerből felmerülő tengeri bor-
jak bőreivel ruházkodnak. A hegylakók pedig szintén vad-
gyümölcsessel táplálkoznak; birkájuk is van, de kevés; úgy
hogy le nem vágják, kimélvén a gyapju és tej kedvéért.
A ruhát rákent kenőcsökkel tarkítják, melyeknek nehezen
elenyésző élénkségek van. Végre a lapálybeliek, jóllehet

birnak földet, nem mivelik, hanem juhaikból és halakból élnek, nomád és scytha módra. Mert mindezeknek némi közös életmódjuk van, melyet gyakran említettem. Temetőik is hasonlók és erkölcsaik. S egész életmódjuk független ugyan, de együgyű vad és harcziás; azonban a szerződésekre nézve egyszerű és szatócstalan. ¹⁾

9-ik fejezet. 2. §. 784-ik l. Arsaces, scytha férfit, a parnoknak nevezett s Ochus mellékén lakó nomád dáákkal Parthia ellen indult és hatalmába kerítette. Eleinte ugyan gyöngé volt a folytonos háborúskodásban azok ellen, kiket országuktól megfosztott, mind maga, mind az ő utódai; de azután annyira erősödtek, elvevén egymásután jeles hadi tetteik által a szomszéd vidékeket, hogy végre urai lettek az Euphrathon inneni egész tartománynak. Bactriának egy részét is elvették erőszakkal a scytháktól s még előbb Eucratidastól. Most pedig annyi földeken s annyi népeken uralkodnak, hogy birodalmuk nagysága miatt némileg a rómaiakat ellensúlyozzák. Ennek az oka életmódjuk és erkölcsaik, melyekben sok barbár és scytha van; több mégis olyan, a mi hasznos az uralkodásra és a háborúban való kitüntetésre.

3. §. Mondják pedig hogy a parnok nevű dáák elszakadtak a Mäotison túli dááktól, kiket xanthiok- és parioknak neveznek; de abban nem igen egyeznek meg, hogy a Mäótison túli scythák közül némelyek dáák. Ezekről tehát mondják, vette származatát Arsaces; de mások mondják, hogy ő bactriai.

SICILIAI DIODOR.

(40. Kr. e.)

II. Könyv. 43. A scythákról, kik a szomszéd ²⁾ országot lakják, fogunk most szólni. Ezek eleinte kicsiny tartományt laktak vala, későbbben pedig erejük és vitézségük által lassankint nagyobbodván, kiterjedt országot szerzének, s népöket nagy uralomra s dicsőségre vezetétek. Eleinte ugyan nagyon kevesen laktak Araxes folyója men-

¹⁾ Családság nélküli.

²⁾ Előbb az Indusokról beszélt.

tében, megvettetvén nemtelenségök miatt; de hajdani királyaik egyike harczvagyó levén s kitünvén a harcz tudományban, birtokukhoz meg szerezték a hegyvidéket a Kaukasusig s a róνας ágót az Oczeán és Mäotis tava mellett s a többi területet Tanais folyójáig. Későbbben azt regélik a scythák, hogy földszülte szüz támadt náluk, s hogy testének felső részei az övig női, az alsók pedig vipera-alakuak. Ezzel Jupiter közöszülvén Scythes nevű fiut nemze. S mivel ez az előtte élöknél sokkal jelesebb volt, tőle scytháknak neveztetek a népek. Ezen király utódai között két, erény által kitünő, fivér létezett s az egyiket Palusnak, a másikat Napesnek hitták. Ezek dicső tetteket vittek véghez s elosztván a királyi hatalmat, népeiket utánuk részint Palusoknak részint Napusoknak neveztek. Idő multával pedig ezen királyok ivadékai kitünvén vitézség és harcztudomány által nagy területet hódítanak meg tul a Tanaison Thrácziaig; s más részek ellen is táborozván, hatalmukkal Egyptomnak Nil folyójáig kiterjeszkedtek. S a közbeeső népek közül sokakat és nagyokat aláigázván, előre vívék a scythák uralmát egy részről a keleti Oceán felé, más részről pedig a kaspiumi tengerig és Mäotis taváig. Mert nagyon növekedett ezen nép s említésre méltó királyai voltak, kiktől némelyek a sákok, mások a massagéták, s ismét mások az arimaspok neveztét kapták s hasonlólul több más nép is. Ezen királyok alatt a háborúban aláigázott népek közül sokan átköltözöködének (Scythiába;) s két legnagyobb gyarmatosítás történt; az egyik, mely assyriusokból állván, a Paphlagonia és Pontus közötti területen letelepült; a másik, mely Médiából a Tanais mellékén elhelyezteték, melynek népei sauromatáknak neveztetének. Ezek azonban sok évvel később szaporodván, pusztították Scythiának nagy részét s megölvén a legyőzötteket, pusztasággá tevék az országnak legnagyobb részét.

44. Miután fejetlenség állt be Scythiában, erő által kitünő nők királykodának; mert ezen népeknél a nők ugy gyakorolják magokat a harcz dolgokban mint a férfiak, és vitézségben nem állanak hátrább a férfiaknál. Azért számos nagy tetteket vittek véghez hires nők nem csak Scythiában, hanem az ezzel határos területen is. Mert Cyrus

a perzsák királya, a ki leghatalmasabb volt kortársai között, nevezetes haderővel indulván Scythiába, a scythák királynéja fölkonczolá a perzsák táborát s a fogságba került Cyrust keresztre feszíté.

IV. Könyv. 28. Mondják hogy a hátramaradt amazónok összegyűlvén Thermodon folyójánál, sietének boszut állani a görögökön a miatt, mit Hercules táborozása közben náluk elkövetett. Legkülönösebben pedig becsület dolgának tartották az athénieken boszut állni, mivel Theseus szolgaságba vitte az amazónok királynéját, Antiópét, a mint pedig mások írják, Hippolytát. S minthogy a scythák együtt táborozának az amazónokkal, nevezetes haderő gyűlt össze, melylyel a vezérlő amazónok, átkelvén a cimméri Bosporuson, Thrácián keresztül indultak. Végre megtámadván Európának nagy részét, Attika ellen fordulának s ott ütének táborn, hol most a tőlük nevezett Amazoneum áll. Theseus . . . . csatára kelvén az amazónokkal, miután az athéniek felülmúlták őket a vitézségben, Theseus hadai győzének és az amazónokat részint lekonczolják, részint Atticából kiűzik . . . . Az életben maradt amazónok, fölhagyván a reménynyel hazai földükre, Scythiába, mentek vissza a scythákkal s velök együtt laktak.

V. Könyv. 42. Panchaeát (sziget a déli Oceánon) lakják benszülöttek, kik parchaeiaknak neveztetnek, és jövények, ugy mint oczeaniták, indusok, scythák és krétiak.

FLAVIUS JOSEPHUS

(37. Kr. u.)

Zsidó régiségek.

I. Könyv. 1. fejezet 1. §. Japhetnek, Noe fiának, volt hét fia. Ezek laknak Taurus és Anán hegyeitől kezdve Áziában Tanais folyójaig, Európában pedig Gadesig ¹⁾. Elfoglalván a földet, melyet találtak s melyet azelőtt senki sem lakott, saját neveik után nevezik vala a népeket. Ugyan is az ugy nevezett gomarokat, kiket a görögök galatáknak

¹⁾ A mai Cadix.

neveznek, Gomar alapítá; Magog pedig a tőle elnevezett magogokat alapítá, kit magukat scytháknak nevezik.

PLUTARCH.

(Szül. 50-ben, meghalt 120-ban Kr. u.)

Crassus élete.

24. A többi parthusok scytha módra feltűrt haját viselnek a megrémités végett.

Futásközben nyilaztak a parthusok; s ebben a scythák után a legjelesebbek.

Demetrius élete.

19. A scythák iván s megrészegegvén az ijak hurjait halkan veregetik, mintegy visszahíva a gyönyörtől elenyésző lelket.

Egészségi szabályok.

132 lap.

20. A scytha, midőn iszik; gyakran érinti az iját s pengeti a hurját, visszahíva a mámor által szétbomló lelket.

Nagy-Sándor szerencséje vagy erénye.

I. beszéd. 328. lap.

5. Óh csudálatos bölcsészet! melynél fogva az indusok görög isteneket imádnak, s a scythák meg nem eszik, hanem eltemetik a megholtakat.

Királyok és vezérek adomái.

174. lap. Ateas irt Fülöpnek: Te a macedonokon uralkodol, kik a háboruviselésben jártas emberek; én pedig a scythákon, kik az éhség és szomjúság ellen is képesek harczolni. — Lovát megvakarva kérdezé Fülöp követeit, valjon teszi-e ezt Fülöp is? — Ismeniasnak pedig a legjelesebb fuvolyásnak, kit fogságba ejtett, megparancsolá hogy fuvolyázzon. S a többiek csudálkozván, ő esküvék, hogy szivesebben hallja a ló nyerítését.

A babonáról.

171. lap.

13. Nem lett volna jobb a galatákra és scythákra

nézve, épen semmi eszmével, képzelettel s történettel birniok az istenekről, mint hinniök, hogy vannak istenek, kik a levágott emberek vérének örülnek s hogy ez a legtökéletesebb áldozat és vallási szertartás?

A folyókról.

V, 2. Phasis folyójában terem fehérlevelűnek (leucophyllos) nevezett vessző. Találtatik pedig Hekate ünnepein reggelfelé az isteni ének tartama alatt a tavasz kezdetén, melyet a féltékeny férfiak leszakasztván, a szüziesség körül dobznak s tisztán iparkodnak így megtartani a házasságot. Ha valaki a részegség miatt tisztátlanok közül vekmerőbben oda tart s elmegy e helyre, elveszti józan gondolatait s azonnal megvallja mindnyájoknak, hogy mit követett el vagy készül elkövetni a törvény ellen. A jelenlevők megfogván őt, bőrbe varrják és az ugynevezett *istentelenek szájába* dobják. Ez pedig gömbölyű s kuthoz hasonló. És 30 nap múlva kilöki a beledobott testet, telve férgekkel, Maeótis tavába. S megjelenvén azonnal addig látatlan kányák széttépik a testet; a mint beszéli Ctesipp a *scytha dolgok* 2. könyvében.

XIV, 1. Tanais Scythiának a folyója; előbb pedig Amazóniusnak neveztetett, mivel az amazónok fürödtek benne.

XIV, 2. Terem benne Halinda nevű növény s hasonló levelei vannak mint a kelnek. Ezt összemorzsolván a vidék lakosai, bekenik magokat a nedvével s megmelegedvén erősen állják ki a hideget. Saját nyelvükön nevezik . . . ¹⁾, az az, Berosus olajának.

XIV, 3. Tanais folyójában kristályhoz hasonló, emberalaku, koronás kő terem. S midőn meghalt a király, tisztujtást tartanak a folyónál; és a ki ezen követ megtalálja, azonnal királynak választatik s átveszi a megholtak királypálczáit, a mint beszéli Ctesiphon a füvekről irt 3-ik könyvében. Ezt Aristobul is említi a kövekről irt első könyvében.

XIV, 5. A Tanaisban terem bizonyos fű, mely a bar-

¹⁾ Hiány a szövegben.

bárok nyelvén *Phryxának* neveztetik, mi, ha fordittatik, annyi mint *gonoszat gyűlölő*. Hasonló pedig a rutához, melynek birtokában levén a mostoha gyermekek, semmi rosszat sem szenvednek mostoha anyáiktól. Terem pedig leginkább a Boreasnak nevezett barlangban. És összeszedetvén, hidegebb a hónál; de ha a mostoha anya valaki ellen ármányt forral, lángot ereszt. S ezen jelt bírván a mostoha anyáktól félők, kikerülik a fenyegető félelem szükségét; a mint beszéli a sámosi Agathon a *scytha dolgok* 2. könyvében.

ARRIAN.

(Virágozék az 1-ső században Kr. u.)

1. *töredék* ¹⁾. A parthok scytha származásuak s miután sokáig voltak leigázva, elpártoltak a macedonok uralmától, felzendülvén a perzák is, ezen okból: Arsáces és Tiridát testvérek valának, Priapitnak, Arsáces fiának, unokái. Ezek Pheredest, kit Antioch király (melléknévvvel istennek nevezték) tartományuk helytartójaul rendelt vala, miután a testvérek egyikén rútol akart erőszakot elkövetni, nem tűrvén e gyalázatot, megölték a sértegetőt más ötnék társaságában. S népoket elszakították a macedonoktól s függetlenül uralkodának és oly nagy hatalomra vergődtek, hogy a rómaiakkal is egyensúlyu csatákat vívának s némelykor meg is győzvén őket, hazamentek a háboruból. A parthok pedig Sesostris, az egyptomiak, és Jandis, a scythák királya alatt, tartományukból, Scythiából, mostani földükre költözködtek. Kiket Traján, a rómaiak császára, erővel megaláztatván, békét kötött velök és maga rendelt nekik királyt.

52. *töredék*. A scytháknak egész tartománya ilyen. Hajdan gabonaevők és szántóvetők levén s házakban lakván és városokat bírván, miután a thrákoktól megverettek, megváltoztatták előbbi életmódjukat és nagy átkokkal fogadták, hogy soha sem építenek többé házat, sem ekével föl nem hasítják a földet, sem városokat nem alakítanak, sem drága értékű holmit nem birandanak,

¹⁾ Fragm. hist. graec. 3-ik köt.

hanem szekereiket használandják házak gyanánt, a vad-állatok húsát eledelül s a tejet italul és ételül s birtokuk egyedül nyájakból álland, melyeket magukal fognak vinni fölcserélvén egy vidéket a másikkal. S azóta földművelőkből nomádok lettek.

53. tör. Ázsiát lakják a scytha abiok, független nép, szegénysége és igazsága miatt.

54. tör. Hámus, scythák királya, kinek fia Eridius, kítől a ponticus folyó Eridiusnak neveztetvén, később okosabban Irisnek neveztetett.

Nagy-Sándor hadjárata

vagy

Anabasisa.

IV, 1, 1. Kevés nap mulva megérkeznek Nagy-Sándorhoz követek az *abiok* nevű scytháktól (kiket Homér is a legigazságosabb embereknek nevezvén megdicsére költeményében. Laknak pedig Áziában öntörvényileg, leginkább szegénységük és igazságuk miatt), és az európai scytháktól, kik mint legnagyobb nép lakják Európát.

IV, 3, 6. Ezalatt megérkezik az ázsiai scythák serege Tanais folyójának partjaihoz, hallván hogy a folyón túl lakó barbárok némelyei elpártoltak Nagy-Sándortól s készek levén, ha csakugyan valami nevezetes fordulat történt, maguk is megtámadni a macedónokat.

IV, 4, 1—2. Midőn látta, hogy a scythák nem vonulnak vissza a folyó partjától, hanem a folyón keresztül, mely ott nem volt széles, nyilaztak, sőt Nagy-Sándort barbár módon gyalázták is, hogy t. i. Nagy-Sándor nem mer összekapni a scythákkal, vagy ¹⁾ majd megtanulja mi a különbség a scythák és az ázsiai barbárok között; ez által fölingereltetvén, föltette magában átkelni.

(Vége köv.)

¹⁾ Ha teszi.

KÖZLEMÉNYEK

AZ EGRI ÉRSEKI LEVÉLTÁRBÓL.

(Vége.)

V.

Gr. CSÁKY FERENCZ ¹⁾ levele.

„Méltóságos Egri Püspök nekem bizodalmas Uram. Ajánlom keoteles szolgálatomat Kegyelmednek. Levelemre valo kgd méltóságos választételét ighen nagy böcsülettel vettem, s nekem kívánt jók irant valo Kgd ió akarattyát megh szolgálom Kk kívánván, hogy Kegyelmedet is Isten mind a haza Javára, s mind maga szerencséjére nézendeő dolgaiban sok esztendeigh boldoghitsa.

Magam állapotya Istennek legyen hálá it az nagy Embereknél is ió karban vagyon; s irhatom Kk, hogy az Rebelleseket parancsolat nélkül is az magunk Magyarifogton foghiák s kergetik, mellyet az Ármadabéli nagy Emberek ighen javallanak; Bonis Ferencz Uram imár itten helben, s Kubiny László Uram is eddigh Cassán lehet foghua; Kemény Jánosné Aszonyom ugy irják Keövárban, Bocskai Uram penigh Husztban szaladt, de feleségéutban érvén feldúlták s fosztották; Serédi Benedek Uram is elébb állott, mely felé megh nem irták, és a többys ki Erdelyben, s ki hová mehetet. Ugy látom édes Méltóságos Püspök Uram féleő, hogy nem csak az Ceremoniákért, hanem szükségtyől is kénszeritetvén continuálnunk kelletik az Cassai lakást, ha Isten rajtunk nem könyörül. Most az Fejedelem Asszonyall és Rákoczy Ferencz Urral ő Ngokkal tractaban van az dologh, és innen a Tábor nem sokára aláb mozdulván, megh foghia annak is végét az idő mutatni. Váradi Püspök Uram ide érkezvén, ugy hiszem nem sokára contentus lészen eő kgme is it valo gyönijörűségivel. Ezek után, kívánom Isten Kgdet éltesse ió egésség-

---

¹⁾ Csáky Ferencz kassai főkapitány volt.

ben sok esztendeigh. Datum ex Castris ad Parno positis
die 19-a Junij Ao 1670.

Kegyelmednek

köteles szolgálja
Gr. Csáki Ferencz.

VI.

KALMANCSAY JÁNOS levele.

„Alazatos szolgálhatomát ajánlom Ngnak, Isten algia
megh Ngdat szerencsés jokkal.

Eminap jrtam Ngnak sokféle dolgokrul, most itt sem-
mi hírek nincsenek, hanem eminap Posonnál 15 agiut hoztak
által, fehér hegyen hallom vittek volna Nro 60 nagiokat, jtt
joval biztattiak az emberek magokat, nem tudhatni semmj
képen mi végre uisnek annyi agiut, némellek azt mongjak
Lengjel Kiralj segítségére. Az Eretnekséghe itten fél, Érsek
Urunk ő Ngha Komaromban vagion. Cancellarius Uram ő
Ngha curával éll torka miatt, Kásonj Uram megint arra
az földre készül ő Fölséghe küldi, Nadasdi Uram Capu-
várat vagion, igen épeti. Ugy hallom hogy Bécsnek ed-
gyik bastyaia le dölt volna, ő Fölséghe nézette jngyene-
rekkel hogy ha volt e valamj fogyatkozás az fundamentum-
jában, azt talaltak, hogy semmj sem volt, azért rosز omen-
nek tartiak. Az Ur Isten éltesse Nghdat sok esztendeigh
jo egességben. Datum Posonii die 20 Juny 1670.

Ngnak

Alazatos Caplammja
Kalmancsay János.“

VII.

KOLOSVÁRY ISTVÁN ¹⁾ levele.

„Illustrissime et Reverendissime Dne, Dne Patrone
Gratiosissime.

Alazatosan szolgállok Nagysagodnak. Miket a Nemes
Kamara méggh sem expedialt a jországok foghálássára, ugi
latom, varia a tabornak onnét valo alab szállassat, lévén a
Generaltol dependentjaia. A rebelliseket alkalmasint fogdos-

¹⁾ Kolosváry István egri kanonok, és patai főesperes volt.

sak, Barkoczy Istvannét Forgacz Istvannét s a Fiát Andrást elfoghták és Ungvárra vitték, Tokay Istvant, Putnokit, de nem tudom meliket, hihető Bálintot a Fejedelem szolgálait és másokat is. Vjnna Várát és Nagj Mihált megraboltták. Füzér Várában tegnap kellett bé mennj négi száz németnek Bonis Ferencz Consensusából, kiről jrt is a Felességének: magát Bonist elboczátták, ha Eötven ezer Tallérigh valo kezest állithat magáért, Ennek minden javaiból Predát hán-tak, chak borát is négi százigh valot ¹⁾ hoztak az táborra. Aba Wyvarmegie követei ma indultak az táborra, valoban érte voltak, hogy közölünk valakj mennien vele; de mivel tuttunkra sem atták a jüülést s azonban oratornak is Baxa Uramot valasztották, s azon kívül minapi követhség hordozássaért is Horváth urammal illetlenül bántak a vármegién, hac vice recusaltuk, mivel némelliek exmissussok, háromnak Predicatjoi vannak residentjankat sem hathattiuk üressen. Cancellarius Uram niughatatlankodigh. Czeglédj Predikator ellen az jnquisjtót tegnap keztek el Horváth Görgi és Boldizár Uramek, tizet eszküttek megh de semmit sem fátealtak, most abban kezdik hadnj, de contjnualni fogiak; bizonj ugi latom benne marad, job volt volna el sem kezdenj, hagi nem mint semmit nem effectualnj. De ez nem első. Ugi értem, hagi az tabor ma indul Tokaj és taia felé. A Fejedelem Aszonj tractal a Fia képében Borsiban, maga Ecsedben maradt, adgia Isten jo végét. Harsjanj Uram declaratus Camararius niavaliás az ági fenekit niomja. In reliquo Deus Illmam et Rmam D. Vram foelicem servet diutissime. Cass. (Cassoviae) 21-a Junij 1670.

Illmae et Rmae D. Vrae

Humillimus Capellanus
Stephanus Kolosváry.

VIII.

KALMANCSAY JÁNOS levele.

„Alazatos szolgálatomat ajánlom Ngdnak, Isten al-gia megh Ngdat szerencsés kivanta jokkal.

¹⁾ Itt hihetőleg négyszáz hordót kell érteni.

Posonban lassan mint giütten jünnek az Németek, a mint mais szazon jüttek által a dunan, itten minden jo reménségben vagiunk in promotione et stabilitone Catholicae Religionis az minthogy félnek is az Eretnekek, most inquiraltat a Fiscus az Posonj Lutheranusok ellen, mert Pünköst után be rekeszkedvén az Synagogaban az Aszonjokot és gyermekeket kj rekesztették, és olj suspicioban eytették magokat, mintha correspondeáltak volna az Rebellisekkel, sőt olliat is hirdettek hogi Ur napian az Captolonbéljekat és Jesuitakat mind le vágiak, az utan Zaslot emeljenek a kik hozzájok akarnak állanj, s ugj foglalialk el az örögh Templomot. Hidvégit megh fogták, Lepoldburgban vagion, ő Felségéhez viszik. Érsek Urunk ő Ngha Posonban vagjon szavanjo vizet iszik, panaszkodot iterato hogy Nghod semmit sem ir, és hogj az Udvarnál is haszonlo képpen panaszkodnának, hogi mostanj Zurzavar üdüben az Eretnekséghez a taian nagy excessusokat csinal az papistaságon, a Baratokat publice verik az Praedicatorok, és Nghodchak abban hadgia, nem confugial ide föl, és hogj Ngnak mind joakaroj a taian minden rendbeli emberek, mitül fel ugjmond.¹⁾

---

¹⁾ A mint e levélből kitetszik, rosz néven vették Szegedinek, hogy ő az osztrák pártbeli urakkal nem levelezett, különösen, hogy a katolikuskon elkövetett bántalmak ellen nem panaszkodott, s azoknak megfenyítéseért ő felségéhez nem folyamodott. Szegedinek ezen hallgatása s magatartása arra látszik mutatni, hogy ő nem akart a dolgokba ilyeténképen avatkozni, s ez által az osztrák érdekeknek szolgálni. Az ugyan nem szenved kétséget, hogy ő mint főpap és hazafi egyaránt roszalta, hogy a nemzeti párt törekvése ily fordulatot vett, s határokon túlment és hogy azzal a vallási érdek is összezavartatott, annak örve alatt a vallási felekezetesség és egyenetlenség felizgattatván, itt ott egyik vagy másik fél bántalmaztatott; de ő megtudta a politikát a vallástól különböztetni, s nem engedte magát a vallásos buzgalomtól annyira elragadtatni, hogy ez által más politikai érdekeknek szolgáljon. Ő buzgó főpap volt, de a vallást, vagy is a vallás ellen elkövetett bántalmakat nem akarta ürügyül politikai célokra felhasználni, panaszai- vagy vádjaival hazafiaiát még jobban compromittálni, a hatalmat a szigorubb eljárásra felhíni, s ez által a már úgy is felizgatott felekezetességet s egyenetlenséget még jobban nevelni s élesztetni.

Irtam Zigrai Uramnak hogy az borokot od adom altall-jaban négyedfél forinton, mert itten a bór ocsodik, azelőtt nem mertem oda adnj minthogj Ngod jelenlétében is Angrano Uram ugj kérte, de Ngod néj fl. hatta, az Bazinj szülök is már már megh vadnak kapálva, Ngod jrion Poharnok Andrasnak az szüret felől jdeiën, mert attul tartok, Kerekes Janos Uram ne avassa magat beli szokasa szerént. Az Ur Isten eltesse Ngdat sok esztendökik kedves jo egészségben nagj szerencsessen. Datum Posony Die ultima Juny 1670. Ngnak

Alazatos Caplannia

Kalmancsay János.

IX.

HÉCZEI BAKSY ISTVÁN¹⁾ levele.

„Illustrissime ac Reverendissime Dne Fautor et Patrone mihi gratiosissime!

Humilium servitiorum meorum addictissimam Com-mendationem. Az Ur Isten minden Idvesseges javaival megh aldvan Ngdat, dolgainak szerencsessen való folyasi-val boldogicsa szivesen kevanom.

Régghi ismért Uramhoz Ngdhoz bizodalmason folya-modom, és alazatosan írhatom: Minek előtte ide Cassara pro refugio be nem jüttem volna, azelőtt Notoriusnak sen-kitül nem tartattam, és Regestrumban sem volt nevem betéve, mivel nemely nem jo akaraim azon voltak, Élete-met el fogyassák, ha tova kivül maradok, a minthogy haromszori Jyülésében a Nemes Uij Varmegyenek²⁾ op-ponalyan maghamat, es evincalvan, az Personalis Insurre-ctio labra nem kaphatvan, elveghezet dologh volt, szablya-ra hannyanak, az Sicariuaok is el voltanak rendelve. Ha-

¹⁾ Héczei Baksy István Zemplén vármegyei nemes, és úgy lát-szik, jelentékeny személy volt; mert az 1659-ki országgyűlés által a határok megvizsgálása — megigazítására kiküldött választmány egyik tagjává választatott. Egyébiránt a héczey Baksy család már kihalt (l. Nagy Iván Magyarország családai. I. köt. 108. l.)

²⁾ Aba-Uj vármegye.

sonlo keppen a Nemes Zenplen Varmegye utolszori Gyűlésében ha ben talaltam volna lenni, Életem elfogyott volna, kit eleve a Meltosagos Fejedelem eö Nga mondot megh, be ne mennek, mert roszat végheztek felölem, ki is effectu végheben ment volna, fel kieltvan sokan közhölök, mondván: most kellene, itt volna Baxsi Istvan. . . .¹⁾ lenne Testébül. Gönczön is 6-a praesentis a Gyűlésben a hátam meghe Sicariusokat rendelték vala nemelleyek, de Isten tsudalatoskeppen azoktul megholtalmazot. Annyira való veszedelemben forgott azon üdőben szemellyem, Publice protestaltam, többször Varmegye Gyűlésébe nem megyek, mert szabad Suffragiumom nincsen, sem kglmes Urunk eö Felségének sem Hazámnak nem szolgálhatok. Azelőtt penigh Groff Stharenhergh Uram detentiojakor, egyedül mint ellenkeztem, halhatta Ngd, kirül Inquisitiot is peragaltattam a mint lehetet, es Ngdnak in verissimis Paribus meghküldöttem. A Meltosagos Fejedelem eö Nga és Adhaerensi Tanacsokban ante 10 Aprilis soha nem voltam, az utan penigh nem hogy adhibealtattam volna Cooperatiojokban, migh szerencses folyasat tartottak magok Iteleti szerent Dolgoknak, de inter spem et metum volt Eletem es Javaim meghmaradasa, és mind addigh nem hivatott, mint megh fenyegetett Embert, migh az Bán Arestomban nem tetetett, s hire nem volt, es az ő Felséghe manifestuma el nem érkezet, hanem az utan, latvan hogy jol eset volna, ha azt a Tanacsomat meghfogadtak volna, kit 10 Aprilis mondottam, jutottam Eszekben, et pro 1 Maij ketczeri Parancsolattal hivattattam, de quid faciendo, akkor is minemü Opiniom volt az Inclusabul meghérti Ngd. Es noha Fő Generalis Uram ő Ngha és a nemes Camara is értven Eletem veszedelmet, minden kétséghe kívül szemellyemhez gyanosagh nem lehetett, hanem valamely gonoszakaroim, bizonyos is azok közhölvalo, kik Eletemet az előtt Practikajokkal el nem fogyathatták, azoktul vádoltattam mostan nevemet seriesben tetetvén, azért hihetőb, magok utan akarnanak engemet is

¹⁾ Itt egy szó olvashatlan.

vonni a büntetésben, avagy magok mentségével engem vadolni, Nagos Uram azen eö Felséghehez valo hűségemért akartak meghöletni, azt is kialtottak Publice Borsod és Aba-Ujvármegyében ellenem, azért nem kevanom azoknak dolgokat es szandekokat segitenem, es velek edgyet értenem, mivel Esztendőnkint eö Felséghitül Ezer Tallerom jarna (ki is bár ugy volna) de azzal ighen ellenkezöt tapasztalok mert a mint fellyeb is irám, Cathalogusban tötték nevemet, és Isten oltalmazhat, a Törvénytelen Peldatul. Tudom Ngdnak jo Confidentialiat Cancellarius Uram eö Ngával, kerem bizodalmason, eö Ngat disponallya, es jo bizonsagot tegyen felölem kérje eö Ngat és Zichi Uramot ö Ngat is, eö Felségénél szerezzzen egy . . . .¹⁾ Protectiot szemellemre és Javaimra, lehessek securus az eö Felséghe szárnyai alatt legyen megh maradasom es eléghséges oltalmom; Es ha Ngdat megh nem bantanam, Ersek es Groff Rottal Janos es Spork Uramiek eö Ngoknak, es ide a Nemes Camaranak is mellettem irni, hogy eö Felséghe előtt dolgomot recommendallyak, magha is penigh Ngd az mi kegyelmes Urunk eö Felséghe előtt dolgomnak jo Promotoralenni, az Leveleket penigh meghirattván, kezemhez küldeni meltoztassek. Mely Ngd jo akarattyaaert en is assecuralom Ngdat oly dolgaiban szolgállok, emleketes leszen Ngodnal, kötelez is magha szolgálatyara. In reliquo servet Deus Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram diu ad vota foelicissime valentem. Datum Cassoviae die 1 mensis Julii An. Dni 1670.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae.

Humilimus Servitor

Stephanus Bazy

de Hece."

X.

SZÉCHI MÁRIA levele.

"Meltosaghos Egri Püspök Uram.

Áyánlom becsüllettel valo szolgálatomot kglnék. Ez jelenvalo holnapnak nyolczadik napián Jaszorul költ kgl-

¹⁾ Itt egy szó olvashatatlan.

med böcsülletes Levelét nagy böcsüllettel vettem. Az hi-rekrül valo tudositasat es a szép gyümölczbül valo gazdalkodasat kglnek megh szolgalom. A Cseresnye Muranij Varaban Uysagh, de az Egres már nehül az kösziklakon hannya viraghiat, de hadgy eriek csak édes Püspök Uram, en is szent Mihaly nap taiban gazdalkodom a Muranyi Cseresnyével kglmednek, elhiszem Uysagh gyanant veszi kgl is akkor. Ha tudhatnak miben most is errül a kösziklás helyrül kedveskednem kgtmednek, szerencsémnek tartanam, kerven nagy bizodalommal kgtmedet, adgyon alkalmatossaghot arra, hogy én a kglmed hozzam valo sok szep jo akaaratyaert szolgálhassak es kedveskedhessek böcsüllettel valo kötelességgel kglmednek, melljel a migh Isten eltet kívánok kglmed szolgalttyára lennem. Iriák hogy kassay Feö Generalis Uram eö kglme arestatatot volna ennehang böcsülletes Feö embert Kassan. Az Ecsédiek felöl olyan hirem érkezet, hogy ha eddigh nem is ma holnap beveszik a Praesidiumat. Posonbul ollyat irnak, hogy a Török ighiri arra magát, ha kik folyamodonk is a Magyarok közhül Protectioja alá, ki adgya ökö. Nem kétlem gyönnek gyakorta minden felöl uyab uyab hirei kglmednek, nagy halaadással veszem s megh is szolgalom ha kglmed öket meltoztatna velem is közleni. Nekem is galibam érkezék a Szendrei Jozságh veghet, kin Groff Zrinyi Peter Uramnak eö kglmének volt mintegy huszon egy vagy huszonket Ezer forintigh valo penze ennekem penigh megh leghaláb kileczven, vagy kilenczvenöt Ezer forintom van rajta, most foglalá ell a Fiscus mint Zrini Uram Jozságát. kiért fel köllöt emberemet küldenem a mi kglmes Urunkhoz ö Fölségéhez. Ezek után kívánom Isten kglmedet eltesse sokáigh szerencsés jo egészséghben. In Arce Murany 14 July Ao. 1670.

Kglmednek

Böcsüllettel szolgál

G. Anna Maria Szechi. „

E levél más kézzel van írva, csak az aláírás sajátkezü. A hangulat, melyen e levél iratot, bizodalmas és kedélyes, a mi arra látszik mutatni, hogy a murányi vár

urnője Szegedivel bizodalmas érintkezésben állott, s vele meghitt levelezést folytatott. Az ügyek vagy hírek, melyekről ötet Szegedi tudositá, amint e levélből kivehetni, igen fontosak és ötet közléről érdeklők lehettek; mert azokat nem csak nagy köszönettel vevé, hanem Szegedit újlag is kéré, hogy hireit vele ezután is közölné. Ő is viszont megemlit levelében újság gyanánt egynehány dolgot, vagy azokra vonatkozó hirt, s úgy látszik hogy hireit igen biztos kútforrásokból meritette, s a dolgok menete felől igen alapos tndomása volt. Ugyanis e levelében, *mely julius 14-dikén kelt*, a többi között azt írja: hogy az ecsédi várat, ha eddig nem is, ma holnap beveszik. És Szalay László előadása szerint az ecsédi várbelieknek, hol t. i. többen biztos menedéket kerestek, *csak-ugyan julius 14-dikén*, tehát épen ezen levél keltének napján, oly feltétel alatt adatott kegyelem, hogy a várat német őrségnek megnyissák. ¹⁾ Továbbá igen hiteles tudomása volt a töröknek politikája és magatartása felől is, melyet ezúttal követni fog. Ugyanis azt írja ezen levelében, hogy Pozsonyból oly tudositást kapott: miszerint a török azokat kik az ő protekciója alá folyamodnak, ki fogja adni. És Ketteler, Istvánffy munkájának folytatás- vagy toldalékában, ugyan csak azt írja: hogy a budai basa azon magyarokat, kik tőle védelmet vagy segítséget kértek, felküldvén Bécsbe az ő eredeti leveleiket elárulta. ²⁾

XI.

SEMSEY GYÖRGY levele.

„Alazatosan szolgállok Nagycsagodnak mint nekem regi jó kegyelmes Uramnak.

Az minap hogy Nagod méltóztatot volt mellettem irni Markis Degrano Uramnak ő Nagycsaganak, ha Isten megh szabadit, azt Nagysagodnak alázatosan megh szolgálom, en nemely emberek hitinek szep szovának hívén, valo-

¹⁾ Szalay László Magyarország története V. köt. 131. l.

²⁾ Regni Hung. Historia Agrippinae 1724. 565. l.

ban megh romlek , ha beket hadnak vala, Spork Uram ő Nagycsaga paranczolattira ő Naga mellé mentem volna, és onnat ő Felsegehez , mivel ajánlotta volt ő Naga gratziajat, hogy ir mellettem ő Felsegenek es ugyan magamtul küldi ell, de nemely ember boszujaat akarván tölteni rajtam , ejtet e nyomoruságos állapotban. Minden nyomoruságomnál s rabságomnál nagyobnak tartom, hogy Felesegemnek s szegény ártatlan gyermekeimnek emberek csudájára minden hazokbul ki kelle költözniek, és egy parani hazikoban kelle meghnyomorodniok, de megh abban is nem maradhatnak bekevel szegenyek, bizonnal irom Nagycsagodnak (ha Istennek ugy teczett volna) inkább kivantam volna halálomat minden gyermekeimmal s Felesegemmel együtt, mindseme nyomoruságra valo jutasomat, mindenek felet engem nyomorgatnak. Tugya Isten, nem fajna ennire az szivem, ha oly vetkemet tudnam , kiert enni büntetést erdemlenék. De azmint Nagycsagodat sokszor informaltam, docealom is azt, hogy en Patakra az Fejedelemnek ket levelere oly veggel mentem oda, hogy odamenetelemmel ő Felsegenek szolgálhassak, kit becsületes Catholicus Fő rendekkel docealhatok , Harciany (talán Harsányi) Urammal is comunicalva ő kigelmekkel az Fejedelem ő Naga akkori leveleitt, opiniójokat vevén, teczet igen oda mene-telem ilyen ratiokra nézve, s mivel mégk akkor homalyosok voltak az dolgok, hogy expiscalhassam mit akar ő Naga, s hogy ha ollyat vennék eszre, hogy ő Felsege ellen kivanna militálni, tehát az minire entőlem lehet disponalliam mind magat, mind mellete levő emberit, hogy valamint ő Nagycsaga olyanra ne erumpallyon. Azonban oda Patakra érkezven mint vettek tülem reversalist [coacte azt mar Nagodnak punctatim megh mondottam, mivel azért ugy esett ertesemre, hogy Markis Degrano Uram ő Naga oda ment Nagodhoz, kihez kepest kelletek Nagycsagodat alá- zatosan requiralnom ez mostani alkalmatossaggal méltoztatnék Nagod emlekezni felőlem és informálni ő Nagat az en dolgaimrul tenne valami könnyebitest ő Naga hazam tajan az bizonyos hogy sok karokat tettenek mar ő Naga szolgálai szegeny Felesegemet egynehany izben meghsidogattak, megh ugyan maga be nem kültözött ő Naga haza-

imban , ha miben Nagod meltoztatatik dolgaimat segiteni ez nyomorusagomban kegyelmesseggel lenni Isten is meghaldgya Nagodot erette , jó valaszt varvan Nagycsagodtul Isten eltesse Nagodat sokaigh. Datum Cassoviae Die 12 Augusti Anno 1670.

Nagodnak

alázatos szolgálja

Semsey György.

P. S. Im egy Suplicatiot is irtam Markis Degrano Uramnak ő Naganak , kerven alazatosan Nagodot meltoztassek promoteálni, hallom hogy azzal vadol Csáki Ferencz Uram ő Naga , hogy Töröknek irtunk negjen az arestombul, de ha én irtam , soha gratiat nem kérek az vetkemert, van két esztendeje hogy rut veszekedésben van velem egy egri Török sintelenül fenigetven az hodolasomért; ha mind ez vilagh ugy szeretné az törököt mint en, egy sem maradna meg közzülök.“

XII.

KALMANCSAY JÁNOS levele.

„Nghos Uram.

Eminap irtam volt Ngnak hűségessen, most értettem , hogy Draskovics Miklóstra küldöttek volna öt száz Dragont, Györy Püspök után négy százat, mégh egy Püspöket féltenek, Nghod által érthetj, ki Katonak közöt lakik , Czobor Adam talam eddigh kéznél vagion , Isten tudgia minémő véghe lészen , Ersek Urunk ő Ngha mégh Bozokban vagion betegeskedik chak nem minden cheledivel, Zichj Uram ő Ngha vagion egy hete, hogy Bécsben vagion, most többet nem jrhatok. Az Ur Isten éltesse Ngdat sokaigh jó egessegen szerencsessen. Datum Posony die 8 7bris 1670

Ngnak

Alazatos Caplannja

Kalmancsaj János.

XIII.

SZELEPCSÉNYI GYÖRGY primás levele.

„Reverendissime Domine Frater in Christo Observandissime

Teghnep vettem az Kglmed levelét, melyben menti

maghát, hogy anny ideőtül foghva ennékem semmit sem jrt, de ha jól jut eszemben, vettem egy levelét kglmednek az kit in recommendationem cuiusdam privati, a mely ezekben a Revolutiokban tartatott nem jó akaróytól, küldéot volt Kglmed, én is menthetném az iránt maghamat, hogy nem jártam kglmednek, de nem csuda, mert eő Felséghe bizonyos Commissióban Bozók felé küldvén e napokban meszi estem volt az Postáktul. A mi az . . . ¹⁾ jrását illeti kglmednek, azon Kglmed Edes Fraterem semmit se törüdgység, mert jo Istápja vagy on itten, szóllottam én mind eő Felséghe nek, mind Lobkovics Herczeghe nek és az több nagy Ministereknek is, hogy ha valamelly Egyházi Személly felől volna valami Umbra, eő Felséghe venné respectusba az Egyházi Rendnek honestássát, ne derogaltassék és praejudicaltassék az eghész Clerusnak, és ha szintén lenne is valaki suspectus, minthogy én vagiok Metropolitanusok, bizza reám eő Felséghe, magham el tudom igazítani dolghokot, kire eő Felséghe és meghnevezet Méltóságos Lobkovicz Herczegh kegyessen reá is állott: Most Senney Puspeök ²⁾ Uramot hivatom magamhoz, hogy expurgallia maghát; en minden tehetséghe mmel azon leszek, ugy alkalmasztassam az dolghokot, meghmutassam, hogy a Magyar országhi Clerusnak igaz szolgáláia, Attya vagiok. Itt minket Moldvával es Tatárral kesztek iesztheni, ha mi ollyast értene Kglmed tudositson felöle, mivel eő Felséghe mégh egy ideigh ezekre a Revolutiókra nézve itt tartoztat. Tartsa es éltesse Isten sokáigh jó eghésségben Kglmedet. Viennae 2 Octobr. 1670.

Rssimae Dnis Vrae

Frater in Chto addictissimus

Georgius Szelepchény

Archi Eppus Strigoniensis.“

A mint e levélből kivehetni, Szegedi arra kérte Szelepchényit, hogy, ha gyanu és kérdés alá jönne, legyen neki pártfogója ő felségénél. A mi arra mutat, hogy Szege-

¹⁾ Itt el lévén e levél szakadva, egy szó olvashatlan.

²⁾ Sennyei István veszprémi püspök volt.

di félt; hogy a vádlottak ellen tartott szigorú nyomozás, vagy valami rossz akaratból származható árulás folytán bajba keveredhetik, s ezen eshetőségre készült, eleve pártfogókról gondoskodván. A miből ismét azt következtethetni, hogy ő a nemzeti pártbeliekkel csak ugyan összeköttetésben, vagy legalább valami érintkezésben állott, s ezen párt titkai — s terveibe be volt avatva, amint ezt igazolni látszik az is, hogy Széchi Máriával meghitt levelezést folytatott; s ennek folytán magát ez ügyben érdekelve érezvén, tartott az őtet érhető gyanu- és bajtól. Azért biztatja őtet Szelepcsényi ezen levelében, hogy semmit se törődjék, mert jó istáppja van neki Bécsben, és hogy ő felvétele és Lobkovics herczeg az ő előterjesztésére megengedte: hogy ha valamely egyházi személy gyanu és kérdés alá jönne, ő, mint metropolitanus, igazítsa el annak baját, hogy a clerusnak becsülete megmentessék, s ő megfogja mutatni, hogy a magyarországi clerusnak szolgálója és atyja.

Ezek azon levelek, melyeket, mint a felhozott 1670-diki eseményekre vonatkozókat, s e tekintetben mint figyelemre méltókat, összeszedheték, s itt közölhetek. E levelek ugyan egymással semmi összefüggésben sincsenek, s az ante acták s előzmények, melyekre ezek vonatkoznak, vagyis azon levelek vagy üzenetek, melyekre válaszkul irattak előttünk ismeretlenek; de így is, mint egyes darabokat és töredékeket, azon kor történetéhez adalékok vagy egyes felvilágosító adatok gyanánt szolgálhatnak, s a történet-nyomozó előtt figyelmet érdemelnek.

Balássy Ferencz.

--- **AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA.** ---

TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI INTÉZETEK.

I. A m. tudományos Akadémia.

October 6-án tartá a szünnapok után első ülését, mely a phil. törvény és történelmi osztályok ülése volt. Az értekezések sorát *Ipolyi*

Arnold r. tag kezdé meg r. tagsági székfoglalójával, mely a középkori kisebb művészetekről, mint a monumentális és főleg egyházi építészetekkel karöltve, azoktól föltételezve, sőt azoknak mintegy szolgálatában fejlődését ismertette. A terjedelmes értekezésnek csak alig általános bevezetése olvastathatott fel; utána *Botka Tivadar* l. tag. érdekes kétrendbeli értekezésének, melyeket *Csengery* olvasott, kellvén a hátrahagyott időt átengedni. Ez utóbbi értekezésnek egyike *Schweicz*ben találtatott hűnfők-ről, a másik az ugyan ott lelhető s Árpádházi két utolsó királynénkra vonatkozó monumentális művekre vonatkozott. Az értekezések az akadémia közlönyeiben fognak megjelenni.

October 13-án nyelv. és széptudom. osztályok ülésében *Györi Sándor* a mathem. osztály rendes tagja kezdé olvasni a *magyar igeidők* használásáról szóló értekezését, be nem fejezve azt a kiszabott idő rövidsége miatt; ez értekezés által a nyelvészeink közt folyó vitába ismét egy új beavatkozó keveredett. Utána *Mátyás Florián* lev. tag „Nyelvésztünk jelene s az akadémiai nagy szótár kritikai méltánylata” czimű értekezéséből olvasott fel részleteket, melynek folyamában az eddigi nyelvészeti állításokra sok érdekes és alapos ellenvetéseket hordott fel, és a nagy szótárból kimaradt régi szókból is többet kijelelt. Végül bemutatott *Szabó István* lev. tagtól *Hesiodus* munkáinak fordítása, mely bírálat alá ment.

October 20-án a math. és természettudományok osztályülése volt. *Hunfalvy János* ltag *Magyar László* Afrikában lakó hazánkfia utleírásából olvasott fel töredéket, melyben az utazó a *Lussina* öböl tájait írja le, s különösen az ottani állat és növényország ritkaságait érdekesen adja elő. Azután *Horváth Czirill* rtag a *Schelling* philosophiájának első korszakáról, az idealismus transcendentalisról értekezett. Felolvastatott *Horváth Mihály* levele, melyben az akademiának ajándékozza azon ropant érdekű régi és remek képet, mely *Mátyás* királyunkat egykoru festményében ábrázolja, s melyet a nagyérdemű tudós *Florenz*ben vett meg. Végre *Bertha Sándor* r. tag a *Széchenyi* szoborra begyűlt adakozások sorozatát mutatta be.

II. A k. m. természettudományi társulat.

October 22-ki szakgyűlésen *Balogh Kálmán* tudor *Ranke* legújabb, az emberanyag forgalmára vonatkozó észleleteit olvassa fel, mely szerint a teljesen felnőtt ember naponta szükségeinek fedezésére körülbelül 25—30 grm. légenyt s mintegy 230 grm. szénenyt igényel, melynek megfelelőleg azután mintegy 200 grm. széneny szén-sav alakjában a tüdők, és bőr által irttatik ki. Az igényelt légenymennyiség hús által fedezhető, míg a széneny csak részben, mert az összes széneny mennyiség fedezéséhez annyi hús kívántatnék, hogy azt a gyomor képtelen volna megemészteni, miért szükséges, hogy a hús zsirral, és cukorral, vagy mi egyre megy ki, keményítővel kevertessék.

Utána *Tóth Sándor* tudor „a felsődnai földégés augusztus hóvani

1862.“ ezim alatt a helyszínén tett tanulmányait adá elő e hazai nevezetes természeti jelenetről. Előadása egy összefüggő egészben úgy is megjelelendvén, itt csak annyi legyen megemlítve, mint új tény, hogy e hely egyedül Felső Derna, s nem egyszersmind Bodonos határán is esik, hogy az egész nem 1859. hanem 1858-ik év augusztus havában kezdődött, hogy ásatások az eddigi gyanút, most kétségtelen ténynyé emelék, hogy itt föld alatti égő anyagokkal találkozunk, hogy Felső Derna, Bodonos, Sás-telek, s Tatáros határain roppant asphalt, és kőszéntelepek léteznek. Értekező egyszersmind példánydarabokat mutata be az égő, a kiégett, szenes tömegekből, s az utolsóban igen szép példányokban előjövő erdei bikk levelek lenyomataiból, az égés helyén nagy mennyiségben lerakodva létező kénfajokból, s kénsavas ammoniakból, mely utolsónak pontos meghatározása az egyetem vegymütermében Salamin Kelemen, s Seiben Ottó vegyész tagtársaink által történt, valamint az égési hely közvetlen közeléből vett 1-ső számú, s az attól kissé odább hatalmas telepekben fekvő 2-ik számú, réteges barna szén ipari értékének ma közölt kikutatása is.

Azután titkárilag az új tagok számos köszönő levelei, s Kraszna megye főorvosa *Szöcs Samuel* úrtól beküldött egy berlini névtelennek a társulati pénztár részére szánt 10 o. é. ft ajándoka jelentetett be; az utolsóért a hazai tudományosság nevében ünnepélyes köszönet mondatott.

Továbbá szintén a titkár *Kempelen Rudolf* egri tantárstól Heves-megye tekelyröpi vagy bogarai beküldött névsorát jelenté be, melynek a hazai Fauna egykor megtörténhető, minél tökéletesebb összeállíthatása érdekében kinyomatását ajánlva, az elfogadtatott.

Most a könyvtári beérkezett megrendelések, s a csere, s ajándok munkák jelentettek be, nevezetesen az utolsók közt: a birodalmi földtani intézet 1862-ről évkönyve 3-ik füzetét, a pozsonyi természettud. egyesület 1860- és 61-ről kötetet, az *Erdészeti Lapok* 8. 9. 10-ik számait, *Kátai Gábor* tagtársnak Antwerpenből küldött ily című ajándokát: *Promenade au Jardin zoologique Antvers* 1861. Jeiteles tagtársnak pedig Olmüzből küldött ily című munkáját: *Beiträge zur näheren Kenntniss der Wirbelthiere Ungarns*. Wien 1862.

Végül jegyzőkönyvek olvastattak fel, köztük, az e hó 18-án tartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve is sz. k. Pest városa tanácsától t. i. e hó 15-kén egy iratot kapott társulatunk, melyben arra kéretik fel, hogy miután célja elérhetésére, a városligeti tónak állandó vízzeli ellátására, jelenleg egy költséges terv fekszik a tanács előtt, bár mennyire nem idegen is az áldozattól mind azáltal jónak látta előbb e terv felett a társulat egy szakértő bizottmánya ítéletét kikérni; e bizottmány Sztoczek József műegyetemi igazgató tanár úr elnökle alatt: Krusper István, Komnenovics Sándor, Schnedár János műegyetemi, s Kondor Gusztáv pesti főreáltanodai tanár, s mérnök urak személyében neveztetett ki, s a tényről Pest városa hatósága tudósíttatott.

Tóth Sándor.

III. Kisfaludy-társaság.

A titoknok íróink emlékezetébe hozza azon pálya kérdést, melyet a társaság még f. évi február 6-án hirdetett, s mely így szól:

„Adassék elő a széptani elvek, nézetek fejlődése irodalmunkban Szerdahelyi Györgytől 1830-ig. Jutalma huszonöt arany.” A pályázat egyéb föltételeit olvasóink folyóiratunk 2-ik füzetének 183. lapján olvashatják.

A társaság kiadványaiból — mint Sz. Figyelő írja — mintegy 37. ivnek nyomtatása elkészült, és legközelebb szét fog küldetni. Ebből egy füzet a századok legendájá-nak válogatott részei, Szász Károly jeles fordításában, két füzet pedig Thakeray legművészebb regényének „Esmond Henriknek, első kötete. E szerint (Bede Ádám utolsó füzetével, mely 13 ív) a társaság 1862-re már 50 ívvel van készen, s folytatólag ez évre s a jövőnek elejére következni fog Thakeray regényének hátra lévő része (2 füzetben.) Molière három vigjátékának művészi fordítása Kazinczy Gábor által, s Onyegin verses fordítása Bérczy Károlytól. Az igazgató ezeket minden pártolónak meg fogja küldeni, ámbár panaszkodik, hogy sürgetéseinek daczára még 1862-re is számos befizetés van hátra.

IV. A budapesti orvosegylet.

October 14-én tartotta évi közgyűlését, mely egyszersmind tisztújító is volt. Első elnöknek Dr. Kovács Sebestyén Endre, közkórházi első orvos; második elnöknek Dr. Hirschler Ignác közkórházi első orvos; első-titkárnak Dr. Lumnitzner Sándor k. kórházi első-orvos; második-titkárnak Dr. Patrubby Gergely urak választattak meg. Dr. Bene Ferencz pedig a pénztárnoki hivatal, és Dr. Gross Ferencz főorvos urak a könyvtári hivatal további kezelésére kértettek fel.

IRODALMI NAPLÓ.

— Az egyetemi tanács october havi ülésében az egyetem idej rectora, dr. Sauer Ignác úr mintegy működésének megnyitásaképen 40 darab aranyat adományozott a végből, hogy ennek felerésze egy egy orvostudományi, másik felerésze pedig egy jogtudományi pályakérdés jutalmazására fordítassék.

— Vida József fiatal író az egri ujonnan megnyitott lyceumban jogtanár lett.

— A pesti egyetemi joghallgatók közt „Verböczy egylet” van alakulóban, mely egyletnek célja lenne a po-

litikai és jogi tudományokban értekezések és vitatkozások általi önképzés.

— Gróf Eszterházy László régi pénzgyűjteményét az erdélyi muzeumnak ajándékozta.

— Xántus János a nemzeti muzeum részére ismét egy ládában madárgyűjteményt küldött, San-Franciscóból, a többi közt egy új madárfajt is melyet a tudós világgal a philadelphiai Akadémia folyóiratában ismertetett meg, s melyet nemzeti muzeumunk igazgatója iránti tiszteletből „*Graculus Kubinyii*“-nak nevezett el.

— Az „Egri Pósta“-ban Plank Ferencz nevezetes régiség gyűjteményét ismerteti, mely közelebb közszemlére a lyceum nagy teremében volt kiállítva. A gyűjtemény 3000 darabból áll, s eladó. Jó volna, ha hazánkban maradhatna.

— A zágrábi főgymnasiumban a franczia, sőt még olasz nyelvnek is van tanszéke, — de a magyarnak nincs.

— Bonaparte Luczián herczeg a finn és bask nyelvek rokonságáról irt egy érdekes nyelvészeti munkát, és azt nyelvészeti tudósainknak Hunfalvy Pál és Riedl Szentének is megküldte.

— Demjén József az irodalom történet érdekében is igen hasznos könyvek kiállítására vállalkozott, értjük az 1849—1857. évig megjelent magyar könyvek névsorát, mely egy jól szerkesztett könyvészetet nyújtand az irodalom barátainak. Ára a 22 ives könyvek 2 for.

— *Gáspár Vilmos*, elhunyt fiatal orvos, vagyona nevezetes részét jótékony czélokra hagyományozá. Így egyebek közt a helybeli egyetemnél is tett 100 ftnyi évi jutalomból alapítványt orvosnövendékek számára. Könyvtárát és sebészeti műszereit a pesti köz-kórháznak hagyományozta.

— A nemzeti muzeumnak Tomasek Béla ur egy régi, még épségben lévő zászlót ajándékozott, melynek egyik oldalán Kemény János erdélyi fejedelem neve, Erdély czimerével, másikon Montecuccoli neve látható.

— Hasonlóan szemerei Fekete Fülöp 30 éven túl tanárkodott zirczi cistercita rendű áldor a nemzeti muzeumnak több becses régiséget ajándékozott; nevezetesen: 2 darab pisztolyt az egri várból, egy karabélyt az ér-

sekujvári várból, egy ritka szépségű gyöngyház kirakatú tülköt, mely egy Karan-Sebesnél elesett basa tulajdona volt, és elefántesonttal kirakatott ezüst veretű tülköt az egri várból.

— Lap irodalmunk egyre szaporodik. October elején megkezdték pályájokat 1. a Greguss Ágost által szerkesztett „Ország“ című politikai napilap, 2. a Balogh Zoltán által szerk. „Uj nemzedék“ című szépirodalmi hetilap: 3. a b. Josika Kálmán által szerk. „A szép művészetek csarnoka“, című lap. 4. A gr. Majláth Kálmán által szerkesztett „Vezér“ című pol. lap.

Az új év még több magyar lappal fog beköszönteni, részint némelyekben lényeges változásokat tenni; így Genfben Kápolnai István katonai heti lapot szerkesztend; — Dr. Felletár Emil „Vegyészet és Gyógyszerészet“ című szaklapra nyert engedélyt, és azt dr. Nékám egyetemi tanárral együtt szerkesztendi. — Uj évtől kezdve a „Szépirodalmi figyelő“ mely october végén megszűnik, uj czim alatt bővebb tartalommal tekintettel az általános műveltségre fog előbbi szerkesztője Arany János által megindíttatni. — A „Magyar Sajtó“ szerkesztésétől Jókai Mór vissza lép, és azt más alakban és tán más irányban uj évtől kezdve Vajda János szerkesztendi. A „Hölgyfutár“-nál is Bunyovszky Gyula szerkesztőségét Balázs Frigyesnek adandja át.

A vidéki lap irodalom is mindinkább élénkül. B. Gyarmaton Jeszenszky Danó szerkesztése mellett a „Felvidéki közlöny“, Szatmárott „Tárogató“ czim alatt Zombory Gedő, N. Váradon „Bihar“ névvel Györffy Gyula szerkesztése mellett jelennek meg, nem említve a már régebben megindult vidéki közlönyöket.

Érdekes lesz ezek után a sajtó-történet érdekében a következőket is megemlíteni:

A „Bolond Miska“ humor. lap szerkesztője Tóth Kálmán, a nevezett lapnak mult juliusban lefoglalt két számáért a hadi törvényszék által ismét két havi fogságra, a kiadó Emich Gusztáv pedig egy hónapi fogságra, s 200 ft. birságra ítéltettek, azon fölül a nevezett lap három hónapra felfüggesztetett.

A „Magyar ország“ című politikai lap octob. 20.

számában így nyilatkozik: A „Magyar ország“ f. évi szeptember hó 12-én kiadott számában „A megoldás kérdéséhez“ című és *Torday Ede* aláírással megjelent cikk haddi törvényszéki eljárás tárgyává tétetvén, felette a katonai törvényszék f. (oct.) 24-én mondott első bírósági ítéletet. Ezen ítélet a lap felelős szerkesztőjét, *Szathmári Károlyt* hat hónapi súlyos börtönnel, *Torday Ede* cikkirót egy esztendeig tartó súlyos börtönnel, s *Vodianer F.* kiadót egy hónapos fogsággal, 2000 ft. pénzbírsággal s a lap végképeni betiltásával bünteti. Neuwirth cs. kir. tábornok és katonai városparancsnok ezen ítéletet a szerkesztőre nézve három hónapos börtönre, s a kiadóra nézve nyolcz napos könnyű fogságra módosítá, — egyebekben helyben hagyá.“ —

— *Potemkin Ödönt* „az 1849. évi magyar hadsereg felosztásának okai“ című munkáért a pesti cs. kir. katonai törvényszék kétheti börtönre ítélte, hetenkint négy napi magán börtönnel; Neuwirth tábornok úr e büntetést egy heti börtönre szállította. *Lauffert*, mint kiadót ugyanazon törvényszék 10 napi házi börtönre s 100 ft. bírságra ítélte, mely utóbbiból a tábornok ur a tiz napot elengedte.

— A magyar erdészek ez évi összejöveteleket oct. 7-én Gödöllőn tartották.

KRÓNIKA.

— Szeremley, Londonban lakó hazánkfia — mint a lapok írják — mesterséges bőrkészítés módját találta fel, mely gyapotszövetből készülvén, még is a természetes bőr minden tulajdonságaival bír és ennél sokkal olcsóbbá kerül.

— A Veszprémi káptalan 6000 o. é. ft. évi kamatát, 300 o. é. ftot ajánlott a kaposvári gymnasium alaptőkéjének évenkénti növelésére.

— Brassóban octob. 16-án földrengés volt, még pedig oly erős, hogy a házfalakat megrepeszté, kéményeket

döntött, s ablakokat tört össze. A földrengést nagy szélvész előzte meg. E földrengés az napon reggeli 2 óra 5—11 perczkor Ojtoz és a székelyföld alsó részeiben is érezhető volt.

— Pozsony főterén egy házban (oct. közepén) földrengésszerű mozgás észleltetett, mely különösen az által volt észrevehető, hogy minden más indok nélkül a szekrényeken álló evő- és ivó-edények megrezdültek és csörömpöltek, mely jelenség egy másod percznél tovább tartott.

— Bukarestben oct. 16-án (tehát midőn Brassó vidéken is) éjjél után három óra között erős földrengés volt érezhető, egész éjen át hideg éjszakai szél (krivecz) dühöngött, reggelfelé megszűnt, de száraz hidege megmaradt.

— Gróf Teleki Domokos egy Maros-Vásárhelyen építendő állandó színház létesítésén fáradozik.

— Lengyelország 1863-ban, Csehország 1864-ben nagyszerűen szándékoznak megünnepelni létezésök ezredik évét.

APRÓSÁGOK.

— Marochetti orvos tudor Moskvában a veszettség ellen egy igen hatásosnak állított szert ajánl, t. i. a sárga Sarothamus sesparius növény virág szirmai melyből 14 beteget naponként 750 szemernyi főzetet kapott. A betegek nyelve alatt 3—4 nap alatt mérges kis szömölcsök támadtak, melyek egy izzó tűvel égettettek ki, és a száj a főttebbi főzet levélével kimosatott. A 14 beteg mint kigyógyult, egy leányka pedig, a kit készakarva a rendes szerekekkel gyógyítottak, meghalt.

— Az „Ország“ aradi levelezője szerint Arad megyében Berzán a Körös mellett több ezer régi ezüst pénzt találtak. Nagyságuk akkora, mint az ezüst 10 krajczárosoké, de három négyszerte olyan vastag. A levelező szerint, ki e pénzekből 10 darabot látott, ezeken „Dacia“ „Pomp“ „Cresus“ feliratok vannak. Egyen 171. évszám (?).

Mindenik darabnak egyik lapján egy vagy kettős arczkép látható sisak és koronával, de némelyik koszorúval. A másik lapon részint mythologiai képek, állatok, s kettős emberi alakok.

— Sopron megyei *Fehér egyház* községnek még I. Leopold királyról 1660-ban nyert vásárjogi kiváltságlevelé van, mely az eredeti példányban a község ládájában a régi penészes iratok közt hevert ismeretlenül, és e jog 200 év óta nem gyakoroltatott, sőt róla a községnek tudomása sem volt. A kiváltságlevelet Paúr Iván régiségbuvár fedezte fel.

HALÁLOZÁSOK.

1862. évben.

September 23-án Gróf Rindsmaulné, szül. P. Horváth Emilia, kihez egy P. Horváth Lázár a Honderűben „Levelek Emiliához“ czim alatt terjedelmes levél cyklust irt.

„ 26-án Dr. Károlyi Sámuel orvos, kora 45. évében N. Körösön.

„ 28-án Artner Izidor pesti ügyvéd.

October 6-án Sárpataki Zsigmond Alsó Fehérvár-megyei tisztviselő, kora 78. évében.

„ 7-én Gróf Zichi Nándor, az 1848. évi korszakban Velence parancsnoka, kora 80. évében Velenczében. Tetemei haza hozattak s az oroszvári családi sirboltba temették.

„ 10-én Szathmáry László kora 44. évében Maros Vásárhelyen. Egyéb szép tulajdonai mellett mint zene-szerző is fényes tehetséggel birt.

„ 13-án Szabó Mihály kis-tarcsai ref. lelkész, Szabó Károly jeles történetíróknak atyja.

„ 15-én Fördöss István Tolna megye egykori másodalispánja Uzdön kora 73. évében.

1862-ki MAGYARORSZÁGI KÖNYVÉSZET.

(Folytatás.)

Közli: Jécsai A. Lajos.

- Dr. Ballagi Móricz. Uj teljes német és magyar szótár tekintettel az egyes szók helyes kifejtésére, rokonságára, valamint azoknak hajlítása, füzete s különböző értelmeinek körülírás által meghatározott szabatos előadására, különös figyelemmel levén a természet-tudományokban, az uj törvényhozásban, a kereskedelemben stb. szokásos szak- és műszavakra. — Neues vollständiges Wörterbuch der deutschen und ungarischen Sprache. Német-magyar rész. 2. egészen újból átdolg. kiadás. Pesten, 1862. Heckenast G. N8r. 4 és 863 l. . . . . 4 ft.
- Czuczor Gergely és Fogarasi János. A magyar nyelv szótára. A magyar tudományos akadémia megbízásából készítették — I. kötet. 1. 2. füzet. Pest, 1862. Emich G. K4r. 320, 321—640 hasáb. Egy-egy . . . . . 1 ft.
- Kelemen Mór, Dr. Latin-német-magyar általános tisztí szótár. Átnézte Dr. Ballagi Mór. Pest, 1862. Heckenast G. K8r. 92 l. 50 kr.
- Laky Demeter. Irály- és költészettan. Gymnasiumi használatra. Pest, 1862. Kiadja Ráth M. 8r. IV. és 203 l. . . . . 90 kr.
- Ney Ferencz. Oldendorff H. G. új tanmódja. — Vezérfonál a német nyelv megtanulására. I. köt. 1. füzet. Pest, 1862. Lampel R. 8r. 1—80 l. A teljes kötet . . . . . 80 kr.
- Oldendorff H. G. új rendszere, mely szerint mindenki egy nyelvet hat hónap alatt írni és beszélni megtanulhat. A francia nyelv tanulásához alkalmazva magán- és nyilvános tanításra átdolgozták Salamin testvérek. Pest, 1862. Lauffer és Stolp tul. 8r. 2 és 652 l. Kemény kötésben . . . . . 2 ft. 20 kr.

- Bauer, L. M. Deutsche Elementar-Grammatik. Ein Hilfsbuch zum deutschen Sprachunterricht in den Haupt- und Mittelschulen. Pest, 1862. Lauffer et Stolp. K8r. 88 l. Kemény kötésben . . . . . 28 kr.
- Deutsche Elementar-Grammatik. Ein Hilfsbuch zum deutschen Sprachunterricht in den Haupt- und Mittelschulen. Pest, 1862. Lauffer et Stolp. 12. 88 l. papírkötésben . . . . . 28 kr.
- Neumann, S. A. Neuer praktischer Lehrmeister der ungarischen Sprache, sowohl für Kinder und Schulen, als auch für Erwachsene zum Selbstunterrichte. Eine Sammlung von ungarischen und deutschen Beispielen, Gesprächen, Redensarten und Sprichwörtern, um die ungarische Sprache in kurzer Zeit ohne Grammatik oder Lehrer nach einen aus vieljährigen Erfahrungen geschöpften, ganz neuen, systematisch geordneten Stufengänge erlernen zu können.

3. verm. und verb. Aufl. Pest und Wien, 1862. H. Geibel N16r.
2 és 204 l. . . . . 64 kr.
- Uhr J. *Little stories from english history.* — Kis adatok az angol történetből. Olvasó és tankönyv fiatal angol tanulók s főleg leányok számára. Pest, 1861. Emich G. K8r. 57 . . . 50 kr.
- Viktorin, Josef. *Grammatik der slovakischen Sprache.* Zum Schul- und Selbstunterrichte bearbeitet, mit Übungsaufgaben, Gesprächen, einen ausführlichen Wörterverzeichnis und einer populären Chrestomathie versehen. 2. verm. Auflage. Pest, 1862. Lauffer et Stolp. Az 1. kiadás 1860-ban jelent meg. 8r. XII és 260 l. . . . . 1 ft. 50 kr.

IX. Történelem.

- A d a t t á r. — *Történelmi adattár az 1847-ki és 1849-ki magyar hadjáratból.* Kiadja és szerkeszti Vahot Imre szerkesztőtárs: Gánóczy Flóris. III. kötet. (A temesvári csata tervrajzával (fametszetben.) Pest, 1861. Emich G. bizom K8r. 167 l. . . . . 1 ft. 20 kr.
- B a r t a l G y ö r g y, id. *beleházi.* A parthus; hun-magyar-scythákról tanulmányai befejezéseül. Kiadta Knauz Nándor. Pest, 1862. Pfeifer N. biz. N8r. 51 l. . . . . 35 kr.
Különnyomat a „Tudományos értekező” 1862. 1. füzetéből.
- B o n a p a r t e N a p o l e o n L a j o s *titkos emlékiratai.* Az eredeti kiadás után fordítva. 13 füzet. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. N8r. IV. köt. 289—327 l. és V. köt. 1—64 l. . . . . 80 kr.
- — *titkos emlékiratai.* Az eredeti kiadás után fordítva. 11. 12. füzet. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. N8r. IV. kötet 97—192. 193—288. l. . . . . 80 kr.
- C s e t e A n t a l. *Gizela királyné sirjáról.* Kiadja Knauz Nándor. (Különnyomat a „Tudományos értekező”-ből.) Pest, 1862. Pfeifer N. bizom. 8r. 24 l.
- H o r v á t h G y u l a. *Kanizsa város története s annak jelen viszonyai* N. Kanizsán, 1862. . . . . 50 kr.
- H o r v á t h M i h á l y. *Magyarország történelme.* Új dolgozat. 4. kötet. I. Leopold trónraléptétől a szathmári békekötésig. Pest, 1862. Heckenast G. tul. 8r. 543 l. A 3. és 4. köt. ára . . . . . 5 ft.
- H u n f a l v y J á n o s. *Egyetemes történelem.* 2. jav. kiad. 1. köt. Az ókor történetei. Pest, 1862. Emich G. sajátja. N8r. VII és 301 l. . . . . 1 ft 50 kr.
- I p o l y i A r n o l d. A középkori emlékszerű építészet Magyarországon. A m. tudom. Akademia XX. ünnepélyes közülésében dec. XXII. MDCCCLXI. előadta. — A m. tudom. Akad. évkönyvei X. köt. VIII. darabja. Pest, 1862. Emich G. bet. 4r. 30 l. . . . . 50 kr.
- K a l á s z o k. — *Történelmi kalászkok.* 1603—1711. A Vargyasi Daniel-család irattárában levő legnagyobb részt eredeti kéziratok után kiadá Daniel Gábor, szerkeszté Thaly Kálmán. Bethlen Gábor, Kemény János, Béli Pál, és II. Rákóczi Ferencz sejtátkezű leve-

- leinek könyomatu másolataival. Pest, 1862. Lauffer és Stolp saj. N8r. XII. és 373 l. . . . . 2 ft. 40 kr.
 Tartalom: Tájékozásul Thaly K. — Petrityvity. — Horváth Kozma önéletírása 1634—1660. — Eredeti levelek 1603—1691, (18 darab). — II. Rákóczy Ferencz fejedelemkora. — Egy lengyel királyi tanácsosnak levele, melyet egy római birodalmi urnak irt Magyarországnak dolgairól, 1706-ik esztendőben. — Erdélyről. — Eredeti levelek s egyéb iratok 1705—1711. (31 darab.)
- K é z a i S i m o n M e s t e r *magyar krónikája*. Fordította Szabó Károly. Pest, 1862. Kiadja Ráth M. 8r. VIII és 100 l. . . . . 1 ft.
 Ezen czim alatt is: *Magyarország történetének forrásai*. Magyarország alapításától a XVI-ik századig. Fordítva s bírálati jegyzetekkel ellátva I. kötet. Az Árpádházi vezérek és királyok kora 889—1330. III. füzet.
- K n a u z N á n d o r. *A budai kirdlyi várpalota kápolnája*. Pest, 1862. Pfeifer N. biz. N8r. 31 l. . . . . 30 kr.
 Különny. a „Tudom. értekező” 1862. 1. füzetéből.
- K ö z l e m é n y e k. — *Archaeologiai közlemények*. A hazai műemlékek ismeretének előmozdítására kiadja a magyar tudományos akadémia archaeologiai bizottmánya. (Szerkeszti *Ipolyi Arnold.*) II. köt. Nagy negyedréti képatlaszszal (54 körjzu kötéblával.) Pesten, 1861(62). Nyomt. Emich G. N8r. VIII, 317 és XIV l. . . . . 8 ft.
 — — III. kötet 1. füzet. (Új folyam 1. kötet.) V képtáblával (és 1 fametszettel.) Pest, 1862. Eggenberger F. ivrét 32 l. . . . . 2 ft.
 Tartalom: *Henselmann Imre*. A kis-bényi román izlésű egyház.
- K u t t n e r S á n d o r. *Magyarország története*, iskolai és magánhasználatra 2-ik képes kiadás. Pest, 1862. Lampel R. 8r. 89 l. 36 kr.
 — — 2. magy.-ném. képes kiadás. Pest, 1862. Lampel R. 8r. 177 l. 60 kr.
- M é s z á r o s K á r o l y. *A magyar szabadságharcz előjátéka* 1848-dik évben. Ungvárt, 1862. Nyom. Jäger K. bet. (Ráth M. bizom. Pesten.) 4r. 41 l. . . . . 60 kr.
 — — *Ungvár története*, a legrégibb időktől máig. Ungvár városa képviselőténék megbizásából. Pesten, 1861. Ráth M. bizom. N8r. 114 l. . . . . 1 ft.
- N a g y I v á n. *Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal*. 41. 42. füzet. (IX. kötet 1. 2. füzet.) Nagy-Orczy. Pest, 1862. Ráth M. N8r. 81—240 l. . . . . 1 ft. 70 kr.
 — — 43. 44. füz. (IX. köt. 3. 4. füz.) Orczy-Pálffy. Pest, 1862. Ráth M. N8r. VIII. k. 241—340. l. és IX k. 1—64. l. . . . . 1 ft. 70 kr.
- Harmadik N a p o l e o n *Uralkodása*. Az eredeti kiadás után fordítva 1. füzet. Debreczen, 1862. Telegdi K. L. 8r. 1—96 l. . . . . 80 kr.
- P a d o s J á n o s. *Széchenyi Pál*, kalocsai érsek életrajza. Pest, 1862. Lauffer és Stolp. N8r. 2 és 55 l. . . . . 50 kr.
- S z a l a y L á s z l ó. *Erdély és a Porta*. 1567—1578. Pest, 1862. Lauffer és Stolp. N8r. II és 373 l. . . . . 3 ft.
 Ezen czim alatt is: *A magyar történelemhez*. I. köt. (Új czimlapkiadás.)

- Szalay László. *Magyarország története.* II. köt. 2. kiad. Pest, 1862. Lauffer és Stolp. N8r. XVI. és 439. l. . . . . 3 ft. 60 kr.
- Toldy Ferencz. *Emlékbeszéd Bajza József* m. akad. rendes tag felett. A m. tudom. akadémia XX. ünnepélyes közülésében decz. XXII. MDCCCLXI. tartotta. — (A m. tudom. akad. évkönyvei X. köt. VII. darabja.) Pest, 1862. Emich G. bet. 4r. 15 l.
- Történelmi-tár. — *Magyar történelmi-tár.* A történeti kútfők ismeretének előmozdítására kiadja a magyar tudományos akadémia történelmi bizottmánya. X. köt. Arany bullák és okmányhasonmásával. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. N8r. 240 l. . . . . 1 ft. 60 kr.
- Vámossy Mihály. *Időszaki vezérfonál* az egyetemes történelemhez iskolai és magánhasználatra. Pest, 1862. Engel és Mandello tul. N8r. 121 l. és függelék. A nevezetesebb uralkodók származási táblái. XIX. tábla. A magyar fejedelmek és királyok származási táblái Szalay László után. VIII. tábla . . . . . 1 ft. 50 kr.

- Biedermann, Herm. Ign. *Die Ungarischen Ruthenen.* ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte. I. Theil. (Statistik, Geo- und Ethnographie.) Innsbruck, 1862. Wagner'sche Univ.-Buchd. N8r. XX. és 140 l. . . . . 1 ft. 80 kr.
- Dierner, A. *Geschichte von Ungarn* zum Schulgebrauch. Nach A. D. neu bearbeitet von *Ludvig Hanthó*, deutsch von *Gusztáv Berky*. Mit einer Stammtafel. Pest, 1862. G. Kilian. 8r. 89 l. . . . . 50 kr.
- Kraus, Georg, des Schässburger Stadtschreibers, *Siebenbürgische Chronik 1608—1665.* Herausgegeben von dem Ausschusse des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. 1. Theil. Wien, 1862. Druck der k. k. Hof- und Staatsdruckerei (C. Gerold's Sohn in Comm.) N8r. 385 l. . . . . 2 ft.
- Ezen czim alatt is: *Fontes rerum austriacarum.* I. Abth. Scriptores III. Band. I. Theil.

X. Földirat. Statistika. Utazások.

- Guzmann Dénes. *Magyar posta zsebkönyv.* Pest, 1862. Nyomt. Emich G. (Kiadó tulajdonos a szerző) 8r IX, 200 és XIV l.
- Heinczel Márk János. *Magyar postakönyv.* Győrött, 1862. Grosz és fia bizománya . . . . . 1 ft. 10 kr.
- B. Horváth Miklós. *Törökország fővárosa.* Pest, 1862. Engel és Mandello tulajd. 12r. 232 l. . . . . 1 ft.
- Közlemények. — *Statistikai közlemények.* A hazai állapotok ismeretének előmozdítására kiadja a magyar tudom. akad. statistikai bizottmánya. Szerkeszti *Hunfalvy János.* II. köt. II. füz. Pesten, 1862. Eggenberger F. N8r. 159—316 l. . . . . 1 ft.
- — III. köt. I. füz. Pesten, 1862. Eggenberger F. N8r. 163 l. . . . . 1 ft.
- Kuttner Sándor. *Kis általános Földirat* különös tekintettel a magyar királyságra; a bibliai földiratra rövid vázlatával. 6. a leg-

- ujabb adatok után átdolg. kiad. 1 abroszszal. Pest, 1862. Lampel R. 8r. 2 és 108 l. . . . . 44 kr.
 Kemény kötésben . . . . . 54 kr.
- Kuttner Sándor. *Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar királyságra. Kérdésekben és feleletekben. Erster Unterricht in der Erdbeschreibung. Mit besonderer Berücksichtigung des Königreichs Ungarn. In Fragen und Antworten.* Pest, 1862, R. Lampel. 8r. 67l. 2 térképpel. Kemény kötésben. . . . . 40 kr.
- Magyarország *tiszti kara* 1862-ben. A t. cz. hatóságoktól beküldött hivatalos adatok nyomán összeállította S. J. F. Pest, 1862. Osterlamm K. bizom. 8r. 96 l. . . . . 70 kr.
- Szabóky Adolf, Dr. *Földrajzi kézi atlasz, tanodai és magán használatra.* 5. bővített kiadás. 22 földabroszszal. Pest, (1862.) Grill K. Har.-4r. . . . . 1 ft. 6 kr.
- Utasító-jegyzetek azon magyarországi *kiutazók számára, kik a londoni ez évi világ-,* illetőleg gazdasági kiállítást megtekintendők, az ez érdeken keletkezett pesti és londoni ügynökségek közremunkálását igénybe veszik. Kiadta a pesti ügynökség. Pest, 1862. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. 8r. 40l.
- Visontay János. *Egyetemes földírat a legújabb kútfők nyomán szerkeszté* —. I. része Európa. 1. füzet. Pest, 1862. Ráth M. K8r. 1—48 l. A. teljes 1 rész . . . . . 50 kr.
- — *Az osztrák birodalom földírata a legújabb adatok nyomán.* Pest, 1862. Kiadja Ráth M. 8r. 76 l. Kemény kötésben. . . . . 50 kr.
- Gr. Wass Samu. *Kilencz év egy száműzött életéből.* Száraz és tengeri utazások nyugoton. II. folyam. San Domingo; San Tomas. St. Cruz. Barrados. Pest, 1862. Ráth M. N8r. 267 l. . . . . 2 ft.
- Zombori Gedő. *Uti rajzok.* 2. kötet. Kolozsvártt, 1861. Stein J. N8r. 195 és 3, 217 l. . . . . 2 ft.
- Tart.: I. kötet. Magyarország, Austria, Morva- és Csehország, Németország, Holland, Belgaföld, Angolország, II. köt. Franciaország, Schweicz, Sawoya, Olaszország, Istria, Krajna, Karantán, Stiria és Austria.

- Dierner, Andreas. *Kurzgefasste Erdbeschreibung von Ungarn, für Schule und Haus.* 2. verb. Aufl. Mit 1 Karte. Pest, 1862. G. Kilián. 8r. 103 l. . . . . 60 kr.
- Schematismus cleri archi-dioecesis Colocensis et Bacsensis ad annum Christi 1862. (Pesten, Lauffer és Stolp. bizom.) 8r. 151 l. 1 ft.

XI. Hadtan.

- Kövess Arnold, von Aszód und Harkaly. *Die Organisation der k. k. Armee.* 2. Heft. Wien, 1862. Druck von F. B. Geitler 4r. 82 l. . . . . 46 kr.

XII. Mennyiségtan.

- Groszmann. — Betűszámtan. 3. füzet. Pest, 1862. Kilián Gy. 8r. VIII l. és 129—308 l. (Vége.)
- Kommenovich Sándor. *Algebra* vagy betűszámtan műegyetemi-hallgatók, lyceumok, felső-gymnasiumok, főreáltanodák, bányászok, iparosok és műkedvelők számára. Pesten, 1862. Heckenast G. N8r. 4 és 475 l. . . . . 2 ft. 50.
- Weisz János Ármin. *A felsőbb mennyiségtan* alapvonalai. Kiadta a m. tud. akadémia. II. rész. A különzéki és egészleti hánylat alkalmazása a mértanra és toldalék: a felsőbb fokú egyenletek elméletéről. 7 kömetszeti táblával. Pest, 1862. Emich G. nyomd. N8r. VI és 324 l. . . . . 2 ft. 50 kr.
- A teljes mű ára . . . . . 4 ft. 50 kr.

XIII. Gépészet. Építészet.

- Petzval Otto. *Erő- és Géptan* technikai intézetek, gyakorló mérnökök és magántanulók számára. II. kötet IV. (utolsó) füzet. Pest, 1862. Emich G. N8r. 553—759 l. és XIV l. . . . . 1 ft. 80 kr.
- A teljes munka ára . . . . . 13 ft.
- — *Géptan*. A reál-tanodák; falgymnasiumok és magántanulók számára. Pest, 1862. Emich G. tulajd. N8r. III és 414 l. . . . . 3 ft.
- Schnedár János. *A gyakorlati építészet elemei*. (10 [rézmetszetű] rajzlappal ellátva.) Középtanodák, különösen ipartanodák számára. 2. füzet (vége). Bécs, 1862. Gerold K. fia. 8r. XII, 113.—232 l. és IV—X rajzlap pótlék.

XIV. Kereskedelem. Ipar. Bányászat.

- Adressbuch. — *Grosses Adressbuch des Handels-, Fabrik- und Gewerbestandes von Ungarn, Siebenbürgen, Banat, Croatien, Slavonien, Siebenbürgische-, Croatische-, Slavonische- Militärgränze, Gallizien, Dalmatien*. Mit Handelsgeographie, Register der Orte, Fabrikate und Produkte. Nürnberg, 1862. C. Leuchs et Comp. K4r. 162 l. . . . . 1 $\frac{2}{3}$ tallér.
- Cotta, Bernhard von, und Edmund von Fellenberg. *Die Erz- und Lagerstätten Ungarns und Siebenbürgens*. Mit in den Text eingedruckten Holzschnitten. (Separat-Ausgabe von „Gangstudien“ IV. Band. I. Heft.) Freiberg, 1862. J. G. Engelhardt. N8r. 1 $\frac{1}{4}$ tal.
- Jahrbuch. — *Berg- und hüttenmännisches Jahrbuch* der k. k. Berg-Akademien Leoben und Schemnitz und der k. k. Montan-Lehranstalt zu Příbram. XI. Band. Redacteur: Bergrath Faller. Wien, 1862. Tendler et Comp. in Comm. . . . . 4 ft. 50 kr.

TARTALOM.

	Lap.
BOTKA TIVADAR: Országos gyűlés	281
MAJER KÁROLY: A földközi tenger	305
TÉLFY JÁNOS: Görög források a scythák történetéhez	320
BALÁSSY FERENCZ: Közlemények az egri érseki levéltárból	334

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA:

Tudományos és irodalmi intézetek. — I. Magyar tud. Akademia	346
II. A kir. m. természettudományi társulat	347
III. Kistalud-társaság	349
IV. A budapesti orvosgyűlés	349
Irodalmi napló	349
Krónika	352
Apróságok.	353
Halálozások	354
JÉCSAI A. LAJOS: 1862-ki magyarországi könyvészet	355

308.423

10—11. SZ.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK

KNAUZ NÁNDOR és NAGY IVÁN,

MAGYAR AKADEMIAI TAGOK.

MÁSODIK KÖTET.

5. ÉS 6. FÜZET.

PEST, 1862.

PFEIFER NÁNDOR BIZOMÁNYA.

MAGYAR

TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZŐ.

II. KÖTET.

V. ÉS VI. FÜZET.

GÖRÖG FORRÁSOK
A SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Télfy János.

(Vége.)

IV, 5. 8. Nagy-Sándor átkelt a folyón a hadse reg élén mely őt követte. S először kiszállni hagyván az ijászokat és parittyásokat, megparancsolá nekik nyilazni és parityázni a scythák ellen, nehogy a kiszálló gyalog sereget támadhassák meg, mielőtt az egész lovasság át nem kelt. Midőn már együtt voltak a parton, eleinte egy idegen lovas ezredet és négy dsidás lovas csapatot küldött a scythák ellen; de a scythák bevárván őket s lovasságukkal bekerítvén, sujtották a kevés számuakat s maguk könnyen menekültek. Nagy-Sándor tehát az ijászokat és agriánokat s más könnyű fegyvereseket, kiket Balakrus vezényelt, a lovasok közé vegyítvén, a scythák ellen indítja. S a mint összekaptak, ellenök vágatott három szövetséges lovas ezredet és az összes lovas dárdahajtókat, s maga vezényelvén a többi lovasságot, reájok tört egyes lovas csapataival.

S már nem voltak képesek a scythák körben kifejteni ovasságukat, mint az előtt . . . . Ekkor tutásnak eredtek a scythák; s elestek közölök mintegy ezeren, közöttük egy vezér is, Satrakes; fogságba kerültek pedig százötvenen.

IV, 5, 1. Kevéssel azután megérkeznek Nagy-Sándorhoz a scythák részéről és a scythák királyától követek, kik a történetek mentegése végett küldettek kijelentvén, hogy azok nem történtek a scytháknak közös akaratából, hanem azoktól kik haramia módon rablásra küldettek ki, s hogy ő kész teljesíteni a követeléseket. Nagy-Sándor szeliden válaszolt; mivel nem tartá becsületes dolognak, ha nem hinne, a háborút nem folytatni, de alkalmasnak nem tartá az időt a háború folytatására.

IV, 15, 1—3. Nagy-Sándorhoz ismét jöve követség az európai scytháktól ama követekkel, kiket ő Scythiába küldött vala. A scythák akkori királya ugyan is, midőn Nagy-Sándor ezeket a követeket oda küldé, épen meghalt, és az ő fivére uralkodott. A követség pedig kijelenté, hogy a scythák készek mindent tenni, mit Nagy-Sándor parancsol. Ajándékokat is hoztak Nagy-Sándornak a scythák királyától, melyeket legnagyobbnak tartanak a scythák, s tudtul adák neki, hogy leányát is akarja Nagy-Sándornak nőül adni, a vele való barátság és szövetség megerősítése végett. Ha pedig nem tartaná méltónak a scythák királyleányával nősülni, Scythia tönökeinek és hatalmasainak leányait adandja Nagy-Sándor leghivebb embereinek. S üzené, hogy személyesen is jövend el, ha parancsolná, hogy magától Nagy-Sándortól hallja mind azt, a mit követel.

IV, 15, 5. Nagy-Sándor nyájasan s az akkori időhez alkalmazottan válaszol a scythák követeinek; de kijelenté, hogy nincsen szüksége scythá házasságra.

Hadrendtan.

(Tactica.)

XVI. Halljuk hogy ékalaku hadrenddel leginkább a scythák éltek és a thrákok, kik ezt a scytháktól tanulták.

XXXV. A scythá hadjelek (zászlók) sárkányok, melyek arányos hosszúságu póznákon függnék. Készülnek pe-

dig összevert színes ruhadarabokból, fejeik és egész testök egész a farkig kigyókat ábrázolnak.

LUCIÁN.

(Született 120-ban Kr. u.)

Hermotim című munkájából.

33. Nem így tesznek a perzák, sem azok a scythák közül, a kik ijászok; hanem előbb magok lóháton mozogva többnyire nyilaznak, azután azt akarják, hogy a megnyilazott tárgyak is mozogjanak, ne pedig állva várják be a nyilat miglen reájok esik, hanem kitelhetőleg ide s tova fussanak. Az állatokat legalább többnyire így nyilazzák össze s némelyek madarakat is találnak. Ha pedig némelykor a célbalövés erejét kell megkísérteni, visszaverő fát vagy ökörbőri pajzsot állítanak föl s keresztül lövik és így hiszik, hogy nyilaik fegyvereken is fognak keresztül hatni.

*Prometheus*ből.

4. Te pedig — mert beszédes vagy és ügyvédi ravaszságu — védelmezd őt, hogy igazságosan szavazott, midőn engem keresztre feszíteni parancsol közel ezen kaspiumi kapukhoz a Kaukazuson, legsajnálandóbb látványul az összes scytháknak.

A halottak párbeszédeiből.

XII. 5. *Sándor.* A scythákat is, kik nem megvetendő férfiak, átkelvén Tanaison meggyőztem nagy lovassági csatában.

A hosszúéletűekből.

10. Ateasz, a scythák királya, Fülöp ellen harczolt Ister folyója körül több mint kilenczven éves korában.

15. Sinatrokles, a parthok királya, nyolczvan éves korában hazájába vitetvén a sakauraki scythák által, ott uralkodni kezdett s hét évig uralkodék vala.

*Anacharsis*ből.

34. Nektek (scytháknak) meg lehet bocsátani, hogy

mindig fegyvert viseltek, mert védfalak nélkül lakván könnyű ellenetek leselkedni, s ellenségeitek is nagyon számotok, s nem is lehet tudni, hogy honnan rohanja meg valaki az alvót s lerántván szekeréről megölheti. S az egymás elleni bizalmatlanságtok, minthogy mindegyik maga kedvére él s nem vagytok törvény szerint közpolgárzatba egyesítve, mindig szükségessé teszi a fegyvert, hogy kezénél legyen a védelmezőnek, ha valaki megsértené.

11. Nálunk scytháknál ha valaki megver egy polgárt vagy megrohanva leveti, vagy ruháját letépi, nagy büntetéseket szabnak reá a vének, noha kevés tanuk előtt is szenvedte ezt valaki.

Scytha vagy Vendégbarát.

I. Anacharsis nem volt az első, ki a görög miveltség utáni vágyánál fogva Scythaországból Athénbe jött, hanem előtte már Toxaris is, böles férfiú, a szépnek szeretője s a legjobb intézményeknek tanulmányozója. Otthon nem tartozott sem a királyi sem a kalapviselő ¹⁾ nemzetséghez, hanem a scythák sokaságához s a népből valókhöz, milyenek náluk az ugynevezett nyolczlábuak; ez pedig annyi, mint két ökör és egy szekér gazdájának lenni.

Ezen Toxaris nem ment többé vissza Scythaországba, hanem Athénben halt meg; s nem sokára hősnek is tartották, és az athéniek áldoznak neki mint *vendég orvosnak*, mert ezen nevet kapta, miután hős lett ²⁾.)

S nem lesz talán fölösleges elmondani e melléknevének okát s azt hogy miért soroztatott a hősök közé s miért tartaték Äsculap utódainak egyikeül, miszerint tanuljátok, hogy nem csak a scytháknál honi szokás halhatlanítani valakit és Zamolxishoz ³⁾ küldeni, hanem hogy az athénieknek is szabad Hellasban scythákat isteníteni.

II. A nagy ragály idejében, azt álmodta Architeles-

¹⁾ Előkelő osztály.

²⁾ Isten gyanánt tiszteltetett.

³⁾ A géták és thrákok törvényhozója, ki halála után isteni tiszteletben részesült.

nek, Areopagi férfinak felesége, hogy a scytha mel-
léje állt s azt parancsolta mondania az athénieknek¹⁾, hogy
nem fogja őket a ragály többé szorongatni, ha az utcá-
kat sok borral megöntözik. Ez gyakran történvén —
mert az Athéniak kik ezt hallák, el nem hanyagolták
— nem kínosza őket többé a ragály, akár azért hogy a
bor szaga némely rossz gőzöket eloltott, akár hogy To-
xaris, a hős, jártas levén az orvosi tudományban, valami
nagyobb erőt látott a borban s azért adta e tanácsot.

E gyógyítás bérét még most is fizetik neki, feje-
r lovát áldozva siremléke mellett azon a helyen, honnan Di-
mäneta ¹⁾ kimondása szerint ő hozzálépett s a borral való
teendőket parancsolta volt.

S ott találták eltemetve Toxarist, reáismervén részint
a fölírásból, noha ez már nem látszott egészen, részint pe-
dig és leginkább abból, hogy az oszlopon scytha férfiú volt
kivésve, ki balkezében kifeszített ijat s jobbával egy tet-
szik könyvet tart. Még most is láthatod alakjának több mint
fele részét, iját és könyvét pedig egészen. De az oszlop
többi részeit és az arcot megrongálta már az idő. S nem
messze a kettőskaputól baloldalon az Academiába menőkre
nézve, áll a nem nagy sirdomb s földön fekszik az oszlop,
de mégis mindig megvan koszoruzva, és mondják, hogy
némely hideglelősök már fölgögyultak általa, s Istenemre,
ez nem is hihetlen arról, a ki hajdan az egész várost meg-
gyógyította.

III. Azért tettem róla említést, mivel Toxaris még élt,
midőn Anacharsis minap bevégezvén hajózását feljött Piräus-
ból és pedig mint idegen s barbár nem kevésbé megzava-
rodva még lelkében, mivel mitsem ismert, majdnem min-
den zajtól félt s nem tudta mitevő legyen. Észrevette ugyan
is, hogy az őt látók kinevetik ruházata s fölszerelése mi-
att, és kitsem talált ki az ő nyelvén beszélt volna; s már
általában megbánta az utját és föltette magában, mihelyt
csak Athént látta, azonnal visszaindulni, s hajóra száll-
ván ismét Bosporon hajózni, honnan nem lesz hosszú utja

¹⁾ Architeles neje.

haza felé a scythákhoz. Midőn Anacharsis ilyen helyzetben volt, találkozik vele már a fazekaspiacson valamely valóban jó szellem — Toxaris. Először ugyan a ruházat vonta magára figyelmét, mivel honi volt; azután nem nehezen ismerhette magát Anacharsist is, mint a legnemesebb családból valót és a scythák első rangu emberét. Ellenben Anacharsis honnan ismerhette volna meg ebben honfi társát, ki görögül volt öltözködve, megborotvált szakállal, övetlen, fegyver nélkül, s már kerekded száju vala és egyike a ben-szültött athéniek közül? Annyira változott át az időtől.

IV. De Toxaris scythául szólítván őt meg, mondá: Nem vagy te talán Anacharsis, Daucét fia? Anacharsis könyezett örömeiben, mivel magához hasonnyelvű embert talált, a ki még azt is tudja, hogy kicsoda ő a scythák között. S kérdezte: Hát te honnan ismersz engem, óh idegen? És az mondá: Onnan való vagyok közöletek; Toxaris a nevem; de nem a nemesek sorából, úgy hogy ezáltal ismeretes lehetnék előtted.

Valjon, szóla, ama Toxaris vagy-e, kiről hallottam, hogy Hellas iránti szeretetéből elhagyván Scythaországban feleségét s kisdied gyermekeit, Athénbe ment s hogy most ott tartózkodik, tiszteltetve a legjobbaktól?

Én vagyok az, válaszolt, ha rólam szó van még nálatok.

Tudd meg tehát, mondá Anacharsis, hogy tanítványod lettem és vetélkedőd a szeretetben, mely benned támadt, hogy láthatod Görögországot. Ezen úgy végett elutazván, hozzád jövök, miután számtalan bajt álltam ki a közbeeső népeknél. És ha rád nem akadtam volna, már el volt határozva, mielőtt a nap lealkonyodik, ismét a hajóra leszállni. Ennyire voltam megzavarodva, mivel csupa idegen és ismeretlen tárgyakat láttam. Azért kardomra és Zamolxisra, ősi isteneinkre, kérlek óh Toxaris fogadj föl engem, vezesd az idegent s mutasd meg a legszebb tárgyakat Athénben, azután a többi Hellasban is, a törvények legjobbjait, a férfiak legjelesebbjeit, szokásaikat, ünnepi gyűléseiket, életmódukat s polgárzatukat, mik végett te is s utánad én is oly nagy utat tettünk. S ne engedj hazatérnem a nélkül, hogy ezeket láttam volna.

V. Azt ugyan, szóla Toxaris nem épen szerető emberhez illőleg mondtad, hogy miután már a város kapujához jöttél, vissza menni készülsz. De bátorodjál; mert el nem mehetsz, mint mondod, s a város sem bocsátana el téged oly könnyen, mely nem szükölködik varázsszerekben az idegenekre nézve; hanem nagyon is fel fog karolni téged, úgy hogy sem feleségedről sem gyermekeidről, ha már vannak, nem fogsz többé megemlékezni.

Miképen láthatnád azonban leggyorsabban Athén városát, sőt egész Hellast és a görögök szépségeit, azt tanácsolni fogom.

Van itt bizonyos bölcös férfiú, ki belföldi ugyan, de nagyon sokat utazott Áziában és Egyiptomban s az emberek legkitünőbbjeivel társalgott; egyébiránt nem a gazdagok egyike, hanem nagyon szegény. Látni fogod az aggastyánt, hogy oly népileg van felöltözve mint én; de bölcsesége s más erénye miatt igen tisztelik, úgy hogy törvényhozóul is használják a polgárzatban s méltónak tartják parancsai szerént élni.

Ha ezt barátodul szerzended s ha megtudandod, hogy minő férfiú, gondold hogy benne egész Görögországot bírod s hogy már ismered az itteni javak összegét, úgy hogy nincsen nagyobb jó, melylyel neked kedveskedhetném, mint ha neki ajánlak téged.

VI. Ne késengjünk tehát, oh Toxaris, mondá Anacharsis, hanem vigy magaddal s vezess hozzá, de attól tartok, nehogy hozzáférhetlen legyen s érdekemben való fel-szólításodat csekélységnek tartsa.

Isten mentsen, válaszolt az; én azt gondolom, hogy legnagyobb mértékben fogok neki kedveskedni, alkalmat szolgáltatván idegen férfiú iránti jótéteményre. Csak kövess, majd megtudod, milyen nagy az idegenek iránti tisztelete, méltánya és jósága. De ime valamely jó szellem ihletéből ő maga közelg felénk; ama férfiú ott, ki gondolataiba van merülve s önmagával beszél.

S egyszersmind megszólítván Sólint mondá: Itt legnagyobb ajándékot hozok neked, idegen férfiut, ki barátsággra szorul.

VII. Ez scytha, hazám nemeseinek egyike; s még is

elhagyván ott mindenét, mégis ide jön veletek társalgandó s Hellasnak legszebb dolgait látandó. Én pedig ezt a rövid utat gondoltam ki az ő számára, hozzád vezetni őt, hogy legkönnyebben mindent megtanuljon és a legkitünőbbekkel ismeretséget kössön. Ha tehát jól ismerem Sólont, így fogsz tenni s vendégül fogadod fel és Hellasnak valóságos polgárául fogod kijelenteni.

S a mint neked, óh Anacharsis, kevéssel azelőtt mondtam, mindent láttál már, Sólont látván. Ez Athén: ez Hellas. Nem vagy többé idegen. Mindnyájan ismernek téged; mindnyájan szeretnek. Ennyi függ ezen aggastyántól. Mindenről, a mi Scythaországban van, meg fogsz felelkezni, vele társalogva. Most elérted utazásod jutalmát, vágyaid végét. Ez neked a görög szabály; ez az attikai bölcsészeti példánya. Tudd meg tehát így, hogy legboldogabb vagy, a ki Sólonnal fogsz társalgani s vele mint barátoddal élni.

VIII. Hosszu volna elbeszélni, miként örült ezen ajándéknak Sólón, miket beszélt s miként éltek ezóta együtt, Solon, ugyan oktatva és tanítva a legszebbekre s mindnyájának barátjaul téve Anacharsist, részesítve őt a hellenek javaiban s mindenképen gondoskodva, hogy legkellemesebben mulasson Hellasban; Anacharsis pedig csudálva annak bölcsességét s egy lépésnyire sem távozva el tőle akaratosan.

A mint Toxaris megigérte neki, egyetlen egy férfiú, Solon, által mindent megtudott legrövidebb idő alatt s mindnyájak előtt ismeretes volt s amannak kedvéért tiszteletben tartották. Mert nem volt csekélység, ha Solón dicsért valakit, hanem az emberek ebben is mint törvényhozónak engedelmeskedtek, szerették azokat, a kiket ő helyeselt s hitték hogy azok legjobb férfiak.

Végre az idegenek közül egyedül Anacharsis beavatott a vallási titkokba is, miután már megkapta volt a polgárjogot, ha Theoxennek hinni szabad, a ki ezt is beszéli róla.

S azt gondolom, hogy ő nem is ment volna vissza a scythákhoz, ha Solon meg nem hal.

Toxaris vagy Barátság.

I. *Mnesipp.* Mit mondasz, óh Toxaris? Ti scythák

Orestesnek és Pyladesnek áldoztok és hiszitek, hogy azok istenek?

Toxaris. Áldozunk, óh Mnesipp, áldozunk; de nem azért mintha isteneknek tartanók, hanem jó férfiuknak.

Mnesipp. Valljon szokástok-e meghalt jó férfiaknak úgy áldozni, mint isteneknek?

Toxaris. Nem csak ezt szoktuk; hanem ünnepek és népgyűlések által is tiszteljük őket.

Mnesipp. Mit várva tőlük? Csak nem áldoztok nekik jóakaratak elnyerése végett, a kik már holtak.

Toxaris. Ném rosz talán, ha a holtak is jóakaratuak irántunk. Egyébiránt azt gondoljuk, hogy az élők irányában is jobban fogunk cselekedni, ha megemlékezünk a legjobbakról, és haláluk után tiszteljük. Mert azt tartjuk, hogy így sokan közölünk majd hozzájuk hasonlítani akarnak.

II. *Mnesipp.* Ezt ugyan helyesen gondoljátok. De miért csudáljátok leginkább Orestest és Pyladest, úgy hogy istenhasonlókká tevétok, miután ők nálatok idegenek, sőt, a mi legnagyobb, még elleneitek is? Kik ugyanis, midőn hajótörés által partotokra vettetének s őket az akkori scythák megfogván elvezették, föláldozandók Dianának, ármánykodva a börtönörök ellen s hatalmukba kerítve az őrséget, megölték a királyt, magokkal vitték a papnőt, sőt magát Dianát is elrabolták, és hajózva eltűntek, kigúnyolván a scythák köz-törvényét.

Ha tehát ezek miatt tisztelitek e férfiakat, hamar fogtok sok hozzájuk hasonlót kiképezni. Ennélfogva figyelmezzetek már a hajdaniakra, valjon jó-e reátok nézve, ha Orestesek és Pyladesek érkeznek Scythaországba. Mert nekem úgy látszik, hogy ti ezen az uton minél előbb vallástalanok és istentelenek lesztek, ha ugyan e módon többi isteneitek is kihurczoltatnak az országból. Azután minden isteneitek helyett, úgy gondolom, a kivitelök végett jövő férfiakat fogjátok isteníteni, és szentségrablóitoknak mint isteneknek fogtok áldozni.

III. Ha nem tisztelitek ezek miatt Orestest és Pyladest, hanem mivel más valamely jót eszközöltek nektek, óh Toxaris, miért nem tartottátok hajdan isteneknek, most pedig áldozván nekik, hiszitek hogy istenek, s azoknak

kik akkor majdnem áldozatul estek, most áldozatokat hoztok? Hiszen ez nevetségesnek látszhatnék s ellenkezni a hajdani szokással.

Toxaris. Ezek is, a miket elmondtál, oh Mnesipp, ama férfiak vitéz tettei. Mert hogy ők csak ketten levén, oly nagy merényletet merészelték s oly messzire hazájoktól elindulván kihajóztak a Pontusba, melyet addig a görögök még meg nem kíséreltek, kivéve egyedül azokat, kik Argo hajóján Colchis ellen táboroztak, vissza nem borzadva sem a róla keringő regéktől, sem nevezetéről, mivel vendégtelennek hivatott, minthogy, gondolom vad népek laktak körötte; s miután elfogattak, oly vitézül használták fel a körülményeket s nem is elégedtek meg azzal, hogy csupán megmeneküljenek, hanem a királyon is boszut álltak a bántalomért s Dianát is elrabolták és így hajóztak el, — hogyan ne volna ez, csudálatos s némi isteni tiszteletre méltó mind azoknál, kik az erényt dicsérik?

Azonban nem ezt tekintjük mi Orestes- és Pyladesben s nem azért tiszteljük őket hősök gyanánt.

IV. *Mnesipp.* Elmondhatnád már tehát, hogy milyen más jeles és isteni dolgot vittek véghez; mert a mi a hajózást és utazást illeti, sok amazoknál istenibb kereskedőt mutathatnék neked s ezek közül leginkább a phöniciabeliket, a kik nem csak a Pontusba s Mäotisig és Bosporig hajóznak, hanem a hellen és barbár tengeren mindenütt megfordulnak.

Mert ezek, hogy úgy mondjam, minden partot, minden tengermelléket évenként kifürkészvén, ős utolján visszatérnek hazájokba, kiket ugyan azon okból tartis isteneknek, noha sokan közölök szatócsok és talán beszózott halakat is árulnak.

V. *Toxaris.* Halljad már, óh csudálatos ember, és lásd mennyire méltányosabban ítélünk mi barbárok, mint ti a jó férfiakról, miután Argosban és Mycenben Orestesnek vagy Pyladesnek hirneves siremlékét sem láthatni; nálunk pedig templom is rendeltetett mindkét társnak, a mind illendő volt, s áldozatokat is adunk nekik s minden más tiszteletet. És misem gátol minket, hogy őket jóknak ítéljük, mivel idegenek voltak, nem pedig scythák. Mert

mi nem vizsgáljuk, honnan valók a jó és becsületes emberek s nem is irigyeljük, ha jóllehet nem barátaink, jót vittek véghez. Dicsérvén pedig azt a mit eszközöltek, tetteikre nézve sajátainkká fogadjuk őket.

De a mit ama férfiakban legnagyobb bámulattal dicsérünk, az, hogy ezek látszottak a legjobb barátoknak mindenek közül és a többieknek mint egy törvényhozókul rendeltetve lenni arra nézve, hogy miképen kell a barátoknak minden viszontagságban részesülniök és a scythák legjobbjaitól tiszteltetniök.

VI. A mint együtt vagy egymásért kiállottak, azt felírták a mi őseink ércoszlopra, melyet az Oresteumban föllálitottak, és törvényt hoztak, hogy gyermekeik első tanulmánya és oktatványa legyen e szobor s hogy a rajta írottakat tartsák meg emléjökben. Így tehát hamarabb felelgetné el mindegyik saját atyja nevét, semhogy ne ismerné Orestes és Pylades tetteit.

De a templom körfalán is ugyan az látszik, festményekben ábrázoltatva a régiektől, mit az oszlop nyilvánít t. i. Orestes barátjával együtt hajózik; azután hajójuk sziklák között elveszvé, elfogatik, áldozatul fölkészittetik és Iphigenia már behinti őket sós darával. Szemközt pedig a másik falon már bilincseitől feioldozattan vannak lefestve s megölik Thoast és sok mást a scythák közül. Végre elhajóznak, magokkal vive Iphigéniát és az istennőt. A scythák hasztalanul kapaszkodnak a már induló hajóba, lefüggve a kormánylapátokról és feljutni törekedve; azután mitsem végezhetvén, részint megsebesülten, részint ennek félelméből visszauszna a partra.

Itt leginkább láthatni, mennyi jóakaratot tanusítottak egymás iránt a scythák elleni ütközetökben. Mert a festész úgy tüntette elő mind a kettőt, hogy nem gondol önmaga elleneivel, hanem visszaüzi a másakra rohanókat és helyette akar találkozni anyilakkal s nem bánja ha meghal megmentvén barátját s testével fogván el a csapást, mely az ellen van irányozva.

VII. Ezen oly nagy jó akaratukat, a bajakban való közösségüket, s az egymás iránt szeretetök hűségét, társulását, őszinteségét és szilárdságát nem tartottuk emberi

sajátságának, hanem valamely jobb lélekének annál, mely sok emberben, a kik miglen a kedvező széllel fut a hajó haragusznak barátaikra, ha nem részesülnek egyenlőleg gyönyöreikben; midőn pedig csak kevéssé ellenök fordul a szél, eltűnnek, egyedül hagyván őket a veszélyekben.

Mert tudd meg ezt is: a scythák mitsem tartanak nagyobbak a barátságnál, s nincs is valami a miért a scythá inkább büszkélkednék, mintha együtt fáradoz s bajokban részesül baráti férfival; valamint nincs is nagyobb gyalázat nálunk, mintha valakiről azt tartják, hogy elárulta a barátságot.

Ezért tiszteljük Orestest és Pyladest, a kik a scythák jévainak élén a legjobbak voltak és a barátságban kitűntek, mit mi mindenek előtt csudálunk. S e miatt nevet adtunk nekik, hogy Korakoknak nevezzük; ez pedig azt jelenti a mi nyelvünkben, mint ha valaki mondaná: *baráti szellemek*.

VIII. *Mnesipp*. Óh Toxaris! a scythák tehát nem csak nyilazásban voltak ügyesek és hadi dolgokban másoknál kitünőbbek, hanem szónoklatban is mindenek fölött leginkább reábirók. Én legalább, a ki eddig másképen gondolkodtam, már magam is azt tartom, hogy méltán cselekedtek, midőn így istenítitek Orestest és Pyladest.

De titok volt előttem, óh vitéz! hogy jó festész is vagy. Mert nagyon világosan mutattad nekünk a képeket az Oresteumban, ama férfiak csatáját és az egymásért kapott sebeiket.

Azonban azt sem gondoltam valaha, hogy a scythák oly buzgón üzik a barátságot, a kikről t. i. azt tartottam, hogy vendégtelenek és vadak, mindig ellenségeskedésben, haragban és böszültségben élnek s hogy legbensőbb rokonaik között sem támadhat barátság. Ezt pedig nem csak abból következtettem, a mit rólok hallottam, hanem onnan is, mivel meghalt atyáikat megeszik.

IX. *Toxaris*. Valjon igazságosabbak s vallásosabbak vagyunk-e a többiben is a szülők iránt, mint a hellenek, arról nem akarnék jelenleg veled vitatkozni; de hogy a scythá barátok sokkal hivebbek, mint a görög barátok, s

hogy nálunk sokkal több tekintetbe veszik a barátságot mint nálatok, azt könnyű megmutatni.

De kérlek a görögök isteneire, ne hallgass engem gyűlölettel, ha olyasmit mondok, a mit észrevettem, miután már sok ideig vagyok veletek.

Ugy látszik nekem, hogy ti képesek vagytok jobb beszédek tartani a barátságról mint mások, de tetteit nem csak nem gyakoroljátok a szavak méltósága szerint; hanem megelégsztek azt dicsérni s megmutatni, mily nagy jó az; a szükségben pedig elárulván beszédeiteket, elszöktök valamiképen a tettek közepéből.

És ha a szomorujátékosok mutatnak nektek a színpadon ilyen barátságokat, dicséritek, megtapsoljátok s legtöbben az egymásért veszélyben levők miatt sirtok is; de ti nem mertek valami dicséretre méltót tenni a barátokért, hanemha barátotok esetleg valamireszorul, azonnal mint álomképek elrepülve tűnnek el eiöletek ama számos szomoru játékok, elhagyván titeket mint hasonlókat azon haszontalan és néma személyekhez, a kik feltátva szájukat és ropantul ásitozva, legkisebb hangot sem ejtenek.

Mi ellenben, a mennyire fogyatkozunk a beszédekben a barátságról, annyira felülmulunk titeket annak tetteiben.

X. Ha tehát tetszik, így járjunk el: hagyjuk békével a hajdankori barátokat, ha vagy mi vagy ti képesek volnátok némelyeket a régiekből előszámlálni; mivel e részben felülmulnátok minket, tanukul hozván fel számos és hitelre méltó költészeteket, a kik legszebb versekben és mértékekben éneklik Achilles és Patroclus barátságát, The-sens és Pirithos s mások társaságát. Hanem keveseket választván ki a jelen korból, beszéljük el tetteiket; én a scythákét, te a görögökét. És a ki ezekben győz s jobb barátokat tüntet fel, az lesz a győztes és hazáját diadalmasnak fogja kihirdetni, miután legszebb s legdiszesebb harczot harczolt.

Én legalább azt gondolom, hogy párviadalban meggyőzetvén, sokkal szivesebben hagynám elvágni jobb kezemet, mi a scythá nép büntetése, mint silányabbnak tartatni másnál a barátságban, főleg pedig görögnél, scythá létemre.

XXXV. Már most én kezdek ; de nem fogok oly csinos szavakban szólni mint te, mert ez nem scytha szokás, főleg ha a tettek hangosabban szólnak mint a szavak.

Ne várj azonban tőlünk olyanfélét, a minőket meséltél, midőn magasztaltad, ha valaki hozomány nélkül vett el egy rút nőt, vagy ha valaki barátjának férjhez menő leányát pénzzel megajándékozta és pedig két talentummal, vagy Jupiterre, ha valaki bezáratta magát, bizonyos levén, hogy nem sokára kiszabadul. Ezek nagyon silány dolgok és semmi nagyszerűség vagy bátorság nincs bennök.

XXXVI. Én ellenben el fogok neked beszélni a barátokért sok öldöklést, háborut és halált, hogy tudjad minő gyermekjáték az, ha dolgaitok a scythákéival hasonlítottatnak össze, noha nem oktanul viselitek ezt a hibát, hanem méltán dicséritek ezen kicsinységeket is ; mert nincsenek ropant alkalmaitok a barátság megmutatására, a kik nagy békében éltek ; valamint szélcsendben sem tudhatod meg, valjon jó-e a kormányos ; mivel ezen ítélethez zivatarra van szükséged.

Nálunk ellenben folytonosak a háboruk s vagy megtámadunk másokat, vagy bevárjuk a reánk törőket, vagy összekapván legelőkért s martalékért harczolunk.

Ekkor leginkább szükségesek jó barátok s ezért minél szilárdabban kötünk barátságokat, ezt tartván egyedül meggyőzhetlen s fölülmulhatlan fegyvernek.

XXXVII. De előbb meg akarom mondani neked, miképen szerzünk barátokat ; nem ivás közben, valamint ti, sem ha valaki ifjúkori társunk vagy szomszédunk ; hanem ha valamely jó férfiut látunk, a ki képes nagy tetteket véghez vinni, ahoz sietünk mindnyájan ; s a mit ti a mennyegzőknél, azt mi méltónak tartjuk a barátok kedvéért tenni, sokat utánuk járva s mindent elkövetve, hogy el ne téveszszük a barátságot s ne látszassunk megvetendőknek lenni.

Ha pedig barátul választottunk már valakit, következik a szövetség s a legnagyobb eskü, hogy bizonyára egymással fogunk élni, s ha kell, egymásért meghalni. És így teszünk is ; mert mihelyt bemetszvéu ujjainkat serlegbe csöpögtetjük a vért s kardjaink hegyét bemártván egyszerre

iszunk mindketten belőle; semmi sincs mi ezután minket szétválaszthatna.

De legfőlebb csak hárommal szabad ilyen szövetségbe lépni; mert kinek sok barátja van, azt hasonlónak tartjuk a közös parázna nőhez, s azt gondoljuk, hogy barátsága, nem lehet többé oly szilárd, ha sok jóakaró között van elosztva.

XXXVIII. Elkezdem pedig beszéleyeimet Dandamisnak minap történt dolgainál.

Dandamis ugyanis a sauromaták elleni harczban, miután barátja Amizok mint hadifogoly elhurczoltatott — — —, de előbb esküdni fogom neked esküncet, minthogy eleinte ebben is megállapodtunk. „Esküszöm a Szélre és Kardra, óh Mnesipp! hogy semmi hazugságot sem mondanok neked a scytha barátokról.“

Mnesipp. Én ugyan nem igen szorultam reá, hogy te esküdjél: de jól tetted, hogy semmi istenre sem esküvél.

Toxaris. Mit mondasz? Nem tartod isteneknek a Szelet és a Kardot? Valjon ennyire nem tudtad, hogy az embereknek semmi sem fontosabb az életnél és halálnál? Ha tehát a Szélre és Kardra esküszünk, azt annyiban teszszük, a mennyiben a szél¹⁾ az élet oka, a kard pedig halált eszközöl.

Mnesipp. Ha az csakugyan ezért van, akkor sok más olyan istenetek is lehet, mint a kard; például a nyíl, a dárda, a bürök, a kötél és ilyenek; mert ez a halál különféle isten, és végetlen utakat mutat, melyek hozzá vezetnek.

Toxaris. Látod, mily perpatvarkodó és jogcsavaró vagy, félbeszakítva és elferdítve beszédemet. Én pedig csöndesen viseltem magamat, midőn te beszéltél.

Mnesipp. Nem fogom még egyszer tenni, óh Toxaris; mert nagyon helyesen dorgáltál; azért mondd el bátran az ezután következőt mintha nem is volnék jelen elbeszélésednél; annyira fogok hallgatni.

XXXIX. Negyedik napja volt Dandamis és Amizon

---

¹⁾ A levegő.

barátságának, mióta egymás vérért együtt ivák. Ekkor sauromaták törtek vidékünkre tizezer lovassal s a mint mondták háromszor annyi gyalogsággal. S mivel ezen megtámadásukról sejtelmünk sem volt, mindnyájunkat megfutamtatnak, számosakat harczosaink közül megölnek, másokat elevenen hurezolnak el, kivéve azokat a kik gyorsan a folyamnak tulpártjára usztak, hol hadseregünk fele és szekereink egy része találkozik. Akkor t. i. vezéreinknek nem tudom minő tanácsánál fogva így táborozánk Tanaisnak mindkét partján.

Ők tehát elvitték azonnal martalékainkat, összeszedték foglyainkat, kirabolták sátrainkat, elfoglalták szekereinket, többnyire a rajtok levő emberekkel és szemünk látára meggyalázták hölgyeinket s feleségeinket. S mi e fölött nagyon szomorkodánk.

XL. Amizok pedig mialatt elhurczolták, mialatt fogásba esett, durván bilincseltetve, kiáltozá barátja nevét s emlékeztette a serlegre és vérére; mit halván Dandamis, nem késik többé, hanem mindnyájának szemeláttára átuszik az ellenséghez.

A sauromaták fölemelvén hajitódárdáikat neki készülnek, hogy őt leszurják; de ő ezt kiáltotta: „*Zirin*“. Ha pedig ezt mondja valaki, nem ölik meg, hanem úgy fogadják, mintha kiváltásért jönne.

Elvitetvén tehát vezérökhöz, visszakérte barátját; de ez váltságdíjt követelt, mivel nem adja ki, ha csak nem kap sokat érte.

Dandamis válaszol: „Mindenemet a mim volt elraboltatok; de ha képes vagyok szegénységemben valamit tenni, kész vagyok alávetni magamat; s parancsolj tetszésed szerint. Ha pedig akarod, tarts meg engem barátom helyett s úgy bánjál velem, a mint neked kedves.

És a sauramata mondá:

„Semmiképen sem szabad téged visszatartanom, mivel *Zirint* kiáltva jöttél; hanem tedd le vagyoned részét s vidd el barátodat.“

Dandamis kérdezi, valjon mit akar hát tőle? És az szemeit kérte. Ez pedig azonnal oda nyujtotta, hogy szurják ki. S midőn kivoltak szurva, miáltal a sauromaták

megkapták a váltságdíjt, átvevén Amizokot reátámaszkodva tért vissza s együtt keresztül uszván szerencsésen hozzánk jöttek.

XLI. Ezen történet megvigasztalta az összes scythákat s nem tarták többé magokat legyőzetteknek, látván, hogy javaink legnagyobbját nem vitte el az ellenség, hanem hogy náluuk maradt a jó érzület és barátok iránti hűség.

De a sauromaták megrémültek e miatt nem kis mértékben, meggondolván, hogy minő férfiak ellen kell majd harcolniok, ha ezek elkészülve lesznek, ámbár előbb véletlen megtámadásukkal felülmulták. Azért elhagyván következő éjjel a marhák legnagyobb részét s fölgyújtván a szekereket, futva távoznak.

Azonban Amizok nem bírta többé nézni a vak Dandamist, hanem megvakította önmagát is.

S mindketten a scythák közvagyonából egész tisztelettel tartatnak el.

XLII. Birnátok-e ti ehez hasonló történetet elmondani, óh Mnesipp, ha meg is engedné valaki, hogy amaz ötön kívül még más tizet sorolj elő és pedig, ha tetszik, eskü nélkül, hogy sokat hozzá is hazudhass? Én ugyan a pusztá tettet beszéltem el neked; de ha te beszélnél hasonló férfiuról, jól tudom, mennyi csint vegyitnél beszéledbe, hogy miképen könyörgött Dandamis, hogyan vakították meg, miket mondott, miként tért vissza, minő tapssal fogadták legyen a scythák s másokat, miket ti a hallgatók elbájosására szoktatok kigondolni.

XLIII. Halljad most egy más hasontiszteletűnek, Belittának ezen Amizok unokájának történetét, a ki látván hogy egy orosz lány lerántja lováról barátját, Basthot (mert együtt voltak épen a vadászaton) s hogy az orosz lány már átkarolván őt, torkánál ragadja meg s körmeivel tépni kezdi, leugrik lováról, megrohanja hátulról a vadat és visszarántja önmaga ellen bűszítve és fordítva s ujjait a vadnak fogai közé bedugva, hogy Bosthot, a mennyire lehetséges, a harapástól megmenteni iparkodjék; miglen az orosz lány elhagyván amazt, a ki már félholt vala, Belitta ellen fordul és körülkarmolván megölte. De a haldokló

előbb még annyira ütött kardjával az orosz lány mellére, hogy mindnyájan együtt meghaltak.

És mi eltemettük őket két sirhantot rakván egymás mellett, az egyiket a barátok a másikat annak irányában, az orosz lány számára.

XLIV. Harmadikul elfogom beszélni, óh Mnesipp, Macent, Lonchat és Arsacomas barátságát.

Ezen Arsacomas szerelmes lett Mazäába, a Bosporban uralkodó Leucanor leányába, midőn mint követ mulatott nála azon adó ügyében, melyet a bosporánok nekünk mindig fizetének, de ekkor már három hónappal mulasztották el a fizetési határnapot.

Vacsora alatt látván Mazäát, nagy termetű és szép szüzet, belészeretett és busonga; mert az adódolga már el volt intézve s a király elvégezte vele az államügyet és megvendégelte, hogy így elbocsássa.

Bosporban pedig az a szokás uralkodik, hogy a kérők vacsora alatt kérik a leányokat s megmondván kilitöket, igénylik, hogy vétessenek föl a házasságba. Ekkor is jelen volt épen a vacsorán sok kérő, és pedig királyok és királyfiak és Tigrapát, a lazok fejedelme, s Adyrmach, Machlina uralkodója és sok más.

A kérők mindegyikének pedig kell magát bejelentenie, hogy leánykérésben jár s a többiekkel vacsorálnia és nyugodtan feküdnie¹⁾, miután pedig fölhagynak a vacsorával, poharat kérnie, italáldozatot öntenie az asztalra és megkérnie a leányt, nagyon eldicsérve magát, hogy milyen nemzetségből való, vagy milyen gazdag vagy milyen hatalmas van.

XLV. Sokan hozván tehát ezen szokás szerint italáldozatokat s megkérven a leányt s fölszámlálván királyságukat és gazdagságukat, végtére Arsacomas poharat kért, de nem önt ki italáldozatot (mert nem szokásunk bort kiönteni, sőt ezt Isten megbántásának tartjuk), hanem egy huzomban kiíván, mondá:

„Add nekem, óh király, Mazäa leányodat, hogy nőül

---

¹⁾ Az asztalnál.

birjam, a ki sokkal elfogadhatóbb vagyok ezeknél a gazdagságra és birtokra nézve.“

Leucanor pedig csudálkozván (mert tudta, hogy Arsacomas szegény és a scythák köznépéből való) s kérdezvén:

„Hány nyájad s mennyi szekered van, óh Arsacomas? Mert ezekben áll a ti gazdagságtok.

„Nincsenek sem szekereim, válaszolt, sem nyájaim; hanem van két jó és derék barátom, a minője nincsen egyiknek is a scythák közül.“

Akkor tehát kinevették ezért s megvetették s részegnek tartották.

Reggel pedig Adyrmach elsőséget kapván a többiek fölött, Mäotisba volt elviendő aráját a machlyokhoz.

XLVI. Arsacomas haza jövén jelenti barátjainak miként becstelenített meg a királytól s gunyoltatott ki a lakomán, mivel szegénynek látszott lenni.

„Jöllehet, ugymond, elősoroltam neki a gazdagságot, a melyem van, t. i. titeket, óh Lonchát és Macent, s a ti jóakaratosokat, mely sokkal jobb és szilárdabb, mint a bosporánok hatalma; mind a mellett, miután ezt előadtam, kigunyolt és megvetett minket, s a machlyi Adyrmachnak adta át elvitelre az arát, mivel azt mondták, hogy tíz arany csészéje van és nyolczvan négy ágyas kocsija és sok juha meg ökre. Így nagyobbra becsülte jó férfiaknál a számos nyájakat, fölösleges diszitményű poharakat, és nehéz szekereket. Én tehát két okból szomorkodom, óh barátaim; mert szeretem Mazáát és az annyi ember előtti bántalom nem kis mértékben sebesített meg. Gondolom pedig, hogy ti is vagytok megsértve hasonló arányban; mert a megbecstelenítés egy harmada mindegyiktekre jut, ha csak ugyan olyképen élünk, hogy, mióta szövetkeztünk, egy ember legyünk, ugyanazokon busulva s ugyan azoknak örülve.

„Nem csak ez, mondá Lonchát; hanem mindegyik közölünk egészen meg volt sértve, midőn te így jártál.“

XLVII. „Mit tegyünk tehát, mondá Macent, a jelen körülményekben?“

„Osszszuk el a munkát“, válaszolt Lonchát. „Én meg-

igérem Arsacomasnak, hogy elhozom Leucanor fejét; neked pedig kell az arát elhoznod az ő számára.”

„Ugy legyen“, válaszolt amaz.

„Te pedig, óh Arsacomas, ezen idő alatt itt maradván (mivel valószínű hogy ezután seregre és háborura lesz szükségünk) gyűjts fegyvereket, lovakat s más minél nagyobb erőt. Könnyen nyerhetsz meg sokakat a te részedre, minthogy magad is derék ember vagy s nekünk is vannak nem kevés rokonaink; főleg ha leülendsz az ökörbőrrre.“

Ezt helybenhagyták; s Lonchát, úgy a mint volt, azonnal Bosporba indult, Macent pedig a machlyokhoz; mind ketten lóháton.

Arsacomas ellenben otthon maradván kortársaival értekezik és fegyveres erőt állít ki az ő rokonaiból, s végtére leült az ökörbőrrre is.

XLVIII. Az ökörbőrrre nézve következő szokásunk van: miután valaki mástól megbántatván s boszut állani akarván, látja, hogy saját erejével harc képtelen, ökröt áldoz s össze aprítván a husát megfőzi, és földre terítván a bőrét reáül hátravetett kezekkel, valamint azok, a kiknek könyökeik megkötözvék. És ez nálunk a legnagyobb könyörgési mód.

S ott feküdvén az ökör husa, hozzá lépnek az esdeklő rokonai s a többiek közül a kinek tetszik és mind-egyik elvesz egy részt, jobb lábával a bőrre lépve, s ereje szerint ígér az egyik ugyan öt lovast élelemmel és zsoldal, a másik tizet, a harmadik még többet, egy másik ismét nehéz vagy könnyű fegyvereseket, a mennyi tőle kitelik, s egy másik egyedül önmagát ajánlja fel, a ki t. i. nagyon szegény.

Némelykor tehát nagy sokaság gyűl össze a bőrön s az ilyen sereg legszilárdabb is az együtt maradásra s meggyőzhetlen is az ellenségtől, minthogy eskü által van lekötve, mert a bőrre lépni, annyi mint esküdni.

Arsacomas tehát ezzel volt elfoglalva, s összegyűlének melléje a lovasokból mintegy ötven ezeren; a néhez s könnyű fegyveresek pedig voltak mind össze huszezeren.

XLIX. Lonchát ismeretlenül jöven Bosporba, elmegy a királyhoz, a ki kormányügyekkel volt elfoglalva, és mondja neki, hogy a scythák közönsége küldi ugyan, de hogy magánlag is nagy dolgokat hoz neki. A király szólnia parancsolván, mondja:

„A scythák ezen közönséges és mindennapi jogot követelik, hogy pásztoraitok ne lépjenek át az ő lapályokra, hanem legeltessenek a rögzös vidékig. A rablókra nézve pedig, a kiket vádoltok, mintha bebarangolnák földeteket, azt mondják, hogy nem küldetnek ki közakarattól, hanem mindegyik külön rabol saját nyeresége végett. Ha tehát valaki közölök elfogatnék, tőled függ őt megbüntetni. Ezen ügyben küldöttek engem.“

L. „Én pedig részemről jelentem neked, hogy Arsacomas, Mariant fia, nagy támadást intézend ellened, a ki minap mint követ volt nálad s gondolom azért boszankodik, mivel leányodat kérvén, meg nem kapta. S hetedik napja már, hogy az ökörbőrön ül és nem csekély had gyűlt össze az ő rendelkezésére.“

„Magam is hallottam, mondá Leucamor, hogy a bőrről haderő gyülekszik; de nem tudtam, hogy ellenünk állt össze s hogy Arsacomas a vezérök.“

„Bizony ellened van a készüllet, mondá Lonchát; azonban Arsacomas az én ellenségem s bosszankodik, hogy a vénebbek nekem adják az elsőséget s mindenben jelesebbnek tartanak. Ha tehát megígéred nekem, a ki egyébiránt nem vagyok méltatlan reátok, másik leányodat, Barcetist, eljövök nem sokára és elhozom amannak a fejét.

„Megígérem“ válaszolt a király, nagyon megijedvén; mert ismerte Arsacomas haragjának okát a házasság miatt s különben is mindig rettegett a scytháktól.

Lonchát pedig mondá:

„Esküdjél, hogy valóban megtartod a szerződést s nem is fogod eltagadni.“

Igy állván a dolog, a király az égfelé emelte kezét s esküdni akart; de Lonchát mondá:

„Ne itt; nehogy valaki a nézők közül gyanítsa, miért esküszünk; hanem bemenvén Hadurnak ezen templomába s bezárván az ajtókat esküdjünk, hogy senki sem hallja;

mert ha Arsakomas hallana valamit, félek nehogy a háboru előtt öljön meg engem, a ki már nem csekély erővel van környezve.“

„Menjünk be, mondá a király; ti pedig mennél távolabbra lépjetek vissza s ne is jöjjön valaki a templomba, a kit én nem hivandok.“

Miután ők bementek s a testőrök visszavonultak, Lonchat kirántván a kardját s másik kezével befogván a király száját, hogy ne kiáltson, a mellén sujtja; azután levágván a fejét s köpenye alatt tartva kiment, menés közben úgy tetetvén magát, mintha vele beszélne s mondván, hogy mindjárt térend vissza, mintha t. i. amaz küldötte volna el valahová.

És így megérkezvén a helyre, hol visszahagyta volt megkötött lovát, reáült s visszanyargalt Scythaeországba.

Senki sem vette üzőbe, mivel a bosporának sokáig nem tudták a történetet, s midőn megtudták, viszálykodának a királyi hatalom fölött.

LI. Ezt vitte véghez Lonchát s teljesítette ígéretét átadván Arsacomasnak Leucanor fejét.

Macent pedig utközben hallván a Bosporban történeteket, eljött a machlyokhoz és jelentvén nekik először a királynak gyilkos halálát, szóla:

„A város téged, mint a király vejét, hi a királyságra. Indulj tehát előre s vedd át a kormányt rögtön megjelenvén a dolgok zavart helyzetében; nőd pedig utánad induljon a szekereken; mert így könnyebben fogod megnyerni a bosporanok sokaságát, ha meglátják Leucanor leányát.“

„A mi engem illet, én alán vagyok s ezen leánynak anyai részről rokona; mert Leucanor a közölünk való Mastirát vette nőül s most mastiránonak Alániában lakó fivéreitől jövek hozzád, a kik arra intenek; hogy minélelőbb indulj Bosporba és ne törd, hogy Eubiotra szálljon az uralom, a ki Leucanornak törvénytelen fivére levén, mindig a scythák barátja és az alánokat gyűlöli.“

Ezeket mondá Macent, hasonló levén ruhára és nyelvre nézve az alánokhoz; minthogy ezek közösek az alánokkal és scythákkal; kivéve hogy az alánok nem viselnek olyan hosszú haját mint a scythák. De Macent ebben is utánozta őket s

annyit vágott le hajából, a mennyivel kevésbé hosszú haját visel az alán mint a scytha. Ugy hogy e miatt hitelt adtak neki s Mastira és Mazäa rokonának tartották.

LII. „És most — mondá — kész vagyok, óh Adyrmach, veled együtt Bosporba indulni, ha akarod, vagy, ha szükséges, itt maradni s nödet vezetni.“

„Ezt inkább akarnám — válaszolt Adyrmach — ha te, miután vérrokon vagy, Mazäát vezetnéd. Mert ha velünk együtt mégysz Bosporba, egy lovassal ugyan többen volnánk, de ha nömet vezeted, számosak gyanánt lennél nekem.“

Igy is történt. Adyrmach elindult, átadván Macentnek, hogy vezesse, Mazäát, a ki még szüz volt. S ez nappal a szekeren vitte őt, de miután beállt az éj, lóra ültetvén (mert gondoskodott, hogy egy más lovas is kövesse őket: s maga is lóra pattanván, nem indult többé Mäotis hoszában, hanem a bentartományba kanyarodván s jobbján hagyván a miträök hegyeit, miután pihenési szünidőt engedett a leánynak, harmadnapra bevégezte az utat a machlyoktól a scythákhoz. És a lova miután föl hagyott a futással, rövid ideig állt és kidőlt.

LIII. Macent kézbesitvén Arsacomosnak Mazäát, mondá:

„Fogadd el tőlem is az ígéretet.“

S midőn amaz ezen reménytelen látványra megbömbbent és hálát mondana, szólt Macent:

„Szünjél meg engem másnak tartani, mint magad vagy, mert hálát adni nekem azért a mit tettem, annyi, mint ha balkezem köszönetet mondana a jobbnak, mivel egykor gyógyította a megsebesültet s jóakaratulag gondját viselte a szenvedőnek.“

„Következőleg mi is nevetségesen cselekednénk, ha, miután régen szöveteztünk s kitelhetőleg egygyé váltunk, nagy dolognak tartanók még, ha valamelyik részünk valami hasznosat vitt véghez az egész testért; mert azt önmagáért tette, része levén az egésznek, mely jól járt.“

Igy szóla Macent Arsacomoshoz, a ki neki hálát adott.

LIV. Adyrmach, a mint meghallotta az ármányt, nem

ment többé Bosporba (mert már Eubiot uralkodék, elhivatván a sauromaták földéről, a kikenél tartozkodott vala, hanem visszatérvén saját honába s nagy sereget gyűjtván, a a hegyvidéken keresztül betört Scythaországba.

Nem sokára Eubiot is becsapott, vezetve az uralma alatti összes görögöket, az alánok éj sauromatákból pedig huszezernyi segédhadat. S Eubiot és Adymach egyesítvén hadaikat, összesen kilenczvenezerre rugtak, s ennek harmada lovas ijaszokból állt.

Mi pedig (mert magam is vettem részt a hadjáratban, száz lovassal szaporitván saját erszényemből azokat, kik akkor az ökörbőrön gyülekeztek) nem sokkal kevesebbek lévén harminczezernél a lovasokkal együtt, bevártuk a megtámadást Arsacomas vezérlete alatt.

S midőn láttuk, hogy közelednek, hasonlóul ellenők indultunk, előre bocsátván a lovasságot.

Keményen folyván sokáig a csata, engedtek a mieink s keresztül töretett a harczvonal s végre ketté vágatott az egész scytha sereg. És az egyik rész hátrált, nem mint ha nyiltan meggyőzetett volna, hanem visszavonulásnak látszék a futásuk; mert az alánok nem is merték őket sokáig üzőbe venni. A másik részt pedig, mely kisebb is volt, körülvevén az alánok és machlyok mindünnen sujtották ropant sokaságu nyilakkal és hajító dárdákkal, úgy hogy körülvevett embereink sokat szenvedtek s már sokan eldobták a fegyvereket.

LV. Ezek között Lonchát és Macent is, mint előharczosok, voltak megsebesülve, Lonchát ugyan dárdanyelével a czombján, Macent pedig fejszével a fején s lándsával a vállán; mit észrevevén Arsacomas, a ki sorainkban volt, méltatlannak tartotta, ha ő elhagyva barátait, elmenne, megsarkantyúzza lovát, fölrivalg s kirántott karddal nyargal az ellenség közé, úgy hogy a machlyok nem is állták ki hevének rohamát, hanem rést nyitván keresztül menni engedték. Ő pedig visszaszerezvén barátait s mind a többieket buzdítván Adymachra rohan s lándzsájával a nyakára ütven az övig ketté vágta.

Miután ez elesett, szétbomlott az egész machlyi sereg s nem sokára az aláni s utána a görög is; úgy hogy ujo-

lag győztünk és sokakat üldökölve üldöztük volna, ha az éj nem szakítja félbe a munkát.

Következő nap esdeklők jövőnek az ellenségtől s kértek, hogy kössünk vele barátságot.

A bosporánok kétszer nagyobb adót ígértek fizetni, a machlyok mondták, hogy kezeseket adnak, az alánok pedig magokra vállalták, hogy ezen betörésükért hatalmuk alá kerítik a sindiánokat, a kik régóta elpártoltak.

Mi reálltunk ezen föltételekre, minthogy Arsacomas és Lonchát mindjárt helybenhagyták, s azoknak alkudozási vezérlete alatt megkötöttük a békét.

Ilyeneket mernek tenni, óh Mnesipp, a scythák az ő barátaikért.

LVI. *Mnesipp.* Nagyon szomorjátékiak, óh Toxaris, és mesékhez hasonlók. S irgalmasak legyenek a kard és szél, a kikre esküdtél; mert ha valaki nem hinne nekik, úgy látszik azt nem lehetne nagyon dorgálni.

Toxaris. Lásd óh vitéz, nehogy a ti hitetlenségtek irigylett legyen. Azonban hitetlenséged által nem fogsz engem eltántorítani, hogy elne beszéljek hasonló dolgokat, melyeket tudtomra a scythák véghez vittek.

Mnesipp. Csak hosszasan ne, óh jámbor, s ne is olyan zabolátlan beszédeket használva mint most, midőn keresztül kasul futván Scythaországon s Machlyán és Bosporba menvén, azután visszajövén nagyon visszaéltél hallgatással.

Toxaris. Ebben is engednem kell neked, mint törvényhozónak, s röviden beszélnem, nehogy elfáradj, midőn hallgatásoddal követsz.

LVII. De halljad inkább, minő szolgálatot tett nekem Sisinnos nevű barátom. Ugyanis midőn hazulról Athénbe utaztam a görög miveltség utáni vágyból a pontusi Amasrisba hajóztam, mely város épen utjokban van a Scythaországból hajózóknak s nincs nagyon messze Carambistól. Sisinnos pedig, gyermekkori társam, követett.

Mi tehát szállást keresvén a parton és a hajóból oda költözködvén, semmi rosztat nem gyanítva a piacra mentünk. Ez alatt tolvajok lerántván a lakatot, mindent ki-

hordának, úgy hogy azt sem hagyták hátra, a mivel ama napra beértük volna.

Visszajöven tehát szállásunkra és megtudván a történetet, nem találtuk helyesnek, pörbe idézni a szomszédokat, mivel sokan voltak, vagy a szállásadót, félvén nehogy hamis vádlóknak tartsanak, ha azt mondanók, hogy valaki ellopott tőlünk négyszáz darikot, sok ruhát, néhány szőnyeget s a többit a miünk csak volt.

LVIII. Gondolkozánk hogy mihez fogjunk e körülményekben, megfosztatva levén mindentől idegen földön. S bennem felvillant a gondolat, hogy a mint vagyok, oldalbordámba döfvén a kardot inkább kimulok az életből sem hogy éhség vagy szomj által szorongattatva gyalázatot szenvedjek.

De Sisines vigasztala és kére, hogy ne tennék ilyesmit; mert, úgy mond, ő, kigondolt valamit, honnan elegendő táplálatusunk leend. S ekkor fát kezdett hordani a part-ról és visszajöve a napszámából szerzett eledelt.

Hajnalkor pedig körüljártván a piacon, látta, a mint mondá, vitéz s derék ifjak ünnepi menetét, kik párviadalra férfiakat bérért toborzván, harmad napra harczolandók valának.

Megtudván tőlük a dolgok miben létét, hozzám jött és szóla: „Ne mondd magadat többé szegénynek, óh Toxaris, mert harmadnapra gazdaggá teszlek.“

LIX. Ezt mondá. S időközben nyomorultan élvén, midőn a harczlátvány már kezdődött, magunk is néztük; mert magával vivén engem is, mint valamely gyönyörűséges és rendkívüli görög látványra, a színházba vezet. S leülve láttunk először dárdával sujtott s kutyáktól üldözött s bilincselte emberek ellen — kik, a mint gyanítottuk, gonosztevők voltak — uszított állatokat.

Azután bejöttek a párvivők; és a hirnök elővezetvén egy nagytermetű ifjut, mondá, hogy a ki ezzel víni akar, álljon a középre, tizezer drachmát kapandó harczy jutalmul.

Ekkor fölkel Sisinnes s leugorván harczolni vállalkozik és fegyvereket kér. S áttevén a jutalmat, a tizezer drachmát, nekem hozza s kézbesíti, mondván: „Ha győ-

zök, óh Toxaris, együtt megyünk el, annyit birva a mennyi elegendő; ha pedig elesem, temess el engem és menj vissza a scythákhoz.“ S én erre siránkoztam.

LX. Ő pedig fogván a fegyvereket felöltözködött a harczy ruhába, de a sisakot nem tette föl, hanem meztelen fővel állva harczola. S először ő sebesül meg, kajla karddal megvágatván a térdhajlásban, úgy hogy sok vér folyt ki, s én majdnem előbb haltam meg félelmemből.

De ő szemmel tartván a merészebben reá rohanó ellenfelet, mellére vág s keresztüliszurja, úgy hogy azonnal lábai előtt összerogyott. Ő pedig, fáradt levén maga is a sebetől, reá ült a holtra s kevésbé mult, hogy őt is el nem hagyta a lelke. De én odafutván fölemeltem és vigasztalám. S miután már mint győztest bocsátották el, fölvettem és haza vittem.

Sokáig gyógyítván, túlélte a veszélyt s még most is tartózkodik a scytháknál, feleségül vevén nővéremet, sebe miatt azonban sánta.

Ez nem történt, óh Mnesipp, a machlyoknál, sem Alániában, hogy tanuk hijával volna, vagy hogy kétkedni lehetne benne, hanem sokan vannak az amastrianok közül, kik Sisinnés harczára emlékeznek.

LXI. Még az ötödik tettet; Abauchasét, fogom mondani, azután hallgatok.

Ezen Abauchas egykor a borystheniták városába jött magával hozva nejét, kit fölötte szeretett, és két gyermekét, kik közül az egyik szopó fiu, a másik pedig hétéves leány volt.

Együtt utazék vele társa, Gyndán, is, a ki azonban beteg volt egy seb következtében, melyet az uton kapott az őket megtámadó rablóktól; mert harczolván ellenök megsebesül a czombján, úgy hogy fájdalomtól nem is állhatott.

Midőn éjjel alvának — s esetleg az első emeletben voltak szállva — nagy tűz támad. Köröskörül minden zárva volt és a láng körülvette minden oldalról a házat.

Ekkor a fölébredt Abauchas elhagyván siránkozó gyermekeit s elutalván belekapaszkodó nejét kit arra intett, hogy maga mentse meg magát, vállaira vette társát

lement és gyorsan keresztül hatott azon a részen, melyet még meg nem ragadott egészen a tűz.

A nő pedig karjain a csecsemővel, követte, leányának is parancsolván, hogy utána menjen s félig megégetten elejtette karjaiból a csecsemőt és alig tudott keresztülhatni a lángon, utánna pedig leánya, a ki szintén közel volt a halálhoz.

Midőn később szemére lobbantotta valaki Abauchasnak, hogy el árulván gyermekeit és nejét, Gyndánt vitte ki, válaszolt: „Gyermekeket ismét nemzenem könnyű, de valjon jók lesznek-e, az bizonytalan. Ellenben egy másik olyan barátot, minő Gyndán, hosszú ideig nem találhatnék, a ki hozzám való jóakarátának számos bizonyítékait tüntette fel.“

PTOLEMAEUS CLAUDIUS.

(138—180. Kr. u.)

Geographiájából.

(Tauchnitz-kiadás.)

III. Könyv. 5. fej. 19. §. Maeotisnak egész hosszában laknak a jazygok és roxolánok, s ezeknél beljebb a *szeke-
reken élők* (amaxobii) és a scytha alaunok . . . 23. § . . . Az alaunok és amaxobiok között vannak a karyonok és sargátok. 24. §. Tanais folyójának kanyarulatánál az ophlonok és tanaiták. Ezek alatt a roxolánokig az osylok. Az amaxobiok és roxolánok között pedig a rhakalánok és exobygiták . . . 25. §. A basternok és roxolánok között pedig a a chunok . . . . És Achilles futpályája ¹⁾ mellett vannak a tauroscythák.

VI. Könyv. 13. fej. 1. §. A sákok határosak nyugatról a sogdiánokkal, ezeknek keleti oldalán; északról pedig Scythiával párhuzamos vonalban Jaxartes folyójának kanyarulatától . . . . Keletről hasonlólag Scythiával az onnan huzott vonatok hosszában és a hegyen át, mely Askatankasnak neveztetik, a Serába járó kereskedők állomásaig Imaus hegyénél . . . 3. §. A Jaxartes-mellékiek neveztetnek

¹⁾ A cimeriusi Bosphorus földnyelve.

karatáknak; és komaroknak; a hegyvidéken túliak komedoknak; az Askatankas körüliek massagetáknak: a közbensők grynaeus scytháknak.

14. Fej. 1. §. Az Imaus hegyén inneni Scythia határos nyugatról az ázsiai Sarmatiával, északról ismeretlen földdel, keletről az észak felé néző Imaus hegyével mintegy déli vonalban az említett állomástól az ismeretlen földig; délről s még keletről is sákokkal, sogdiánokkal és Margianával Oxus folyójának beomlásáig a hyrkáni tengerbe s innen Rha folyójáig.

9. §. Ezen Scythiának északi részét az ismeretlen föld szomszédságában lakják a közönségesen úgy nevezett scythaalánok és suobénok és a lanorsok, ezeken alul a saetianok, massaeák, syébek. És a külső Imaus mellett s thákok. Rha folyójának keletiebb forrásainál a rhobaskok, kiken alul az asmanok 10. §. S tovább a paniardok, kiken alul már a folyónál van a Konadipsas terület s alatta a koraxok, azután az orgasok, kik után a tengerig az erymmek s ezektől kelet felé az asisták, azután aorsok, kik után a jaxarták nagy nép, a hasonnevű folyónál ennek kanyarulatáig a tafuri hegyeknél. Továbbá a saetiánokon alul a mologenok, kiken alul a rhymmi hegyekig a samniták. 11. §. A massaeákon és atáni hegyeken alul pedig a zaréták és sasonok, s keletiebben a rhymmi hegyeknél a tybiákok, kik után a zaretákon alul a tabienok, jasták és machaetegok Noross hegye mellett, kiken alul a norosbok és norossok s ezeken alul a kachagi scythák a jaxarták mellett. 12. §. Az aspisiai hegyeknél nyugatiabban vannak az aspisiai scythák, keletiebben pedig a tejevő scythák. Hasonlóul a tapuri hegyeknél és a syebi scytháknál keletiebben laknak a tapurok. 13. §. Az anarei hegyeken és Askatankas hegyén felül vannak a hasonnevű scythák; az anareok ugyan az alanorsokon alul, az askatankák pedig keletiebben a tapuroknál Imaus hegyeig. 14. §. Végre a vidéket a tafuri hegyek, Jaxartes kiömlésének kanyarulata és a két folyónak partmelléke között birják az ariákok Jaxartes mellett, s ezeken alul a namasták, azután a sagaraukok és Oxus folyójánál a rhibiek, kiknek van Dauaba városuk.

15. Fej. 1. §. Az Imaus hegyén tuli Scythia határos

nyugatról a belső Scythiával és a sákokkal a hegykanyarulatnak egész hosszában észak felé; északról az ismeretlen földdel; keletről Serikával egyenes vonalban; délről a Ganges folyón tuli India részével.

3. §. Ezen Scythiának északi részén laknak az abius scythák, ezeken alul a lóevő (hippophagus) scythák, kik után kiterül az Auxakitis vidéke s ezen alul a főlebb említett állomás mellett Kasia területe, melyen alul a chata scythák. Azután Achása területe s ezen alul Emod hegyeinél a charauni scythák.

4. §. Ebben a szakaszban vannak pedig ezek a városok: Auzakia, scytha Issedón, Chaurana, Soeta.

VIII. Könyv. 13. fej. *Ázia táblái. VII-ik tábla.* 15. §. Az Imauson inneni Scythiának városai: Aspabóta leghosszabb napja $15\frac{1}{4}\frac{1}{8}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé mintegy $2\frac{1}{3}$ órányira. Daváda leghosszabb napja $15\frac{1}{2}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé $2\frac{1}{2}\frac{1}{3}$, azaz $\frac{50}{60}$ órányira.

14. fej. VIII-ik tábla. 1. §. Áziának 8-ik táblája foglalja magában az Imaus hegyén tuli Scythiát és Serikát. 3. §. — Scythiában tehát a nevezetes városok közül a scytha Issedón leghosszabb napja 16 órából áll s távol van Alexandriától kelet felé 6 órányira. 4. §. Auzakia leghosszabb napja pedig $16\frac{1}{4}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé $5\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{10}$ órányira.

APPIAN.

(147. Kr. u.)

Mithridates dolgairól.

88. Mithridatest gyógyítják vala az agarok, scytha nép, kigyómérget alkalmazva gyógyszerül, kik mindig a király kíséretében valának.

102. Mithridates harczias és idegen scytha népeken keresztül tört magának utat részint reábeszélés részint erőszak által . . . . . Az achaeusokat megfutamitá, kikről azt beszélük, hogy visszajöven Trójából, vihar által Pontusba kerültek s görög létökre sokat szenvedtek a barbároktól; miután pedig hajókért küldvén hazáikba, tagadó választ

kaptak, gyűlölték a görög nemet s a hány görögöt elfogtak, scytha módra megölték áldozatul, eleinte ugyan haraguk tartama alatt mindnyájokat, később pedig a legszebbeket s végtére a sors által huzottakat. Ennyit a scytha achaeusokról.

DIO CHRYSOSTOMUS.

(Szül. a Kr. utáni 1-ső század közepén.)

A 69-ik beszédből. 619. lap. Reiske-kiad.

A nomád scythákat, ámbár nincsenek házaik, és se nem vetnek se nem ültetnek, semmi sem akadályozza, hogy igazságosan és törvények szerint ne polgárkodjanak.

PAUSANIAS.

(2-ik században Kr. u.)

VI. Könyv. 26-ik Fejezet. 9. §.

Ezek a séresek is az äthiopok neméhől valók, valamint azok is, a kik a mellékes szigeteket, Abasát és Saccaát ¹⁾ lakják; de mások azt mondják, hogy ők nem äthiokok, hanem indusokkal vegyített scythák.

LAERTI DIOGENES.

(180 körül Kr. u.)

I. Könyv. 8. fejezet. A scytha Anacharsis volt Gnuarnak fia és Kaduidasnak, a scythák királyának fivére, de görög anyától származék; azért jártas is vala két nyelvben. Ez 800 verset csinált a scytháknak és görögöknek az élet takarékosagra vonatkozó törvényeiről és a hadi dolgokról. Szabad szólása miatt e közmondásra is nyújtott alkalmat: „ez scytha beszéd mód“ ²⁾. Sosicrat azt mondja, hogy ő Athénbe jött a 47-ik olympiusban (592. Kr. e.) Eukrat archon alatt. Hermipp továbbá azt mondja, hogy ő Solon házához érkezvén, megparancsolá az egyik szolgának, jelentené, hogy Anacharsis van itt, látni kívánván

¹⁾ A vörös tengernél.

²⁾ Azaz, midőn szabadon beszélt valaki, azt mondták róla, hogy a scytha beszéd módot utánozza.

öt s ha lehetséges, vendégbarátjává is válni. És a szolga jelentvén ezt, parancsot kapott Solontól megmondani neki, hogy kiki saját hazájában fogadtatik vendégül. Erre bemenvén Anacharsis mondá, hogy ő ¹⁾ hazájában van, kötevényre tehát vendégeket fogadni. Amaz pedig csudálván ezen ügyességet, befogadta őt s legnagyobb barátjává tette. Idő multával visszajöven Scythaországba s eltörölni szándékozván hazájának törvényes intézményeit, mivel nagyon utánzá a görögöket, fivére által a vadászaton nyíllal találtatván, meghal, mondván, hogy Hellasban tudomány által épségben maradt, hazájában pedig irigység által elveszett. Némelyek azonban mondják, hogy görög szertartások végbevitelében öletett meg ²⁾. Nekünk ilyen epigrammánk van reá:

Sok baj után eljött Anacharsis Scytha honába,
 És görög életmód volt, mit a népnek ajánl.
 Még el nem hangzott szájában egészen a szózat,
 Szárnyas nyíl sebesen mennybe ragadta ezért.

Ez azt mondá, hogy a szőlőtőke három fűrtöt hoz, melyek elseje a kék, másika a mámor, harmadika a bu. Csudálkozték, miképen van az, hogy a görögöknél a művészek versenyeznek s a nem művészek ítélnek felölök. Kérdeztetvén pedig, miképen nem válhatnak valaki borkedvelővé, mondá: ha szemei előtt tartaná a részegek utálatosságait. Azt is mondá csudálatosnak, hogy a hellenek törvényt hozván a sértegetők ellen, a vivókat, azért hogy egymást ütik, tiszteletben tartják. — Megtudván, hogy a hajó négy hüvelyknyi vastag, mondá, hogy ennyire vannak távol a hajózók a haláltól. — Az olajról állitá, hogy örütségnek a szere, mivel a vele megkent vivók dühöngnek egymás ellen. — Hogyan van, mondá, hogy a kik a hazugságot tiltják, a csapszékekben nyilvánosan hazudnak? Azon is csudálkozték, hogy a görögök a lakoma kezdetén kis poharakból isznak, jól lakván pedig nagyokból. — Arczké-

¹⁾ T. i. Sólón.

²⁾ De Suidás állítása szerint Anacharsis száz éves korában mult ki természetes halállal.

pein ezen fölírat van: uralkodjál nyelveden, gyomrodon és szemérem tagjaidon. — Kérdeztetvén, vannak-e Scythaországban fuvolyák, azt felelé: hiszen szőlőtőkék sincsenek. — Kérdeztetvén, valjon mely hajók a legbiztosabbak, azt felelé: melyek szárazra értek. Azt is nagyon csudálatosnak mondá, a mit a görögöknél látott, bogy a füstöt a hegyeken hagyják, a fát pedig a városba hordják. — Kérdeztetvén, valjon kik számosabbak, az élők-e vagy a holtak, mondá: hát a hajózókat hová teszed? — Gyaláztatván egy attikai embertől, hogy scytha; válaszolt: az én szégyenem a haza, de te hazádnak szégyene vagy. — Kérdeztetvén, valjon micsoda jó is rossz is az emberekben, azt mondá, hogy a nyelv. — Azt is állítá, hogy jobb egy sokat értő barátot birni, mint sok semmire valót. — Továbbá azt mondá, hogy a piac meghatározott hely egymás megcsalására és nyeresztkedésére. — Gyaláztatván ivás közben valamely ifjútól, mondá: ifju, ha fiatal létedre el nem bírod a bort, megöregedvén el fogod birni a vizet. — Az élet használatára feltalálta a horgonyt és a korongot, mint némelyek mondják. — S ezt a levelet írta:

Anacharsis Crösusnak.

Lydok királya! Én megérkeztem a hellenek földére, hogy megtanuljam erkölceiket és intézményeiket. Aranyra nem szorulok, hanem megelégszem, ha mint jelesebb férfiú térek vissza a scythákhoz. Eljövök azonban Sardisba, nagyon becsülvén, ha megnyerem kedvedet.“

ALEXANDRIAI KELEMEN.

(Szül. a 2-ik században meghalt 220-ban Kr. u.)

Stromata czimű munkájából.

I, 75. p. 132.: Delas, egy más idai ember, feltalálta az ércz keverését; Heziod szerint egy scytha.

V, 239, 51. Aristarit a Heracleodor elleni vitaközlésének 1-ső könyvében, említ egy levelet, melyben ez áll: „Atöas, a scythák királya, a byzantinok népének: Ne bántások jövedelmeimet, nehogy az én lovaim a ti vizeketek igyák.“ — Mert képzetileg jelentette nekik a barbár a háborút, melyet ellenök viselni készül.

Paedagogus czimü munkájából.

III. Könyv. 3. feje. 98. l. (Sylburg-kiad. ¹⁾) A pogányok közül a celták és scythák növesztik hajukat, de nem piperézik magukat. . . . Mind a két barbár gyüli a fényüzést. Világos tanukul felhozzák erre, a német a Rajnát, a scytha a szekeret. Némelykor pedig a scytha a szekeret is megveti. A barbár az ő nagyságát tartja gazdagságnak s elhagyván a fényüzést, egyszerűen él s fogván a szekérnél is fürgébb s neki elegendő házat, t. i. a lovat, felül a scytha férfiú s megy a hová akar. Megéhezvén pedig, eledelt kér a lovától, s az oda nyújtja ereit, s a miye egyedül van, t. i. a vérét, urának adja.

PHILOSTRAT.

(210. Kr. u.)

Apollonius élete.

VI. Könyv. 20. 2. Az ostromlás szokását fentartják (a lacedaemonok) a scytha Diana tiszteletére, mert a jóslatok parancsolják. Az istenekkel pedig ellenkezni, örültség. — „Nem tartod, óh Apollonius, bölcseknek a görögök isteneit, ha az ostort tanácsolták behozni azoknál, kik a szabadságot szeretik.“ — „Nem az ostort, mondá, hanem azt, hogy emberi vérrel hintsék be az oltárt, mivel a scytháknál is erre méltónak tartatott.

ORIGENES.

(185—254. Kr. u.)

Celsus ellen.

V. Könyv. 36. ²⁾ Azt mondja Celsus, hogy az nem cselekszik igazságtalanul, a ki saját szokásaihoz vallásosan ragaszkodik; és szerinte következik, hogy a scythák semmi igazságtalanságot sem követnek el, mivel hazai szokásnál fogva esznek embereket.

---

¹⁾ Potter kiadásában 228. l.

²⁾ De la Rue kiadása.

46. Hadd mondják a scythák, hogy Pappaeus a legfelsőbb isten, mi nem hiszszük.

VI. Könyv. 39. Celsus állítja Herodot után, hogy a scythák Apollót Gongosyrnak, Neptunt Thagimasádnak, Venust Argimpasának s Vestát Tabitinak nevezik. De a jártas kérdezni fogja, nem hazudik-e Herodotallal Celsus? Mert a scythák nem tudják valjon a görögöknél is vannak-e azok? kiket ők isteneknek tartanak. Minő valószínűség ugyanis az, hogy a scythák Apollót Gongosyrnak nevezték? Nem gondolom, hogy Gongosyr görög nyelvre fordítván Apollo etymológiáját mutatná, vagy hogy Apollo scythá nyelvre fordítván Gongosyrt jelentene . . . mert más okoknál és etymológiáknál fogva nevezék meg isteneiket a görögök, s másoknál fogva a scythák.

PISANDER.

Larandából Lycaoniában.

(222—235 Kr. u.)

Hősök istenszármazásai (ἡρωϊκῶν θεογονιῶν) czimű munkájából ¹⁾.

14-ik töredék. A madarak (Harpyák) Scythiába repültek el, honnan jöttek is.

AELIAN.

(225. Kr. u.)

Az állatok sajátosságairól.

II. Könyv. 16. A tarandusféle állat ²⁾ szőreivel megváltoztatja magát és számtalan sokszínűséget visz véghez, úgy hogy elbámitja a nézőket. Scythá állat, pedig s hátán és nagyságra nézve hasonló a bikához. Bőréről azt tartják a scythák, hogy képes ellenállni a fegyver hegyének, azért beborítják vele pajzsait.

¹⁾ Asii, Pisandri, Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta Parisiis, 1840; kapcsolatban Heziod kiadásával.

²⁾ Lásd Aristoteles alatt *Csudálatos dolgok* XXX. feje.

XII. Könyv. 34. A scythák, fa szüke miatt, az áldozatokat ezeknek saját csontjaival ¹⁾ főzik.

XVI. Könyv. 26. Hideg vidékeken, midőn hó borítja és kemény tél van, épétlenek a juhok, mivel be vannak zárva s nem kapnak friss takarmányt. Beállván pedig a tavasz, midőn a legelőkre kimennek, epével töltenek meg. Ez pedig leginkább a scytha juhokkal szokott történni.

DIONYSIUS PERIEGETES.

(300. Kr. u.)

14—17. v. Európát Áziától a közöttük folyó Tanais elválasztja, mely a sauromaták földén keresztül hengerülven, Scythiába és Maeótiis tavába özönlik észak felé.

163—168. v. Északi részén (a Pontusnak) Maeótiis tavának vizei kiömlenek, mely körül a scythák laknak, véghetetlen férfiak s Pontus anyjának nevezik ²⁾, mert abból kiszivárog a Pontusnak roppant vize, egyenesen a cimmeriusi Bosporuson keresztül, hol számos cimmeriusok laknak, Taurusnak hideg hegyalján.

663—679. v. Forrásai (Tanaisnak) messzire zúgnak a kaukasusi hegyeken s itt is amott is szélesen rohanva a scytha rónákon keresztül ömlik. És szörnyen torlódván az északi szél miatt, láthatod miként áll össze jéggé a hideg következtében. Sajnálандók, kik e tájékon laknak. Mindig hideg havuk van és kemény fagyuk. S midőn a szelekből legtöbb hideg származik, láthatsz elhaló lovakat, vagy öszvéreket vagy akoltalan juhokat. De maguk az emberek sem lennének sértetlenek, kik e szélrohamokat bevárnák; hanem befogván a szekereket, más vidékre menekülnek s át engedik a földet a téli fuvalmaknak, melyek szörnyű viharral dühöngve megrendítik a földet és a fenyves hegyeket.

726—740. v. Megmondom mind a népeket, melyek

¹⁾ Melyeket t. i. elégetnek.

²⁾ Maeótiis tavát.

a caspiumi tenger körül laknak, elkezdvén a nyugati részről észak felé. Elsők a scythák, kik a króniumi tenger mellékét lakják a kaspiumi tenger torkolatánál. Azután a hunok.

Scholionok Dionysius Periegeteshez ¹⁾.

14. v.-hez A Tanais a benlakóktól *Silis*nek is neveztetik.

163. v.-hez. A beszéd ismét visszatér a Pontushoz, mondván, hogy ezentúl van a Maeótis, mely körül a maeotok laknak, nemökre nézve scythák.

MAXIMUS TYRUS.

(Élt a 2-ik század végén Kr. u.)

VIII-ik értekezés.

1. (130. lap. Reiske kiadásában.) A folyóknak is megvan tiszteletök, vagy a haszon kedvéért, valamint az egyptomiaknál Níl iránt, vagy a szépség miatt, valamint a thessaloknál Geneus iránt, vagy a nagyságért, valamint a scytháknál Ister iránt.

XXVII-ik értekezés.

6. (44. l.) A szokás másoknál más. Példaul a görögök, perzák, lydek, phöniciaabeliek, s ha még más valamely nép van, szőlőtökét ültetvén, körötte fáradozván, leszedvén a szőlőt, kisajtolván a bort, italt készitenek, mely használatra nézve ugyan nem szükséges, de gyönyörre nézve legfölségesebb. A scythák sokasága ellenben tejjel él, valamint borral. Másoknak a méhek édesítik az italt, sziklákon és tölgyeken építve kasaikat. Vannak olyanok is, a kik a nymphák medrét és folyamát nem undokítják, hanem a természetadta vizet italul használják. De van még, úgy gondolom, a scytháknak egy neme, kik vizet isznak ugyan, de ha részegségi gyönyörre van szükségök, máglyát rakván,

---

¹⁾ Dionysius Periegetes cum vetustis commentariis et interpretationibus ex recensione *Godofredi Bernhardy*. Lipsiae 1828.

jóillatu növényeket égetvén, s a máglyát mint valamely kancsót körben körülülvén, lakmároznak az illatból, valamint mások az italból, és megrészegednek tőle, ugrándoznak, énekelnek s tánczolnak.

XXIX-ik értekezés.

4. (78. lap.) Az egyptomiak földet mivelnek, a scythák háboruszkodnak. A scytha nép vitéz, az egyptomi gyáva. A scytha nép szabad, az egyptomi szolgál.

XXXI-ik értekezés.

1. (101. lap.) Jött a hellenekhez a scythák földéről egy bölcс férfiu az ottani barbárok közül, sem szószaporító sem csevegő bölcsességgel; hanem foglalatja volt: szabatos életmód, józan ész, rövid és találó beszéd, hasonlítva nem a bérencz könnyű fegyvereshez, a ki előrelátás nélkül (rendetlenül) futkos, hanem nehéz fegyvereshez, a ki lépést tartva megy és biztosan indul. Athénbe jövéen pedig, ott egy nehéz fegyveresre sem akad, hanem sok könnyű fegyveresre; és ezek futkározását s nyugtalanságát restelte egyáltalában Anacharsis dicsérni. Bejárta tehát körben Hellast, látni vágyván állandó s maradandó bölcseséget. S találta-e máshol is, azt nem birom megmondani, de Chenäben, kis és csekély mezővárosban jó férfiut talált, s neve volt Myson. Jó volt pedig ezen Myson arra, hogy a háztartást szépen vigye, a földet ügyesen mivelje, a házasságnak józan előljárója legyen s fiát nemesül nevelje. Ez elég volt a scytha idegennek, hogy ne keressen többé csevegőbb bölcsességet, munkák jelentkezvén, melyeket ő akkor pontosan vizsgálgatott; s miután jóllakott a látványnyal, azt mondja hozzá a chenäi Myson: Ezek miatt látszunk, oh Anacharsis, az embereknek, nem tudom miként, bölcseknek lenni. De ha én ezeket üzve bölcс vagyok, mi fog nem bölcсnek tartani? Anacharsis nagyon csudálta a görög vendégben mind a munkák bőségét, mind a szavak takarékoságát.

Télfi János.

KORPONA VÁROSÁNAK ISMERTETÉSE.

(*Harmadik közlés.*)

1504. Lehotka lakosai a korponai erdőt kiirtották, földjét elfoglalták, marháikat azon legeltették, azonfelől a a polgárokat több és különféle elnyomatásokkal és ártalmakkal illették. Ennek következtében Ulászló király, Anna királyné panaszára Budáról szeptember 25-én *Benedek* bozóki prépostnak meghagyja: miszerint a jobbágysai által elfoglalt földet adassa vissza, marháikat azon legeltetni ne engedje, és más alkalmatlanságokat szerezni vagy szereztetni ne merészeljen. — 1506-ban Anna királyné meghalt, evvel megszűnt a királyné városa lenni.

1509. *Treutler Bálint* a bíró. — Szeptember 1-én Treutler Valter sz. Péter kápolna részére a gyepegyen levő pusztától Goldschmidt Farkasnak fizetett földbért. E kápolna a külvároson kívül volt, melynek romjai a 19-ik század elején még látszottak.

1510. Ulászló királynak gondja volt a városok nevedezésére és diszére ügyelni, azokat némely kedvezésekkel ellátni. Így Tatán július 22-én kelt oklevele szerint, Korpóna városának, a szent korona iránt mutatott hívsége és szolgálata tekintetéből a vörös viasz használását megengedi; azon felől, hogy polgárai számra és vagyonra nézve öregbedhessenek, őket régi határaik megmaradásában erősíti ¹⁾.

¹⁾ *Uladislaus Dei gratia Rex Hungariae Bohemiae etc. ad futuram perpetuamque rei memoriam. Muneris liberalitatis nostrae semper fuit, incremento et decori Civitatum nostrarum semper intendere, et ut in perennem nominis nostri laudem, amplitudine aliqua, nostra tempestate fulciantur, Regio favore prospicere. Proinde ad universorum notitiam volumus pervenire: Quod nos intuitu primum fidei, et fidelitatis ac servitiorum: Fidelium nostrorum Prudentum ac Circumspectorum, Judicis ac Juratorum, caeterorumque universorum Civium et totius communi-*

1512. *Feyerabend István* a bíró.

1513. Bakács esztergomi érsek és bibornok X. Leo pápától bullát hozott, melynél fogva a követi hatósága alá vetett tartományokban keresztháborút hirdethessen a török ellen, és azt

1514-ki ápril 16-án némely urak tanácsa ellenére kihirdetteti. E hadak fővezéreül a székely születésű Dózsa Györgyöt nevezi ki. A parasztság Mátyás halála óta a nyomás alul szabadulni vágyván, nagy számmal gyűlt össze a keresztes zászlók alá. Dózsa a király s érsek parancsait megvetvén, kitűzé a lázadás zászlóját, mire a kuruczok kegyetlenkedni kezdtek az urak és nemeseken. Ennek elnyomására Ulászló kénytelen volt sok fegyverest a külföldi részeken is összegyűjteni, kiknek fentartása, midőn nagy pénzbeli erőt kívánna, a szabad királyi városokat, és a kiváltságos mezővárosokat is segedelem járulásához szólította fel. Tehát Budán július 27-én kelt parancsa szerint Korpona városát sem kimélhette meg, hanem örökös hűtlenségi véték és minden javaik elvesztése alatt meghagyta, hogy tüstént Hrusovszky Mihály udvarnokának hatszáz

---

tatis Civitatis nostrae Korpona, per eos Majestati nostrae et Sacrae Coronae nostrae huius Regni exhibitorum; deinde vero ad suplicationem nonnullorum Fidelium nostrorum, per eos pro parte ipsorum Civium Majestati nostrae factam, volentes eosdem praesentibus praerogativis, et honorum titulis exornare et cohonestare, eisdem id gratiose duximus annuendum et concedendum, annuimusque et concedimus praesentium per vigorem: ut iidem a modo perpetuis successivis temporibus Cera rubea sigillare, sigillisque eorum quibus ab praesens utuntur, universas et quaslibet literas, quacunque de causa in eorum medio emanandas, ipsa rubra cera consignare, et imprimere, ac huiusmodi sigillis in ipsa cera quibuscunque Litteris eorum appensis vel impressis aequae et praecise, sic uti Litteris seu sigillo aliorum Locorum, colore simili in sigillis utentium vigor et fides adhibeatur. Insuper ut iidem Cives et incolae Civitatis ipsius nostrae, numero et opibus adaugeri possint, per hocque major concursus ad ipsam Civitatem fiat, eosdem Cives nostros in omnibus et singulis ipsorum metis antiquis . . . secundum contenta vetustorum privilegiorum suorum duximus conservandos etc. Datum in Castro nostro Thatha, in festo B. Mariae Magdal. A. D. 1510. — *Ez, valamint a többi oklevelek Nizsnyánszky Menyhért korponai plebános kéziratából közöl-
tetnek. Erről bővebben a maga helyén.*

forintot fizessenek, és ebben valami késedelmet vagy nehézséget tenni ne merészeljenek ¹⁾).

Minthogy ezt azonban mindjárt nem tették, auguszt. 27-én ily dörgő parancsolatot bocsájtott hozzájuk: „Nem tudni mely meggondolatlanságról vezettetve, parancsolatunkat semmibe sem véve, ezen ország veszedelmét és szükségait nem tekintve, sőt saját üdvöttekkel és megmaradástokkal is, mely az ország jó és csendes állapotában áll, nem gondolva, ama pénzösszeget megadni nem akartátok, hanem más városainktól, melyek nekünk a szükségek eltávolítására a kívánt segédelmet megadták, elpártoltatok. Miért is nem akarván, a mit nem is tehetünk, a ti segedel-

---

¹⁾ Uladislaus Dei gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc. Prudentes et Circumspecti, fideles nobis dilecti! Non dubitamus, vobis omnes necessitates nostras et Regni huius, cunctaque pericula et incendia, quae sub nomine Cruciatæ, per malefactores in ipso Regno nostro, diebus effluxis secuta sunt, clare et manifeste constare: et ob hoc non opus putavimus, vobis ea omnia, praesentibus iterum explicare. Pro quibus reprimendis et extinguendis, coacti sumus hic diebus, magnam etiam copiam gentium, in exteris partibus conducere, sicque Regni ipsius nostri, et omnium vestrum salutis et permansioni festinatissime consulere. Quae quidem Exercituum conservatio, cum magnam exigere videatur vim pecuniarum, necesse fuit, ut omnes Liberae Civitates nostrae, et oppida, et quidem etiam exempta, nobis ad id certum subsidium contribuerent, nec tamen illo, vel in minima partem gentibus solvendis, facere satis potuimus. Praeservare igitur neque vos ullo pacto possumus, quin a vobis quoque aliquam pecuniariam summam pro exstinguendo huiusmodi, domestico incendio et repellendis ipsis communibus periculis, quamprimum expetamus. Eam ob rem, vobis et fidelitati vestrae, sub nota perpetuae infidelitatis, et amissione omnium Bonorum vestrorum, harum serie strictissime committimus et mandamus: ut statim visis praesentibus non exspectato ulteriori mandato nostro, nobis de vestri medio Sexingentos florenos citissime disponere, et ordinare, ac Summam huiusmodi ad manus huius Egregii Michaelis Hrussovsky, Aulae nostrae Familiaris, praesentium scilicet ostensoris, quem ad vos hanc solam ob causam . . . cum plena autoritate . . . vestrum superinde . . . manus dare et assignare modis omnibus debeatis: nec in hoc aliquam moram, seu difficultatem facere praesummat. Quoniam alioquin certi estote, quod poenam praemissam evitare, nullatenus poteritis. Prout super his per eundem aulae nostrae Familiarem vobis plura indicavimus: Cuius dictis fidem indubiam adhibeatis. Datum Budae, feria quinta post Festum B. Annae, Matris Virginis Gloriosae Anno Domini 1514.

meteket tovább nélkülözni, újra örökös hűtlenségi véték és javaitok elvesztése alatt legszigorubban parancsoljuk, hogy rögtön ugyanazon követelt pénz összeget, eltávolítván már valahára minden nehézséget és mentséget, ezen emberünk kezébe adni tartozzatok. És e dologban valakit hozzánk küldeni ne merészeljete, mert különben bizonyosak lehettek, hogy olyképen fogunk benneteket büntetni, mely szerint másoknak is, kik parancsolatunkra hallgatni nem akarnak, példájára lehessetek. Kelt Budán sz. Bertalan apostol ünnepe után legközelebbi vasárnapon 1514.“ — Szapolyai János erdélyi vajda a paraszthadat megverte s a futásban nagy része az üzők dühének esett áldozatul. Dózsa maga, Gergely fivérével és több főczinkos társával együtt elfogatott, kikre a vajda tanácsa borzasztó véritéletet mondott. Így szakadt vége négy hónapi szörnyű dulongás után a kuruczháborúnak.

October 18-ára országgyűlés hirdettetett ki, melyben a többi közt, hogy a királyi felség udvara s ügyei kelendő állapotba tétessenek, az végeztetett: hogy a király semmiféle javait ne tehesse zálogba az országtanács beleegyezte nélkül; e javak közé tartozik Korpona is. E gyűlésen adta be *Verböczy István* országbirói ítélmester hármaskönyvét: *Opus tripartitum juris consvetudinarii I. Regni Hungariae, partiumque eidem adnexarum*, melyben az 1507-ki törvény megbízásából az ország minden jogait, intézményeit és törvényes szokásait egybefoglalta. Ezt azért említem, mert *Verböczy* azt Dobroniván, Korpona szomszédságában, mások szerint Zólyomban írta volna. Én az elsővel tartok, mert Dobroniva, Pelsőcz és Báborszék az ő birtoka volt. Valamint azokkal is egyet értek, kik őt Hontmegyéből származottnak állítják, mert *Verböczy* Huntpáznán nemzetiségből eredt, már pedig Hunt utódainak egy része, hogy Korponán és annak környékén maradt, tudva levő dolog.

1519. Castel Lénárd, ki a korponaiak megbízásából Budán volt, november 17-én övéinek azt írja, hogy az urak és nemesek ott soha sem látott sokasága miatt, dolgában hátráltatva van.

Ez idő tájban kezdett a Reformatio terjedni úgy, hogy Luther irományai s tanai 1520-ban már ismeretesek voltak.

Az erdélyi és szepesi szászok hozták azokat be, kik Németországgal kereskedelmi kapcsolatban álltak, gyermekeiket a német iskolákban neveltették; s papjaikat is gyakorta onnan hozták. Azért a szászok voltak az első, kik azt felvették, és így a korponai szászok is.

1520. Szeptember 21-én Szelim szultánnak történt halála után, Szulejmann vette át a török birodalom kormányát, ki a magyar követnek, midőn ez a béke meghosszabítását nála szorgalmazta, azt válaszolá, hogy abban csak adófizetés föltétele mellett fog megegyezni, s hogy ebben annál könnyebben érjen czélt, Jajcza városára hadat küldött. Ezt ugyan Keglevich Péter a vár kapitánya, és a hontmegyei Chery Balázs vezére visszaverték, de a szultánt, a magyarok azon cselekedete, mely szerint követét fogságra vetették, annyira felingerlette, hogy

1521. Februárban megkezdé hadi készületeit Magyarországgal ellen. Junius végén Budán egy rövid országgyűlés tartott, melyből a városok is megadóztattak. „Rendeltünk, így ir Lajos király Budáról junius 27-én a korponaiakhoz, minden szabad városainkra és jószágainkra elég terhes taksákat nem ugyan szívesen, de szükségétől kényszerítve, mely esetben nektek sem engedhetjük el. Miért is szigoruan parancsoljuk hivségteknek, miszerint rögtön látván jelen levelünket, négyszáz forintot kincstartónknak átadni köteleztessetek. Ha pedig ezen összeg nektek elviselhetlen volna, köteleztetek le magatokat annak, ki értetek eleget fog tenni. Legyetek pedig bizonyosak, hogy egész éven át sem rendes, sem rendkívüli adót nem fogunk tőletek követelni.“

1522. Február 2-án Lajos király a Budán összegyűlt főrendek megegyeztéből a városokat, ezek közt Korponát is; szóval minden javakat és jogokat, melyek akár az előbbi szerződéseknel, akár az ország szokásából a királyné koronáját illetik, nejének Máriának adományozza hitbérül ³⁾.

1523. A lehotai lakosok a korponaiaknak az erdők,

---

³⁾ Horváth Mih. Magyar Regesták a bécsi cs. levéltárból, magyar történelmi tárban IX. köt. 89 l. Magyar történelmi okmánytár I. köt. 22 l.

szántóföldek, halászat- és vadászatban sok kárt tettek. Minnek következtében Mária királynő november 29-én *Pált* bozóki prépostot inti, hogy jobbágysait az ilyen kártételtől eltiltsa.

1526. April 23-án Szulejman százezernél nagyobb sereggel s háromszáz ágyuval indult meg Konstantinápolyból Magyarország felé. A pénz nagy szűkében a kormány rendeletet bocsátott ki, hogy a templomi arany s ezüst szerek fele a haza védelmére mindenütt beszedessék és pénzzé veressék. E rendelet végrehajtására mindenfelé biztosok küldettek a városok s klastromokba, Korponára János praepositus omnium Sanctorum, Archi-Presbyter Budensis, és Dóczy Ferencz de Nagy Luche jöttek. Pénz tehát volt elég, de a fegyelem hiánya miatt augusztus 29-én bekövetkezett a mohácsi vész.

Mária királynő a csatavesztésről és férje haláláról értesülve Pozsonyba futott. Ferdinand főherczeg azonnal meghagyta a bécsi kormánytanácsnak, küldjön a maga kebeléből az özvegy magyar királynéhez tüstént két tanácsost, kik vele együtt működjenek, az előbbkelő várakat s városokat Ferdinand hűségére esküvel kötelezzék. November 17-én Szapolay János királynak megkoronáztatott Székesfehérvárott. Mária Pozsonyból November 16-án a korponaiaikat az eskümege tartására inti, melynél fogva ne hagyják magokat elleneitől elvezettetni, hogy tőle elpártoljanak, nagyobb bátorsággal jó kapitányok és katonákkal fogja e várost és Zolyomot ellátni.

1527. November 3-án Ferdinand szinte királynak koronáztatott Székesfehérvárott. És ekkint a szakadás a két király közt nem csak az anyaországban, hanem a mellék tartományokban is ki volt mondva.

1528. A felvidéki népnek sok panasza volt Ferdinand német zsoldosainak zsarolásai és féktelenkedései miatt; a rokonszenv János király irányába egyre nőtt.

1529. Szulejman kétszázezret meghaladó sereggel jött János király segédelmére. September 9-én a német őrség a budai vár kapuit megnyitotta, a szultán bemenvén Jánost a vár s királyság birtokába ünnepélyesen behelyezte. János király Budán october 4-én kelt levele szerint Korpo-

nát pártfogásába veszi, és a hadvezéreknek, mindennemű állásu és állapotu embereknek megparancsolja: miszerint annak lakosait személyekben és javaikban károsítani, tőlük élelmi szereket az illő ár nélkül elvinni vagy elvitetni ne merészljének.

1530. A török visszavonulása után Ferdinand ismét harczra kelt Jánossal. A felvidéken több várat vett meg. A harcz bár mind a két részről csekély erővel, mert pénze egyiknek sem volt, de folyton vivatott, miből kimondhatlan zavar és nyomor áradt a hazára. Oly ellenséges indulattal ölték, égették, pusztították egymást, hogy a török nem követhetett volna el nagyobb kegyetlenkedéseket, mint ekkor a polgártársak egymás ellen. Az elűzött *Róbert* bozóki prépost ápril 7-én a győri káptalan előtt ellenmond azon cselekedetnek, melynél fogva ezen zavaros időben gyarmathi Balassa Zsigmond elvadult gonoszságával rablókat és katonákat küldött a bozóki prépostságra, kik a monostort erővel megrohanva, minden ingót a szent eszközökkel együtt elragadtak, a jámbor szerzeteseket részint megsebesítették, részint megölték, részint szétkergették, ingatlan javait pedig elfoglalták. Nehogy hallgatásával ezen tettet helybenhagyni látszassék, Balassa Zsigmondot, utódait és másokat is, nevezetesen a korponai polgárokat, a pelsőczyi lakosokat, turopolyaiakat, más szomszédokat és határosokat eltiltja a monostortól, prépostságnak igazi s régi határai zavarásától, birtoklásától, használatától; Magyarország jelen és jövő királyait annak adományozásától, káptalanokat a beiktatástól; végre a korponai tanácsot és polgárokat a tizedek vevésétől és a birtok használatától. — Bozókrai megrohanástól az ipolysághi szerzetesek is megijedve a Garam melletti sz. Benedekről czimzett monostorba menekültek és holtig ott maradtak ¹⁾.

1531. Maria, Lajos király özvegye, Károly császár rendeletére Belgium kormányzására távozik, megtartván Magyarországon jegybérül kapott javait, azokban jószágigazgatókat, Körmöczön pedig főigazgatót rendelve.

---

¹⁾ Timon Sam. Epitome chronologica R. H. in fol. 118 l.

1534. *Schiks Mihály* a bíró. A korponai plebánoshoz ezen című és aláírású levél érkezett: *Venerabili Viro Domino Plebano de Korpona, Domino et Amico nobis carissimo . . . . . Dominationi Vestrae Amicus singularis Albertus de Nagy Gyula, Episcopus Callipolensis, Canonicus et Sufroganeus Strigoniensis*. Hogy akkor Lansman Miklós volt a plebános, azt Czirbesz fedezte fel a korponai ágostai lelkészhez így írván: „Korpona a reformatio elején az ország végbástyájának kezdett tartatni; ide menekült nemesek Gerhard házában az ágostai vallás szerint isteni tiszteleteket tartottak. Ez idő tájban reformator Czeizel János és a városi plebános chrysoretani *Lansman Miklós* 1535. körül az egész ágostai vallású városnak az evangelium világosságát terjesztették.“ ¹⁾

1535. Octoberben panaszkodtak a rendek Ferdinandnak, hogy a török kívül zsarnok urak, és még féktelenebb német tábornokok a szegény népet büntetlenül kifosztva s elnyomva az országot véginségre juttatják. A bajok legfőbb forrása azonban a két király létele.

1536. November 19-én tartott pozsonyi országgyűlésen határozatot: a féktelen urak hatalmaskodását Ferdinand minden lehető módon gátolja, rabló váraikat rontassa le.

1537. *Chastel Lénárd* a bíró.

1538. *Schultz Ambrus* a bíró. — A korponaiak egykor a békességes szomszédság végett, Csábrág várához tartozó zsibritfalvaiaknak kérésére bizonyos erdőt adtak el azon feltét alatt, hogy a kiirtott helyeu szántóföldek terméséből a korponai plebánosnak tizedet, a városnak pedig bizonyos évi adót fizetni tartoznak. Ezt egy ideig rendesen megtették. Most azonban Pálffy Péter várnagy kemény fenyegetések alatt megtiltotta azon tizedet fizetni, meghagyván egyszersmind, hogy senki a korponaiak közül magát a mondott erdőben mutatni ne merészelje; különben ott találva veréssel illetetik. Azonkívül az említett zsibritfalvi és Devicsa lakosai ezen za-

---

¹⁾ Czirbesz Jónás András iglói ágostai hitvallású lelkész, született Szepesváralján 1732. meghalt 1813. Lásd Horányi Alex. Memoria Hungarorum; Ersch és Gruber Encyclopädie.

varos idöket felhasználván Korpona polgárait sokféle bántalmakkal illették és nekik sok kárt tettek, némely területeit elfoglalták, erdeit levágták, úgy hogy belölök alig maradt egy harmada. Erre Maria királynő Brüsseltől június 17-én kelt levele szerint megkeresi Erdödy Simon zágrábi püspököt, mint családi jognál fogva Csábrágvár urát, miszerint embereit a békességre, jobbágyságot pedig tartozásuk lefizetésére utasitaná. — November 24-én András esztergami prépost felszólítja Jánost a korponai plebánost, hogy a szászi és bisztriczai plebánosokat, tartozásuk teljesítésére figyelmeztetné.

1539. Balassa Zsigmond, Korponán kalandozó jobbágya megöletett. A gyilkos ámbár börtönbe tétetett és Balassa a magistratus által arról tudósított, hogy elégtétel ki fog neki szolgáltatni; még is azt üzenté, hogy ez esetet boszulatlanul nem hagyja. Ez időtől Balassa emberei a városba jöven kihágásokat, személyek és javakban sértéseket követtek el. A magistratus More László bozóki várnagyot kérte meg, miszerint embereit az ilyféle kihágásoktól tiltaná el. More László azt válaszolá, hogy ha az ő embereiből valakit kicsapongásban megkapnak, börtönözzék azt be, és a város törvénye szerint büntessék meg. Történt pedig nem sokára, hogy egy már több kihágásról ismeretes szolgálta tetten kapott, kit a magistratus More László leiratában bizván elfogattott, és Zólyomba Zelbing György várkapitányhoz küldötte. Midőn a törvényszék előtt reá más iszonyu vétkek u. m. szepöltségek, erőszakoskodások, emberölések kísültek, halálra ítéltetett. More László megtudván ezt, június 8-án négy korponai polgárt szőlőkben elfogatott és Bozókra vitette, izenvén, hogy ezeket addig tartja fogva, még szolgálja haza nem bocsáttatik. A bekövetkező veszedelmek elkerülése végett a korponaiak kérésére szolgálja a haláltól felmentetett. A polgárok ügyét Anna királyné, Ferdinand király neje, Thurzó Elek helytartó által pártfogolni parancsolta. Balassa Zsigmond május 18-án épen vásár alkalmával Korponát megtámadni, annak templomát és kastélyát erővel elfoglalni akarta. Szándéka ámbár nem sikerült, mert annak védelmére jó idején Zelbing kapitány Zólyomból elég katonát küldött, mégis örökös félelemben voltak, nehogy ilyesmit tapasztalni kénytelenhittessenek. János király halála után Ba-

lassa Zsigmond Ferdinand részére állott, More László pedig a törököktől elfogtatván Konstantinápolyba küldetett, s ott fiával együtt törökké lett.

1540. János király július 22-én meghalt. Ferdinand, midőn halálának hírért vette, Budát ha jó szerével nem sikerülne, fegyverhatalommal szándékozott elfoglalni, s e végett Fels Lénárdot szeptemberben egy hadsereggel Buda felé indította; de ez közsvényben szenvedvén, labanczai közt, kik az óbudai táborban tétlenül heverték, kevés figyelmet tartott. Még Ó-Budán táboroz vala Fels, midőn a szultán meghagyta basáinak, hogy Buda védelmére siessenek.

1541. Ferdinand april közepén Rogendorft indította Buda ellen. Hadainak szaporítása végett a nemességet személyes fegyverelésre szólította fel. „Ma kaptam levelet Rogendorf tábornoktól, — így ír Thurzó Elek helytartó Gálgóczról junius 21-én Zólyom vármegyéhez, melyben tudatja velem, hogy a török sereg nagyobb része Drávát átlépte és egyenesen Budán levő táborunknak tart. Mivel országunk majdnem végveszélyben forog, szükséges, hogy országunk, nejeink, és gyermekeink üdvét szem előtt tartván, annak el távolítására egész erővel siessünk. Intjük tehát barátságokat, királyi tekintéllyel pedig az ő felsége által kimondott büntetés t. i. fej és vagyon elvesztése alatt meghagyjuk: hogy rögtön mindnyájan fejenkint felkelni, a sereghez fegyveresen csatlakozni, vagy minden tiz lakos után egy jó fegyverrel ellátott embert rendelni, az ilyféle lovasokat ő felsége táborába küldeni: a lakosok ötöd részét pedig fegyverben készen tartani köteleztessetek.“ Rogendorf midőn hiába ostromolta volna a várat, augusztus 21-ke éjjelén Pestre szállította a sereget, kit a török minden oldalról megrohánván iszonyuan összezavart és rémületesen összemészárolt. Rogendorf maga is megsebesülve jutott Komáromba s onnan Somorjára, hol azután néhány nap múlva meghalt. — Szulejman Izabellát fiával együtt szeptember 5-én Lippára küldötte, hogy a tiszántuli részekben és Erdélyben uralkodjék.

A török álnoksága, melylyel Budát védelem színe alatt hatalmába kerítette, mindenkire felette nagy hatást tön s alig lehetett feltenni, hogy Budáról tovább terjeszkedni, vagy

onnan legalább pusztító hadjáratokat intézni ne akarna. Ez okból a selmecziek Liscano Márton Esztergamvára főkapitányát kérték, sziveskednék őket jó korán a törökök közeledéséről tudósítani. Liscano a selmecziekhez, és ezek által a szomszéd városokhoz december 22-én következő tartalmu levelet küldött, mely Korpona várossal is közöltetett: „Nem kételkedem, hogy a törökök kirándulásokat fognak tenni. Szükséges, hogy e részeken napi és éji őrök s kémek elrendelve legyenek. Az ellenség nem oly számú, mely nyílt hadal egy meglehetősen erősített templomot is megtámadhatna. Hiszem azonban, hogy alattomos kirándulásokkal a közellevő nyílt és nem erősített helyeket nem mulasztja el megtámadni. Miről szomszédjaikat is tudósítsák.“ — Erre a korponaiak egy magas hegyen a most is fenálló tornyot építették és azt *Tarisznyavárnak* nevezték.

Mig ezek történtek, a reformatio nevedezett. Már tavál, midőn Scepper Károly, a császár részéről követ-ségben járt János királynál, utjában a népet s még inkább a nemeseket majdnem mindenütt elmaszlagitva találta a római hittel ellenkező új tanok által. A korponai szászok is ezek közé tartoztak, kik ez idén *Klein Jánost*, Körmöczön volt helyettest, ágostai vallásu lelkésznek hoztak.

1543. Julius 6-án Teshany István budai bíró és török helytartói jegyző körlevél által, mely a korponaiakhoz is jött, tudatja a városokkal, helységekkel, nemesekkel, egyházi s világi urakkal Mehemet basa, a törökcsászár budai helytartója kegyelmét, melyszerint a ki ajándékokat és taksákat Budára hoz vagy küld, és a török engedelmes-ségnek magát aláveti, az pártfogási levelet kapván, saját házában s javaiban családostól minden kár nélkül megmaradhat, és semmi bántalma nem lesz a török katonáktól.

1543-ki ápril 29-én Roseman Márton; 1544-ki májusban Salczbank György; 1546-ki május és juniusban Sal-tzer Egyed, és Hebbërlyn Mátyás, korponai fiak beiratták magukat a wittenbergi főiskolában tanulóknak ¹⁾.

1546. *Keczler Eustachius* a bíró. — Kropác Thasius

¹⁾ Révész Imre közlése történelmi tárban I. köt. 219. 220. 221. l.

zolyomi várnagy a korponaiak által a törökök felől rendszeren tudósíttatott. De midőn ez tőlök többet követelt volna, azt felelték neki: hogy ők többet nem tehetnek, mert ezen tudósítások úgy is sok pénzbe kerülnek nekik: szegény létköre külön huszárt kell tartaniok és ajándékokat osztogatni, hogy valamit megtudhassanak. Azt vélvén, hogy többet nem is tehetnek, ha Ipolysághból megtudják, hogy a törökök Nógrádban vagy Váczott gyülekeznek. Mily szándéka legyen a töröknek, azt senkivel sem fogja tudatni. Minapi tapasztalásból tudják, midőn kémjök ezen a részen ment, más részről a törökök Bozókot megtámadták, elzavarták s kipusztították. A török gyors ellenség, ki ha Nógrád- vagy Vácznál táboroz, minden éjjel náluk lehet, és mielőtt tudósításukra a várnagy parancsa következtében a népség felkelne, ők azalatt, kik nyílt helyen vannak, semmivé tétethetnek. — Balassa Menyhért Csábrág várát Pálffy Pétertől, azután Szitnyát fegyveres kézzel elfoglalta. Ezekből kirohánván Korponát, Bozókot, és az egész környéket pusztította. Pécsy János, Balassa Zsigmond tisztartója, Sinnel Pál és Zeis Péter korponai tanácsnokokkal, mint tanukkal Bozokon tett károkat augusztus 3-án megvizsgálván, az erről adott tudósítás a korponai magistratusnak bemutatattott, és a levéltárba letétt.

1547. Várday Pál esztergami érsek megtudván, hogy a plebánia egy részben el volna rontva és a korponaiak az ágostai vallásu lelkészt a plebános jövedelméből tartanák, felszólította Puchheim Farkast, zolyomvár kapitányát és a főispánt: keresne egy jámbor papot, építené fel a plebániát, rendes fizetését utalványozná, illetőleg visszaadná. Miről e város tanácsát is Pozsonyból october 3-án tudósítja. De Luther tanainak már annyi pártolója volt, hogy ebben czélt nem érhetett, és csakugyan 1674. évig semmi katolikus plebánosnak neve nem fordul elő.

1548. Ferdinand indittatva azon számtalan kellemetlenség és nehézségek által, melyek abból származának, hogy a bányavárosok, ezek közt Korpona is, még mindig Mária királynő rendelkezése alatt lévén, a királyi kamarától nem függtek, azokat s általában mind azon javakat,

melyeket Mária özvegyi jogon birt, martius 7-én Augsburgban a császár közbenjárása mellett kötött szerződése által évenkénti 54 ezer forintnyi kárpótlás feltétele alatt magához váltotta. ¹⁾

1549. Egy veszedelmes szomszédtól, Balassa Menyhértől szabadult meg e város. Gróf Salm Miklós küldetett ellene, kinek eljövetele előtt Szittnya és Csábrág várakat ott hagyván, jó idején Erdélybe menekült.

1551. Aug. 6. Ferdinand Bécsben kelt levele szerint, e várospolgárainak, a neki nyilvánított hűségüket tetszéssel fogadta, egyszersmind őket atyai hajlamáról, pártfogásáról és védelméről biztosítja. Minek következtében Krussitz János Csábrágvár kapitányának megparancsolta, hogy e város erőssége fölépítéséhez küldje jobbágyait. Hogy az építés valóban elkezdődött, az alsó kapunál a város felé kőbe vésett „1551“ év mutatja.

1552. Krussitz a csábrági jobbágyokat elmulasztotta az építéshez küldeni, miért Ferdinand őt Pozsonyból martius 22-én komolyan inti parancsolatja teljesítésére. E város félelmét nevelte a török közeledése, ki Ali basa vezérlete alatt juniusban Drégely várát, melyet Szondy György haláláig védelmezett, megszállá és bevévé. Drégely után Ipolyságh, Gyarmat, Szécsény, Hollókö minden ellenállás, az erős Bujak pedig öt napi töretés után, megadták magokat. Ferdinand e várak visszafoglalására Teufel Rézmánt küldötte, ki Ipolysághon felől Egegnél ütött tábor s a vezéreket századjaikkal együtt oda parancsolta. Korpónáról Krussitz János küldöttje Chuti Gáspár száz lovassal oda jött. Összegyűjtve lévén a sereg, azzal Drégely vivására indult; de Aly basa által Palástnál megtámadtatván, augusztus 11-én rútul megveretett.

A honti kasino 1860-ki október 2-án Ipolysághon tartott ülésében elhatározta, hogy Drégely hős védőjének, kinek három jeles költőnk: Tinódi Sebestény, Czuczor Gergely, Arany János, állított költői emléket, szobrot állít. Pongrácz Lajos, ki már két évtized előtt a Kliegl könyvben

---

¹⁾ Hatvani Mih. történelmi tárban II. köt. 153. 205. l.

Szondynak emléket óhajtott, az egész ügyet nem épen szorosán megyei szempontból kívánta tekinteni, hanem általánosból, országosból. Mert Szondy Drégelyen hazánk akkori végvárában nemcsak Hontot védelmezte, hanem védte az egész hazát, sőt az egész kereszténységet. Ritka vitézsége által szolgált dicső példányul némely váraink védőinek, s Szigetvár nagynevű védője Zrinyi Miklósnak, kinél azonban jellemre nagyobb, vitézségre hasonló, csupán a dicsőség hírében volt eddig kisebb. Indítványozta emlékszobrának felállítására az egész hazát felhívni. ¹⁾

1553. Tojgon basa Budáról junius 5-én tudósítja a korponaiakat: hogy miután ezen város neki ajándékozott, akarja, meghagyja és legszigorubban parancsolja; hogy iparkodjanak tüstint hozzá jönni; bizton és minden félelem nélkül jöhetnek, mert nem lesz nekik terhök, megelégszik igazságos jövedelmökkel. Ellenkező esetben kénytelenek lesznek jönni. Tegyük tehát ezt magoktól, ha saját nejeik s gyermekeik üdve nekik kedves. — Ezen rendelet, valamint a szomszéd várak elvesztése látszott *Krussitz Jánosra*, most már korponai várnagyra nagyon hatni, mert az említett erősség építéséhez igazán hozzá fogott. Sághy László és Nagy Benedek Csábrág várnagyai szeptember 20-án így írnak Thurzó Ferencz nyitrai püspökhez, mint urokhöz: „ide a házhoz igen kevés gabona gyűl, mert szemetlen, és a mely jó, azt Krussith vette el. Krussith miatt a szegénységnek sokban vagyon bántása és e háznak fogyatkozása; most is azt kívánja, hogy Korponát építsék, pedig nem győzik.“ Október 6-án pedig tudatják vele: „a király ő felsége parancsolatját a dézma felől embereinktől szolgabíróval egyetemben bocsátottuk Krussith Jánoshoz, mire azt mondotta, hogy válaszolni fog a királynak. Nagyságod gyakran parancsolja, hogy a házat építsük; mi semmit sem építhetünk, mert Krussith János haddal vagyon, és oda hajtja a szegénységet, hova ő akarja, már több faluról jöttek be és panaszkodtak, hogy nem győzik.“ ²⁾ — Augustus 7-én

¹⁾ Pesti Napló 1860: 232. 233 szám.

²⁾ Szalay Ágoston magyar leveles tárban I. köt. 107. 111 l.

Czeiss Mihály korponai fi iratta be magát a wittenbergi főiskolába tanulónak. ¹⁾

1554. Dyak Márton és Keresztury Kristóf Kékkőről szeptember 9 én *Nagy Imre* korponai kapitányt tudósítják a füleki várban levő törökök mennyiségéről, hogy e szerint gondolná meg mennyire segítségül lehetne a keresztényeknek. Erre *Krussith János* Korponáról szeptember 10-én így irt Telekessy Imre Lévavár előljárójához: „hiszem kegyelmednek tudtára esett, hogy Pénteken a törökök a füleki felső várat bevették; én oda megyek uraimmal, jó volna ha kegyelmed is valami népet küldene oda; ha pedig nem, tehát kérem, küldjön addig ide vagy öten lovas legényt, még én visszatérek. ²⁾ — Korponán tanyázó katonák s embereik idegen bort hoztak be és azt mérték, a polgárokat pedig sok teherrel kárral, s bántalommal illették. Mely kihágást Ferdinand Bécsből november 19-én megtiltott nekik, és a polgárokkali békességes együttélésre intette.

1555. Február 21-én Schultes David korponai fi beirat-
ta magát a wittenbergi főiskolában tanulónak. ³⁾

1556. Korponán a fegyveresek száma ötszáz huszon-
egy volt.

1557. A felvidéken lévő szép számú külföldi hadak, a nyomoru nép fosztogatásán kívül az egész nyáron át mitsem miveltek.

1558. Korponán is kicsapongtak úgy, hogy e város, királyi parancsolat mellett vizsgálatot volt kénytelen ellenők elrendelni. Ez *Krussitzot* nagyon felbosszantotta, miért is lakosait üldözőbe vette. A zaj egész Bécsig jutott. Miksa főherczeg nem akarván ezt tovább így hagyni, martius 18-án *Krussitzot*, *Csuti Gaspárt* és *Balassa Jánost*; a város részéről pedig annak bíróját egy vagy két polgárral a kihallgatás és adandó igazság végett Bécsbe a haditanács elébe rendelte. *Balassa János* királyi főasztalnok, zólyomi várkapitány és főispán, miután a korponaiak panaszát Krus-

¹⁾ Révész J. i. h. 223 l.

²⁾ Szalay Ágoston i. h. 133. 134 l.

³⁾ Révész J. i. h. 224 l.

sitz ellen előterjesztette volna, Ferdinand király april 25-én szigorúan meghagyta Krussitznak, hogy a korponai polgárok régi privilegiumjaikat ne sértse, őket a törvény és igazság ellenére terhelni, vagy alárendelt katonáktól terheltetni ne engedje, hanem barátságos és őszinte egyetértésben és öszhangzásban éljen velök. Más oldalról a korponaiaknak is megparancsolta szigorúan, hogy Krussitzot e város feletti királyi kapitánynak ismerjék el, neki a hadi dolgokban, — melyek ugy is az ő, nejeik, gyermekeik és javaik fentartására és biztosságára történnek, — engedelmeskedjenek, iránta és alárendelt katonái iránt minden alkalommal jó akaratot mutassanak.

1558-ki martius 22-én Zeiss Izrael és Goezelius András; 1559-ki május és júliusban Greslingus János, Schindler Tamás és Olscherus Mátyás korponai fiak iratták be magokat a wittenbergi főiskolába tanulónak. ¹⁾

1559-ki A pozsonyi országgyűlésben Thurócz, Zólyom, Árva és Liptó vármegyék részéről jobbágyaik által történő hat napi munka Lévvár, és Korpona véghatárok erősítésére elrendeltetett. — Balassa Zsigmond meghalt, kinek özvegye a bozóki prépostságot Fácscy György fivérének hagyományozta. ²⁾

1560. Ferdinand martius 8-án a korponaiaknak, — részint a törökök gyakori berándulásai, részint itt folytonosan tanyázó védelmi katonák tekintetéből, — a segélytaksának felét elengedi, és Dresnekj Gáspárt beszterczebányai rovasolót a házak itt szokatlan számozásától, valamint a másodszori segélypénz szedésétől eltiltja.

Báthory Endre, a János iránti hűségében már rég ingadozó Balassa Menyhértet, Ferdinand pártjára hajlitja. A háború ennek következtében

1562 elején csakugyan kitör a felek között. János a törököket hívá segélyül, A budai basa mintegy húsz ezernyi haddal Balassa Menyhértet Szatmárott bekeríti. Balassa János, Menyhért fivére, zólyomi és ezen bányavárosok

¹⁾ U. o. 226 l. 227 l.

²⁾ Timon i. h. 179 l.

főkapitánya a török ereje gyöngítése végett Szécsényt az ellenség kezéből kiragadni elhatározta. E czélból martius 29-re, mely Husvétnapra esett, négy ezer gyalogot, és ezer lovast összegyűjt. Sós István Léváról, Krussitz János, Pálfi Tamás, Csuti Gáspár Korponáról, Dóczy Gábor és Fánicsy György Bozókról századjaikat oda vezették. A gyalogok közt leggyakorlottabbak voltak a selmeczi bányászok. Azonban Hassanes füleki törökkapitány nyolczszáz lovassal sietve ott termett, és a mieinket széjjel veri. Krussitz elfogatott. Pálfi, Csuti és Sós feladták magukat, Fánicsy elillant, Dóczy rongyos áruhában menekült, Balassa János balkezén sebet kapván, biztos helyre húzta meg magát. Giczy György útjában e szerencsétlenségről értesülvén, Oláh Miklós esztergami érsek lovasaival Korponára, mint a seregtől üres helyre sietett, és azt egy ideig, — nehogy az ellenségtől elfoglaltassék, — biztosságban tartotta. ¹⁾

A korponaiak, miután Miksa főherczeget ezekről tudósították volna, következő leiratot kaptak: „Miksa, Isten kegyelméből Csehország királya st. Folyó hó 11-én kelt leveletekből szánakodással megértettük azon veszteséget, melyet Szécsény ellen szerencsétlenül történt megtámadás alkalmával Balassa Jánoson, a jó emberekben, és másokban szenvedtettek. Minthogy pedig ezek a mindenható Isten meghagyásából történtek, azokat békességes türéssel kell viselnetek, és törekednetek, hogy azért kislelkűségbe ne essetek, elne csüggedjete, sőt inkább egymást vigasztalva együtt tartsatok, ő felsége a legkegyelmesb, legkedvesb uratok és atyátok mellett állandóan megmaradjatok, mint eddig hasonló veszedelemben és szükségben cselekedtetek, megmaradtatok, és magatokat jövődöben is cselekedni, megmaradni, mi-ben ő felsége és mi nem kételkedünk, nyilvánítottátok. Mi, a történt csatavesztés után azonnal meghagytuk, hogy új huszárok német és magyar gyalogok felfogattassanak, és sietve nálatok, véghelyeken, és a legveszélyesb szorosokon elrendeltessenek. Ezek felett a mi kedves hívünket *Dobó Istvánt*,

¹⁾ Istvánfy Libro XXI.

ő felsége tanácsosát a bekövetkező változtatásig előjárónak és kapitánynak rendeltük, ki titeket minden igazság mellett fentartani, az ellenség ellen védelmezni, további megtámadásoktól és károsítástól óvni fog tudni. Ez iránt oly tekintettel engedelmességgel legyetek, milyennel Balassa iránt voltatok. Ha valami terhelő dolog előjönne, és azt hozzánk juttatnátok, akarunk ebben jó végzést hozni, és titeket minden időben kegyelmünkben tartani. Azonfelül nem kételkedünk, hogy hiv kedves Dersfy Istvánunk, kit e miatt felszólítottunk, a ti várostokban kapitányságot, minthogy *Krussitz* elfogatott, elvállalandja. E mellett szükséges tudnunk minden körülállásokkal, hogyan történt azon csatavesztés, oka e annak valaki, és ki légyen az? ezért meghagyuk nektek, hogy kebletekből előkelőket, kik azon esetben jelen voltak, szorgalmasan kihallgassátok, előadásaitkat rendesen leirjátok, és nekünk kéz alatt mentől előbb felküldjétek, hogy e szerint tudhassak magunkat tájékozni. Linz, ápril 23-án 1562.

Miksa főherczeg a multkori ígérteteket teljesíti: „Halottuk és megértettük azokat, melyekre a ti kiküldöttök két rendbeli folyamodással minket nevetekben figyelmeztetett. Tudatjuk tehát veletek: hogy mi várostok felett egy kapitányt rendeltünk. Ezen kapitányterre különösen rendelt biztosaink néhány nap mulva fogják bevezetni, és a hadkatonák mondott számát rendbe és valóságba hozni. Evvel a törökök és marta-lóczok gyakori rablásaitól jóformán biztosak lesztek. A most említett biztosoknak egyszersmind parancsoltatott, hogy minden nehézségeket, melyek nektek eddig házaitokon, szőlőtőkön, gyümölcstőkön, kerteteken, réteteken és szántóföldeiteken történtek, az elmultra nézve barátságosan lecsillapítsák; jövőre pedig komolyan eltiltsák. A hadkatonaság iránt barátságos és jó akarattal legyetek, hogy ők is zsoldjuk mellett nálatok megmaradhassanak. A mi Nógrádban lévő Sansaschot illeti, a ki benneteket saját császáranak részére hódolni szorgalmazott, és ti azt elvetettétek, és jövőendőben is, mind hiv és állandó emberekhez illik, elvetendőknek magatokat kinyilatkoztátok, tetszéssel vesszszük. Legyetek jó bizalommal, mihelyest a fenérintett védelem rendbe jön, nem fog merni többet ilyesmit tenni. A nagyobb ovatos-

ság végett a budai basát írásban figyelmeztettük, hogy a békefeltételek erejénél fogva a hasonló követelésektől mind nógrádi, mind más Sansakhokat és neki alárendelt előljárókat szigorúan tiltsa el, és mind azokat, melyek a háborúra és békételenségre okot adhatnának elmellőzze. Bécs, július 24-én 1562.“

1563. A pozsonyi országgyűlés határozta: hogy azon városok szabadságai, melyek privilegiaik szerint a városok fizetésétől az egész országban fel vannak mentve, mindenkitől sértetlenül megtartassanak. Az utazóknak a városok saját pecsétjük alatt bizonyítványt adni tartozzanak, hogy ők az illető városnak polgárai, ott házakat és tulajdon örökségeket birnak.

1564. Ő felsége gondját tordítja e város erősítésére: „Ferdinand Isten kegyelméből stb. Február hó 21-én kelt leveletekből kegyesen és tetszéssel megértettük: hogy ti az egység, összhangzás és a jó rend fentartására a köztek maradandó őrseregre nézve általunk előirt czikkeket engedelmesen és tüstint elfogattátok, és azokat megtartani ígértétek. Elvárjuk ezt az őrsereg részéről is, minthogy azoknak áthágóit szigorúan megbüntetni elnem mulasztjuk. — A mi Korpona város körüli erősítést illeti: itt küldjük előbb a mult pozsonyi országgyűlésben Korponához rendelt robotokra nézve az illető vármegyékhez szóló parancsolatokat, kegyesen meghagyván, hogy ezeket ugyanazon vármegyéknek elküldeni, és a mondott robotokat szorgalmazni el ne mulasztjátok. Kik ha a bevett szokáshoz ragaszkodván, azokat kész pénzzel megváltani akarnák, ti magatokat ahoz alkalmazva, azon kész pénzt fogadjátok el, és erről jó rendes számadást vezessetek. Továbbá ezen annyira hasznos, sőt igen szükséges munka nagyobb előmozdítására, különös segélyül rendeltünk 600. m. ftot, mely annak idejében hol lesz felveendő, bővebben tudósítani fogunk. Ti is azokat, melyeket a mult pozsonyi országgyűlés által hozott törvény erejénél előállítani és fizetni köteleztettek, illően és engedelmesen előállítsátok: mi, hogy annál könnyebben essék nektek, akarjuk, hogy ezen adakozásnak illetéke semmi másra, hanem egyenesen az említett mód szerint illő és e felett, általatok őszinte ve-

zetendő számadás mellett, ezen Korpona város erősítésére fordítassék. Hogy pedig ezen erősítési munka bizonyos vonalok szerint vezettessék, és abból semmi, a mit előbástya fogalma és szabályai kívánnak, el ne hanyagoltassék: parancsoljuk, hogy midőn erre sor jövend, gyakrabban a hadgyakorlott és ezen dolgokhoz értő embereket, milyenek a bányavárosokban vannak, hívjátok el, azok tanácsával, tanításával éljete. Azt helyben hagyjuk, hogy azon tásánczot, mely a város körül kezdett vezettetni, már be végezve és teljesítve vagyon. — A mit alázatosan kértetek, hogy a löpor és más földözeti készüllettel nagyobb mértékben ellássunk benneteket: akarjuk és parancsoljuk, hogy minket előbb részletesen tudósítsatok, az említett tárgyakban jelenleg mily és mennyi ellátás találtatik? azután mi a felett fogunk rendelkezni. Kelt Bécsben, martius 6-án 1564.”

Zólyom vármegye nyilatkozik, hogy a robotokat kész pénzzel fogja felváltani. „Tudatni akarom a mi Zólyom vármegye nemesei által határozottatott. Egyhangulag egyet értenek, hogy hasznos nekik, ha az erősítés mindjárt fog folytatatni: és azt a mi a véghatárok erősítésére az előállítandó munkák felett országrendei által nyilvánosan határozottatott, már ezen vármegyétől pénzfizetéssel három vagy legfelebb négy hét alatt teljesíteni kell. Határozták és kihirdették: hogy a jelen rovás összeszámlálása szerint, minden egész telkü jobbágy april 6-tól számítva tizenöt nap alatt a fogadandó munkások számára az alispánnak kezébe hatvan denárt fizessen, különben a 15 nap lefolyta után az alispány azok ellen, kik a mondott pénzt fizetni vonakodnának, birsági végrehajtással fog fellépni. Jónak látták tehát a nemes urak akaratukat uraságtoknak nyilvánítani, és határozták, valamint az előtt történt, úgy most az ilyféle erősítési segedelmet ezen munkára hivebben fordítása végett a bíró kezébe utalványozni. Azért is uraságtok gondoskodjanak, hogy valami pénzösszeg a munka mielőbbi folytatása végett, a napszamosok fizetésére költsön felvétessék. A bíró urnak gondja legyen a munkásokra és a regestrumra. Én hivatalomnál fogva, a mint előadtam, a kivetett pénzt követelni el nem mulasztom, hogy mielőbb a mondott határozat teljesítessék. Dobó ur is irt e vármegyéhez, hogy

mind a lévai, mind a korponai erősségeket tekintetbe vevjük. Igaz ugyan, hogy a mult országgyűlés szerint a vármegyéktől történendő hat napi munkát Lévára is kell fordítani; de hogy a felvidéki kapitányoknak gondja legyen: mely helyek, és miképen erősítsenek? az e megyei gyűlésben kimondatott. Ezért a nemesek által megkeresendő lészen a kapitány, hogy mind a lévai, mind a korponai erősséget megtekintené és a mely helyet erősítésre szükségesebbnek talál, a segélypénz is oda fordításék. Léva már elegendően és annyira erősítve látszik, hogy nem szükségelne Korpona tekintetéből valami segedelmet. Uraságtok is kerjék meg a főkapitányt, hogy mindjárt magokhoz jönné, és a helyszínét a korponai kapitányok közül egynek társaságában megtekintvén határozatot mondana ki. — Garamszegh, april 8-án 1564. Polthári Soos János zólyom vármegyei alispán.

Ferdinand majus 12-én meghagyja a királyi biztosoknak, hogy ha a hadinép közt zsoldot elosztandók Korponán megjelennek, *Ujfalusy Ferencz* ottani kapitány adósságát illetékéből kifizessék. Julius 10-én pedig helyébe *Ujla-ky Sebestényt* korponai kapitánynak nevezi ki, és felszólítja a polgárokat, hogy neki a király és ország javát kereső dolgokban engedelmeskedjenek.

Ferdinand julius 15-én meghalt. Ennek országlása alatt milyen sorsa volt a korponaiaknak, kitetszik a fent idézett declaratióból: „Miután a legszerencsétlenebb Lajos király időelőtti halála az egész országnak gyászos nyomorúságokat hozott volna, és ezen ország részint a pártviszályoktól, részint az ellenség hatalmától legkegyetlenebben zaklattatott volna: akkor a korponai polgárok is ezen nyomorúságban részesek egyideig bizonyos pártfogás nélkül ingadoztak, és a szomszéd főkapitányoktól saját határai miatt szörnyűen kínoztattak, melyeket vérükkel is egyideig védelmeztek. Más részről pedig a zólyomi várkapitányoktól, kiknek pártfogására és gyámságára Mária királynő, és későbbben Ferdinand király által bizattak, úgy nyomattak, hogy nem sokára az idők viszontagságából lassan lassan zólyomvármegyei hatalom alá kezdettek jönni. Hozzájárult az ellenségnek folytonos berontása, melytől egy

perczig sem voltak biztosak. A városban volt hadsereg, melynek kapitányai gyakran és ismét a polgárokat saját privilegiumaikban gyengítették. Némely kitünőbb férfi az ellenség félelme miatt, és látván ezen bántalmakat a várost elhagyva Pozsonyba, Kassára, és más bányavárosokba húzta magát. Sokan a honi törvényekben és szokásokban jártasok az ellenségtől megölettek. A város, mely régenten egyedül a király, tárnokmester, és a királyi kincstárnok alatt volt: ezen ország és a dolgok változatossága által, részint észrevétlenségéből, részint az idők mostohaságától a vármegye hatalma alá került, és az őseik előtt ismeretlen vármegyei *kapuszámba* bevezettetett. Panaszkodtak ugyan ezen bántalmakról Ferdinand király előtt, de mindég a békeségesb időre utasítottak. Gyakran és ismételve ellenmondtak a vármegye előtt is. Sőt a mult években a korponaiaknak és zólyomiaknak terhes pörük volt Soos János vármegyei alispán előtt, az elhajtott marhák, és a behozott szokatlan követelések miatt. Az alispánok bántalmai alkalmat adtak a városnak saját szabadságaikat ő felségénél visszakérni, melyeket megis nyertek, és azokba ő felsége által újból kegyelmesen visszahelyeztettek.

Erdeődi Pálffy Katalin october 22-én kelt levele szerint, a korponai előjáróságot, Keresztúry Mátyás és Somogyi Katalinnak Szitna várában tartandó ünnepélyes menyegzőjére hívja meg. ¹⁾

Miksa király, *Ujlaky Sebestény* korponai kapitányt a békeséges egységről előirt czikkek megtartására figyelmezteti: „Hallottuk, hogy nektek mindnyájatoknak Korponán tanyázóknak már régen előirt, és azon napon, melyben ezen hivatalt felvetted, megújított és nyilvánosan átadott czikkek a hadsereg részéről hidegen tartatnának meg. Polgároknak t. i. nemcsak házaikban alkalmatlankodnak, és őket kicsufolják: hanem legelőjüket, igás marhák számára összeszedett takarmányaikat feletetik, régi szokás szerint őket illő borkereskedést nem engedik, rétek, szőlők, kertek gyümölcseit tetszésök és akaratok szerint elragadják. Ámbár ők annyira nem panaszkodtak, de mivel a ka-

¹⁾ Klezsó József: Családi lapok 1853. I. félév. 219 l.

tonák természetét ismerjük, kik azt gondolják, hogy nekik minden szabad: azért neked ujonnan szigorúan parancsoljuk, miszerint neheztelésünket magadra ne vond, az érintett czikkeket mind magad megtartsad, mind a hadsereged által megtartatni gondod legyen. Élj tekintélylyel és szerénységgel egyetemben vegyesen, hogy téged nemcsak a polgárok, hanem a katonák is kapitánynak ismerjenek és tiszteljenek. Bécs, november 22-én 1564.“

Miksa király, Derssly István Dunán inneni főkapitányhoz bocsátott levelében Korpona város kapuira ellenzárt rendel: „A korponai polgárok és a hadnép közt fenforgó egyenetlenség felett, néhány nap előtt felterjesztett tudósításodat kegyesen megkaptuk: minek következtében azon polgárokat, kik ez alkalommal bebörtönöztettek, a további fegyelemtől és a kezesség közbenjárásától ezennel kegyesen felmentjük. A mi pedig azon város zárását illeti: az a mi akaratumk, hogy ezentúl minden városkapunál két zár alkalmaztassék: egynek kulcsait a mi kapitányunk, másiknak pedig a magistratus tartsa magánál, ne is legyen szabad egyik résznek a másik nem létében a város kapuit kinyitni. Kelt Bécsben, december 7-én 1564.“

Az erősítési munka ápril 15-én kezdődött. Ujlaky Sebestény kapitány a szomszéd falukbeli jobbág্যokat marhaszekerekkel fizetés mellett dologra jönni kénszerítette. A felső kapunál ácsok dolgoztak. E czélra a pénztárba befolyt: Ferdinand királytól utalványozott, Iffyn Kristof nógrádi rovásoló által 200. m. ft., Soos János alispány által 380 m. f. Korpona várostól 110. m. ft. ¹⁾

1565. Miksa király biztosokat küld a panaszok megvizsgálására, és előre is a kastélyt templomukkal együtt visszaadatja: „Mult napokban a bányavárosok előhelyeiken rendelt embereink kifizetésére küldött biztosainknak előadott panasztoakat megértettük. Tudatni akarjuk veletek: hogy *Wylaky Sebestény* kapitányunknak először és minde-

¹⁾ Extractus summarius ex rationibus Civium Carponensium ad munitionem eiusdem Civitatis perceptis et erogatis. *Kézirat a m. n. Muzcumban.*

nek előtt meghagytuk, miszerint nektek a kastély az isteni tiszteletnek és ingó javaitok tartására, a mint ez a múlt években szokásban volt, azonnal visszaadja és nektek azt szabadnak engedje. Továbbá panaszokat Derssfi István, Igl Vilmos és Maschko Menyhértnek átküldöttük a végből, hogy azok bizonyos napon Korponára menjenek, és a bizottsággal összhangzólag cselekedjenek. Meghagytuk azonfelül a kapitánynak, hogy addig is, még ezen bizottság dolgát bevégzi, irányatokban minden bántalmaktól és nyomástól magát visszatartóztassa, és titeket az előirt czikkeket mellett háborítlanul hagyjon. Bécs, mártius 2-án 1565.⁴

Az erősítési munka május 6-án kezdődött. A pénztárba befolyt: Ferdinand királytól utalványozott kir. kincstár utján 200 ft., Zólyom vármegyétől Soos János alispán által 150 ft., Korpona várostól 120 ft.

1566. *Ketzler Eustach* korponai bíró, az erősítési munkára Ferdinand királytól utalványozott összegből, *Osztrolutzky Gáspár* zólyomi rovasoló által felveszi az utolsó 200 frtot. ¹⁾

1567, A pozsonyi országgyűlésben ő felsége sürgetéseire Thurócz, Zólyom, Árva és Liptó vármegyék részéről jobbágyaik által történendő hat napi munka Léva vár és Korpona véghegyek erősítésére elrendeltetett. Azok azonban, kik a mondott véghegyektől távolabbra esnek, más munkásokat felfogadhattak, és azokat oda küldhetik. Továbbá a közölségre folytonosan tartandó hadnépekről rendeltetett: hogy azok ez évben is, más országgyűléseken hozott mód és rend szerént tartassanak. A nem biztos vég-, és a törökökhez közel eső helyeken u. m. Ujvár, Surán, Léva, Komjáthi, Korpona, Devin, Kékkő, és más szinte veszedelemnek kitett várakban tartassanak úgy, a mint ő felsége kívánja.

A korponai bíró a város erősítésére Zólyomvármegyétől, Soos János alispán által átvesz 27 ezer zsindelt, 1200 deszkát, és 20 ezer zsindelszeget.

¹⁾ Eredeti nyugták 1566. 67. 78. 79. 80. évektől a m. n. Múzeumban.

1569. *Czwiefler István* a bíró. A törökök e városba berontottak, miért is Krussits János kapitány feleletre vonatik: „Miksa, Isten kegyelméből stb. A török által nektek okozott kárt folyó hó 13-án hozzánk küldött leveletekből sajnálattal megértettük. Mivel ez, a kötött békefeltételekkel ellenkezik, a budai basához most rendelt követünknek meghagytuk: hogy e miatt komoly panaszt tegyen; az elfogadtat visszakövetelje, és az ily merészségek gátlásáért szükségesekeket elrendeltetni a legnagyobb mértékben gondja legyen. Ha a mondott basa magát az igazságra hajlandónak nem mutatja, gondunk lesz, mit e dologban tenni kellessék. Különben nagyon csudálkozunk, hogy a nem közel eső szomszédságból nektek oly kár tétethetett, és hogy védkatonaságunk ellen nem állott, kit ott tetemes költséggel táplálunk. Azért is *Krussitz János* kapitányunknak meghagytuk, hogy erről mentől előbb feleljen, tétlenségének okát adja, és ezentul személy s vagyonbiztonságtokra nagyobb gondot fordítson. Bécs július 19-én 1569.“

October 26-án a pozsonyi országgyűlésben Bars, két Honth, Thurócz, Lipthó, Árva és Zólyom vármegyék részéről, jobbágyaik által történendő tizenkét napi munka, Léva, Bakabánya, Bozók és Korpona véghelyek erősítésére határozatott. A munka, a mint a szükség kívánja, ő felsége által elosztandó lészen.

1572. Majer Gáspár december 11-én kelt végrendelete szerint, két választott polgár felügyelete alatt, szegények számára 200 ftból álló, minden kamat nélküli kölcsönpénztárt állított. A szegény tanulókra nézve azon kedvezéssel, hogy ha ezek az iskolára alkalmasak, és szülői a visszafizetést megtenni képtelenek, nekik a kölcsön felvett pénz ajándékoztassék.

1574. *Saltzbank György* a bíró.

1575. A korponaiak a *drégelyi* és *nógrádi* török basák által fenyegetetve az elpártolásra felszólítottak, miért is Károly főherczeg nekik az ellenállásra segítséget ígér, és őket az állandóságra inti: „A mit ismételve, és legujabban mult hó junius 24-én a drégelyi vajda által töletek követelt hódolat és fenyegetés tárgyában, az eredeti levelek felterjesztése mellett, nekünk megírtatok, azt mi régen hallot-

tuk és megértettük. A küldendő segítség iránt folyamodásokra időközben bocsátott határozatunkat hihetőleg már megkaptátok. Mi ugyanakkor és most ismét a budai basánál az ilyféle bosszantó követelések eltiltásáért lépéseket tettünk, de eddig minden végzés és siker nélkül. Ez okáért valamint az előbbi úgy a mostani is, titeket az alávetésre követelő levelek, bakabányaiakhoz szólóval együtt ő felségének átadattak az ottomani kapuhoz követség útján felküldendőkk. A többiben *Krussitsnak* megparancsoltuk, hogy hivatalára és kötelességére szorgalmasabban ügyeljen. Azonban nem kételkedünk, hogy ti mint hiv és engedelmes alattvalók állandók maradtok, miszerint ezen végörhely ellenséges és bántalmas megtámadástól sikeresebben biztosítsátok. Bécs, július 2-án 1575.“

Károly főherczeg stb. Folyó hó 26-án kelt tudósításokat a *nógrádi* basától kapott, s mellékletben felküldött levéllel együtt megkaptuk, melyből az ellenség szándékát és fondorkodását elegendően megértettük. Miért is segédcsapatokat rendeltünk a zólyomi részekre, melyeknek hozzájárásával ellenséges megtámadásnak ellenállani lehessen, és neki isteni kedvezéssel azon szándék és fondorkodás ez alkalommal ne sikerülhessen. Jövendőben még több lovast és gyalog katonát fogunk rendelni az ellenség igyekezetének megghiusítására. Kegyesen megintünk benneteket és parancsoljuk, hogy ezen *nógrádi* basának fenyegetéseitől meg ne ijedjete, vagy ingadozókká legyetek; hanem ő felsége iránti hűségben és gyámságában állandóan maradjatok, és semmi módon a török szolgaságnak, annál kevésbé hódolatnak magatokat alá ne vessétek. Oltalmatokra és segítségetekre leszünk nektek, a mint ez Forgács Simon dunántuli kapitánynak, az ő segédjének a komáromi főkapitánynak, és Kielman András ezredesnek különösen ajánltatott. E szerint ő felsége és a mi akaratunkat fogjátok teljesíteni. Bécs, július 29-én 1575.“

1577. A városi tanács elhatározta: hogy ha valaki jegyzőkönyvébe valamit beigtattat, vagy abból kiirat, jegyzőjének 25 denárt tartozik fizetni.

1578. A pozsonyi országgyűlésben, ő felsége és a rendek közt lefolyt hosszú alkudozás után, melybe a kirá-

lyi hadtanácsosok is felvétettek, határozatott: hogy a vármegyék részéről a jobbágyok által tizenkét napi kézi és szekérmunkák a véghelyeknél tétessenek. Korponánál dolgozzanak a két Hont és Nógrád vármegyék.

December 8-án a korponai bíró e város erősítésére, a hét sz. kir. bányavárostól, Winer András m. k. kincstár pénztárnoka által felvesz 500 ftot. Ugyanaz

1579-ki november 18-án Oztrolutzkj Menyhért zólyom vármegyei rovásoló által felveszi az ő felségétől utalványozott 250 ftot.

Ernö főherczeg november 24-ről tudatja a korponaikkal, hogy *Nagy Fabian* az ottani kapitányságtól felmentett, és helyébe *Balog Lukács* kegyelmesen ki neveztetett.

1580. Január 22-én a korponai bíró a város építésére, Liphay György Barsmegyei rovásoló által felveszi az ő felségétől utalványozott 250 ftot. — Mártius 16-án az ágostai vallásu lelkészek Körmöczön gyűlést tartottak, ezek közt volt *Jancsius János* korponai német lelkész. ¹⁾ *Jancsi* annyit tesz mind *Klein János*, alkalmasint ugyanaz, kit Körmöczről hoztak ide első ágostai lelkésznek. Czirbesz Jónás más lelkésztől tesz említést, ki hihetőleg tót lelkész volt, ily szavakkal: „Ez egyház körül 1580 tájban legtöbb érdemei vannak *Ulencz Györgynek*, és *Carpinus János* diakonus honfinak, kit az ide való iskolák rectora *Salczbank György* nevelt fel a tudományokban.“ — Ernő főherczeg július 5-én a korponaiaknak azt parancsolja, hogy a tűzvészek elkerülése végett, a szűk városból, hol többnyire fából épült házak vannak, a szemet sértő csűrök külvárosba tétessenek ki.

1581. A korponaiak leginkább a párbajokban tündették ki magokat. A magyarok és a törökök viszonzlagos megegyeztével gyakran napot és helyet határoztak a bajnokoskodásra, mind a két részről a hadsereg ez ütközetnek kimenetelét szemlélvén. Ez évben május elseje, és egy Korponához közellévő hely volt kitűzve, mire mind a magyarok, mind a törökök válogatott sereggel megjelentek.

¹⁾ Ribini Jo. Memorabilia Aug. Conf. J. I. 528 l.

A törökök Esztergamban, a magyarok Korponán gyűjtöték össze seregeiket.

Első, ki nagy sereggel Korponán megjelent, *Dobó Ferencz* lévai várkapitány volt, az ellenség előtt is hirneves vitéz. Utána Bakabányáról háromszáz lovas, és száz gyalog *Barbarich* zólyomi főispán és várkapitány válogatott sereggel, *Rubigallo Tivadar* selmeczi őrséggel. E bevonuló sokaságot tárt kapukkal várta a városi lakosság; talpon volt ifja, véne. Házakba bementek a kik bemehettek, mert a katonától minden küszöb telve volt. Az összes seregnek fővezéréül *Dobó* lőn választva. Ezen bevonulás ápril utolsó napján történt.

Másnap Fülöp és Jakab napján virradatkor harsogtak a trombiták, jelt adván a fegyverre méltó férfiaknak. Mire az eleven magyar hadfiak nyughelyeikből kiugrálván nyilként lóháton termettek, lakásaikat elhagyva a gyűlhelyre oly gyorsan siettek, hogy az egész város a lovak dobogásától viszhangzott, ott a sok néző előtt forgatták magokat, és előre játszták a bekövetkezendő harczot.

A nők sem maradtak mozdulatlanul; férjeik után siettek, azokat leeresztett hajjal sirva és kisdedeiket előmutatva szándékuktól elvonni igyekeztek: „Hova férj! miért hagyod el székünket, miért kedves gyermekeidet, miért sietted magadnak a halált?” De ők állandóan megmaradtak feltételeikben, semmi sirásnak nem engedtek, semmi szóra nem hallgattak. Elindulván a sereg, a nők a város bástyáira mentek, kezeiket törték; végtére a félelemtől és szomorúságtól telve ájtatos óhajokkal kísérték: „Menjetek hát mindnyájan szerencsésen, és térjete vissza jobb sorssal, mint a milyent mi előre látunk.”

A kiszemelt ütközet helyére érkezvén, a mint a kém által értesítve voltak, a törököket mintegy a harczot megelőzendőket elrendezve találták. *Dobó* ezeket megnézhvén, mieinket rövid, de hathatós beszéddel tüzelte fel: „Itt vannak azok, kik minket ezer álnoksággal, és semmi vitézséggel saját földünkben kiszorítottak, keblünkben lappangva lustálkodnak, és véres verejtékkel szerzett vagyonunkat költik, mi kik ezelőtt csendes földünkön laktunk, most idegen kevélységnek engedelmeskedni kénytelenítettünk. Nem

igazi honfi az, ki ezt nyugodt lélekkel nézi, kit a boszuvágya nem serkent, és kit a fájdalom vitéz merészségre nem buzdit. Társaim legyetek férfiak, nyujtsátok ki boszuló kezeteket, a haza dicsősége vetélkedjen dicsérettel, mely azokat ösztönzi, kik a hazáért sokat harczolva eleget szenvedtek.“ Azután a török seregre vetvén szemeit, fejét csóválta.

Dobót valamennyi ifju körülvette, zúgolódtak, morogtak, a törököknek jövő halált ígértek. Mindenik lán-golt a hazaszeretetből, és a napot dicsőséges győzelemmel kívánta bevégezni. A sereg elrendeztetvén, vezéreink tanácskoztak, hogy a párbajok mily szabályok szerint történjenek: Dobó választatott, hogy a törökökhöz menvén a régi szokás szerint, a jólélekkel történendő párbajokra őket hív-ná meg. Akaratjukat azonnal teljesítette Dobó, és mind a két részről a csel gyanítását eloszlátván, az ellenségnek előadta: hogy régi szabályok szerint ütközzenek meg, tűszok adassanak egymásnak, és csak akkor kezdődjék az ütközet. Beleegyeztek a törökök, jobbjaikat nyujtván megerősítették az alkut, sőt csudálatos könnyűséggel vezéreinkhez nyargalván, azoknak ajándékokat adtak u. m. lovaik serényeiből rögtön kihuzott felséges tollakat, sárga bőrből bokaíig erő sarukat, és a legfinomabb keszkenőket.

Az alkuból viszajövéen Dobó, azonnal ünnepélyes ima hallatszott, mindenik szájában Isten neve volt, mindenik bizonyította, hogy leginkább az Isten miatt kényszerítették ily ütközetre: „Isten! kérünk, nézd szelid arczezal e napot, tekints a seregre, a te népedre, ime itt vagyunk, a te hatalmadért szenvedünk, Isten segits! a te akaratod nélkül szerencsésnek lenni semmit sem ér, minden cselekedet diadalmasan megy végbe, ha te legjobb Jézus vizsgálod a mi seregünket, az ellenség ellen fegyverünket pártolod, jobbjainkat igazgatod, testnek és léleknek erőt adsz és azt fentartod.“ Dobó, miután az ősi vitézségre és a keresztény névre figyelmeztette őket, mondá: „Menjetek most gyorsan, Istentől győzedelmünk biztosítva van, semmi sem kíváztatik egyéb, mint a lelki éberség.“ A bátor szívű legénység égett a harczvágtyól, fokozta azt az ajtatosság, és a boszúnak nagy óhajta.

Sikra szállnak, trombita szól, kezdődik a bárbaj. A korponaiak közül a harczos egy töröklovas megtámadását kikerülte, és sértetlenül maradt. A második bajnok ellen a török annyira forgatta dsidáját, hogy annak fele a magyar legény paizsába maradt. Hozzá szaladtak vezéreink, holtak vélték, azonban a dsida a mellvastól visszaütődve az ifjunak testét nem érinthette meg. A harmadik sebet kapott, a vér egész ruháját beborította. E szerencsétlen ütközetből leverte magyar katonák és a nézők Istenhez fordulván jobb sikerért imádkoztak oly hangos szózatokkal, hogy a völgyek hegyek viszhangoztatták. Isten imájukat meghallgatta, és szerencsésen kezdek harczolni a törökökkel.

Igy egy igen nagy lovast, kinek melle feje vassal volt fedve, egy magyar megforgatván dsidáját, teste közepén átdöfi; vére annyira folyt, hogy még lovát is beborította, s a lórul leesvén meghalt. Hasonlóan járt egy másik, — arany ruhájáról ítélve törökvezér, — ki haldokolva nyújtá a magyarnak kezét, és őt *vitéznek* nevezte. Ily szomorú sorsban részesült egy magyar is, ki elbizakodván vigyázatlanul harczolt.

Tarczy korponai főkapitány, vezérének kötelességét teljesítette, midőn egy részről a szilajságot a vakmerően ütközni akaró embereiben zabolázta, más részről pedig a sikra szállókban győzedelmi reményt ébresztett. Látták ezt a törökök és gondolták, hogy *Tarczy* csak szájjal tud ütközni. Azért is egyik közölök így szól hozzá: „Hej *Tarczy* te csak fecsegsz midőn a dsida kezeket kíván, te csak fecsegésseddel fegyverzed fel fiatalaidat; de itt nem szavakkal ütközünk, hanem fegyverrel; a te győzedelmes nyelvbőséged itt semmit sem ér, itt fegyverek győznek: hagyj fel édes beszédeddel; cselekedjél, hagy tapasztaljuk mit tehet a te eleven vitézséged a fegyverben. Nosza rajta, jer, nem jössz? akarom hogy fegyvert fogj, ellened megyek.“

Tarczy nem méltatta hosszú feleletre, hanem röviden szélt: „Hát jere, nem engem, hanem Istent veted meg a magas égben.“ Ekkor a trombita jelt adott, *Tarczy* dsidája a török képrostélyát és sisakját keresztül döfvén velejébe fúródott, lováról lefordulván segítség után kiáltott. Ezt látván

Tarczy lováról leugrik, kardját kihuzván mondja: „A Krisztus büntetését most érzed te istentelen.“ „Ha van a meggyőzetett iránt bocsánat, kérlek vitéz, engedj fejemnek, eleget szenvedtem, bolondul cselekedtem, midőn ellenem fegyverre hívtalak fel, ezért halál az én jutalmam.“ Ezeket sirva mondván a török, meghalt.

Az alatt hire járt, hogy a törökök egy fiatal keresztényt magokhoz csábitván elfogtak, és azt fegyver közt őrzik. Seregünk nyughatatlankodni, dühösködni, sőt zúgolódni kezdett, az időt elérkezettnek vélték a törökök megsemmisítésére, kardot rántottak, s fegyvereket töltöttek. Szelid szavakkal csendesítette le őket a nagytekintélyű *Fáncsy*, azt állítván, hogy a kötött szerződéseknél fogva, minden vérontás nélkül vissza fog kerülni az elrabolt magyar fiu, és megsarkantyuzván lovát a törökökhez szaladt, halállal fenyegetvén mindnyájukat, ha a zsákmányt tüstint ki nem adják. Ezek megijedtek, bocsánatot kértek mondván, hogy az ifju magától jött hozzájuk. „Rablók vagytok, felelt nekik, elejétől fogva.“ A visszahozott, természetére nézve csinos fiut, seregünk megpillantván, újra kezdtek mozogni, fájlalván, hogy a vért megkimélték.

Ezek után a küzdőterre kilép egy a felső testében egészen meztelen magyar, és felszólította a törököket az ily alakbani bajvivásra. Előjött egy török, ki azonban halállal fizette bátorságát. Nagyobbszerű volt az, midőn egyszerre tíz töröknek tíz magyar állt ellen; a magyarok győztek, amazok pedig mind halva maradtak, köztök egy aga is. Erre még nagyobb kedvet kaptak a mieink úgy, hogy mindenik akart vivni, de vezéreinktől nagy nehezen lecsillapitattak. „Törökök hazánk rablói! — így szólt egy magyar bajnok jobb kezében kardot, balkezüben löfegyvert tartván, — jöjjön ellenem akár ki, gyalog, lovon, vasba burkolva, és a milyen fegyverrel tetszik; Isten az én jobbom, Isten igazgatja az én fegyveremet.“ Ezen bátorságra elrémültek mindnyájan és senki sem mert megmozdulni. A török kapitány szégyenében szidta seregét és gyávának nevezte. Mire egy lovas előállt, ki azonban halva maradt, a győztes magyar annak fejét levágta, kardra tűzte és seregének fel s alá lépdelve mutatta be.

Hátra volt még egy reménység a törökök részéről. Egy török lovas seregünk előtt termett, halálért halált kívánt, felhitta a magyarokat az ütközetre akár mily fegyverrel. Előáll egy *Ferencz* keresztnévű, csendes, kis termetű férfit. A török ezt kinevette, gyermeknek nevezte, és helyette más nagy embert kívánt. „Katonák vagyunk mind a ketten, — szól *Ferencz*, — Krisztus nevében fegyverhez nyulok; Krisztus neked élek s halok, engedd e rablót leteritenem.” A trombita harsogott. Az ellenfél *Ferencznek* paizsát és mellvasát keresztülíti, evvel büszkén serege felé megy és kardját győzedelme jeléül villogtatja. De mivel észre vette, hogy *Ferencz* sértetlenül maradt, visszafordul és elkezdődik újra a legdühösebb harc, mi közben *Ferencz* a töröknek jobbát levágta úgy, hogy eszméletlenül esett le lováról. *Ferencz* hozzá szalad, nyakára hág s mondja: „Íme ki oly büszke valál nagy termetedre, tudjad, hogy a kis testben is rejlik vitézség, és az Isten meghallgatja a hozzá folyamodókat.” S a már holtnak sisakját és ruháját lehuzta és nyakát levágta.

Miután a mieink közül egy, az ellenfél részéről pedig tizenhat elesett volna, a török vezérek elrémülve tanakodtak, mi oka lenne sok veszteségüknek. Némelyek a lovasok tunyaságát, mások a szerencsétlenséget okozták. *Mustapha* leverőleg szólt, hogy a keresztény ájtatosságon többet nem győzedelmeskednek, és azért ez ütközetnek végét óhajtáná. Minden késedelem nélkül délben hat követ jött táborunkba, és nagy alázatossággal kérték, hogy hagyánának fel a párviadalokkal. A magyarok ezt megtagadták, miután eddig csak az újonczok ütköztek meg, és hátra valának az öregebbek, a haddolgokban megedzettek; sőt vezérek is vezérekkel vivni akarnának. De a törökök ismételve esedeztek, azt adván okul, hogy a nap nagyon sütne, és a forró meleg tagjaikat lankasztja. Erre *Dobó*: „Férfiak a félelem üz el benneteket onnan, a hol embernek helyt kellene állnia. Nem akartok emberekben több veszteséget szenvedni; legyen hát a ti akaratotok szerint.”

Alig mondta ezt ki, tizenkét ökör hajtattott a két tábor közé, hozván sültet, kenyeret és bort. Azon a téren, a hol vér folyt, lakoma keletkezett. A mieink szokásuk sze-

rint lovaikon maradtak, és azt akarták, hogy a török is szokjék e magyar asztalhoz, A sültet magok közt elosztván ettek, ittak, és ismételve bőven beszéltek a napi eseményekről; addig a közvitéztek szaladgáltak a gyepen, lovaikon versenyt futottak, és más játékokat űztek; végre a törökök a mieinktől elválván hajlékaikba tértek vissza. — Ebből állott a majusi mulatság. — Ennek szemtanuja volt *Gabelmann Miklós* német tudós, ki ezen párviadalokat bőven és kitünően írta le. ¹⁾

E volt akkori időben a párbajnak szokása, — mondja Bel Mátyás, mely akkor is megtartatott, midőn békeség volt. Mert ez által akarták a hadvitéztséget gyakorolni, nehogy az elhanyagoltatván, szükség idejében a katona elcsüggedjen és féljen. Nem is enyészett el a korponaiak vitézsege, a mint azt a török ellen történt harcok Istvánfynál bizonyítják. Ezen párbajokról leginkább azért tesz a mondott Bel említést, hogy a korponaiak vitézségének emlékezete az utónoknál is fenmaradjon. ²⁾ I: Ferdinand, Miksa és Rudolf királyok a párbajokat hűtlenségi bűn alatt megtiltották. ³⁾

1583. *Schreiber Mihály* a bíró.

1584. *Won János* a bíró. *Kleccerus Pál* német lelkész.

1585. Drexler Lőrincz iskolamester. Az erősítési munka január 12-én kezdődött. Részt vettek benne Fáncsy György ezredes, Khuchler János kapitány, Balogh György hadnagy lovasszekerei, és Fáncsy török foglyai, kik köveket és gödröket ástak, a felső kaputól földet, a templomtól pedig meszet hordtak, és azt a városon kívül olvasztották. E czélra *Saltzer Vincze* bíró, kezébe kapott Won János elődétől 257 frot. 20 krt.; Nagy Fábiantól 95 frot; Fáncsy György ezredestől 380 frot, 10 krt.; Bécsből a bakabányai kincstár utján 395 frot, 66 krt. ⁴⁾

¹⁾ Nicolai Gabelmanni Germani. *Monomachiae Hungaro Turcicae. Carminum Libri II.* Patavii apud Paulum Meietum 1590. 4r. Pray György Index L. rr. szerint, igen ritka, és minálunk kevéstől ismeret könyv. Én az egyetemi könyvtárát használtam.

²⁾ Bel Mathiae *Notitia* Tom. II. pag. 478.

³⁾ Pray i. h. 427. l.

⁴⁾ Pau Register, ober der Empfang und Ausgab des Pau und

1586. *Treutler András* bíró a mondott czélra összesen 614 ftot, 96 krt kapott.¹⁾

1588. A korponaiak észrevevén a szomszéd törököknek, ellenök célzott készületeit, erről november 24-én Ernő főherczeget tudósítják, és segítséget kérnek tőle a támadások gátlására, minthogy sem ők, sem az őrsereg a szükséges hadi készületekkel nem volnának elegendően ellátva. Ernő főherczeg december 7-én tudatja velök, hogy kellő rendelkezést tett, intvén a többi közt, hogy férfiak maradjanak, a hadsereg gondjait osztozza meg, akaratban és erőben, leginkább őrten álljanak, és az ellenség szándékát minden módon megghiusítani iparkodjanak.

1589. Bory Mihály bakabányai kapitány, Ibraim palánki lovas vezérrel, a foglyok kiváltása ügyében összevesztek és egymást párbajra hívták ki. Daczára annak, hogy ezt a békekötések tiltották, Ibraim Ferhatestől erre engedelmet kapott. Ennek következtében Pálffy dunántuli főkapitány sem tagadhatta meg az engedelmet Borytól azon feltétel alatt, hogy Ibraim csak száz lovas fedezete alatt jelenhessen meg. Ez ütközet Sibrik Gáspár bakabányai várnagy által majus 14-re határoztatott. E napra *Pográmi Benedek* Korponáról, Nagy Ferencz Leszenyéről, várnagyok Léváról, Turzó György, Révai András, Duló Gergely, Barbély János Ujvárból lövészek a bányavárosokból jelentek meg. A törökök a kikötött száz lovasnál többen jöttek, de mivel ez alatt csel nem lappangott, *Pográni* és Sibrik ezen csekély többséget tekintetbe nem vették. Mint-hogy pedig Bory megtudta, hogy Ibraimnak oly vad természetű lova lenne, mely az ellenséget vagy annak lovát összegázolná széjjelszakítaná, és így egy helyett, kettő ellen kellene neki viaskodni, azt felcserélni kívánta. De akaratára nem teljesült, miért is az összejövétel siker nélkül

---

Robet gelds, auss gepen der maur zu Karpen. In des Ersamen Herrn Vincencz Saltrers Richteramt, A: 1585. *Eredeti kézirat a m. n. Muzeumban.*

¹⁾ Empfang und Ausgab des Robet gelds, auss gepen der maur zu Kärpen In des Ersamen Herrn Andre Treutlers Richteramt. A: 1586. *Eredeti kézirat u. o.*

maradt. A törökök tehát, *Pogrányi* és a többiek helybenhagyásával haza menni készültek, azonban a megbőszült újvári fegyveresektől megtámadtattak, futásban Pecsencz faluig és Sember erősig vagdalás fogdosás, sebesítés közt, nagyobb részt felkoncizoltattak. *Pogrányi* kézzel, szóval, karddal igyekezett ugyan őket lecsillapítani, de parancsának csak saját emberei t. i. a korponaiak engedelmeskedtek. ¹⁾

Ez eset után a korponaiaknak nem volt békességük, a mi e levélből kitetszik: „Ernö Isten kegyelméből st. Folyó hó 11-én kelt leveletekből fájdalmasan értettük meg, miképen a törökök hozzátok kirándulván, nektek kárt tetek, és néhány személyt elhurcizoltak. E felől mit a helybeli kapitánynak irunk és parancsolánk, azt e mellékletből megértenditek. Nem kételkedünk az ott lévő vésereg jövőben nagyobb szorgalmat fordítand az ilyféle ellenséges megtámadások előlátására, gátlására, és biztonságtok szerzésére. Valamint viszont titeket is ezennel kérünk és intünk, hogy azon célra ti is törekedjete, szükség esetben a vésereggel egyetemben cselekedjete mindent, a mit a ti, és a tieitek biztonsága és jövőbeli megmaradástok töletek követel. Kelt Bécsben június 17-én 1589.”

1590. *Schifferer János* a bíró. Ez évben kezdett épülni a városház, mit a tanácssterem ajtaja feletti felírás bizonyít. A következő

1591-ki évben már elkészült, és september 20-án ugyanazon *Schifferer* bíró elnöklete alatt már az első tanácsülés tartatott.

1592. Ott állomásozó katonák, *Pogrányi Benedek*hez bocsátott rendelet szerint, polgári terhek viselésére köteleztetnek: „Ernö stb. Ámbár már a mi parancsolataink által meghagytuk neked: hogy minden nemes vagy nem nemes katonát, kik polgári házakkal birnak, és polgári privilegiummal élnek, a polgári terhek viselésére, és a szokott adók fizetésére kivétel nélkül kényszeritsed; mégis mivel megértettük, hogy azok közül némelyek akaratunkat nem teljesítik, parancsainknak nem engedelmeskednek, újo-

¹⁾ Istvánfy Libro XXVI.

lag parancsoljuk, hogy minden katonát, a ki házzal vagy mással bir, és polgári privilegiummal él, a közterhek viselésére, és a szokott adók fizetésére minden ellenmondás nélkül, a te tekintélyeddel szorgalmazza. Egyszersmind hatalmat adunk az erkölcsteleneket és makacsokat szabadon megbüntetni, és tekintélyöktől megfosztani. Mivel a városbélieknek parancsolva vagyon a külvárost új kerítéssel övezni, akarjuk hogy ahoz szükséges fahordásra, polgári házakkal és csűrökkel bíró katonák a munkákat szekérrel is tegyék meg. Így azon mű közköltséggel, igyekezettel és munkával létre jöhessen és bevégeztessek. Kelt Bécsben, január 31-én 1592.“

Ugyanarról a korponaiak is tudósítanak: „Ernö stb. Pálffy Miklós bárónak, ő felsége tanácsosának, — a ki ugy is a hadi dolgok és végörseregek rendezésére, és azon részek biztosítására a bánya városok felé menend, — meghagytuk: hogy ez alkalommal Korponára is menjen, az egyenletlenségeket, melyek ott fenforognak, csillapítsa le, a felek közti jó egyetértést visszaállítsa, a védkatonákat, kik házakkal és más városi javakkal birnak, a városi közteher viselésére szorítsa, rendeléseket tegyen, hogy a polgárok ezentul katonáskodni ne kényszeritessenek. Bécs május 22-én 1592.“

1593. Oly felhőszakadás volt, hogy a vizáradás ereje és rohama által egy bástya elsodortatott. — Tiffenbach és más vezérek elhatározták Fülek várát bevenni. Pálffy tehát oda parancsolta Majthény Lászlót zólyomi, *Pograni Benedek* korponai, és Fácscy György bozóki várnagyokat. Fáradtságos ostromlás után a törökök a várat bizonyos feltételek mellett feladták. A várba Pogrányi küldetett, hogy őket kibocsássa, és a feltételek szerint ne engedjen semmit magokkal kivinni. ¹⁾

1594. Ernő főherczeg Belgium kormányzására távozott. Helyette Mátyás főherczeg a király fivére vette át Magyarországon a hadsereg főparancsnokságát. Mindjárt elején Pálffy tanácsolta neki, hogy Nógrádot a törököktől visszafoglalná, melynek elnyerésével Zolyomnak, Korpo-

¹⁾ U. o. Libro XXVII.

nának, Bozókknak és a bányavárosoknak nyugalom és üdv visszaadtnék, és az őrseregek, melyek eddig azon a helyeken valának, Nógrádba áttétetnének. A főherczeg ezt helybenhagyta, minek következtében Korponáról és más helyekről seregek indítottak oda. Az ostrom elkezdődött, Majthény László és *Pogrányi Benedek* vezérlete alatt a sánczok széjjel hányatnak. A törököknek a szerencse nem kedvezett, mire Alaibeg a falról Pográni Benedeket és Bory Mihály bakabányai követet nevöknél szólítván kérte, hogy az ágyuzással hagynának fel, mert kész a vár feladására nézve alkuba bocsátkozni. Az alku martius 12-én kötöttet meg, másnap Carapheris Pálfynak a kulcsokat átadva, embereivel együtt kivonult a várból. ²⁾

1595. *Rörich Joachim* a biró. *Ádám* keresztnévű tót lelkész. Ez év elején küldetett ide Hannibal Jakab, a ratenai német regiment ezredese, kinek labanczai részint e városban, részint a szomszéd falukban szállásoltattak el. Ezek sok kihágást követtek el. A szegény embereknek sok kárt tettek, és erőszakokat követtek el. A jobbágyokat, kik lovaik számára szénát hoztak, az úton megölték vagy meggyilkolták. Maga az ezredes hatvan fegyveressel Bozókra rándul ki, a várba a puskákkal lövet, Fáncsy Györgyöt a vár urát maga elébe kívánja. Fáncsy, miután egy embere agyonlövetett volna, egynéhány huszárt küld ki, kik kirohanván tizenhét németet részint lelőttek részint kardjaikkal összevagdaltak. Hannibal kárja, valamint lova is megsebesülván Korponára szaladt viszsza, zajt üt, a polgárokat annyira megijeszti, hogy azok házaikból kijönni nem mernek, a fegyvereseket a piacra összehivatja, *Pogrányi Benedek* magyar kapitánynak lakát megtámadja, ajtajára és ablakaira lövet. Ezen szilaj, boszuló, méltatlan dolgot ő felsége biztosai kénytelenek voltak lecsillapítani. „Isten mentse meg e várost az ily veszedelmes és gonosz emberfajtól!“ így kiált fel a városi jegyzőkönyv. — Ezek után karácsonkor jött kétszáz wallon, kik

---

¹⁾ U. o. Libro XXVIII.

1596-ki Jakabnapig állomásoztak itt; oly istentelen és gonosz emberek valának ezek, hogy gonoszságai alatt már talán magának a földnek kellett volna meghajulnia; legundokabb bűjságokat, ragadozásokat tolvajságokat, mindenféle legkeményebb bántalmakat követtek el a szegény köznépen; a város bírása mellének kardot szegeztek őt halállal fenyegették, a polgárokat házaikból kiűzték; csuda, hogy e város őket annyi ideig tűrhette, mondja a városi jegyzőkönyv. — Octoberi vásár alkalmával Dalmády Sebestény és Domaniky János összevesztek, kik midőn haza mennének a vesztőhely átellenében a kociút mellett balra, ettől amaz megöletett. Damady halálának emlékére négyszegletes oszlop állíttatott fel, mely a 19-dik század elején rontatott le a katonáktól.

1597. *Vildt János* a bíró. Sicelius Israel a jegyző.

1598. Hedervári kivonatában olvassuk: hogy a polgárok huszonnégyszemélyt akartak választani, kik a magistratust a bíráskodásban kisegíteni, de kérésekről elmozdítottak. ⁴⁾ Ez kezdete volt a magyarok és tótok részéről, a németek elleni gyűlöletnek, minthogy ezek minden hivatalt magoknak tulajdonítottak, a város dolgait egyedül ők vezették, a magyarokat és a tótokat pedig a nagyobb számukat; kizárták.

Csery József.

DIVÉNY VÁRÁNAK ISMERTETÉSE.

Divény egyike Nógrád vármegye azon számos jelenleg már nagyobb részt romban fekvő várainak, melyeknek multjáról csak igen keveset tudunk. A régibb iratokban

---

¹⁾ Extractus memorabilium Carponensium per Ignatium Hedervári ejus, dem Civitatis Notarium. *Kézirat a korponai levéltárban.*

Dévin ¹⁾, Devin ²⁾, Divén ³⁾, Dévén ⁴⁾, Diwin ⁵⁾, Devén ⁶⁾, Dywyn ⁷⁾, Definia ⁸⁾, Divin ⁹⁾, Dyvyn ¹⁰⁾, Deviny ¹¹⁾, és Déviny ¹²⁾ név alatt jö elő. Történeti adatok s okmányok hiánya miatt nem tudható sem alapítója sem alapításának ideje. Bél Mátyás úgy látszik hajlandó volt elhinni, hogy e várat Diviny család építette. S hogy ettől nyeré nevét is. „Sunt — így ír ő — qui perhibeant a familia Diviny, quae et nomen cum arce communicaverit, primum conditum fuisse. Tametsi enim nulla ejus familiae, quod sciam mentio, apud Scriptorēs rerum Hungaricarum traditur; tamen nolim traditioni huic fidem derogare. Nam erat hoc olim in moribus nostrorum hominum, ut si opibus valerent, ac clientelis, haec istius modi perfugia molirentur, ut partim suas ipsorum tutarentur fortunas, partim si id usus ferret aut stimulare libido, alienas infestarent.“ ¹³⁾ Mocsáry Antal ide vonatkozólag csak Bél idézett szavait magyarra fordítja, azon különbséggel, hogy röviden hozzá veti, miszerint Di-

¹⁾ „Corpus Juris Hungarici“ I. k. 489 és 526 l.

²⁾ Katona Historia Crit. XXV. 524.

³⁾ „Corpus Juris Hungarici“ I. k. 631 l. s Balassa Bálint, 1670. Dec. 26. kelt levele Szelepcshényi primáshoz, az eszt. prim. levéltárban.

⁴⁾ U. o. II. k. 54 l.

⁵⁾ Rudolf császár levele, Katona, i. m. XXVI. 432 l. és Czobor Imre 1641. Sep. 14-én kelt levele Lippay György egri püspökhöz, az eszt. prim. levéltárban.

⁶⁾ Egy 1606-iki okmány U. o. XXVIII. 660.

⁷⁾ Verancsics és Zay követeknek Konstantinápolyban 1554. Nov. 28-án kelt levele, U. o. XXII. 613.

⁸⁾ Bethlen Gábornak a csalomiai táborból 1626. sep. 29-én. Mansfeldhez intézett levele. U. o. XXXI. 244.

⁹⁾ Balassa Imre, 1664. sept. 27.; 1655. Jan. 7 s 1655. octob. 2. kelt levelei Lippay György primáshoz, az eszt. prim. levéltárban.

¹⁰⁾ Mocsáry A. „Nógrádvármegyének Ismertetése“-ben Balassa János 1554. sept. 24. kelt levele Ungrád Jánoshoz III. 30. l.

¹¹⁾ Gr. Balassa Péter, 1670. Dec. 17. kelt levele Szelepcshényi primáshoz, az eszt. prim. levéltárban.

¹²⁾ Gr. Homonnay Zsigmond 1679. apr. 6. kelt levele Szelepcshényi primáshoz, az eszt. prim. levéltárban.

¹³⁾ Bél Mátyás: „Notitia Hungariae novae historico geographica“ IV. k. 56 l.

vény Fülekkel csak nem egyidejű. ¹⁾ Fényes Elek e kérdést ezen általános pharsissal akarja megoldani: „E vár a setét hajdani korból vevé eredetét. ²⁾ A két első állítás csak pusztá vélemény-adás, s egyik sem mond valami bizonyost, vagy legalább valószínűt. Nem az első, mert abból, hogy némely vár alapítójától nyéré nevezetét, korántsem következik hogy itt is az történt, sőt ha tekintetbe vesszük, hogy az e vidéken fekvő erősegek legnagyobb-részt helyiségüktől vevék nevezetüket, p. Somoskö, Kékkő Losoncz, Fehérkö, Buják stb. talán épen ellenkező véleményre jövünk. De még kevésbé a második, mert azon állításra, hogy Divény Fülekkel csaknem egyidejű, nincsenek hiteles adataink, s így semmi bizonyost nem mondhatunk; ha pedig az építkezési modort vizsgáljuk, úgy Mocsáry állítása ismét csak megdő, mert a divényi fellegrvár ³⁾ első pillanatra is sokkal régibb jellegűnek tűnik fel, mint a füleki. A harmadik állítás, nem igen érdemel figyelmet.

A nép ajkán két rege él e vár alapításáról. Egyik szerint Divényt még a magyarok bejövetele előtt egy szláv népfőnök alapítá, de ez az építkezéssel eleinte, minthogy egy erdei szellemnek áldozatot nem nyújtott, semmire sem mehetett, s mit nappal a munkások bevégeztek, azt éjjel a fölböszült szellem rommá tette; végre a népfőnök nagy öröme egy agg férfi azon tanácscsal állt elő, hogy a szellemet csak úgy lehet megbékíteni, ha jövő hajnalkor egy gyermeket a falalapba ásnak, mi megtörténvén az építés csakugyan többé nem háborgattatott. Az erőség később e vad tény miatt a szláv „divy“ — vad — szótól, a nép által Divinnek nevezteték el. Másik szerint e várat a hétmagyar vezérek egyike építette, s minthogy neki e munkánál néhány ördögi szellem hasznos szolgálatot tett, hálául ezek nevéből nevezé el a várat Devinnek.

¹⁾ „Nógrád Vármegye Esmertetése“ III. k. 81 l.

²⁾ „Magyarország Geographiai Szótára“ I. k. 267. l.

³⁾ De csak is a fellegrvár; az alsó vár a Balassa család építménye, észrevette ezt már Bél Mátyás is. Negari haud potest — irja ő — superiorem arcis molem; nam bifariam divisa fuit; multum vetustatis praetulisse: non aequae inferiorem, quae tota Balassaiorum opus fuisse credebatur. Notitia Hung. IV. k. 56.

Az első rege nagyon általánosnak látszik; mert majdnem hasonló regék vannak Dévény- Theben- Déva stb. várak alapításáról ¹⁾. A második alaposabb, mert a történetben vannak némi nyomai annak, hogy őseink „devi“ ördögi szellemeket tiszteltek ²⁾. Ipolyi Arnold jeles régészünk is hajlandó hinni, hogy Divény neve csakugyan össze függésben van holmi hitregei hagyományokkal. ³⁾ Én azonban szeretem hinni, hogy e vár fekvése miatt a tót „diwy“ — vad — szótól nyeré nevezetét, mert környéke csakugyan vad és zord, s ez annál inkább hihetőbb; mert — mint már egyszer megemlítők — az e vidéken fekvő várak nagyobb részt helyiségüktől nyerék nevezetüket.

Divény a történetben csak a gyászos mohácsi vész után kezd szerepelni. ⁴⁾ A honunkat majdnem végveszélybe döntő pártcsaták s viszályok alatt a török hatalom mindinkább terjeszkedett, s csak hamar Magyarország felső részeit is elkezdték nyugtalanítani a félhold ábrándos tisztelői. Miután a dunaparti városok egymásután a törökök kezébe kerültek a szomszéd dús Nógrádvármegye lön a zsákmánylás tereül kitűzve. E vármegye sem állhatott ellent soká a túlnyomó erőnek, s csak hamar több vára lön elfoglalva. Annyira hogy 1554. Sept. 4. a széchényi Cara Hamzabégnek sikerült a ritka erősségű Füleket is — árulás útján — hatalmába ejteni ⁵⁾. Bebek Ferencz és Perényi Gábor mindent elkövettek, hogy Füleket ismét megnyerjék. E vállalatban segítségükre volt

¹⁾ Ipolyi Arnold, „Magyar Mythologia.“ 42, s 43 l.

²⁾ Jelesen fejtegeti ezt Ipolyi, ki előtt a fölhozott rege — úgy látszik — nem volt ismeretlen. J. m. 43 l.

³⁾ U. o. 43, s 44 l.

⁴⁾ Igaz ugyan, hogy az 1447-iki Frigyes császárral kötött szerződésben (Katona Hist. Crit. XIII. 540.) előző Divin, hanem itt a Pozsony fölött a határokon fekvő Dévényt (Theben) kell érteni, mert Nógrádig Frigyes hatalma soha sem terjedett ki.

⁵⁾ Hogy Fülek, nem Julius 17. hanem sept. 4. lön elfoglalva kitetszik Leibitzer chronicájának e szavaiból: MDLIV. circa festum nativitatis Mariae, 4. septembris, accepta est arx munitissima Filek a Turcis proditione, quae antea fuit Francisci Bebek. — Katona, Historia Crit. XXII. 540 l.

Balassa János zólyomvár parancsnoka, ki jól tudta, hogy ha Füle az ellenségé marad, akkor Divény folytonos ostromoknak lesz kitéve, s hogy a törökök mindent megkísértenek, hogy a bányavárosok e kulcsát hatalmukba kerítsék, ő tehát mindjárt Füle elestének hírére Divényben összpontosítá seregét, s innét nagy erélylyel támogatta a két főur működését. Azonban Bebek és Perényi Toygon budai basa közelgésének hírére odahagyták Füleket s ez Onodra, amaz pedig Szádvárra húzódott vissza, követiséget küldvén Balassához, hogy csatolja hozzájuk gyalogságát, nehogy útközben valahol vereséget szenvedjenek. Balassa egy ideig fedezte őket, azután seregét vissza vezette Divénybe ¹⁾. A mitől Balassa előre félt, az meg is történt, mert habár erővel megtámadni e bevehetlennek tartott várat a törökök nem merték, titkon még is — megvesztegetett emberek által — mindent elkövettek, hogy Divényt hatalmukba ejtsék. Eléggé kitűnik e törekvésük Verancsics és Zay, követeknek Konstantinápolyban 1554. Nov. 28. kelt, I. Ferdinandhoz intézett leveléből. „— Quia tandem — így hangzik e levélnek e tárgyat illető része — fieri vult fortuna regni nostri; solus Deus novit. At malum ejus finium videtur jam succensum esse, et maxime ardere. Paulo postquam litteras superiores dedimus tabelario; perlatum est ad nos: „praesides finium Turcicos dudum, occasione arrepta Fylek, arces quoque, in memoratis litteris expressas distribuisse inter se: et nunc omnes principem sollicitare, ut quam quisque sibi delegit, eis facultas captandi concedatur.“ Nuncius Hamzabegi, Delymehmet nuncupatus, homo confidentia et vanitate, quales omnes sunt, qui latrocinia profitentur, non ignotus nostris hominibus, Dywyn arcem Sigismundi Balassae erat suo nomine petiturus; sed prohibitus est a hamzabego, qui eam sibi destinasse se dixisset, et affirmasset: hominem quoque suum, qui prodicionem eius curaret, dudum in eadem latitare. Sic Mehmet ad petendum Vygles animum transtulit. Haec autem vera ne sint, an falsa, an tantum dubia;

---

¹⁾ Katona, Hist. Crit. XXII. k. 543 l.

nequimus plane quicquam affirmare; quamquan nobis pro veris dicta sint. Et certe quoniam nihil potest esse non verum, quicquid, de infidia gentis hujus nefariis referatur conatibus; majestas V. sciat eos ad fodinas animos erexisse, eisque haud dubio iam deinceps omnibus studiis et artibus insidiaturos. Custodiantur itaque diligenter in omnem eventum: et aqud Dywynensem primum omnium inquiratur latens proditor. " ¹⁾

1559. Az egybegyűlt ország-rendek is figyelmet fordítottak e jelentékeny várra, s hogy ez annál biztosabban kiállhassa az ellenséges ostromokat, meghagyatott, hogy Nógrad két kerülete, Somoskö, Kékkő, és Divény várak javításának terhét viselje; ²⁾ az 1567-iki országgyűlés hasonlót tön, ³⁾ az 1569. pedig az egész megyére róttá e terhet ⁴⁾ De daczára ezen szorgoskodásnak, s a Balassák hősiességének, nem sokára még is bekövetkezett e várnak mostoha sorsa. A budai basa boszút akarván állani Balassa Jánoson, ki, mint a bányavárosok főparancsnoka, a törököket folyvást háborgatta, s azok seregében nagy károkat tett, 1575-iki júliusban Kékköt kezdé ostromoltatni, s itt igen csekély ellenállásra talált, s hihető árulás következtében, még mielőbb Balassa János, a Károly főhercegtől segítségére rendelt Forgács Simonnal, s a komáromi, győri s pápai kapitányok seregével megérkezett volna, Kékkő az ellenség kezébe került. A gyáván megfutott várórség egy része Pribék Imre vezérlete alatt Divénybe menekült ⁵⁾ A budai basa azonban meg nem elégedett Kékkővel, hanem, hátrahagyva itt őrséget, prédát óhajtó seregét Divény vivására vezette. — E vár sem állhatta ki a törökök erős ágyúzását, s miután a reménylett segély sehonnét sem érkezék, s azonkívül a vár hős parancsnoka egy golyó által megöleték, a benszorultak azt határázák el, hogy egy kirohanást intéznek a töröktáborra, mely vagy szabadságot, vagy hősi halált hozand.

¹⁾ U. o. Crit. XXII. k. 613 l.

²⁾ Corpus Juris Hungarici, I. k. 489 l.

³⁾ U. o. 526 l.

⁴⁾ U. o. 536 l.

⁵⁾ J. K. „Ismeretek-Tára“, I. k. 113 l.

A kirohanás azonban balul sikerült, mert az ellen roppant ereje körülkeríté a maroknyi sereget, s rövid de konok csata után a magyar bajnokok a nemzet vértanúi közé írák fel hős halálukkal nevüket. Egyedül a trák születésű Radossa néhány társával szabadult meg e vér-fürdöből s járatlan utakon menekült meg Egerbe. Elestek e viadalban a mi jelesebb csapatfőnökeik közül: Galsay Ferencz, Sárossy Miklós, Ebeczky János s Buday András, a törökök részéről pedig itt lelék halálukat: a füleki Ali bég, Musztafa a nógrádi- és Ferhates a vácsi gyalogság parancsnokai. ¹⁾ Divény ezen bevételét a történetekben majd az 1574-iki majd az 1575-iki, majd végre az 1576-iki események között találjuk följegyezve. Hogy melyik a valódi ezen évek között; erre nézve jónak látom Katona ide vonatkozó szavait fölhozni. Haec (t. i. Divény Kékkő és Somoskő bevétele) ad annum 1576. in margine notatum, apud Istvánfium referuntur; sed illum alia manus notasse videtur; quum nec alia huic anno marginali respondeant. Apud Leibitzerum (Ap Wagn. Scep. P. II. p. 62.) itidem annus est corruptus vel omissus. Nam etsi sub anno MDLXXIV. haec arcium jactura referatur; quia tamen primum id, quod 28. Septembris; deinde quod 9. Julii contigit, narratur; primum quidem illud ad annum 1574. posterius autem ad a. 1575. qui hic interferendus erat, referendum videtur. Ad hunc certe Synopsis rerum Sceptuensium, a Synchrono Scriptore concinnata, rem eamdem ita refert: (Ap Wagn. Scep. P. II. p. 264.) „Mense Julio anno 1575. per proditionem tres arces, ad montanas civitates exstructas, Turcae occuparunt, nempe arcem Divén, Blobenstein et Somoskő.- ²⁾ Katona e szavaiból világos tehát, hogy Divény e bevétele 1575. július hóban történt.

A császárt kellemetlenül lepte meg azon hír, hogy Divény, Kékkő és Somoskő, de különösen hogy Divény,

¹⁾ Érdekesen írja le ezen ostromot Istvánffy: Liber XXV.

²⁾ Katona. Hist. Crit. XXV. k. 531 l. Tévedtek továbbá ezen év meghatározásában Bel Mátyás. Notitia Hung. IV.k. ki Istvánfyt követte, s legújabbán Szalay László, Magyarország Tört. IV. k. 368 l, kit úgy-látszik Leibitzer chronicája zavart meg.

mely Fülek eleste óta a bánya-városok kulcsának tartott, az ellenség kezébe került; miért is azonnal elküldte Istvánffy Miklóst a budai basához, s sürgette ezen erősségek visszaadását. De tagadó választ nyert. Innen magyarázható, hogy miért vonakodott ez erőszakoskodás után a császár a megígért béke-ajándékot a portának fizetni. Kitérnek ez Rudolfnak Prágából 1589. Nov. 9. írt leveléből, melyben szemére veti a zultánnak Divény jogtalan elfoglalását, s ezt s egyéb számos erőszakoskodást jeleli ki okául annak, hogy a béke-ajándékkal egész mostanáig késset. ¹⁾ Ugyanekkor s e tárgyban Rudolf a nagyvezérnek is írt egy elég epés levelet. Quod ad munus honorarium—igy szól e levél egyik, különösen e tárgyra vonatkozó része—, quotannis a nobis mitti solitum, attinet; id numquam a nobis intermissum fuit, nisi quum remora nobis ab imperatoris vestri beghis et bassis, aliisque militibus iniecta fuit, intempestivis et illicitis invasionibus, quibus maxima nostrae ditioni damna intulerunt, ferro cuncta et flamma ita devastantes, ut parum in agro, et in pagis reliqui fuerint, ut nulla fere arx, nullum ad confinia castrum aut praesidium sit, ubi non manifeste contra pacta conventa vim hostilem, aliquando etiam majoribus tormentis atque integris exercitibus adductis, tentarint, etsi ultrice Dei dextra, plerumque temeritatis suae poenas dederint, militibus nostris, numero paucioribus, strenue fortiterque se defendentibus. Ut enim nos tenemur, sic et imperator vester tenetur ea, quae constitutae pacis legibus et conditionibus sancita sunt, praestare; neque nos aliter, quam si ditio nostra, quieta, et ab hostilibus infestationibus libera relinquatur, ad ullam muneris solutionem obligamur. Haec sola causa fuit, cur, quod tam vehementer conqueri vide-mini, muneris illius expeditio ultra consultum tempus, dilata fuerit. ²⁾

Nem sokáig fénylett azonban Divény bástyáin a félhold, mert a béke napról napra, mindinkább bomladozott,

¹⁾ U. o. XXVI. k. 452 l.

²⁾ U. o. 458 s 459. l.

s a törökök garázdálkodásait, már a mi békét ohajtó főuraink s várparancsnokaink is megsokalták, s a hivatlan vendégeknek a kölcsönt mindenütt visszaadni törekedtek. Ugy hogy 1593. ezen egyes ellenséges kicsapásokat, már több helyen rendes hadmenetek válták föl.

Pálffy Miklós komáromi parancsnok 1593. nov. 3. Hardeck Ferdinanddal egyesülve, megverte Pákozdnál Haszán budai basát. De evel meghasonolván, Pálffy Teuffenbach Kristóf táborába sietett, ki mint Magyarország éjszakkéleti részének főkapitánya, még sept. 23. Tarczalon gyűlést tartott, melyen az illető megyék nemessége a felkelést elrendelte, az erősségek biztosításáról, s egyéb hadi készületekről gondoskodott. Ketten Pálffy és Teuffenbach, s velük az országbíró ecsedi Báthory István, a negyvenév csatáiban megélt Forgács Simon, Homonnay István, Rákóczy Zsigmond, Dobó Ferencz, s a környék egyéb urai s nemesei november 15. Rimaszombatot, 26. Divényt, 27-én Majthényi István zólyomi, Pogrányi Benedek korpónai, és Fáncsi György bozóki várnagyok dandárai által támogatva, Füleket megvették, s oly rémülést terjesztettek magok körül, hogy Dec. 15-éig, még Kékkő, Buják, Hajnácskő, Hollókő, Széchény, Drégely, és Palánk, minden ellenállás nélkül kezükbe estenek. ¹⁾ Divény e bevételét Zavodszki naplójában is találjuk följegyezve: (1593.) 26. Novembris castrum Divin per Turcas desertum omni genere commeatus refertum, nemine adversante, nullo pene labore in potestatem Christianorum devenit“. ²⁾ E hiteles történeti adatokból világos tehát, hogy hibás Mocsári Antal ez állítása „Értésekre esvén Hajnászkői és Divényi Törököknek az, hogy Fülek várát elvesztették, olly nagy félelem lepte meg őket, hogy ezen várakból azonnal kiköltöztek minden bútiorokkal együtt, s ezek Nov. 20-án minden vérontás nélkül a Magyaroknak ke-

¹⁾ Szalay, Története IV. k. 388. l.

²⁾ Katona, Hist. Crit. XXVI, k. 733, l. Divény ezen bevételéről különben egy Milánóban, a királyi könyvtárban őrzött kézirat is tesz említést, V. ö. „Tudományos Gyűjtemény.“ VI. kötet. 59 l.

zeikre jutottak“. ¹⁾ Hasonló hibás állítást lehet olvasni Kovachich Györgynél. ²⁾

Ezen ostromok alatt Divény egészen megrongáltatott, hogy tehát ujlag képes legyen, az ellenségnek, az 1602-iki országgyűlés elrendelte annak kijavítását, s e terhet Túrócz vármegyére rótt. ³⁾ Azonban daczára ezen szorgoskodásnak Divény mégis ujlag elbukott. 1605 ugyanis Bocskay hadnagyai, míg Basta királyi főtábornok Pozsony környékén vesztegelt, hatalmukba ejtették a sehonnét sem segélyzett nográdmegyei várakat, köztök Divényt is. ⁴⁾ De most sem hódolt sokáig e vár idegen urnak; mert a felkelők szerencse csillaga csak hamar homályosodni kezdett, s az elfoglalt várak egymásután visszakerültek előbbi uraik birtokába, annyira, hogy a kassai gyűlésnek 1606. december 22. kelt okmányában a többi között már ezen rendelést is olvassuk: *Reddantur praeterea magnificis D. D. Sigismundo et Emerico Balassy per D. Georgium Némethi, Vincentium Kálay arces eorum Kékkő et Devén.* ⁵⁾ E határozat folytán vissza is adaték Divény a Balassa nemzetségnek.

Rudolf kormánya alatt sajnosan tapasztaltatott, hogy több magyar várba küldött idegen helyőrség csak addig engedelmeskedett az illető vezérnek, míg erős csatára s viadalra nem került a sor, ha azonban a körülmények komolyabb szint öltöttek, s az ellenség erőlyesen ostromlára várát, az idegen vitézek ily alkalmakkor legtöbb helyen fölmondták az engedelmességet, s leggyakrabban árulói lettek azon erősségnek, melyet tulajdonképen esküjük szerint védelmezniök kellett volna. Ily tapasztalatokon okulva, az 1608-iki országgyűlés elrendelte, hogy Divény, Murány stb. az ország belsejében fekvő várakból a német s egyáltalában a külföldi őrség mennélelőbb kivezetessék. ⁶⁾ Az 1620-iki törökökkel békében ismét előjön Divény;

¹⁾ Nógrádvármegye Esmertetése. III. 42.

²⁾ *Scriptores Rerum Hungaricarum Minores* T. II. 319.

³⁾ „*Corpus Juris Hungarici*“ I. k. 631 l.

⁴⁾ Szalay, Magyarország Története IV. k. 440 l.

⁵⁾ Katona, *Hist. Crit.* XXVIII. k. 660 l.

⁶⁾ *Corpus Juris Hungarici*, I. k. 654.

ugyan is a XIV. pont alatt ezt olvassuk: „Filek, Somoskö Hollókő, Kékkő, Divin, Szétsén, Gyarmat, Palánk, Nógrád, Drégely arces et castella, cum pagis eisdem adnexis, a tributo Turcico iam exemptis, neque deinceps Turcis tributum pendent: quumque haec loca nunc in potestate nostra sint; nullus Turcarum in ea quicquam juris habeat, ubicumque tandem habitent ¹⁾. Úgy látszik e békekötés Divényre nézve üdvös eredményű lön, mert ez idő óta többé nem igen háborgatták az erősséget a törökök, mi azonban talán még inkább a Balassák vitézségének tulajdonítható, ezek között pedig különösen kiemelendő Imre (IV.) gróf, ki maga is élénk szavakkal sorolja föl e tekintetben érdemeit Szelepcsényi, kalocsai érsekhez 1664. sep. 27-én írt levelében. „Négy mértföldnire van Divini varam — így hangzik e levél ide vonatkozó része — Szicsintől ioszaghom Szicsin Neograd körül s mighis Istennek hála Divin mező varossom csak nem is holdul, se Török se Tatár majd 18 Esztendőtil fogvast, kit Isten gondvisilisinek tulajdoníthatok inkab, holot Divinnek alol felöl Isten tugya hol nem holdul s Török s Tatar iart s rablot s itt enni sok Esztendőtil foghvast Divin Fülekhez, két mértföld lévin ablakombul lathattom, s meghis akkoraigh senki csak ellenséget sem látott itten.“ ²⁾

1641-ben Czobor Imre szerette volna Divényt valamikép birtokába ejteni. Az esztergami primási levéltárban még meg van egyik levele, melyben kéri sógorát Lippay Györgyöt, hogy szerezné meg neki a divényi várat. E levelet miután még kiadatlan, érdekesnek tartom itt közölni.

¹⁾ Katona, Hist. Crit. XXX, k. 621 l. Ezen oklevél így záratik: „Actum circa finem augusti, anno hegirae 1030.“ Azonban a hónap, úgy látszik itt el van tévesztve, mert a békekötésben résztvett követek, miután Beszterczéről csak augusztus 27-én indultak el, ugyan azon hónapban Konstantinápolyba semmikép sem érhetek. Zavadszky szerint [l. Katona, Hist. Crit. XXX. 627. l.] csak november 17-én értek e követek Konstantinápolyba. Vagy hibás e hely, vagy talán, itt a követeknek Beszterczéről elindulása jegyeztetett föl.

²⁾ Az esztergomi primási levéltárban őrzött eredetiről.

Illustrissime ac Reverendissime Domine Patrone et Affinis mihi observandissime.

Salutem ac servitiorum meorum paratissimam Commendationem.

Isten minden testi s lelki jókkal latogassa megh kegyelmedet szívbüll kívánom. Édes soghor Uram, hogy uiobban kegyelmedet az levelem altall busittom, kegyelmedtül, mint jó akaro és kedvess Soghor Uramtull bocsanatott kívánok, oka nem egieb, hanem hogy előbbeni levelemre kegyelmed valaszatt nem lattam. Édess Soghor Uram én méghis bizok az kegyelmed atiafisagoss jó akarattyahoz; ighen kirem, kegyelmedet az Diwini vara nekem szörzésében, mutassa hozzam attiafisaghos jó akarattyatt: mivel bizonyos vagiak benne: hogiha kegyelmed akarja ezen dolgomban megh nem fogiatkozom. Én nem kitelkedem az kegyelmed io akarattiaban. Kihez kipest kegyelmedtüll mint io akaro es kedves soghor Uramtull jó valaszt is varok. His Illustrissimamac Reverendissimam Dominationem vestram ad annos quam plurimos bene felicitereque valere cupio. Divinii, die 17. mensis septembris. Anno 1641.

Illustrissimae ac Reverendissime Dominationis Vestrae

Servus et affinis paratissimus

Emericus Czobor.

A Bocskay zendülés lecsillapulása után Divény majdnem félszázadon át csendes napokat élvezett, míg a tüzes és harczvágó, de könnyelmű s szenvedélyes Balassa Imre (IV.) nem lön urává. E fiatal gróf elkapatva azon kor szelleme által, s bizakodva magas családi összeköttetéseiben, s az újra bevehetlennek tartott divényi várában, csak hamar bekeveredett holmi épen nem dicsérendő kalandokba, s folytonos jó süker által buzdittatva később több helyen rendzavarásokat, gyujtogatásokat s törvénytelen vagyonglálásokat is elkövetett. Különben irigyei többször sokkal többet fogtak reá, mint sem igaz volt, miről ő maga is panaszkodik Lippay György primáshoz irt következő levelében.

Kegielmes Úram ¹⁾.

Az Nagyságod ultima May irt leveliben includalt Panaszat Illeshazi Gabor Urnak, meg olvastam, meli embertelen irasat ő kigyelmének meg nem erdemlettem holot meg azt iria hogi Dubnicai kocsmahazanal varakoztam volna magam is Szipossara; de Nagysagod meltosságos szemelit követven nem igazat ir, mert nem hogi szöktettem vagi hitegettem vona, de azt sem tudtam vane Sipossa vagi nincs sőt ezt az rossz embert is az ki hozzám jüt szolgálatra soha semmel se nem lattam se nem ösmertem, hogi tudtam vona tehat csalogatni, azt sem tudom van e kocsmahaza Dubniczán, illien hamissagban kever az semmire kellő ember. Hogi pedig ide jüt szolgálatot keresni, mit vetettem aval ő kegyelmének, ha ugi requiralt vona, mint emberiséges embert illik, bizoni akar ugian Magam szolgaitul kültem vona visza de meg fenieget, ez előtt sem eltem Nagysagos uram ollian hamissaggal, mint az kit Istentelenül ream fog, nekem is, vannak szököt Musicasim mas böcsületes Uraknal, Bottiani Urnal Draskovit Urnál s masoknal is s Humonnai Urnal is, de ugian illien gialazatossan senkivel sem bantanam, mint ő kieme velem.

Tegnap előtt érkezet szolgám Uivarbol uionnan, mivel azért kiegelmes Uram az Fizető Commissariusok immar ot varnak, noha az szent ünnepeken örömet it töltem vala, mind az által hogi kesün ne iariak, Pünkösd hetfőn innöt megindulok egyiütt az Atiamfiaval Divinfele s onnan magam Giarmatban megiek. Az Atiamfia aianlia Nagysagodnak alazatos szolgálatiát. Ezek után eltesse Isten Nagyságodat sokaig.

Datum in Castello Bestercze die 2 Juny 1656.

Nagyságodnak

alázatos szolgália

Groff Balassy Imre.

Balassa néhány jogsértő tetteinek hire, s a szenvedők panaszai elértek a trón elé is, s ennek folytán Bécsbe idéztetett, de ő gyanitva a dolog mibenlétét, ott meg nem jelent, miért is száműzetett, ez ítéletet azonban a császár

¹⁾ Az eszt. prim. levéltárban őrzött eredetiről.

néhány országnagy kérése folytán visszahuzta. Balassa azonban ez eset után meg nem javult, hanem tovább is folytatta törvénytelen tetteit, sőt még a lázongókkal is kezett fogott, s azokat segíté; miért is ujlag Bécsbe idéztetett, s oda érkezvén azonnal elfogatott, s előbb szabadon nem bocsátatott, míg több terhes feltételt alá nem irt Ezek között nevezetesebbek: „Ut arce Divinensi penitus exesset; rapinis et vicinorum caedibus manus abstineret, secum habitaret; neque amplius, seu statuum querelas provocaret, seu regiam acueret indignationem.“ ¹⁾

Elvétetvén így töle a vár, Lipót császár engedelmével 1670. ²⁾ állítólag hat hónap alatt a vár éjszaki oldalán egy kastélyt építtetett, hogy ott élje át hátralevő napjait. Balassa azonban már e lak építésénél is elárulta, hogy épen nincs kedve sokáig a megígért remete életet élni, mert a kastélyt lőrésekkel ellátott magas falakkal bekeríté, s négy tömör bástyával s mély sánczokkal megerősíté. ³⁾ — Az új lakban a gróf nem kezdett el új életet, hanem csak a régít folytatta, s a kalandos kicsapások, s rablások, miután a jó barátok s az alacsony hízeltők ujlag udvarába összesereglet-

¹⁾ Bél Mátyás, Notitia Hung. IV. k. 58 l.

²⁾ Fényes Elek e kastély építését 1694-ik évre teszi, [Magyarország Geographiai Szótára I. k. 267 l.]: őt azonban úgylátszik az éterem mester-gerendáján kivéssett 1694. év vezette e tévútra. Így tévedett 1826. Mocsáry Antal is, ki ily czimű művének „Nemes Nógrád Vármegyének Esmertetése“ első kötetében a 77. lapon e kastély építését „a mestergerendán kifaragott“ 1694-iki évre teszi; a harmadik kötetben azonban [l. Divény-vár-at] már fölcsereéli ez évet, a kellő 1670-nel. Hogy csakugyan 1670-ben épült e kastély, kitűnik ez nem csak a hitelesb történetekből [l. Bél, Notitia Hung. IV. k. 58 l.], hanem onnét is, hogy a bástyák lemez-zászlócskái szintén 1670, és C. B. azaz Comes Balassa, olvasható. 1694-ben Balassa Imre már 1683. halt meg, hogy építhette ő tehát e kastélyt 1694-ben? A zavartokozó mester-gerendát csak később helyezték a falakba.

³⁾ A kapu homlok-kövére e jelmondatot vésette ki „Homo proponit, Deus disponit,“ mely még a mult században is ott diszlett, s melyre Bél ezt jegyzi meg: [Notitia Hung. IV. k. 59. l.] „Si ex symboli, quod in ore habebat, quodque in castelli porta legitur, sententia, quam suo ingenio vitam duxisse maluisset felicior, patriaeque futurum fuisse commodior, non ab re existimamus.“

tek, ismét csak mindennapiakká váltak, s melyek, ha jól sikerültek, rendesen fényes vendégségekkel zárattak be. Ily alkalmakkor azután a bortól fölhevült, s különben is elég szilaj gróf a legkisebb hibáért is zsarnokilag büntette szolgálait.

Egy izben Mora András ¹⁾ nevű tisztartója tőn valamit akarata ellen, miért is példás megbüntetését határozta el, a szemes tisztartó azonban jókor észrevette urának szándokát, s a szomorú példaktól megrettenvén, a gácsi várba menekült. A gróf restelte, hogy kijátszatott, miért is, miután megtudta Mora tartózkodását, felszólította a gácsi kormányzót Makfalvay Jánost, hogy a szökevényt szolgáltatassa neki át, de tagadó választ nyervén, nagy haragra gyuladt, s a várat 300 emberével megtámadta, de visszaveretett, miért is az erősség alatt levő város ellen fordult, azt felgyújtatta, s a lakosok s Forgács grófok marháit Dívénybe hajtatta. ²⁾ Nagyon hihető, hogy ez események után írta Balassa Péter, Imre gróf fia, Szelepcsényihez e következő levelét:

Méltóságos Uram ³⁾

Nagyságodnak mint kegyelmes Uramnak alázatos méltatlan szolgálatomat ajánlom.

Nem kétlem kegyelmes uram, hogy Nagyságod Atyám Uram elő Nagysága dolgát s mire való nézve elmenetelít eddig is ne értette volna, mely ennékem mint Nagyságod alázatos szolgálainak holtig való keserűségemre következett.

Minthogy peniglen én ebben semmi tudó nem lévén; holott egy néhány héttől fogva súlyos beteg ágyam fenekit nyomó voltam; sőt úgy hagyott Atyám Uram elő Nagysága, hogy Vágh-Besztercei jószágban mégyn, s engemet minden szándékaiból kirekesztett.

¹⁾ L. Balassa Bálintnak, 1678 Dec. 10. kelt Szelepcsényihez intézett levelét, az eszt. prim. levéltárban.

²⁾ Bél Mátyás, Notitia Hung. IV. k. 58 s 59 l. Úgy látszik ekkor gyújtatta föl Balassa Parótza (Pravitza) falut is, mely a Forgács grófok egyik hívének Libercei Mihály alispánnak volt birtoka.

³⁾ Az eszt. prim. levéltárban őrzött eredetiről.

Ez iránt ártatlan voltomra nézve kérem alázatosan mint kegyelmes Uramot Nagyságodat, hogy minden jó akaratját méltatlan szolgálaiara teriessze, és kegyelmes király Urunk eő Felségénél kedves Patronusom es segítő Uram méltóztasson lenni. Mely ez iránt való Nagyságod én hozzáam megmutatandó kegyelmes grátiáját Isten jutalmazza. Én is nagyságodnak holtig való engedelmes szolgálai ma-radván. Isten vezérlésében aiánlom Nagyságodat.

Datum in Castello Deviny

Annno 1670. Decembris

Nagyságodnak alázatos, méltatlan Szolgálai

Groff Balassy Peter.

Még mindig fájt az Balassának, hogy ősi várát elvesztette, s folyvást átkozta azon pillanatot, melyben Bécsben azon nehéz föltételeket aláírta, az pedig naponként fokozta dühét, hogy az erősség német parancsnoka minden lép-tét szemmel tartotta, miért is föltette magában ősi várának visszafoglalását. Czélja elérésére cselhez nyult, a várparancsnokkal kibékült, sőt egy izben öt vendégségre is meghitta, ki semmit sem gyanitva, néhány emberével meg is jelent nála. Balassa emberei a nyert utasítás szerint a német katonákat lerészegítették, s este leöldösték, a parancsnokot pedig maga a gróf szúrta át. ¹⁾ Miután e merény sikerült Imre gróf a parancsnok öltönyét magára vevé, s néhány emberét a leölt katonák ruhájába öltözteté, a többi hadnépét pedig titkon a várat környező sánczokba küldte, így elkészülve az átöltözött kis csapattal a vár felé indult. A kapu-őr, vélvén, hogy ura tér már vissza, a hidat lebocsátá, mire Balassa hiveivel a kapu alá rohant, az ott levő néhány őrt leölé, s a sánczokban elrejtett fegyvereseinek jelt adott, kik a lehető leggyorsabban a sánczba vonultak, s a meglepett őrséget rövid csata után lefegyverezték. E vakmerő tény hire csakhamar megérkezett Bécsbe is, s a lázan-

---

¹⁾ A kastélyban még most is mutogatják azon szobát, hol ezen iszonyú tett végrehajtatott, s azon ablakot, melyen Balassa a megölt várparancsnok hulláját a sánczba vetette.

dó gróf újra fölingerelte maga ellen Lipót császárt, ki is azonnal meghagyá Wesselényi Ferencz nádornak, hogy Divény visszafoglalására tegyen kellő rendelkezéseket, s ha bevette, dulassa föl, s Imre grófot veresse békókba. A nádor 1674. körül is keríté 4000 fegyveressel a várat, de e kis erő nem árthatott Divénynak, miért is hat heti ostrom után a sereg minden eredmény nélkül eltávozott. ¹⁾ Erre Balassa még inkább elkezdett garázdálkodni, a fölkelőket most már nyíltan támogatta, s rablásait újabb hévvel folytatta. Különösen a császári szellemű gróf Forgács Ádám birtokai szenvedtek sokat, sőt 1678. nov. 23. Makfalvay János gácsi várparancsnoktól még három ágyút is kicsikart, melyek azután Divénybe hozattak. ²⁾ Erre a császár, különösen miután még hallotta, hogy Balassa ősi várát török ortalom alá akarja helyezni ³⁾ — újra elrendelte Divény földulását, s így 1679. tavasszal Strassoldó s Lesslie német tábornokok vevék körül erős s jól felszerelt seregekkel. ⁴⁾ Balassa sokáig védelmezte ősi fészket, s csak miután a falak az ágyuzást többé már ki nem állhatták, adta meg magát. ⁵⁾ Strassoldó a nyert utasítás szerint a grófot békókba verette, később csak nagy befolyású barátai kérése folytán nyeré vissza szabadságát. A vár a császári parancs folytán, hogy többé a lázongóknak menekülésre he-

¹⁾ Bél Mátyás, Notitia Hung, IV. k. 59. l.

²⁾ Mily ellenséges indulattal viseltetett Balassa gróf Forgács iránt kitünik ez Makfalvay Jánosnak 1678. nov. 23. kelt gróf Forgács Ádámhoz intézett leveléből, l. Mocsáry Antal, Nógrád vármegyének Esmertetése I. k. 100. l.

³⁾ Hogy e dologban csakugyan volt valami igaz, igen hihető, mert gróf Homonnay Zsigmondnak, Ungvárból 1679. april 6. Szelepcsényihez irt levelében is a többi között olvasható: „Generalis ur (Strassoldo) szinten ma kiszült Déviny felé, ugy vala hire, hogy Balassa Imre Ur ex Desperatione Diviny várat a töröknek felakarna adny.“ Az eszt. prim. levéltárban őrzött eredetiből.

⁴⁾ Szalay László, Magyarország Története, V. k. 187. l.

⁵⁾ Divény őrsege ezen ostrom alatt nagyobbbrészt a vár alatt fekvő mező-város lakosaiból állott, kik azon korban, mint azt a kevéssel később született (1684-ben, Ocsován) Bél Mátyás bizonyítja, (Not. Hung. IV. k. 64. l.) azon környék legvitézebb s leghíresebb katonái voltak.

lyet ne nyújtson, minden ékes palotáival együtt fülgyujtattott, s bástyái légbe röpítették. ¹.)

Balassa Imre e gyászos események után Tökölynél keresett szerencsét, de miután azt itt sem lelé föl, bújában meghalt Tálya mezővárosban 1683. Kristóf és Péter fiai magtalanul haltak el, így terjedelmes jószágait a kormány foglalta el. Divényvár azután gróf Koháry Istvának adományoztatott, de később a Kékkői várral együtt ismét a Balassa család birtokába került, míg végre a nagy birtok fele a divényi várral a vásonkői gróf Zichy családra szállott, ²) s így Divény most feje egy 72. határban birtokos senioralis uradalomnak. — —

Novák Lajos.

RÁKÓCZY EDICTUMA.

Ama vallási versengés, mely különösen Németsországot oly sokáig két ellenséges táborra osztá, édes hazánkra sem marada nagyobbserű befolyás nélkül.

I. *Rákóczy György*, Erdély fejedelme is a svédek és III. Ferdinand közti háboru egyik serpenyőjébe veté kardját, miután amazokkal szövetségre lépett, 1644-ki február 2-án indulván ki Gyula-Fejérvárról. Fegyvereit Magyar- és Morvaország ellen fordítá, e lépésre — a különben béketartó fejedelem — magyar protestans atyafiai által fölkérve lévén. Hadi kivonulását szerencse kíséré; mert felső Magyarország legnagyobb részét meghódítván, 1646-ban Ferdinanddal békét köt, melyben hitsorsosai egyházi, ugy Magyarország némi köz-szabadsága törvényileg biztosittatik. (1647, 5—20.)

Az 1644-ben február 2-kán kiindult fejedelem ugyan azon hó 20-án már hatalmas sereg élén Sárpatakon állt:

¹) Helyesen alkalmazta e várra Bél Mátyás Horác e vers-szakát:

„Vis consilii experts, mole ruit sua.

Vim temperatam, Dii quoque provehunt

In majus: iidem odere viros,

Omne nefas animo moventes“ (Lib. III. Od. IV.)

²) Mocsáry Antal, Nogr. vár. esmer. III. k. 90. I,

hol a seregében fentartandó katonai fegyelem érdekében *Edictum*-ot bocsájta ki, melyet az akkori korszellem fölismerése végett, mint a katonai fegyelem fentartása akkori eszközét fölmutatni kívánok.

II. *Rákóczy Györgynek* hasonló tartalmu édictumát már az 1856-ki „Magyar Futár“ „Erdélyi Muzeum“ czimű mellékletének 22-ik számában közölte *Ötvös Ágoston*, mely Prázsmáron, 1655-ki jun. 17-én kelt, midőn II. Rákóczy György az oláhországiakra csapott, ezenek fővezérét *Herizát* elfogta, az egész oláh tábort szétverte és Constantint emelé a fejedelmi trónra. Ama más *edictum* tehát tizenegy évvel régiebb emennél és népmiveltségi irányban is valóban érdekes egy okmány, mely azon fölül a hadászat történelmének barátjait is érdekelni fogja. Növeli végre *edictumunk* érdekét az is, hogy bevezetésénél fogva némi manifesztum színét is viseli, vonatkozás törtévéen azon czélra, melyből a hadak megindítottak. De szóljon maga az *edictum*:

Georgius Rakoczy Dej Gratia

Princeps Transylv. partium Regni Hungariae Dnus et Sicularum Comes etc.

Az mint hogy minden dolgokban felette szep dologh az jo dispositio es jo rendeles, ugy az hadakozó emberek közt felette szükséges lévén az jó ordinantia es disciplina; mijs az minemü keözönseges jora nezeő czelra az Ur Istent segítségül hivan, mind orszagunkbeli lakos hiveinket, fizett hadainkat, kimozdítottuk, hogy arra valo igyekezetünknek az Ur Istennek szent áldása által kivanatos jo exitus-sat tapasztalhassuk, szükségeseznek iteltük ez aláb megh iratott punctumok szerint való *Edictumunkat* minden rendbeli hadainknak ki adatni, mely igy következik:

*Edictum militare Toti Universati Exercituum nostrorum ex Comitatibus, Sedibus Siculicalibus militibusque campestribus
Collectorum Geneneraliter exhibitum.*

Eleőször: Az seregekből feje vesztése alatt, se az Táborbul meg indulás eleöll, zaszlok alol Sákmanyra Taborban valo megh szallasigh ki ne merjen menni, mert ha megh

kaphattjak lovatul az oljan megh fosztatik, maga megh öletik.

Másodsor: Minden ember zaszlojat Capitannja, hadnagya helyet keserje, maga is megh szálljon eleb, es Capitannja hire nélkül sakmanyra ne mennyen, hanem Capitannjatul végyen rendelest mint jarjanak oda, ha ki különben cselekedik, három palczaval veretik megh.

Harmadsor: Valaki sakmanyra megyen az Taboron kívül senki ne hálljon, hanem be takarodgyék, mert meg öletik érette.

Negyedszer: Az sakmanyos, falut, hazat, malmot, buza asztagot, szenat ne égessen, lovat, kabolat, Eökreöt, Tehenet, Fejér ruhat el ne hozzon, Szentegyhazakat fel ne törjön, halottak temeteket fel ne bonczon, szegény nepet ne szaczoltasson, ne kinozzon, Urak, feő nepek, nemes emberek házát, Papokét fel ne predalljon, s réa azokra ne szálljon; mert valakit ezeknek az megh tiltott dolgoknak akar melljken kaphatnak, kedvezes nélkül halallal büntetjük megh érette.

Eötödször: Kopiat szekereken senki ne hordozzon, hanem kezében vegje, seregében zaszloja alatt jarjon, szerszamat maga visellje, mert ha serege kívül kopia nélkül talalljak, három palczaval veretik megh.

Hatodsor: Minden hadnagy Capitannja mellett seregében jarjon, hogy inkab alatta valoit minden ki szagodastul megh tartoztathassa, készen helyben talaltassek, hogy az szüksegnek idejen ne kellessek az Capitant, hadnagyot keresni, hanem mindgyárt az szolgalatra eleő allhasson, az katonaságot penigh az hadnagyok zaszloja alol ki ne boczassak nyulaszni, széllal valo nyargalasra, czudalkozasra, ezeket tisztességekre paranczolljuk, hogy megh tarczak az tisztt viselők.

Hetedszer: Ez utan senki szekerét semmi félét elől el ne boczasson, hanem az kinek ol lu szekere vagyon, hogy az maga seregével el érkezhetik, megh engedgyük neki, hogy serege utan allassa és magaval egygütt szalhasson megh, Egiéb el nem érkezheteő szekereket penigh az hadak utan valo jarasra engedgyük, szekermesterünknek adott rendelés szerint megh paranczolvan az szekerek mellett

valoknak, engedelmessek legyenek az szeker mester rendelkezésének, mert valaki ehhez nem tartya magát szekerek mellett való embereken ha valami büntetés esik engedetlenségért, magára vessen, fő képpen ha élésebennis sakmant vetnek.

Nyolczadszor: Szekerek mellett senki lovas szolgáját ne jartassa, mert lovatul megh fosztyák, olljak értessenek mindazaltal ezen, az kik kopaival zázlo alatt szoktak jarni.

Kilenczedszer: Az úton való menetelben Sas s nyul után senki ne rivalkodjék, ne futtassanak az seregek, hanem ha kinel agarak lesznek, üzesse az.

Tizedszer: Ha ellensegh találkozni, az menetelben valamely seregre ütne, tisztessége vesztese alatt paranczolljuk, hogy minden seregében maradgyon, seregét megh ne boncza, egyben ne keveredjenek, hanem mennjen csak az a sereg, az kit mi arra boczatunk.

Tizenegyedszer: Az seregekből hatra se merjen senki maradni, az dulasert, tolvajlasert, fosztasert, mert megh hal érette, hasonlokeppen az, ki ereőszakkal való paraznasagot cselekednek, feje vetetik erette, az ki penigh szabad szemelljel találtatik, az plengeren megh veretik es az seregből is kiűzetik.

Tizenkettődször: Minden hadnagy ugy vigyazzon alatta való vitezire, hogy se az uton, se az zászlo alol az Taborbul hire nélkül el ne lopia magát, melyre hogy jobban vigyazhasson mindennap az mikor megh szállunk, kiki az ő alatta valokat megh latogassa ki vagyon ott s ki ninczen; az ki ott nem találtatik, varja be es mikor be jü azontul megh fogja es mi előnkbe, vagy Fü Generalis Ur eleiben hozza.

Tizenharmadszor: Minden Capitány hadnagy vigyazzon szorgalmatossan az sakmanyosok be jüvetelekre, es valaki az megh tiltot marhak közzül akarmit be hozzon is, tisztessége vesztese alatt az hadnagy megh fogia, Capitanyanak vigje az a Capitány Generalisunk eleiben vigje.

Tizennegyedszer: Senki se talut az kiben megh száll, se penigh Toborat megh ne gyuicza, mert maga vettetik erette az tűzben.

Tizeneöteődször: Senki Jesus kialtas után ne löveöldeőzzön se ne kiáltozzek, az Korczmárosok is az után

bort ne adgyanak, mert valaki ezek ellen czelekeszik, három palczaval veretik megh.

Tizenhatodszor: Ha ki kardott vonszon ok nélkül, megh veressek, az ki penigh vért téssen, keze vagatassék el, ha embert eöl, megh halljon érette.

Tizenhetedszer: Mivel az hadban nem szép dologh az hir hordozás s gyakorta artalmas is szokot lenni, ha ki hamis hirt költ es beszél, az kinek kezén ernek, comperta rei veritate három palczaval verettesek megh.

Tizennyolczadszor: Minden seregek és rendek vala-kik Taborunkba vadnak, mi utannunk az Tekintetes és Ngos Kornis Sigmond Uramtul halgassanak ez nekünk tartozó hűséges szolgálatunkban.

Tizenkilenczedszer: Senki más ember Quartetara ne mennjen sakmanyra se reajok ne szálljon.

Ez lévén azért ki adattatott Edictumunk, paranczolyuk az megh irt büntetések alatt igen igen serio kiki tartozzek mindenekben ezekhez alkalmaztatni magat, alioquin az ki ezek ellene czelekedni comperialtatik, arra nem vétetven, hogy hirevel nem leöt volna, magának tulajdonicza, ha az megh specificaltatott vetkek szerint valo büntetések szallanak fejére. Secus itaque nullatenus facturi. Datum in Arce nra Sääros Patak die 20 Februarij Anno 1644.

GRákocj m. p.

Vannak, kik ezen csaknem drákói szigoruságu hadi törvényekből azt következtetik, hogy kis hazánkban két századdal ezelött a nép míveltségének nagyon alanti fokon kellett állnia. Mi azonban, tekintetbe véve azt, hogy az akkori hadak nem évekig fegyelmezett, hanem többnyire a háboru előtt kevés idővel toborzott, nem összeszokott, hanem a legellentétesb rétegekből kikerült emberekből állottak, e szigoru ítéletet alá nem írhatjuk. Sőt magából e hadi törvények szelleméből ítélve a dolgot, és különösen a negyedik, tizennegyedik és 15 ik pontot tekintetbe véve: úgy találjuk, hogy az akkori fegyelem kezelése — épen háboru idején — semmiben sem állott a mostani megett, sőt azt némileg felfülmulta.

Egyébiránt ez okmányt Kemény István báró ö nagyságának szivességéből birom, ki azt családja nevezetes levéltárából nekem használatra átengedte.

Veszely Károly.

ESZTERHÁZY SÁNDOR URBARIUMA.

Közli :

ifjabb Kubinyi Ferencz.

Az Eszterházyak különösen szerencsések voltak a jószágyszerzésben. A XVII. században rövid idő alatt a legsebbe uradalmakat szerzették össze, mi által családjuk gazdagságát nagy mértékben növelvén, annak fényét és tekintélyét, is magas fokra emelék. Ezen jószágyszerzők közt találjuk a XVII. század első felében báró *Eszterházy Pált*, Miklós nádor testvérét, az érsekújvári tábornokot is, ki ősi birtokaihoz a *Zólyomi* és *Dobronivai* uradalmakat csatolá, minek következtében a tőle leszármazó ág mai napiglan zólyomi ágnek neveztetik, daczára annak, hogy a zólyomi és dobronivai uradalmakat, csere következtében, má már a kamara birja. Eszterházy Pálnak öt leányán kívül három fia volt, t. i. 1. *Ferencz* balassagyarmati kapitány, ki 1652-ben Vezekénynél elesett a törökök ellen. 2. *Miklós*, bujádi kapitány, zólyomi főispán, és 3. *Sándor*, ki Miklós bátyjával 1652-ben megosztozván, az ezen osztályból neki jutott birtokokat 1668-ban egy általa *Urbariumnak* czimzett könyvben sajátkezüleg összeirogatta.

Ezen Urbarium több tekintetben megérdemli figyelmünket.

Mindjárt elől a *dobronivai* és *zólyomi* váraknak 1668-ik évi elig részletes leírását tartalmazza. A dobronivai vár — mely hajdan *Verbőczy* birtokában volt, s hol állítólag hármas könyvét is írta — jelenleg egészen romokban hevervén, 1668-ik évi leírása minden régiség kedvelő előtt csak

kedves lehet; — a királyaink legnagyobbjai által gyakran mulató és tartózkodási helyül használt terjedelmes zólyomi vár, pedig, bir ugyan még számos becses emlékkal, melyek a vár egyes korszakábani kinézésének meghatározásához járulnak, s bár a gyakorlott szem könnyen megkülönbözteti az eredeti alkotmányt az újitástól, mind amellet az Urbarium néhol világosan megnevezi, hogy ez és ezen épület részeket, kivált a mellék épületekben, Eszterházy Sándor építette, mely adatok minden esetre igen fontosak a zólyomi vár történetére nézve.

Alább a zólyomi uradalom úrbéreseinek tartozásait és adózásait találjuk feljegyezve, mely jegyzetekben némi nyomaira akadunk ama régi viszonyoknak, melyek IV. Béla király ideje óta a vár urai és a hozzá tartozó helységek lakosai között léteztek. Hiteles oklevelekből tudjuk, hogy IV. Béla királynak Zólyom mellett vadas kertje volt, melynek őrzésével a szomszéd *Hajnik* helység lakosai tartoztak, — innét a falu neve (*hányik* tótul annyi mint *csősz*.) Az ezen helységtől csak a Garam által elválasztott *Ribár*, Béla idejében *Halászi* vagy *Halászfalvának*, s lakosai kir. halászoknak neveztettek, földjeik pedig az oklevelekben „terra piscatorum“ név alatt fordulnak elő. *Motyóvaiak* vagy *Motozófalvaiak* tartoztak motozni, vagy is a körülfekvő erdőségekben a szabad vadat kinyomozni, továbbá a vár őrizését maguk közül ki állítani, végre pedig minden nemű küldetések hiven elvégezni. Ez utóbbi kötelességük egész a forradalomig fenmaradt, s annyit tartottak a motyovaiak ezen szokásra; hogy gyakran 20—30 ezer ftot is vitt ilyen szegény motyovai lakos tarisznyájában a selmeczi kamara pénztárába, a nélkül, hogy egy fillér is veszendőbe ment volna. ²⁾

A kézirat — úgy látszik nincs mind végig egy kéz által írva, legalább a *Galantai* kastély leírásától kezdve

---

¹⁾ A motyovaiak ezen „Privilegium“-áról, mint ők nevezték, két adoma kering. Az egyik, hogy a vár előbbi urai közül valamelyik elküldött egy motyóvát Romába, levéllel valami magas állású személyhez. A motyóvai elment, s szerencsésen Romához is ért, de itt az első házba be mentvén, meg kérdezé a ház lakosaitól, hogy ez e Roma? s igenlő választ kap-

nem annyira írás, mint stylusbeli különbség tűnik fel figyelmes olvasó előtt, — s tartalmaz még kevésbé érdekes jegyzeteket is, melyeket, mint érdekteleneket, közleményemből kihagyék.

Ezen előzmények után lássuk az Urbariumot magát, mely így kezdődik:

O. A. M. D. G. E.

B. V. M. H.

Az én kegielmes Istenemnek, hozzám valo jo voltából, az mi kevés Joszágozczkám edgiüttis, s másuttis vannak Eöstüill maratt, s-mind az kiket magam szerzettem.

Azoknak

VRBARIUMJA.

Anno 1668.

Esterházy Sándor (mp.)

(1.) Megh osztokodván Báttjám Esterházi Miklos Vrammal még in Anno 1652 Az Zólyomi Várban, és az Váron kiuüilis résem énnékem ez aláb meg irt mod szerint jutot.

Az Vár kerítésén való Epületek nap kelett Felé.

1. Ebédleő Kálhás ház kárpitos.
2. Azon ebédleő hazbul iob kéz felé nyilo kálhás soba.
3. Azon Sobából nilo kis Bastia kamara.
4. Az ebédleő házbul ball kéz felöll nilo más kálhás soba, rekestéssel.
5. Alatta Egi Sötétes kamara.
6. A kapu feöleött, Foliosorul nilo egi kálhás ház.
7. Azon ház feleöl egi hossu garádicz.

va, levelét a csudálkozó házbelielnél hagyá, s azzal visszatért. A másik, hogy Bach rendszere alatt is akartak hivatalból egy motyóvái által tiz egynehány fto valahova küldeni, de — nem bizva becsületességében, — két zsandár által kísértetve, min a jámbor motyovai annyiva felbőszült, hogy kísérői daczára a pénzzel együtt elillant.

8. Az Fölől megirt épületnek végiben az kápolna el-
lenében egi kis konihácza. Es az mellett egy kis sütő há-
zacza és azok alatt egi Bótt, melljeket mind magam
építettem.

9. Azon Bót mellett oda alá Egi Kálház sakácza Ház,

10. Azon soba mellett egi Eöreg Konjha.

(2.) Az belső Várban.

1. Az mint az külső Várbul az foliosón bé mennek az
Város felől az belső Várban, minjár bal kéz felől egi
kálhász soba.

2. Azon bellől egi Eöreg kamara, kiben kaljha
nincsen.

3. Ide ki annak Pituara, és azon Pituarban az Garádicz
alat egi Rekestés.

4. Azon tull egi hossu Pitar.

5. Azon Pitarbul legh elsőben job kéz felől nilo egi
sáfár háznak valo kamara.

6. Azon Pituárboll közép aránt nilo egi kis Pituar, az
meljből két soba füll.

7. Azon kis pitarboll iob kéz felé Egi kálhász soba.

8. Azon Sobán belől egi Eöreg kamara.

9. Azon Pituarboll ball kéz felől egi kálhász soba.

10. Az hosszu Pituarnak végiben nilik egi öreg
kálhász soba, kiben mostan deskából rekestész vagion.

11. Azon Sobából nylik más Boltos kálhász soba.

12. Abol nilik egi igen keskeni Boltocza, az hol titok
Garadicz is uagyon, az meljnek az Ablakiánál az magyar or-
szági koronát tartották Bethlen Gábor jdt.

13. Azon Boltoczkából nilik Egi Eöreg szeglett bolt.

14. Azon Seglet bol(t)bul nilik Egi Eöreg Palota, az
melinek hason fele enim, azon bolt felell valo része.

(3.) 15. Az Hosszu pituarbul Egi hossu Fa Garadi-
czon föl mennvén Jobb kéz felől az Bástjaczkában egi
kiss kamaracza.

16. Azon Feöllül az Várnak Feölső resin, az holl az
Taraczkok vannak.

Az kápolna fölött egi Zöld ház káljháss, az káljhája ell romlott.

17. Azon innen Bástiaczkában egi kis kamara.

18. Azon kis Bastiaczka fölött meg más kis kamara.

19. Egi Hossu deskás Pituar, az hol az Taraczkok vannak.

20. Azon az deskás Pituaron belől az Tárház fölött, Egi Eöreg, Téglával Padimentumos Pituar.

21. Aboll az Pituarbol nilo Bastiaczkában egi kiss Káljhás kamaraczka.

Az Alsó Renden az Belső Várban.

22. Az kápolna mellett iob kész felé Egi Bóltos Safár haz.

23. Az kápolna mellett ball kéz felől egi boltos Istáló hossu.

24. Azon Istálobul meg más boltos Istáló nilik.

25. Az Belső Vár kapuian bé menet Jobb kéz felől nilik egi öreg sütő Ház.

26. Azon sütő házon belől Egi Eöreg Gabona Tartó bót.

27. Az Eöreg Pincze felett, egy kis Káljháss házaczka boltoss.

28. Azon házaczka mellett ball kéz felől Egi tartó bót.

29. Azon belől mész Tarto Boltoczká.

(4.) 30. Az Vár Piaczárul nilo Egi Eöreg hossu boltos pincze, az mint az belső Vár kapuian bé mennek, iob kéz felől az seglet felé.

31. Az kútt mellett ball kéz felől, Egi Eöreg bóltos kamara.

34. Azon bótbul nilo káposta tarto Bólt.

35. Az Vár kerítésén az Váras felől egi Eöreg ke-regdét Bástia, melynek legalul, és középpen által rekestett két kamaráia vagion.

36. Az Eöreg kapu fölött ualo Toronj alat, az minémő Gabona tarto kamara vagion az fölött Egi pituar, melyben negi kamaraczka uagion deskábull czináltak, és bé rekesztettek.

Az Palánk kerítésében.

37. Az kapu előtt mingiárt egi Istáló hossu, mely deskáual vagion, által rekestue.

38. Azon Istálobul bal kéz felől njlo egi kis káljháss Louásokért valo házaczka, melyeket magam építtettem.

39. Az árok parton az Váras felől Egi Jégħ verem.

40. Azon Jégħ verem mellett egi Pincze az árok parban kertj veteményeknek valo, ezeket is magam építtettem.

Az Váron Kiuül.

41. Az Motjouai kapu felé, innen belől egi ház, meliet segeni Anjam Egi Kuczárnak adot uolt inscriptióban, most penig én Horuát Ferencz szolgáltnak száz forintban attam éltéig, és Feleségének is, Dienes Eörsébetnek éltéigh.

(5.) 42. Az kapu előtt az minémő öregh haz vagion, annak hason fele enym, ugimint nap njugot felől mind az also, és felső resznek fele, az pituara penig az fölső contignatióban közös.

43. Az kerten építtetett nehaj Benko lakatos háza mellett kouácznak ualo kouácζ mivhely ahoz egi kiss Kerteczkeis, ezen hazaczkánakis fele az bátyám Vramé, mivel csak az mivhel az enym.

44. Az major Motyouva felől ualó, czüröstül, Istálótul, és kertestől, és az maior mellett ualó pásitnak hason fele.

45. Az majorom előtt ide ki az pásit uégiben, egi haltartom, kit magam csináltattam. Az Vár elöt Egi mészárszékem.

46. Az Vámház előtt, és az meszárszék háta megett ualo kert.

47. Az maiorom előtt, az Salatnia parton léuó kert kit magam csinaltatam rétből.

Ezek penigh ide aláb közös állapotok.

Az várban mind az felső, s mind az Alsó kapolna.

Az Sáráz Malom. Az két Teömlöcz, s az kut.

Az Czajkház, azon bellől Tüzes szerszámos bóth, és

az bellől por tartó boltoczká, és benne lévő hadj szer-
számok, s Tüzesek, Petárdák, Fegverek, Regi Kázulák
mind közösek, es ezeken kívül ugianott egi öreg Por tö-
rő másár közös.

Az belseő, és közép kő kapuk, és az külső Sarampo
kapuis közös.

(6.) Az Porkoláb háza pituarostul, és kamarastul
közös.

Az Eöreg kő bástja is közös, az kiben eleven kut, és
bóltos kázamáták is vannak, és Taraczkok is.

Az Belseő vár felső részein, a kapu felett, és az ke-
regdet bastiakon, s- az öreg bastiában léuő ágiuk, taracz-
kok, és egi kis mőzár, és más egi öreg Tüzes mőzár az árok
parton az Jég verem mellett közösek.

Az Várban egi Eöreg Réz Fazék vizet heuitenj ualó
közös.

Vass mincz mázsálni ualó, Bécsi mázsára közöss.

Az sarampo kapuban, az Drabantház, és elemben azal
egi kis kamara közös.

Az Vár előtt egyik mészárszék, az öreg ház felől
csak magamé.

Az Vám ház mindenestől, köpinczéjéuel edgiütt kö-
zöss, és annak mindennémő köz; Bort és Sört holnap szám-
ra árultatunk, egyikünk egyk holnapban, az másikunk má-
sjkában. Mely vámunknak árendája estendönke(n)t io pénz-
ben száz forintban iár, és az itt ualó 120 frtban.

Az Tos kert Tostúl közös ;

Az kapu előtt ualó nagi ház ellenében ualó pusta
közös.

Az Eöreg Bastia alat ualó kert közös uolt, de megh
ostozkottunk véle és énnékem jutot, az ut mellett ualó rész
az hid felől.

(7.) Az Városon kiuvül ualó Giümölcsös kertnek fe-
le enym, az Tós kert felől az földektül fogvást hosszában
az város faláigh.

Az Vár alatt való földek rétek, Valamit szegéni At-
jám Esterházi Pál birt azok mindenjinek, s azon kívül ugi
az kenderes, káposztás és komlós kertekis.

Az Hegyiekben ualó Eöreg, rétek, ugi mint az Ri-

manjon, és az Dobrauákon, s-lisiczen közössek, ugi Porubais, de az kiezin Rét.

Az Dobroniuaj Várban penigh, és küüülis ennékem ez szerént jutot.

Az Várban, valameli házakat, kamarákat, boltokat, pinczéket birt szegény üdvözült Apám Uram mind azokat bjrom.

Az maior az Vár alatt, az Njereznicze felöll fáitástul és a többi Földeket, és Réteket azokat birom, melljet segény üdvözült Apám Vram birt.

Keözeös Allapotok.

Az Sási uám Közeös, az holis (mint a Zoljomi vámon) holnapsamra arultatunk bort, az jeöuedelme is közös.

Az Dobroniuaj malom, melynek dicaja 64 Fertalj ket-tönk részre és két ártánt hizlal, egykünk sámara egijk estendöben, másijkunkéra másik estendöben. Mind ketönk részre tartozik munkálni.

(8). Egi pusta Tois uagion ott mellette az malomnak az is közös.

Item nem mesze a Vártul csináltattunk egi öreggh Tót az is közeös.

Az Hájnikai malom közeös, melyben harmados az molnár, két részt az Várban ád bé (kinek fele ennyim) az harmad részt magának ueesszi, minden estendöben az én sámomra két ártánt hizlal, és az más részre is, munkálođnij tartozik mind az két részre.

Az Lészkoczi malom keözeös, és per omnia oly formán uagion mind jövedelme, s- mind szolgálattia, mint az Hajnikinak. Vagion ottan deszka metező fűrés is, de arra kinek kinek közölünk az maga Jobagia külömb külömb hord tökéket, külön külön is metczik meg, melljel az molnár tartozik, hagi ingijen meg messe, de ha az mi az fűréshez szükséges közenségesen csináltattjuk megh.

Az Dobroniuaj Vár alatt az Vám ház köz, az holis mint a más vámonkon holnap sám szerént árultatunk bort, és sört, az iövedelme közös.

Ribáronis vagion egi Korcsma ház közös, ottis holnap sámra árultatunk bort és sört.

Közeös Solgák Ezek.

Az Zoljomj porkoláb, és az Dobroniuaj Porkoláb, Zoljomi Pattantjus, Dobos, Kapus, Vámos, Sási Vámos, Ribári Korcsmáros.

(9). *Dobronyua Várában.*

Az kapu pituára, a mellet egi drabant ház. Az másik kiss kapu mellet job kéz tölöl egi bót a mellet — 2 — a mellett harmadik, az mellet 4, az mellet 5, az mellet 6, az mellet hetedik bott, az utolsó 3 bot allat egi pincze, az második Contignatioban egy Sötő ház, az mellet mas sötő hazaczka, az mellet egi kálhas szoba, de most nincs Kálha benne, az mellet mégh egi öregh Kamara vagjon. Azontúl más renden egy bott, a mellet egij Eörögh szoba. Mégh a mellet más szoba, mégh az belöl egy kis kamaraczka, az folyosorul nyilik egy aijto egy Eörögh Pituaara, azon belül vagjon Egy konyha, és az konyha mellet egij Kálhas szobaczka. Ezek fölöt más Contignatioban vagijon megint egy Kálhas Szobaczka, azon kiutl egy örögh Pituar, mégh az Pituar mellett egy kálhas szoba, mely Pituarbul föl mehet az ház héyára, mely ház hean vagion Sindely alat hét kamaraczka, és egy örögh básta. És igi mindenestül vagion az várban. Egij Pincze, 6 bót, hetedik bot, az melyben az kút vagion. Item Egi világos botos Szoba. 2 sötő ház. Egi konyha. 4 Kálhas szoba. Eötödik (10) Az Drabant ház. 3 Szoba Kalhatlan. 2 örögh Pituar Egij kiss Kamara, az ház hean 7 kis kamara sindely allat.

Az Galantay kastélyban Eszterhas Sándor Uram eő Ngk ez szerént jutott.

Az Eöregh Kastélybeli Kaputól el kezdvén valami Épületek vadnak, az sötő hazigh, ugyan a sötő házal edgyütt, mint also felső épületek fedeleyvel és allatok léuő Pinczeyvel. Az Kastélybéli Kut köz. Az Bersy Istuántúl vett Erdő kert mind ippen Eszterhas Sándor Uramj; mivel Eszterhas Miklós Uramnak engette az maga részit az Majorban, mind Paytas Kertivel edgyütt, az melyhez adott

Eszterhas Miklós Uram az major építésére Eszterhas Sándor Uramnak f- 150. Az Kastély előtt való Lugas Kertnek haszon fele Eszterhas Sándor Urame de mégkettő fele nem szakasztottak. Az kastélyhoz való szántóföldekből is énnekem így jutottak. ¹⁾

(12). Az Királyfalvay Kastély minden hozzá Tartozandokkal edgyütt csak Engem illet.

Az Szombathy ház ippen tellyesiggesen enyem mindenestől. ²⁾

(16). Az Zolijomij Várhoz Tartozandó Faluknak neueij ez szerént következnek.

Első *Badeny* de miuely ezt most nem birom adozásokat és szolgálatyokat nem teszem föl.

(17). *Haynik.*

Ennek felét birom, kiknek adóyok Szent György és Szent Mihály és Karácsonra minden Terminusban Egy egiz helytől tartoznak p. d. 50.

Buzat minden egiz helytől az Tribulay Pusztatól edgyütt Fertályt — 4 $\frac{1}{2}$.

Zabot penigh adnak Fertályt, — 6.

Ha pusztá földet vetnek bé, fele désmáyát adnak az Varhoz, felét az Beszterczeij Kamarához, Közensiggel minnyayan Komlotis adnak Fertályt 4.

Minden jobbágy hat marok kendert ad

Minden jobbágy Egy Kalácsott vagi d. 4.

Tyukmenyatis adnak in Cemum — 125.

Szent György napian minden helytől Egy Turoual tartoznak.

Szent Mihály és Karacsöny napra minden helytől Egy egy Tyúkott adnak.

Ako Szénát minden egéz helytől 1 $\frac{1}{2}$ Szekerrel adnak.

Böytre Borsótt, kását és kendermagot, Egi egy iczétt adnak.

¹⁾ Következnek a földek előszámlálva, valamint a zsellérek is.

²⁾ Következik az Érsekújvári ház leírása.

(18). Káposztaért minden helyes tartozik d. 20. Palantaualis tartoznak, ha szűgség. Az Biró Egy Baránt az husvúitra ad.

Szolgálattyok.

Az előtt szántással ez az Zolyomy Joszagon tartozott, de Enis hol mi engedelemmel léuén nekik, most immár esztendőben kétször minden földeket megh Szantanak ezekis az mi reájok juth.

Minden féle szekerezéssel, Bor buza etc. hordássánál akar honnét tartoznak.

Az szerént Bor arulással, kjert az egez jószággh Pinzül fizet most.

Aratással, kaszalással es minden féle munkáual tartoznak.

Egij három köre ualo Malomis vagy on ottan, kitől ez kétt részre ez előtt 200 fertályt Gabonat, 100 Fertály Szaladot fizetet az molnar, most csak 175. Fertályt Gabonat 75 Fertály Szaladot fizet.

Tartozik én Számomra 4 ártánt hizlalnij, karacsonyra, Husuéttra és Pünkösdre. Egy egi Kemencze czipoual tartozik az várhoz kitt penzre kel limitalny.

(19). Mindenféle munkával tartoznak az Várhoz, valamikor kiuántatik.

Az Falu penigh Szalad csinálással es az kinek serfőzőye vagy on főzéssel tartoznak, és az ritka sört, s-árpa allyat bé adnij.

Az ki éget bort éget, minden vas fazektól adnak Egj Tallert.

Trebula pusztá Faluhely.

Ettől ezen Haynikiak az Várhoz 50 ekét, 50 Kaszást adnak az Kétt részre Egy napra, az magok szokott szantassok, Kaszalások kiuül az Akot is meg adgijak. Néha peniglen kéz penzel szoktak fizetni.

(20). *Rybariaknak* adóya (Kevés különbséggel ugyanaz, mint fent). Az levelij hordozással és fegyveres kéz valo szolgálattal tartoznak, mikor kivántatik.

(21). *Leszkocziaknak*

(22). *Nagy Réthieknek*

(23). *Lukauyczának*

Kovácsyaknak

(24). *Ternyeieknek* adójok s szolgálatjok (hasonló a Hajnikiakéval, csupán ez utóbbiak) az várban ők fogadnak Pintért az Pinczéhez, és hordóknak való fát vágnij s abroncsot hordany es az Pintérnek is ők (25). Tartoznak fizetnij.

(28). *Motyouayaknak* szolgálattya.

Ezek mind Szabadossok, és semy fuarozással nem tartoznak, sem Peniglen jobbadgyi Szolgálattal, Privilegiomonon kiuül, hanem ezekkel.

Valamikor kivántatik vadászással, halaszással, és rákászattal tartoznak, fegyveres kezel tartoznak bé jönij az várba mikor kivántatik. Ha utra is kiuántatik annyi Drabantat tartoznak az mennyit kérnek. Az szerént Gyűlésrűlis és Táborbais tartoznak szekerek mellé Drabantokat adnij, de az Ur kölcségin.

Télyben az vár héyazattyarúl ők tartoznak az havat kitisztitany. Tartoznak az vár szükségére malomba és vetőre Sákokkal.

(26) Ismég mindenkor az Paytaban is, és ott ben is az buza mérészen hites Embereknek lennyi és mashoua is, mint boros és gabonas szekerekkel mennyi és azokra számot tartanij. Eö Tisztuk, az egéz határokat, tilalmas Eördöket, halaszo uizeket örizny Kerülnij.

Leveleket akar mennyire tartoznak el vinnyi. Ha Fő vendégek vadnak az Várban, az Biró egy Esköttel tartozik ben lennyi es az ezüst vagi ontálakra gondot viselnij, hogi el ne veszenek.

Az Várhoz ők tartoznak Virasztokat Keritnij, de nem fizetnek. Valamy réteketis birnak az Vártól kiktől minnyáyan adnak az Várhoz — — egy napra. egyéb szolgálattal nem tartoznak, neha occurálnak többek is neha Parnavalis tartoznak ha kelletik. Ezeken kiuülis az Zolyomi Vámostal tartoznak az utakottis állany és vigyázny fegyveres kezel, de az Vámos Kölcségére. Halászattal rákászattal és

vadászattal mindenkor tartoznak az Várhoz. Gyalog szekér mellet is maganis tartoznak mindenhoua el mennyi és Gabonát is árulny Besztercén.

(27). *Nota.*

Ezek most eleytül foguást az Zólyomi Várhoz valo Faluk. Hanem Badin és Királyfalvais Kéry János Uramnal vagyon Palatinus Urtól eő Ngától 8500 forintokban Zálogban.

Az eredeti a Zólyomi Kamarai levéltárban őriztetik.

OKLEVELEK KIVONATBAN.

Közli

ifjabb Kubinyi Ferencz.

Ily czim alatt hoztak tölem az Uj M. Muzeum utolsó évfolyamai ³⁾ több apró közleményt, melyekben ezen folyóirat megszűnéseig 4 árpádkori, 25 XIV. századbeli, tehát összesen 51 okmány tartalma volt kivonatokban ismertetve. A mily kívánatos általában, hogy minden kiadatlan oklevél mennél rövidebb idő alatt lásson egész terjedelemben napfényt, s bár ezt minden oklevél gyűjtő fő feladatának vallja, úgyde gyakran egyes körülmények ebbeli kívánságának gátot vetvén, a kiadást csak hosszabb idő elteltével teszik lehetségessé. Ily esetben czélszerűnek mutatkozik, egyelőre ezen eredeti okleveleknek kivonatos közlése is, a mennyiből ez által azoknak könnyebb áttekintése eredményeztetik, s a bennök előforduló többé kevésbé érdekes történelmi és jogi adatok röviden elősorolva a közhasználatnak átadatnak. Ezen nézetből indulva ki,

¹⁾ Lásd Uj M. Muz. 1859, 85 s köv. lapok. — 1860, 177—185 l. — és 403—418 l.

az Uj M. Muzeum megszűnése által félbeszakasztott kivonatos közleményeimet a t. szerkesztők beleegyeztével e helyt fogom folytatni, nem kételkedve azon, hogy most már nemsokára lehetséges leend, a kezeimnél lévő nagyobb mennyiségű eredeti okleveleket egész terjedelmökben is napvilágra ki bocsájtanom.

LII.

1244. IV. Béla király tekintetbe vétén *Benche*-nek, Tamás fiának, érdemeit és hű szolgálatait, jutalmul neki és utódainak a Hunt várához tartozó *Prebul* helységet, a bent elősorolt határok közt, örökösen adományozza.

Pál országbíró 1332-ik és 1333-ik évi átirataiból kővári levéltáramban. *Prebul* a mai *felső* és *alsó Pribel* helységek Hontmegyében; — a határleírásban előforduló helynevek: *Abyche* — valami helység neve, *Zawz* — ut, *Thelulk* — sáros mocsáros hely, s említettik egy régi kút, mely alighanem ugyanegy azon, a nép által gyógy erejűnek hitt szent kúttal, mely a pribeli templom legendájában szerepel.

LIII.

1286. Benedek prépost (magister, doctor decretorum) és az Esztergami káptalan előtt *Daras-i Bach*, Mico fia, személyesen megjelenvén, maga, és *Jakab*, *Tamás* és *Mico* távollévő öcscséinek neveiben, tiltakozik szomszédi előjogánál fogva, az ellen, miszerint *Benedek*, *Cene* fia, *Daros* és *Sypig* birtokait idegeneknek akarja eladni. Datum anno domini M^o CC^o LX° LX° X^o. vj-to, in crastino quindenarum Natiuitatis virginis gloriose.

Pergamen lap, zárt alak, szél. 10¹/₄ hüv., mag. 1¹/₄ hüv. Kivül olvassuk: super protestacione filiorum Miconis. Pecsétje lehullt. *Daras*, a mai *Darázsi*, *Sypig* pedig a mai *Sipek* helységek Hontmegyében. Eredetie a semberi és derzsenyei *Sembery* család levéltárában, Semberen.

LIV.

1292. A váczy káptalan bizonyítja, miszerint *Beeck*,

Parebuli Benche-nek a fia, előtte személyesen megjelenvén, s IV. Béla király adományos s V. István király megerősítő okleveleit előmutatván, *Prebul* nevű adományos birtokából két ekére való földet, minden haszonvételeivel együtt *Demeternek* és *Lukának*, Dubak fiainak, valamint *Gergelynek* és *Istvánnak*, Chechy Adrián fiainak, örök áron eladott; mely eladásba, a káptalan jelenlétében *Markep* szomszéd birtokos is, említett Béla és István királyok okleveleinek átolvassása után beleegyezett.

Pál országbirónak 1332-ik és 1333-ik évi átirataiból kővári levéltáramban. Ezen *Prebuli Markep* hátrahagyott birtoka felett támadt későbbben azon érdekes *pribeli pör*, mely 26 évig tartott, s melyet röviden már az Uj M. Múzeum 1859. évi folyamában ismertettem.

LV.

1296. László prépost és a Sági konvent előtt *Szent-Walpurgai Benedek*, Iwan fia, elzalogosítja a kezénél lévő okmányban határai szerint megnevezett birtokrészét *Dyrsine* helységben, *Dyrsinei Kalmer* fiainak, u. m. *György*, *Herke* és *Lukácsnak*, három márkáért (de Bana) három évre oly lekötéssel, hogy ha a kitűzött határnap elteltével birtokát ki nem válthatná, egy márkát, s azontul is, ha birtokát ki váltani képtelen lenne, minden évben egyegy márkát leendő köteles kötbér gyanánt lefizetni, netaláni halála esetében pedig a kiváltási jog egyedül anyját, Iván özvegyét fogja illetni. Datum anno domini M^o CC^o nonagesimo vj-to.

Pergamen lap, zárt alak, szél. 5 hüv., mag. 2½ hüv. Kivül olvassuk: pro Benedicto filio Iwan, contra Georgium et fratres suos ac Adam filium Mathiae, super impignoratione terre Dyrsine vocate. — Pecsétje le mállott. Eredetie Semberen. — Dyrsine a mai *Derzsenye* helység Hontmegyében.

LVI.

1298. László prépost és a Sági konvent előtt *Szent-Walpurgai Benedek* újból elzalogosítja másik három évre

Dyrsinei birtokát *Dyrsinei Kalmer* fiainak, és *Dyrsinei Ádám*-nak, oly feltételek alatt, mint a minők az előbbi zálogos levélben befoglaltatnak, egyszersmind ezen egyesség végre hajtására valamint a fizetési határnapon a pénz átvételére mindkét fél által közös akarattal *gróf Jakab*, Halald fia, jelöltetvén ki. Datum sexta feria proxima post octauas natiuitatis beati Johannis baptista. Anno domini M^o CC^o nonagesimo octauo.

Pergamen lap, zárt alak, szél. 6 $\frac{1}{4}$ hüv., mag. 2 $\frac{1}{4}$ hüv. Kívül olvassuk: pro Benedicto filio Juan Contra filios Kalmeri de Dersyne et alios Super prorogacione redemptionis terre. Pecsétje le mállott. Eredetie Semberen.

LVII.

1324. A Sági konvent előtt egyrésről *István mester* és *András*, Herbord fia, *Demyeni nemesek*, másrésről pedig *gróf Gergely* és fia *Briccius*, valamint *Bogla*, *Semberi nemesek*, személyesen megjelenvén, élőszóval előadták, miszerént említett Semberi Briccius, nővérének Semberi *Vratl*nak, nevezett Demyeni István mester és Herbord anyjának, leánynegyed fejében *Sembert* birtokából bizonyos részt kötött volt le, s e miatt Semberi Gergelylyel és Boglával némi kellemetlenségekbe keveredett, minek következtében, a béke helyre állítása végett István mester és András ezen lekötött birtokot nevezett Semberieknek, 16 márká átvétele mellett, visszabocsátják, s magokat egyszersmind anyjuk leánynegyedére nézve is tökéletesen kielégítve lenni vallották. Datum feria tertia proxima ante festum conversionis sancti Pauli apostoli. Anno domini Millesimo CCC^o XX° quarto.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 8 $\frac{1}{4}$ hüv., mag. 3 $\frac{1}{2}$ hüv. Pecsétje lehullt. Eredetie Semberen. — Demyen a mai *Deménd* helység Hont megyében, s a Deméndi család már több század előtt kihalt fiágon.

LVIII.

1326. Károly király tekintetbe vévén fő lovászmesterének *Peteu*-nek (filius Benedicti filii Kunth) számos hü

szolgálatait, neki s utódainak azon hontmegyei *Prebul* helységet adományozza, mely bizonyos *Istvánnak*, *Markep fiának* mag nélkül történt halála következtében a koronára szállt volt, — s nevezett Peteut egyszersmind kir. biztosa által a a váczzi káptalan jelenlétében, — senki se mondván ellent -- törvényesen be is igtatja.

Pál országbíró 1332-ik és 1333-ik évi átirataiból kóvári levéltáramban.

LIX.

1329. *Miklós mester* honti főispán, és Hontmegye négy szolgabírája, megengedik *Dersenei Calmer* fiainak, hogy a *Dersenei Illés* fiai részére lezálogolt idei termésükből bizonyos mennyiségű tisztabuzát, rozst és zabot kidolgoztathassanak, s a kidolgozott magot, valamint sarjujokat is addig kéznél tarthassák, míg a köztök s Illés fiai közt fenforgó ügy végkép el fog döntetni. Datum feira tercia proxima ante festum conuersionis Beati pauli apostoli. Anno domini M^o CCC^o xx^{mo} nono.

Pergamen lap, zárt alak, szél. 7. hüv., mag. 1³/₄ hüv. Kivül olvassuk: pro filijs Calmeri de dersene contra filios Elije de dersene super tritico siliginis auena, memorialis. Küloldalán egymás mellett két pecsétnek helye látható. Eredetie Semberen.

LX.

1332. István prépost és a sági konvent előtt egyrészről *Semberi János* (Zazun fiának, Gergelnek a fia) maga és atyja gróf *Gergely*-nek nevében, továbbá gróf *Dersenei Ipolit*, Kalmer fia, és *Kuruskeni Pál*, Miklós fia, — más részről pedig *Goznosi Pál*, Gallus fia, és *Dersenei János*, Jakab fia, személyesen megjelenvén, kijelentik, miszerént ők eddig egymásközt folytonos vizzály és egyenetlenkedés közt éltek, hajolva azonban becsületes és nemes férfiak tanácsára, egymással kibékülének, lekötelezvén magukat kölcsönösen, hogy idővel, ha netalán valamelyik fél ezen kötést meg nem tartaná, s ez *Dalmadi Tamás* vagy *János*, Mihály fia, kimondása szerént be is bizonyodnék, akkor a kötést bontó fél a másikának birói részen kívül, három márkát

leend kötbér gyanánt köteles lefizetni. Datum in festo annunciationis virginis gloriose. Anno domini M-^o CCC-^o XXX-mo secundo.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 10³/₄ hüv., mag. 2¹/₂ hüv. Pecsétje le hullt. Eredetie Semberen. — Kurusken a mai *Kereskény*, Goznos a mai *Disznós*, és Dalmad a mai *Dalmad* helységek Hontmegyében.

LXI.

1335. Átirat. Károly király meghagyja az Esztergami káptalannak, hogy, miután *Dersenei Ipolit*, Malmer fia, előtte panaszt emelt, *Dersenei Illés* fiai, u. m. *Mihály*, *Pál* és *Miklós* ellen, hogy ezek t. i. kevéssel mindenszentek ünnepe előtt, hajnalban az ő birtokára *Dersene* helységre ütvén, azt felgyújtották, mind az ő mind pedig jobbágysai összes javait felégették, mely alkalommal két fiú is megégett, két lovat pedig melyeket a tűzvész esetlegesen megkimélt, hatalmaskodva magukkal el vittek, — ezen vád igazságának kiderítésére küldjön a káptalan bizalmat érdemlő férfit *Balvani Domokossal* vagy *Miklóssal*, Mykotha fiával, mint kir. biztosokkal együtt a helyszínére, kik is minden erre alkalmasnak találandó egyént kihallgatván, iparkodjanak a dolog való voltát kinyomozni, s az eredményről őt híven tudósítani. Datum in Wysegrad in dominica post festum beatorum Symonis et Jude Apostolorum Anno domini M-^o CCC-^o XXX-^o Quinto.

Az Esztergami káptalan átiratából.

LXII.

1335. Az Esztergami káptalan felir Károly királyhoz, hogy fentebbi meghagyásának következtében, említett *Domokos*, Chepan fia, királyi biztossal együtt a konvent részéről *Mihály* szerzetes a hel színére ki menvén, s a tárgyra vonatkozólag különféle nemes és nemtelen egyéneket, mint illet, kihallgatván, nyomozásaik folytán annak jöttek nyomába, hogy említett *Dersenei Mihály és Pál* néhány nappal mindenszentek előtt hajnalban, csakugyan *Dersene* helységet megrohanták, azt csüreceivel s egyéb javaival együtt

telégették több falubeli lakost pedig, kik a tűz oltásához akartak látni, nyilaikkal megsebesítettek. Datum in festo beati Nicolai confessoris Antedicti Anno uero prenotato. (1335).

Papir lap, zárt alak, szél. 8 hüv., mag. $4\frac{3}{4}$ hüv. Kivül olvassuk: Excellentissimo domino Carolo dei gracia Illustri Regi Hungarie pro Ipolito fillo Kazmeri super Inquisitione contra Mychaelem et Paulum filios Elye facta, relatoria. Pecsétje nagyobrszt le mállott. Eredetie Semberen.

LXIII.

1336. Pál gróf, országbíró, egyrésről *Baratkai Tamás* és fiai, más résről pedig *Dersenei gróf Lipold* közti ügyben végleges határnapot tűz ki. Datum in Wyssograd octauo die termini prenotati. Anno domini Millesimo CCC^{mo} XXX^{mo} sexto.

Pergamen lap, zárt alak, szél. $6\frac{1}{2}$ hüv., mag. $1\frac{3}{4}$ hüv. Pecsétjéből nagyon kevés látható. Eredetie Semberen.

LXIV.

1337. A Sági konvent hirül adja, mikép egy résről *Dersenei Kalmer* fia gróf *Ipolit*, s ennek fiai, *Mihály* és *László* valamint *Kathas* asszony. *Kereskeni Miklós* özvegye, és leánya *Clara*, — más résről pedig *Pál gróf* és *Leukus*, hontmegyei *Wossyani Mihály* fiai közt, említett Clara leánynegyede és nevezett Kathas özvegyasszony hozománya és ingósága végett az Esztergami Érsek jelenlétében egyenetlenkedések támadtak volt utóbb azonban hajolván néhány becsületes férfiú szavára, egymásközt olyformán egyeztek meg, miszerént Pál gróf és Leukus említett leánynegyed és hozomány fejében, meghatározott határnapok alatt, 15 márka lefizetésére kötelezék le magukat, oly kikötéssel, hogy ha az első határnapot el mulasztanák, a kitűzött összeget kettőzve lesznek kötelesek lefizetni. Datum sabato scilicet in Vigilia beatorum petri et pauli apostolorum. Anno domini M^o CCC^o XXX^{mo} septimo.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. $9\frac{3}{4}$ hüv., mag. $4\frac{1}{2}$ hüv. Pecsétje, mely küloldalán volt megerősítve, lehullt. Eredetie Semberen.

LXV.

1339. A sági konvent előtt egy részről *Dersenyei gróf Ipolit*, más részről pedig *Dersenyei János* kölcsönösen meg-egyeznek a *Dersenei Illés* fiai volt birtokának egymásközi felosztására nézve. Datum sabbato proximo post festum Epyphaniarum domini. Anno eiusdem M-^o CCC-^o XXX-^{mo} nono.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 11³/₄ hüv., mag. 5 hüv. A küloldalára nyomott pecsét már nagyobrszt lehúllt. Eredtie Semberen.

LXVI.

1339. A sági konvent megerősíti az előbbi oklevél értelmében végrehajtott osztályt *Dersenei Ipolit* és *János* közt. Datum feria sexta proxima post dominicam qua cantatur Inuocauit me. Anno domini M-^o CCC-^o XXX-^{mo} nono.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 11 hüv., mag. 3³/₄ hüv. Pecsétje küloldaláról le hullt. Eredtie Semberen.

LXVII.

1340. Péter Egegi szerzetes előtt *Fejér János*, András fia, kielégíti *Sebe asszonyt*, a *királyi családbeli* (de familia Regis) ¹⁾ *Mihálynak* Márton fiának, özvegyét, ennek hozománya és ingóságaira nézve. Datum In Egeg, sabbato proximo post festum beati Martini confessoris Anno domini M-^o CCC-^o XXXX-^{mo}

Pergamen lap. nyílt alak, szél. 8 hüv., mag. 3¹/₄ hüv. Pecsétje lemállott. Eredtie Semberen.

LXVIII.

1342. *Moronchuk mester* honti főispán, valamint *Teszé-*

---

¹⁾ Királyaink származási tábláin hasztalan keresnénk akár *Mihály* akár *Márton* nevű személyt. Hogyan keljen tehát e kifejezést „de familia Regis“ értenünk? Hacsak leányágon nem volt említett *Mihály* valami módon családi összeköttetésben a királyi házzal, úgy véleményem szerint Péter szerzetes e kitételrel egyebet nem akarhatott kifejezni, minthogy nevezett *Mihály* a királyi családhoz, vagy is udvarához, udvari személyzetéhez tartozó volt.

ri¹⁾ János, Palásti²⁾ Miklós, Borgany fia, Zeleni³⁾ András, Wilian fia, és Kischalamyai⁴⁾ László szolgabírák, adják hírül; miszerént ők Lajos király levelének következtében és János mester (dictus Németh) királyi apród jelenlétében, Hydueg⁵⁾ helységben általános gyűlést tartván, s a királyné bizonyos lovainak elsikkasztása ügyében nyomozásokat tévén, az ezen elsikkasztással vádolt Dersenei Mihályt, Ipolit fiát, a jelenlévő tizenkét esküdt és az összes egybegyűlt nemesség kimondása szerint, ártatlannak találák, minekkövetkeztében említett Dersenei Mihályt nevezett vád alól tökéletesen felmentvén, szenytelen becsületét helyre állítottanak nyilvánítják. Datum feria quinta proxima scilicet die et loco premissis congregacionis. Anno domini M.^o CCC.^o xl.^{mo} secundo.

Pergamen lap, zárt alak, szél. 12 $\frac{1}{2}$ hüv., mag. 2 $\frac{3}{4}$ hüv. Az okmányt kívül kétpecsét tartotta zárva, a jobboldali már kivehetlen, baloldali is nagyobbáral lehúllt, de köriratából még e szavak olvashatók . . . . EVO . . . . S . . . . ICO . . . . A . . . — Az okmány hátoldalán pedig olvassuk: pro Ipolito de Dersene et Mychaele filio suo super eo, quod ipsum Mychaelem super ablacione equorum domine Regine in Culpabant, expedicionalis. Eredetie Semberen.

LXIX.

1346. Semberi Miklós neje, férjének valamint Leukus fiának neveiben is, le mond Pál gróf, országbíró előtt, Gyzenos helységbeni részbirtokáról, Semberi és Giznosi családbeliek javára. Datum Bude decimo die termini supradicti. Anno domini M.^o. CCC.^o. xl.^{mo} sexto.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 17 $\frac{1}{4}$ hüv., mag. 4 $\frac{1}{2}$ hüv. Pecsétje küloldaláról le húllt. Eredetie Semberen. A kérdéses birtok leírásánál említettnek következő helynevek: Horhy helység, Zythniche patak, fizesmegye bok-

¹⁾ Teszér, helység Hontmegyében, Teszéri család már nem létezik.
²⁾ ³⁾ ⁴⁾ ⁵⁾ Palást, Yelen— mai Szelény, Kis-Csalomja, Hidvég most is létező helységek hontmegyében.

ros hely. Előfordúl szintén az oklevélben *Márton*, Opor fia, mint királyi biztos.

LXX.

1350. A szentbenedeki konvent és néhány egybegyűlt nemes előtt *Geuredi Miklós*, Myke fia esküvel bizonyítja ártatlanságát bizonyos gyujtogatási és egyéb kártételi vádak ellenében.

Papír lap, zárt alak, szél. 11½ hüv., mag. 2½ hüv. Kivül olvassuk: Pro Nicolao filio Myke de Geuren cum Nouem Nobilibus sibi similibus se incluso Contra Andream filium Pobor de eadem super Juramentali deposicione feria secunda proxima post festum beati Jacobi apostoli. Coram Conuentu sancti Benedicti facta. memorialis. Pecsétje megegyez a M. Tört. Tár II. köt. 88. sz. alatti pecsét rajzával. Eredeti Semberen.

LXXI.

1352. Átirat. Lajos király meghagyja Hont megye fő vagy alispánjának és szolgabiráinak, hogy, miután előtte *Dersenyei Lypold* és ennek fiai *Mihály* és *László* panaszt emelének a *Bakabányai* ¹⁾ és *Baathi* ²⁾ polgárok ellen, hogy t. i. ezek *Miklós* és *Frigyes* bíráik vezérlete alatt *Dersenye* helységet megtámadván, az ő, valamint jobbagyaik házait erőszakosan feltörték, s nekik nagy károkat okoztak, ezenfelül őket olyforma vádakkal bántalmazták, mintha ők házaikban zsiványokat, tolvajokat és egyéb gonosztévőket rejtegetnének, — — ennek következtében küldjön a megye egy vagy két hitelt érdemlő férfit a hely színére, kik a dolog igaz voltát kipuhatolván, a vizsgálat eredményéről őt a királyt, híven tudósítsák. Datum Budae feria quinta proxima ante dominicam Judica. — Anno domini M^o. CCC^o. l. secundo.

Demeter mester honti alispán átiratából.

LXXII.

1352. A fentebbi meghagyás következtében Demeter

¹⁾ Bakabánya bányaváros

²⁾ Báth pedig mezőváros Hontmegyében.

mester alipán és Hont megye szolgabirái tudositják Lajos királyt, hogy a kérdéses ügyben vizsgálatot téve, annak jöttek nyomába, miszerént a Bakabányai és Báthi polgárok csakugyan Miklós és Frigyes biráik vezetése alatt *Dersenye* helységbe jöttek, s *Dersenyei Lypold* fiainak és jobbágyainak házaiban tolvajokat s egyéb gonosztévőket kerestek, őket csúnya szavakkal bántalmazván, — de semmiféle tolvajt vagy egyéb gonosztévőt nem találva, odébb álltak. Datum In Hydueg feria quarta — — — — Anno supradicto (1352.)

Papir lap, zárt alak, szél. $10\frac{3}{4}$ hüv. mag. $4\frac{1}{2}$ hüv. Kivül olvassuk: Domino Regi, pro Lypoldo de Dersenye et filys suis, contra Judices Juratos et uniuersos Hospites de Bakanya et de Bath, Inquisitoria. Az okmány kivülről három kis gömbölyű pecséttel volt le zárva, melyek közül kettő már egészen olvashatlan, a harmadik köriratából is csupán ezen betűk felösmerhetők: . . . . E M (vagy H) E . . . . I . . . . — Eredetie Semberen.

LXXIII.

1357. *Semberi Mihály* és rokonai kielégítik *Semberi Miklós* özvegyét *Katát*, ennek hozománya és ingóságaira nézve. Datum Strigony sexta die termini prenotati. Anno domini M^o. CCC^o. quinquagesimo Septimo.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 10 hüv., mag. 4 hüv. Pecsétje küloldaláról le mállott. Eredetie Semberen.

LXXIV.

1373. A szentbenedeki konvent előtt egyrészről *Dersenyei András* és *Benedek*, más részről pedig *Semberi Saul* és *János* személy szerint megjelenvén, élőszóval előadták, miszerént őt eddig egymásközt folytonos egyenlenségben éltek, hajolva azonban néhány becsületes férfi tanácsára, kölcsönösen kibékültek, oly formán, hogy említett Semberiek nevezett Dersenyeieknek bizonyos sebzések és vérontások kiegyenlítése végett, kilencz néhez márkát lefizettek, ezek pedig nekik eddig eddigi bántalmaikért tökéletesen megbocsájtottak; — enkívül mindez

két fél lekötelezé magát, hogy ha idővel valamelyik fél az egyenetlenség magvát újból elszórni merészelné, akkor a másik félnek bírói részen kívül 20 márkát lesz köteles lefizetni; a melyik felet pedig az Isten magzattal elébb megáldaná, úgy az igaz barátság jeléül, a másik fél tartozand azt a keresztségből kiemelni. Datum feria quinta proxima ante Dominicam Inuocati. Anno domini M^{mo} CCC^{mo} lxx^{mo} tercio.

Pergamen lap nyílt alak, szél. 10 hüv., mag 5 hüv. Pecsétje küloldaláról le hullt. Eredetie Semberen.

LXXV.

1376. A szentbenedeki konvent tanúskodik arról, miszerént egyrészt *Semberi Saul* és *János*, más résztől pedig *Dersenyi Mihály* hat választott becsületes és nemes férfiú jelenlétében bizonyos, a Semberi határhoz tartozó pörös *Aba* nevű pusztát egymásközt két egyenlő részre felosztották, oly kikötéssel, hogy a melyik fél ezen osztályt megmásítani akarná, azonnal a másik fél ellenében hatalmaskodási bűnbe fog esni. Datum quarto die termini prenotati. Anno Domini M^o CCC^o lxx^{mo} Sexto.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 13 $\frac{1}{2}$ hüv., mag. 3 $\frac{3}{4}$ hüv. Pecsétje küloldaláról le mállott. Eredetie Semberen.

LXXVI.

1379. Átirat. Lajos király engedelmet ad *Nemchey György*-nek, hogy miután örökös nélkül volna, *Nemchey* ¹⁾ birtokával szabadon rendelkezessék. Datum in *Zarnotha* in festo beati Andree apostoli Anno Domini Milesimo CCC^{mo} septuagesimo nono.

Az Esztergami káptalan átiratából.

LXXVII.

1379. Az esztergami káptalan átírja Lajos király fen-

---

¹⁾ Helység Barsmegyében.

tebbi oklevelét, s tanúskodik arról, mikép *Nemchey György* birtokát *Nemcheyt* halála esetére nővérei maradékinak két egyenlő fél részben hagyományozá, t. i. az egyik fél részt a *Clara* nővérétől származó *Egyházaznenyei Benedek* fiaira, u. m. *Péter*, *János* és *Lászlóra*, — a másik fél részt pedig a *Margit* nővérétől, származó *Alsonenyei Dacho* fiaira, u. m. *Miklós* és *János*-ra örökösen és minden haszonvételekkel együtt átruházván. Datum Sabbato proximo post festum Conceptionis beate Marie virginis. Anno Domini supradicto (1379.)

Az esztergami káptalan későbbi 1410-ik évi átíratából. (Lásd a LXXXIV számot).

LXXVIII.

1381. *Erzsébet*, *Dersenyi Mihály* hitvestársa, óvást tesz Gara Miklós nádor, valamint Hont és Nógrád megyéknek Balassa-Gyarmat mellett tartott közös nagy gyűlése előtt bizonyos, *Sember* helységbeni részbirtokának bárminémű elidegenítése ellen. Datum duodecimo die congregacionis nostre predictae in loco memorato. Anno domini M.^{mo} CCC.^{mo} lxxx.^{mo} primo.

Papir lap. zárt alak, szél. 8 $\frac{1}{2}$ hüv., mag. 2 $\frac{3}{4}$ hüv. Kivül olvassuk: pro nobili domina Elizabeth vocata consorte Michaelis fly Ipoliti de Dersenije ac flys suis intranominatis contra eundem Michaelem patrem et Emericum fratrem eorumdem vterinum ac alies intrascriptos prohibitoria. Pecsetje le hullt. Eredetie Semberen.

LXXIX.

1389. István nádor előtt *Semberi Márton*, nejének *Borbála*-nak nevében, *Dyznos*, *alsousember* és *Zahalya* ¹⁾ helységekbeni részbirtokainak jogtalan birtoklásától eltiltja *Disznósi Gergelyt* és testvéreit *Pétert* és *Miklóst*, Mihály fiait. Datum in Wysegrad tercia proxima post festum omnium sanctorum. Anno domini M.⁴ CCC.⁴ lxxx.⁴ nono.

¹⁾ Zahalya valószínűleg a mai *Zahora* helység Hontmegyében.

Papir lap, zárt alak, szél. $8\frac{1}{2}$ hüv., mag. $2\frac{1}{4}$ hüv.
Kivül olvassuk: pro nobili domina Barbara vocata consorte
Martini filij Peteu de Sember, contra Gregorium Petrum et
Nicolaum filios Mychaelis de Dygnos, prohibitoria. Pecsétje
már nagyobb részt le mállott, de némileg ki vehető még
egy kigyó vagy sárkány fark, egy kis kereszt, egy karom
vagy más valami jel, s köriratából R betű. Eredetie Sem-
beren.

LXXX.

1401. A váczai káptalan előtt *Nyeniei Jakab*, Demeter
fia, maga, és *Anna* nővérének és *Miklós*, *Péter* és *Mihály* fi-
ainak neveiben, valamint *Iwani Fülöp*, Marsa fia, szintén
maga, és *László*, *István* és *Jakab* fiainak neveiben elzálo-
gosítja *Kelenien*¹⁾ birtokukat *Kozordi Gergelynek*, *Zecheni*²⁾
Frank, Konije Bán fia megbízottjának 55 márkáért és száz
régi forintért. Datum feria tertia proxima post festum be-
ati Gregory pape. Anno domini Millesimo quadringente-
simo primo.

Báthory István országbíró átiratából kővári levél-
táramban.

LXXXI.

1402. Bubek Detrik nádor előtt *Hlynyiki*³⁾ családbe-
liek elzálogosítja *Kelenien* helység fele részét *Zecheni Frank*
országbírónak Konie bán fiának, száz uj forintért. Datum in
vyssegrad secundo die festi Circumcisionis domini anno
eiusdem Millesimo quadringentesimo secundo.

Báthory István országbíró átiratából.

¹⁾ Kelenien a mai *Kelenye* helység Hontmegyében.

²⁾ Zechen a mai *Szécsény* mezőváros Nógrádmegyében. Ezen kis
város neve régi idők óta mindig *Szécsény* volt, a legújabb időben azon-
ban, mióta gróf Szécsényieknek úgy tetszett nevöket *Széchenyinek* írni.
A mezőváros nevét is lapjainkban mindenütt Szécsény-nek találtuk írva,
pedig a város lakosainak valamint az egész környéknek eszébe sincsen
az előbbeni *Szécsény* névtől megválni.

³⁾ A Hlynyiki család a Dacsó családnak egyik mellék-, most már
kihalt-, ága volt.

LXXXII.

1402. A vácsi Káptalan beigtatja *Zecheni Frankot Kelenien* helység birtokába. Datum nono die ferie quarte-proxime post festum Epiphaniarum domini. anno domini Millesimo quadringentesimo secundo.

Báthory István országbíró átiratából.

LXXXIII.

1407. A Sági konvent előtt *Agata, penchi* ⁴⁾ *Péter* leánya és *Nyéki* ⁵⁾ *László* hitvestársa, leánynegyed és hozomány fejében őt illető *Kelenien* helységbeni birtokjogát átruházza gróf *Zecheni Frankra*.

Báthory István országbíró átiratából.

LXXXIV.

1410. Az esztergami káptalan átirja *Zsigmond* király meghagyása következtében, *alsonenijei István*, *János* fia, számára ugyanazon káptalan 1379-iki oklevelét. (Lásd a LXXXVII-iki számot.) Datum feria secunda proxima post festum Innuencionis sancte Crucis. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo decimo.

Pergamen lap, nyílt alak, szél. 11. hüv., mag. 7½ hüv. Viaszba nyomott pecsétje piros selyemzsinoron függ alá, s megegyezik a M. Tört. Tár II köt. 23 sz. alatti pecsét-rajzával. Eredetie Kóváron.

LXXXV.

1410. A sági konvent előtt *Nényei* családbeliek felcserélik *alsó nényi* birtokrészüket *Kováry* ⁶⁾ *Pál* mester, prothonotariussal, *Mátyás* fiával, *Biharmegyei Thepe* helységért. Datum in vigilia festi beate Margarethe virginis Anno domini Millessimo quadringentesimo Decimo.

⁴⁾ *Pench*, a mai *Pencz* helység Nógrádmegyében.

⁵⁾ *Nyéki*, felső és alsó, helységek Hontmegyében.

⁶⁾ *Kováry* helység Hontmegyében. A Huntpáznán nemből eredt *Kováry* család már több század előtt kihalt fiágon.

Pergamen lap, jeles alak, szél. 19 hüv., mag. 8 hüv. Pecsétje szinehagyott vörös selyemzsinóron függ alá, s megegyezik a M. Tört. Tár II. köt. 82. szám alatti pecséttrajzával. Eredetie kővári levéltáramban. Az okmány alján A. B. C. betűk elnyirt felső része látható. A bent elősorolt *Nényei* családbeliek ekép vannak megnevezve:

Luka de Nyenye		Katho	
Miklós		(Seeleni Pál)	
Pál		(Zathoki Miklós)	
János		Kathkó. Vrsula	
Luka, Lénárd. Anna.		Dorotya.	
Márgit. Dorotya.		Dorotya.	
Lőrincz		Dorotya	
Mihály István Ilona		Dorotya	
Jakab		Dorotya	
Dorotya		Dorotya	
István. Miklós. György.		Dorotya	
András. János. Ilko.		Dorotya	

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA.

TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI INTÉZETEK.

I. A m. tudományos Akadémia.

October 27-én a mathem. és természettudományi osztályok ülésében *Stoczek József* rtag felolvasta *Martin Lajos* körmöczi reál iskolai tanár s levelező tagtól a következő értekezést: „*A legjobb miveletű szelelő szárny.*“ Ezután olvastatott *Petko János* lttag és selmeczi tanár nagy figyelmet ébresztett jelentése, a Mátra alján fekvő „Isten ajándéka“ nevű bányában talált *enargit*-ről, mely a tudósító szerint eddig biztossággal csak egy helyről s csak 1850 óta, *Breithaupt* meghatározása és közlése folytán volt ismeretes. Eddigi egyetlen lelhelye Déli-Amerika, a péru *Morococho* helyég. Ehez *Petkó* ur szerint a *parádi enargit* annyira egyenlő minden lényeges tulajdonságban, hogy a kettőnek egy fajuságában kételkedni nem lehet. Az értekező egybe hasonlító és elemező leírását adván mindkettőnek, jeles értekezése soron kívül kinyomtatni határoztatott.

November 3-án a bölcsészeti, törvény és történettud. osztályok ülésében *Szinováczy György* lttag ismert nevű jogtudós foglalta el székét „*A váltó eredete, célja és jogi természete*“ című értekezéssel.

Novemb. 10-én a nyelv- és széptudomány osztály ülésében *Szilády Áron* lttag székfoglaló értekezését olvassa fel *Gyulay Pál* ily czimmel: „*Nyelvészetünk célja és eszközei*“. Az érdekes értekezés főleg az összehasonlító nyelvészet tulságainak orvoslását tartá szem előtt. Ez értekezés után egy más nyelvészeti és őstörténeti elmefuttatást, melynek tárgyát ad analogiam „*Nabuchodonozor — ne bolondozzon az ur*“féle fejtegetések képezték, kellett a jelenvalóknak meghallgatni.

Novemb. 17-én a phil. törvény és történet tudomány osztály ülésében *Henszlmann Imre* lttag a székesfehérvári ásatásokról tett jelentést, mely az „*Archaeologiai közleményekben*“ fog megjelenni. A munka sept. 15-én kezdetett, és nov. 12-én fejeztetett be. Eddigi költsége 1118 ftot tesz.

Már egy előbbi ülésben meghagyván az akadémia az archaeologiai bizottmánynak, hogy állítsa össze az okokat, melyeknél fogva a Székes-Fehérvárott 1848. dec. 5 és 12. fölösött királyi sirokban lelt tetemek III. Béla királynak és első hitvese Anna királynénak tulajdonítandók; továbbá, hogy egy fölíratot terjeszsen elő, mely Buda azon egyházában, hová a királyi maradványok eltemettettek, azoknak jelölésére a falba teendő emléktáblára lenne vésendő; e tárgyban az archaeologiai bizottmány következő előterjesztést tett:

„Az első kérdésre nézve Érdy János társunk, ki az 1848-ki fehérvári ásatásokat igazgatta, terjesztette már elő nézeteit a tek. Akademiának azon évi dec. 27. előadásában, mely, lényege szerint 1853-ban meg is jelent, s melyben az értekező főleg a tetemek mellett lelt ékszerek műtörténeti méltatására, s azoknak a nevezett két királyi felsőgre vonatkozására építette állítását; Pauer János mostani székesfehérvári kanonok és szintén bizottmányi társunk pedig, még 1849-ben kiadott röpiratában Érdy okoskodását a feletti vizsgálataival egészítette ki, mely királynak nem tulajdoníthatni a tiszteletes maradványokat, mik szinte oda vezettek, hogy azok máséi, mint II. vagy III. Béláé, s hitveseiké nem lehetnek. A két király közül a belső érvek határozottan III. Béla, és neje mellett szólnak. Az archaeologiai bizottmány, a két tag által érvényesített okok összevetése, a kútfők megtekintése, s amazok további méltatása után az első kérdésre a következőket jelenti ki

A XIV. XV. XVI. századokban Fehérvárott eltemetett királyoknak vagy sírjaik helyzetéről, vagy eltemetetésök módjáról, részint alkadjokról, is elég biztos adataink vannak, miszerint közülök e két sír egyiknek sem tulajdonítható: nem is említvén, hogy 1543-ban a királyi sírok feldulatván, és kiraboltatván a török által, e dűlås természetesen csak az I. Károly által átalakított basilikában nagyobb fénynyel, és gazdagon eltakarított királyi maradványokat illette; s hogy a Károly templomának talapja alatt rejtezett sírok, elődeinek az Árpádoknak korára visszaviendők. Miután pedig Fehérvárott a XIII. században az egy III. László, Imre király négy éves fia, temetettet el; a XI. században pedig csak sz. István, és Imre, kiknek testei sz. László által felvétetvén, ezóta a főoltáron valának köztiszteletre kitéve: a kérdéses királyi tetemek birtokosait „egyedül a XII. század királyai sorában kereshetni:“ mely századra mutat az ékszerek jelleme is. De a XII. században itt eltemetett királyok közül a silány alkotásu Kálmán ellen szól a felvett tetem magassága, s mert a két tetem, mint a szomszédos helyzet, s az ékszerek tökéletes rokonsága hinnünk javasolja, férj, és nő: II. Gézáé, és IV. Istváné nem lehetnek, mint kiknek hitvesei nem a basilikában temetettek el, sem II. Lászlóé, ki nőtlen volt: s így az csak II. és III. Béláról, és hitveseiről lehet szó.

E „két király testalkatáról hallgatnak ugyan kútfőink: de II. Béla gyenge gyermek korában (infantulust mond ismételve a krónika) vakítottván meg, kevés hihetőség szól a mellett, hogy vak gyermek a phisikai erősödést egy általában elő nem segítő életnem mellett, oly férfias alakká fejlődjék, milyen az eltemetett királyé, kinek csontváza 6 láb, és 2 újnynak találtatott. Ehez járul a vizsgáló orvosok jelentése, mely szerint a királyi tetem mintegy 50 éves korra mutat, mi III. Béla életkorával talál mig II. Béla legfeljebb 31—32 eszt.-korában halt el.

Ezen elég nyomos phisologiai okokhoz járulnak az ékszerek jelentőségétől, s birtokosaikra vonatkozásától vett érvek. Ugyan is a gyűrűk az antik gemmán a lantoló sírémmel, a másik az arab felirattal, s a méreg, vagy ellenméregtartóval sokkal inkább lehetének, még pedig így együtt III. Béláé, ki a byzanti cs. udvarban tizenegy évig, még pedig cs. herczeg

(despota) és kijelölt trónörökösként élt, mint II-diké, ki a kelettel semmi összeköttetésben nem állt. De végkép eloszlatja a kétséget a despota melldisz, mely egy királyunkat sem illette meg III. Bélán kívül, s végre a zarándokbot, mely (miután a szent földön járt II. Endre nem Fehérvárt, hanem az egresi monostorban temettetett el) a Fehérvárt eltakarítottak közt szinte csak a III. Béla kezeiben birt értelemmel, ki még despota korában szerevén Jeruzálem mellett birtokot, melynek jövedelmét az ottani hospitalitáknak engedte, és csak azon időre tartotta fen magának, vagy hitvesének, midőn ott fognának tartózkodni (az oklevél szavai szerint: „Quop si Divina pietas sacra Jerosolymarum loca, supernosque montes Eidem visitare concederet“ s ismét „cum idem Dux, vel eius uxor Sanctorum Calvariae locum, et Sacro-Sanctum Sepulchrum Christi requisiverint“) — alig kételkedhetni, hogy Béla buzgósága mellett a jámbor szándék betöltetlen maradt, habár a byzanti írók ily szent siri látogatósról, mely semmi tekintetben historiai jelentéssel nem birt, hallgatnak.

Ezek által a kérdéses tetemek, tudományos biztossággal III. Béla, és első hitvese antiochiai Annáéinak állapittatván meg, a budai egyházban alkalmazandó fali emléktábla, római nyelven — mert középkori magyar királyt egyedül a különben is az összes mivelt világra szóló monumentalis római nyelv illet meg — így hangozhatnak.

SACRI . CINERES .
 BELAE . TERTII . MAGNI . UNGARORUM .
 REGIS .
 EIUSQUE . CONIUGIS . ANNAE .
 ANTIOCHENAE .
 E RUINIS . BASILICAE . S . MARIAE .
 VIRIGINIS . ALBA . REGALI .
 DIEBUS . V . ET . XII DECEMBRIS . ANNI .
 M . DCCC . XL . VIII .
 OVANTE . POPULO . ELEVATI .
 POST . SEX . ET . DIMIDIUM . SECULA .
 PIO . GENTIS . CULTUI . RESTITUTI .
 ANNO . CHRISTI . M . DCCC . LXII .

Novemb. 24-én a math- és természettud. osztály ülést a titoknok azon gyász jelentéssel kezdé meg, miszerint ez osztály egy kitűnő tagját veszté Tóth Sándorban. Azután *Dorner József* ltág a tölgyekről általában, s különösen a budapesti tölgyekről irt monographiái értekezését ismertette. Ennek végeztével *Stoczek József* rtag székfoglaló előadást tartott a „testeknek változó irányú tengely körüli forgásáról“ a jeles értekezés kitűnő elismeréssel fogadtatott. Majd *Weisz Ármin* ltág. *Kerekes Ferencz* néhai debreczeni tanár mértani munkájáról közölt bírálatot. Végre *Nendtwich Károly* rtag egy becses monographiát nyújtott be egy derék szaktudóstól Hazslinszky Frigyesről, „*Eperjesi vírányának zuzmóiról*“ mely hazánk Florájára becses nyeresemény.

Decemb. 1-én a phil. törvény- és történettud. osztály ülésé-

ben *Trefort Ágoston* tartott igen jeles értekezést „a társadalom tudománya s Richl munkái” czim alatt, mely a Budapesti Szemlében fog megjelenni.

Ezzel befejezzük a helyszűke miatt rövidre szabott akadémiai idei tudósításainkat; megjegyezvén végül, hogy az akadémiai idei nagy gyűlés csak a jövő 1863. évi január folytán fog megtartatni, és pedig ilyenképen: január 11-én megjelenési nap a vidéki tagoknak; 12 és 13-án nagy gyűlés; 14-én igazgatósági ülés; 15-én nyilvános közülés. A programmot báró Eötvös J. m. elnök, Csengery A. Pauler, Pólya, Szalay L. és Toldy Ferencz rr. tt. készítik.

III. Kisfaludy-társaság.

A Kisfaludy-társaság tegnapi rendes havi ülésében Arany János „Bolond Istók” czimű elbeszélő költeményéből olvasá föl az első éneket.

Új alapítókul jelentettek be: Boezkó Daniel, Maduss Károly és Ordódy István Károly urak.

A Kisfaludy-társaságnak több rendbeli régibb kiadványai, nevezetesen az Évlapok több évi folyamaiból számos kötetek (melyek egyébiránt önálló, s teljes munkákat foglalnak magukban) nem lévén többé könyvkereskedésbe bocsáthatók, a társaság elhatározta hogy ebbeli főlős példányait a tagoknak, az irodalom barátjainak, s közkönyvtáraknak ingyen kiosztja. A kik tehát akár magok, akár valamely könyvtár számára igénybe akarják venni a társaság ezen ajánlatát, sziveskedjenek alul irthoz fordulni, ki is a jelentkezőknek — azon sorban, a mint a jelentkezések történnék — a rendelkezhető példányokkal szolgálni fog.

A Kisfaludy-társaság rendes havi üléseit (minden holnap utolsó csütörtök napján) ezentúl nem délutáni 3; hanem délelőtti 11 órakor fogja tartani. Pest, october 31. 1862.

Greguss Ágost, titoknak.

A Kisfaludy-társaság tegnapi rendes havi ülésében Toldy Ferencz alelnök, mint a Kisfaludy-emlék ügyében kinevezett bizottmány elnöke, jelentést tön ez emlék ügyéről. Erre nézve ugyan ő legközelebb külön jelentésben fogja értesíteni a közönséget.

Béreczy Károly tag Puskin „Onyégín”-ja fordításából olvasott fel újabb mutatóványokat.

Schakespeare „Velencei kalmár”-ját. Ács Zsigmond fordítása szerint a társaság a Shakespeare kiadásba felvette A Shakespeare kiadás első kötete eszerint nem sokára sajtó alá megy.

Csaplár Benedek ur két, Rapos József úr hét darab könyvvel gyarapította a társaság könyvtárát; Csaplár Benedek ur ezen felül Ipolyinak általa kiadott arczképe 18 példányával kedveskedett a társaságnak. A Kisfaludy-társaság ez adományokért köszönetét nyilvánítja.

A Kisfaludy-társaságnak kiosztásra szánt példányai már elfogytak, s azok kívánságát, kiknek jelentkezései Nov. 10-dike után érkeztek a titoknakhoz, nem lehetett többé teljesíteni. Az egyének, és közintézetek szá

ma, kik és melyek nagyobb kisebb mértékben részesültek a Kisfaludy-társaság ezen kiadványaiban, összesen 76. (Buda-pesten 29.) a kiosztott példányok száma pedig 371. Kelt Pesten, nov. 29. 1862.

Greguss Ágost, titoknok.

TÉVEDÉSEK.

I.

Ezredéves pecsétnyomó.

Jerney János a Tudománytár új folyamának IV. kötetében a 48–78. lapokon „*Anno, vetvári kun-avar püspök pecsétnyomója 826-ból*” czim alatt egy pecsétnyomót ismertet, mely, az egyéb jótulajdonságai mellett hamisításokról is vádolt Literati Nemes Sámuel régiség árus útján néhai Jankovich Miklós gyűjteményébe és ezzel utóbb a m. nemzeti muzeum régiségei közé jutott.

Midőn Jerney 30 lapra terjedő értekezését, mely ezen pecsétnyomót I. Annó nevű püspök pecsétjének törekedik bebizonyítani, évekkel ez előtt olvastam, szerfölött feltűnt előttem a tárgy régisége és ennél fogva annak archaeologiai és peeséttudományi nagyszerű páratlansága. A tévedést már ekkor gyanítva, és a terjedelmes értekezés mellett is abban meggyőző érveket nem találva, kételyemben eleve azt hittem, hogy néhai nagy érdemű tudósunk csak az olvasásban vétette el a valódi utat. Megkísérlettem tehát egy más olvasást alólról kezdve ott, hol S betűt találtam, és valóban két E helyett I betűket, egy D helyett C-et olvasva, olvashattam a köriratot ekép is: „*S(ig. Civit. Varanonien.*“ ¹⁾ Azonban a határozottan biztos valóság után vágyó lelkemet ezen találgatás nem elégíthetné ki; látni akartam magát az eredeti pecsét nyomót, hogy annak köriratából és egyéb tulajdonságaiból is róla magamnak biztos és hiteles meggyőződést szerezhessenek. Ohajtásom végre teljesült, az idén szíves volt azt a muzeum régiségeinek tudós öre t. Erdy János úr velem közleni.

A pecsétnyomó teljesen megegyez néhai Jerney Já-

¹⁾ Varannó szabadalmakkal birt mváros Zemplénmegyében.

nosnak az id. k. 50 lapján közlött leírásával: anyaga bar-na, lapos kavics darab, (Jerney szerint Serpentin), alakja a természettől ormóttan három szögbe menő, melynek (a vésésre nagyon alkalmatlan) egyik lapjára van a Jerney által rézmetszetben is közlött vért és annak ábrája és a körirat durva romai betűkkel bevésve; körirata a felső rész közepéről balra lefelé olvasva, következő: „ANNO-NIEPSDEVETVAR,” melyet Jerney így olvasott: *Annon. I.* (az az primus) *Eps. (episcopus) de Vetvar.*“

Látva az eredeti pecsétnyomót, nem volt szükségem többé semmi okoskodásra; még azon sem akadtam fel, hogy *Anno* püspök uram (az azon kori szokás ellenére, mielőtt hason nevű II. utóda lett volna) magát *primusnak* nevezé: hanem meggyőződtem, hogy ezen ezredéves pecsétnyomó is csak oly nyomorú koholmány, milyen Nemes Sámuel kezein át több is drágán elkelhetett, — oly silány álmű, melyet archaeologusainknak csak meg kell tekinteniök; és azonnal megfogják mosolyogni; én pedig szükségesnek véltem róla véleményemet nyíltan kimondani, nehogy ez is utóbb a magyar tudományosság állására árnyat vessen.

Nagy Iván.

II.

Történetírási conjecturák.

Nagy baj, ha az ember tanítani akar másokat oly szakban is, melyben maga sem jártas eléggé. Az ily tanítás csak tévedéseket szaporít, főleg midőn a történetíró ott conjecturál, hol az ellenkezőről biztos adatok szólnak. Remel-lay Gusztáv az idei Vasárnapi ujság nov. 16-ki 46. számában „A székesfehérvári régi főegyház és királyi sirboltról” értekez-vén, az 543. lapon szóról szóra ezt írja: „Itt látom helyén megjegyezni, hogy a királyok kedves emberei közül is ré-szesítették azon kitüntetésben, hogy a fehérvári basilika sirboltjában temették el: mint például Rozgonyi István, Zsigmond, Buzlay László, Mátyás király alatt. Azon körül-

mény, hogy kedvenceit ezen tiszteletben részesítette Mátyás, könnyen hihetővé teszi azt is, hogy szerencsétlen bátyja László tetemét a budai dunaparti Lázár egyházból, hol mint állítólagos felségsértő (?), lefejeztetése után eltemettetett, később átszállította s egész ünnepélyességgel eltemettette a királyi sirboltban.

Elengedjük Remellay úrnak Turóczy krónikájának (LXIV. fej, 185. l.) Bonfinnek (dec. III. libr. IX. 368. l.) Kapriainak (Hung. dipl. I. 420. l.) forgatását, mint melyeket a történetíró forrásokul tartozik használni; sőt elengedjük azt is, ha a F. magyarországi Minerva 1829. évi folyamában az Erdélyben fekvő Gyulafejevári sirboltban eltemetett Hunyadiak sirirataikról nem olvasott; de azt a történetkedvelőnek sem engedhetni el, ha sem Budai F. polgári lexiconát, sem Teleki, Hunyadiak korát sem olvasva el, kohol, vagy conjecturál tényeket, melyek valótlanak. A felhordott forrásokon kívül akár Budaiból, akár Teleki-ből meggyőződhetett volna, hogy Hunyadi László testét 1458.-ban Mátyás király Erdélyben Gyulavárott anyja mellé temettette el. Olvashatni ezt Teleki idézett művében III. köt. 55. lapján és a hozzá tartozó jegyzetben: sőt a X. köt. 583. lapján az oklevél is közölve van, melyben Szilágyi Mihály Szeben városát felszólítja, hogy Hunyadi László temetési tisztesség tételére, kinek — úgymond — teste most Gyulafehérvár felé vitetik, bizonyos embereket küldjön.

Nem csak hogy nem „könnyen hihető“ tehát az, hogy Hunyadi László a Székesfejevári királyi sirboltba temetett, de sőt nagyon is hitetlen és alaptalan conjectura.

Nagy Iván.

IRODALMI NAPLÓ.

— A „Kolosvári közlöny“ szerint Dietze Sándor, ki a magyar nyelvet pár év óta — tekintélyes megbízás folytán hazánkban tanulmányozza, s Vörösmarty, Petőfi, Arany, Dózsa stb. több költeményét igen sikerülten fordítá már

németre, közelebb az „Ember tragoediája“ fordítását végezte be.

— A pesti magán nevelő intézetek száma az új iskolai év beálltával 16 új intézettel szaporodott.

— *Riedl Szende* a pesti kir. áll. főgymnasiumnál bölcsészeti tanár, a m. kir. egyetemnél az összehasonlító nyelvészet magán tanárává neveztetett ki.

— *Sandház Károly* pesti építész a budai műegyetemnél a mintászat tanárává neveztetett ki.

— A „Pesti hirnök“ szerint e szerkesztőségénél egy lelkes hazafi 5 aranyat tett le, mint pályadíjt Vörösmarty ismert himnuszának: „Isten segits! királyok istene“ kezdetű, dallamára. A pályázat kezelésére a budapesti zene-de kéretett fel.

— Az újévre ismét több lapváltozás mutatkozik, *Jókai Mór* „A hon“ czimű politikai lapot inditand; a „Magyar Sajtót“ *Vajda János* szerkesztendi.

— A „Divatesarnok“ szerkesztője újévtől kezdve *Vértessy Arnold* leend.

— *Czigler Hermin* kisasszony „*Iduna*“ czim alatt német nyelven szépirodalmi lap szerkesztésére vállalkozott.

— A „Pécsi lapok“ újévtől kezdve *Bánffy Simon* szerkesztése mellett ismét megindulnak.

— *Jankó Vincze* „Világ szemle“ czimű évnegyedes politikai folyóiratot adand ki.

— Sz. Fehérvárott *Tóth István* „*Borászati csarnokát*“ folytatandja.

— A *Lukács Sándor* által szerkesztett *Kerti Gazdasági* lapokat újévtől kezdve *Ertl Károly* kertészeti társulati alelnök szerkesztendi.

— *Esztergomban* *Pongrácz Lajos* „*Esztergami Ujság*“ czimű hetilapot fog megindítani.

KRÓNKA.

— Bihar vármegyében *Felső-Demán* köszén és asphalt telepeket földöztek fel.

— A zilahi ref. gymnasium új épülete sept. 7-én ünnepélyesen avattatott fel.

— A Széchenyi hegyen a Richard abbé által kimutatott forrás helyen mintegy 24 ölnyi mélységben rá találtak a vízre.

— Érdekesnek tartjuk történeti és statisztikai szempontból ide iktatni az árva-likavai osztatlan uradalomról szóló tudósítást, mely a hírlapokban legközelebb megjelent; és így hangzik:

A Thurzó-vérből eredt családok tagjai a feloszthatlan árva-litavai uradalom kormányzóját f. hó 15-én választák meg. Megválasztatott Zichy Edmund gróf, ki a Jagasics (kihalt) ágon származik a Thurzó-vérből. Érdekesnek tartjuk a következő részleteket. Thurzó nádor fia örökös nélkül halván el, az Árva megye 19—20-ad részét tevő, s 86 helységet, és 4500 jobbágytelket magában foglaló árva-litavai uradalmat hat leányának hagyta mint feloszthatlan, közösen birható örökséget. E leányok után az Eszterházy, Illésházy, Tököli, Jagasics, Szúnyog, és Vizkeleti családok léptek ez uradalom birtokába, s az e családokkal való összeköttetés folytán jelenleg ez uradalom birtokosai az Erdődyek, Pálffyok, Eszterházyok, Győryek, Odessalchiak, Koglevicsek, Csákyok, Dessewffyek, Zichyek, Andrásyok, Beöthyek, Salamonok, (Palocsay után) Nádasdyok, Apponyiak, Hunyadyok, Batthyanyiak, Révaiak, Széchenyiek, Czirákyok, és többen. Az Abaffy család zálogjogon részes. A kir. kamara is mint Tökölinek ex nota örököse részes az uradalom birtokának. A Thurzóvérből eredt Vizkelety, Jagasics, és Szúnyog család deficiált. E nagy uradalom után földtehermentesítési kötvényekben az érdekelt családok 1 és $\frac{1}{2}$ millio frtot kaptak, mely összegeből egy egy családtagra, képzelhetjük, mily csekélység juthatott, ha meggondoljuk, hogy az uradalom 7—80000 frtra menő évi jövedelméből több tagra (aránylag) csak néhány frt, néhányra csak néhány krajczár esik. A jószág kormányzójának évi díja 400 frt., mellé van adva egy jegyző 200 frt. s egy irtok 150 frttal. Első kormányzó a mostan választott grófnak atyja Zichy Ferencz gróf volt, ki az uradalmat 1782-ben a kamara kezelésé alól visszaszerezte; 1812-ben kormányzó Er-

dödy gr. kancellár lett, 1825-ben Zichy Ferencz gr. A mostani kormányzó megválasztására 120 tag volt jelen, kik 5—600 tagot képviseltek.

HALÁLOZÁSOK.

1862. évben.

- Május 16-án *Grechenek György*, ki 1849-ben Törökországba menekült, és innen Amerikába telepedett, az észak-amerikai hadseregben mint százados f. évi május 6-án a williamsburgi csatában sebet kapván, ballába levágása folytán Monroe várbán a kórházban meghalt, (L. Ország 28. szám.)
- September 3-án *Dr. Hanzély Ferencz* orvos és sebésztudor Pest várm. váczai járásbeli tisztí orvosa Gödöllőn kora 42. évében tüdő sorvadásban.
- October 10-én *Breznay István*, Zemplin vármegyének húsz évig fő orvosa, kora 74. évében S. A. Ujhelyben.
- „ 23-án Gróf *Teleki Blanka*, Párisban.
- „ 29-én *Mocskonyi József*, tápió szelei ág. hitv. lelkész.
- Novemb. 4-én Báró *Bémer László*, volt nagyváradi lat. szert. püspök Ungvárott kora 77. évében. Tetemei N.-Váradra vitetnek.
- „ *Osztrólcuzky Gusztáv*, egykor Trencsin vármegye alispánja, Nemes Podhragyon kora 53. évében.
- „ 7-én *Szombathelyi Antal*, Békés vármegyének volt alispánja és követe, kora 63. évében.
- „ 11-én Báró *Culoz Károly*, cs. kir. tábornaszernagy és a 31. számú gyalog ezred tulajdonosa Velenczében.
- „ 13-án *Uhland Lajos*, német költő Tübingában.
- „ 13-án *Tooth Károly*, vallási kath. esperes és plébános Szatmármegyében.
- „ 16-án Nagy-Kereki *Csanádi József*, Bihar Vármegyében.
- „ 16-án *Szontagh Lajos*, a tiszai ágos- ev. kerület egykori felügyelője Rozsnyón, kora 70. évében.

- „ 22-én Dr. *Tóth Sándor*, orvostudor, a pesti fő-reá tanodában természetrajzi tanár, a m. akad. ltágja, a m. kir. természettudományi társulat első titkára sat. élete 34-évében agygyümöskórban Pesten.
- „ 26-án *Bajzáth Rudolf*, udv. tanácsos és pesti házbirtokos, kora 58. évében.
- „ 28-án Felső szilvási báró *Noptsa Elek*, Erdély nyugalmazott kanczellára Bécsben kora 88. évében. Tetemei Erdélyben Farkadinon a családi sirboltba tétetnek.
- December 1-én *Beniczky Ágoston*, kir. tanácsos, Lipótrendi kis keresztes, és nyugalm. főtörv.-székitanácsos, Pesten kora 70. évében.
- „ 7-én *Nyékly Mihály*, udv. tanácsos nyug. m. kir. helytartó tanácsos, és a m. nemzeti színház volt fő igaztója kora 73. évében guta ütés következtében.
- Julius 25-én Schangai védelménél *Tartol József*, chinai császári gárda ezredes két ellenséges golyótól találva elesvén, még az nap meghalt. Haldoklásakor kérte *Fekete* nevű barátját oda működni, hogy e gyászhir Debreczenben lakó édes anyjának és nővérének tudtúl adassék, és egyuttal nyilvánította, hogy Sangaiban egy bankháznál letett 5000-nyi tallér tőkét hagyományoz illető rokonainak (Igy olvassuk az Ország dec. 2. számában).

1862-ki MAGYARORSZÁGI KÖNYVÉSZET.

(Vége.)

Közli: Jécsai A. Lajos.

XV. Gazdászati.

Beyse J. *Arany kincstár* ezer titkos szerrel a közjólét előmozdítására és ipariüzlet lendítésére, a mezőgazdaság, vegytan és müipar terén tett legujabb felfedezések szerint. Nélkülözhetlen kézikönyv házi-, mezőgazdák, gyárosok és iparosok számára. Fordította *Sztáncsaj Jenő*. 2. átnézett kiadás, Pest, 1862. Hartleben K. Á. saj. 8r. VI és 209 l. . . . . 1 ft, 40 kr. Az 1. kiadás 1861-ben jelent meg.

- Hooibrenk Dániel. *Uj eljárás a szőlőmiveléshez*, mely szerint a termés mind mennyiségben nagyobbbitatik, mind minőségben javítatik. Függelék az eperfa míveléséről, több mint kétszeres mennyiségű takarmány-levelek előállítására. Fordította *Simonyi György* 2. kiadott képpel (8r. és 4r.) Kecskeméten, 1862. Nyom. Szilády K. (Geibel A. bizom.) K8r. 32 l. . . . . 50 kr.
- B. Liebig Justus. *A mezeti gazdaság jelen állapota* mint a tudomány közhasznosságának bizonyossága. Kifejtve beszédben, melyet a tudományok bajor. kir. akademiájában Münchenben, 1861. nov. 28-án ünnepélyes ülésben mondott L. J. Fordította és jegyzetekkel kísérve kiadta *Barsi József*. Pest, 1862. Ráth M. N8r. 44 l. . . . . 40 kr.
- Péterffy József, Jagocsi. *Gazdasági növény-, és növényélettant és Hooibrenk szőlőmívelési, gyümölcsészeti és konyhakertészeti rendszere*. Nevezeteseb tekintélyek s öntapasztalatai alapján kiadja —. Pest, 1862. Emich G. N8r. 227 és 2 l. . . . . 1 ft. 80 kr.
- A szőlő borkereskedés és bortized-megszüntetés mint Magyarország anyagi jólétének alapfeltételei. Pest, 1862. Ráth M. N8r. 29 l. 30 kr.

Auszug aus den Protocollen der Ausschusssitzungen und der Generalversammlung des ungarischen Forstvereines vom Jahre 1861 (Magyar-német nyelven.) Pressburg, 1862. C. F. Wigand in Comm. N8r. 47 l.

Kövér, Anna. *Geprüftes Musterkochbuch* der ungarischen Küche. Alles Vorzügliche der ungarischen Nationalküche, sowie auch der französischen und deutschen Kochkunst umfassend, nebst einer vollständigen Anweisung zum Einmachen der Früchte und Gemüse etc Pest und Wien, 1862. Hartleben's Verl.-Exp. 8r. XII és 334 l. Kemény kötésben . . . . . 1 ft. 50 kr.

Mittheilungen des ungarischen Forstvereines. Redigirt von Franz Smetáczek und W. Rowland. Neue Folge. II. Band 2. und 3. Heft. Pressburg, 1862. C. F. Wigand in Comm, 8r. 160 l. Pótlékul.

XVI. 1. Szépirodalom általában.

- Bajza összegyűjtött munkái. 2. bőv. kiadás Toldy Ferencz által. 2. köt. Pesten, 1862. Heckenast G. 8r. IV és 221 l. Ezen czim alatt is: A magyar nemzet classicus írói. II. folyam 10. kötete. Tartalom: B. beszélei és regéi. I. A hablaány. — II. A fekete lovag. — III. Kálmor. — IV. A vándor. — V. Ottília.
- Merényi László. Sajóvölgyi eredeti népmesék. 2. köt. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 226, 184 l. . . . . 2 ft.
- Tavas. Szépirodalmi zsebkönyv. Szerkeszti s kiadja: Bibok Lajos. Pest, 1861. Emich G. 16r. 185 és 3 l. Gróf Forrayné arcképével és 1 hangjeggyel . . . . . 1 ft. 50 kr.

Teleki-album. Szerkeszti és kiadja *Kotsányi László*. I. évi folyam.
Pest, 1862. Nyomt. Müller E. (Eggenberger F. biz.) K8r. 124 l. 2
kőrajzu arcképpel . . . . . 1 ft.

XVI. 2. Költemények.

Eredics Ferencz. *Költemény-füzér*. Pesten, 1862. Poldini és
Noséda nyom.

B. Kajdacsy István. *Szivo- virágok a magyar nép számára*. (Költe-
mények.) Pest, 1862. Nyomt. Emich G. 12r. 52 l. . . . . 60 kr.

Losonczy László *ujabb költeményei*. (czimlap-)kiadás. Pest, 1862.
Müller E. nyomd. Müller Gy. bizom. 8r. 4 és 192 l. . . . . 1 ft. 20 kr.

Szabó Lajos, Balkányi. *Magyar ősmesék mint hitregék a magyar
nép ajkáról véve s világtörténettel egyeztetve* II. Debreczen, 1862.
Nyomt. Okolicsányi és társa. K8r. 169 l. . . . . 80 kr.

Tartalom: VI-ik mese. Szaksza vára 4 énekben. — Rózsavirág 6
énekben.

Tóth Endre. *Harangvirágok*. Pest, 1862. Emich G. tul. 12r.
238 l. . . . . 1 ft. 40 kr.

Tóth Kálmán. *Kinizsi Pál*. Hősköltemény tíz énekben és tíz képpel
(3. kiadás.) Pesten, (1862.) Bucsanszky Al. K8r. 87 l. . . . . 35 kr.
Olcsó kiadás . . . . . 10 kr.

XVI. 3. Színművek.

Bibók Lajos. *Juliska*. Eredeti népszínmű 3 felvonásban, Győr, 1862.
Nyomt. Sauervein G. 16r. 110 l. Hubainé arcképével . . . . . 1 ft.

Február hatodika. Előjáték. Irta a Kisfaludy-társaságnak egy régi
tagja (*Toldy Ferencz*.) Előadott a budai népszínház Kisfaludy-
ünnepén, február 4. 1862. Pesten, 1862. Emich G. költségén a Kis-
faludy társaság javára. K8r. 15 l. . . . . 20 kr.

Scharnbeck János. *Bogoris*, bolgár király, *vagy a kereszténység
diadala a pogányság fölött történeti dráma 3 felvonásban*. Nagy-
szombat, 1862. Hoffmann J. 8r. 88 l. . . . . 40 kr.

Várady Gustáv. *Utolsó Árpád*. Eredeti történeti dráma 6 felvonás-
ban. Nyomatott kézirat gyanánt. Pest, 1862. Ráth M. bizom. K8r.
125 l. . . . . 1 ft. 20 kr.

XVI. 4. Regények.

Bajza Lenke, *Ujabb beszélek*. 2. köt. Pesten, 1862. Heckenast G. 8r.
262 és 288 l. . . . . 2 ft. 80 kr.

Beniczky Emil. *Életképek*. Beszélygyűjtemény. Kiadta *Bartalits
Imre*. Pest, 1862. Lauffer és Stolp biz. 12r. 257 l. . . . . 1 ft. 20 kr.

Disraeli Esq. *Coningsby* vagy az új nemzedék, Angolból *Bokor*, 3.
kötet. Pest, 1862. Emich G. N12r- 203, 235, 90 l. . . . . 2 ft.

- Dumas Sándor. *Gróf Monte Christo* (!) Francziából fordította Sio I. kötet 1—3 füzet Veszprém, 1861. Ramazetter K. 12r. 1—96., 97—192., 193—288. l. Egy-egy . . . . . 30 kr.
Ezen czim alatt is: *Ramazetter Károly* külföldi regények gyűjteménye. 1—3. füzet.
- Eliot György. *Bede Ádám*. Regény. Angolból fordította Salamon Ferencz. III. IV. füzet. (II. kötet.) (Vége.) Kiadta a Kisfaludy-társaság. Pest, 1862. Emich G. nyomd. 8r. 2, 1—176 l. és 177—383 l.
- B. Eötvös József. *A karthausi* Egy kötetben 5. jav. kiadás. Pest. 1862. Heckenast G. 8r. 482 l. . . . . 2 ft.
- — *A nővérek*. Regény. 2. kiadás egy kötetben. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 467 l. Czimképpel. . . . . 2 ft.
- Hugó Victor. *A nyomorultak*. Francziából fordították: Huszár Imre Reviczky Szevér. (I. osztály). Fantine. 1. 2. Pest, 1862. Ráth. M. 8r. 284, 314 l. . . . . 3 ft.
- Jókai Mór. *A fehé Rózsa*. 2. kiadás. 2. kötet. Pest, 1862. Heckenast G. 16r. 126, 127 l. . . . . 80 kr.
Ezen czim alatt is: Jókai M. munkái. Népszerű kiadás. 25. 26.
- — *Magyarhon szépségei*. 2. kiadás. Pest, 1862. Heckenast G. 16r. 147 l. . . . . 40 kr.
Ezen czim alatt is: Jókai M. munkái. Népszerű kiadás. 27.
- Jósika Julia. *Családélet*. Regény. 2. kötetben. Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 208 és 266 l. . . . . 2 ft 50 kr.
- Jósika Miklós. *Egy magyar család a forradalom alatt*. Korrajz. IX. X. kötet. Pesten, 1862. Hartleben K. A. biz. 8r. 168, 184 l. . . . . 2 ft.
- — *munkái*. Új folyam. 1—6. kötet Pest, 1862. Heckenast G. 8r. 191, 169, 192. 183, 231, 208 l. Egy-egy kötet . . . 80 kr.
1—4. köt. *Jő a tatár*. Regény. (Új czimlap-kiadás.) 4 kötet 5. 6. köt. *Pygmaléon*, vagy egy, magyar család Párisban. Regény. (Új czimlap-kiadás.) 2 kötet.
- — *regényei*. Új olcsó kiadás 17—24. kötet. Pest, 1861(62). Heckenast G. K8r. 404, 380, 386, 372 l. . . . . 4 ft.
Tartalom: *Második Rákóczy Ferencz*. (2. kiadás.) 4 kötet 8 osztályban.
- Kock, Paul de. *A feleség, férj, és szerető*. Regény 2 kötetben. Francziából Fordította Rajkai F(riebeisz). I(stván). I. kötet I. II. rész. Pest, 1862. Id. Poldini E. és Noséda Gy. 8r. 95 és 99 l. . . . . 1 ft. 60 kr.
- — *A feleség, férj, és szerető*. Regény 2 kötetben. Francziából fordította: Rajkai F. J. II. kötet. I. rész. Pest, 1862. Poldini E. és Noséda Gy. N8r. 96 l. . . . . 80 kr.
Ezen czim alatt is Paul de Kock regényei, 3 füzet.
- Mühlbach L. I. *Napoleon fénykora és hanyatlása*. Regényes korrajz. Fordította Kovács Geyza. 15—19. rész Pest, 1862. Hart-

- leben K. A. sajátja 8r. 136, 144, 131, 139, 162 l. 2 ft. 50 kr. Ezen czim alatt is Hartleben K. A. olvasó-tára! 83—92. füzet.
- Novella-gyűjtemény. — *Érdekes novella-gyűjtemény*. Az angol, francia és német irodalom jelesebb műveiből, Fordította *Hang Ferencz*. 1—3. kötet. Kalocsán, 1862. A fordító tulajdona. Nyomt. Malatin és Holmeyer Pest, *Lauffer és Stolp* tul. K8r, 171, 179, 195 l. . . . . 2 ft. 80 kr.
- Rózsaági Antal. A fertálmágnások. Regény. 2 kötet. Pest, 1862. Emich G. tul. 12r. 212, 242 l. . . . . 2 ft. 50 kr.
- Sárkány Fogak. Humoristikus gyűjtemény. Irta a *Garobonczás Diák (Szokoly Viktor)*. Illusztrálva 46 képpel, Pest, 1862. szerző tulajdona, Nyomt. Emich G. (*Lauffer és Stolp* bizom.) 8r. 71 l. . . . . 60 kr.
- Szokoly Viktor. *Petőfi életéből*. (Regényes rajzok.) 2. kiadás. Pest, 1862. Emich G.-tul. 8r. 209 l. . . . . 1 ft.
- — *Tarka könyve*. Humoreszk-, beszély- és életképgyűjtemény. 2 kötet Pest, 1862. Emich G. saj. 8r. 201, 210 l. . . . . 2 ft.
- Turgeneff. *A nemesfészek*. Fordította G. Pest. 1862, Nyom. Vodianer F. 12r. 223 l. . . . . 1 ft. 20 kr.
- Vadnai Károly. *A téli estékre*. Elbeszélések. 2 kötet. Pest, 1862. Emich G. 8r. 194, 197 l. . . . . 2 ft.
- Virág Lajos. *Darázs fészek*. Novellák és humoreszkek. 3 kötet. Uj olcsó (czímlap-)kiadás. Pest, 1862. *Lauffer és Stolp*. 8r. 194, 187, 128 l. . . . . 1 ft. 50 kr.

- Berthet, Elie. *Der Küstenwächter*. Aus dem Französischen von A. Kretzshmar. 3. Theile. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartlebens Verl.-Exp. 8r. 166, 176, 109 l. . . . . 1 ft. 68 kr.
- Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet 557—564. Lfg.
- — *Die Postmeisterin*, Eine Erzählung aus der neuern Zeit. Deutsch von A. Kretzschmar, 3 Theile. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartlebens Verl.-Exp. 8r. 136, 144, 172 l. . . . . 1 ft. 47 kr.
- Ezen czim alatt is: Neuestes belletr. Lese-Cabinet. Lfg. 550—556.
- Dumas Alexander. *Gallerie ausgewählter Romane von Alex. Dumas* Deutsch von Dr. A. Diezmann, Louis Fort, A Kretzschmar, J. A. Moshamer, Dr. Rödiger u. A. Neue Ausgabe, 1—15. Theil. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartleben's Verl. — Exp. 8r. 116, 84, 91, 90, 93 . . . . . 116, 98, 114, 95, 121, 98 l. Egy-egy füzet . . . . . 20 kr.
- 1—10. Theil. Die drei Musketiere. Histor.-romant Gemälde. 10 Theile. 11—15. Theil. Der Chevalier von Maison rouge. Histor.-romant. Gemälde 1—5. Theil.

- Eötvös, Baron Joseph. *Ungarische Dorfgeschichten*. Deutsch von A. Dux. 2. Theile Autorisirte Ausgabe. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartleben's Verl. Exp. 8r. 138, 135 l. . . . . 84 kr.

Tartalom: I. Theil: I. Ein Jahrmarkt im Winter. II. Ein Ungar in der Schweiz. II. Theil: III. Des Müllers Töchterlein IV. Ein Slovaken Mädchen im Alföld.

Jósika, Nicolaus. *Franz Rákóczi II. Historischer Roman.* Deutsch bearbeitet von Julia Jósika. 6. Theil. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartleben's Verl.-Exped 8r. 296 l. . . . . 84 kr.
Ezen czim alatt is: Neuestes belletrisches Lese-Cabinet. Lief. 526—29.

Locmaria, Graf. *Maria Theresia in Ungarn.* Aus dem Französischen übersetzt durch Mathilde Seewald. Regensburg, 1862. Fr. Pustet, 8r. XII és 367 l. . . . . 21 ezüstgar.

Montépin, Xavier de. *Die Liebe eines Wahnsinnigen.* Aus dem Französischen übersetzt von Louis Fort. Neue Ausgabe. 2 Theile. Pest, Wien u. Leipzig, 1862. Hartleben's Verl.-Exp. 8r. 222, 189 l. . . . . 1 ft. 80 kr.

— — *Die Marionetten des Teufels.* III. Abtheilung: Perine Engoulevent. Ein Pariser Nachtstück aus der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts. (Fortsetzung von „Die Gitana“.) Deutsch von A. Kretschmar, 4 Theile. Pest, Wien u. Leipzig 1862. Hartleben's Verl.-Exp. 8r. 147, 139, 135, 125 l. . . . . 2 ft. 31 kr.
Ezen czim alatt is; Neuestes belletr. Lese-Cabinet Lfg. 565—575.

XVII. Vegyes tartalmu iratok.

Évkönyv. *A nemzeti kör évkönyve.* 1860°/₁-re. Pest, 1862. Emich. G. nyomd. K8r. 39 l.

Fáy András. *Az elszegényedések.* Emberbaráti, hazafiúi, és politikai vázlatok. Pest, 1862. Engel és Mandello tulajdona 8r. 103 l. szerző arcképével. . . . . 80 kr.

Gászner Lajos, *A gyors írás* (Stenographia) rövid és magyar nyelvre alkalmazott tana. 2. bőv. kiadás. Pest, 1862. Emich G. N8r. 62 és 48 l. körrajz. . . . . 80 kr.
Az 1. kiadás 1861-ben jelent meg.

Koricsáner János. *Kidltó szó a pusztában,* vagy pedig miképen mozgathatjuk elő az emberi nemnek boldogságát? Pest, 1862. Nyom. Gyurian J. (Lauffer és Stolp. bizom.) 16r. 54 l. . . . . 50 kr.

Lövényi József. *Az egyetemes szépíró.* Minden szokásban levő közönséges és mű — A, B, C gyűjteménye, iskolai s magántanításra, szépírók, könyvművelők, vésnökök, építésszek, czimerfestők sat. számára. — Der Universal-Kalligraph. stb. 1. 2. füzet. Pesten, (1862.) Nyom. Rohn A. és Grund műintézetekben. Har.-8r. 1—10., 11—20 l. Egy egy füzet . . . . . 36 kr.
Laponkint . . . . . 5 kr.

Szabó Richard. *Vegyes cikkek* nők számára. Pest, 1862. Emich G. tul. 12r. 171 l. . . . . 1 ft.

Üzlet kimutatás. A pozsonyi takarékpénztár és a vele egyesített

záloghivatalnak üzlet kimutatása 1861. évre. Pozsony, 1862. Nyomt. Wigand K. F. 4r. 15 l.

Chirlanda de viorele sentimentali legata meriteloru escelentiei sale praestralucisuli domnu Vasilin Baronu de Erdélyi episcopula gr. cat. romanu oradanu etc. Parintelni gratiosu cu oca siunea dilei onomastice la 1. Fasc. 1862. (Irta V. Jutiu.) Oradea Mare. 1862. Cu tip. lui A. Tichy 4r. 7 l.

Plausus in diem S. J. Chrisostomi, quo duo eloquentissimi Minervae primicerii in amica corona honorantur Posonii, Posonii, 1862. Typ. Al. Schreiber. K4r. 4 l.

Vandermeulen, A. *Enthüllungen aus der höheren Region der politischen Spionage*, in Berichten eines ungarischen Judas Ischarioth. Nebst sonstigen Aufdeckungen in Bezug auf das Treiben der geheimen Polizei. Berlin, 1862. R. Schlingmann. 8r. 123 l. $\frac{1}{2}$ tallér.

Verzeichniss der Mitglieder des kathol. Beerdigungs-Vereines an der heil. Dreifaltigkeits-Pfarrkirche in Pressburg. Pressburg, 1862. Druck von Al. Schreiber. N8r. 16 l.

— — der Mitglieder des Pressburger Kirchenmusik-Vereins bei St. Martin mit Beginn des J. 1862. Pressburg, 1862. Druck v. Al. Schreiber 8r. 25 l.

— — der Mitglieder des kathol. Wohltätigkeits-Vereins zu Pressburg im Jahre 1862. Pressburg, 1862. Druck von Al. Schreiber 8r. 15 l.

Vorschlag der Statuten zu einer allgemeinen Pensions-Anstalt. Kaschau, 1862. Gedr. bei C. Werfer. 8r. 20 l.

XVIII. FOLYÓIRATOK.

1. Politikai lapok.

Alföld. Politikai napilap II. évfolyam. Felelős szerkesztő: Márton Ferencz. Kiadó-tulajdonos: Bettelheim Vilmos. Nyomt. Réthy L. Aradon. Megjelenik naponként 1— $1\frac{1}{2}$ íven kis ívr. Előf. ára: $\frac{1}{4}$ évre 4 ft.

Csatár. Politikai és ismeretterjesztő hirlap. II. évfolyam. Felelős szerkesztő: Dienes Lajos. Tulajdonos kiadó (és nyomt.) Kozma V. Pesten. Megjelenik hetenként kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft. félévre 4 ft. negyedévre 2 ft. Megszűnt Sept. végével.

Hiradó. — Szegedi hiradó. IV. folyam. Felelős szerkesztő: Szabó Mihály, Nyom. a kiadó tulajdonos Burger Zs. Szegeden. Megjelenik hetenként kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: Egy évre 8 ft. félévre 4 ft. negyedévre 2 ft.

Hirnök. — Pesti hírnök. Politikai napilap. III. évfolyam. Tulajdonos: Dr. Szabó Alajos. Felelős szerkesztő: Török János. Nyom. Emich

- G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben. Előf. ára: Fél évre 8 ft. negyed évre 4 ft. 50 kr.
- Idők tanuja. Egyetemes magyar ujság. III. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Loukay Antal*. Nyom. Vodianer F. *Pesten*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 19 ft. fél évre 10 ft. negyed évre 5 ft.
- Jövő. I. folyam. Kiadó-tulajdonos és felelős szerkesztő: *Kövér Lajos*. Lapvezér: *Mariássy Béla*. Nyomt. Noséda Gy. *Pesten*. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft.
- Korunk. II. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Fekete Mihály*. Nyom. Gámán J. *Kolozsvárott*. Megjelenik hetenkint ötször 1 íven ívr. Előf. ára: Egy évre 12 ft. fél évre 6 ft. negyed évre 3 ft.
- Közlöny. — *Kolozsvári Közlöny*. Tulajdonos és felelős szerkesztő *Dózsa Dániel*, Nyom. az ev. ref. főtanoda bet. *Kolozsvárott*. Megjelenik hetenkint 3-szor 1 íven ívrétben. Előf. ára: negyed évre 3 ft.
- Magyarország. II. évfolyam. Felelős szerkesztő *Pompéri János*. Nyom. a kiadó-tulajdonos Vodianer J. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 6-szor 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 18 ft. fél évre 9 ft. negyed évre 5 ft. Juliustól fogva *Szathmáry Károly* szerkeszté. Felfüggesztetett.
- Napló. — *Pesti napló*. XIII. évfolyam. Felelős szerkesztő: *B. Kemény Zsigmond*. Nyom. a kiadó Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben. Előf. ára: fél évre 10 ft. 50 kr. negyed évre 5 ft. 25 kr.
- Sajtó. — *Magyar Sajtó*. Politikai napilap, VIII. évfolyam. Felelős szerkesztő *Jókai Mór*. kiadó-tulajdonos Heckenast G. Nyom. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben. Előf. ára: fél évre 10 ft. negyed évre 5 ft.
- Sürgöny. II. folyam. Felelős szerkesztő *Vértegy Ernő*: Kiadja és nyom. Emich G. *Pesten*. Megjelenik naponként 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 16 ft. fél évre 8 ft.
- Ujdonságok. — *Politikai ujdonságok*. VIII. évfolyam. Felelős szerkesztő *Pákh Albert*. Kiadó-tulajdonos Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 2 íven 4r.-ben. Előf. ára: fél évre 2 ft. 50 kr.; a Vasárnapi ujsággal együtt 5 ft.
- Bote. — *Siebenbürger Bote*. Verantw. Redacteur Dr. . . . *Senz*. Druck von Th. Steinhausen in *Hermannstadt*. Megjelenik hetenkint ötször. „*Transsilvania*“ czimű melléklappal. fél. íven, N4r.-ben. Előf. ára: negyed évre 2 ft. 10 kr.; postán 3 ft. 15 kr.
- Concordia. Diurnalul politicu s u literariu. Anulu II. Redactoru respundietoriu *Sigismundu Popu*. Cu tipariul lui J. Noséda a *Pest*. Meg-

- jelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben. Előf. ára: egy évre 10 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 3 ft.
- Dnevník.** — *Srbski dnevník*. XI. évfolyam Felelős szerkesztő *Györgyevics János*. Nyomt. a püspöki nyomdában *Ujvidéken*. Megjelenik . . . . . ívrétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél. évre 5 ft. negyed évre 2 ft. 50 kr.
- Gazetta transsilvânici.** (Erdélyi hírlap, román nyelven.) Felelős szerkesztő: *Muresianu Jakab*. Nyom. Gött J. *Brassón*. Megjelenik hetenkint egyszer 1 íven ívr. Előf. ára: fél évre 5 ft.
- Lloyd.** — *Pester Lloyd*. IX. Jahrg. Verantw. Redakteur: *Karl Weisskircher*. Druck vor E. Müller in *Pest*. Megjelenik hetenkint 6-szor 1 íven nagy ívrétben Előf. ára: Budapestén: 1 évre 18 ft. fél évre 9 ft. negyed évre 4 ft. 50 kr. Postán: 1 évre 20 ft. fél évre 10 ft. negyedévre 5 ft.
- Nachrichten.** — *Ungarische Nachrichten*. I. Jahrg. Interim. verantw. Redacteur. *Eduard Glatz*. Druck u. Verlag von G. Emich in *Pest*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven Nagyívr. esti lappal 4r-ben. Előf. ára: Budapestén: fél évre 9 ft. negyed évre 4 ft. 50 kr.; postán: fél évre 10 ft. negyed évre 5 ft.
- Telegraful român.** (Román sürgöny. Politikai hírlap.) X. évfolyam. Felelős szerkesztő *Visarion Român*. Nyomt. az egyházkerületi nyomda *Nagy-Szebenben*. Megjelenik hetenkint 1 íven ívr. Előf. ára: 1 évre 4 ft. 20 kr.; postán, 5 ft.
- Vedomosti.** — *Pestbudinske Vedomosti*. Noviny pre politiku a literaturu. II. ročník Odpovedny redactor a vidavatel: *Ján Francisci*. V tlač. kr. uhor. university v. *Budine*. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven ívrétben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 2 ft. 60 kr.
- Wochen-Post.** *Ungarische* I. Jahrgang. Eigenthümer u. verantw. Redakteur: *Carl Müller*. Druck von R. Wodianer in *Pest*. Megjelenik 1 íven 4r-ben Előf. ára: Budapestén: fél évre 2 ft. postán 2 ft. 50 kr. 1681 végéig „Bürgerzeitung“ czim alatt jelent meg.
- Zeitung.** — *Arader Zeitung*. XI. Jahrgang. Verantw. Redacteur: *H. Goldscheider*. Druck von H. Goldscheider in *Arad*. Megjelenik hetenkint hatszor 1 íven ívrétben esti lappal 4r-ben. Előf. ára: Aradon: 1 évre 12 ft. fél évre 6 ft. negyed évre 3 ft. Postán: 1 évre 14 ft fél évre 7 ft. negyed évre 3 ft. 50 kr.
- Zeitung.** — *Kronstädter Zeitung*. Unter Verantwortung des Verlegers und Druckers *Johann Gött* im *Kronstadt*. Megjelenik hetenkint háromszor fél íven 4r. Előf. ára: félévre 5 ft. 25 kr.
- — *Städtische Pressburger Zeitung*. Verantw. Redacteur: *Hermann Höchell*. Druck und Verlag von Aloys Schreiber in *Pressburg*. Megjelenik hetenkint hatszor egy íven ívrétben. Előf. ára: Pozsonyban: egy évre 10 ft. 50 kr. fél évre 5 ft. 25 kr. negyed évre 2 ft. 65 kr., Postán: 1 évre 14 ft. félévre 7 ft. 20 kr. negyed évre 2 ft. 60 kr.

- — *Temesvarer Zeitung*. XI. Jahrgang. Eigenthümer, Herausgeber und verantw. Redacteur: *Karl Hirschfeld*. Druck von M. Hazay und Sohn Wilh. in *Temesvar*. Megjelenik hetenkint hatszor egy íven ívrétben. Előf. ára: Temesvárott: egy évre 12 ft. fél évre 6 ft. negyedévre 3 ft., postán egy évre 16 ft. fél évre 8 ft. negyed évre 4 ft.

2. Tudományos folyóiratok.

- Értekező. — Magyar tudományos értekező. Szerkesztik és kiadják *Knauz Nándor* és *Nagy Iván*. I. évfolyam. Megjelenik 4—5 íves havi füzetekben. N8r. Előf. ára: egy évre 8 ft. fél évre 4 ft.
- Füzetek. — *Marosvásárhelyi füzetek*. IV. évfolyam. Szerkeszti és kiadja *Mentovich Ferencz*. Nyomt. a ref. tanoda bet. *Marosvásárhelyen*. Megjelenik kéthavi füzetekben N8r. Előf. ára egy évre 3 ft.
- — *Sárospataki füzetek*. Protestans és tudományos folyóirat. Egyház és nevelés, tudomány és irodalom körében. Kiadják a sárospataki ev. ref. főiskola tanárai. Szerkeszti: *Antalfi János*. VI. évfolyam. Nyomt. a főiskola betűivel. *Sárospatakon*. Megjelenik évenként 10 hatíves füzetben N8r. Előf. ára: egy évre 6 ft. fél évre 3 ft.
- Lapok. — *Kritikai lapok* a magyar tudományosság, szépirodalom és művészet érdekében. I. évfolyam. Kiadó és felelős szerkesztő. *Riedl Szende*. Nyomt. Herz J. *Pesten*. Megjelenik havonként kétszer egy fél íven Sréten. Előf. ára: negyed évre 2 ft. fél évre 4 ft. Megindított március 1.
- Szemle. — *Budapesti Szemle*. Szerkeszti és kiadja *Csengery Antal*. Nyomt. Emich. G. *Pesten*. Megjelenik évenként 10 ötíves füzetben N8r. Előf. ára: egy évre 10 ft.

3. Könyvészeti lap.

- Könyvek lajstroma. — *Az orvosi és természettudományok mezéjén* ujonnan megjelent könyvek teljes lajstroma, mellékletül a „Gyógyászat” czimű folyóirathoz, havonként kiadja *Pfeifer Ferdinand* nemz. könyvkereskedése. Nyomt. Emich. G. *Pesten*. Megjelenik havonként negyed—fél íven N8r.

4 Törvényhozási lap.

- Törvénytörvényeségi csarnok. IV. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos *Szokolay István*. Nyomt. Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenkint kétszer. Előf. ára: egy évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft.

5. Egyházi lapok.

- Egyházi szónok. — Magyar egyházi szónok. Szerkesztő és kiadó

- Garay Alajos.* Nyomt Emich G. *Pesten.* Megjelenik ötféls havi füzetekben N8r. Előf. ára: egy évre 6 ft.
- Protestans egyházi és iskolai lap. V. évfolyam. Felelős szerkesztő s kiadó: *Dr. Ballagi Mór* Nyomt. Engel és Mandello *Pesten.* Megjelenik hetenkint 2 íven 4rétben. Előf. ára: *Pesten,* fél évre 3 ft. 50 kr. Postán 3 ft. 70 kr.
- Értesítő. — *Szent-István és sz.-László-társulati értesítő.* II. évfolyam. Kiadja a szent-István-társulat. Nyom. az érseki liceum könyvnyomd. *Egerben.* Megjelenik havonkint 1 íven. K, ívr. Ingyen jár a tagoknak.
- Házi Kincstár. Protestans családi lap. III. évfolyam (a Prot. egyházi és iskolai lap melléklete.) Felelős szerkesztő: *Ballagi Mór.* Szerkesztő-társ: *Batizfalvi István.* Nyom. Engel és Mandello *Pesten.* Megjelenik havonkint kétszer 1 íven 8rétben. Előf. ára: egy évre 2 ft. félévre. 1 ft.
- Néplap. — *Katholikus néplap.* Kiadja a sz.-István-társ. Felelős szerkesztő: *Szabóky Adolf.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4rétben. Előf. ára: *Pesten,* fél évre 1 ft. 31 kr. postán 1 ft. 66 kr.
- Religio. Kath. egyházi, s irodalmi folyóirat. Felelős szerkesztő s kiadó-tulajdonos *Pollák János.* Nyom. Kozma V. *Pesten.* Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven 4rétben. Előf. ára: *Pesten* félévre 4 ft. 90 kr. postán 5 ft. 25 kr.
- Ben Chananja. Wochenblatt für jüdische Theologie. V. Jahrg. Herausgeber und Redakteur: *L. Löw.* Druck von S. Burger in *Szegedin.* Megjelenik hetenkint 1 íven 4rétben. Előf. ára: egy évre 7 ft. fél évre 3 ft. 50 kr. negyed évre 2 ft.
- Blätter. — *Evangelische Blätter* zur Erbauung und Belehrung für Kirche, Schule und Haus. Herausgegeben und redigirt von *Victor Hornyánszky.* Druck von J. Gyurian in *Pest.* Megjelenik havonkint kétszer egy — másfél íven 4r. Előf. ára: egy évre 3 ft. fél évre 1 ft. 60 kr.
- Christ. — *Der katholische Christ.* Herausgeg. von St.-Stephans-Ver-ein. Verrautw. Redakteur: *Adolph Szabóky.* Druck von Emich G. in *Pest.* Megjelenik hetenkint 1 íven nagy 4rétben. Előf. ára: *Pesten,* egy évre 2 ft 62 kr. postán 3 ft. 32 kr.
- Cyryll a Method. (Cirill és Method. Kathol. hirlap az egyház és iskola számára; tót nyelven) XIII. évfolyam. Kiadó és felelős szerkesztő *Dr. Radlinszky András.* Nyom. Bagó M. *Budán.* Megjelenik hetenkint egyszer 1 íven 4r. „Priatel skoly a literatury“ című mellékklappal. Előf. ára: fél évre 1 ft. 60 kr.
- Ewangelik, casopis pro cirkew a skolu. I. rocnik. Zopowedy re-dactor a wydawatel: *Samuel Liska.* Tiskem A, Schreibera w *Presspurku.* Megjelenik havonkint háromszor 1 íven 4rétben. Előf. ára: fél évre 2 ft. negyedévre 1 ft. Megindittatott Már-ciusban.

Nowiny. — *Evangelické cyrkewny nowiny*. (Evang. egyházi hirlap; tót nyelven) III. évfolyam. Szerkesztő *Podhradczky József*. Nyom. Trattner Károlyi *Pesten*. Megjelenik havonként háromszor 1 íven 4r. Előf. ára: egy évre 4 ft.

6. Nevelési s ifjusági lapok.

Gyermekbarát. Laptulajdonos: *Atala*. Felelős szerkesztő *Szabó Richard*. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 8rben. Előf. ára: egy évre 5 ft. fél évre 2 ft. 50 kr. negyed évre 1 ft. 30 kr.

Néptanítók közlönye. Kath. néptanítói szaklap, I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Márki József*. Kiadó-tulajdonos és nyomt: *Noséda Gy. Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r.-ben. Előf. ára egy évre 4 ft. fél évre 2 ft. negyedévre 1 ft. Megindított Január elején.

Tanodai lapok. Katol. nevelészeti és közoktatási hetiközlöny mindennemű tan- és nevelő- intézeti igazgatók, tanárok és néptanodai oktatók, ugyszintén lelkészek, községi tanodafelügyelők, magántanítók s a tanügy és nevelés összes barátai számára, VII. folyam. Tulajdonos kiadó és felelős szerkesztő *Lonkay Antal*. Nyomt. Wodianer F. *Pesten*. Megjelenik hetenkint másfél íven 4r.-ben. Előf. ára: egy évre 6 ft. félévre 3 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr

A miculu scolei (Iskola-barát; román nyelven.) Szerkesztő *Visarion Român*. Nyomt. Filtsch F. Nagy Szeben. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r. Előf. ára: 1 évre 3 ft. 80 kr.

Priatel skoly a literatury. (Az iskola s irodalom barátja: A „Cyrill a Method“ melléklapja; tót nyelven) IV. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó: *Dr. Radlinszky András*. Nyomt Bagó M. Budán. Megjelenik hetenkint 1 íven K4r. Előf. ára: fél évre 2 ft. 20 kr. negyedévre 1 ft. 10 kr. „Cyrill a Method“-dal együtt: félévre 4 ft. 60 kr. félévre 2 ft. kr.

Skola. — *Narodna skola*. Clanczi iz srbskoga dnevnik“ (Nemzeti iskola a „Srbski Dnevnik a melléklapja; szerb nyelven.) Szerkesztő és kiadó . . . . Bizományos Hintz K. *Ujvidéken*. Megjelenik havonként 8 ívnyi füzetekben, 4r. Egy-egy füzet 50 kr.

Ucitel. — *Slowensky národni ucitel*. (A tót néptanító; tót nyelven.) Kiadó és szerkesztő *Slota J.* Nyomt. Machold F. Besztercebányán. Megjelenik havonként kétszer N8r. Előf. ára: fél évre 1 ft.

7. Gyógyászati lapok.

Gyógyászat. Az orvostudományi hazai és külföldi fejlődésének, különösen a gyógygyakorlatnak közlönye. II. évfolyam. szerkesztőtulaj.

donos: *Poor Imre tr.* Nyomt. a kir. m. egyetem nyomdájában *Budán*. Megjelenik hetenkint egyszer egy—másfél íven 8-rétben. Előf. ára: Pesten egy évre 8 ft. fél évre 4 ft., negyedévre 2 ft. postán egy évre 9 ft. fél évre 4 ft. 50 kr. negyed évre 2 ft. 50 kr.

Gyógyszerészi hetilap. A gyógyszerészeti tudományok fejlődésének közlönye. I. évfolyam, Szerkesztő tulajdonos: *Schédy Sándor*. Nyomt. a k. m. egyetem nyomdájában *Budán*. Megjelenik hetenkint 1 íven 8-rétben. Előf. ára: egy évre 9 ft. fél évre 4 ft. 50 kr. Megindított január elején.

Orvosi hetilap. Honi és külföldi gyógyászat és kórbutvarlat közlönye. VI. évfolyam. Tulajdonos és felelős szerkesztő: *Markusovszky Lajos*. Nyomt. Müller E. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4-rétben. Előf. ára: Pesten. 1 évre 9 ft. fél évre 4 ft. 50 kr. negyed évre 2 ft. 25 kr. postán: 1 évre 10 ft. félévre 5 ft. negyed évre 2 ft. 50.

3. Kereskedelmi és iparlapok.

Közlemények a kereskedelem és ipar köréből. Több szakértő és gyakorlati kereskedő közreműködése mellett írják és kiadják *Robonyi Géza és Petényi Otto*. Nyom. Herz J. *Pesten*. Megjelenik 3 íves havi füzetekben. N8r. Előf. ára: fél évre 4 ft. Az 1. füzettel megszűnt és okt. óta „Haladás“ czim alatt jelenik meg.

Intelligens- und Anzeigebblatt. Oedenburger. (Soproni értesítő.) VIII. Jahrg. Druck u. Verlag von *Adolf. Reichard* in *Oedenburg*. Unter verantw. Redaktion des Verlegers. Megjelenik hetenkint 3-szor, félíven 4r-ben. Előf. ára: 1 évre 6 ft. fél évre 3 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr.

Kundschaftsblatt, Kasschau-Eperieser. (Kassa-Eperjesi értesítő.) XXIV. Jahrg. Verantw Redakteur *A. Blaschke*. Herausgeg. von *C. Werfer's* Buchdruckerei in *Kaschau*. Megjelenik hetenkint kétszer fél íven 4r-ben. Előf. ára: Kassán negyedévre 70 kr.; postán 1 ft. 25 kr.

Lokalblatt. — Neusatzter Lokalblatt. Für den Geschäfts-, Gewerbe- u. Landmann VI. Jahrgang Herausgeber u. Redacteur *J. Fuchs*. Schnellpressendruck von *J. Fuchs* in *Neusatz*. Megjelenik hetenkint 1 íven ívrétben Előf. ára: 1 évre 5 ft. 48 kr. fél évre 2 ft. 74 kr. negyedévre 1 ft. 37 kr.

Wochenblatt. — Gross Becskereker Wochenblatt für den Geschäfts-Gewerbe-, u. Landmann. Organ für ämtliche Verordnungen und alle Arten Anzeigen. XII. Jahrgang. Redaktion, Druck und Verlag von *Fr. P. Pleitz* in *Gr. Becskerek*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r. Előf. ára: negyed évre 1 ft. 12 kr.

9. Gazdasági lapok.

Borász-csarnok. — *Székes-Fehérvári borász-csarnok.* I. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos *Tóth István.* Nyom. özv. Számmer P. *Székes-Fehérvárott.* Megjelenik havonként kétszer 1—2 íven 4r. Előf. ára: 1 évre 4 ft. fél évre 2 ft.

Erdőszeti lapok. I. folyam. szerkesztik és kiadják *Divald Adolf* és *Vágner Károly.* Nyom. Lorber F. *Selmeczen.* Megjelenik havonként egyszer két íven 8r-ben. Előf. ára: 1 évre 5 ft.

Falusi gazda a gyakorlati gazdaság kertészet és méhészet szaklapja a kertészeti magán-egylet és a magy. méhészet rendes közlönye, s az első magy. kertész-gazdasági ügynökség rendes értesítője. IV. félfév. Felelős szerkesztő: *Girókuti P. Ferencz.* Kiadó tulajdonos. Heckenast G. Nyom. Landerer és Heckenast *Pesten.* Megjelenik hetenkint egy és fél íven N4r-ben Előf. ára: 1 évre 6 ft. fél évre 3 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr.

Gazda. — *Magyar Gazda,* a mezőipar államgazdasági ismeretek heti közlönye I. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Érkövy Adolf.* Nyom. Beimel J. és Kozma V. *Pesten.* Megjelenik hetenkint egy és fél íven 4r-ben Előf. ára: 1 évre 6 ft. fél évre 3 ft.

Kerti gazdaság. VI. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: *Ertl Károly.* Nyomt. Noséda Gy. *Pesten.* Megjelenik havonként 2-szer 1 íven K4r-ben. Előf. ára: 1 évre 4 ft. fél évre 2 ft.

Gazdasági lapok. A magy. gazdasági egyesület közlönye. XIV. évfolyam. *Korizmicz László* vezérlete mellett szerkeszti *Morócz István.* Nyom. Herz J. *Pesten.* Megjelenik hetenkint 2—2 és fél íven 4r-ben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 2 ft. 50 kr.

Vadász- és versenylap. VI. évfolyam. Tulajdonos kiadó és felelős szerkesztő *Bérczy Károly.* Nyomt. Emich G. *Pesten.* Megjelenik havonként 3-szor 1 íven 8r-ben Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél évre 5 ft.

10. Szépirodalmi s divatlapok.

Családikör. Hetilap a művelt magyar hölgyek számára III. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Emilia.* Kiadók: Engel és Mandello *Pesten.* Megjelenik hetenkint 2 íven N4r-ben. Előf. ára: 1 évre 12 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 3 ft.

Divatesarnok. Szépirodalmi, művészeti és divatközlöny. Felelős szerkesztő *Szabó Richard.* Laptulajdonos: Császár Ferencz özvegye Nyom. Emich G. *Pest.* Megjelenik hetenkint 1 íven N8r-ben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél évre 5 ft.

Figyelő. — *Szépirodalmi figyelő.* II. évfolyam. Felelős szerkesztő és laptulajdonos: *Arany János.* Kiadó: Heckenast G. Nyomt. Lan-

- derer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven N8r.-ben. Előf. ára: 1 évre 10 ft. fél. évre 5 ft.
- Gombostű. Szépirodalmi, társaséleti és divatközlöny. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Rózsaágyi Antal*. Kiadják: Engel és Mandello *Pesten*, Megjelenik hetenkint 2-szer 1 és fél éven 4r.-ben. Előf. ára: 1 évre 12 ft. negyed évre 3 ft.
- Hölgy-divatlap. — *Pesti hölgy divatlap*. Közlöny a szépirodalom, művészet és kiválólag a divat köréből. III. évfolyam. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: *Király János*. Nyomt. Poldini E. és Noséda Gy. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1—1 és fél íven műmellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft.
- Hölgyfutár. Közlöny az irodalom, társasélet, művészet és divat köréből. XIII évfolyam Felelős szerkesztő: *Bulyovszky Gyula*, szerkesztőtárs: *Baldzs Frigyes*. Nyom. a kiadó: Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 6-szor, 1 íven N4r.-ben. Előf. ára: 1 évre 17 ft. fél évre 9 ft. negyedévre 5 ft.
- Nefelejts. IV. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Bulyovszky Gyula*. Szerkesztő-társ *Friebeisz Ferencz*. Kiadó-tulajdonos és nyomt.: Kozma V. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 2 íven N4r.-ben, Előf. ára: 1 évre 12 ft. fél évre 6 ft. negyed évre 3 ft.
- Nővilág. Divatlap a magyar hölgyek számára. VI. évfolyam. Szerkeszti: *Vajda János*. Kiadja. Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r.-ben. Előf. ára: 1 évre 6 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr.
- Szüenórák. Mulattató és tanulságos olvasmányok családi körök számára, képekkel ellátva. Szerkeszti *Vachott Sándorné*. Kiadja Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik 3 íves havi füzetekben 4r.-ben Előf. ára: 1 évre 3 ft.
- Virágcsokor. Szépirodalmi, művészeti és divatlap a haza hajadonainak Szerkeszti *Flóra*. Kiadja és nyomt. Wodianer F. *Pesten*. Megjelenik minden vasárnap egy íven 8r.-ben műmellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 8 ft. fél évre 4 ft. Megindított april elején.
- Danica. Szépirodalmi, lap; szerb. nyelven. III. évfolyam. Szerkesztő *Popovics György*. Nyomt. . . . . Ujvidéken. Megjelenik hetenkint 1 íven 8r.-ben.
- Javor. Felelős szerkesztő *Jovanovics János*. Nyomt. a püspöki nyomdában. *Ujvidéken*. Megjelenik . . . . . Előf. ára: egy évre 4 ft. fél évre 2 ft.
- Sokol. Casopis pro krásno umenie a literatura. (Sólyom, szépirodalmi lap, tót nyelven.) II. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Dobsinszky Pál*. Nyomt. és kiadja Lorber. Fr. *Selmeczen*, Megjelenik havonként háromszor 1 íven 4r. Előf. ára: negyed évre 1 ft. 50 kr.

II. Humoristikus lapok.

- Bolond Miska. III. évfolyam. Felelős szerkesztő *Tóth Kálmán*.

Nyomt. a kiadó-tulajdonos Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven kis ívrétben fametszetekkel. Előf. ára: fél évre 3 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr.

Üstökös. Humoristico-belletristicus hetilap. V. évfolyam Felelős szerkesztő és kiadó: *Jókai Mór*. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r. Előf. ára: egy évre 6 ft 30 kr.

Komaráz. Humorisztikus lap; szerb nyelven. II. évfolyam, felelős szerkesztő: *Jovanovics János*. Nyomt. . . . . *Ujvidéken*. Megjelenik havonként háromszor fél íven 4rben. Előf. ára: 1 évre 4 ft. felévre 2 ft. negyedévre 1 ft.

12. Zenészetilap.

Zenészetilapok. Közlöny a zeneművészet összes ágai köréből. II. folyam Tulajdonos felelős szerkesztő: *Ábrányi Kornél*. Nyom. Müller E. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4rben. Előf. ára: Budapesten, egy évre 10 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 2 ft. 50 kr. postán, egy évre 10 ft. 50 kr. fél évre 5 ft. 25 kr. negyed évre 2 ft. 70 kr.

13. Vegyes tartalmu lapok.

Egyveleg. Vegyestartalmu ismeretterjesztő hetilap. f. évfolyam, Lap-tulajdonos, kiadó és felelős szerkesztő: *Ilméri K(is) István*. Nyom. Wodianer F. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4rben. Előf. ára: negyedévre 1 ft. 50 kr. Megindított január elején.

Hortobágy. Debreczeni hetilap közhasznú és mulattató tartalommal. I. évfolyam. Szerkesztő: *Illésy György*, Kiadó: a debreczeni szinügyegylet. Nyom. a város könyvnyomdájában *Debreczenben*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4rben. Előf. ára. . . . . Megindított Május 1-én.

Izraelita. — *Magyar Izraelita*. Felelős szerkesztő és kiadó *Zsengeri Mór*. Főmunkatárs *Mezei Mór*. Nyomt. . . . *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4r. Előf. ára: fél évre 3 ft.

Közlöny. — *Debreczeni közlöny*. A szépirodalom, erkölcsi világ, kereskedelem, ipar, gazdaszat és közhasznu ismeretek köréből. III. folyam felelős szerkesztő s kiadótulajdonos *Prépost István*. Nyomt. Okolicsányi és társa *Debreczenben*. Megjelenik hetenkint 1 íven K.ívrétben. Előf. ára: egy évre 5 ft. fél évre 3 ft. negyed évre 1 ft. 50 kr.

Közlöny. — *Győri közlöny*. Vegyes tartalmu hetilap és a győrvidéki gazdagsági egylet hivatalos közlönye. VI. évfolyam. Kiadó tulajdonos és felelős szerkesztő: *Nagy Endre*. Nyom. Sauerwein G. Győrött. Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven K. ívrétben Előf. ára: egy évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft. 50 kr.

- Napkelet.** Szépirodalmi, ismeretterjesztő, művészi és társaséleti heti közlöny V. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Vahot Imre*. Nyom. Bartalics Imre. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven 4rétben. Előf. ára: negyed évre 2 ft. Megszűnt. . . .
- Népbarát.** Politikai és vegyes tartalmu néplap. Felelős szerkesztő és tulajdonos: *Vas Gereben*. Nyomt. Emich G. *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 íven N4r. Előf. ára: 5 ft. fél évre 2 ft. 50 kr.
- Az ország tükre.** Budapesti képes közlöny. I. évfolyam. Felelős szerkesztő: *Baldzs Sándor*. Kiadók: Engel és Mandello. *Pesten*. Megjelenik havonként háromszor másfél íven. Kisívrétben. Előf. ára: egy évre 12 ft. fél évre 6 ft. negyed évre 3 ft.
- Posta.** — *Egri posta*. Hetilap. Egyszersmind a hevesmegyei gazd. egyesület közlönye. I. évfolyam. Felelős kiadó-szerkesztő *Szabó Ignác*. Nyom. az egri érseki lyceum könyvnyomd. *Egerben*. Megjelenik hetenkint egy íven Kisívrétben. Előf. ára. egy évre 5 ft. fél évre 2 ft. 50 kr. negyed évre 1 ft. 30 kr. Megindított Január elején.
- Tárogató.** Felelős szerkesztő *Ábrai Károly*. Nyomt. . . . . Megjelenik hetenkint kétszer 1 íven 4r. Előf. ára: . . . . . 1861. végéig „Szatmári értesítő“ czim alatt jelent meg.
- Vasárnapi ujság.** IX. évfolyam. Felelős szerkesztő *Pákh Albert*. Kiadó-tulajdonos Heckenast G. Nyomt. Landerer és Heckenast *Pesten*. Megjelenik hetenkint 1 és fél íven 4-rétben. Előf. ára: fél évre 3 ft.; a Politikai ujdonságokkal együtt 5 ft.

-
- Feierabend.** — *Der Feierabend* illusztrirtes Volksblatt für Stadt und Land. II. Jahrgang. Eigenthümer und verantw. Redacteur: *Viktor Hornyánszky*, Druck von J. Gyurian in *Pest*. Megjelenik háromszor 1 íven Kis ívrétben, fametszetekkel és mellékletekkel. Előf. ára: 1 évre 4 ft. fél évre 2 ft. 5 kr. negyed évre 1 ft. 10 kr.
- Gebirgsbote.** — *Werschetzer Gebirgsbote*. 6. Jahrg. 1862. Eigenthümer und Redacteur (u. Verleger.) *J. E. Kirchner* in Werschetz. Megjelenik hetenkint egyszer egy íven, ívrétben. Előf. ára: fél évre 2 ft. 44 kr.
- Harmonia.** Organ für Wissenschaft u. Kunst, geistige Anregung u. Erholung, Lebens- u. Geschäftsverkehr, Auskünfte u. Anzeigen. II. Jahrgang, Verantw. Redakteur: *Adolf Seyring*. Druck und Verlag von C. Romwalter in Oedenburg. Megjelenik hetenkint kétszer fél íven 4rben. Előf. ára: Sopronyban: 1 évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft.; postán: 1 évre 9 ft. 20 kr. fél évre 4 ft. 60 kr. negyed évre 2 ft. 30 kr.
- Juden-Zeitung.** — Allgemeine illusztrirte Juden-Zeitung. 3. Jahrgang, 1862. Redacteur: *Dr. David Schwab*. Druck in *Pest*. Megjelenik hetenkint egyszer egy íven N4r.-ben. Előf. ára: fél évre 4 ft.
- Transsilvania.** Wochenschrift für siebenbürgische Landeskunde, Li-

teratur und Landeskultur; Neue Folge. II. Jahrgang. (Beiblatt des „Siebenbürger Boten.“) Redigirt von E. A. Bielz. Druck und Verlag von Th. Steinhaussen in Hermannstadt. Megjelenik 4—6 hetenkint 1 iven 8r.

Ungar. — *Der Ungar.* Pest-Ofer Lokalblatt. II. Jahrgang. Verantw. Redakteur, Verleger und Herausgeber; *Gustav Birnbaum*, Druck von J. Beimel und B. Kozma in *Pest*. Megjelenik naponkint 1 iven 4r. Előf. ára: fél. évre 6 ft. negyed évre 3 ft. postán: fél évre 8 ft. negyed évre 4 ft.

Zeitbilder. Illustriertes Familienblatt zur Unterhaltung und Belehrung. II. Jahrgang. Eigenthümer, Verleger u. verantw. Redacteur: *Vilhelm Siegmund*. Druck von Ph. Wodianer in *Pest*. Megjelenik hetenkint 1 iven 4r.-ben. Fametszetekkel. Előf. ára: Buda Pesten 1 évre 8 ft. fél évre 4 ft. negyed évre 2 ft. postán 1 évre 10 ft. fél évre 5 ft. negyed évre 2 ft. 50 kr. Egyes számok 10 kr. Megszűnt aprilban.

Zeitung. — *Krassóer Zeitung.* II. Jahrgang. Redaction, Druck und Verlag von *Trannfellner Wentzely* in *Lugos*. Megjelenik hetenkint 1 iven 4r. Előf. ára: fél évre 2 ft. 52 kr., negyed évre 1 ft. 26 kr. postán: fél évre 2 ft. 80 kr. negyed évre 1 ft. 40 kr.

PÓTLÉK

az 1861-ki magyarországi könyvészethez.

II. 1. Egély.

Felelet. — Székesfehérvári igazhívő *Israeliták felelete*, ellenfeleiknek hozzájuk intézett felszólítására. Szerkesztette és kiadta: *Frank Lipót*. — Antwort der gesetzestreuen Israeliten in Stuhlweissenburg auf den an sie ergangenen Aufruf ihrer Gegner. Székes-Fehérvárott, 1861. Özv. Számmer P. betűivel. 8r. 24 l.

Fördös Lajos. *Konkordancia*, vagy *szentirati szókönyv*, mely magában foglalja a Károli Gáspár fordítása szerinti ó és új szövetségben előforduló nevezetesebb szokat, tárgyakat, szólás-módokat, és ezek rövid magyarázatát a megfelelő bibliai helyekkel együtt. 2. kötet F. J. Kecskeméten, 1861. Nyomt. Szilády K. N8r. IV. és 462 l. 2 ft. 30 kr.

Az első kötet a „különféle viszonyra vonatkozó papidolgozatok“ füzetéhez ivenkint volt mellékelve de külön is kapható.

Frencl Incze. *Liturgika* vagy is a kath. egyház szertartásainak magyarázata. F. J. után német eredetiből Magyarországra alkalmazva reáliskolák, gymnasiumok és magánosok használatára. Kiadja a Sz.-István társulat. 2. kiadás, Eger, 1861. Nyomt. az érsek-lyceumi könyvnyomd. N8r. 237 l.

Dr. Heiszler József. A kereszténység és ker. egyház történelme. 1.

- köt. Sárospatak, 1861. Nyomt. Forster (R. Sátorallya-Ujhelyen. Weiss M. biz.) N8r. 220 l. 1 ft. 20 kr.
- Jegyzőkönyv.** — A helvét-hitvallásu történeti egyházkerület Debreczenben 1861. évi april 17-ik s több napjain tartott közgyűlésének *jegyzőkönyve*. Debreczen, 1861. Nyomt. a város könyvnyomdája. Ivrét 23 l.
- — A helvét-hitvallásu tiszántúli egyházkerület, Debreczenben 1861. évi okt. 1-ső s több napjain tartott közgyűlésének *jegyzőkönyve*. Debreczen, 1862. Nyomt. a város könyvnyomd. Ivrét 17 l.
- — A dunántúli evang. ref. egyházkerület 1861. évben Győr városában tartott nagy gyűlésének *jegyzőkönyve*. Pápán, 1862. Nyomt. a ref. főiskola bet. K. ívrétben 10 l.
- — Az ágost. hitvallást követők Dunán inneni egyházkerületének 1861. augusztus 22-én s folytatva tartott gyűlésének *jegyzőkönyve*. Pozsonyban, 1861. Nyomt. Schreiber Al. K. ívrét 5 l.
- Zsarnay Lajos. *Bibliai bevezetés* a bibliai ismeretének és értelmének előmozdítása végett. A tiszán inneni helv. hitv. egyházkerület határozatától a felgymnasium számára készítette — —. Sárospatak, 1861. Nyomt. Jäger K. N8r. 144 és IV l.

- Friedländer, Dr. M. H. *Das moderne Judenthum und seine Führer*. Vortrag, Grosswardein, 1862. Druck von Al. Tychy, K8r. 18 l.
- Protokoll**, districtualniho conventu, superintendencie cirkvi a skol ev. a. wyzn. preddánaj ské v slob. král. meste Prespurku, dne 22. a 23. Aug. 1861. odbivaného. (Pozsony, 1861. Nyomt. Schreiber Al.) Kis ívrét 8r.

II. 2. Imakönyvek. Egyházi beszédek.

- Bucsuj a örökre felejthetetlen s a magy. nemzet szívében mély bánatot, hagyott néhai n. m. Gróf Teleki (!) László szellemének. (Irta Bucsú Sándor.) Pest, 1862. Nyomt. Beimel J. és Kozma V. 16r. 15 l.
- Czelder Márton. *Egyházi alapszabály*, a moldva-oláhországi szétosztott ref. magyar ecclesiákban, 1861. a missio kezdetétől. Bukarest 1861. 4r. 7 l.
- — *Élő szó*, melyet a moldva- és oláhországban szétosztott ref. magyarok érdekében, 1861. jun. 17-kén Sepsí-szt.-Györgyön, az erdélyi közsz. zsinaton mondott. Bukarest 1861. 16r. 9 l.
- — *Missiói prédikáció*, melyet Oláhországban a pitești ref. magyar. torony csillagfeltétele alkalmával, 1861. sept. 7-én mondott. Bukarest, 1861. 8r. 12 l.
- Daróczy Mihály és Révész Bálint. *Imák* melyeket templomszentelési ünnepély alkalmával . . . . . mondott D. M. és *Egyházi beszéd* melyet ugyanazon alkalommal tartott R. B. Debreczen, 1861. Nyomt. a város könyvnyomd. K8r, 24 l. 20 kr.
- Friedrich Antal. *Életintelmek* Elmélkedések ifjak és öregek számára

- F. A. után magyaritá *Mennyei József*. Bécsben, 1861. A cs. k. iskolakönyvek kiadásában. N8r. 163 l. kemény kötésben.
- I m a.** — *Egyházi ima* haza- és fejedelem-, városi s vallási községért, mely a nagyvárad zsinagógában szombat- s vasárnapokon a szentírásból felolvasás után mondatik. Nagyváradon, 1861. Tichy Al. nyomt. 8r. 7 l.
- Kézi-könyv.** — *Alkalmatos kézikönyv*, mely reggeli és estvéli imádságokat és énekeket foglal magában. Pesten, (1861.) Bucsánszky Al. 32r. 128 l. 25 kr.
- Kókai Benedek.** *Kis Krisztus atyafiság könyve*, melyben a mindennapi, hétközbéli és esztendőbéli keresztény kötelességekre, lelki tudományokra, sz, erkölcsökre- és jóságos cselekedetekre tanítanak a hivek. Pesten (1861.) Bucsánszky Al. 12r. 16, 237 és 3 l. 28 kr. bőrkötésben 1 ft. 5 kr.
- Korona.** — *Kis arany korona.* Imádságos könyv a kereszt. katolikusok számára. Pesten (1861.) Bucsánszky Al. 32r. 188 és 4 l. 13 kr. bőrkötésben 53 kr.
- Könyv.** — Az élő sz. olvasónak és a bold. sz. Máriának könyve. (2. kiadás.) Pesten (1861.) Bucsánszky Al. K8r. 206 és 2 l. papírköt. 40 kr.
- Leonhard J. Mihály,** *Keressétek az isten országát.* Imádságos könyv kereszt. Katolikusok számára. L. után németből fordítva. Pesten, (1861.) Bucsánszky Al. 12r. 256 l. 6 aczélmetszettel 1 ft. 26 kr. bőrkötésben 2 ft. 10 kr. Közönséges kiadás, képek nélkül 28 kr. bőrkötésben 1 ft. 5 kr.
- Leonhard J. Mihály.** *Légyen áldott az ur neve.* Imádságos könyv keresztény katolikusok számára, melyet L. irt németül. Ugyan az im magyarul egyházi énekekkel bővítve Pesten, (1861.) Bucsánszky Al. 12r. 256 l. 6 aczélmetszettel 1 ft. 26 kr. bőrkötésben 2 ft. 10 kr. közönséges kiadás, képek nélkül 28 kr. bőrkötésben 1 ft. 5 kr.
- Roder Alajos.** A magyarok nagy asszonyának dicsősége. Hirdetve nagy-boldogasszony ünnepén 1861-ben az esztergami főtemplomban. Pest, 1861. Nyomt. Emich G. 8r. 20 l.
- Szász Károly.** *Emlékbeszéd Gróf Teleki László felett.* Félégyházán. 1861-dik évi Junius 8-dikán. Kecskemét, 1861. Nyomt. Szilády K. 8r. 24 l.
- Sztehlo András.** Beszéd mely széki gr. Teleki László végtiszteletére. Losoncz városa által rendezett gyászünnepély alkalmával az 1861, év jan. 2-án a Losonczy piacon mondatott. Pest, 1861. Osterlamm. K. biz. 20 kr.
-
- Baum-Garten.** — *Mittlerer Baum-Garten*, Darinnen schöne u. kräftige Morgen-, Abend-, Mess-, Vesper-, Beicht-, u. Communiongebete; wie auch der heil, Kreuz-Weg, nebst Litaneien u. Kirchen-Gesängen enthalten sind. Pesth, (1861.) Al. Bucsánszky 12r. 265 és 3 l. 23 kr. bőrkötésben 1 ft. 5 kr.

- Ctenár. — Maly ctenár, pro mensse sskoly ewangelické Niredházské zepsal *J. Gd. W Kossicech*. 1861. Tisk. K. Werfer 8r. 116 l.
- Gebete und Lieder. *Fromme Gebete und Lieder* über die sieben Worte des gekreuzigten Jesu. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky. 12r. 40 l. 8 kr.
- Harfe. — Die heil. *Harfe der Engel* in sieben Seufzern und Gesängen etc. Pest, 1861. Al. Bucsánszky 12r. 32 l. 6 kr.
- Himmel-Schlüssel. — *Mittlerer Himmel-Schlüssel*, darinnen schöne u. kräftige Morgen-, Abend-, Mess-, Vesper-, Beicht-, u. Communion Gebeter: Wie auch der heil. Kreuz-Weg nebst Litaneien u. Kirchen-Gesängen enthalten sind. Pesth, (1861). Al. Bucsánszky. 12r. 285 és 3 l. 23 kr. börkötésben 1 ft. 5 kr.
- Maria Magdalena. — *Die reuige Maria Magdalena* oder: die wahre Bekehrung des büssenden Sünders zu Gott mit schönen Gebeten u. Gesängen zum süssesten Jesus versehen. Pesth, 1861. Al. Bucsánszky 12r. 56 l. 10 kr.
- Seufzer. *Andächtige Seufzer*. auf jeden Tag zur jungfräulichen Mutter Maria dem Heile der Kranken um ein glückliches Verscheiden im Herrn. Pest, 1861. Al. Bucsánszky. 12r. 48 l. 8 kr.
- Weber, Samuel. *Antritts-Predigt* gehalten am 14. April 1861 an der evang. — deutschen Gemeinde in Schemnitz. Schemnitz. 1861. A. Jörges. 8r. 14 l. 15 kr.

III. 1. Állam- és jogtudomány.

- Törvényezikkelyek. — 1760°/₁-ik évi Buda sz. k. városában megnyitott és Pozsony sz. k. városában folytatott magyar országgyűlési törvényezikkelyek magyar és deák nyelven. Pest, 1861. Nyomt. Trattner Károlyi N8r. 195 l. 50 kr.
- Ügyvédek és perlekedő felek kézikönyve. Tartalmazó: A magyar törvényben előforduló pereket, előadván: ki, mi ellen, mi uton, mely bíró előtt, s minő tárgyért perlekedik; mit kell bizonyítania, smi nő törvényeket lehet idéznie. Az országbírói értekezlet javaslata nyomán ujjonan átdolgozott 4. kiadás. Pest, 1861. Trattner Károlyi N8r. 159 l. 1 ft.

Sötér, Augustinus. *Theses ex universa jurisprudentia et scientiis politicis*. Budae, 1861. Typ. reg. sc. universit hung. Pestiensis. 8r. 7 l.

III. 2. Politika.

- A szerbek kíváncsalmai tekintve a közös hon érdeke szempontjából 1861-dik Junius hó. (Irta Ergovics Uroz.) Temesvárott, Nyom. Hazay M. és fia V. bet. 8r. 23 l.
-

TARTALOM.

Irodalom:

	Lap.
<i>Toldy Ferencz</i> : Mátyás király könyvtára Konstantinápolyban	25
<i>Garády</i> : Adalékok Czvittingerhez	240

Történelem:

<i>Botka Tivadar</i> : Országos gyűlölet. Országos tisztelő	1. 105. 281.
<i>Télffy János</i> : Görög források a scythák történetéhez	30. 137. 240. 320. 361.
<i>Rakovszky István</i> : Torna várának történeti vázlata	231.
<i>Csery József</i> : Korpona városának ismertetése	399.
<i>Novák Lajos</i> : Divény várának ismertetése	436.
<i>Veszely Károly</i> : Rákóczy edictuma	453.
<i>Kubinyi Ferencz</i> : Eszterházy Sándor Urbariuma	458.

Oklevelek:

<i>B. Nopcsa Ferencz</i> : Oklevelek	56.
<i>Balássy Ferencz</i> : Közlemények az egri érseki levéltárból	260. 334.
<i>Kubinyi Ferencz</i> : Oklevelek kivonatban	470.

Természettudomány:

<i>Majer Károly</i> : A madár	15.
<i>Majer Károly</i> : A földközi tenger	130. 305.
<i>Kanitz Ákos</i> : Adatok a honi virány ismeretéhez	227.

Könyvszemle:

<i>Szilágyi Sándor: A halasi krónika ügyében . . . .</i>	Lap. 49.
--	-------------

Az Értekező Tárczája:

Magyar tud. Akademia	61. 171. 346. 486.
A M. k. természettudományi társulat	46. 174. 347. 486.
Kisfaludy-társaság	69. 349. 489.
Irodalmi Napló	70. 175. 268. 119. 492.
Krónikai jegyzetek	177. 352. 493.
Apróságok	178. 270. 370.
Tévedések	490.
Halálozások	72. 179. 271. 354. 495.
<i>Jécsai Aigner Lajos: Magyarországi könyvészet</i>	
1861—1862.	74. 180. 271. 355. 496.

TISZTELT OLVASÓINKHOZ.

Midőn most egy éve e folyóirat megindítását terveztük, az előfizetési felhívásokat útnak indítottuk, számításba véve tudományos irodalmunk hatáskörét, igényeink és reményeink oly mérsékeltnek voltak, melyeknél fogva a csalódásokat szerencsésen kikerültük; az eredmény t. i. éppen számításainkhoz alkalmazott volt: folyóiratunk megállhatott, az anyagi kiállítás költségei éppen fődözve lőnek. — És ily csekély igények mellett folyóiratunk bizonyosan még több évig fenállhatna, a nélkül azonban, hogy elegendő anyagi erő hiányában kitűzött célunk szerint szellemi gyarapodásunkat előmozdithatnók és folyóiratunk belértéke fokenként növekedhetnék; mert mint mindenben, úgy az irodalomban is igen méltányosan a munkás szorgalma és fáradsága gyümölcsét látni ohajtván, ha e tekintetben ezen méltányosságigényeknek bármely vállalat meg nem felelhet; az anyagi mellett szellemi tengődésre is leszen kárhóztatva. Meg kell vallanunk, hogy vállalatunk első kísérleti évét több ismert becsü és tekintélyes munkatársak ígért segélyével reméltük oda emelhetni, miszerint ezáltal vállalatunk jövőjére terjedtebb pártfogolást nyervén, azt céljának minél inkább megfelelő színvonalra állithassuk. Sajnos, ezen erőnek legnagyobb része ígérete teljesítésében elkésett. Ily körülmények közt, egy évi áldozatot meghozva és a tengődés meddő fáradozásait irodalmunk érdekében sikerteleneknek ismerve, miután különben is szerkesztőtársam egy vállalatnak, a

„Magyar Sion“ egyházi folyóiratnak létesítése miatt az ez által egészen igénybe veendő munkasságát ezen folyóíratra többé nem szentelhetné, magam pedig egyéb irodalmi vállalataim mellett ez idő szerint elegendő idővel és erővel ez érdekekben nem rendelkezhetem, — elhatároztuk folyóiratunkat ez évi folyam berekesztésével ezennel megszüntetni; köszönetet mondunk ennélfogva azon tisztelt hazafiaknak, kik előfizetéseikkel folyóiratunkat fentartani igyekeztek, — és azon tisztelt munkatársainknak, kik azt dolgozataikkal értékesíteni sziveskedtek; fentartva és kikérve becses pártolásukat azon időre, ha — és a midőn egy ilyféle vállalat tán kedvezőbb körülmények szerint megindítható leszen. Isten velünk.

Nagy Iván.

TARTALOM.

	Lap.
TÉLFY JÁNOS: Görög források a scythák történetéhez	361
CSERY JÓZSEF: Korpona városának ismertetése. (Harmadik közlés.)	399
NOVÁK LAJOS: Divény várának ismertetése	436
VESZELY KÁROLY: Rákóczy Edictuma	453
KUBINYI FERENCZ: Eszterházy Sándor Urbariuma	458
KUBINYI FERENCZ: Oklevelek kivonatban	470

AZ ÉRTEKEZŐ TÁRCZÁJA:

Tudományos és irodalmi intézetek. — I. Magyar tud. Akademia	486
II. Kistaludy-társaság	489
TÉVEDÉSEK. I. Ezredéves pecsétnyomó	490
II. Történeti conjecturák	491
Irodalmi napló	492
Krónika	493
Halálózások	495
JÉCSAI A. LAJOS: 1862-ki magyarországi könyvészet	496

A Magyar Tudományos Értekező e füzettel megszűnván, t. előfizetőinket az általam jövő hónapban megindítandó „**Magyar Sion**“ czimű egyház-történelmi havi folyóirat pártfogására kérem fel. Az előfizetési pénz (egész évre **6** ft., fél évre **3** ft. **50** kr.) hozzám Esztergomba (uri utca 75. sz.) küldendő.

Kelt Esztergom, dec. 30-án 1862.

Knauz Nándor.